Bugünkü reallıq, bugünkü gün,
o cümlədən ədalətin təntənəsidir.
Ədalətə inanmaq və onu təmin etmək lazımdır.
Bax, bizim xalqımız həm ədalətə inanıb, həm də onu təmin edib.
Bu torpaqların sahibləri bizik. Düşməni öz torpaqlarımızdan qovmuşuq
və bu gün gözəl həyat qururuq.

İLHAM ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

28 oktyabr 2025-ci il

ISSN 2309-1347

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyası

DÖVLƏT İDARƏÇİLİYİ:

NƏZƏRİYYƏ VƏ TƏCRÜBƏ

2025
4 (92)

BAKI – 2025

Demokratik cəmiyyətdə dövlət idarəçiliyinin, yerli özünüidarəetmənin nəzəriyyəsi və təcrübəsi üzrə tədqiqatlar

REDAKSİYA ŞURASI: ***Samir Nuriyev*** *(sədr)*

Anar Ələkbərov, Fərəh Əliyeva, Kərəm Həsənov, Zeynal Nağdəliyev, Fuad Ələsgərov, Hikmət Hacıyev, Şahmar Mövsümov, Natiq Əmirov, Urxan Ələkbərov

REDAKSİYA HEYƏTİ: ***Urxan Ələkbərov***
(redaktor)

Əlikram Abdullayev
(redaktor müavini)

Elman Nəsirov
(məsul katib)

Əli Nuriyev, Elvin Əzizbəyov, Namiq Əliyev, İsaxan Vəliyev, Azər Əmiraslanov, Hikmət Məmmədov, Gülnarə Qurbanova, Elçin Əhmədov, Nigar Ələkbərova, Xatirə Hüseynova, Firdovsiyyə Əhmədova, Sevil Məmmədova, Leyla Sultanova

Elmi-nəzəri jurnal 2003-cü ildən, ildə dörd dəfə olmaqla nəşr edilir.

Jurnal AAK-ın rəsmi qeydiyyatdan keçirilmiş və elmi nəşrlər siyahısına daxil edilmişdir.

Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə.
Elmi-nəzəri jurnal. 2025, №4(92).
Bakı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının nəşri, 2025, 320s.

© Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyası, 2025

ISSN 2309-1347

The Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Azerbaijan

PUBLIC ADMINISTRATION:
THEORY AND PRACTICE

2025
4 (92)

BAKU – 2025

Research Dedicated to the Theory and Practice of Public Administration and Application of Decentralized Governance in Democratic Society

EDITORIAL COUNCIL: ***Samir Nuriyev*** *(chairman)*

Anar Alakbarov, Farah Aliyeva, Karam Gasanov, Zeynal Naghdaliyev, Fuad Alasgarov, Hikmat Hajiyev, Shahmar Movsumov, Natiq Amirov, Urkhan Alakbarov

EDITORIAL BOARD: ***Urkhan Alakbarov***
(editor-in-chief)

Alikram Abdullayev
(deputy editor)

Elman Nasirov
(executive secretary)

Ali Nuriyev, Elvin Azizbayov, Namig Aliyev, Isakhan Valiyev, Azer Amiraslanov, Hikmat Mammadov, Gulnara Gurbanova, Elchin Ahmadov, Nigar Alakbarova, Khatira Huseynova, Firdovsiyya Ahmadova, Sevil Mammadova, Leyla Sultanova

The scientific-theoretical journal has been published quarterly since 2003.

The journal is officially registered at the Supreme Attestation Commission (SAC) and is included in the register of national scientific publications.

Public Administration: theory and practice
Scientific and theoretical journal. 2025, №4(92)
Baku, Publication of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, 2025, 320p.

© The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, 2025

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN FƏALİYYƏTİNİN QISA XRONİKASI

Oktyabr - noyabr - dekabr 2025-ci il

Oktyabr

1 oktyabr

- Birinci xanım Mehriban Əliyeva və ölkəmizdə rəsmi səfərdə olan İtaliya Respublikasının Prezidenti Sercio Mattarella ilə Bakıda İtaliya-Azərbaycan Universitetinin ilk tədris korpuslarının açılışında iştirak etmişdir.
- Sonra Birinci xanım Mehriban Əliyeva və ölkəmizdə rəsmi səfərdə olan İtaliya Respublikasının Prezidenti Sercio Mattarella ilə tədris korpusunda təşkil edilən Azərbaycan və İtaliya kənd təsərrüfatı məhsullarından ibarət sərgi ilə tanış olmuşdur.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva və İtaliya Respublikasının Prezidenti Sercio Mattarella ilə tədris binalarında yaradılan şəraitlə tanış olduqdan sonra ölkəmizdə səfərdə olan İtaliya universitetlərinin rəhbərləri, İtaliya-Azərbaycan Universitetinin professorları və tələbələri ilə görüşmüş, görüşdə çıxış etmişdir.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə Bakının Nərimanov rayonunda salınan yeni parkın açılışında iştirak etmişdir.
- Danimarkanın Baş naziri Mette Frederiksenin və Avropa İttifaqı Şurasının Prezidenti Antonio Koştanın dəvəti ilə “Avropa Siyasi Birliyi”nin 7-ci Zirvə toplantısında iştirak etmək üçün bu ölkəyə işgüzar səfərə gəlmişdir.
- Kopenhagendə Danimarka Kralı X Frederik və Kraliçası Meri Elizabetin adından verilən ziyafətdə iştirak etmişdir.
- Sosial media hesablarında “Qarabağ” futbol klubunun qələbəsi ilə bağlı paylaşım etmişdir.

2 oktyabr

- Kopenhagendə Moldova Respublikasının Prezidenti Maya Sandu ilə görüşmüşdür.
- Danimarkanın paytaxtı Kopenhagen şəhərində keçirilən “Avropa Siyasi Birliyi”nin 7-ci Zirvə toplantısının açılış mərasimində iştirak etmişdir.
- Kopenhagendə Ermənistan Respublikasının Baş naziri Nikol Paşinyan ilə görüşü olmuşdur.
- Kopenhagendə Avropa İttifaqı Şurasının Prezidenti Antonio Koşta və Avropa Komissiyasının Prezidenti Ursula Fon der Lyayen ilə görüşü olmuşdur.
- Kopenhagendə “Avropa Siyasi Birliyi”nin 7-ci Zirvə toplantısının açılış plenar sessiyasında iştirak etmişdir.
- Kopenhagendə “Avropa Siyasi Birliyi”nin 7-ci Zirvə toplantısı çərçivəsində İtaliya Respublikası Nazirlər Şurasının sədri Ciorcia Meloni ilə görüşü olmuşdur.
- Kopenhagendə Ukrayna Prezidenti Volodimir Zelenski ilə görüşü olmuşdur.
- Kopenhagendə Niderland Krallığının Baş naziri Dik Sxof ilə görüşü olmuşdur.
- Kopenhagendə Fransa Respublikasının Prezidenti Emmanuel Makron ilə görüşü olmuşdur.

3 oktyabr

- “X” sosial media hesabında Danimarkaya işgüzar səfəri ilə bağlı video paylaşmışdır.
- Rəsmi sosial şəbəkə səhifələrində 3 oktyabr – Türk Dövlətlərinin Əməkdaşlıq Günü ilə bağlı paylaşım etmişdir.

4 oktyabr

- Rəsmi sosial şəbəkə səhifələrində Cəbrayıl şəhərinin işğaldan azad edilməsinin 5-ci ildönümü ilə bağlı paylaşım etmişdir.

6 oktyabr

- Qəbələdə Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) Ağsaqqallar Şurasının sədri Binəli Yıldırımı qəbul etmişdir.
- Qəbələdə Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) Baş katibi Kubanıçbek Ömüralıyevi qəbul etmişdir.
- Qəbələdə Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti Ersin Tatar ilə görüşmüşdür.
- Qəbələdə Macarıstanın Baş naziri Viktor Orban ilə görüşmüşdür.

7 oktyabr

- Qəbələdə Türkmənistan Xalq Məsləhətinin Sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə görüşmüşdür.
- Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) Dövlət Başçıları Şurasının Qəbələdə keçirilən 12-ci Zirvə Görüşündə iştirak edən dövlət və hökumət başçılarını qarşılamış, onlarla birgə foto çəkdirmişdir.
- Qəbələdə keçirilən Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) Dövlət Başçıları Şurasının 12-ci Zirvə Görüşündə iştirak və çıxış etmişdir.

- Sonra Türk Dövlətləri Təşkilatının 12-ci Zirvə Görüşünün Bəyannaməsinin imzalanması mərasimində iştirak etmişdir.
- Qəbələdə Türkmənistan Xalq Məsləhətinin Sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov və Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) Dövlət Başçıları Şurasının 12-ci Zirvə Görüşündə iştirak edən digər dövlət və hökumət başçıları ilə Türkmənistan tərəfindən Füzulidə tikiləcək məscidin onlayn formatda təməlini qoymuşdur.
- Qəbələdə onun adından Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) 12-ci Zirvə Görüşündə iştirak edən dövlət və hökumət başçılarının şərəfinə verilən rəsmi naharda iştirak etmişdir.
- Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putinə zəng edərək, onu doğum günü münasibətilə təbrik etmişdir.

8 oktyabr
- Xorvatiya parlamentinin sədri Qordan Yandrokoviçin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- “X” sosial şəbəkəsində paylaşım edərək, Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun bərpasına dəstək üçün qardaş ölkələrə təşəkkür etmişdir.

9 oktyabr
- Tacikistan Respublikasının Prezidenti Emoməli Rəhmonun dəvəti ilə MDB Dövlət Başçıları Şurasının iclasında iştirak etmək üçün Düşənbəyə səfərə gəlmişdir.
- Düşənbədə Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin ilə təkbətək görüşü olmuşdur.
- Düşənbədə MDB dövlət başçılarının qeyri-rəsmi şam yeməyində iştirak etmişdir.
- “İtkin düşmüş şəxslər probleminin həlli üçün səylərin birləşdirilməsi və əməkdaşlığın genişləndirilməsi” mövzusunda beynəlxalq konfransın iştirakçılarını təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə İspaniyanın Kralı Əlahəzrət VI Felipeni təbrik etmişdir.

10 oktyabr
- MDB Dövlət Başçıları Şurasının iclasında iştirak etmək üçün Düşənbədəki “Millət” sarayına gəlmişdir.
- Düşənbədə Tacikistan Respublikasının Prezidenti Emoməli Rəhmon ilə təkbətək görüşü olmuşdur.
- Düşənbədə keçirilən MDB Dövlət Başçıları Şurasının məhdud tərkibdə iclasında iştirak və çıxış etmişdir.
- Düşənbədə keçirilən MDB Dövlət Başçıları Şurasının geniş tərkibdə iclasında iştirak etmişdir.
- Düşənbədə Tacikistan Respublikasının Prezidenti Emoməli Rəhmonun adından MDB dövlət başçılarının şərəfinə təşkil olunmuş rəsmi qəbulda iştirak etmişdir.
- Beynəlxalq Hakimlər Assosiasiyasının 67-ci illik iclasının iştirakçılarını təbrik etmişdir.

12 oktyabr
- Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Trampın və Misir Ərəb Respublikasının Prezidenti Əbdülfəttah əs-Sisinin dəvəti ilə Yaxın Şərq Sülh Sammitində iştirak etmək üçün Misirə işgüzar səfərə gəlmişdir.

13 oktyabr
- Sammitin keçirildiyi Şarm əl-Şeyx şəhərindəki Beynəlxalq Konqres Mərkəzinə gəlmişdir.
- Sonra Yaxın Şərq Sülh Sammitində iştirak etmişdir.
- Daha sonra sülh sazişinin imzalanması mərasimində iştirak etmişdir.

14 oktyabr
- “Xəzər İnşaat Həftəsi” çərçivəsində keçirilən 5-ci Azərbaycan Beynəlxalq “Qarabağın Bərpa, Yenidənqurma və İnkişafı” – “Rebuild Karabakh” sərgisinin iştirakçılarını təbrik etmişdir.

15 oktyabr
- ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Finlandiya Respublikasının xarici işlər naziri Elina Valtonenin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- Üçüncü Azərbaycan Milli Şəhərsalma Forumunun iştirakçılarını təbrik etmişdir.

16 oktyabr
- BMT-nin Məskunlaşma Proqramının (UN-Habitat) icraçı direktoru Anaklaudia Rossbaxı qəbul etmişdir.
- Niderland Krallığının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Marian de Yonqun etimadnaməsini qəbul etmişdir.
- Misir Ərəb Respublikasının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Houssam-Eldine Redanın etimadnaməsini qəbul etmişdir.
- Avropa İttifaqının Azərbaycan Respublikasında nümayəndəliyinin yeni təyin olunmuş rəhbəri Mariyana Kuyundziçin etimadnaməsini qəbul etmişdir.
- Fransa Respublikasının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Sofi Laqutun etimadnaməsini qəbul etmişdir.

17 oktyabr
- Sosial media hesablarında Füzuli şəhərinin azad olunmasının 5-ci ildönümü və Füzuli Şəhər Günü münasibətilə paylaşım etmişdir.
- Asiya Siyasi Partiyaları Beynəlxalq Konfransı (ICAPP) Asiya Mədəniyyət Şurasının “Milli müxtəliflikdən qlobal həmrəyliyə: yeni dünya nizamında mədəniyyətin rolu” mövzusuna həsr olunmuş 4-cü iclasın iştirakçılarını təbrik etmişdir.

18 oktyabr
- Qazaxıstana dövlət səfəri ərəfəsində “Kazinform”a eksklüziv müsahibə vermişdir.
- ABŞ Mərkəzi Komandanlığının komandanı və Hərbi Dəniz Qüvvələrinin admiralı Bred Kuperi qəbul etmişdir.

20 oktyabr
- Sosial media hesablarında Zəngilan şəhərinin işğaldan azad olunmasının 5-ci ildönümü münasibətilə paylaşım etmişdir.
- Qazaxıstan Respublikasına dövlət səfərinə gəlmişdir.
- Astana şəhərinin Beynəlxalq Aeroportunda onu Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev qarşılamışdır.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Macarıstanın Baş naziri Viktor Orbanı təbrik etmişdir.

21 oktyabr
- Qazaxıstanın paytaxtı Astanadakı "Akorda" Prezident Sarayında rəsmi qarşılanma mərasimindən sonra Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev ilə təkbətək görüşü olmuşdur.
- Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev ilə "Orta Dəhlizin inkişafı" (Trans-Xəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutu) birgə layihəsinin təqdimatında iştirak etmişdir.
- Astanada Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev ilə Azərbaycan-Qazaxıstan Ali Dövlətlərarası Şuranın ikinci iclasında iştirak və çıxış etmişdir.
- Astanada Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev ilə Azərbaycan-Qazaxıstan sənədlərinin mübadiləsi mərasimində iştirak etmişdir.
- Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev ilə "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Heydər oğlu Əliyevin və Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Kemeleviç Tokayevin Azərbaycan Respublikası və Qazaxıstan Respublikası arasında strateji tərəfdaşlıq və müttəfiqlik münasibətləri haqqında müqavilənin imzalanmasının 20 illiyi münasibətilə Birgə Bəyanatı"nı, "Azərbaycan Respublikasının və Qazaxıstan Respublikasının Ali Dövlətlərarası Şurasının ikinci iclasının ikitərəfli əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi məsələlərinə dair 1 saylı Qərarı"nı və "Azərbaycan Respublikasının və Qazaxıstan Respublikasının Ali Dövlətlərarası Şurasının ikinci iclasının Azərbaycan Respublikasının və Qazaxıstan Respublikasının Xarici İşlər Nazirləri Şurası haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə 2 saylı Qərarı"nı imzalamışdır.
- Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev ilə birlikdə mətbuata bəyanatla çıxış etmişdir.
- Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev ilə birlikdə Astanada "Alem.ai" Beynəlxalq Süni İntellekt Mərkəzində olmuşdur.
- Qazaxıstan Respublikasına dövlət səfəri başa çatmış, Astana şəhərinin Beynəlxalq Aeroportunda onu Qazaxıstan Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev yola salmışdır.
- Qazaxıstan Respublikasına dövlət səfəri ilə bağlı sosial şəbəkə hesablarında paylaşım etmişdir.

22 oktyabr
- Estoniya Respublikasının xarici işlər naziri Marqus Tsahknanı qəbul etmişdir.
- Yaqub Eyyubovu qəbul etmiş və ona "İstiqlal" ordenini təqdim etmişdir.
- Yaponiyanın Baş naziri vəzifəsinə seçilməsi münasibətilə Baş naziri xanım Sanae Takaiçini təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Respublika Günü münasibətilə Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayevi təbrik etmişdir.

23 oktyabr
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Avstriya Respublikasının Federal Prezidenti Aleksander Van der Belleni təbrik etmişdir.

24 oktyabr
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Çex Respublikasının Prezidenti Petr Paveli təbrik etmişdir.

25 oktyabr
- Qubadlının işğaldan azad edilməsinin ildönümü ilə bağlı sosial şəbəkə hesablarında video paylaşmışdır.

27 oktyabr
- Qardaş Türkiyə Respublikasının milli bayramı – Respublika Günü münasibətilə Prezident Rəcəb Tayyib Ərdoğanı təbrik etmişdir.

28 oktyabr
- Sabirabad Sənaye Məhəlləsində "Humix" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) aqrokimyəvi vasitələrin istehsalı müəssisəsinin fəaliyyəti ilə tanış olmuşdur.
- Sabirabad Sənaye Məhəlləsində "Azera Toxumçuluq" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) toxum istehsalı müəssisəsinin fəaliyyəti ilə tanış olmuşdur.
- Sabirabad Sənaye Məhəlləsində "Taşobası" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) pambıq emalı zavodunun fəaliyyəti ilə tanış olmuşdur.
- Sabirabad Sənaye Məhəlləsində "Fırtına Su Sistemləri" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) su filtrlərinin istehsalı müəssisəsinin fəaliyyəti ilə tanış olmuşdur.
- İmişlidə "Promalt" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) arpa emalı müəssisəsinin açılışında iştirak etmişdir.
- Cəbrayıl rayonunun Horovlu kəndinin birinci mərhələsinin açılışında iştirak etmişdir.
- Cəbrayıl rayonunun Horovlu kəndində sakinlərlə görüşmüş, kəndə köçən sakinlərə mənzillərin açarlarını təqdim etmişdir.
- Cəbrayıl şəhər məscidinin təməlini qoymuşdur.
- Cəbrayıl şəhərində ikinci və üçüncü yaşayış komplekslərinin təməlini qoymuşdur.
- Hacıqabul-Bəhrəmtəpə-Ermənistan Respublikası ilə dövlət sərhədi avtomobil yolunun 197-ci kilometrin-

dən Cəbrayıl rayonu ərazisində inşa olunan “Şəfəq” Günəş Elektrik Stansiyasına gedən avtomobil yolunun açılışında iştirak etmişdir.
- Cəbrayıl rayonunun Şahvəlli kəndində hər birinin gücü 50 meqavat olan “Şəms” və “Üfüq” Günəş Elektrik stansiyalarının təməlini qoymuşdur.
- Zəngilan rayonunun Ağalı kəndinin 2-ci mərhələsinin və Məmmədbəyli kəndinin açılışlarında iştirak etmişdir.
- Zəngilan rayonunun Məmmədbəyli və Ağalı kəndlərinin sakinləri ilə görüşmüş, kəndlərə köçən sakinlərə mənzillərin açarlarını təqdim etmişdir.
- Zəngilan şəhərində 104 mənzilli yaşayış kompleksində görülmüş işlərlə tanış olmuşdur.
- Sosial media hesablarında Türkiyə Respublikasının Cümhuriyyət bayramı münasibətilə paylaşım etmişdir.

29 oktyabr
- Rumıniya Parlamenti Senatının sədri Mirça Abrudeanı qəbul etmişdir.
- Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri (BƏƏ) Federal Milli Şurasının sədri Saqr Qobaşın rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.

30 oktyabr
- Ölkəsinin milli bayramı – İnqilab Günü münasibətilə Əlcəzair Xalq Demokratik Respublikasının Prezidenti Abdelmacid Tebbunu təbrik etmişdir.

Noyabr

3 noyabr
- Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubileyinə həsr olunmuş yığıncaqda iştirak və çıxış etmişdir.

5 noyabr
- Ərəb Koordinasiya Qrupuna daxil olan üzv qurumların rəhbər şəxslərindən ibarət nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.

6 noyabr
- NATO nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.

7 noyabr
- Slovakiya Respublikasının Baş nazirinin müavini və müdafiə naziri Robert Kalinakın başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şəriflə məhdud tərkibdə görüşü olmuşdur.
- Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif ilə birgə nahar etmişdir.
- 8 Noyabr – Zəfər Günü münasibətilə sosial media hesablarında paylaşım etmişdir.

8 noyabr
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə birlikdə Vətən müharibəsində Qələbənin beşinci ildönümü münasibətilə Fəxri xiyabana gələrək Ümummilli Lider Heydər Əliyevin məzarını ziyarət etmişdir.
- Ulu Öndərin məzarı önünə əklil qoyaraq xatirəsini ehtiramla anmışdır.
- Sonra birinci xanım Mehriban Əliyeva Ümummilli Liderin xatirəsini yad etmişdir.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə birlikdə Ulu Öndər Heydər Əliyevin ömür-gün yoldaşı, görkəmli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın xatirəsini ehtiramla anaraq məzarı üzərinə gül dəstələri qoymuşdur.
- Daha sonra Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə birlikdə tanınmış dövlət xadimi Əziz Əliyevin və professor Tamerlan Əliyevin də məzarları üzərinə gül dəstələri düzərək xatirələrini yad etmişdir.
- Vətən müharibəsində Qələbənin beşinci ildönümü münasibətilə Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə birlikdə xalqımızın müqəddəs and yeri olan Şəhidlər xiyabanını ziyarət etmişdir.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə birlikdə Azərbaycanın azadlığı, müstəqilliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizədə canlarından keçmiş qəhrəman Vətən övladlarının əziz xatirəsini ehtiramla yad etmiş, “Əbədi məşəl” abidəsinin önünə əklil qoymuşdur.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə birlikdə Vətən müharibəsində Qələbəmizə həsr olunmuş Hərbi parada hazırlaşan paytaxt Bakının mənzərəsini seyr etmişdir.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə birlikdə Bakıda Zəfər abidəsini ziyarət etmiş və Zəfər muzeyinin açılışında iştirak etmişdir.
- Zəfər abidəsinin önünə əklil qoymuş, şəhidlərin xatirəsini ehtiramla anmışdır.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva abidənin önünə gül dəstələri düzmüşdür.
- Sonra Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə birlikdə Zəfər muzeyinin açılışında iştirak etmişdir.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva, Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan, Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif ilə birlikdə Bakının Azadlıq meydanında keçirilən Vətən müharibəsində Qələbənin beşinci ildönümünə həsr olunmuş Hərbi paradda iştirak və çıxış etmişdir.

- Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan və Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif ilə birgə nahar etmişdir.
- Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan və Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif ilə üçtərəfli görüşü olmuşdur.

9 noyabr
- Sosial şəbəkə hesablarında Vətən müharibəsində Qələbənin beşinci ildönümünə həsr olunmuş Hərbi paradla bağlı paylaşım etmişdir.
- 9 Noyabr – Dövlət Bayrağı Günü münasibətilə rəsmi sosial şəbəkə hesablarında yeni paylaşım etmişdir.

11 noyabr
- Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğana zəng edərək, Türkiyə Hərbi Hava Qüvvələrinə məxsus hərbi yük təyyarəsinin Gürcüstan ərazisində qəzaya uğraması ilə əlaqədar Türkiyə Respublikasının Prezidentinə, həlak olmuş hərbçilərin ailələrinə və yaxınlarına, qardaş Türkiyə xalqına dərin hüznlə başsağlığı başsağlığı vermişdir.

12 noyabr
- 12 Noyabr – Konstitusiya Günü ilə bağlı sosial şəbəkə hesablarında paylaşım etmişdir.
- Çinin "China Datang Corporation Ltd." şirkətinin Direktorlar Şurasının sədri Lü Cünün başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- Ceyhun Cəlilovu Naxçıvan Muxtar Respublikasında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətli nümayəndəsi, Elxan İbrahimovu Bakı şəhəri Nəsimi Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı, Natiq Ağayevi Balakən Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı, Orxan Mürsəlovu Göyçay Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı, Elvin Paşayevi Qax Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı, Vüqar Novruzovu Göygöl Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı, Elşən Həsənlini Kürdəmir Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı vəzifələrinə təyin olunmaları ilə əlaqədar qəbul etmişdir.
- "Konstitusiya və qanunun aliliyi müasir hüquqi sistemlərdə" mövzusunda təşkil olunan beynəlxalq konfransın iştirakçılarını təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Fələstin Dövlətinin Prezidenti Mahmud Abbası təbrik etmişdir.

13 noyabr
- ABŞ-ın İsa Məsihin Sonuncu Gün Müqəddəsləri Kilsəsinin nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- Özbəkistanın Milli İnformasiya Agentliyinə (UzA) müsahibə vermişdir.
- "Beynəlxalq nəqliyyat xətlərinin təhlükəsizliyinin təmin olunmasında xüsusi xidmət orqanlarının rolu" mövzusunda beynəlxalq konfransın iştirakçılarını təbrik etmişdir.

14 noyabr
- Asiya İnkişaf Bankının prezidenti Masato Kandanın rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- Ukrayna Prezidenti Volodimir Zelenski ona zəng edərək, Rusiyanın raket zərbəsi nəticəsində Azərbaycanın Ukraynadakı səfirliyinin inzibati binasının növbəti dəfə raket zərbəsinə məruz qalmasını qınamış və bu hadisə ilə bağlı ciddi narahatlığını bildirmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Omanın Sultanı Əlahəzrət Heytəm bin Tariq Al Səidi təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Latviya Respublikasının Prezidenti Edqars Rinkeviçsi təbrik etmişdir.

15 noyabr
- Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevin dəvəti ilə Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının 7-ci Məşvərət Görüşündə iştirak etmək üçün Özbəkistana səfərə gəlmişdir.
- Daşkənddə Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə təkbətək görüşü olmuşdur.
- Daşkənddə İslam Sivilizasiyası Mərkəzi ilə tanış olmuşdur.
- Daşkənddə keçirilən "Gələcəyin İrsi" Beynəlxalq Mükafatının təntənəli təqdimat mərasimində iştirak etmişdir.

16 noyabr
- Özbəkistanın paytaxtı Daşkənddə Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının 7-ci Məşvərət Görüşündə iştirak etmək üçün Konqres Mərkəzinə gəlmiş və tədbirdə çıxış etmişdir.
- Özbəkistan Respublikasına səfəri başa çatmış, Daşkənd Beynəlxalq Hava Limanında onu Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyev yola salmışdır.

17 noyabr
- 17 noyabr – Milli Dirçəliş Günü münasibətilə sosial şəbəkə hesablarında paylaşım etmişdir.
- Beynəlxalq Telekommunikasiya İttifaqının (BTİ) Ümumdünya Telekommunikasiyanın İnkişafı Konfransının iştirakçılarını təbrik etmişdir.

20 noyabr
- Ağdamın işğaldan azad olunmasının 5-ci ildönümü ilə bağlı sosial şəbəkə hesablarında paylaşım etmişdir.

21 noyabr
- "Dialoqun, əməkdaşlığın və regional həmrəyliyin təşviq edilməsi" mövzusunda D-8 Media Forumunun iştirakçılarını təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Bosniya və Herseqovinanın Rəyasət Heyətinin Sədri Jelko Komşiçi təbrik etmişdir.

22 noyabr
- Abşeron rayonunun Hökməli qəsəbəsində "Scandens Pharmaceutical Industries Ltd" MMC-nin dərman

preparatları istehsalı müəssisəsinin açılışında iştirak etmişdir.

24 noyabr

- Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv ölkələrin qeyri-hökumət təşkilatlarının həmrəylik forumunun iştirakçılarını təbrik etmişdir.
- Azərbaycan Respublikası ilə Bruney Darüssalam arasında diplomatik münasibətlərin qurulmasının 30-cu ildönümü ilə əlaqədar Bruney Darüssalamın Sultanı Əlahəzrət Hacı Həssənal Bolkiahı təbrik etmişdir.

25 noyabr

- Kəlbəcərin işğaldan azad olunmasının 5-ci ildönümü ilə bağlı sosial şəbəkə hesablarında paylaşım etmişdir.
- Ölkəsinin müstəqilliyinin elan edilməsinin 50-ci ildönümü münasibətilə Timor-Leste Demokratik Respublikasının Prezidenti Coze Ramuş-Hortanı təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Albaniya Respublikasının Prezidenti Bayram Beqanı təbrik etmişdir.

27 noyabr

- Bakının Qaradağ rayonunda "Matanat-A" şirkətinin "AZWOOL" mineral daş yunu zavodunun açılışında iştirak etmişdir.

28 noyabr

- Honkonqda yerləşən yaşayış kompleksində baş vermiş güclü yanğın nəticəsində çox sayda insanın həlak olması ilə əlaqədar Çin Xalq Respublikasının Sədri Si Cinpinə başsağlığı vermişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Rumıniyanın Prezidenti Nikuşor Danı təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Əlahəzrət Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanı təbrik etmişdir.
- Laos Xalq Demokratik Respublikasının yaranmasının 50-ci ildönümü münasibətilə Prezident Thonqlun Sisuliti təbrik etmişdir.

Dekabr

1 dekabr

- Laçının işğaldan azad olunmasının 5-ci ildönümü ilə bağlı sosial şəbəkə hesablarında paylaşım etmişdir.

2 dekabr

- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Tailandın Kralı Əlahəzrət Maha Vajiralongkorn Phra Vajiraklaochaoyuhuanı təbrik etmişdir.

3 dekabr

- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Finlandiya Respublikasının Prezidenti Aleksandr Stubbu təbrik etmişdir.

4 dekabr

- Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının müdafiə üzrə dövlət naziri Lord Vernon Koakeri qəbul etmişdir.
- Almaniya Federativ Respublikasının Kansleri Fridrix Merts ona zəng edərək, Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəli aparılması istiqamətində əldə olunmuş nailiyyətlər münasibətilə təbriklərini çatdırmış və Almaniyanın regionda sabitliyi dəstəklədiyini vurğulamışdır.

5 dekabr

- "Mədəni irs və qayıdış hüququ: Ermənistandan didərgin salınmış azərbaycanlıların mədəni irsinin bərpası – ədalətə, barışığa və sülhə aparan yol kimi" mövzusunda III beynəlxalq konfransın iştirakçılarını təbrik etmişdir.

6 dekabr

- Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin (BƏƏ) "2PointZero" şirkətinin sədri Şeyx Zayed bin Hamdan bin Zayed Əl Nəhyanı, "International Holding Company"nin baş icraçı və idarəedici direktoru Seyid Basar Şuebi, həmçinin "International Resources Holding" şirkətinin baş icraçı direktoru Əli Alraşdini qəbul etmişdir.

7 dekabr

- Qırğız Respublikasının Nazirlər Kabineti sədrinin müavini Bakıt Torobayevin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.

8 dekabr

- İran İslam Respublikasının xarici işlər naziri Seyid Abbas Əraqçinin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.
- Qlobal infrastruktur investisiya idarəetmə şirkəti "Global Infrastructure Partners"in (GIP) təsisçisi, sədri və baş icraçı direktoru Adebayo Oqunlesini qəbul etmişdir.
- Slovakiya Respublikasına rəsmi səfərə gəlmişdir.
- Slovakiyanın paytaxtı Bratislavada rəsmi qarşılanma mərasimindən sonra Slovakiya Respublikasının Prezidenti Peter Pelleqrini ilə təkbətək görüşü olmuşdur.
- Bratislavada Slovakiya Respublikasının Prezidenti Peter Pelleqrini ilə geniş tərkibdə görüşü olmuşdur.
- Bratislavada Slovakiya Respublikasının Prezidenti Peter Pelleqrini ilə mətbuata bəyanatlarla çıxış etmişdir.
- Slovakiya Respublikasının Prezidenti Peter Pelleqrini ilə Bratislavada "Azadlıq Qapısı" abidəsini ziyarət etmiş, abidənin önünə əklil qoymuşdur.
- Slovakiya Respublikasının Prezidenti Peter Pelleqrini ilə Bratislavada Devin qəsrində olmuşdur.
- Bratislavada onun şərəfinə Slovakiya Respublikasının Prezidenti Peter Pelleqrininin adından verilmiş rəsmi ziyafətdə iştirak və çıxış etmişdir.

9 dekabr

- Bratislavada Slovakiya Respublikasının Milli Şurasının sədri Rixard Raşi ilə təkbətək və geniş tərkibdə görüşləri olmuşdur.
- Bratislavada Slovakiya Respublikasının Baş naziri Robert Fitso ilə təkbətək görüşü olmuşdur.
- Slovakiya Respublikasına rəsmi səfəri başa çatmışdır.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqillik Günü münasibətilə Keniya Respublikasının Prezidenti Uillyam Samoei Rutonu təbrik etmişdir.

10 dekabr

- "John Deere" şirkətinin Mərkəzi Asiya və MDB ölkələri üzrə prezidenti, "John Deere Walldorf International" MMC-nin Baş icraçı direktoru Ksaba Leykonu qəbul etmişdir.
- Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının Azərbaycan Respublikası üzrə ticarət elçisi Lord Olderdaysı qəbul etmişdir.

11 dekabr

- Türkmənistan Xalq Məsləhətinin sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədova zəng edərək, Türkmənistanın daimi bitərəfliyinin tanınmasının 30-cu ildönümü münasibətilə onu təbrik etmiş və qardaş Türkmənistana uğurlar arzulamışdır.
- Türkmənistanın daimi bitərəfliyinin tanınmasının 30-cu ildönümü münasibətilə Türkmənistanın Prezidenti Sərdar Berdiməhəmmədovu təbrik etmişdir.

12 dekabr

- Ulu Öndər Heydər Əliyevlə bağlı rəsmi sosial şəbəkə hesablarında foto paylaşmışdır.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva və qızları Leyla Əliyeva ilə birlikdə Fəxri xiyabana gələrək, xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin məzarını ziyarət etmiş, Ulu Öndərin məzarı önünə əklil qoymuşdur.
- Sonra Birinci xanım Mehriban Əliyeva və qızları Leyla Əliyeva ilə birlikdə Ulu Öndərin ömür-gün yoldaşı, görkəmli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın da xatirəsini ehtiramla anmış, məzarı üzərinə gül dəstələri qoymuşdur.
- Daha sonra Birinci xanım Mehriban Əliyeva və qızları Leyla Əliyeva ilə birlikdə tanınmış dövlət xadimi Əziz Əliyevin və professor Tamerlan Əliyevin də xatirələrini yad etmiş, məzarları üstünə gül dəstələri düzmüşdür.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Bəhreynin Kralı Əlahəzrət Şeyx Həməd bin İsa Al Xəlifəni təbrik etmişdir.

15 dekabr

- Sidneydə Hanuka bayramı keçirilən zaman törədilmiş terror aktı nəticəsində çox sayda insanın həlak olması və yaralanması ilə əlaqədar Avstraliya İttifaqının Baş naziri Entoni Albanizə başsağlığı vermiş, xəsarət alanlara şəfa diləmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı münasibətilə Qətər Dövlətinin Əmiri Əlahəzrət Şeyx Təmim bin Həməd Al Tanini təbrik etmişdir.

16 dekabr

- Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyasının VIII Qurultayının iştirakçılarını təbrik etmişdir.

17 dekabr

- Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanın dəvəti ilə bu ölkəyə səfər etmişdir.
- Əbu-Dabidə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan ilə görüşü olmuşdur.
- Sonra Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan "Gələcəyin oyunları 2025" adlı illik qlobal idman turnirinin açılış mərasimində iştirak etmişdir.
- Daha sonra Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanın adından onun şərəfinə verilmiş naharda iştirak etmişdir.

18 dekabr

- Əziz Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun 90 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq elmi-praktiki konqresin iştirakçılarını təbrik etmişdir.

22 dekabr

- 2026-cı ilin Azərbaycanda "Şəhərsalma və Memarlıq İli" elan olunması ilə əlaqədar sosial media hesablarında paylaşım etmişdir.

23 dekabr

- Xankəndi şəhərinin Kərkicahan qəsəbəsində olmuşdur.
- Xankəndi şəhəri Kərkicahan qəsəbə sakini Yadigar Əsədovanın evində olmuş və söhbət etmişdir.
- Xankəndi şəhərinin Kərkicahan qəsəbə 1 nömrəli tam orta məktəbin binasının əsaslı təmirdən sonra açılışında iştirak etmişdir.
- Xankəndi şəhərinin Kərkicahan qəsəbəsində buraya köçən sakinlərlə görüşmüşdür.
- Xankəndi şəhərində Qarabağ Universitetinin Mühəndislik fakültəsinin binasının təməlini qoymuşdur.
- Xankəndi şəhərində Qarabağ Universitetinin Biznes və iqtisadiyyat fakültəsinin yeni inşa olunmuş binasının açılışında iştirak etmişdir.
- Xankəndi şəhərində "AzərEnerji" ASC-nin 110/35/10 kV-luq "Xankəndi-1" elektrik yarımstansiyasının açılışında iştirak etmişdir.
- Xocalı rayonunun Ballıca kəndində "Accurate Az" MMC-nin ofis mebelləri və mebel aksessuarlarının istehsalı müəssisəsinin açılışında iştirak etmişdir.
- Ağdam Sənaye Parkında "Construction" MMC-nin metal elektrik dirəklərinin istehsalı müəssisəsinin açılışında iştirak etmişdir.
- Ağdam Sənaye Parkında "Saloğlu Qarabağ" MMC-nin istehsal müəssisəsinin təməlini qoymuşdur.
- Ağdam şəhərində "Hilton Garden Inn Agdam" hotelinin açılışında iştirak etmişdir.
- İran İslam Respublikasının Prezidenti Məsud Pezeşkian zəng edərək, onu qarşıdan gələn ad günü münasibətilə təbrik etmiş, ona prezidentlik fəaliyyətində yeni uğurlar və cansağlığı arzulamışdır.

24 dekabr

- Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev zəng edərək, onu ad günü münasibətilə təbrik etmiş, ona prezidentlik fəaliyyətində yeni uğurlar və möhkəm cansağlığı arzulamışdır.
- Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin zəng edərək, onu ad günü münasibətilə təbrik etmiş, ona prezidentlik fəaliyyətində uğurlar və möhkəm cansağlığı arzulamışdır.
- Serbiya Respublikasının Prezidenti Aleksandar Vuçiç zəng edərək, onu ad günü münasibətilə təbrik etmiş, ona prezidentlik fəaliyyətində yeni uğurlar və cansağlığı arzulamışdır.
- Gürcüstanın Baş naziri İrakli Kobaxidze zəng edərək, onu ad günü münasibətilə təbrik etmiş, ona prezidentlik fəaliyyətində yeni uğurlar və möhkəm cansağlığı arzulamışdır.
- Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev zəng edərək, onu ad günü münasibətilə təbrik etmiş, ona prezidentlik fəaliyyətində uğurlar və cansağlığı arzulamışdır.
- İsrail Dövlətinin Prezidenti İsxak Hersoq zəng edərək, onu ad günü münasibətilə təbrik etmiş, ona prezidentlik fəaliyyətində yeni uğurlar və möhkəm cansağlığı arzulamışdır.
- Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan zəng edərək, onu ad günü münasibətilə təbrik etmiş, ona prezidentlik fəaliyyətində uğurlar və möhkəm cansağlığı arzulamışdır.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə birlikdə Xankəndi şəhərində Zəfər parkının açılışında iştirak etmişdir.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə birlikdə Ağdam şəhərində 2-ci yaşayış kompleksinin açılışında iştirak etmiş və buraya köçən sakinlərlə görüşmüşdür.
- Sonra Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə birlikdə Ağdam şəhərinə köçən sakinlərlə görüşmüş, görüşdə çıxış etmişdir.
- Daha sonra Birinci xanım Mehriban Əliyeva ilə birlikdə sakinlərə evlərin açarlarının təqdim edilməsi mərasimində iştirak etmişdir.

25 dekabr

- "Azərbaycan Hava Yolları" Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinə məxsus "Embraer 190" təyyarəsinin qəzaya uğramasının birinci ildönümü ilə bağlı sosial media hesablarında paylaşım etmişdir.

26 dekabr

- 2025-ci ilin idman yekunlarına həsr olunan mərasimdə iştirak və çıxış etmişdir.
- Sonra Azərbaycanda idmanın inkişafında xidmətləri olan idmançıların və idman mütəxəssislərinin mükafatlandırılması mərasimində iştirak etmişdir.
- Azərbaycanda idmanın inkişafında xüsusi xidmətlərinə və yüksək peşəkarlığına görə Mövlud Mirəliyevə, Ələkbər İmaməliyevə, Zöhrab Gözəlbəyliyə və İlahə Qədimovaya "Əməkdar bədən tərbiyəsi və idman xadimi" fəxri adlarının vəsiqələrini təqdim etmişdir.
- Ölkəmizdə idmanın inkişafında xidmətlərinə görə Elmira Aslanova, Vəfa Musayeva, Nurəddin Rəcəbov, Eduard Məmmədov, Azər Məhərrəmov, Yaqub Abdullayev, Cahangir Ağarəhimov, Fikrət Hüseynov, Cahangir Bayramov və Coşqun Əliyevi "Tərəqqi" medalları ilə təltif etmişdir.
- 2025-ci ildə yüksək nailiyyətlər qazanmış bir qrup idmançıya və idman mütəxəssisinə – Şəmsi Səfərliyə, Böyükxanım Astanovaya, Morteza Validarviyə, Mehran Həmidzadəyə, Malik Həsənova, İmamverdi Məmmədova, Ramil Vəliyevə, Tofiq Əliyevə, Oqtay Abdullayevə, Nurəddin Məmmədova, Solmaz Adilovaya, Ülvi Qənizadəyə, Murad Məmmədova, Ramil Cəfərova, Aygül Abdullayevaya, Yelizaveta Rubana, Xəyyam Orucova, Elnur İbrahimə, Taleh Nağızadəyə, Nərmin Kazımovaya və Fərid Tağızadəyə yeni mənzillərin orderlərini təqdim etmişdir.
- Daha sonra idmançılarla söhbət etmişdir.

29 dekabr

- Birinci xanım Mehriban Əliyeva, qızları Leyla Əliyeva və Arzu Əliyeva ilə birlikdə "Bakı Ağ Şəhər"də olmuşdur.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva və qızları ilə birlikdə "Qarabağ atları" heykəltəraşlıq kompleksi ilə tanış olmuşdur.
- Sonra Birinci xanım və qızları ilə birlikdə "Bakı Ağ Şəhər"də Babək kvartalında həyata keçirilən işlərlə tanış olmuşdur.
- Birinci xanım Mehriban Əliyeva və qızları ilə birlikdə Palıd meydanı parkında ilk palıd ağacını əkmişdir.
- Birinci xanım və qızları ilə birlikdə "Bakı Ağ Şəhər"də Zaman meydanı və buradakı piyada körpüsünün açılışında da iştirak etmişdir.
- Sosial media hesablarında "Bakı Ağ Şəhər"ə ziyarətinə dair videoçarx paylaşmışdır.
- Ölkəsinin milli bayramı – Azadlıq Günü münasibətilə Kuba Respublikasının Prezidenti Migel Dias-Kanel Bermudesi təbrik etmişdir.
- Ölkəsinin milli bayramı – Müstəqilliyinin 70-ci ildönümü münasibətilə Sudan Respublikasının Suveren Keçid Şurasının Sədri Abdel Fattah Al-Burhan Abdelrahman Al-Burhanı təbrik etmişdir.

30 dekabr

- 31 dekabr – Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü və Yeni il bayramı ilə əlaqədar sosial şəbəkə hesablarında paylaşım etmişdir.

31 dekabr

- Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü və Yeni il münasibətilə Azərbaycan xalqına və dünyada yaşayan bütün azərbaycanlılara müraciət etmişdir.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN RƏSMİ QƏBULLARI

Qəbələdə Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) Ağsaqqallar Şurasının sədri Binəli Yıldırımın qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 6-da Qəbələdə Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) Ağsaqqallar Şurasının sədri Binəli Yıldırımı qəbul edib.

Söhbət zamanı dövlətimizin başçısının Binəli Yıldırımla görüşləri, həmçinin onun ölkəmizə səfərləri məmnunluqla xatırlandı.

Qonaq Türk Dövlətləri Təşkilatının fəaliyyətinə göstərdiyi dəstəyə görə Prezident İlham Əliyevə minnətdarlığını ifadə edərək vurğuladı ki, Təşkilatın Ağsaqqallar Şurası bundan sonra da Türk dövlətləri arasında əməkdaşlığın inkişafı prosesinə öz töhfəsini verməyə davam edəcək.

Görüşdə Türk Dövlətləri Təşkilatının Dövlət Başçıları Şurasının 12-ci Zirvə Görüşünün əhəmiyyətinə toxunuldu, ölkəmizdə təşkil edilmiş digər beynəlxalq tədbirlər kimi, bu sammitin də yüksək səviyyədə keçiriləcəyinə əminlik ifadə olundu.

Söhbət zamanı Azərbaycan və Türkiyə arasında qardaşlıq və strateji müttəfiqlik münasibətlərinin bütün sahələrdə daha da genişlənməsi qeyd edildi.

Qəbələdə Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) Baş katibi Kubanıçbek Ömüralıyevin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 6-da Qəbələdə Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) Baş katibi Kubanıçbek Ömüralıyevi qəbul edib.

Söhbət zamanı dövlətimizin başçısı ilə qonağın görüşləri məmnunluqla xatırlandı.

Baş katib Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyi ilə bağlı Amerika Birləşmiş Ştatları Prezidenti Donald Trampın şahidliyi ilə Vaşinqtonda əldə olunmuş nəticələr münasibətilə Prezident İlham Əliyevə təbriklərini çatdırdı.

Dövlətimizin başçısı təbriklərə görə təşəkkür etdi.

Kubanıçbek Ömüralıyev Türk Dövlətləri Təşkilatının beynəlxalq nüfuzunun daha da artması, üzv və müşahidəçi ölkələr arasında əməkdaşlığın gücləndirilməsi işinə Azərbaycanın verdiyi dəstəyə görə Prezident İlham Əliyevə minnətdarlığını bildirdi.

Görüşdə Türk Dövlətləri Təşkilatının Dövlət Başçıları Şurasının Qəbələdə keçiriləcək 12-ci Zirvə Görüşünün "Regional sülh və təhlükəsizlik" mövzusuna həsr olunduğu vurğulanaraq, tədbir çərçivəsində təşkilatın gündəliyində duran aktual məsələlərin müzakirə ediləcəyi bildirildi.

Dövlətimizin başçısı bu Zirvə Görüşünün Türk dünyasında dostluq, həmrəylik və tərəfdaşlığın möhkəmləndirilməsi işinə töhfə verəcəyinə əminliyini ifadə etdi.

Söhbət zamanı ölkəmizlə təşkilat arasında əməkdaşlığın perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Xorvatiya parlamentinin sədri Qordan Yandrokoviçin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 8-də Xorvatiya parlamentinin sədri Qordan Yandrokoviçin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Xorvatiya parlamentinin sədri Azərbaycana ilk dəfə səfər etdiyini deyərək, paytaxt Bakının gözəlliyinin onda dərin təəssürat hissi yaratdığını bildirdi.

Qordan Yandrokoviç Prezident İlham Əliyevi Azərbaycan dövləti və xalqı naminə gördüyü işlərə və xidmətlərinə görə təbrik etdi. Qonaq, həmçinin Vaşinqtonda Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəliyə aparılması istiqamətində əldə edilmiş nəticələr münasibətilə də təbriklərini çatdırdı.

Azərbaycan ilə Xorvatiya arasında əlaqələrin yaxşı səviyyədə olduğunu deyən Qordan Yandrokoviç parlamentlərarası münasibətlərin daha da genişləndirilməsi üçün imkanların mövcud olduğunu vurğuladı. Hər iki ölkədə parlamentlərarası dostluq qruplarının fəaliyyət göstərdiyini qeyd edən qonaq dostluq qrupları ilə yanaşı, müxtəlif parlament komitələri arasında da əməkdaşlığın vacibliyinə toxundu.

Təbriklərə görə təşəkkürünü bildirən Prezident İlham Əliyev Azərbaycanla Ermənistan arasında əldə olunmuş razılaşmaların tarixi əhəmiyyət kəsb etdiyini vurğuladı.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycan ilə Xorvatiya arasında əlaqələrin inkişafından məmnunluğunu ifadə etdi.

Xorvatiyanın Azərbaycanın Avropa İttifaqı və NATO ilə əlaqələrinin inkişafını daim dəstəkləməsi vurğulandı.

Görüşdə ikitərəfli münasibətlərin dostluq və tərəfdaşlıq prinsipləri əsasında inkişaf etdiyi bildirildi, enerji, sərmayələr, turizm və digər sahələrdə əməkdaşlıq üçün geniş imkanların olduğu diqqətə çatdırıldı, ölkələrimizin beynəlxalq parlamentlərarası təsisatlar çərçivəsində əlaqələrinin inkişaf perspektivləri müzakirə olundu.

ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Elina Valtonenin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 15-də ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Finlandiya Respublikasının xarici işlər naziri Elina Valtonenin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Qəbula görə təşəkkürünü bildirən Elina Valtonen, ilk növbədə, Finlandiya Respublikasının Prezidenti Aleksandr Stubbun salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Aleksandr Stubba çatdırmağı xahiş etdi.

Söhbət zamanı dövlətimizin başçısı ilə Finlandiya Prezidentinin görüşləri, həmçinin Bakıda keçirilmiş COP29 tədbirində Finlandiyanın ən yüksək səviyyədə iştirakı məmnunluqla xatırlandı.

Elina Valtonen Vaşinqtonda Azərbaycanla Ermənistan arasında əldə olunmuş nailiyyətlər münasibətilə Prezident İlham Əliyevi təbrik edərək, bunun ATƏT məkanında sülh və sabitliyin bərpası, həmçinin regional əməkdaşlıq baxımından önəmini qeyd etdi.

Qonaq Azərbaycan və Ermənistanın müraciəti əsasında ATƏT-in Minsk prosesinin və onunla əlaqəli strukturların fəaliyyətinin 2025-ci il dekabrın 1-dək ləğv ediləcəyini bildirdi.

Dövlətimizin başçısı vurğuladı ki, Vaşinqtonda ABŞ Prezidenti Donald Trampın şahidliyi ilə Azərbaycan və Ermənistan arasında əldə olunmuş razılaşmalar sülh gündəliyinin irəli aparılmasına şərait yaratdı.

Prezident İlham Əliyev Vaşinqtonda Ermənistanın icrası ilə bağlı üzərinə öhdəlik götürdüyü TRIPP layihəsinin regional əməkdaşlıq baxımından önəminə toxundu, onun bütün bölgə üçün faydalı olacağını dedi.

Söhbət zamanı ölkəmizlə ATƏT arasında əməkdaşlıq məsələləri müzakirə olundu, Azərbaycan-Finlandiya ikitərəfli əlaqələrinin perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

BMT-nin Məskunlaşma Proqramının (UN-Habitat) icraçı direktoru Anaklaudia Rossbaxın qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 16-da BMT-nin Məskunlaşma Proqramının (UN-Habitat) icraçı direktoru Anaklaudia Rossbaxı qəbul edib.

Söhbət zamanı qonağın Xankəndi şəhərində keçirilən III Azərbaycan Milli Şəhərsalma Forumunda iştirakının önəminə toxunuldu.

Anaklaudia Rossbax forumun yüksək səviyyədə təşkil edildiyini deyərək, həmin tədbirdə şəhərsalma məsələləri ilə bağlı çox aktual müzakirələrin aparıldığını vurğuladı.

Azərbaycan-UN-Habitat tərəfdaşlığı çərçivəsində ölkəmizdə indiyədək bir neçə milli şəhərsalma forumunun keçirildiyi məmnunluqla qeyd edildi.

Azərbaycanın Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında aparılan irimiqyaslı bərpa-yenidənqurma işlərinə toxunuldu, işğaldan azad edilmiş ərazilərimizdə şəhər və kəndlərimizin inşasında yeni müasir şəhərsalma modelinin tətbiq olunduğu bildirildi.

Qonaq Azərbaycanın BMT-nin Məskunlaşma Proqramına könüllü maliyyə töhfələrinə və onun fəaliyyətini dəstəklədiyinə görə təşəkkürünü bildirdi. O, COP29-un ölkəmizdə uğurla keçirildiyini vurğulayaraq, bu tədbirdə iqlim gündəliyi ilə urbanizasiya fəaliyyətinin bir araya gətirildiyini və bu xüsusda Azərbaycanın təşəbbüslərlə çıxış etdiyini məmnunluqla vurğuladı.

Görüşdə 2026-cı ildə ölkəmizdə keçiriləcək Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ən nüfuzlu tədbirlərindən biri – Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyasına hazırlıqla bağlı məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı. Digər mötəbər beynəlxalq tədbirlər kimi bunun da yüksək səviyyədə keçiriləcəyinə əminlik ifadə olundu.

Söhbət zamanı Azərbaycanla BMT-nin Məskunlaşma Proqramı arasında əməkdaşlığın perspektivləri müzakirə edildi.

Niderland Krallığının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Marian de Yonqun etimadnaməsinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 16-da Niderland Krallığının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Marian de Yonqun etimadnaməsini qəbul edib.

Səfir etimadnaməsini dövlətimizin başçısına təqdim etdi.

Prezident İlham Əliyev ölkələrimiz arasında əməkdaşlıq üçün yaxşı perspektivlərin olduğunu dedi. Kopenhagendə Niderland Krallığının Baş naziri Dik Sxof ilə görüşünü xatırladan Prezident İlham Əliyev həmin görüş əsnasında tərəfdaşlığımızın müxtəlif aspektlərinin müzakirə olunduğunu vurğuladı, bir çox sahədə əməkdaşlığı gücləndirmək barədə razılığın əldə edildiyini bildirdi. Hazırda Niderland şirkətlərinin ölkəmizdə müxtəlif istiqamətlər üzrə fəaliyyət göstərdiyini deyən dövlətimizin başçısı gələcəkdə onların sayının çoxalacağına ümidvar olduğunu ifadə etdi.

Qəbula görə minnətdarlığını bildirən səfir Niderlandın Kralı Villem-Aleksandrın salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Niderlandın Kralı və Baş nazirinə çatdırmağı xahiş etdi.

Marian de Yonq ölkəsinin Azərbaycanla siyasi və iqtisadi sahədə güclü əməkdaşlıq etmək niyyətində olduğunu dedi, bunun qarşılıqlı fayda verəcəyinə əminliyini vurğuladı.

Misir Ərəb Respublikasının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Houssam-Eldine Redanın etimadnaməsinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 16-da Misir Ərəb Respublikasının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Houssam-Eldine Redanın etimadnaməsini qəbul edib.

Səfir etimadnaməsini dövlətimizin başçısına təqdim etdi.

Prezident İlham Əliyev, ilk növbədə, Şarm-əl-Şeyxdə Yaxın Şərq Sülh Sammitinin yüksək səviyyədə təşkilinə görə Misir Ərəb Respublikasına təbriklərini çatdırdı. ABŞ Prezidenti Donald Tramp və Misir Prezidenti Əbdülfəttah əs-Sisi tərəfindən Azərbaycanın bu tədbirə dəvətini yüksək qiymətləndirən dövlətimizin başçısı bunu ölkələrimiz arasında mövcud olan etimadın və dostluğun nümunəsi kimi dəyərləndirdi.

Əbdülfəttah əs-Sisinin Azərbaycana səfərini, özünün isə Misirə rəsmi səfərini məmnunluqla xatırlayan Prezident İlham Əliyev bu səfərlər çərçivəsində müzakirə olunmuş mövzuların həyata keçirilməsi ilə bağlı məsələlərə toxundu.

Səfir Misir Prezidenti Əbdülfəttah əs-Sisinin salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Əbdülfəttah əs-Sisiyə çatdırmağı xahiş etdi.

Görüşdə Hökumətlərarası Komissiyanın əhəmiyyətinə toxunuldu, yaxın vaxtlarda onun növbəti iclasının keçiriləcəyi qeyd olundu. Bakı ilə Şarm-əl-Şeyx və Qahirə şəhərləri arasında birbaşa uçuşların olduğu və bunun turizm sahəsində əməkdaşlığa ciddi təkan verdiyi vurğulandı.

Söhbət zamanı mədəni və humanitar sahələrdə əməkdaşlığımızın perspektivləri müzakirə olundu

Avropa İttifaqının Azərbaycan Respublikasında nümayəndəliyinin yeni təyin olunmuş rəhbəri Mariyana Kuyundziçin etimadnaməsinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 16-da Avropa İttifaqının ölkəmizdəki nümayəndəliyinin yeni təyin olunmuş rəhbəri Mariyana Kuyundziçin etimadnaməsini qəbul edib.

Mariyana Kuyundziç etimadnaməsini Prezident İlham Əliyevə təqdim etdi.

Dövlətimizin başçısı Tirana və Kopenhagendə Avropa İttifaqı Şurasının Prezidenti Antonio Koşta və Avropa Komissiyasının Prezidenti Ursula Fon der Lyayen ilə görüşlərini məmnunluqla xatırlayaraq, həmin görüşlər əsnasında əməkdaşlığımızın inkişaf perspektivlərinə dair ətraflı müzakirələrin aparıldığını bildirdi. Prezident İlham Əliyev Azərbaycanla Avropa İttifaqı arasında əlaqələrin son dinamikasını vurğulayaraq, bir il ərzində Avropa İttifaqının 3 komissarının Azərbaycana səfərinə toxundu.

Mariyana Kuyundziç Vaşinqtonda ABŞ Prezidenti Donald Trampın şahidliyi ilə Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəli aparılması istiqamətində əldə edilmiş nailiyyətlər münasibətilə təbriklərini çatdırdı. Azərbaycanın fəal regional diplomatiya siyasəti yürütdüyünü deyən Avropa İttifaqının ölkəmizdəki nümayəndəliyinin yeni rəhbəri Mariyana Kuyundziç Prezident İlham Əliyevin son dövrlərdəki səfərlərinin və iştirak etdiyi beynəlxalq Zirvə toplantılarının bunun bariz nümunəsi olduğunu vurğuladı.

O, Azərbaycanla Avropa İttifaqı arasında münasibətlərin daha da inkişafı üçün əlverişli imkanların olduğunu deyərək, enerji, nəqliyyat sahələrində uğurlu əməkdaşlığa toxundu, Avropa İttifaqının regional nəqliyyat bağlantılarının yaradılması layihələrini yaxından dəstəklədiyini qeyd etdi.

Mariyana Kuyundziç Avropa İttifaqının ərazilərin minalardan təmizlənməsi sahəsində Azərbaycana dəstəyini davam etdirəcəyini bildirdi.

Görüşdə Azərbaycan-Avropa İttifaqı əlaqələrinin perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Fransa Respublikasının Azərbaycan Respublikasında yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Sofi Laqutun etimadnaməsinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 16-da Fransa Respublikasının ölkəmizdə yeni təyin olunmuş fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Sofi Laqutun etimadnaməsini qəbul edib.

Səfir etimadnaməsini dövlətimizin başçısına təqdim etdi.

Prezident İlham Əliyev Kopenhagendə Fransa Prezidenti Emmanuel Makronla görüşünü xatırladaraq, həmin görüşün nəticəsində ölkələrimiz arasında anlaşılmazlığa səbəb olan məsələlərin keçmişdə qaldığını dedi. İkitərəfli gündəlikdə yeni dövrün başladığını vurğulayan dövlətimizin başçısı, ilk növbədə, insanlararası və biznes nümayəndələrinin təmaslarının, mədəni, humanitar sahələrdə əməkdaşlığın bərpasının və inkişaf etdirilməsinin önəminə toxundu.

Səfir də öz növbəsində Azərbaycanla Fransa arasında münasibətlərdə yeni səhifənin açıldığını deyərək, əlaqələrimizin inkişafı üçün səylərini əsirgəməyəcəyini bildirdi.

Görüşdə Azərbaycanla Fransa arasında əlaqələrin müxtəlif istiqamətlərdə, o cümlədən yüksək texnologiyalar və aerokosmik sahələrdə uğurlu inkişafına toxunuldu. Hökumətlərarası Komissiyanın fəaliyyətinin bərpasının əhəmiyyəti vurğulandı, qardaşlaşmış şəhərlər arasında əlaqələr qeyd edildi, biznes nümayəndə heyətlərinin qarşılıqlı səfərlərinin təşkili və müxtəlif layihələrdə Fransa şirkətlərinin iştirakı məsələləri müzakirə olundu.

Azərbaycanla Fransanın enerji sahəsində uğurlu tərəfdaşlığı və bu xüsusda ölkəmizlə “Total” şirkəti arasında əməkdaşlığın önəmi qeyd edildi.

Söhbət zamanı bir çox sahədə münasibətlərimizin perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı, əməkdaşlığın davam etdirilməsinin vacibliyi vurğulandı.

ABŞ Mərkəzi Komandanlığının komandanı və Hərbi Dəniz Qüvvələrinin admiralı Bred Kuperin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 18-də ABŞ Mərkəzi Komandanlığının komandanı və Hərbi Dəniz Qüvvələrinin admiralı Bred Kuperi qəbul edib.

Qonaq Vaşinqtonda ABŞ Prezidentinin şahidliyi ilə Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəli aparılmasına dair əldə edilmiş nailiyyətlər münasibətilə Prezident İlham Əliyevə təbriklərini çatdırdı.

Təbriklərə görə minnətdarlığını bildirən dövlətimizin başçısı bu məsələdə Prezident Donald Trampın xüsusi rolunu qeyd etdi. Vaşinqtonda imzalanmış sənədlərin regionun inkişafı üçün geniş imkanlar yaratdığını vurğulayan Prezident İlham Əliyev Azərbaycanla Ermənistanın artıq sülh şəraitində yaşamağa uyğunlaşdıqlarını dedi.

Söhbət zamanı son dövrlərdə Azərbaycan-ABŞ ikitərəfli münasibətlərinin inkişafı məmnunluqla qeyd edildi, hərbi və hərbi-texniki sahələrdə əməkdaşlığın perspektivləri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı

Estoniya Respublikasının xarici işlər naziri Marqus Tsahknanın qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 22-də Estoniya Respublikasının xarici işlər naziri Marqus Tsahknanı qəbul edib.

Estoniyanın xarici işlər naziri Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəli aparılması ilə bağlı Vaşinqtonda əldə olunmuş nailiyyətlər münasibətilə Prezident İlham Əliyevi təbrik etdi.

Dövlətimizin başçısı təbriklərə görə təşəkkürünü bildirdi, bu məsələdə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Trampın xüsusi rolunu vurğuladı. Vaşinqton görüşündəki razılaşmaların tarixi əhəmiyyət daşıdığını deyən Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın əsas hissəsi ilə onun Naxçıvan regionu arasında nəqliyyat bağlantısının açılmasının önəminə toxundu.

Estoniyanın xarici işlər naziri Ermənistanın Qazaxıstandan idxal etdiyi taxılın Azərbaycan ərazisindən tranzit yolu ilə daşınmasına ölkəmiz tərəfindən icazə verilməsinin Ermənistan-Azərbaycan münasibətlərinin normallaşması istiqamətində mühüm addım olduğunu vurğuladı.

Nazir ölkəmizə geniş tərkibdə biznes nümayəndə heyəti ilə gəldiyini və Bakıda biznes-forumun keçirildiyini dedi, bu cür tədbirlərin ölkələrimiz arasında iqtisadi-ticari əlaqələrin inkişafına təkan verəcəyinə ümidvarlığını bildirdi.

Qonaq Estoniyanın Azərbaycanın Avropa İttifaqı və NATO ilə əlaqələrini dəstəklədiyini qeyd edərək, hazırda Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin inkişafındakı müsbət dinamikanın məmnunluq doğurduğunu dedi.

Prezident İlham Əliyev Avropa İttifaqı Şurasının Prezidenti Antonio Koşta və Avropa Komissiyasının Prezidenti Ursula Fon der Lyayen ilə Tirana və Kopenhagendə görüşlərini məmnunluqla xatırladı, ölkəmizlə Avropa İttifaqı arasında enerji, nəqliyyat bağlantıları və digər sahələrdə əməkdaşlıq üçün yeni perspektivlərin açıldığını qeyd etdi.

Qonaq COP29-un Azərbaycanda uğurla keçirilməsi münasibətilə də təbriklərini çatdıraraq, bu tədbirdə beynəlxalq iqlim gündəliyi ilə bağlı ciddi nəticələrin əldə edildiyini vurğuladı.

Söhbət zamanı qarşılıqlı maraq doğuran məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Yaqub Eyyubovun qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 22-də Yaqub Eyyubovu qəbul edib və ona "İstiqlal" ordenini təqdim edib.

Yaqub Eyyubovu salamlayan Prezident İlham Əliyev dedi:

– Hörmətli Yaqub müəllim, ilk növbədə, sizi qarşıdan gələn yubileyiniz münasibətilə təbrik edirəm, sizə cansağlığı, yeni uğurlar arzulayıram. Siz uzun illər müxtəlif məsul vəzifələrdə işləyərkən Azərbaycanın inkişafına öz töhfənizi vermisiniz. Mən bunu yüksək qiymətləndirirəm. Siz də bilirsiniz, mən də bilirəm ki, Ulu Öndər Heydər Əliyev sizə həmişə diqqət göstərmişdir. Ötən əsrin 70-ci illərində sizi gənc kadr kimi məsul vəzifələrə təyin etmişdi və sizə böyük etimad göstərmişdi. Siz də bu etimadı layiqincə doğrultmusunuz. Məhz buna görə müstəqillik dövründə Ulu Öndər xalqın tələbi ilə 1993-cü ildə hakimiyyətə gələndən sonra sizi bir neçə məsul vəzifəyə təyin edərək, bir daha sizə etimad göstərmişdir. Onun Sərəncamı ilə siz böyük vəzifə olan Baş nazirin birinci müavini təyin olunmusunuz və o illərdən bəri bu vəzifədə çalışırsınız. 22 il ərzində mənim prezidentlik dövrümdə də sizə dəfələrlə etimad göstərmişəm, hər prezident seçkilərindən sonra sizi həmin vəzifəyə yenidən təyin edirdim. Bu gün sizə bu dövlət mükafatını təqdim edərkən demək istəyirəm ki, mən sizin işinizdən razıyam. Siz canla-başla, sədaqətlə dövlətə, vətənə xidmət edirsiniz. Öz işinizdə həmişə tələbkarsınız və mənim göstərişlərimi layiqincə yerinə yetirirsiniz. Sizin böyük xidmətlərinizi nəzərə alaraq mən sizi Azərbaycan dövlətinin yüksək mükafatı olan "İstiqlal" ordeni ilə təltif etmişəm və icazə verin, bu yüksək ordeni sizə təqdim edim.

Prezident İlham Əliyev "İstiqlal "ordenini Yaqub Eyyubova təqdim edərək dedi: Sizi təbrik edirəm.

Yaqub Eyyubov: Təşəkkür edirəm.

Fəaliyyətinə verdiyi yüksək qiymətə görə dövlətimizin başçısına minnətdarlığını bildirən Yaqub Eyyubov Ümummilli Lider Heydər Əliyevlə bağlı xatirələrini bölüşdü, Ulu Öndərin və Prezident İlham Əliyevin ona göstərdikləri etimadı həmişə doğrultmağa çalışdığını bildirdi. O, məhz dövlətimizin başçısının rəhbərliyi ilə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün və suverenliyinin tam bərpa olunduğunu qeyd edərək dedi: "Siz dahi şəxsiyyətsiniz ki, Azərbaycanın torpaqlarını geri qaytardınız. Bunu heç kim edə bilməzdi, mümkün də deyildi. Siz gözəl, yüksək bacarıqlı, dahi bir insansınız. Ona görə də bütün xalq, bütün dünya Sizi görür, Sizinlə qürur duyur".

"İstiqlal" ordeni ilə təltif olunmasının onun üçün böyük şərəf olduğunu vurğulayan Yaqub Eyyubov bildirdi: "Mən həyatım boyu bunu unutmaram və çalışacağam ki, imkanım daxilində, nə qədər imkan varsa, Sizə və dövlətimizə xidmət edim".

Prezident İlham Əliyev: Çox sağ olun.

Rumıniya Parlamenti Senatının sədri Mirça Abrudeanın qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 29-da Rumıniya Parlamenti Senatının sədri Mirça Abrudeanı qəbul edib.

Qonaq Azərbaycan ilə Ermənistan arasında münasibətlərin normallaşması, bu xüsusda Vaşinqtonda ABŞ Prezidentinin şahidliyi ilə bəyannamənin imzalanması, Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülh və dövlətlərarası münasibətlərin qurulması haqqında Sazişin paraflanması münasibətilə dövlətimizin başçısını təbrik etdi, bunun bütün regionda sülhün təmin olunmasına və inkişafa xidmət edəcəyinə ümidvarlığını bildirdi.

Mirça Abrudean bu gün Bakıda Milli Məclisin xətti ilə keçirilən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbul edilməsinin 30 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq parlament konfransında iştirakdan məmnunluğunu ifadə etdi, bu tədbirin yüksək səviyyədə təşkil olunduğunu dedi.

Azərbaycan ilə Rumıniyanın dost və tərəfdaş ölkələr olduğunu vurğulayan qonaq əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsi üçün geniş imkanların mövcudlu-

ğunu vurğuladı. Senatın sədri ikitərəfli münasibətlərin inkişafında parlamentlərarası əlaqələrin, həmçinin beynəlxalq parlament təsisatlarında əməkdaşlığın önəmini qeyd etdi.

Təbriklərə görə təşəkkürünü bildirən dövlətimizin başçısı Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəli aparılması ilə bağlı məsələdə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Trampın xüsusi roluna toxundu, bu istiqamətdə əldə olunmuş nailiyyətlərin bütün region üçün tarixi əhəmiyyət kəsb etdiyini dedi.

Söhbət zamanı Azərbaycan, Rumıniya, Gürcüstan və Macarıstanın iştirakı ilə Buxarestdə imzalanmış Qara dənizinin dibi ilə elektrik kabel xəttinin tikilməsi layihəsi üzrə Sazişin önəmi vurğulandı, bunun ölkəmizin və Mərkəzi Asiya regionu dövlətlərinin bərpaolunan enerji resurslarının Avropa bazarlarına çıxarılması baxımından əhəmiyyətinə toxunuldu.

Görüşdə Azərbaycanla Rumıniya arasında müxtəlif sahələrdə əməkdaşlıq məsələlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri (BƏƏ) Federal Milli Şurasının sədri Saqr Qobaşın rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 29-da Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri (BƏƏ) Federal Milli Şurasının sədri Saqr Qobaşın rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Qonaq, ilk növbədə, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanın salamlarını dövlətimizin başçısına və Azərbaycan xalqına çatdırdı. Saqr Qobaş bildirdi ki, Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan bu ilin sentyabrında Azərbaycana, Şuşa şəhərinə səfərini və dövlətimizin başçısı ilə görüşünü məmnunluqla xatırlayır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbul edilməsinin 30 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq parlament konfransının yüksək səviyyədə təşkil edildiyini deyən Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri Federal Milli Şurasının sədri vurğuladı ki, bu tədbir ölkəmizin konstitusional dəyərlərə və suverenliyə nə qədər sadiq olduğunun və əhəmiyyət verdiyinin bariz nümunəsidir.

Qonaq Azərbaycanın inkişafına toxunaraq, bunun Prezident İlham Əliyevin uzaqgörən siyasəti nəticəsində mümkün olduğunu vurğuladı. Saqr Qobaş paytaxt Bakının gözəlliyinin və memarlığının onda dərin təəssürat hissi yaratdığını dedi.

Dövlətimizin başçısı salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidentinə və xalqına çatdırmağı xahiş etdi.

Prezident İlham Əliyev Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanla həm Əbu-Dabidə, həm də Azərbaycanda Bakı və Şuşa şəhərlərində görüşlərini və aparılmış müzakirələri məmnunluqla xatırladı.

Dövlətimizin başçısı Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin sabiq prezidenti Şeyx Zayed bin Sultan Al Nəhyanın uzaqgörən siyasəti və ölkə rəhbərliyinin ardıcıl səyləri nəticəsində Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin uğurlu nümunəvi inkişafını qeyd etdi.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin BƏƏ-nin sabiq Prezidenti Şeyx Zayed bin Sultan Al Nəhyan ilə 1994-cü ildə İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının Kasablanka Sammitində görüşü xatırlanaraq, məhz həmin görüşdə ölkələrimiz arasında hazırkı münasibətlərin təməlinin qoyulduğu vurğulandı.

Qonaq regionda sülhün təmin olunması, Azərbaycan ilə Ermənistan arasında münasibətlərin normallaşması münasibətilə Prezident İlham Əliyevi təbrik etdi.

Dövlətimizin başçısı təbriklərə görə təşəkkürünü bildirərək, Ermənistanın Azərbaycana qarşı 30 il davam edən işğalından sonra hər iki tərəfin hazırda sülh şəraitində yaşamağa uyğunlaşdığını bildirdi.

Prezident İlham Əliyev bundan sonra da ölkəmizin regionda davamlı sülhün təmin olunması, nəqliyyat layihəsinin, xüsusilə TRIPP xətti üzrə nəqliyyat bağlantılarının yaradılması istiqamətində səylərini davam etdirəcəyini dedi.

Söhbət zamanı Azərbaycanla BƏƏ arasında münasibətlərin strateji tərəfdaşlıq səviyyəsində bütün istiqamətlər üzrə uğurla inkişaf etdiyi qeyd olundu. Bu xüsusda “Masdar” şirkətinin Azərbaycana bərpaolunan enerji sektoruna sərmayələrinə, SOCAR-ADNOC əməkdaşlığına, qarşılıqlı investisiyalara toxunuldu.

Ərəb Koordinasiya Qrupuna daxil olan üzv qurumların rəhbər şəxslərindən ibarət nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev noyabrın 5-də Ərəb Koordinasiya Qrupuna daxil olan üzv qurumların rəhbər şəxslərindən ibarət nümayəndə heyətini qəbul edib.

Nümayəndə heyətinə İslam İnkişaf Bankı qrupunun sədri Məhəmməd Süleyman Əl-Casir, OPEC Fondunun prezidenti Əbdülhəmid Əl-Xəlifə, Əbu-Dabi İnkişaf Fondunun Baş direktoru, Əbu-Dabi İxracat Ofisinin

(ADEX) İcraiyyə Komitəsinin sədri Məhəmməd Saif Əl-Süveydi, Səudiyyə İnkişaf Fondunun Baş icraçı direktoru Sultan Əbdülrəhman Əl-Marşad və Küveyt Ərəb İqtisadi İnkişaf Fondunun Baş direktoru vəzifəsini icra edən Valed Əl-Bahar daxildir.

Dövlətimizin başçısı Ərəb Koordinasiya Qrupuna daxil olan üzv qurumların xüsusilə indiki dövrdə – Azərbaycanın Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda genişmiqyaslı bərpa-tikinti işləri apardığı zaman ölkəmizdə sosial infrastrukturun inkişafı ilə bağlı layihələrə dəstək vermək niyyətini yüksək qiymətləndirdi. Prezident İlham Əliyev vurğuladı ki, bütün bunlar qonaqların təmsil etdikləri maliyyə institutları və ölkələrin xalqları ilə qardaşlıq, dostluq münasibətlərimizi genişləndirir.

Azərbaycanda əsas infrastruktur layihələrinin artıq tamamlandığını deyən dövlətimizin başçısı su, nəqliyyat və digər sahələr üzrə dövlət proqramlarının icra edildiyini və gələcəkdə də müxtəlif istiqamətlər üzrə dövlət proqramlarının qəbul olunacağını vurğuladı.

Görüşə görə nümayəndə heyətinin adından dövlətimizin başçısına təşəkkür edən İslam İnkişaf Bankı qrupunun sədri Məhəmməd Süleyman Əl-Casir işğaldan azad edilmiş Qarabağda, Şuşada olmaqdan məmnunluğunu bildirdi, orada aparılan işlərin dərin təəssürat hissi doğurduğunu dedi.

Söhbət zamanı Azərbaycanla Ərəb Koordinasiya Qrupuna daxil olan üzv qurumlar arasında uğurlu və səmərəli əməkdaşlığın həyata keçirildiyi vurğulandı, ölkəmizdə yaradılan əlverişli investisiya və biznes mühitinə toxunuldu, əməkdaşlığın perspektivləri müzakirə edildi. Azərbaycanla Ərəb Koordinasiya Qrupuna daxil olan üzv qurumlar arasında birgə layihələrin həyata keçirilməsi ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

NATO nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev noyabrın 6-da NATO nümayəndə heyətini qəbul edib.

Nümayəndə heyətinə Türkiyə, Yunanıstan, Macarıstan, Monteneqro, Niderland, Şimali Makedoniya, Norveç, Slovakiya, Sloveniya, İsveç, Çex, Portuqaliya, İspaniyanın NATO-dakı daimi nümayəndələri, həmçinin ABŞ və Fransanın NATO-dakı daimi nümayəndələrinin müavinləri daxildir.

NATO nümayəndə heyətinin Prezident İlham Əliyev tərəfindən qəbul olunmasının əhəmiyyətini vurğulayan Türkiyənin alyansdakı daimi nümayəndəsi Basat Öztürk dövlətimizin başçısının NATO mənzil-qərargahına səfərlərini məmnunluqla xatırladı.

O, Azərbaycanın hazırkı inkişafının təməlinin Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulduğunu deyərək, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizin bütün sahələrdə daha da gücləndiyini vurğuladı.

Qonaqlar Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəli aparılması istiqamətində Vaşinqtonda əldə edilmiş nailiyyətlər münasibətilə Prezident İlham Əliyevə təbriklərini çatdırdılar.

Təbriklərə görə təşəkkürünü bildirən dövlətimizin başçısı bu məsələdə ABŞ Prezidenti Donald Trampın xüsusi rolunu qeyd etdi və əldə olunmuş razılaşmaların regionun inkişafı üçün geniş imkanlar açdığını dedi.

Prezident İlham Əliyev də öz növbəsində NATO mənzil-qərargahına səfərlərini xatırladaraq qeyd etdi ki, Əfqanıstandakı əməliyyatlara dəstək Azərbaycan-NATO əməkdaşlığının vacib hissəsi olsa da, ölkəmizlə alyans arasında regional inkişaf, enerji təhlükəsizliyi və digər istiqamətlər üzrə əməkdaşlıq da gündəmdədir.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycan Ordusunun NATO standartlarına uyğunlaşdırıldığını və bu çərçivədə Türkiyə ordusu ilə sıx əməkdaşlığı vurğuladı. Bu xüsusda ölkəmizlə alyans arasında əlaqələrin genişləndirilməsinin roluna toxundu.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın ötən əsrin əvvəllərində müstəqilliyini qazandıqdan bəri əsas məqsədimizə çatdığımızı - torpaqlarımızın işğaldan azad olunduğunu vurğulayaraq qeyd etdi ki, ordumuzun müasirləşdirilməsi prosesi bundan sonra da davam edəcək.

Dövlətimizin başçısı NATO nümayəndə heyətinin ölkəmizə səfərinin uğurlu olacağına ümidvarlığını bildirdi.

Söhbət zamanı Azərbaycanın NATO-nun dəyərli tərəfdaşı olduğu vurğulandı, Silahlı Qüvvələrimizin Əfqanıstanda "Qətiyyətli dəstək" əməliyyatlarındakı xidmətləri, bu xüsusda ölkəmizin regional nəqliyyat və logistika mərkəzi kimi töhfələri yüksək qiymətləndirildi, sülhməramlılarımızın Əfqanıstanı sonuncu tərk edən hərbi qulluqçular olduğu qeyd edildi.

Azərbaycanın alyans üzvləri ilə sıx dostluq və strateji tərəfdaşlıq əlaqələrinə toxunuldu, NATO-nun "Sülh naminə tərəfdaşlıq" Proqramı çərçivəsində ölkəmizin 1994-cü ildən alyansın proqramlarında fəal iştirak etdiyi bildirildi.

Görüşdə Azərbaycan-NATO əməkdaşlığının perspektivləri müzakirə olundu, regional və qlobal məsələlərə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Slovakiya Respublikasının Baş nazirinin müavini və müdafiə naziri Robert Kalinakın başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev noyabrın 7-də Slovakiya Respublikasının Baş nazirinin müavini və müdafiə naziri Robert Kalinakın başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Slovakiya Baş nazirinin müavini və müdafiə naziri Vətən müharibəsində Qələbənin beşinci ildönümü münasibətilə dövlətimizin başçısını təbrik edərək, bununla bağlı keçiriləcək hərbi parada dəvətə görə təşəkkürünü bildirdi.

Qonaq, həmçinin Slovakiyanın Baş naziri Robert Fitsonun salamlarını Prezident İlham Əliyevə çatdırdı.

Dövlətimizin başçısı salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Slovakiyanın Baş nazirinə çatdırmağı xahiş etdi.

Prezident İlham Əliyev Robert Kalinakın rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətinin sabah Bakıda keçiriləcək Vətən müharibəsində Qələbənin beşinci ildönümünə həsr olunmuş hərbi paradda iştirakını yüksək qiymətləndirdi.

Qonaq Azərbaycanla Ermənistan arasında münasibətlərin normallaşdırılması və sülh gündəliyi ilə bağlı Vaşinqtonda əldə olunmuş nailiyyətlər münasibətilə Prezident İlham Əliyevə təbriklərini çatdırdı.

Təbriklərə görə minnətdarlığını bildirən dövlətimizin başçısı ABŞ Prezidentinin iştirakı ilə Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəli aparılması məqsədilə imzalanmış sənədlərin tarixi əhəmiyyətinə toxunaraq, bunun regionda davamlı sülhün təmin edilməsində rolunu vurğuladı.

Robert Kalinak Prezident İlham Əliyevin Slovakiyaya səfərini məmnunluqla gözlədiklərini qeyd etdi.

Söhbət zamanı Azərbaycanla Slovakiya arasında qarşılıqlı anlaşma və dəstəyə əsaslanan ikitərəfli münasibətlərin strateji tərəfdaşlıq xarakteri daşıdığı bildirildi, əməkdaşlığımızın müxtəlif istiqamətlərdə, o cümlədən hərbi və hərbi-sənaye sahələrində genişləndirilməsi üçün imkanların olduğu diqqətə çatdırıldı.

Həmçinin Slovakiyanın Azərbaycan-Avropa İttifaqı və Azərbaycan-NATO əlaqələrinin genişləndirilməsinə göstərdiyi dəstəyə toxunuldu.

Çinin “China Datang Corporation Ltd.” şirkətinin Direktorlar Şurasının sədri Lü Cünün başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev noyabrın 12-də Çinin “China Datang Corporation Ltd.” şirkətinin Direktorlar Şurasının sədri Lü Cünün başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Dövlətimizin başçısı “China Datang Corporation Ltd.” şirkətinin böyük nümayəndə heyətinin Azərbaycana səfərinin əhəmiyyətinə toxunaraq, bunun əməkdaşlığın perspektivlərinin müzakirəsi üçün yaxşı imkan yaratdığını vurğuladı. Ölkəmizdə çox sayda Çin şirkətinin fəaliyyət göstərdiyini deyən Prezident İlham Əliyev Azərbaycanla Çin arasında vizasız gediş-gəliş rejiminin tətbiqindən sonra Çindən ölkəmizə gələn turistlərin sayının artdığını qeyd etdi.

Dövlətimizin başçısı bu il Çinə dövlət və işgüzar səfərlərini xatırladı, həmin səfərlərdən sonra strateji tərəfdaşlıq əlaqələrimizin daha da genişləndiyini vurğuladı.

Qəbula görə minnətdarlığını bildirən Lü Cün Bakının inkişafının onlarda xoş təəssürat hissi yaratdığını dedi. Qonaq ölkəmizdə özlərinə qarşı dost münasibəti qeyd etdi.

Söhbət zamanı Azərbaycan ilə “China Datang Corporation Ltd.” şirkəti arasında enerji keçidi, yaşıl enerji və yaşıl sənaye parkı layihələri ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Naxçıvanda Prezidentin yeni səlahiyyətli nümayəndəsinin və bir sıra rayonların icra hakimiyyətlərinə təyin olunan başçıların qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev noyabrın 12-də Ceyhun Cəlilovu Naxçıvan Muxtar Respublikasında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətli nümayəndəsi, Elxan İbrahimovu Bakı şəhəri Nəsimi Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı, Natiq Ağayevi Balakən Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı, Orxan Mürsəlovu Göyçay Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı, Elvin Paşayevi Qax Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı, Vüqar Novruzovu Göygöl Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı, Elşən Həsənlini Kürdəmir Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı vəzifələrinə təyin olunmaları ilə əlaqədar qəbul edib.

Görüşdə çıxış edən Prezident İlham Əliyev dedi:

– Siz ölkəmizin müxtəlif bölgələrinə rəhbər vəzifələrə təyin edilirsiniz. Sizə böyük etimad göstərilir, əminəm ki, bu etimadı doğruldacaqsınız. Siz öz işinizlə, əməyinizlə qarşıda duran vəzifələrin icrası üçün səylərinizi əsirgəməyəcəksiniz.

Əlbəttə ki, böyük məsuliyyət böyük işlər tələb edir. İlk növbədə, mənim bütün tapşırıqlarımı yerinə yetirməlisiniz. Mən hər dəfə bölgələrə rəhbər vəzifələrə şəxsləri təyin edəndə verdiyim tapşırıqlar onlar üçün əsas iş prinsipləri olmalıdır - ilk növbədə, xalqa xidmət etmək, xalqla bir yerdə olmaq. Rəhbər vəzifədə çalışan hər bir şəxs, hər bir məmur təvazökar olmalıdır. Həyatda, məişətdə özü, onun yaxın qohumları özlərini elə aparmalıdırlar ki, bizim ümumi işimizə heç bir irad tutulmasın. Əfsuslar olsun ki, bəzi hallarda məmurlar özlərini cəmiyyətdə düzgün apara bilmirlər, ifrat dərəcədə təkəbbürlülük göstərirlər, özlərini hamıdan üstün tutmağa çalışırlar və beləliklə, həm öz nüfuzlarını itirirlər, eyni zamanda, dövlətimizə, dövlətin siyasətinə də ləkə vurmuş olurlar. Bununla bərabər, bəzi hallarda korrupsiyaya, rüşvətxorluğa düçar olurlar. Azərbaycan ictimaiyyəti yaxşı bilir ki, əyri yola gedən hər bir dövlət məmuru nəticədə məhkəmə, qanun qarşısında cavab verməli olur və belə hallar əfsuslar olsun ki, bu gün də var. Ancaq o da cəmiyyət üçün tam aydındır ki, heç bir qanunsuz hərəkət nəticəsiz qalmayacaq. Ona görə sizdən tələbim, eyni zamanda, xoşagəlməz hallara qarşı ciddi mübarizə aparmaq, kadr siyasətində etibarlı, peşəkar və mənəvi cəhətdən təmiz kadrları seçmək, rəhbərlik edəcəyiniz bölgələrdə öz işinizlə mənim seçimimin düzgün olduğunu sübut etməkdir. Əks təqdirdə, əlbəttə ki, lazımi ölçülər götürüləcəkdir.

Bizim bölgələrimizdə əsas infrastruktur layihələri demək olar ki, başa çatıb. Dövlət xətti ilə, dövlət investisiya proqramları xətti ilə son illər ərzində müsbətə doğru böyük dönüş təmin edilib. Bir neçə regional inkişaf proqramının icrası uğurla nəticələnib. Demək olar ki, əsas infrastruktur istiqaməti olan elektrik enerjisi ilə bütün bölgələrdə vəziyyət tam normallaşıb. Təbii ki, köhnəlmiş infrastrukturun təzələnməsi, təmiri məsələləri var. Ancaq bu problem artıq ciddi problem kimi mövcud deyil. Bizim bütün bölgələrimizdə, o cümlədən işğaldan azad edilmiş ərazilərdə elektrik infrastrukturunun yaradılması güclü potensial yaratmışdır.

Magistral yollar tamamilə müasir standartlara cavab verir. Şəhərlərarası yollar təmirlidir. Kənd yollarının tikintisi üçün hər il lazımi vəsait ayrılır. Deyə bilmərəm, hələ ki, biz istənilən 100 faiz nəticəyə çatmışıq, ancaq bir çox bölgələrdə kənd yollarının təqribən 70-80 faizi təmirlidir və keyfiyyətlidir.

Bütün şəhərlərdə içməli su layihələri icra edilir. Kəndlərdə də içməli su ilə bağlı lazımi tədbirlər görülür, suvarma layihələri icra edilir, yeni su anbarlarının, su kanallarının tikintisi və suvarma ilə bağlı vəziyyət, ümumiyyətlə, müsbətə doğru dəyişir. Bütün digər infrastruktur layihələri, o cümlədən sosial infrastruktur layihələri, məktəb tikintisi, xəstəxanalar, idman obyektləri. Yəni, bu gün Azərbaycanın bölgələrində bütün bu məsələlər öz həllini tapır. Hər bir şəhərdə müasir xəstəxana fəaliyyət göstərir və bütün bunlar, əlbəttə ki, həm böyük vəsait, həm də gündəlik diqqət tələb edir. Yenə də deyirəm, biz bu məsələləri dövlət xətti ilə, dövlət büdcəsi hesabına regionların sosial-iqtisadi inkişafı proqramlarının icrası nəticəsində həll etmişik.

Qaldı ki, yerlərdə bu gün hələ də mövcud olan, insanları narahat edən məsələlər öz həllini tapsın. Burada da əsas prinsip sosial ədalət prinsipidir. Hər bir bölgədə, hər bir kənddə insanlar görməlidir və bilməlidir ki, ədalət hər zaman üstünlük təşkil edir. Vaxtilə bizim bölgələrimizdə proseslərin mənfi istiqamətdə getməsinin səbəbi də məhz mərkəzi icra orqanlarındakı bəzi məmurların xoşagəlməz hərəkətləri və tapşırıqları idi. Artıq o məmurlardan, necə deyərlər, əsər-əlamət qalmayıb. Azərbaycanda məmur korpusunda, xüsusilə mərkəzi icra orqanlarında aparılan kadr islahatları nəticəsində vəziyyət böyük dərəcədə sağlamlaşdırılıb. Ona görə mən tam əminəm ki, bundan sonra mərkəzdən sizə hansısa bir qanunsuz tapşırıq verilməyəcək. Vaxtilə belə hallar olub və bu qanunsuz tapşırıqları verən, qanunsuz varlanmanı özləri üçün əsas məqsəd hesab edən məmurlar bu gün məhkəmə qarşısında cavab verirlər. Bir çox hallarda torpaqlardan səmərəsiz istifadə edilməsi halları olub, torpaqlar zəbt edilib, torpaqların kateqoriyaları dəyişdirilib. Əkin-biçin üçün yararlı olan torpaqlarda bəzi məmurlar özləri üçün imarətlər inşa ediblər və əlbəttə ki, bütün bunlar qanunsuz hərəkətlərdir.

Ancaq mən onu da bilirəm ki, yerlərdəki bəzi məmurlar məcbur olub o qanunsuz hərəkətləri icra ediblər. Onların, əlbəttə ki, üzərinə düşən məsuliyyət tamamilə başqa yanaşmanı tələb edirdi. Ancaq, eyni zamanda, o da həqiqətdir ki, bəzi hallarda bax, bu qanunsuz əməllərin təməlində harınlamış, acgöz, gözü doymayan mərkəzdə oturan məmurların göstərişləri olub. Amma yenə də deyirəm, sağlamlaşdırma və təmizləmə siyasəti nəticəsində artıq əminəm ki, sizə heç kim qanunsuz tapşırıq verməyəcək. Əgər kimsə bu tapşırığı verərsə, onda dərhal mənə məlumat verin və o adamlar haqqında ciddi ölçülər götürüləcək.

Bölgələrdə əlbəttə ki, məşğulluqla bağlı məsələlər əsas prioritetlərdən biridir. Azərbaycanda bütövlükdə məşğulluqla bağlı son illər ərzində çox böyük islahatlar aparılıb, işsizliyin səviyyəsi aşağı düşüb. Ancaq o da həqiqətdir ki, bu gün hələ də bölgələrdən Bakıya, böyük şəhərlərə miqrasiya meyilləri mövcuddur. Bunun müxtəlif səbəbləri var. Miqrasiyanın, kəndlərdən şəhərlərə axının mövcud olması təkcə bizim ölkə üçün xas deyil, inkişaf etmiş ölkələrdə də bu var. Təbii ki, böyük şəhərlərdə imkanlar da genişdir, yaşayış səviyyəsi də daha yüksəkdir. Bütün bunlar başadüşüləndir. Ancaq, eyni zamanda, bölgələrdən şəhərlərə miqrasiyanın səbəblərindən biri də işsizlikdir. Bölgələrdə insanları işlə təmin etmək üçün indi dövlət müxtəlif addımlar atır, müəssisələr yaradılır, sahibkarlara güzəştli kreditlər verilir, özünüməşğulluq proqramı uğurla icra edilir. Artıq on minlərlə insan bu proqramla əhatə olunub. Ona görə yerlərdəki rəhbərlərdən də

tələbim odur ki, iş yerlərinin yaradılmasına çalışsınlar, iş adamlarına şərait yaratsınlar. Təbii ki, onlara dəstək vermək lazımdır. Çünki yerli istehsalın inkişafı həm məşğulluq məsələlərini təmin edir, eyni zamanda, yerli istehsalı da gücləndirir. Kənd təsərrüfatı və turizmlə bağlı son müddət ərzində dövlət xətti ilə bir çox önəmli addımlar atılmışdır. Bunu daha da genişləndirmək lazımdır. Xüsusilə turizm üçün cəlbedici olan bölgələrdə bu, iqtisadiyyatın, bölgə iqtisadiyyatının kənd təsərrüfatı ilə birlikdə əsas amilini təşkil etməlidir.

Bölgələrdəki ekoloji tarazlıq mütləq qorunmalıdır, ətraf mühitə böyük diqqət göstərilməlidir. Bizim bölgələrimizdə prinsip etibarilə ekologiya ilə bağlı ciddi problemlər yoxdur. Əsas problemlər Bakı şəhərində idi ki, biz bunu uğurla həll edirik. Bakının yeni mənzərəsi bunun əyani sübutudur. Vaxtilə burada ekoloji fəlakət hökm sürürdü. Həm Bakı, həm Sumqayıt ekoloji cəhətdən ən çirklənmiş şəhərlər hesab olunurdu. Bu gün isə bu, belə deyil. Bu gün Bakı, Sumqayıt parklar şəhərləridir. Biz köhnəlmiş müəssisələri köçürdük, neftlə çirklənmiş yerləri abadlaşdırdıq, rekultivasiya etdik, parklar saldıq. Qara şəhəri Ağ şəhərə çevirdik. Bölgələrdə isə əlbəttə ki, ekoloji tarazlığın təmin edilməsi üçün, necə deyərlər, başqa üsullar var. Ona görə burada qanunsuz fəaliyyət daha çox ekoloji ziyan vurur, nəinki neft-qaz sənayesi. Ona görə qanunsuz fəaliyyəti məhdudlaşdırmaq, aradan qaldırmaq üçün mənim tərəfimdən müvafiq göstərişlər verildi, Prezident Administrasiyasına, Nazirlər Kabinetinə, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinə ki, burada çayların məcralarının dəyişdirilməsi, tikinti üçün lazım olan qanunsuz malların işlənməsi, istehsalı – bütün bunlar tənzimlənməlidir və qanunsuz fəaliyyətə qətiyyən yol verilməməlidir.

Bir sözlə, Azərbaycanın bölgələri bu gün ən yüksək standartlara cavab verməlidir. Yenə də deyirəm, son illər ərzində aparılmış işlər nəticəsində bölgələrin canlanmasını hər bir Azərbaycan vətəndaşı əyani şəkildə görür. Doqquz beynəlxalq hava limanı, yenilənmiş, təmir edilmiş və yeni çəkilmiş dəmir yolları, magistral avtomobil yolları, elektrik infrastrukturu, suvarma ilə bağlı, içməli su ilə bağlı olan layihələr, qazlaşdırma. Yəni, bütün bu işləri biz son illər ərzində görmüşük ki, insanlar daha yaxşı yaşasınlar. İnsanlara diqqət göstərmək, onların qayğıları ilə yaşamaq, daim onların arasında olmaq lazımdır. Bütün kəndləri bir-bir gəzib orada - kəndlərdə insanlarla təmasda olmaq. Yəni, mənim tələblərim bundan ibarətdir. Hər təyinatda icra başçısı olsun, digər rəhbər şəxs olsun, mənim təlimatlarım bundan ibarətdir. Amma əfsuslar olsun ki, yenə də deyirəm, göstərdiyim etimada rəğmən bəzi məmurlar bu göstərişləri yerinə yetirmək əvəzinə, ancaq öz ciblərini güdərək qanunsuz varlanmaya üstünlük verirlər. Əminəm ki, bu yüksək etimadı siz öz işinizlə doğruldacaqsınız. Sizin üzərinizə böyük vəzifə düşür, bəziləriniz artıq rəhbər vəzifələrdə çalışmısınız, təcrübəniz də var. Bəziləriniz yeni təyin olunursunuz. Ona görə əminəm ki, öz işinizlə bu etimadı doğruldacaqsınız və xalqın rəğbətini qazanacaqsınız. Sizə uğurlar arzulayıram. Sağ olun.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətli nümayəndəsi Ceyhun Cəlilov: Möhtərəm cənab Prezident, ilk öncə bizə göstərdiyiniz yüksək etimada görə Sizə dərin minnətdarlığımızı bildiririk. Azərbaycan Respublikasının son illərdə bütün regionlarının, eyni zamanda, Naxçıvan Muxtar Respublikasının inkişafında xüsusi mərhələ var. Bu, Sizin xüsusi diqqət və qayğınızın nəticəsidir. Sizi əmin etmək istəyirik və söz veririk ki, bundan sonrakı fəaliyyətimizdə Sizin etimadı doğrultmaq məqsədilə verdiyiniz bütün tapşırıq və göstərişlərinizi vaxtında layiqincə yerinə yetirib bu tapşırıqların icrasını tam təmin edəcəyik.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol.

Göyçay Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Orxan Mürsəlov: Möhtərəm cənab Prezident, yenidən etimad göstərərək bizi vəzifəyə təyin etdiyinizə görə Sizə dərin minnətdarlığımızı bildiririk. Tam suveren Azərbaycanımızın banisi olaraq Zati-alinizin bütün tapşırıqlarını təyin olunduğumuz vəzifələrimizdə vicdanla, tam məsuliyyətimizlə və ləyaqətlə qeyd-şərtsiz icra edəcəyik. Təşəkkür edirik.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol.

Göygöl Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Vüqar Novruzov: Möhtərəm cənab Prezident, göstərdiyiniz böyük etimadı doğruldacağıq, müasir Azərbaycan Respublikasının banisi Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin ideyalarını yaşadacağıq, Sizə və Azərbaycan Respublikasına şərəflə xidmət edəcəyik.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol.

Balakən Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Natiq Ağayev: Möhtərəm cənab Prezident, əmin etmək istəyirəm ki, göstərdiyiniz böyük etimadı səylə, gücümüz, biliyimiz çərçivəsində tam şəkildə icra edəcəyik və işimizi ləyaqətlə, şərəflə davam etdirəcəyik. Çox sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol.

Bakı şəhəri Nəsimi Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Elxan İbrahimov: Möhtərəm cənab Prezident, bizə belə yüksək etimad göstərdiyiniz üçün Sizə dərin minnətdarlığımı bildirirəm və söz verirəm ki, bu etimadı doğrultmaq üçün əlimdən gələni edəcəyəm. Təşəkkür edirəm.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol.

Qax Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Elvin Paşayev: Cənab Prezident, bizə göstərdiyiniz yüksək etimada görə bir daha təşəkkür edirik. Qarşımıza qoyduğunuz bütün vəzifələri bilik və bacarıqlarımızla yerinə yetirəcəyimizə söz veririk.

Kürdəmir Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Elşən Həsənli: Möhtərəm cənab Prezident, bizə göstərdiyiniz böyük etimada görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Verdiyiniz bu tapşırıqları və göstərdiyiniz böyük etimadı doğruldacağıma bütün varlığımla söz verirəm. Təşəkkür edirəm.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Sizə uğurlar.

ABŞ-nin İsa Məsihin Sonuncu Gün Müqəddəsləri Kilsəsinin nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev noyabrın 13-də ABŞ-nin İsa Məsihin Sonuncu Gün Müqəddəsləri Kilsəsinin nümayəndə heyətini qəbul edib.

Nümayəndə heyətinə "On İki Həvari Kvorumu"nun üzvü Deyvid Bednar, Yetmişlər Komitəsinin üzvü və Avropa Mərkəzi Ərazi İdarəsinin birinci məsləhətçisi Cek Gerard, Stirlinq Fondunun prezidenti və İdarə Heyətinin sədri Mayls Hansen və Yetmişlər Komitəsinin Mərkəzi Avropa və Avrasiya üzrə kvorumunun üzvü Pol Pikard daxildir.

Söhbət zamanı Prezident İlham Əliyevlə ABŞ-nin İsa Məsihin Sonuncu Gün Müqəddəsləri Kilsəsinin nümayəndə heyətinin əvvəlki görüşləri məmnunluqla xatırlandı.

Qonaqlar ABŞ Prezidenti Donald Trampın şahidliyi ilə Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəli aparılması istiqamətində Vaşinqtonda əldə edilmiş nailiyyətlər münasibətilə təbriklərini çatdırdılar.

Təbriklərə görə təşəkkürünü bildirən dövlətimizin başçısı Vaşinqtonda Azərbaycan və Ermənistan arasında əldə olunmuş razılaşmaların tarixi əhəmiyyət daşıdığını deyərək, onların regionun inkişafı üçün mühüm rol oynadığını vurğuladı. Donald Trampın yenidən Prezident seçilməsindən sonra Azərbaycan-ABŞ əlaqələrinin yeni mərhələyə keçdiyini bildirən Prezident İlham Əliyev bu ilin avqustunda Vaşinqtona səfəri çərçivəsində ikitərəfli münasibətlərimizin inkişafı ilə bağlı mühüm sənədlərin imzalandığını xatırladı.

Qonaqlar Azərbaycan hökumətinin Amerika Birləşmiş Ştatlarının İsa Məsihin Sonuncu Gün Müqəddəsləri Kilsəsini rəsmi qeydiyyata almasına görə dövlətimizin başçısına minnətdarlıqlarını bildirərək, bu kilsənin Bakı ofisinin açılışında iştirak edəcəklərini dedilər və bunu ölkəmizdə bütün dinlərin nümayəndələrinə göstərilən qayğının təcəssümü kimi qiymətləndirdilər.

Görüşdə Azərbaycanda mədəniyyətlərarası və dinlərarası dialoqun təşviqi ilə bağlı dövlət səviyyəsində həyata keçirilən işlərdən söhbət açıldı, bu istiqamətdə ölkəmizdə bir çox mühüm beynəlxalq tədbirin təşkil edildiyi vurğulandı.

Tolerantlığın xalqımızın həyat tərzi olduğu bildirildi, tarixən ölkəmizdə müxtəlif dinlərin və xalqların nümayəndələrinin bir ailə kimi dinc və sülh şəraitində yaşadığı qeyd edildi.

Asiya İnkişaf Bankının prezidenti Masato Kandanın rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev noyabrın 14-də Asiya İnkişaf Bankının prezidenti Masato Kandanın rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

Görüşdə Azərbaycan ilə Asiya İnkişaf Bankı arasında səmərəli əməkdaşlığa toxunuldu, birgə layihələrin uğurlu icrası qeyd edildi. 1999-cu ildən indiyədək Asiya İnkişaf Bankı tərəfindən nəqliyyat, su təchizatı, enerji, maliyyə, təhsil, səhiyyə və digər sahələri əhatə edən 145 kredit, qrant, investisiya və texniki yardım layihələri üzrə Azərbaycana 5,5 milyard dollar dəyərində maliyyə dəstəyinin göstərildiyi vurğulandı.

Asiya İnkişaf Bankının Azərbaycan dövləti ilə yanaşı, özəl sektorla da uğurlu əməkdaşlıq etdiyi qeyd olundu. Bu xüsusda neft-qaz, elektrik enerjisi, yol, dəmir yolu, kənd təsərrüfatı, su təchizatı, çirkab suların axıdılması və digər istiqamətlərdə icra olunan birgə layihələrə toxunuldu.

Söhbət zamanı Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəli aparılması istiqamətində Vaşinqtonda əldə edilmiş nailiyyətlərin regionun nəqliyyat-tranzit imkanlarının genişləndirilməsi üçün də böyük imkanlar yaratdığı diqqətə çatdırıldı.

Görüşdə Mərkəzi Asiya-Azərbaycan-Avropa marşrutu üzrə bağlantıların önəmi qeyd edildi. Həmçinin ölkəmizlə bank arasında yeni layihələrə toxunuldu, bu xüsusda dəmir yolu, metro şəbəkəsinin genişləndirilməsi və su təchizatı ilə bağlı əməkdaşlıq məsələləri müzakirə olundu.

Birləşmiş Krallığın müdafiə üzrə dövlət nazirinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 4-də Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının müdafiə üzrə dövlət naziri Lord Vernon Koakeri qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, Azərbaycan Prezidenti ilə görüşdən məmnunluğunu bildirən qonaq, ilk növbədə, Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının Baş naziri Kir Starmerin salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Lord Vernon Koaker ölkələrimiz arasında dostluq və etimada əsaslanan münasibətləri qeyd edərək əlaqələrimizin strateji tərəfdaşlıq müstəvisində inkişaf etdirilməsində maraqlı olduqlarını vurğuladı.

Dövlətimizin başçısı salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının Baş nazirinə çatdırmağı xahiş etdi. Prezident İlham Əliyev Kir Starmerin COP29-da iştirakını və onunla görüşünü məmnunluqla xatırladı.

İkitərəfli münasibətlərimizin zəngin tarixinin olduğunu deyən dövlətimizin başçısı ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın enerji sektorundan başladığını və daha sonra bir çox sahələri əhatə etdiyini vurğuladı.

Prezident İlham Əliyev ticarət, investisiya və digər sahələrdə əməkdaşlığı daha da genişləndirmək üçün yaxşı imkanların olduğunu dedi. Dövlətimizin başçısı hazırda ölkələrimiz arasında müdafiə sənayesi sahəsində əməkdaşlıqla bağlı yeni səhifənin açılmasına toxunaraq, bunu qarşılıqlı etimadın göstəricisi kimi qiymətləndirdi.

Qonaq Azərbaycanla Ermənistan arasında münasibətlərin normallaşması və sülh gündəliyinin irəli aparılması istiqamətində bu ilin avqustunda Vaşinqtonda əldə edilmiş nəticələr münasibətilə dövlətimizin başçısını təbrik etdi.

Prezident İlham Əliyev təbriklərə görə təşəkkürünü bildirərək, bütün bunların tarixi əhəmiyyət daşıdığını vurğuladı və bu məsələdə ABŞ Prezidenti Donald Trampın xüsusi roluna toxundu. Dövlətimizin başçısı sülh gündəliyinin təşəbbüskarının məhz Azərbaycan olduğunu dedi və onun irəli aparılması üçün ölkəmizin bundan sonra da səylərini davam etdirəcəyini vurğuladı.

Söhbət zamanı qarşılıqlı maraq doğuran məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin bir sıra şirkətlərinin rəhbərlərinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 6-da Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin (BƏƏ) “2PointZero” şirkətinin sədri Şeyx Zayed bin Hamdan bin Zayed Əl Nəhyanı, “International Holding Company”nin baş icraçı və idarəedici direktoru Seyid Basar Şuebi, həmçinin “International Resources Holding” şirkətinin baş icraçı direktoru Əli Alraşdini qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, “2PointZero” şirkətinin sədri Şeyx Zayed bin Hamdan bin Zayed Əl Nəhyan Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanın salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Qonaq qeyd etdi ki, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Azərbaycanla bütün sahələrdə əməkdaşlığı genişləndirmək istiqamətində tapşırıq verib. O, əlaqələrimizin inkişaf etdirilməsi üçün böyük potensialın olduğunu deyərək, Azərbaycanla BƏƏ arasında uzunmüddətli uğurlu tərəfdaşlığın qurulduğunu vurğuladı.

Dövlətimizin başçısı salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidentinə çatdırmağı xahiş etdi.

Prezident İlham Əliyev Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanın bu ilin sentyabrında Azərbaycana, Qarabağa səfərini, həmçinin onunla ölkəmizdə və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərində keçirdiyi görüşləri məmnunluqla xatırladı.

Əlaqələrimizin strateji tərəfdaşlıq müstəvisinə qalxdığını deyən dövlətimizin başçısı siyasi münasibətlərimizin yüksək səviyyədə olduğunu vurğuladı, müxtəlif sahələrdə əməkdaşlığımızın genişləndiyini qeyd etdi, ölkələrimiz arasında qarşılıqlı dəstəyi yüksək qiymətləndirdi.

Bərpaolunan enerji sahəsində BƏƏ-nin Azərbaycanın strateji tərəfdaşı olduğunu deyən Prezident İlham Əliyev bu istiqamətdə imzalanmış sənədləri qeyd edərək, əməkdaşlığın genişləndirilməsi üçün yaxşı potensialın mövcudluğunu vurğuladı. Dövlətimizin başçısı Azərbaycan-BƏƏ əməkdaşlığının daha geniş region üçün mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyini dedi.

Söhbət zamanı siyasi, iqtisadi-ticari, neft-qaz və digər istiqamətlərdə ikitərəfli əlaqələrimizin inkişafı vurğulandı.

Enerji infrastrukturu, bərpaolunan enerji, investisiyalar, informasiya texnologiyaları, mədən sənayesi və digər sahələrdə əməkdaşlıqla bağlı fikir mübadiləsi aparıldı.

Qırğızıstan nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 7-də Qırğız Respublikasının Nazirlər Kabineti sədrinin müavini Bakıt Torobayevin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, Prezident İlham Əliyev Bakıda Azərbaycan Respublikası ilə Qırğız Respublikası arasında iqtisadi və humanitar sahələrdə əməkdaşlıq üzrə birgə hökumətlərarası komissiyanın iclasının keçiriləcəyini və onun gündəliyinin zəngin olduğunu deyərək, bunu ölkələrimiz arasında sıx qarşılıqlı fəaliyyətin göstəricisi kimi qiymətləndirdi.

Son illərdə ikitərəfli münasibətlərimizin sürətlə inkişaf etdiyini vurğulayan dövlətimizin başçısı bu məsələdə yüksəksəviyyəli qarşılıqlı səfərlərin roluna toxundu.

Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun bərpasına Qırğızıstan tərəfindən göstərilən dəstəyi vurğulayan Prezident İlham Əliyev Ağdam rayonunda Ayköl Manas adına Xıdırlı kənd tam orta məktəbinin binasının inşasına görə Prezident Sadır Japarova və qırğız xalqına bir daha təşəkkür etdi.

Azərbaycan Prezidenti Qırğızıstanın dövlət başçısı tərəfindən hədiyyə olaraq 200 yakın işğaldan azad edilmiş ərazilərimizə göndərilməsini də dostluq münasibətimizin təzahürü olduğunu dedi.

Dövlətimizin başçısı Bakıda görkəmli qırğız yazıçısı Çingiz Aytmatovun abidəsinin, Bişkekdə Qırğızıstan-Azərbaycan Dostluq Parkının və Heydər Əliyev adına 20 saylı Məktəb-Gimnaziya təhsil-tərbiyə kompleksinin açılışlarını məmnunluqla xatırladı.

İnvestisiya layihələrinə toxunan Prezident İlham Əliyev Azərbaycanla Qırğızıstan arasında İssık-Kul gölünün sahilində mehmanxananın tikintisi üzrə imzalanmış sazişi də vurğuladı.

Siyasi qarşılıqlı fəaliyyətin gündəliyinin çox geniş olduğunu deyən Prezident İlham Əliyev hər iki dövlət başçısının qərarı ilə yaradılan Azərbaycan-Qırğızıstan Birgə İnvestisiya Fondu tərəfindən artıq ilk layihələrin maliyyələşdirilməsinə başlanıldığını, bir neçə layihənin isə maliyyələşmə mərhələsində olduğunu qeyd etdi. Dövlətimizin başçısı vurğuladı ki, Fondun kapitalının formalaşması üçün ölkəmiz maliyyə vəsaiti ayırıb və layihələrin sayının artacağı təqdirdə Azərbaycan tərəfindən əlavə vəsait ayrılacaq.

Prezident İlham Əliyev Qırğızıstanın Azərbaycanın Mərkəzi Asiya ölkələri ilə əməkdaşlıq formatına qoşulmasına dəstək verən ilk dövlətlərdən biri olduğunu deyərək, bunun əlaqələrimizin qardaşlıq xarakteri daşımasının təcəssümü olduğunu vurğuladı.

Ölkəmizin Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının Məşvərət Görüşünün tamhüquqlu iştirakçısı olduğunu qeyd edən dövlətimizin başçısı buna görə Qırğızıstana və digər ölkələrə minnətdarlığını bildirərək vurğuladı ki, bu, Mərkəzi Asiya ölkələri ilə Cənubi Qafqaz regionunu daha sıx bağlayacaq, hər iki istiqamətdə fasiləsiz və sabit yükdaşımanın təmin edilməsində, xalqlarımız arasında qardaşlıq əlaqələrinin daha da möhkəmlənməsində öz rolunu oynayacaq.

Qəbula görə nümayəndə heyətinin adından minnətdarlıq edən Bakıt Torobayev, ilk növbədə, Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarovun salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Sadır Japarova çatdırmağı xahiş etdi.

Qonaq qeyd etdi ki, ümumi tarixi köklərə, əsrlər boyu mövcud olan dostluğa əsaslanan ikitərəfli əlaqələrimiz Azərbaycan və Qırğızıstan prezidentlərinin siyasi iradəsi nəticəsində strateji tərəfdaşlığın ən yüksək səviyyəsinə qalxıb.

Qırğız Respublikasının Nazirlər Kabineti sədrinin müavini Bakı ilə Bişkek arasında birbaşa hava əlaqəsinin olmasının önəminə toxunaraq, gələcəkdə bu istiqamətdə reyslərin sayının artırılmasının əhəmiyyətini vurğuladı.

Bakıt Torobayev Qırğızıstanda Azərbaycan Prezidentinin səfərini səbirsizliklə gözlədiklərini dedi.

Söhbət zamanı energetika, nəqliyyat, qarşılıqlı investisiya qoyuluşu, humanitar, təhsil, kənd təsərrüfatı və qarşılıqlı maraq doğuran digər sahələrdə əməkdaşlığın perspektivləri ilə bağlı məsələlər müzakirə olundu.

İranın xarici işlər nazirinin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 8-də İran İslam Respublikasının xarici işlər naziri Seyid Abbas Əraqçinin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, Azərbaycanla İran arasında əlaqələrin böyük tarixinin olduğunu deyən Prezident İlham Əliyev qeyd etdi ki, xalqlarımızın əsrlər boyu bir yerdə yaşaması münasibətlərimizə xüsusi önəm verir. Son dövrlərdə əlaqələrimizin fəallaşmasından məmnunluğunu bildirən dövlətimizin başçısı İran İslam Respublikasının Prezidenti Məsud Pezeşkianın ölkəmizə səfərinin, həmçinin digər yüksəkvəzifəli şəxslərin qarşılıqlı səfərlərinin əməkdaşlığımızın daha da genişləndirilməsinə töhfə verdiyini vurğuladı.

Prezident İlham Əliyev ikitərəfli gündəliyimizin geniş olduğunu və bir çox sahələri əhatə etdiyini deyərək, bütün məsələlər üzrə konkret yol xəritələrinin olduğunu bildirdi.

Hökumətlərarası komissiyanın çox uğurla fəaliyyət göstərdiyini vurğulayan dövlətimizin başçısı bu xüsusda iqtisadi, ticari, nəqliyyat, energetika və digər sahələrdə əməkdaşlığa toxundu.

Azərbaycan Prezidenti İran nümayəndə heyətinin səfərinin uğurlu və məhsuldar olacağına əminliyini ifadə etdi.

Qəbula görə təşəkkürünü bildirən Seyid Abbas Əraqçi, ilk növbədə, İran İslam Respublikasının Prezidenti Məsud Pezeşkianın salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı. O qeyd etdi ki, İranın dövlət başçısının Prezident İlham Əliyevə və Azərbaycana böyük hörməti var. Qonaq Məsud Pezeşkianın İran Prezidenti seçilməsindən sonra ölkəmizlə əlaqələri daha da inkişaf etdirməklə bağlı tapşırıq verdiyini dedi.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Məsud Pezeşkiana çatdırmağı xahiş etdi.

Seyid Abbas Əraqçi də öz növbəsində Azərbaycan-İran əlaqələrinin dərin köklərə malik olduğunu vurğulayaraq, münasibətlərimizin daha da dərinləşdirilməsinin əhəmiyyətinə toxundu.

Söhbət zamanı qarşılıqlı maraq doğuran məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

"Global Infrastructure Partners" şirkətinin baş icraçı direktorunun qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 8-də qlobal infrastruktur investisiya idarəetmə şirkəti "Global Infrastructure Partners"in (GIP) təsisçisi, sədri və baş icraçı direktoru Adebayo Oqunlesini qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, Prezident İlham Əliyev Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Fondu (ARDNF) ilə "Global Infrastructure Partners" şirkəti arasında formalaşan tərəfdaşlığı yüksək qiymətləndi-

rərək, Fondun şirkətlə birgə “Italo” sürətli dəmir yolu operatoru və London Qatvik Hava Limanı üzrə həyata keçirdiyi investisiyaların uğurlu əməkdaşlıq nümunələri olduğunu dedi. Ölkəmizin uzunmüddətli inkişaf strategiyasına toxunan dövlətimizin başçısı bu xüsusda “Global Infrastructure Partners” ilə tərəfdaşlığın əhəmiyyətini vurğuladı.

Adebayo Oqunlesi ARDNF ilə əməkdaşlığın səmərəli nəticələr verdiyini deyərək, şirkətin idarə etdiyi fondlara yatırdığı sərmayələrin iki qurum arasında etibarlı tərəfdaşlıq modeli formalaşdırdığını bildirdi.

Qonaq rəhbərlik etdiyi şirkətin hava limanlarının, logistika və nəqliyyat dəhlizlərinin optimallaşdırılması, enerji, o cümlədən bərpaolunan enerji üzrə beynəlxalq təcrübəyə malik olduğunu vurğulayaraq, enerji keçidi, nəqliyyat və rəqəmsal infrastruktur sahələrində Azərbaycanla əməkdaşlıqda marağını ifadə edib.

Görüşdə şirkətin müxtəlif infrastruktur istiqamətlərində həyata keçirdiyi layihələr, qlobal enerji keçidi fonunda formalaşan yeni tendensiyalarla bağlı fikir mübadiləsi aparıldı, süni intellekt texnologiyalarının tətbiqi üzrə beynəlxalq təşəbbüslərdə əməkdaşlıq məsələləri müzakirə olundu.

Qeyd edək ki, 2006-cı ildə yaradılan və 2024-cü ildə dünyanın ən böyük fəal idarəetmə şirkəti olan “BlackRock” tərəfindən satın alınan “Global Infrastructure Partners” hazırda təxminən 189 milyard ABŞ dolları məbləğində aktivləri idarə edir. “BlackRock” isə hazırda təxminən 14 trilyon ABŞ dollarına yaxın həcmdə aktivləri idarə etməklə, qlobal investisiya bazarında aparıcı mövqeyini qoruyur.

“John Deere” şirkətinin Mərkəzi Asiya və MDB ölkələri üzrə prezidentinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 10-da “John Deere” şirkətinin Mərkəzi Asiya və MDB ölkələri üzrə prezidenti, “John Deere Walldorf International” MMC-nin Baş icraçı direktoru Ksaba Leykonu qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, söhbət zamanı Azərbaycanda kənd təsərrüfatının geniş potensialının olduğu vurğulanaraq, bu sahənin inkişafı ilə bağlı dövlət səviyyəsində həyata keçirilən işlər qeyd olundu.

“John Deere” şirkətinin ölkəmizdə uğurla fəaliyyət göstərdiyini deyən qonaq əməkdaşlığı genişləndirməkdə maraqlı olduqlarını bildirdi, Azərbaycanda pambıqçılıq sənayesi ilə bağlı irəli sürdükləri layihə barədə məlumat verdi.

Ksaba Leykon Bakıda şahidi olduğu inkişafın onda dərin təəssürat hissi yaratdığını dedi.

Görüşdə Azərbaycanla şirkət arasında əməkdaşlığın perspektivləri müzakirə olundu, təhsil və təlim mərkəzinin yaradılması, qarşılıqlı təcrübə, suvarma, logistika, pambıq və taxıl istehsalı dəyər zəncirinin rəqəmsallaşdırılması məsələləri ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Qeyd edək ki, 1837-ci ildə ABŞ-da qurulmuş “John Deere” kənd təsərrüfatı, tikinti və meşəçilik avadanlıqlarının istehsalı ilə məşğul olan qlobal miqyasda aparıcı şirkətlərdən biridir. Şirkətin əsas fəaliyyət sahələrinə traktor, kombayn, pambıqyığan maşınların istehsalı daxildir. Ötən il ümumi gəliri 52 milyard ABŞ dollarına yaxın olan “John Deere”in 30-dan çox ölkədə zavodları və ofisləri fəaliyyət göstərir.

Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının Azərbaycan üzrə ticarət elçisinin qəbulu

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 10-da Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının Azərbaycan Respublikası üzrə ticarət elçisi Lord Olderdaysı qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, Lord Olderdays Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəli aparılması ilə bağlı Vaşinqtonda əldə olunmuş nəticələr münasibətilə dövlətimizin başçısını təbrik etdi.

Təbriklərə görə təşəkkürünü bildirən Prezident İlham Əliyev Azərbaycanla Ermənistan arasında razılaşmaların əldə olunmasının tarixi əhəmiyyətinə toxunaraq, bu məsələdə Prezident Donald Trampın rolunu xüsusi vurğuladı. Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın sülh gündəliyinin təşəbbüskarı kimi onun irəli aparılması üçün bundan sonra da səylərini davam etdirəcəyini bildirdi və sülh şəraitinin regionun iqtisadi potensialının inkişafına töhfəsinə toxundu.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanla bp şirkəti arasında 30 ildən artıq davam edən uğurlu əməkdaşlığı qeyd etdi.

Söhbət zamanı Azərbaycanla Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığı arasında strateji tərəfdaşlıq, dostluq və etimada əsaslanan münasibətlərin uğurla inkişaf etdiyi vurğulandı, siyasi, iqtisadi, ticarət, investisiya, enerji, o cümlədən bərpaolunan enerji, müdafiə sənayesi, təhsil və digər sahələrdə əməkdaşlığın genişləndirilməsi üçün böyük potensialın olduğu qeyd edildi. İkitərəfli əlaqələrimizin dərinləşdirilməsində müxtəlif səviyyəli qarşılıqlı səfərlərin əhəmiyyətinə toxunuldu.

Böyük Britaniya şirkətlərinin Azərbaycanın işğaldan azad olunmuş ərazilərində aparılan bərpa və quruculuq işlərində iştirak etməklə bu məsələyə töhfəsi məmnunluqla qeyd olundu.

.AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN SƏFƏRLƏRİ

Danimarkaya işgüzar səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 1-də Danimarkanın Baş naziri Mette Frederiksenin və Avropa İttifaqı Şurasının Prezidenti Antonio Koştanın dəvəti ilə "Avropa Siyasi Birliyi"nin 7-ci Zirvə toplantısında iştirak etmək üçün bu ölkəyə işgüzar səfərə gəlib.

Kopenhagen şəhərinin beynəlxalq aeroportunda Prezident İlham Əliyevi və birinci xanım Mehriban Əliyevanı rəsmi şəxslər qarşılayıblar.

Oktyabrın 1-də Kopenhagendə Danimarka Kralı X Frederik və Kraliçası Meri Elizabetin adından ziyafət verilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tədbirdə iştirak edib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Kopenhagendə Moldova Respublikasının Prezidenti Maya Sandu ilə görüşüb.

Dövlətimizin başçısı Moldovada keçirilmiş parlament seçkilərində Maya Sandunun rəhbərlik etdiyi hakim Fəaliyyət və Həmrəylik Partiyasının qələbə qazanması münasibətilə təbriklərini çatdıraraq, bu seçkilərin Moldova xalqının iradəsini əks etdirdiyini dedi.

Moldova Prezidenti təbriklərə görə təşəkkürünü ifadə etdi. O da öz növbəsində Vaşinqtonda Ermənistanla Azərbaycan arasında Amerika Birləşmiş Ştatlarının şahidliyi ilə sülh gündəliyi üzrə əldə olunmuş nəticələr münasibətilə Prezident İlham Əliyevi təbrik etdi.

Təbriklərə görə minnətdarlığını bildirən dövlətimizin başçısı Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh gündəliyi ilə bağlı əldə olunmuş nəticələrin tarixi əhəmiyyət kəsb etdiyini bildirdi.

Görüşdə ikitərəfli münasibətlərimizin inkişaf perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı, xüsusilə də enerji sahəsində əməkdaşlıq üçün geniş imkanların olduğu vurğulandı.

Prezident Maya Sandu Moldovanın xüsusilə enerjiyə ehtiyac duyduğu zamanda Azərbaycanın göstərdiyi dəstəyin yüksək qiymətləndirildiyini qeyd etdi.

Oktyabrın 2-də Danimarkanın paytaxtı Kopenhagen şəhərində "Avropa Siyasi Birliyi"nin 7-ci Zirvə toplantısının açılış mərasimi keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tədbirdə iştirak edib.

Danimarkanın Baş naziri Mette Frederiksen Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevi, Zirvə toplantısında iştirak edən digər dövlət və hökumət başçılarını qarşıladı.

Qeyd edək ki, "Avropa Siyasi Birliyi"nin 7-ci Zirvə toplantısında ümumilikdə 50-yə yaxın ölkədən dövlət və hökumət başçıları iştirak edirlər.

Plenar iclaslarda və ondan sonra keçiriləcək dəyirmi masalarda Avropadakı ümumi təhlükəsizlik vəziyyəti, Rusiya-Ukrayna müharibəsi, iqtisadi təhlükəsizlik, miqrasiya, ənənəvi və hibrid təhlükələr kimi mövzular müzakirə olunur.

"Avropa Siyasi Birliyi" təhlükəsizlik, iqtisadi sabitlik, demokratik idarəetmə kimi sahələrdə əməkdaşlığı gücləndirmək məqsədilə həm Avropa İttifaqı daxilində, həm də ondan kənarda kiçik və böyük ölkələr arasında siyasi-iqtisadi koordinasiyanı təşviq etməyə yönəlmiş hökumətlərarası platformadır. Birliyin məqsədi ümumi maraq doğuran məsələlərin həlli üçün siyasi dialoqu və əməkdaşlığı inkişaf etdirmək, Avropa qitəsinin təhlükəsizliyini, sabitliyini və rifahını gücləndirməkdir.

Oktyabrın 2-də Kopenhagendə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Ermənistan Respublikasının Baş naziri Nikol Paşinyan ilə görüşü olub.

Görüşdə tərəflər ABŞ Prezidenti Donald Trampın təşəbbüsü ilə keçirilmiş Vaşinqton Sülh Sammitində əldə olunan razılaşmaların əhəmiyyətini vurğulayıblar. Onlar Ermənistan və Azərbaycan arasında sülhün daha da möhkəmləndirilməsi istiqamətində səy göstərməyə hazır olduqlarını bir daha təsdiq ediblər.

Azərbaycan Prezidenti və Ermənistanın Baş naziri regionda nəqliyyat kommunikasiyalarının faydalarını vurğulayıb, Azərbaycan ərazisində infrastrukturun inkişafı ilə bağlı cari işlərin gedişatı və Ermənistan ərazisində TRIPP layihəsini müzakirə edib, Vaşinqton Bəyannaməsinin icrası ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıblar.

Tərəflər bu xüsusda ATƏT-in Minsk prosesinin və onunla əlaqəli strukturların ləğv olunması ilə bağlı yekdilliklə qəbul edilmiş qərarı alqışlayıblar.

Görüşdə tərəflər etimad quruculuğu tədbirlərinin bundan sonra da həyata keçirilməsinin vacibliyini vurğulayıb və təmasları davam etdirmək barədə razılığa gəliblər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin oktyabrın 2-də Kopenhagendə Avropa İttifaqı

Şurasının Prezidenti Antonio Koşta və Avropa Komissiyasının Prezidenti Ursula Fon der Lyayen ilə görüşü olub.

Görüşdə Antonio Koşta və Ursula Fon der Lyayen dövlətimizin başçısını Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh gündəliyi ilə əlaqədar Vaşinqtonda əldə edilmiş nailiyyətlər münasibətilə təbrik etdilər, bunun regionda davamlı sülhün təmin olunmasına xidmət edəcəyinə ümidvarlıqlarını bildirdilər. Antonio Koşta və Ursula Fon der Lyayen sülhün dəstəklənməsi üçün bundan sonra da səylərini davam etdirəcəklərini bildirdilər. Onlar, həmçinin regionda nəqliyyat bağlantılarının inkişafının Avropa İttifaqı üçün mühüm istiqamət olduğunu dedilər.

Görüşdə Azərbaycanın Avropa İttifaqının enerji təhlükəsizliyində oynadığı rola toxunuldu, 2022-ci ildə Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında enerji sahəsində strateji tərəfdaşlığa dair əldə edilmiş razılaşmaya uyğun olaraq Azərbaycanın Avropanın qaz bazarına ixracının həcminin artdığı bildirildi.

Dövlətimizin başçısı təbriklərə görə təşəkkürünü bildirdi və sülh gündəliyi ilə bağlı nailiyyətlərin bütün region, o cümlədən Ermənistan və Azərbaycan üçün tarixi əhəmiyyət kəsb etdiyini dedi. Prezident İlham Əliyev həm Ermənistanın, həm də Azərbaycanın artıq sülh şəraitində yaşamağa uyğunlaşdıqlarını qeyd etdi və ölkəmizin sülh gündəliyinin irəli aparılması üçün səyləri davam etdirəcəyini vurğuladı.

Prezident İlham Əliyev hazırda Avropanın 10, o cümlədən Avropa İttifaqının 8 üzv dövlətinin Azərbaycan qazını aldığını bildirdi və bunun Avropa İttifaqının enerji təhlükəsizliyinə mühüm töhfə olduğunu dedi.

Dövlətimizin başçısı Azərbaycanın Orta Dəhlizin inkişafında oynadığı rolu qeyd edərək, ölkəmizdə nəqliyyat-logistika infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi istiqamətində görülən işlərdən danışdı və hazırda Mərkəzi Asiyadan Azərbaycan ərazisindən nəqliyyat daşımalarının həcminin artdığını bildirdi.

Görüşdə Azərbaycanla Avropa İttifaqı arasında əlaqələrin inkişaf etdirilməsi və yeni səviyyəyə qaldırılması üçün yaxşı imkanların olduğu vurğulandı.

Oktyabrın 2-də Kopenhagendə "Avropa Siyasi Birliyi"nin 7-ci Zirvə toplantısının açılış plenar sessiyası keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tədbirdə iştirak edib.

Sonra tədbirin iştirakçıları birgə foto çəkdiriblər.

Oktyabrın 2-də Kopenhagendə "Avropa Siyasi Birliyi"nin 7-ci Zirvə toplantısı çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin İtaliya Respublikası Nazirlər Şurasının sədri Ciorcia Meloni ilə görüşü olub.

Görüşdə Azərbaycanla İtaliya arasında münasibətlərin hərtərəfli strateji tərəfdaşlıq müstəvisində inkişaf etdiyi bildirildi və bu xüsusda bir neçə gün əvvəl İtaliya Prezidentinin Azərbaycana uğurlu rəsmi səfəri, səfər çərçivəsində Bakıda İtaliya-Azərbaycan Universitetinin ilk tədris korpuslarının açılışı qeyd olundu.

Söhbət zamanı Azərbaycan ilə İtaliyanın enerji sahəsində uğurlu əməkdaşlığına toxunuldu, ölkəmizin İtaliyanın enerji təhlükəsizliyinə töhfəsi vurğulandı. Ölkələrimiz arasında investisiyalar, mədəniyyət, humanitar və digər sahələrdə əməkdaşlığın inkişafından məmnunluq ifadə olundu.

Oktyabrın 2-də Kopenhagendə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Ukrayna Prezidenti Volodimir Zelenski ilə görüşü olub.

Ukrayna Prezidenti Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh gündəliyi ilə bağlı Vaşinqtonda əldə olunmuş nəticələr münasibətilə dövlətimizin başçısına təbriklərini çatdırdı.

Təbriklərə görə minnətdarlığını bildirən Prezident İlham Əliyev sülh gündəliyinin irəliyə aparılması istiqamətində atılmış addımların tarixi əhəmiyyət kəsb etdiyini dedi. Dövlətimizin başçısı regionda davamlı sülhün təmin olunması üçün Azərbaycanın bundan sonra da səylərini davam etdirəcəyini vurğuladı.

Görüşdə Azərbaycanın Ukraynaya humanitar dəstəyi, xüsusilə də ukraynalı uşaqlara göstərilən diqqət və qayğı qeyd olundu. Ukrayna tərəfi buna görə təşəkkürünü bildirdi.

Söhbət zamanı iki ölkə arasında enerji sahəsində əməkdaşlıq məsələlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Oktyabrın 2-də Kopenhagendə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Niderland Krallığının Baş naziri Dik Sxof ilə görüşü olub.

Niderlandın Baş naziri Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh gündəliyinin irəliyə aparılması ilə bağlı Vaşinqtonda əldə olunmuş nəticələrlə əlaqədar dövlətimizin başçısına təbriklərini çatdıraraq, bunun mühüm əhəmiyyət daşıdığını vurğuladı.

Prezident İlham Əliyev də öz növbəsində Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Trampın şahidliyi ilə Ermənistanla Azərbaycan arasında imzalanmış Vaşinqton Bəyannaməsinin və Ermənistanla Azərbaycan arasında münasibətlərin normallaşdırılmasına dair sənədin regional sülh baxımından əhəmiyyətinə toxundu, iki ölkə arasında artıq sülhün mövcud olduğunu qeyd etdi.

Görüşdə Niderland şirkətlərinin Azərbaycanda uğurla fəaliyyət göstərdiyi vurğulandı, bunun gəmiçilik, limanların qurulması, elektrik sənayesi, kənd təsərrüfatı, şəhərsalma və digər sahələri əhatə etdiyi qeyd olundu.

Söhbət zamanı Azərbaycanla Niderland arasında beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində əməkdaşlıq məsələlərinə toxunuldu.

Niderlandın Baş naziri ölkəmizdə COP29-un uğurla keçirilməsi münasibətilə təbriklərini çatdırdı və həmin tədbir çərçivəsində beynəlxalq iqlim gündəliyi ilə əlaqədar ciddi nəticələrin əldə olunduğunu qeyd etdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin oktyabrın 2-də Kopenhagendə Fransa Respublikasının Prezidenti Emmanuel Makron ilə görüşü olub.

Fransa Prezidenti Azərbaycanla Ermənistan arasında münasibətlərin normallaşması və sülh gündəliyi ilə əlaqədar nəticələr münasibətilə dövlətimizin başçısını təbrik etdi.

Təbriklərə görə təşəkkürünü bildirən Prezident İlham Əliyev Azərbaycanla Ermənistan arasında Amerika Birləşmiş Ştatları Prezidentinin şahidliyi ilə Vaşinqtonda əldə olunmuş nəticələrin regional sülh gündəliyinin irəli aparılması üçün tarixi əhəmiyyət kəsb etdiyini vurğuladı. Dövlətimizin başçısı hazırda sülh gündəliyinin irəliyə aparılması üçün müxtəlif istiqamətlər üzrə qarşılıqlı fəaliyyətin həyata keçirildiyini qeyd etdi.

Görüşdə Azərbaycanla Fransa arasında əlaqələrin mövcud vəziyyəti və perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Qəbələyə səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 6-da Qəbələdə Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) Ağsaqqallar Şurasının sədri Binəli Yıldırımı qəbul edib.

Söhbət zamanı dövlətimizin başçısının Binəli Yıldırımla görüşləri, həmçinin onun ölkəmizə səfərləri məmnunluqla xatırlandı.

Qonaq Türk Dövlətləri Təşkilatının fəaliyyətinə göstərdiyi dəstəyə görə Prezident İlham Əliyevə minnətdarlığını ifadə edərək vurğuladı ki, Təşkilatın Ağsaqqallar Şurası bundan sonra da Türk dövlətləri arasında əməkdaşlığın inkişafı prosesinə öz töhfəsini verməyə davam edəcək.

Görüşdə Türk Dövlətləri Təşkilatının Dövlət Başçıları Şurasının 12-ci Zirvə Görüşünün əhəmiyyətinə toxunuldu, ölkəmizdə təşkil edilmiş digər beynəlxalq tədbirlər kimi, bu sammitin də yüksək səviyyədə keçiriləcəyinə əminlik ifadə olundu.

Söhbət zamanı Azərbaycan və Türkiyə arasında qardaşlıq və strateji müttəfiqlik münasibətlərinin bütün sahələrdə daha da genişlənməsi qeyd edildi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 6-da Qəbələdə Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) Baş katibi Kubanıçbek Ömüralıyevi qəbul edib.

Söhbət zamanı dövlətimizin başçısı ilə qonağın görüşləri məmnunluqla xatırlandı.

Baş katib Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyi ilə bağlı Amerika Birləşmiş Ştatları Prezidenti Donald Trampın şahidliyi ilə Vaşinqtonda əldə olunmuş nəticələr münasibətilə Prezident İlham Əliyevə təbriklərini çatdırdı.

Dövlətimizin başçısı təbriklərə görə təşəkkür etdi.

Kubanıçbek Ömüralıyev Türk Dövlətləri Təşkilatının beynəlxalq nüfuzunun daha da artması, üzv və müşahidəçi ölkələr arasında əməkdaşlığın gücləndirilməsi işinə Azərbaycanın verdiyi dəstəyə görə Prezident İlham Əliyevə minnətdarlığını bildirdi.

Görüşdə Türk Dövlətləri Təşkilatının Dövlət Başçıları Şurasının Qəbələdə keçiriləcək 12-ci Zirvə Görüşünün "Regional sülh və təhlükəsizlik" mövzusuna həsr olunduğu vurğulanaraq, tədbir çərçivəsində təşkilatın gündəliyində duran aktual məsələlərin müzakirə ediləcəyi bildirildi.

Dövlətimizin başçısı bu Zirvə Görüşünün Türk dünyasında dostluq, həmrəylik və tərəfdaşlığın möhkəmləndirilməsi işinə töhfə verəcəyinə əminliyini ifadə etdi.

Söhbət zamanı ölkəmizlə təşkilat arasında əməkdaşlığın perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi aparıldı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 6-da Qəbələdə Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti Ersin Tatar ilə görüşüb.

Ersin Tatar Prezident İlham Əliyevlə ölkəmizdə və beynəlxalq tədbirlər çərçivəsində görüşlərini, həmçinin Şuşada Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) Dövlət başçılarının qeyri-rəsmi Zirvə toplantısında iştirakını məmnunluqla xatırladı, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinə göstərdiyi dəstəyə görə dövlətimizin başçısına minnətdarlığını bildirdi.

Prezident İlham Əliyev ölkəmiz tərəfindən Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinə dəstəyin bundan sonra da davam etdiriləcəyini dedi.

Qonaq Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh gündəliyinin irəliyə aparılması istiqamətində Vaşinqtonda Amerika Birləşmiş Ştatları Prezidentinin şahidliyi ilə əldə edilmiş nəticələrlə bağlı təbriklərini çatdırdı.

Dövlətimizin başçısı təbriklərə görə minnətdarlığını bildirdi.

Söhbət zamanı Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Türk Dövlətləri Təşkilatına müşahidəçi qismində qatılmasının önəmi qeyd edildi.

Qəbələdə keçirilən Zirvə Görüşünün TDT çərçivəsində ölkələrarası tərəfdaşlığın daha da genişlənməsində rolu vurğulandı.

Görüşdə bir sıra sahələrdə əməkdaşlıq məsələlərinə toxunuldu.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 6-da Qəbələdə Macarıstanın Baş naziri Viktor Orban ilə görüşüb.

Macarıstanın Baş naziri Azərbaycana əvvəlki səfərlərinin, həmçinin Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) Dövlət başçılarının Şuşada keçirilmiş qeyri-rəsmi Zirvə Görüşündə iştirakının önəminə toxundu.

Söhbət zamanı bu ilin mayında Budapeştdə Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) Dövlət başçılarının qeyri-rəsmi Zirvə Görüşü məmnunluqla xatırlandı.

Azərbaycanla Macarıstan arasında əlaqələrin mövcud vəziyyəti yüksək qiymətləndirildi. Bu xüsusda enerji, investisiyalar, kənd təsərrüfatı, turizm və digər sahələrdə əməkdaşlıq məsələlərinə toxunuldu. Macar şirkətlərinin Cəbrayıl rayonunun Soltanlı kəndinin tikintisində iştirakı vurğulandı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 7-də Qəbələdə Türkmənistan Xalq Məsləhətinin Sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov ilə görüşüb.

Qurbanqulu Berdiməhəmmədov Türkmənistan Prezidenti Sərdar Berdiməhəmmədovun salamlarını dövlətimizin başçısına çatdırdı.

Prezident İlham Əliyev salamlara görə minnətdarlığını bildirdi, onun da salamlarını Türkmənistan dövlətinin başçısına çatdırmağı xahiş etdi.

Söhbət zamanı Azərbaycan Prezidentinin Türkmənistan Xalq Məsləhətinin Sədri ilə görüşləri, həmçinin onun bu ilin iyulunda ölkəmizə səfəri məmnunluqla xatırlandı.

Türk Dövlətləri Təşkilatının Dövlət Başçıları Şurasının Qəbələdə keçiriləcək 12-ci Zirvə Görüşünün əhəmiyyətinə toxunuldu, bu sammitin türk dövlətləri arasında əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi və xalqlararası əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsində rolu vurğulandı.

Görüşdə qardaşlıq, mehriban qonşuluq və əməkdaşlıq prinsiplərinə əsaslanan Azərbaycan-Türkmənistan dövlətlərarası əlaqələrinin hazırkı səviyyəsi yüksək qiymətləndirildi, xalqlarımızı dərin qardaşlıq ənənələrinin birləşdirdiyi qeyd olundu. Siyasi, iqtisadi, nəqliyyat, energetika, parlamentlərarası, humanitar, mədəni, təhsil və digər sahələrdə əlaqələrimizin uğurla inkişaf etdiyi vurğulandı, ölkələrimizin beynəlxalq təşkilatlarda səmərəli əməkdaşlığına toxunuldu.

Azərbaycan Prezidenti və Türkmənistan Xalq Məsləhətinin Sədri əməkdaşlığımızın perspektivləri ilə bağlı fikir mübadiləsi apardılar.

Oktyabrın 7-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) Dövlət Başçıları Şurasının Qəbələdə keçirilən 12-ci Zirvə Görüşündə iştirak edən dövlət və hökumət başçılarını qarşılayıb.

Dövlət və hökumət başçıları birgə foto çəkdirdilər.

Oktyabrın 7-də Qəbələdə Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) Dövlət Başçıları Şurasının 12-ci Zirvə Görüşü keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan, Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev, Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov, Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev, Macarıstanın Baş naziri Viktor Orban, Türkmənistan Xalq Məsləhətinin Sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti Ersin Tatar, Türk Dövlətləri Təşkilatının Baş katibi Kubanıçbek Ömüralıyev Zirvə Görüşündə iştirak ediblər.

Prezident İlham Əliyev Zirvə Görüşündə iştirak edən dövlət və hökumət başçılarını qarşıladı, birgə foto çəkdirildi.

Dövlətimizin başçısı tədbirdə çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Hörmətli dövlət və hökumət başçıları.

Əziz dostlar.

Azərbaycanın qədim şəhəri olan Qəbələyə xoş gəlmisiniz. Qəbələ geniş coğrafiyanı əhatə edən, eramızdan əvvəl IV əsrdə əsası qoyulmuş və eramızın VIII əsrinə qədər mövcud olmuş Qafqaz Albaniyasının paytaxtı idi.

İlk növbədə, Türk Dövlətləri Təşkilatına (TDT) uğurla sədrlik etmiş Qırğız Respublikasına təşəkkürümü bildirirəm.

Bu gün Türk Dövlətləri Təşkilatı, sadəcə, əməkdaşlıq platforması deyil, ciddi geosiyasi mərkəzlərdən biri kimi formalaşır. Təşkilatımızın beynəlxalq səviyyədə nüfuzunun artması məmnunluq doğurur. Ortaq tarixi və etnik köklərimiz, müştərək milli-mənəvi dəyərlərimiz bizi bir ailə kimi birləşdirir.

Ölkəmiz təşkilatın işinə dəstək məqsədilə Katibliyin hesabına 2 milyon ABŞ dolları məbləğində ianə köçürmüşdür.

Daxili siyasi və iqtisadi sabitlik, əhəmiyyətli geostrateji mövqe, müsbət demoqrafiya və gənc əhali, nəqliyyat-logistika sahəsində böyük imkanlar, təbii resurslar, habelə hərbi və hərbi-texniki sahədə artan potensial TDT-ni qlobal arenada vacib aktora çevirir.

Sevindirici haldır ki, Türk Dövlətləri Təşkilatının rəsmi Zirvə görüşləri ilə yanaşı, qeyri-rəsmi Zirvə görüşlərinin keçirilməsi artıq ənənəyə çevrilib. Ötən il ilk dəfə Şuşada keçirilmiş qeyri-rəsmi Zirvə Görüşü və bu il Budapeştdə baş tutmuş görüşümüz mühüm qərarlarla yadda qalmışdır.

Hörmətli həmkarlar, bu gün sülh və təhlükəsizlik hər bir ölkənin inkişafı üçün əsas amildir.

Təşkilatımızın təməl sənədi olan Naxçıvan Sazişində sülhün qorunması və təhlükəsizlik əsas məqsəd və vəzifələr sırasında yer alıb. Dünyanın üzləşdiyi hazırkı geosiyasi və təhlükəsizlik çağırışları fonunda, ötən il Şuşada qeyri-rəsmi Zirvə Görüşü zamanı qəbul edilmiş Qarabağ Bəyannaməsinə və bugünkü Zirvə Görüşünün "Regional sülh və təhlükəsizlik" mövzusuna uyğun olaraq, türk dövlətlərinin vahid güc mərkəzi kimi çıxış etməsi olduqca vacibdir.

Məlumdur ki, təhlükəsizlik təmin edilmədən inkişaf mümkün deyil. Beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinin kobud şəkildə pozulduğu dövrdə ölkələrimiz arasında hərbi və hərbi-texniki sahədə əməkdaşlıq çox önəmli amillərdən biridir. Bu çərçivədə müttəfiqimiz olan Türkiyə ilə dərin əməkdaşlıq mövcuddur. Yalnız son bir ildə Türkiyə ilə birgə 25-dən artıq ikitərəfli və çoxmillətli hərbi təlimlər keçirilmişdir.

Ölkələrimiz arasında hərbi, müdafiə və təhlükəsizlik sahələrində geniş əməkdaşlığı nəzərə alaraq, 2026-cı ildə Azərbaycanda Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv ölkələrin birgə hərbi təlimlərinin keçirilməsini təklif edirəm.

Bugünkü dünyada hərbi güc hər bir ölkənin müstəqilliyinin və ərazi bütövlüyünün əsas amilidir.

2020-ci il 44 günlük Vətən müharibəsində tarixi Zəfərimiz, həmçinin 2023-cü ildə qətiyyətli antiterror tədbirləri nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 30 illik işğalına son qoyuldu. Bununla da ölkəmizin ərazi bütövlüyü və əzəli torpaqlarımız üzərində suverenliyi bərpa olundu. Bu tarixi nailiyyət yalnız Azərbaycanın milli iradəsinin və əzmkar mübarizəsinin təntənəsi deyil, eyni zamanda, bölgədə ədalətin, sülhün və sabitliyin bərqərar olunmasına mühüm töhfədir.

İki ay əvvəl Vaşinqtonda, Ağ Evdə Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh sazişinin paraflanması Cənubi Qafqazı sülh məkanına çevirəcək. Vaşinqton Zirvəsi çərçivəsində, eyni zamanda, ATƏT-in Minsk qrupunun və əlaqədar strukturların bağlanması üçün edilmiş birgə müraciətə uyğun olaraq, sentyabrın 1-də ATƏT tərəfindən qəbul edilmiş qərarla keçmiş münaqişənin bu qalıqları da aradan qaldırıldı.

Beləliklə, atdığımız addımlar Azərbaycanın irəli sürdüyü sülh gündəliyini bir daha təsdiq etdi.

Biz Ermənistan işğalını heç vaxt unutmayacağıq. Şəhidlərimizin əziz xatirəsini həmişə qəlbimizdə saxlayacağıq. Onların qanını biz döyüş meydanında aldıq. İşğalçını əzəli torpaqlarımızdan qovduq, Zəfər çaldıq və eyni zamanda, ədalətli sülhə nail olduq.

Əziz dostlar, nəqliyyat və kommunikasiya əlaqələri Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsində strateji əhəmiyyətə malikdir. Türk dünyasının nəqliyyat, kommunikasiya, tranzit və digər istiqamətlərdə potensialından istifadə məqsədilə görülən işlər qlobal əhəmiyyətli layihələrin icrasına gətirib çıxarıb.

Azərbaycan Şərq-Qərb və Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizlərinin fəal iştirakçısıdır. Ölkəmiz Türkiyə ilə Mərkəzi Asiya arasında coğrafi, iqtisadi, nəqliyyat və digər sahələrdə körpü rolunu oynayır.

2022-ci ildən bəri Orta Dəhlizlə yükdaşımalar təqribən 90 faiz artıb. Dəhliz boyu tranzit müddətləri əhəmiyyətli dərəcədə azalıb. Xəzərin ən böyük ticarət donanması, yaxın illərdə gücü ildə 25 milyon tona çatacaq Ələt Beynəlxalq Ticarət Limanı, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu, 9 beynəlxalq hava limanı, regionun ən böyük yükdaşıma aviaşirkəti və digər amillər Azərbaycanı beynəlxalq nəqliyyat mərkəzlərindən birinə çevirib.

Bu çərçivədə Vaşinqton Zirvəsinin digər mühüm nəticələrindən biri də Zəngəzur dəhlizinin açılmasıdır. Zəngəzur dəhlizi həm Orta Dəhliz, həm də Şimal-Cənub Dəhlizi çərçivəsində yeni nəqliyyat arteriyası və ikinci marşrut kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Sülh, regional bağlantılar və iqtisadi inkişafla əlaqəli olan digər mühüm istiqamət enerji təhlükəsizliyidir. Ölkəmiz bu məqsədlərin qlobal səviyyədə təmin edilməsində fəal rol oynayır. Azərbaycan bir çox ölkələrin enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində özünü etibarlı və əvəzolunmaz tərəfdaş kimi təsdiqləyib.

Şaxələndirilmiş neft və qaz kəmərləri vasitəsilə Xəzər regionunun beynəlxalq bazarlara birləşdirilməsində strateji rol oynayırıq. Hazırda biz 14 ölkəyə təbii qaz ixrac edirik. Coğrafi əhatəsinə görə boru kəmərləri ilə təbii qaz ixrac edən ölkələr sırasında Azərbaycan birinci yerdədir.

Azərbaycan, həmçinin Günəş, külək və su elektrik enerjisi kimi bərpaolunan enerji mənbələrinə böyük sərmayələr cəlb edir. 2030-cu ilə qədər enerji istehsalımızın təxminən 40 faizi bərpaolunan mənbələr hesabına təmin ediləcək.

Hazırda biz Orta Asiya, Azərbaycan, Türkiyə, Avropa yaşıl enerji dəhlizi üzərində işləyirik.

TDT-yə üzv ölkələrlə Azərbaycan bir çox önəmli sərmayə layihələrini icra edib. Bu günə qədər qardaş ölkələrin iqtisadiyyatına 20 milyard ABŞ dollarından çox vəsait qoyulub. Bunun əsas hissəsi Türkiyə iqtisadiyyatına qoyulmuş sərmayədir. Bununla bərabər, Azərbaycan Özbəkistanla, Qazaxıstanla, Qırğızıstanla birgə sərmayə fondları yaradıb. Bu fondlar vasitəsilə bir çox layihələr icra ediləcək.

Ümumilikdə, atılan addımlar Türk dünyası daxilində iqtisadi inteqrasiyanın, enerji və nəqliyyat sahəsində dost və qardaş ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın dərinləşməsinə və regionumuzun dayanıqlı inkişafına xidmət edir.

Qeyd etdiyim kimi, ortaq tarixi və etnik köklərimiz, dillərimiz bizi bir ailə kimi birləşdirir. Burada 1926-cı ildə Bakıda təşkil edilmiş birinci Türkoloji Qurultayın tarixi əhəmiyyətini vurğulamaq istərdim.

Gələn il birinci Türkoloji Qurultayın keçirilməsinin 100 illik yubileyinin Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsində təntənəli şəkildə təşkil olunmasını təklif edirəm.

Əminəm ki, Zirvə Görüşümüz qəbul edəcəyimiz qərarlarla Türk Dövlətləri Təşkilatının mövqeyini daha da gücləndirəcək, xalqlarımızın rifahına və təhlükəsizliyinə əlavə töhfə verəcəkdir.

Çıxışımın sonunda Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun bərpasına dəstək üçün qardaş ölkələrə bir daha təşəkkürümü bildirirəm. Füzulidə Mirzə Uluqbəy adına məktəb, Kurmanqazı adına Uşaq Yaradıcılıq Mərkəzi, Ağdamda Manas adına məktəb artıq fəaliyyətdədir. Bu, özbək, qazax, qırğız qardaşlarımızın hədiyyəsidir. Macar qardaşlarımızın hədiyyəsi Cəbrayılda tikilən məktəbdir. Türkmən qardaşlarımızın hədiyyəsi – bu gün təməli qoyulan Füzuli məscididir. Qardaş Türkiyənin şirkətləri bir çox tunellər, körpülər, yollar inşa edir. Azərbaycan xalqı bu qardaş dəstəyini heç vaxt unutmayacaq.

Sağ olun.

Zirvə Görüşü digər dövlət və hökumət başçılarının çıxışları ilə davam edib.

Göstərilən qonaqpərvərliyə və yüksək təşkilatçılığa görə Prezident İlham Əliyevə və Azərbaycan xalqına təşəkkür edən Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov dedi: “Cənab Baş katib, hörmətli dövlət başçıları. Əvvəlcə mən İlham Heydər oğlu Əliyevə və qardaş Azərbaycan xalqına göstərilən qonaqpərvərliyə və bu görüşün keçirilməsinə görə təşəkkür edirəm. Qəbələ iki min illik tarixə malik qədim bir şəhərdir və bizim burada yığışmağımız heç də təsadüfi deyil. Oktyabrın 3-də 16 illiyi tamam olan Naxçıvan Sazişi olduqca vacib bir sənəddir. Bu qısa dövr ərzində təşkilatımız dinamik şəkildə inkişaf edib və regional səviyyədə nüfuzunu gücləndirib”.

Qırğızıstan Prezidenti ölkəsinin hər zaman sülhün, sabitliyin və mehriban qonşuluğun tərəfdarı olduğunu vurğulayaraq bildirib: “Biz Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ilə Ermənistanın Baş naziri arasında imzalanmış Birgə Bəyannaməni alqışlayırıq. Bu, hər iki ölkənin siyasi rəhbərliyinin iradəsini göstərir və bunun sayəsində Cənubi Qafqazda davamlı sülh, təhlükəsizlik və etimad qurulacaq. Bu sahədə Zati-aliləri İlham Heydər oğlu Əliyevin məhz sülh prosesinə olan töhfəsini xüsusi qeyd etmək istəyirəm”.

Prezident Sadır Japarov 2026-cı ildə Dünya Köçəri Oyunlarının ölkəsində keçiriləcəyini vurğuladı və Zirvə Görüşünün iştirakçılarını fəxri qonaq qismində həmin Oyunlara dəvət etdi.

“Bu Zirvə Görüşü çərçivəsində Qırğız Respublikası təşkilata sədrliyini başa çatdırır və onu qardaş Azərbaycana ötürür. Əminəm ki, Azərbaycanın sədrliyi çərçivəsində təşkilat öz inkişafını davam etdirəcək və beynəlxalq müstəvidə nüfuzunu daha da artıracaq. Eyni zamanda, türk xalqlarının firavanlığına yönəlmiş bütün təşəbbüslər inkişaf edəcək”, – deyə Sadır Japarov bildirib.

Türkdilli xalqlar arasında birliyin və əməkdaşlığın gücləndirilməsinin strateji əhəmiyyətini vurğulayan Qazaxıstan Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevə qonaqpərvərliyə və tədbirin yüksək səviyyədə təşkilinə görə təşəkkür etdi. Qazaxıstan Prezidenti Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülh istiqamətində imzalanmış Birgə Bəyannaməni tarixi addım adlandıraraq dedi: “Mən Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülhlə bağlı Birgə Bəyannamənin imzalanmasını təqdir etmək istəyirəm və inanıram ki, bu, 30 il davam edən münaqişənin həllində mühüm tarixi addım olacaq. Bu gün mövcud geosiyasi vəziyyətin fonunda türk dövlətləri arasındakı birlik çox vacibdir. Əziz qardaşlar, məşhur Azərbaycan şairi Bəxtiyar Vahabzadə vaxtilə qeyd etmişdir ki, “Türkün türklə ədavətə haqqı yoxdur”. Bizim ağsaqqalların dedikləri bu kimi sözləri çox yüksək tutmalı və türk dövlətlərini bir araya gətirməkdə əlimizdən gələni etməliyik. Növbəti sədrlik bizim azərbaycanlı qardaşlarımıza keçir. Bu işdə Prezident İlham Əliyevə təşəkkür edir və uğurlar diləyirəm”.

Kasım-Jomart Tokayev Qazaxıstan, Azərbaycan və Özbəkistan arasında yaradılmış yaşıl enerji dəhlizini Türk dünyasında uğurlu əməkdaşlığın nümunəsi kimi qiymətləndirib.

Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan çıxışında türk xalqlarının mədəni irsini qorumaqla yanaşı, süni intellekt texnologiyalarını da fəal şəkildə inkişaf etdirəcək böyük türk dili modelinin tətbiqinin vacibliyindən danışıb. O, həmçinin ölkəsinin Cənubi Qafqazda baş verənləri izlədiyini, bölgədə sülhə və sabitliyə töhfə verəcək addımların əhəmiyyətini vurğulayaraq deyib: “Azərbaycan ilə Ermənistan arasında avqustun 8-də imzalanan Birgə Bəyannaməni bu baxımdan xeyirli addım olaraq görür, davamının gəlməsini arzulayırıq. Bu gün bir daha türk dövlətləri olaraq aramızdakı həmrəylik, qarşılıqlı hörmət və qardaşlıq ruhu ilə gələcəyə əmin addımlarla irəlilədiyimizi göstərdik. Biz böyük Türk dünyasını daha da gücləndirərək övladlarımıza miras qoyacağıq. Bir azdan imzalayacağımız Qəbələ Bəyannaməsinin və qəbul edəcəyimiz qərarların Türk dünyası başda olmaqla, bütün dost və qardaş ölkələrə xeyirli olmasını diləyir, Azərbaycana və dəyərli qardaşım hörmətli Əliyevə mükəmməl ev sahibliyi üçün yenidən təşəkkürümü çatdırır, Türk Dövlətləri Təşkilatının üzvü olan dost və qardaş ölkələrin xalqlarına ən səmimi sevgilərimi göndərirəm”.

Türk dövlətləri arasında iqtisadiyyat, ticarət, nəqliyyat əlaqələrinin inkişafı istiqamətində atılan addımların əhəmiyyətini qeyd edən Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh danışıqları prosesinə toxunaraq bildirdi: "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-aliləri cənab İlham Əliyevə yüksəksəviyyəli təşkilatçılığa və qonaqpərvərliyə görə təşəkkür edirəm. Sizin təşəbbüsləriniz sayəsində biz son illərdə Azərbaycanın müxtəlif guşələrini ziyarət etmişik. Bu gün biz gözəl Qarabağın inkişafının, Şuşa, Xankəndi və Ağdam şəhərlərində həyata keçirilən işlərin şahidiyik. Biz Sizin yaxın dostlarınız kimi bu inkişafa olduqca sevinirik. Heç bir mübaliğəsiz demək olar ki, Ermənistanla imzaladığınız sülhlə bağlı Birgə Bəyannamə məhz Sizin siyasi iradəniz sayəsində mümkün olmuşdur və bu, türk dövlətlərinin birgə nailiyyətidir. Bu Bəyannamə ilə iqtisadiyyat, ticarət, nəqliyyat və humanitar sahələrdə də geniş əməkdaşlıq imkanları açılır".

Türkmənistan Xalq Məsləhətinin Sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov hazırda dünyadakı vəziyyət fonunda ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın, sülhün, sabitliyin və etimadın gücləndirilməsinin vacibliyini vurğulayaraq qeyd etdi: "İlk növbədə, mən əziz qardaşım, Zati-aliləri İlham Heydər oğlu Əliyevə bu tədbirdə iştirak etmək üçün dəvətinə və mənə göstərilmiş səmimi qonaqpərvərliyə görə təşəkkür edirəm.

Türk Dövlətləri Təşkilatı birgə tarixə, mədəniyyətə, irsə və dilə malik qardaş xalqları bir araya gətirir. Təşkilatın əsas hədəfi həmrəyliyi, dostluğu və qardaşlığı gücləndirmək, regional və beynəlxalq səviyyədə birgə fəaliyyəti təşviq etməkdir".

Macarıstanın Baş naziri Viktor Orban çıxışında türk dövlətləri arasında bəşəri dəyərlərin qorunduğu, sabitliyin və qarşılıqlı inamın hökm sürdüyü bir mühiti müşahidə etməsindən məmnunluğunu bildirdi, dövlətimizin başçısının həyata keçirdiyi bərpaolunan enerji layihələrini, sülhə və əməkdaşlığa verdiyi önəmi vurğuladı. "Hörmətli cənab Prezident, Sizin heyrətamiz nailiyyətləriniz, iqtisadiyyatın inkişafı, bərpaolunan enerji resursları və bu sahəyə qoyulan sərmayə onun sübutudur ki, Mərkəzi Asiya regionu və bu region Avropa İttifaqının "qızıl ehtiyatı"dır. Cənab Prezident Əliyevə təşəkkür edirəm ki, Azərbaycanın ən mühüm qaz yatağında macar şirkətinin iştirakı üçün şərait yaratdı. Bu, bizim üçün çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bununla yanaşı, Prezident Əliyevi və Azərbaycan xalqını əmin etmək istəyirəm ki, biz təkcə dost deyilik, biz strateji tərəfdaşıq", – deyə Baş nazir əlavə edib.

Azərbaycanın qədim tarixi şəhəri olan Qəbələdə keçirilən Zirvə Görüşünə dəvətə görə Prezident İlham Əliyevə və Azərbaycan xalqına dərindən təşəkkür etdiyini bildirən Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti Ersin Tatar dedi ki, bu Zirvə Görüşünün ortaq tariximizə qızıl hərflərlə yazılmış Qarabağ Zəfərinin beşinci ildönümünə təsadüf etməsi mühüm məna daşıyır. "Qardaş Azərbaycanın qətiyyəti, cəsarəti və haqlı mübarizəsi ilə qazandığı bu Qələbə yalnız ərazilərinin işğaldan azad edilməsi deyil, ədalətin və milli qətiyyətin zəfəridir. Bu, böyük Türk dünyasının ortaq zəfəridir. Qarabağ Zəfəri bizə bir daha göstərdi ki, Türk dünyası birlikdə olanda hər çətinliyin öhdəsindən gəlmək mümkündür. Həmrəy şəkildə fəaliyyət göstərən türk dövlətləri yalnız öz təhlükəsizliyini deyil, regionda sülhün, sabitliyin və rifahın ən güclü təminatçısıdır. Şimali Kipr Türk Cümhuriyyəti olaraq biz Azərbaycanın haqlı mübarizəsində hər zaman yanında olduq və bundan sonra da olacağıq. Biz eyni coğrafiyanın, eyni mədəniyyətin, eyni kökdən bəslənən ortaq tarixin mirasçılarıyıq. Biz bu gün yalnız bir araya gəlmirik, eyni zamanda, ortaq gələcəyimizi birlikdə formalaşdırırıq. Bu mühüm Zirvə Görüşündə bizi səmimi qonaqpərvərliklə qarşılayan Azərbaycan Prezidenti, Qarabağ fatehi cənab İlham Əliyevə bir daha təşəkkürümü bildirmək istəyirəm", - deyə E.Tatar bildirdi.

Türk Dövlətləri Təşkilatının Baş katibi Kubanıçbek Ömüralıyev çıxışında qeyd etdi ki, qədim Qəbələ şəhərində bir araya gəlmək, xüsusilə də Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülhün nizamlanması ilə bağlı Birgə Bəyannamənin imzalanmasından sonra toplaşmaq çox mühüm rəmzi məna daşıyır. O dedi: "Hörmətli dövlət və hökumət başçıları, Vaşinqtonda Azərbaycanın əsas hissəsi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında Zəngəzur dəhlizinin təmin edilməsi tarixi əhəmiyyətə malikdir və bu, Türk dünyasını geosiyasi səviyyədə gücləndirəcək. Zəngəzur dəhlizinin açılması qədim İpək Yolunun bərpası ilə yanaşı, bizim ölkələr üçün yeni iqtisadi və tranzit imkanları yaradacaq. Çin, Qırğızıstan, Özbəkistan dəmir yolu layihəsi istismara verildikdən sonra Orta Dəhlizin strateji əhəmiyyəti daha da artacaq".

"Bu gün Türk Dövlətləri Təşkilatı mühüm regional təşkilata çevrilir", - deyən Baş katib Türk Universitetlər Birliyinin Daimi Katibliyinin və xüsusi proqram fondunun təsis edildiyini bildirdi və qeyd etdi ki, Azərbaycanın ianə etdiyi 2 milyon ABŞ dollarının bir hissəsi məhz bu layihənin maliyyələşdirilməsinə yönəldiləcək.

Azərbaycanın təşkilata sədrliyinin əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi, iqtisadi əlaqələrin gücləndirilməsi və qarşılıqlı tərəfdaşlığın inkişafında uğurlu olacağına əminliyini bildirən Kubanıçbek Ömüralıyev dedi: "Bu gün tərəfinizdən qeyd edilən vacib fikirlər və irəli sürülmüş təkliflər Qəbələ Bəyannaməsinə və bizim Katibliyin fəaliyyət planına daxil ediləcək. Tədbirin yüksək səviyyədə təşkilinə və səmimi qonaqpərvərliyə görə Zati-aliləri cənab İlham Əliyevə bir daha təşəkkür edirəm".

Zirvə Görüşünə yekun vuran Prezident İlham Əliyev dedi:

– Hörmətli həmkarlar.

Əziz dostlar.

Bugünkü müzakirələrə verdiyiniz dəyərli töhfələr üçün hər birinizə təşəkkür edirəm. Səsləndirilən bəyanatlar və fikirlər Türk Dövlətləri Təşkilatının gələcək fəaliyyəti üçün əhəmiyyətli istiqamətləri müəyyən edir.

Təşkilatımızın Katibliyinə və Ağsaqqallar Şurasına ümumi işimizə verdikləri töhfəyə görə təşəkkürümü bildirirəm. Əminəm ki, bugünkü Zirvə Görüşü dostluğumuzu, qardaşlığımızı daha da gücləndirəcək.

Sağ olun!

Sonra Türk Dövlətləri Təşkilatının 12-ci Zirvə Görüşünün Bəyannaməsinin imzalanması mərasimi oldu.

Daha sonra çıxış edən Prezident İlham Əliyev dedi:

– Əziz dostlar.

Əziz qardaşım, Türkmənistan Xalq Məsləhətinin Sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov iyul ayında Qarabağa səfəri zamanı Füzulidə Türkmənistan tərəfindən məscidin tikintisini təklif edib. Biz bu hədiyyəyə görə qardaş Türkmənistana təşəkkür edirik.

Bu Zirvə Görüşü çərçivəsində məscidin təməlqoyma mərasimi nəzərdə tutulub.

İndi bütün qardaş ölkələrin rəhbərlərini təməlqoyma mərasiminə dəvət edirəm.

Sonra məscidin təməlqoyma mərasimi keçirildi.

Oktyabrın 7-də Qəbələdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Türkmənistan Xalq Məsləhətinin Sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov və Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) Dövlət Başçıları Şurasının 12-ci Zirvə Görüşündə iştirak edən digər dövlət və hökumət başçıları Türkmənistan tərəfindən Füzulidə tikiləcək məscidin onlayn formatda təməlini qoyublar.

Türkmənistan tərəfindən Füzulidə inşa ediləcək məscid kompleksinin ümumi ərazisi 1 hektardan çox olacaq. Məscid binasında hər biri 40 metr olmaqla 2 minarə inşa ediləcək. Əsas günbəzin hündürlüyü isə 30 metr təşkil edəcək. Burada eyni vaxtda 500 nəfər ibadət edə biləcək.

Qeyd edək ki, Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun bərpası istiqamətində Azərbaycan dövlətinin gördüyü işlərə TDT-yə üzv və müşahidəçi ölkələr də öz töhfələrini verir. Belə ki, Türkmənistan tərəfindən Füzulidə məscidin tikintisi ilə yanaşı, bu rayonda Özbəkistan tərəfindən Mirzə Uluqbəy adına məktəbin, Qazaxıstan tərəfindən Kurmanqazı adına Uşaq Yaradıcılıq Mərkəzinin, Ağdamda Qırğızıstan tərəfindən Manas adına məktəbin tikilib istifadəyə verilməsi, Macarıstan tərəfindən Cəbrayılda məktəb binasının tikilməsi, Türkiyə şirkətlərinin bir çox tunel, körpü və yolların inşasında iştirakı bunun əyani göstəricisidir.

Oktyabrın 7-də Qəbələdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin adından Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) 12-ci Zirvə Görüşündə iştirak edən dövlət və hökumət başçılarının şərəfinə rəsmi nahar verilib.

Tacikistana səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Tacikistan Respublikasının Prezidenti Emoməli Rəhmonun dəvəti ilə MDB Dövlət Başçıları Şurasının iclasında iştirak etmək üçün oktyabrın 9-da Düşənbəyə səfərə gəlib.

Düşənbə Beynəlxalq Aeroportunda dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Azərbaycan Prezidentini Tacikistan Respublikası Ali Məclisi Milli Məclisinin sədri Rüstəm Emoməli və digər rəsmi şəxslər qarşıladılar.

Oktyabrın 9-da Düşənbədə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin ilə təkbətək görüşü olub.

Görüşdə çıxış edən Prezident Vladimir Putin dedi:

– Hörmətli İlham Heydər oğlu.

Bu yaxınlarda biz – doğrudur, Pekində hər halda qısa da olsa görüşdük. Buna qədər bir neçə dəfə telefonla danışmışıq.

Görüşümüzə daha həssas mövzu – bizim hava məkanında baş verən aviasiya faciəsi ilə başlamaq istərdim. Artıq həmin vaxt bizim aramızda birinci telefon danışığı əsnasında mən faciənin məhz Rusiya səmasında baş verdiyinə görə üzr istədim, həm də həlak olanların ailələrinə ən səmimi başsağlığı verdim. İstərdim ki, bütün bunları təkrar edim, yenidən söyləyim və qeyd edim, biz sözsüz ki, razılaşdığımız kimi, istintaqa hər cür kömək göstəririk.

İstintaq başa çatmaq üzrədir və indi ümumilikdə bu faciənin, bu qəzanın səbəbləri barədə danışmaq olar. O, bir neçə amillə əlaqədardır.

Birincisi ondan ibarətdir ki, səmada Ukraynanın pilotsuz uçuş aparatı vardı. Biz faciə günü gecə Rusiya Federasiyasının sərhədini keçən üç belə pilotsuz aparatı eyni vaxtda izləyirdik.

İkinci səbəb Rusiyanın hava müdafiə sisteminin özündə texniki nasazlığın olmasından ibarətdir.

Buraxılan iki raket birbaşa təyyarəyə dəyməyib, – əgər bu baş versəydi, təyyarə yerindəcə məhv olardı, – raketlər partlayıb, ola bilər ki, bu, bir neçə metr məsafədə, təqribən 10 metrlik məsafədə özünü məhv etmək olub. Ona görə də təyyarə zədələnib, amma əsas məsələ odur ki, məhvedici döyüş elementləri ilə deyil, yəqin raketin parçalarının özü ilə. Məhz bu səbəbdən pilot hadisəni quş sürüsü ilə toqquşma kimi qiymətləndirib, bu barədə rusiyalı dispetçerlərə məlumat verib, bütün bunlar "qara qutular"da qeyd olunub. Həmçinin ona təklif olunub ki, – bu da "qara qutular"da var, yaxşı eşidilir, – Mahaçqalaya eniş etsin, amma o, qalxdığı aeroporta qayıtmaqla bağlı qərar qəbul edib, sonra isə Qazaxıstana uçub. Bununla belə, fakt faktlığında qalır.

Faciənin səbəblərini indi Sizə təqdim etdim. Bütün bunlar baş verənlərin texniki xarakteristikasının dəqiq analizindən və "qara qutular"ın nəticələrinin saniyəbəsaniyə yoxlanılmasından sonra sənədlərdə öz əksini tapıb.

Biz Sizinlə bu mövzunu sonradan müzakirə etdik. Sözsüz ki, belə hallarda, bu cür faciəli vəziyyətlərdə tələb olunduğu kimi, Rusiya tərəfindən kompensasiya üzrə hər şey ediləcək və bütün vəzifəli şəxslərin hərəkətlərinə hüquqi qiymət veriləcək.

Əlbəttə, bu facio ilə bağlı ailələrin dəstəklənməsinə, onlara mənəvi dəstək verilməsinə yönəlmiş bütün sözlər belə hallarda əsas problemi həll etmir – faciə nəticəsində həlak olmuş insanları həyata qaytarmaq mümkün deyil.

Amma bizim borcumuz, bir daha təkrar edirəm, biz Sizinlə əvvəldən baş verənlərə obyektiv qiymət vermək və əsl səbəbləri üzə çıxarmaq barədə razılaşmışdıq. Ancaq bu, müəyyən vaxt tələb edir. Qəti nöqtəni qoymaq üçün yəqin ki, hələ bir az vaxt tələb olunacaq. Amma ümumilikdə, mən Sizə əsasən elə bu görüşümüz ərəfəsində – dünən, srağagün aldığım məlumatları çatdırdım. Hətta düzünü desək, bu gün gecə Moskvaya zəng etdim və əlavə hər hansı detalların olduğunu soruşdum. Demək olar ki, Sizə mənə məlum olanların hamısını danışdım. Bu, birinci hissədir.

İkincisi. Qeyd etmək istərdim ki, buna baxmayaraq, bizim maraqlarımız, qarşılıqlı maraqlarımız bir çox sahələrdə üst-üstə düşür və çox yaxındır. Əlbəttə, hər şeydən əvvəl bu, iqtisadi-ticari əlaqələrə aiddir. Bu faciə ilə əlaqədar indi danışdığım bütün nüanslara, onunla əlaqədar hansısa məsələlərə baxmayaraq, iqtisadi-ticari əlaqələr inkişaf edib və uğurla inkişaf edir. Keçən il ticarət dövriyyəsində təqribən 6 faiz, bu il isə 16 faizdən çox artım olub. Bu, çox yaxşı göstəricidir.

Sizin bu mövzuya diqqətiniz sayəsində bizim humanitar əlaqələrimiz həmişə yüksək səviyyədə olub. Ancaq biz indi bu barədə hələ danışacağıq. Birincisi, bununla bağlı Sizə minnətdarıq, ikincisi, əlbəttə, özümüz də hər şeyi edəcəyik ki, bu dinamika qorunub saxlanılsın.

Təbii ki, bizim XİN-lər regionda vəziyyətlə bağlı, ümumilikdə beynəlxalq arenada şəraitlə əlaqədar həmişə bir-biri ilə çox sıx fəaliyyət göstərib. Ümidvaram ki, bu əməkdaşlıq, sadəcə, bərpa olunmayacaq, həm də bizim münasibətlərimizin, müttəfiqliyimizin ruhunda davam edəcək. Biz bunu heç vaxt unutmuruq, o qədər də uzaq olmayan keçmişdə imzalanan müqaviləni xatırlayırıq və öz tərəfimizdən hər şeyi edəcəyik ki, onun bütün əsas müddəaları həyata keçirilsin.

Sizə təşəkkür edirəm.

Sonra çıxış edən Prezident İlham Əliyev dedi:

– Vladimir Vladimiroviç, çox sağ olun.

Əvvəlcə görüşə görə Sizə təşəkkürümü bildirmək istərdim. Siz qeyd etdiyiniz kimi, biz Pekində Sizinlə qısaca görüşdük, həmçinin elə iki gün əvvəl doğum gününüzlə əlaqədar Sizə zəng etdim. Fürsətdən istifadə edərək, Sizi bir daha təbrik etmək və Sizə, yaxınlarınıza, dost Rusiya xalqına ən xoş arzularımı çatdırmaq istərdim.

Əlbəttə, Azərbaycan Hava Yollarının təyyarəsinin keçən ilin dekabrında qəzaya uğraması ilə bağlı faciə haqqında ətraflı informasiyaya görə xüsusilə təşəkkür edirəm. Biz Sizinlə dərhal təmasa keçdik. Xatırlayırsınızsa, bu faciəli gündə mən Sankt-Peterburqda görüşə uçurdum və mənə məlumat verildikdə təyyarədən dərhal Sizə zəng etdim və bir-birimizə başsağlığı verdik. Həmçinin Sizdən MDB-nin qeyri-rəsmi sammitində iştirak edən həmkarlarımıza da obyektiv səbəblərdən bu tədbirdə iştirak edə bilməyəcəyimi çatdırmağınızı xahiş etdim.

Eyni zamanda, bu vəziyyəti nəzarətdə saxladığınıza görə Sizə təşəkkür etmək istərdim. Sizinlə dəfələrlə fikir mübadiləsi aparmışıq, həmçinin komandalarımızın üzvləri daim təmasdadırlar. Siz şəxsən istintaqın gedişinə nəzarət edirsiniz və bizim heç bir şübhəmiz olmayıb ki, o, bütün məsələləri obyektiv araşdıracaq. Ona görə də bizim görüşümüzdə məhz bu məsələyə aydınlıq gətirməyi zəruri hesab etdiyiniz üçün Sizə bir daha minnətdarlığımı ifadə etmək istərdim.

Siz qeyd etdiyiniz kimi, bu il təkcə iqtisadi-ticari münasibətlər deyil, həm də bütün istiqamətlər üzrə əlaqələr uğurla inkişaf edir, əmtəə dövriyyəsinin artımında yaxşı dinamika mövcuddur. Həmçinin bütün başqa istiqamətlər üzrə heç bir yerdə hər hansı gecikmə və yaxud geriləmə olmayıb. Əksinə, Sizinlə təsdiq etdiyimiz yol xəritələri uğurla həyata keçirilir.

Həmçinin bu yaxınlarda Rusiya-Azərbaycan Hökumətlərarası Komissiyasının iclası keçirilib, həmsədrlər təkcə iqtisadi-ticari deyil, bütün məsələlərin geniş spektrini ətraflı müzakirə ediblər.

Əlbəttə, bu gün gündəliyi bir daha nəzərdən keçirmək üçün yaxşı imkandır. O, kifayət qədər geniş və müsbətdir. Beləliklə, bu informasiyaya görə bir daha təşəkkür edirəm və əminəm ki, bu gün cəmiyyətlərimizə göndərdiyiniz mesajlar da müsbət qarşılanacaq.

Prezident Vladimir Putin: Sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Oktyabrın 9-da Düşənbədə MDB dövlət başçılarının qeyri-rəsmi şam yeməyi olub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tədbirdə iştirak edib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev MDB Dövlət Başçıları Şurasının iclasında iştirak etmək üçün Düşənbədəki "Millət" sarayına gəlib.

Tacikistan Respublikasının Prezidenti Emoməli Rəhmon dövlətimizin başçısını qarşılayıb.

Oktyabrın 10-da Düşənbədə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Tacikistan Respublikasının Prezidenti Emoməli Rəhmon ilə təkbətək görüşü olub.

Söhbət zamanı iki ölkənin dövlət başçılarının Azərbaycanda və Tacikistanda, həmçinin beynəlxalq tədbirlər çərçivəsində görüşləri məmnunluqla xatırlandı, yüksəksəviyyəli qarşılıqlı səfərlərin müxtəlif sahələrdə əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsi işinə verdiyi töhfəyə toxunuldu.

MDB Dövlət Başçıları Şurasının Düşənbədə keçirilən iclasının aktual məsələlərin müzakirəsinə yaxşı imkan yaratdığı qeyd edildi.

Görüşdə Azərbaycan və Tacikistan prezidentləri əlaqələrimizin uğurla inkişaf etdiyini vurğuladılar və əməkdaşlığın perspektivləri barədə fikir mübadiləsi apardılar.

Oktyabrın 10-da Düşənbədə MDB Dövlət Başçıları Şurasının məhdud tərkibdə iclası keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iclasda çıxış edib.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Hörmətli Emoməli Şərifoviç.

Hörmətli həmkarlar.

Əvvəlcə qonaqpərvərliyə, tədbirimizin yüksək səviyyədə təşkilinə görə Tacikistan Prezidenti hörmətli Emoməli Şərifoviç Rəhmona təşəkkürümü bildirmək istərdim.

Qardaş Tacikistan xalqını Prezidentin rəhbərliyi ilə əldə olunmuş uğurlar və nailiyyətlər münasibətilə təbrik etmək istərdim.

Düşənbədə dəfələrlə olarkən ölkənin paytaxtının necə sürətlə inkişaf etdiyini, yeni binaların tikildiyini görürəm. Bütün bunlar bizi dost kimi çox sevindirir. Şəhərsalma sahəsində uğurlar münasibətilə təbrik edirəm və Düşənbənin ildən-ilə gözəlləşdiyinə şadam.

Bu gün, həmçinin Tacikistan ilə Azərbaycan arasında ikitərəfli münasibətlərin ardıcıl inkişafını qeyd etmək istərdim. Onlar qardaşlıq, dostluq, qarşılıqlı dəstəyə əsaslanır və böyük inkişaf potensialına malikdir.

Bugünkü iclasda humanitar sahədə əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi məsələlərinə toxunmaq istərdim. Azərbaycanın Şərqi Zəngəzur bölgəsinin Laçın şəhərinin bu il MDB-nin mədəniyyət paytaxtı kimi namizədliyini dəstəklədiklərinə görə MDB dövlət başçılarına təşəkkürümü bildirirəm. Bu ilin iyununda Laçında “MDB-nin mədəniyyət paytaxtı İli”nin açılış mərasimi keçirildi, Azərbaycanın bu qədim torpağının tarixi, mədəni irsi haqqında məlumat verildi. Tədbirin qonaqları Laçının Ermənistanın 30 illik işğalından azad ediləndən sonra sürətli dirçəlişinin əyani şəkildə şahidi oldular. Tamamilə dağıdılmış şəhər bir neçə il ərzində ən gözəl və yaşayış üçün rahat şəhərlərdən birinə çevrilib.

Birliyin həyatında daha bir mühüm hadisə sentyabrın 28-dən oktyabrın 8-dək qədim Gəncə şəhərində - XII əsrin dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin vətənində keçirilən III MDB Oyunları oldu. Gəncə ilə yanaşı, Azərbaycanın daha altı şəhərində - Qəbələ, Göygöl, Yevlax, Mingəçevir, Xankəndi, Şəkidə 13 ölkədən – həm MDB üzvləri olan, həm də qonaq ölkələrdən 1600-dən çox idmançı qəbul edildi. Bu qəbildən tədbirlər MDB məkanında və onun hüdudlarından kənarda dostluğu, əməkdaşlığı möhkəmləndirir, bərabərhüquqlu, qarşılıqlı maraqlara və qarşılıqlı hörmətə əsaslanan münasibətlərin güclənməsinə kömək edir.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Prezident Emoməli Rəhmon: İlham Heydər oğlu, sağ olun.

Oktyabrın 10-da Düşənbədə MDB Dövlət Başçıları Şurasının geniş tərkibdə iclası keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iclasda iştirak edib.

Tədbirdə Tacikistan Prezidenti Emoməli Rəhmon, Türkmənistan Prezidenti Sərdar Berdiməhəmmədov, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin (MDB) Baş katibi Sergey Lebedev və Birliyin MDB İnsan hüquqları komissiyasının sədri, Rusiyanın insan hüquqları üzrə müvəkkili Tatyana Moskalkova çıxış ediblər.

Sonra tədbirin yekun sənədləri imzalanıb.

İclasda Tacikistan Prezidenti Emoməli Rəhmona "Humanitar əməkdaşlığın inkişafında xidmətlərə görə” medalı təqdim olunub.

Oktyabrın 10-da Düşənbədə Tacikistan Respublikasının Prezidenti Emoməli Rəhmonun adından MDB dövlət başçılarının şərəfinə rəsmi qəbul təşkil olunub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tədbirdə iştirak edib.

Misirə işgüzar səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Trampın və Misir Ərəb Respublikasının Prezidenti Əbdülfəttah əs-Sisinin dəvəti ilə Yaxın Şərq Sülh Sammitində iştirak etmək üçün oktyabrın 12-də Misirə işgüzar səfərə gəlib.

Şarm əl-Şeyx şəhərinin beynəlxalq aeroportunda dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Azərbaycan Prezidentini Misirin gənclər və idman naziri Əşrəf Subhi və digər rəsmi şəxslər qarşıladılar.

Xəbər verdiyimiz kimi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Trampın və Misir Ərəb Respublikasının Prezidenti Əbdülfəttah əs-Sisinin dəvəti ilə Yaxın Şərq Sülh Sammitində iştirak etmək üçün Misirdə işgüzar səfərdə olub.

Dövlətimizin başçısı oktyabrın 13-də Sammitin keçirildiyi Şarm əl-Şeyx şəhərindəki Beynəlxalq Konqres Mərkəzinə gəldi.

Misir Ərəb Respublikasının Prezidenti Əbdülfəttah əs-Sisi dövlətimizin başçısını qarşıladı, sonra birgə foto çəkdirildi.

Daha sonra Amerika Birləşmiş Ştatlarının Prezidenti Donald Tramp dövlətimizin başçısını salamladı.

Azərbaycan və ABŞ prezidentləri birgə foto çəkdirdilər.

Sonra Yaxın Şərq Sülh Sammitinin iştirakçıları birgə foto çəkdirdilər.

Sammitdə Prezident Donald Tramp Azərbaycan və Ermənistan liderlərinin Vaşinqton görüşünə toxunaraq dedi: “Budur, mən bu yaxınlarda bu şəxs üçün müharibəni bitirdim. Azərbaycan, işimi bəyəndinizmi? Bəs Sizin həmkarınız haradadır? Budur, buradadır. Siz ikiniz artıq yola gedirsiniz, elə deyilmi? Onlar 32 il müharibə etdilər, biz isə bir saata bu məsələni həll etdik, elədirmi? İndi onlar yola gedirlər, bu yaxşıdır, düşünürəm ki, bu əladır.

Sonra sülh sazişinin imzalanması mərasimi oldu.

İmzalanma mərasimindən sonra bəyanatla çıxış edərkən ABŞ Prezidenti Donald Tramp Ağ Evdə Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəli aparılması istiqamətində əldə olunmuş nailiyyətlərə toxunaraq bildirdi: “Burada Ermənistan və Azərbaycan var. Biz bu müharibəni bitirdik. Mənim onlarla görüşüm Oval ofisdə baş tutdu. Onlar 31 il vuruşdular, ağlasığmaz bir rəqəmdir. Oval ofisdə bir-birinə əks tərəfdə əyləşmişdilər. Bir saatdan sonra işimiz bitəndə hər ikisi bir-birini qucaqlayırdı. İndi də onlar dostdurlar və çox gözəl anlaşırlar. Ona görə də hər ikinizə təşəkkür etmək istəyirəm. Bu, həqiqətən inanılmazdır. Çox sağ olun”.

Qazaxıstana dövlət səfəri

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 20-də Qazaxıstan Respublikasına dövlət səfərinə gəlib.

Astana şəhərinin Beynəlxalq Aeroportunda Azərbaycan Prezidentinin şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Dövlətimizin başçısını Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev qarşıladı.

Fəxri qarovul dəstəsi hərbi marşın sədaları altında dövlət başçılarının qarşısından keçdi.

Oktyabrın 21-də Qazaxıstanın paytaxtı Astanadakı “Akorda” Prezident Sarayında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəsmi qarşılanma mərasimi olub.

“Akorda” Prezident Sarayında dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevi qarşıladı.

Qazaxıstanın nümayəndə heyətinin üzvləri Prezident İlham Əliyevə, Azərbaycan nümayəndə heyətinin üzvləri isə Prezident Kasım-Jomart Tokayevə təqdim edildi.

Fəxri qarovul dəstəsinin rəisi Azərbaycan Prezidentinə raport verdi.

Azərbaycanın və Qazaxıstanın Dövlət himnləri səsləndi.

Prezidentlər fəxri qarovul dəstəsinin qarşısından keçdilər.

Dövlət başçıları birgə foto çəkdirdilər.

Oktyabrın 21-də Astanada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev ilə təkbətək görüşü olub.

Prezident İlham Əliyevi salamlayan Qazaxıstan Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev dedi:

– Hörmətli İlham Heydər oğlu, Sizi Qazaxıstan Respublikasında rəsmi dövlət səfərində qəbul etmək mənim üçün böyük şərəf və məmnunluqdur. Bu, ölkələrimiz arasında strateji tərəfdaşlığın, müttəfiqlik qarşılıqlı fəaliyyətinin bundan sonra da möhkəmlənməsi nöqteyi-nəzərindən çox mühüm hadisədir. Mübaliğəsiz

əminliklə demək olar ki, Qazaxıstan və Azərbaycan təkcə dost dövlətlər deyil, həm də qardaş xalqlar və millətlərdir. Ona görə də Sizin ölkənizlə çoxşaxəli əməkdaşlığın inkişafı bizim üçün böyük prioritetdir. Üstəlik, Azərbaycan Sizin güclü liderliyinizlə öz mövqelərini xeyli möhkəmləndirib, beynəlxalq arenada nüfuzunu artırıb və dünyanın sizə aid hissəsində regional güc kimi çox mühüm rol oynayır. İqtisadi-ticari əməkdaşlığın, hətta siyasi tərəfdaşlığın inkişaf etdirilməsi də bizim üçün təxirəsalınmaz və çox mühüm vəzifədir.

Sizi ölkəmizdə salamlayıram.

Prezident İlham Əliyev dedi:

– Hörmətli Kasım-Jomart Kemeleviç, sağ olun.

Əvvəlcə qardaş Qazaxıstana dövlət səfərinə dəvətinizə, həmçinin qonaqpərvərliyə görə təşəkkürümü bildirmək istərdim. Azərbaycanın ünvanına söylədiyiniz xoş sözlərə görə sağ olun. Biz qardaş Qazaxıstan xalqına münasibətdə də eyni hissləri bölüşürük.

Həmçinin qardaş ölkənin Sizin rəhbərliyinizlə həm sosial-iqtisadi inkişafda, həm də beynəlxalq mövqelərin möhkəmləndirilməsində uğurlarına sevinirik. Bu gün Qazaxıstan yüksək inkişaf səviyyəsi nümayiş etdirir. Ölkədə ictimai-siyasi sabitlik təmin olunur, iqtisadiyyat güclənir. Biz Sizin həyata keçirdiyiniz islahatları maraqla müşahidə edirik və ölkənin modernləşdirilməsinə, onun potensialının möhkəmləndirilməsinə yönəlmiş kursunuzu tam dəstəkləyirik.

İkitərəfli münasibətlərimizə gəldikdə, Siz onların strateji, müttəfiqlik xarakterini qeyd etdiniz. Biz bütün istiqamətlər üzrə qarşılıqlı fəaliyyətin möhkəmləndirilməsini hədəfləyirik.

Bu gün biz danışıqlarımız çərçivəsində, həmçinin Ali Dövlətlərarası Şuranın iclasında gündəlikdəki geniş məsələləri bir daha nəzərdən keçirəcək və təbii ki, tərəfdaşlığımızın möhkəmləndirilməsi üçün yeni addımları müəyyən edəcəyik.

Bir daha təşəkkür edirəm.

Prezident Kasım-Jomart Tokayev: Sizə təşəkkür edirəm.

Oktyabrın 21-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayevin iştirakı ilə "Orta Dəhlizin inkişafı" (Trans-Xəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutu) birgə layihəsinin təqdimatı olub.

Azərbaycanın və Qazaxıstanın dövlət başçılarına layihə barədə məlumat verildi.

Qeyd edildi ki, Çin və Orta Asiya ölkələrini Avropa dövlətləri ilə birləşdirməkdə əsas nəqliyyat-logistika marşrutu olan Orta Dəhliz regional və qitələrarası ticarətin möhkəmlənməsində strateji rol oynayır. Vurğulandı ki, Çindən Azərbaycana daşımaların həcmi getdikcə çoxalır və 2030-cu ilədək bunun hazırkı dövrlə müqayisədə 3 dəfə artması proqnozlaşdırılır. Bu isə öz növbəsində layihənin əhəmiyyətini daha da artırır.

Dövlət başçılarına Orta Dəhlizin səmərəsini və rəqabətqabiliyyətliliyini artırmaq istiqamətində nəzərdə tutulan konkret addımlar və təşəbbüslər barədə məlumat verildi.

Oktyabrın 21-də Astanada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayevin iştirakı ilə Azərbaycan-Qazaxıstan Ali Dövlətlərarası Şuranın ikinci iclası keçirilib.

Əvvəlcə Qazaxıstan Prezidenti çıxış etdi.

Prezident Kasım-Jomart Tokayevin çıxışı

– Hörmətli İlham Heydər oğlu.

Hörmətli həmkarlar.

Əvvəlcə Sizi Qazaxıstan Respublikasına rəsmi dövlət səfərində bir daha salamlamaq istərdim. Bu səfər çox mühüm, deyə bilərəm ki, strateji tərəfdaşlığın, müttəfiqlik münasibətlərinin, nəhayət, qardaş xalqlarımız və dövlətlərimiz arasında dostluğun möhkəmlənməsi baxımından çox mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Sizi Ali Dövlətlərarası Şuranın ikinci iclasında salamlayıram. Ölkələrimiz arasında qarşılıqlı fəaliyyətin bu formatı etimada və qarşılıqlı dəstəyə əsaslanan Qazaxıstan-Azərbaycan münasibətlərinin xüsusi statusunu təsdiqləyir. Şura ikitərəfli əməkdaşlığın bütün istiqamətləri üzrə razılaşdırılmış qərarların işlənib hazırlanması üçün səmərəli platforma kimi çıxış edir.

Azərbaycan Qazaxıstan üçün xüsusi ölkə, qardaş dövlətdir. Bizi ortaq tarixi köklər, zəngin mənəvi-mədəni irs, nəhayət, uyğun mentalitet, hadisələrə, vəziyyətin inkişafına baxış birləşdirir. Bu möhkəm zəmində çoxtərəfli əməkdaşlığımızı uğurla inkişaf etdiririk.

İlham Heydər oğlu, Sizin dövlət səfərinizə xüsusi əhəmiyyət verirəm. Biz artıq mahiyyətcə ən açıq, sərbəst ab-havada fikir mübadiləsinə başladıq. Çox şadam ki, gündəliyin bütün əsas məsələləri üzrə - istər ikitərəfli əməkdaşlıq, istərsə də beynəlxalq münasibətlər üzrə ortaq məxrəcə gəlirik. Bu gün mətbuat konfransında bu mövzuya bir daha toxunacağam, çünki Sizin həm öz dövlətinizin rifahı naminə, həm də əlbəttə ki, beynəlxalq şəraitin sağlamlaşdırılması üçün fəaliyyətinizə və gördüyünüz işlərə dair öz nöqteyi-nəzərimi çatdırmağı zəruri hesab edirəm.

Sizin səfərinizin ölkələrimiz arasında strateji tərəfdaşlıq və müttəfiqlik haqqında Müqavilənin 20-ci ildönümünə təsadüf etməsi rəmzi məna daşıyır. Biz bu illər ərzində fəal siyasi dialoq qurmuşuq, iqtisadi-ticari

və mədəni-humanitar qarşılıqlı fəaliyyətin davamlı inkişafı üçün möhkəm müqavilə-hüquqi baza yaratmışıq. Belə bir kompleks, ardıcıl iş iki dövlətin vətəndaşları tərəfindən tam dəstəklənir.

Hörmətli İlham Heydər oğlu, Qazaxıstan-Azərbaycan münasibətlərinin hazırkı yüksək səviyyəsi, ilk növbədə, Sizin şəxsi töhfəniz sayəsindədir. Mən Sizin bu məsələyə daimi dəstək və diqqətinizi dərindən, yüksək qiymətləndirirəm. Müasir Azərbaycanın bütün möhtəşəm nailiyyətləri Sizin qurucu, güclü liderliyinizlə ayrılmaz şəkildə bağlıdır.

Azərbaycan ilə Ermənistan arasında münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanmasına dair Bəyannamənin tarixi əhəmiyyətini ayrıca qeyd etmək istəyirəm və ABŞ Prezidenti Donald Tramp tərəfindən haqlı olaraq qeyd edilib ki, Siz çox güclü mövqeyə malik olmağınıza rəğmən belə bir çox mühüm sənədin imzalanmasına razı oldunuz. Bu, Azərbaycanın və Sizin rəhbərliyinizlə Azərbaycan xalqının xüsusi mövqeyindən və öz potensialına inamından xəbər verir. Sizin göstərdiyiniz qətiyyətli siyasi iradə, strateji baxış mürəkkəb məsələlərin həllində və gələcək nəsillərin taleyi üçün məsuliyyətdə müdrik yanaşmanın parlaq nümunəsidir. Heç şübhəsiz ki, iki dövlət arasında əldə olunmuş razılaşmalar bir növ "suayırıcı" oldu və bütün regionda, zənnimcə, onun hüdudlarından kənarda da əməkdaşlığın yeni üfüqlərini açır.

Biz qardaş Azərbaycanın uğurlarına ürəkdən sevinirik, güclü, mütərəqqi dövlət quruculuğu üzrə yüksək məqsədlərin uğurla həyata keçirilməsini arzulayırıq və heç bir şübhə yoxdur ki, Sizin güclü rəhbərliyinizlə bütün bu məqsədlərə nail olunacaq.

Münasibətlərimizə gəldikdə, onların tam şəkildə həyata keçirilməsi üçün böyük potensial var – sarsılmaz etimad, ortaq dəyərlər, xalqlarımızın yaxınlaşmağa səmimi səyləri mövcuddur. Ona görə də əminəm ki, ölkələrimizi böyük gələcək gözləyir.

Sözü Sizə vermək istərdim.

Sonra dövlətimizin başçısı çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Hörmətli Kasım-Jomart Kemeleviç, sağ olun.

Hörmətli dostlar.

Əvvəlcə qonaqpərvərliyə, qardaş Qazaxıstana dövlət səfərinə dəvətə görə Sizə, Kasım-Jomart Kemeleviç təşəkkürümü bildirmək istərdim.

Siz qeyd etdiyiniz kimi, biz artıq həm dünən, həm də bu gün ikitərəfli gündəliyin bir çox məsələsi, həmçinin regional məsələlər, beynəlxalq siyasət mövzuları üzrə fikir mübadiləsi aparmaq imkanına malik olduq. Müzakirə edilən mövzular üzrə mövqelərin tam uyğun gəlməsi, həmçinin müttəfiqlik qarşılıqlı fəaliyyətimizin möhkəmlənməsinə istiqamətlənmək sevindirici haldır.

Sizi və qardaş Qazaxıstanın bütün xalqını ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında böyük uğurlar, Qazaxıstanın beynəlxalq arenada rolunun və nüfuzunun möhkəmlənməsi münasibətilə də təbrik etmək istərdim. Sizin dostlarınız və qardaşlarınız olaraq buna səmimi-qəlbdən sevinirik və əminik ki, Qazaxıstan Sizin rəhbərliyiniz ilə gələcəkdə də inkişaf yolu ilə, milli maraqlara əsaslanan müstəqil xarici siyasətin həyata keçirilməsi yolu ilə irəliləyəcək.

Həmçinin Cənubi Qafqaz regionunda sülh prosesinə verdiyiniz qiymətə görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm. Torpaqlarımız uzun illər ərzində işğal altında olanda Qazaxıstan həm ikitərəfli formatda, həm imzalanmış sənədlər, həm də Qazaxıstanın beynəlxalq təşkilatlarda mövqeyi çərçivəsində Azərbaycanın suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə dəyişməz dəstəyini ifadə edib. Biz həmişə bu dəstəyi hiss etmişik və buna görə Sizə çox minnətdarıq.

Bu gün Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülh dövrü başlayır, hətta deyərdim ki, artıq yeni mərhələ başlayıb. Sonuncu hərbi toqquşmalardan ötən cəmi iki ildən az bir müddətdə sülh sazişinin paraflanması ondan xəbər verir ki, hər iki ölkə kifayət qədər yüksək siyasi iradə nümayiş etdirib. Əlbəttə, ABŞ Prezidenti Donald Trampın Azərbaycan ilə Ermənistan arasında münasibətlərin normallaşdırılmasında rolu ən yüksək qiymətə layiqdir.

Avqustun 8-də Vaşinqtonda keçirilən Sammit mahiyyətcə çoxillik münaqişəyə son qoydu və inkişaf, o cümlədən geniş regional kontekstdə – Avrasiya qitəsində tərəqqi üçün böyük perspektivlər açır.

Biz, həmçinin bu gün Orta Dəhliz üzrə keçirilən qısa təqdimat çərçivəsində fikir mübadiləsi apardıq. Bu gün bu istiqamətdə diskussiyaları hələ davam etdirəcəyik. Zəngəzur dəhlizinin yaxın illərdə açılması nəqliyyat və logistika ilə bağlı məsələlərdə ötürücülük qabiliyyətini xeyli artıracaq.

Bu yaxınlarda Hökumətlərarası Komissiyanın müsbət iclası oldu. İqtisadi-ticari əlaqələrin möhkəmləndirilməsi üzrə ciddi nailiyyətlər əldə olunub, əmtəə dövriyyəsi artır və bu, təbii ki, bizi çox sevindirir. Təsis etdiyimiz Birgə İnvestisiya Fondu da böyük potensiala malikdir. Artıq həyata keçirilmə mərhələsində olan bir neçə layihə mövcuddur və konkret layihələrin nəzərdən keçirilməsi, Birgə İnvestisiya Fondu mexanizmi ilə müştərək maliyyə ilə bağlı təkliflər var.

Həmçinin Qarabağ bölgəsinin bərpasına göstərilən dəstəyə görə təşəkkürümü bildirmək istərdim. Kurmanqazı adına Uşaq Yaradıcılıq Mərkəzi artıq aktiv fəaliyyət göstərir. Biz onu Sizinlə birlikdə açdıq, Qarabağ bölgəsinin inkişafı və bərpası işinə belə bir töhfəyə görə

çox minnətdarıq. Hazırda bu Mərkəzdə 100-ə yaxın uşaq təhsil alır və təbii ki, o, praktiki funksiyaları ilə yanaşı, həm də Qazaxıstan-Azərbaycan dostluğunun daha bir ocağıdır.

Humanitar əməkdaşlığa gəldikdə, keçən il və ondan əvvəlki illərdə Azərbaycanda Qazaxıstan Mədəniyyəti Günlərinin və Qazaxıstanda Azərbaycan Mədəniyyəti Günlərinin keçirilməsini qeyd edərdim. Hesab edirəm ki, bu cür tədbirlər mütəmadi, daimi xarakter daşımalıdır. Ola bilər ki, həm paytaxtlarda, həm də bütün regionlarda müntəzəm mədəniyyət günlərinin keçirilməsi üzrə mədəni qarşılıqlı fəaliyyətin yol xəritəsi hazırlansın.

Həmçinin energetika sektorunun inkişafında, ənənəvi və bərpaolunan mənbələr üzrə böyük potensiala malikik. Keçən ilin noyabrında biz Xəzərin dibi ilə elektrik kabelinin tikintisi üzrə üçtərəfli müqavilə imzaladıq. Zənnimcə, bu gün həmin mövzuda da danışacağıq.

Ümumilikdə gündəlik kifayət qədər genişdir, qarşılıqlı fəaliyyətin demək olar ki, bütün əsas sahələrini əhatə edir.

Qonaqpərvərliyə, həmçinin Azərbaycana səmimi dost münasibətə, eyni zamanda, ikitərəfli əməkdaşlığımızla bağlı bütün məsələləri öz şəxsi nəzarətinizdə saxladığınıza görə Sizə bir daha minnətdarlığımı bildirmək istərdim. Sağ olun.

Prezident Kasım-Jomart Tokayev: Hörmətli cənab Prezident, Sizə təşəkkür edirəm.

Oktyabrın 21-də Astanada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayevin iştirakı ilə Azərbaycan-Qazaxıstan sənədlərinin mübadiləsi mərasimi olub.

Əvvəlcə prezidentlər İlham Əliyev və Kasım-Jomart Tokayev "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Heydər oğlu Əliyevin və Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Kemeleviç Tokayevin Azərbaycan Respublikası və Qazaxıstan Respublikası arasında strateji tərəfdaşlıq və müttəfiqlik münasibətləri haqqında müqavilənin imzalanmasının 20 illiyi münasibətilə Birgə Bəyanatı"nı, "Azərbaycan Respublikasının və Qazaxıstan Respublikasının Ali Dövlətlərarası Şurasının ikinci iclasının ikitərəfli əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi məsələlərinə dair 1 saylı Qərarı"nı və "Azərbaycan Respublikasının və Qazaxıstan Respublikasının Ali Dövlətlərarası Şurasının ikinci iclasının Azərbaycan Respublikasının və Qazaxıstan Respublikasının Xarici İşlər Nazirləri Şurası haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə 2 saylı Qərarı"nı imzaladılar.

Sonra Azərbaycan-Qazaxıstan sənədləri mübadilə olundu.

"Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında sənaye mülkiyyətinin mühafizəsi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş"i Azərbaycanın iqtisadiyyat naziri Mikayıl Cabbarov və Qazaxıstanın ədliyyə naziri Yerlan Sersembayev mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında energetika sahəsində strateji tərəfdaşlıq haqqında Saziş"i Azərbaycanın energetika naziri Pərviz Şahbazov və Qazaxıstanın energetika naziri Yerlan Akkenjenov mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi ilə Qazaxıstan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş"i Azərbaycanın xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov və Qazaxıstanın daxili işlər naziri Yerjan Sadenov mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi ilə Qazaxıstan Respublikasının Strateji Planlaşdırma və İslahatlar Agentliyi arasında statistika sahəsində əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu"nu Azərbaycanın xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov və Qazaxıstanın Strateji Planlaşdırma və İslahatlar Agentliyinin sədri Aset İrqaliyev mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğu ilə Qazaxıstan Respublikasının Baş Prokurorluğu arasında əməkdaşlıq haqqında Memorandum"u Azərbaycanın xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov və Qazaxıstanın Baş prokuroru Berik Asılov mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi ilə Qazaxıstan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə sahəsində əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu"nu Azərbaycanın xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov və Qazaxıstanın səhiyyə naziri xanım Akmaral Alnazarova mübadilə etdilər.

"Samruk Kazına" Səhmdar Cəmiyyəti ilə Azərbaycan Nəqliyyat və Kommunikasiya Holdinqi (AZCON) arasında Əməkdaşlıq Memorandumu"nu Azərbaycanın rəqəmsal inkişaf və nəqliyyat naziri Rəşad Nəbiyev və Qazaxıstanın "Samruk Kazına Milli Rifah Fondu" Səhmdar Cəmiyyətinin İdarə Heyətinin sədri Nurlan Jakupov mübadilə etdilər.

"Samruk Kazına Azərbaycan İnvestisiya Holdinqi İnvestisiya Fondu MMC" ilə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti (SOCAR) arasında birgə-investisiya mexanizminin təsis edilməsi üçün Çərçivə Sazişi"ni Azərbaycanın iqtisadiyyat naziri Mikayıl Cabbarov və Qazaxıstanın "Samruk Kazına Milli Rifah Fondu" Səhmdar Cəmiyyətinin İdarə Heyətinin sədri Nurlan Jakupov mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi ilə Qazaxıstan Respublikasının Süni İntellekt və Rəqəmsal İnkişaf Nazirliyi arasında dövlət xidmətlərinin göstərilməsi sahəsində əməkdaşlıq

haqqında Anlaşma Memorandumu"nu Azərbaycanın rəqəmsal inkişaf və nəqliyyat naziri Rəşad Nəbiyev və Qazaxıstan Baş nazirinin müavini, süni intellekt və rəqəmsal inkişaf naziri Jaslan Madiyev mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi ilə Qazaxıstan Respublikasının Süni İntellekt və Rəqəmsal İnkişaf Nazirliyi arasında süni intellekt sahəsində əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu"nu Azərbaycanın rəqəmsal inkişaf və nəqliyyat naziri Rəşad Nəbiyev və Qazaxıstanın Baş nazirinin müavini, süni intellekt və rəqəmsal inkişaf naziri Jaslan Madiyev mübadilə etdilər.

"Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Antiinhisar və İstehlak Bazarına Nəzarət Dövlət Agentliyi ilə Qazaxıstan Respublikasının Rəqabətin Qorunması və İnkişafı Agentliyi arasında rəqabət siyasəti sahəsində qarşılıqlı anlaşma və əməkdaşlıq haqqında Memorandum"u Azərbaycanın iqtisadiyyat naziri Mikayıl Cabbarov və Qazaxıstanın Rəqabətin Qorunması və İnkişafı Agentliyinin sədri Marat Omarov mübadilə etdilər.

Oktyabrın 21-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev mətbuata bəyanatlarla çıxış ediblər.

Əvvəlcə Qazaxıstan Prezidenti bəyanatla çıxış etdi.

Prezident Kasım-Jomart Tokayevin bəyanatı

– Hörmətli İlham Heydər oğlu.

Hörmətli xanımlar və cənablar.

Əvvəlcə hörmətli Prezident İlham Heydər oğlu Əliyevə dövlət səfəri dəvətimi qəbul etdiyinə və Qazaxıstana gəldiyinə görə səmimi minnətdarlığımı bildirirəm.

Mən bu səfərə xüsusi əhəmiyyət verirəm. Qardaş Azərbaycan xalqının liderini, görkəmli dövlət xadimi Prezident İlham Əliyevi qazax torpağında qəbul etmək bizim üçün böyük şərəfdir.

Ölkələrimiz ümumi köklərə və tarixə malikdir. Azərbaycan Qazaxıstanın mühüm etibarlı strateji tərəfdaşıdır. Bu gün münasibətlərimiz sabit inkişaf edir. Dövlətlərarası əlaqələrimizin möhkəmlənməsinə xüsusi diqqət yetiririk. Xalqlarımız arasında dostluğun gələcəkdə də hərtərəfli möhkəmlənməsi və müxtəlif sahələrdə əməkdaşlığa yeni təkan verilməsi əsas məqsəddir. Bu, iki ölkənin köklü maraqlarına uyğundur. Əminəm ki, bu səfər Qazaxıstan-Azərbaycan münasibətlərinin keyfiyyətcə yeni səviyyəyə yüksəlməsinə kömək edəcək.

Əminəm ki, bu gün əldə olunan razılaşmalar ölkələrimiz arasında dostluq əlaqələrini daha da möhkəmləndirəcək.

Hörmətli xanımlar və cənablar, Azərbaycan Prezidentinin dövlət səfərini ölkələrimiz arasında strateji tərəfdaşlığın və müttəfiqlik münasibətlərinin möhkəmləndirilməsi yolunda çox mühüm hadisə və addım kimi qiymətləndirirəm. İlham Heydər oğlu Əliyev tarixi miqyasda görkəmli dövlət xadimidir. O, Azərbaycanın müstəqilliyinin, ərazi bütövlüyünün müdafiəsinə və möhkəmləndirilməsinə həlledici töhfə verib. Prezident İlham Əliyevin yorulmaz səyləri sayəsində Azərbaycanın dünya arenasında nüfuzu və təsiri dəfələrlə güclənib. Onun güclü liderliyi ilə Azərbaycan bir çox sahələrdə, hər şeydən əvvəl sosial-iqtisadi inkişafda böyük uğurlar qazanıb. Genişmiqyaslı islahatların nəticələri iqtisadiyyatın davamlı artımında, vətəndaşların rifahının yüksəldilməsində, Sizin ölkənizin dinamik şəkildə dəyişməsində öz əksini tapır. Azərbaycan iqtisadiyyatının makroiqtisadi göstəriciləri dayanıqlılıq ilə fərqlənir və ölkənin tərəqqisinin, iqtisadiyyatınızın yaxşı formada olmasının inandırıcı göstəricisidir.

Qazaxıstanda qardaş Azərbaycanın nailiyyətlərinə ürəkdən sevinirlər. Sizin dövlət səfərinizin ölkələrimiz arasında strateji tərəfdaşlıq və müttəfiqlik münasibətləri haqqında Müqavilənin 20-ci ildönümündə keçirilməsi rəmzi xarakter daşıyır. Bu illər ərzində dövlətlərimiz ikitərəfli əməkdaşlıqda böyük uğurlar əldə ediblər. Xalqlarımızın dostluğu və qarşılıqlı dəstəyi, ən yüksək səviyyədə intensiv siyasi dialoq və hökumətlərin işi sayəsində çoxplanlı Qazaxıstan-Azərbaycan əməkdaşlığı yüksələn xətlə inkişaf edir, yeni məzmunla zənginləşir. Bugünkü danışıqların nəticələri bunun əyani sübutudur.

Biz qarşılıqlı etimad və hörmət ab-havasında ikitərəfli gündəliyin məsələlərinin geniş dairəsini müzakirə etdik, gələcək çoxtərəfli qarşılıqlı fəaliyyətin prioritetlərini müəyyənləşdirdik. Ali Dövlətlərarası Şuranın iclası məhsuldar keçdi, onun yekunlarına dair bir sıra mühüm sənədlər imzalandı.

Sevindirici haldır ki, ikitərəfli əməkdaşlığın inkişafı üzrə kompleks proqram plana uyğun icra edilir. Danışıqların gedişində iqtisadi-ticari əlaqələrin genişləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirildi, razılığa gəldik ki, ən yaxın perspektivdə ikitərəfli əmtəə dövriyyəsini ikiqat artıraq və onu 1 milyard dollara çatdıraq. Kənd təsərrüfatı, energetika, emal sənayesi, inşaat sektoru, rəqəmsallaşma sahələrində böyük imkanlar mövcuddur.

Hər iki tərəf müştərək müəssisələrin yaradılmasına marağı ifadə etdi və bu məsələdə əhəmiyyətli irəliləyişlər var. Məsələn, transformatorların birgə istehsalını təşkil etmək planlaşdırılıb. Mənzil və infrastruktur obyektlərinin tikintisi aparılır, gəmiqayırma sahəsində birgə layihələr hazırlanır. Hökumətlərə bu istiqamətləri nəzarətdə saxlamaq və ən qısa müddətdə, indi deyildiyi

kimi, sənaye əməkdaşlığının inkişafı üzrə plan və ya yol xəritəsi qəbul etmək tapşırılıb. Perspektivli, qarşılıqlı faydalı layihələrin maliyyələşdirilməsi üçün Qazaxıstan-Azərbaycan birbaşa investisiyalar fondunun fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi qərara alınıb. İki ölkənin işgüzar dairələri arasında təmasların gələcəkdə də genişləndirilməsinin zəruriliyi qeyd olunub. Bununla bağlı səfər çərçivəsində keçirilən Qazaxıstan-Azərbaycan biznes-forumu böyük əhəmiyyətə malikdir. Danışıqlar zamanı infrastruktur layihələrinin xüsusən Trans-Xəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutu kimi mühüm strateji dəhlizin reallaşdırılması gedişi nəzərdən keçirilib. Keçən il bu marşrut üzrə yükdaşımaların həcmi 62 faiz artıb və 4,5 milyon ton təşkil edib. Bu ilin nəticələri də ümidvericidir, artım 2 faiz təşkil edib. Xarici tərəfdaşlarla "darısqal yerlər" adlanan problemlərin sinxron şəkildə aradan qaldırılması, dəhliz boyunca uzunmüddətli vahid tariflərin müəyyənləşdirilməsi üzərində işləyirik. Sözsüz ki, bu, səmərəliliyi artıracaq, bütün marşrut üzrə fasiləsiz tədarükləri təmin edəcək və bizim planlaşdırdığımız kimi, yükdaşımaların həcmini 10 milyon tona çatdırmağa imkan verəcək.

Bundan başqa, limanlarımızın terminal gücünün inkişafının əhəmiyyəti qeyd olunub. Qazaxıstan Aktauda konteyner habı inşa edir. Ələt limanında yük terminalının xarici, o cümlədən çinli tərəfdaşların iştirakı ilə tikilməsi yaxşı perspektivlər açır. Danışıqlar zamanı yüklərin ixracı üçün yeni Trans-Xəzər bərə sisteminin yaradılması imkanı da müzakirə edilib.

Ölkələrimizin böyük potensiala malik olduğu energetika sahəsində əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirilib. Qazaxıstan neftinin Bakı-Tbilisi-Ceyhan marşrutu ilə nəqli üzrə birgə işimizi məmnunluqla qeyd edirəm. Keçən il bu strateji xammalın Azərbaycan ərazisindən tranziti təxminən 1,5 milyon ton təşkil edib. Yaxın vaxtlarda bu həcmi artırmaq, həm də xeyli artırmaq nəzərdə tutulur.

Milli enerji sistemlərinin inkişafına impuls olacaq daha bir layihə dərin su altında elektrik kabelinin çəkilməsidir, bu, yaşıl enerji ixracında mövqelərimizi xeyli möhkəmləndirəcək. Azərbaycan ərazisindən xarici bazarlara Qazaxıstanın uran məhsullarının tədarükü çərçivəsində böyük iş aparılır. Bununla bağlı Azərbaycanın hörmətli Prezidentinə bütün əsas təşəbbüs və layihələri dəstəklədiyinə görə minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm.

Süni intellektin sürətli inkişafını nəzərə alaraq, IT sektorunda geniş imkanlar açılır. Qazaxıstan dövlət xidmətlərinin rəqəmsallaşdırılmasında, IT texnologiyalarının inkişafında təcrübə qazanıb və biz bu sahədə müştərək layihələrin həyata keçirilməsinə hazırıq. Danışıqların gedişində Xəzərin dibi ilə fiber-optik rabitə xəttinin çəkilməsi üzrə layihələrin sürətləndirilməsinin əhəmiyyəti qeyd olunub. Hökumətlərə onun hazır olmasını qısa müddətdə təmin etmək tapşırılıb.

Mədəni-humanitar sahədə qarşılıqlı fəaliyyət ənənəvi olaraq gündəliyimizdə xüsusi yer tutur. Son illərin əlamətdar hadisələri Qazaxıstanın Azərbaycanda mədəniyyət və kino günlərinin keçirilməsi, onların ölkələrimizdə qarşılıqlı təşkilidir. Bu istiqamətdə işlərin sistemləşdirilməsi üçün mədəni əməkdaşlıq proqramının qəbul edilməsi barədə razılığa gəldik. Təhsilin və elmin, gənclərin təmaslarının inkişafı sahəsində geniş potensiala malik perspektivlər ayrıca müzakirə olundu. Bu məqsədlə Bakıda keçən ildən Qazaxıstan-Azərbaycan Elm və Təhsil Mərkəzi fəaliyyət göstərir.

Regional və qlobal gündəliyə dair aktual məsələlər üzrə fikir mübadiləsi aparıldı. Biz beynəlxalq siyasət üzrə bütün aktual məsələlərdə mövqelərin eyniliyini bəyan edirik. Çoxtərəfli strukturlar çərçivəsində işlərin əlaqələndirilməsinin vacibliyi vurğulandı. Regional və qlobal səviyyələrdə sülhün, təhlükəsizliyin, sabitliyin möhkəmləndirilməsinə qarşılıqlı səylər ifadə olundu.

Məlum olduğu kimi, Prezident İlham Heydər oğlu Əliyev Prezident Trampın fəal vasitəçiliyi ilə Azərbaycanla Ermənistan arasında Vaşinqtonda sülh Bəyannaməsinin imzalanması üzrə tarixi missiyanı yerinə yetirib. Qazaxıstan da bu mühüm hadisəni rəsmi olaraq alqışlayıb. Əminəm ki, əldə olunan razılaşmalar Cənubi Qafqazda ab-havanı möhkəmləndirəcək, ümumi tərəqqi üçün yeni imkanlar açacaq.

Ümumilikdə səfərin yekunları Qazaxıstan-Azərbaycan münasibətlərinin strateji tərəfdaşlıq, müttəfiqlik ruhunda qardaş xalqlarımızın rifahı naminə gələcək inkişafına qarşılıqlı surətdə hazır olduğumuzu əyani şəkildə nümayiş etdirir.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Sonra dövlətimizin başçısı bəyanatla çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin bəyanatı

– Hörmətli Kasım-Jomart Kemeleviç.

Əziz dostlar.

Əvvəlcə səmimi qəbula, qonaqpərvərliyə, qardaş Qazaxıstana səfərə dəvətinə görə Qazaxıstan Prezidentinə təşəkkürümü bildirmək istərdim. Qazaxıstanı mütəmadi ziyarət edirəm və Prezident Kasım-Jomart Kemeleviç Tokayevin müdrik rəhbərliyi ilə Qazaxıstanda baş verən müsbət dəyişiklikləri, inkişafı əyani şəkildə görürəm. Prezidentin modernləşdirilmə, müasir texnologiyaların, o cümlədən süni intellektin inkişafı üzrə həyata keçirdiyi islahatlar son illər Qazaxıstanın inkişaf və modernləşdirilmə yolunda inamla irəlilədiyini nümayiş etdirir.

Həmçinin Qazaxıstanın beynəlxalq nüfuzu möhkəmlənir. Bu gün Qazaxıstan bütün dünyada etibarlı tərəfdaşdır, milli maraqları çərçivəsində öz siyasətini həyata keçirən, öz kursu ilə irəliləyən dövlət kimi həm də hər şeydən əvvəl yaxşı dostdur.

Azərbaycana gəldikdə, xalqımız, ölkəmiz üçün ən ağır dövrlərdə biz həmişə qardaş dəstəyini hiss etmişik, hər zaman bunu görmüşük. İşğal dövründə Qazaxıstan bütün beynəlxalq platformalarda, Azərbaycanın bütün beynəlxalq təşəbbüsləri çərçivəsində həmişə bizi dəstəkləyib, bizimlə həmrəyliyə səs verib və Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin beynəlxalq hüquq və ədalət prinsiplərinə uyğun nizamlanmasına kömək edib.

Kasım-Jomart Kemeleviçə, birincisi, həm mənim, həm də ölkəmizin ünvanına xoş sözlərə, həmçinin Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülh prosesinə dəstəyinə görə çox minnətdaram. Avqustun 8-də Vaşinqtonda, Ağ Evdə Prezident Trampın iştirakı və onun bu prosesə fəal köməyi ilə sülh sazişinin paraflanmasından sonra Qazaxıstan birincilər sırasında bu məsələyə öz münasibətini bildirib. Mənim Kasım-Jomart Kemeleviç ilə telefon danışığım olub, ona əldə edilən razılaşmaların bütün detalları haqqında məlumat vermişəm və bir daha Azərbaycana qardaş münasibətinin şahidi olmuşam. Biz bu gün də Ali Dövlətlərarası Şuranın iclası çərçivəsində bu məsələ haqqında da, ümumiyyətlə həmin razılaşmaların Cənubi Qafqaza və daha geniş coğrafiyaya, o cümlədən nəqliyyat-logistika sahəsinin inkişafına müsbət təsiri barədə danışmışıq.

Həmçinin deməliyəm ki, Azərbaycan Ermənistana işğaldan bəri mövcud olan yüklərin tranziti məhdudiyyətlərini aradan qaldırıb. Belə bir ilk tranzit Qazaxıstanın Ermənistana taxıl yükü olub. Zənnimcə, bu, həmçinin Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülhün yalnız kağız üzərində deyil, həm də praktikada olduğunun yaxşı göstəricisidir.

Xalqlarımızı ümumi köklərə, mənəvi və mədəni ortaqlığa əsaslanan çoxəsrlik dostluq, qardaşlıq birləşdirir. Dövlətlərarası münasibətlərimizi bu möhkəm bünövrə üzərində qururuq. Hətta son üç ildə ondan çox qarşılıqlı səfərlərə baxdıqda münasibətlərimizin necə intensiv xarakter daşıdığını əyani şəkildə görmək olar. Hər bir görüş, hər müzakirə son nəticəyə yönəlib. Bu gün sahə nazirliklərinin hesabatlarını, həmçinin gələcək planları dinlədik. Təbii ki, qarşılıqlı fəaliyyətimizi necə intensivləşdirmək lazım olduğuna dair öz əlavə təlimatlarımızı verdik. Bizim eşitdiklərimiz məmnunluq hissi doğurur. Çünki nəzərdə tutulanların hamısı yerinə yetirilir. Diqqət yetirilməsi və dövlət başçılarının iştirakı tələb edilən məsələlər olduqda, təbii ki, bu, bizim daimi nəzarətimiz altındadır.

Hökumətlərarası Komissiyanın iclasının ardınca keçirilən Ali Dövlətlərarası Şuranın ikinci iclası və Hökumətlərarası Komissiya və Ali Dövlətlərarası Şura çərçivəsində əldə olunan nəticələrin hamısı ölkələrimizin və xalqlarımızın, həmçinin qonşularımızın xeyrinədir. Ona görə də bu gün ölkələrimiz arasında fəal qarşılıqlı fəaliyyət həm də çox ciddi geosiyasi əhəmiyyətə malikdir. Bu gün yeni nəqliyyat yolları açıldıqca, geniş Avrasiya regionu ilə bağlı layihələr həyata keçirildikcə Cənubi Qafqaz və Mərkəzi Asiya daha çox bir-birinə bağlanır və bir çox hallarda vahid coğrafi məkan çərçivəsində çıxış edir. Təbii ki, bütün bunlar daimi diqqət və qarşılıqlı fəaliyyəti konkret nəticələrlə zənginləşdirmək üçün dövlət başçılarının iştirakını tələb edir.

Ölkələrimiz ənənəvi olaraq bir-birini, - istər BMT, istərsə də digər təşkilatlar olsun, - beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində dəstəkləyir. Bu yaxınlarda Kasım-Jomart Kemeleviç türk dövlətləri Sammiti çərçivəsində bizi ziyarət etdi. Beynəlxalq platformalarda aktiv qarşılıqlı fəaliyyət bizim aramızda olan yaxınlığı bir daha göstərir.

Gələn il Azərbaycan iki mühüm beynəlxalq tədbirə ev sahibliyi edəcək. Əlbəttə, əminəm ki, Kasım-Jomart Kemeleviç bizim fəxri qonaqların arasında olacaq. Bunlar İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının Sammiti və Qazaxıstanın təşəbbüsü nəticəsində strukturu formalaşan Asiyada Qarşılıqlı Fəaliyyət və Etimad Tədbirləri Müşavirəsinin Sammitidir. Biz bütün beynəlxalq platformalarda demək olar ki, vahid mövqedən çıxış edirik. Bugünkü danışıqlar, fikir mübadiləsi və qərarlar bunu bir daha təsdiq edir.

Kasım-Jomart Kemeleviç iqtisadi-ticari qarşılıqlı fəaliyyət, nəqliyyat-logistika sahəsi, energetika sektoru, humanitar əməkdaşlıq sferası məsələlərini ətraflı işıqlandırdı. Öz tərəfimdən əlavə edərdim ki, Azərbaycanın bütün vətəndaşları, o cümlədən indi azad olunmuş Qarabağda yaşayanlar Qarabağın dirçəlişində Prezident Tokayevin və qardaş Qazaxıstan xalqının rolunu həmişə minnətdarlıqla qeyd edirlər. Prezident Tokayevlə Füzulidə açılışını etdiyimiz Kurmanqazı adına Uşaq Yaradıcılıq Mərkəzi bu gün təkcə uşaqların təhsili və inkişafı ocağı deyil, həm də qardaşlığımızın və dostluğumuzun rəmzidir. Qarabağ bölgəsinə istər avtomobil nəqliyyatı ilə, istərsə də avianəqliyyatla səfər edən istənilən şəxs, - Füzulidən başqa bölgələri ziyarət etmək üçün istifadə edənlər, - Kurmanqazı adına Mərkəzin yaxınlığından keçərkən hər bir Azərbaycan vətəndaşı və ölkəmizin qonağı qardaş köməyinin şahidi olur. Bu, bizim, o cümlədən Qazaxıstanın qardaş köməyi sayəsində genişmiqyaslı “Böyük Qayıdış” layihəsini uğurla həyata keçirdiyimiz bir vaxtda müstəsna əhəmiyyətə malikdir.

Bu gün Orta Dəhliz layihəsinin reallaşdırılması çərçivəsində əldə olunanlar, həmçinin qarşıdakı planlarla bağlı təqdimat da etdik. Bununla yanaşı, öz

tərəfimdən əlavə etmək istəyirəm ki, hazırda biz hər şeyi planlaşdırır və həyata keçiririk, Zəngəzur dəhlizi layihəsi də böyük potensiala malikdir. Azərbaycan ərazisində avtomobil və dəmir yolu əlaqəsi üzrə bütün işlər gələn ilin ortalarında başa çatdırılacaq. Ümid edirik ki, digər ölkələrin ərazisində də bütün bunlar analoji sürətlə həyata keçiriləcək və belə olan halda Zəngəzur dəhlizinin açılışı 2028-ci ilin sonuna qədər baş verə bilər.

Bildiyiniz kimi, avqustda keçirilən Vaşinqton Sammitinin nailiyyətlərindən biri TRIPP (The Trump route for international peace and prosperity) layihəsidir. Prezident Tramp layihəyə öz adını verib və bu, layihənin mütləq reallaşdırılacağından xəbər verir. Bununla da Orta Dəhlizin daha bir marşrutu açılır. Ənənəvi olanlara daha biri əlavə olunur – Zəngəzurdan ən yüksək müasir standartlarla 15 milyon ton yük dövriyyəsi. Beləliklə, Asiyadan Avropaya və əks istiqamətdə bizim ölkələrimizdən keçən yüklərin həcmi özlüyündə artım potensialına malikdir, amma həm də onların qəbulu və göndərilməsi üçün daha da böyük potensial olacaq.

Bu gün müzakirə etdiyimiz digər məsələlərlə bağlı Kasım-Jomart Kemeleviç hər şeyi danışdı və mənim əlavə edəcəyim heç nə yoxdur.

Qardaş münasibətinə, səmimi qəbula görə, sadəcə olaraq, bir daha minnətdarlığımı ifadə etmək və Prezident Tokayevi gələn il istənilən uyğun vaxtda Azərbaycana dövlət səfərinə dəvət etmək istərdim.

Sağ olun.

Oktyabrın 21-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev Astanada "Alem.ai" Beynəlxalq Süni İntellekt Mərkəzində oldular.

Dövlətimizin başçısına bu il yaradılan Mərkəz barədə məlumat verildi.

Qeyd olundu ki, Mərkəzin yaradılmasında məqsəd Qazaxıstanda ictimai və iqtisadi həyatın bütün sahələrində innovasiyaları və süni intellekt texnologiyalarının inkişafını təmin etməkdir. Mərkəzdə fəaliyyət göstərən "İctimai məkan" hər il buraya 10 min istedadlı insanın cəlb edilməsini nəzərdə tutur. Burada süni intellekt sahəsində ən son nailiyyətlərə həsr olunmuş forumlar, mütəxəssislərin görüşləri və açıq mühazirələrin keçirilməsi, həmçinin süni intellekt üzrə vakansiya yarmarkaları, hakatonlar və startap müsabiqələrinin təşkili planlaşdırılır. Mərkəzdə proqramlaşdırma üzrə ilkin bacarıqlar tələb etmədən süni intellekt sahəsində pulsuz təhsil almaq üçün unikal imkan verən "Tomorrow School" və startapların sürətləndirilməsi məqsədi daşıyan süni intellekt kampusu fəaliyyət göstərir. Qabaqcıl texnologiyaların inkişafı və davamlı sahibkarlıq ekosisteminin formalaşdırılması yolu ilə hər il 100 yeni süni intellekt startapının fəaliyyətə başlaması planlaşdırılır.

Burada təşkil edilən tədqiqat laboratoriyalarının əsas məqsədi isə süni intellekt sahəsində elmi tədqiqatların inkişafı və dəstəklənməsi, innovasiyaların təşviqi və qabaqcıl texnologiyaların yaradılmasıdır. Laboratoriyalarda hər il 10 elmi-tədqiqat layihəsinin həyata keçirilməsi planlaşdırılır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Qazaxıstan Respublikasına dövlət səfəri oktyabrın 21-də başa çatıb.

Astana şəhərinin Beynəlxalq Aeroportunda Azərbaycan Prezidentinin şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Dövlətimizin başçısını Qazaxıstan Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev yola saldı.

Sabirabad, İmişli, Cəbrayıl və Zəngilana səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 28-də Sabirabad Sənaye Məhəlləsində "Humix" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) aqrokimyəvi vasitələrin istehsalı müəssisəsinin fəaliyyəti ilə tanış olub.

Əvvəlcə iqtisadiyyat naziri Mikayıl Cabbarov dövlətimizin başçısına Sabirabad Sənaye Məhəlləsi barədə məlumat verdi.

Qeyd edək ki, ölkədə sənaye məhəllələrinin yaradılması Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Sənaye məhəllələrinin yaradılması və fəaliyyətinin təşkili haqqında" 2014-cü ildə imzaladığı Fərmanla müəyyən edilib. Sənaye məhəlləsinin yaradılmasında məqsəd sənaye və xidmət sahələrində fəaliyyət göstərən kiçik və orta sahibkarların inkişafı üçün əlverişli şəraitin təmin edilməsi və əhalinin istehsal və xidmət sahəsində məşğulluğunun artırılmasıdır. Sabirabad Sənaye Məhəlləsi dövlətimizin başçısının 2017-ci ildə imzaladığı Sərəncamla yaradılıb. Məhəllənin ümumi ərazisi 20,3 hektardır. Məhəllə sahibkarlıq subyektlərinin fəaliyyət göstərməsi üçün zəruri infrastrukturla təmin olunub. İndiyədək burada 8 rezident qeydiyyatdan keçib və fəaliyyətə başlayıb. Ümumilikdə sənaye məhəlləsində 100-dən çox iş yeri yaradılıb. Rezidentlər tərəfindən

sənaye məhəlləsinə 10 milyon manatdan çox investisiya qoyulub.

"Humix" MMC ilə tanışlıq zamanı bildirildi ki, müəssisəyə 2021-ci ildə Sabirabad Sənaye Məhəlləsinin rezidenti statusu verilib. Müəssisədə orqanik mineral (toz), kimyəvi (maye və toz) və qranul gübrələr istehsal olunur. Türkiyə, Çin və yerli texnologiya əsasında fəaliyyət göstərən müəssisənin illik istehsal gücü 18 min ton gübrə təşkil edir. Burada istehsal olunan məhsullar daxili bazarın tələbatının ödənilməsinə yönəldilməklə yanaşı, ixrac da ediləcək. Müəssisədə 16 nəfər daimi işlə təmin olunub.

Qeyd edək ki, investisiya məbləği 1,45 milyon manat olan müəssisəyə İqtisadiyyat Nazirliyinin tabeliyində Azərbaycan Biznesinin İnkişafı Fondu tərəfindən 497 min manat güzəştli kredit ayrılıb, investisiya təşviqi sənədi verilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 28-də Sabirabad Sənaye Məhəlləsində "Azera Toxumçuluq" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) toxum istehsalı müəssisəsinin fəaliyyəti ilə tanış olub.

"Azera Toxumçuluq" MMC 2021-ci ildə Sabirabad Sənaye Məhəlləsinin rezidenti kimi qeydiyyata alınıb.

Burada Türkiyənin qabaqcıl texnologiyalarının tətbiqi ilə standart və hibrid toxum istehsalı müəssisəsi qurulub. Hazırda burada bir sıra toxumluq kənd təsərrüfatı məhsulları istehsal olunur. Müəssisə ildə 500 ton yonca, 800 ton hibrid qarğıdalı, 350 ton hibrid günəbaxan, 2 min ton arpa, 2 min ton buğda toxumu istehsalı gücünə malikdir. Müəssisədə Sabirabad Pilot Aqroparkda yetişdirilən, həmçinin regionun kiçik, orta və iri fermer təsərrüfatlarından əldə olunan toxumlar xammal kimi istifadə edilir.

Qeyd edək ki, layihə dəyəri 2,5 milyon manat olan müəssisədə daimi iş yerlərinin sayı 20-yə çatdırılacaq. İşçilərin Sabirabad və ətraf rayonlardan cəlb edilməsi nəzərdə tutulur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 28-də Sabirabad Sənaye Məhəlləsində "Taşobası" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) pambıq emalı zavodunun fəaliyyəti ilə tanış olub.

2023-cü ildə Sabirabad Sənaye Məhəlləsinin rezidenti kimi qeydiyyata alınan "Taşobası" MMC-nin pambıq emalı zavodunda Türkiyə, Almaniya və İtaliya texnologiyalarının tətbiqi ilə mahlıc və texniki çiyid istehsal olunur.

Zavodun layihə dəyəri 3,3 milyon manatdır. Müəssisə ildə 8 min ton mahlıc, 10 min ton texniki çiyid istehsalı gücünə malikdir. İstehsal olunan məhsullar daxili bazarın tələbatının ödənilməsinə və ixraca yönəldilir. İndiyədək istehsal edilən məhsulun dəyəri 2,6 milyon manat olan hissəsi satılıb ki, bunun da 2,2 milyon manatı ixracın payına düşür. Zavodda xammal kimi Neftçala, Salyan, Sabirabad və Saatlı rayonlarında yetişdirilən pambıqdan istifadə olunur. Bu isə öz növbəsində pambıq sahələrində 300 nəfərin mövsümi işlə təmin olunmasına şərait yaradır. Ümumilikdə zavodda 80 nəfərlik iş yeri yaradılıb.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 28-də Sabirabad Sənaye Məhəlləsində "Fırtına Su Sistemləri" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) su filtrlərinin istehsalı müəssisəsinin fəaliyyəti ilə tanış olub.

"Fırtına Su Sistemləri" MMC 2024-cü ildə Sabirabad Sənaye Məhəlləsinin rezidenti kimi qeydiyyata alınıb.

Layihə dəyəri təxminən 1,2 milyon manat olan müəssisədə Çin texnologiyası əsasında mayenin süzülməsi və təmizlənməsi üçün avadanlıqlar istehsal edilir. Müəssisədə ildə 210 min ədəd filtr, 15 min ədəd su filtri cihazı istehsalı planlaşdırılır. Burada istehsal edilən cihaz və ehtiyat hissələri daxili bazara çıxarılmaqla yanaşı, Qazaxıstan, Özbəkistan və Türkiyəyə ixrac edilir.

Qeyd edək ki, müəssisədə 50 iş yeri yaradılıb. Yaxın gələcəkdə iş yerlərinin sayının artırılması nəzərdə tutulur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 28-də İmişlidə "Promalt" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin (MMC) arpa emalı müəssisəsinin açılışında iştirak edib.

Müəssisədə pivə istehsalında əsas xammal hesab olunan arpanın xüsusi proseslərdən keçərək mayalanma və fermentasiya üçün hazır vəziyyətə gətirilməsi ilə əldə edilən məhsul – malt istehsal olunacaq. İsveçrənin "Bühler GmbH" şirkətinin müasir texnologiyası əsasında hazırlanmış avadanlıqla təchiz olunan və emal prosesi tam avtomatlaşdırılan müəssisədə ildə 11 min ton arpa istehsal ediləcək.

Müəssisənin investisiya dəyəri 33,2 milyon manatdır.

Qeyd edək ki, İqtisadiyyat Nazirliyinin tabeliyində Azərbaycan Biznesinin İnkişafı Fondu, "Azərşəkər" MMC və "Azərsun Holdinq" MMC-nin tərəfdaşlığı əsasında həyata keçirilən layihəyə dövlətin investisiya təşviqi mexanizmi çərçivəsində vergi və gömrük güzəştləri ilə dəstək göstərilib. "Carlsberg Azerbaijan" pivə zavoduna da xammal satışı həyata keçirən müəssisə Cənubi Qafqazda pivəlik arpa səmənisinin emalı üzrə ixtisaslaşmış ilk müasir istehsal obyektidir. Layihə regionda aqrar-sənaye inteqrasiyasını gücləndirməklə yanaşı, texnoloji modernləşmə, daxili bazarın dayanıqlı xammal təminatı, istehsalın lokallaşdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Burada 47 nəfər işlə təmin olunacaq.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 28-də Cəbrayıl rayonunun Horovlu kəndinin birinci mərhələsinin açılışında iştirak edib.

Cəbrayıl, Qubadlı və Zəngilan rayonlarında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndəsi Vahid Hacıyev dövlətimizin başçısına Horovlu kəndində görülən işlər barədə məlumat verdi.

Xatırladaq ki, Horovlu kəndi 1993-cü ildə Ermənistan tərəfindən işğal edilmişdi. 2020-ci il oktyabrın 4-də Azərbaycan Ordusu kəndi işğaldan azad edib.

Bu kəndin təməlini Prezident İlham Əliyev 2023-cü ilin mayında qoyub. Dövlətimizin başçısı və birinci xanım Mehriban Əliyeva ötən ilin oktyabrında Horovluda fərdi evlərin və sosial obyektlərin tikintisi ilə tanış olublar.

Ümumi sahəsi 248 hektar olan Horovlu kəndində 334 fərdi ev inşa edilib. Evlər 2, 3, 4, 5 otaqlıdır və müasir kommunikasiya şəbəkəsi – su, işıq, qaz, Günəş panelləri, yüksəksürətli internetlə təmin olunub. Evlərin üzərində Qarabağ xalçalarının ornamentləri həkk edilib. Kənddaxili yollara asfalt döşənib.

Birinci mərhələdə 94 hektar ərazidə 334 fərdi evin, 624 şagird yerlik məktəb binasının, 220 yerlik körpələr evi-uşaq bağçasının, ikimərtəbəli inzibati binanın, bazar kompleksinin, çoxfunksiyalı iaşə obyektlərinin, tibb məntəqəsinin və idman-sağlamlıq mərkəzinin tikintisi həyata keçirilib.

Kənddə tarixən istifadə olunmuş, işğal dövründə dağıdılmış "Əsgər", "Şığı", "Orta", "Gülqasım" və "Xəlifə" kəhrizləri bərpa edilib. Horovlunun su təminatının bir hissəsi məhz bu kəhrizlər hesabına təmin olunacaq.

Qeyd edək ki, burada inşa olunmuş körpələr evi-uşaq bağçasında balacaların rahatlığının təmin olunmasına xüsusi diqqət yetirilib. Bağçada yeməkxana, oyun və musiqi otaqları balacaların ixtiyarına veriləcək. Bundan başqa, binada inzibati, kompüter və metodika otaqları yaradılıb. Bağçanın ərazisində uşaqların asudə vaxtlarını maraqlı keçirmələri üçün də şərait yaradılıb.

Horovluda müasir tam orta məktəb binası da tikilib. Məktəb binasında tədrisin yüksək səviyyədə aparılması üçün geniş imkanlar mövcuddur. Təhsil ocağının sinif otaqları lazımi dərs vəsaiti və avadanlıqla təchiz olunub. Burada 26 sinif otağı, kimya, fizika, biologiya və informatika, musiqi, rəsm, hərbi hazırlıq otaqları, 4 laboratoriya, kitabxana şagirdlərin ixtiyarına veriləcək. Binada 180 yerlik akt zalı, qapalı idman zalı və yeməkxana da yaradılıb. Məktəbin ərazisində açıq idman meydançası da mövcuddur.

Horovlu kəndində 4,4 hektar ərazidə park kompleksi də inşa olunub. Burada uşaqlar üçün oyun zonası, idman sahəsi, basketbol meydançası, masaüstü oyunlar üçün zona, söhbətgahlar yaradılıb. Eyni zamanda, Bayraq meydanından bazar kompleksinə qədər gəzinti yolları salınıb. 3,1 hektar yaşıllıq ərazisində zeytun, çinar və Eldar şamı ağacları əkilib. Torpaq işləri zamanı aşkarlanmış təbii qayalar parka daşınaraq landşaft dizaynının bir hissəsi kimi istifadə olunub. Ərazidə "Əsgər" kəhrizinin su anbarı əsaslı təmir edilib, dekorativ landşaft yaradılıb. Həmçinin parkın ərazisində işğal zamanı dağıdılmış 4 bina tarixi yaddaşın qorunması, həmin dövrün izlərini və reallıqlarını gələcək nəsillərə çatdırmaq üçün əyani sübut kimi saxlanılıb.

Bundan başqa, kənddə ikimərtəbəli inzibati bina inşa edilib. Binada operativ idarəetmənin və qərarların səmərəli qəbulunun təmin edilməsi məqsədilə müasir situasiya mərkəzi yaradılıb. Mərkəzdə kəndin idarəetməsində Coğrafi İnformasiya Sisteminin (CİS) tətbiqi də nəzərdə tutulur. Kəndin Baş planının CİS platformasına inteqrasiya edilməsi yaşayış məntəqəsinin səmərəli planlaşdırılmasına və idarə edilməsinə imkan verəcək. Bütün torpaq sahələri, tikililər, yollar, su, enerji, qaz, rabitə xətləri bu platformada koordinatlarla yerləşdirilib. Platforma dizayn və tikinti proseslərini izləməyə, dəyişiklikləri xəritəyə tətbiq etməyə, müxtəlif situasiyalara uyğun qərar qəbul etməyə, üçölçülü (3D) bina modelləri, real vaxtda kamera məlumatlarına çıxış imkanları olduğundan mövcud vəziyyəti həm xəritədə, həm də sistem üzərində birbaşa müşahidə etməyə imkan yaradır. Dövlət və özəl qurumlarla inteqrasiya, məlumat mübadiləsi, hesabatlılıq və vizual təqdimatlar baxımından platformanın istifadəsi müasir idarəetmədə innovativ həll hesab olunur.

Cəbrayıl rayonunun Horovlu kəndində yaradılmış şəraitlə tanış olan dövlətimizin başçısı kəndə köçən sakinlərlə görüşdü, onlara mənzillərin açarlarını təqdim etdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 28-də Cəbrayıl rayonunun Horovlu kəndində sakinlərlə görüşüb.

Dövlətimizin başçısı kəndə köçən sakinlərə mənzillərin açarlarını təqdim edib.

Sakinləri salamlayan Prezident İlham Əliyev dedi: Salam, xoş gəlmisiniz.

Qadın sakin: Salam, xoş gəlmisiniz.

Prezident İlham Əliyev: Salaməleyküm.

Kişi sakin: Sizinlə fəxr edirik, cənab Prezident.

Prezident İlham Əliyev: Salam, salaməleyküm.

Qadın sakin: Fəxr edirik, həmişə fəxrimizsən.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Qadın sakin: Dövlətimizin başından əskik olmayasınız.

Prezident İlham Əliyev: Çox sağ olun, xoş gördük. Salam, qızım. Xoş gəlmisiniz doğma vətəninizə.

Qadın sakin: Siz də xoş gəlmisiniz.

Prezident İlham Əliyev: Salaməleyküm. Əziz horovlulular, sizi ürəkdən salamlayıram. Bu gün Horovlu kəndinin tarixində çox əlamətdar, unudulmaz, tarixi bir

gündür. Kəndin sakinləri öz doğma torpağına qayıdırlar. Bu münasibətlə sizi ürəkdən təbrik edirəm, burada xoşbəxt yaşayın.

Sakinlər: Sağ olun, çox sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Dövlət sizin üçün bütün şəraiti yaradıb. İndi Horovlu kəndi göz oxşayır. Çox gözəl binalar, məktəb, uşaq bağçası, tibb məntəqəsi və iş yerləri yaradılır. Evlərin sayı 334-dür və burada birinci mərhələdə 1400 insan məskunlaşacaq. Məndə olan məlumata görə, işğala qədər Horovlu kəndində 1500 adam yaşayırdı. İndi təbii ki, ailələr böyüyüb və horovluluların sayı 2 mindən bir qədər çoxdur. İkinci mərhələdə digər vətəndaşlar üçün də evlər tikiləcək. Ancaq hesab edirəm ki, birinci mərhələdə görülən bu işlər təqdirəlayiqdir. Burada rahat, xoşbəxt həyat sürmək üçün bütün imkanlar var.

Horovlu kəndi Vətən müharibəsinin ilk həftəsində erməni işğalından azad edilmişdir və əslində, bizim Zəfər yürüşümüz bu bölgələrdən başlamışdır. Cəbrayıl, Füzuli istiqamətində irəli gedən bizim əsgər və zabitlərimiz düşmənin bir neçə müdafiə xəttini yara bilmiş, beləliklə, gələcək Zəfər yürüşümüzü şərtləndirmişlər. Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin. Onların əziz xatirəsi daim bizim qəlbimizdə yaşayır, yaşayacaq.

Düz beş il bundan əvvəl bu ərazi işğaldan azad edildi və bu şanlı tarix hər zaman bizim qəlbimizdə yaşayacaq. Bir neçə gündən sonra biz tarixi Zəfərimizin beşinci ildönümünü qeyd edəcəyik. 8 Noyabr - Zəfər Günü bizim tariximizdə olan ən parlaq səhifədir. Beş il bundan əvvəl tarixi Zəfərimiz bütün dünyaya səs salıb.

Azərbaycan xalqı mərd xalqdır, qəhrəman xalqdır, iradəli xalqdır, öz torpağına bağlı olan xalqdır. Biz sübut etdik ki, işğalla barışmaq fikrində deyildik, halbuki bunu dəfələrlə bəyan etmişdik. Döyüş meydanında 300-dən çox şəhər, qəsəbə, kənd azad edildi və Ermənistan kapitulyasiya aktına imza ataraq təslim olmağa məcbur oldu.

O gündən bu yana quruculuq işləri ilə məşğuluq. Bu gün bütün Qarabağ və Şərqi Zəngəzur tikinti meydançasıdır. Artıq 50 mindən çox insan Qarabağda, Şərqi Zəngəzurda yaşayır, çalışır, təhsil alır. Onlardan təqribən 20 mini keçmiş köçkünlərdir ki, öz vətəninə, doğma torpağına qayıdıblar. Qalanlar isə müxtəlif işlərdə işləyən vətəndaşlardır.

"Böyük Qayıdış"ın əyani sübutu bu gün gözünüzün önündədir. Belə gözəl şərait yaratmaqla Azərbaycan dövləti bir daha öz siyasətini göstərir. İşğal dövründə ovaxtkı köçkünlərlə çoxsaylı görüşlərimdə mən demişdim ki, torpaqlar işğaldan azad olunandan sonra şəhərlərimiz, kəndlərimiz yenidən qurulacaq, əvvəlkindən daha gözəl olacaq. Bugünkü gün bu sözlərin əyani sübutudur. Bu gün sizin həyatınızda yeni dövr başlayır. Siz uzun illər - 30 il ərzində ağır şəraitdə köçkün, qaçqın həyatını yaşamısınız, mənəvi əzablar çəkmisiniz. Xüsusilə işğalın ilk mərhələsində köçkünlərin mütləq əksəriyyəti çadır şəhərciklərində yerləşmişdir. Ona görə bugünkü reallıq, bugünkü gün, o cümlədən ədalətin təntənəsidir. Ədalətə inanmaq və onu təmin etmək lazımdır. Bax, bizim xalqımız həm ədalətə inanıb, həm də onu təmin edib. Bu torpaqların sahibləri bizik. Düşməni öz torpaqlarımızdan qovmuşuq və bu gün gözəl həyat qururuq. Sizi bu münasibətlə ürəkdən təbrik edirəm, sizə xoşbəxtlik, cansağlığı arzulayıram.

Sakinlər: Çox sağ olun, sizin sayənizdədir. Allah canınızı sağ eləsin.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Sakinlər: Sizin sayənizdədir, Allah Sizi Azərbaycan xalqının başı üstündən əskik etməsin.

Prezident İlham Əliyev: Çox sağ olun.

Qadın sakin: Sizin sayənizdə biz indi çox gözəl günlərə çıxmışıq. Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin. Allah balalarımızı...

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Kişi sakin: Cənab Prezident, Sizinlə fəxr edirik. Əbədi Prezidentimiz olasınız.

Qadın sakin: Allah Sizə cansağlığı versin. Həmişə xalqımızın başı üzərində, həmişə əziz olasınız.

Prezident İlham Əliyev: Çox sağ olun. İşğal dövründə harada yaşamısınız?

Qadın sakin: Bakıda. Cənab Prezident, Sizin sayənizdə orada, burada...

Prezident İlham Əliyev: Şəraitiniz necə idi?

Qadın sakin: Çox əla, Sizin sayənizdə hər bir yerdə bizim şəraitimiz yaxşıdır. Allah Sizə cansağlığı versin. Mehriban xanıma da buradan səmimi salamlarımızı, çox-çox istəklərimizi bildiririk.

Prezident İlham Əliyev: Çox sağ olun.

Qadın sakin: Dövlətimizin başından əskik olmayasınız. Sizin sayənizdə Azərbaycanımız gündən-günə gözəlləşəcək. Allah var eləsin Sizi.

Prezident İlham Əliyev: İnşallah. Gənclər də həvəslə qayıdıblar da hər halda.

Qadın sakin: Çox, çox həvəslə. Sevincimizin həddi-hüdudu yoxdur, cənab Prezident, həqiqətən.

Digər qadın sakin: Bu, şəhid xanımıdır, iki övladı var. Əlbəttə, bugünkü günü biz həvəslə gözləyirdik.

Prezident İlham Əliyev: Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin.

Sakinlər: Amin.

Qadın sakin: Bütün şəhidlərimizin məqamı uca olsun. Çox sevincli bir günümüzdür. Allah Sizləri var eləsin! Allah Sizi qorusun, balalarınızı qorusun, var olasınız. Bir ana kimi təşəkkür edirəm.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun, təşəkkür edirəm.

Digər qadın sakin: Bu tarixi, qürurverici günü bizə yaşatdığınız üçün xüsusi təşəkkür edirəm, cənab Prezident.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Bilirsiniz ki, Cəbrayıl şəhərində də artıq keçmiş köçkünlər yerləşib. Bu gün Cəbrayıl şəhərində ikinci və üçüncü yaşayış kompleksinin təməli qoyulacaq.

Sakinlər: İnşallah.

Prezident İlham Əliyev: Burada yaşayacaq insanların sayı çoxalacaq. Eyni zamanda, bu gün Cəbrayıl şəhərində məscidin təməlini qoyacağam.

Bununla bərabər bilirsiniz ki, Cəbrayıl rayonunda iş yerləri də yaradılır. "Araz Vadisi" sənaye zonası artıq fəaliyyətdədir. Orada üç müəssisə fəaliyyət göstərir. Amma yaxın gələcəkdə onların sayı təqribən 20-yə çatacaqdır. Yəni, iş yerləri ilə bağlı burada heç bir problem olmayacaq.

O cümlədən Cəbrayıl şəhərində bu gün iki Günəş Elektrik Stansiyasının təməli qoyulacaq. Üçüncü, ən böyüyü isə artıq icra müddətindədir. Onu da bildirməliyəm ki, bu bölgənin çox gözəl kənd təsərrüfatı potensialı var. Eyni zamanda, burada Günəş enerjisi də istehsal olunacaq. Burada istehsal olunacaq Günəş enerjisi bütün bu bölgəni təmin edəcək. Çünki Cəbrayıl və Zəngilan rayonlarında icra edilmiş və ediləcək Günəş və su elektrik stansiyalarının gücü təqribən 400 meqavata çatacaq. Yəni, 400 meqavat böyük bir şəhərin tələbatını ödəyən gücdür.

Eyni zamanda, biz daim iş yerlərinin yaradılması ilə bağlı işləyirik. Burada da kənd təsərrüfatı ilə, heyvandarlıqla məşğul olmaq üçün şərait yaradılacaq. Təbii ki, artıq istifadəyə verilmiş digər kəndlərdə olduğu kimi, həyətyanı sahələrdə də əkin-biçinlə məşğul olmaq mümkündür. Hər biriniz üçün on iki sot həyətyanı sahə ayrılıb. Amma burada digər böyük yerlərdə, yəni, həm örüş, həm də ki, əkin üçün yararlı olan torpaqlarda kənd təsərrüfatı ilə məşğul olmaq mümkün olacaqdır. Yəni, Qarabağda, Şərqi Zəngəzurda işsizlik olmamalıdır. Bütün bu şəhər və kəndlər tikiləndə bunu biz əsas vəzifə kimi qarşıya qoyuruq ki, burada yaşayan insanlar işlə təmin olunsunlar.

Sakinlər: Çox sağ olun, Allah Sizə cansağlığı, uzun ömür versin. Bizim üçün xoş oldu.

Prezident İlham Əliyev: Yenidən təbrik edirəm sizi.

Qadın sakin: Mən şəxsən Horovlu sakinləri adından Sizə çox minnətdarlığımı bildirirəm.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Qadın sakin: Allah Sizi xalqımızın, dövlətimizin, belə gözəl balalarımızın üstündən əskik eləməsin. Həmişə var olasınız. Amin!

Prezident İlham Əliyev: Çox sağ olun.

Kişi sakin: Biz bu gün kəndimizə gələndə həqiqətən də kəndimizi tanıya bilmədik. Sanki İsveçrədir, çox möhtəşəmdir, həddindən artıq möhtəşəmdir.

Prezident İlham Əliyev: Azərbaycan standartları belədir.

Kişi sakin: Bəli, təbii ki, Sizin sayənizdə, cənab Prezident. Biz həqiqətən də inana bilmədik. Yəni, bir kənddə bu qədər şərait, bu qədər gözəlliklər. Allah Sizdən razı olsun. Təşəkkür edirik, bu gün bizim sevincimizə sevinc qatdınız. Gəldiniz, bizimlə görüşdünüz, köçməyimiz münasibətilə bizi təbrik etdiniz. Çox sağ olun, Allah Sizdən razı olsun.

Prezident İlham Əliyev: Neçə yaşınız var idi işğal vaxtı?

Kişi sakin: Mən 12 yaşımda çıxmışam kənddən.

Prezident İlham Əliyev: Xatırlayırsınız?

Kişi sakin: Bəli, bəli, çox gözəl xatırlayıram. Allah Sizdən razı olsun, cənab Prezident!

Digər kişi sakin: 27 yaşımda da mən çıxmışam, indi 60 yaşımda geri qayıtmışam. Sağ olun, cənab Prezident.

Prezident İlham Əliyev: Nə ilə məşğul idiniz burada o vaxt?

Digər kişi sakin: Burada heyvandarlıqla. Bir də özüm sürücü idim, maşınla hərəkət edirdik elə o vaxt.

Prezident İlham Əliyev: O vaxt kənd necə idi?

Digər kişi sakin: Kənddə evləri hərə bir tərəfdə tikmişdi - dağda, daşda. İndi şəhər tiplidir, gözəldir, möhtəşəmdir. Təşəkkür edirəm, cənab Prezident.

Prezident İlham Əliyev: Amma Horovlunun yerində tikilib.

Digər kişi sakin: Öz yerindədir, hə.

Prezident İlham Əliyev: O vaxt burada əsas məşğulluq maldarlıq idi?

Digər kişi sakin: Ancaq maldarlıq, təsərrüfat işləri, üzümçülük idi.

Prezident İlham Əliyev: Cəbrayıl rayonu, üzümçülük.

Digər qadın sakin: Pambıq yox idi, üzümçülük, taxılçılıq, heyvandarlıq inkişaf etmişdi. Bəli, çox yüksək idi. Çox sağ olun, var olun. Allah köməyiniz olsun.

Prezident İlham Əliyev: İndi kənd təsərrüfatını daha müasir üsullarla inkişaf etdirmək üçün imkanlar var. Burada həm aqroparklar yaradılır, eyni zamanda, kənd təsərrüfatı ilə məşğul olanlar üçün torpaq sahələri, əkin-biçin və heyvandarlıqla bağlı şərait də yaradılacaq. Artıq azad edilmiş bir çox kəndlərdə kənd təsərrüfatı ilə məşğul olanlar var. Həm maldarlıqla, arıçılıqla məşğul olan var, həm də meyvə bağları, üzüm bağları salınır. Yəni, bu kəndin ətrafı da kəndin özü kimi gözəl olmalıdır. Onu da siz etməlisiniz. Dövlət də təbii olaraq sizə öz dəstəyini verəcək.

Sakinlər: Çox sağ olun, təşəkkür edirik, Allah köməyiniz olsun.

Digər qadın sakin: Kəndin camaatı çox zəhmətkeşdir. Biz harada məskunlaşmışıqsa, oranı yaşıllaşdırmışıq. Bəli, çox sağ olun, dillərə dastan olub. Kəndi bu şəraitdə, bu vəziyyətdə bizə qaytardığınız üçün mən də kənd sakinləri adından təşəkkürümü bildirirəm.

Digər kişi sakin: Burada dəmyədə bitirdi, qəşəng də üzüm olurdu.

Prezident İlham Əliyev: Dəmyə? Susuz. Texniki üzüm, yoxsa süfrə üzümü?

Digər kişi sakin: Süfrə üzümü.

Prezident İlham Əliyev: Şərab zavodu var idi?

Digər kişi sakin: Şərab zavodumuz da var idi.

Prezident İlham Əliyev: Cəbrayılda.

Digər kişi sakin: Burada da var idi.

Prezident İlham Əliyev: Kənddə də var idi?

Digər kişi sakin: Yuxarıda, kolxoz həyəti deyirdik, orada idi. Böyük içki zavodu da, çaxır zavodu da var idi. Burada taxıl da dəmyə bitirdi.

Prezident İlham Əliyev: Yəni, torpaq münbitdir. Çox yaxşı. Bu bölgənin torpağı, ümumiyyətlə, çox yaxşıdır. Qarabağ zonasının torpağı bəzi yerlərdə bax belə qara, qapqara torpaqdır. Çox məhsuldar torpaqdır, amma düşmən buranı işğal edib, viran qoyub. Görürsünüz, bir dənə də salamat bina qoymayıb, dağıdıb və daşları da söküb aparıb, orada-burada satıb.

Digər kişi sakin: Sağ olun, çox sağ olun. Allah köməyiniz olsun.

Prezident İlham Əliyev: Həmişə deyirəm, biz qisasımızı döyüş meydanında aldıq. Şəhidlərimizin qanını da aldıq, ədaləti də bərpa etdik. Bütün düşmənləri də qovduq torpağımızdan.

Digər kişi sakin: Bizim başımızı uca etdiniz. Təşəkkür edirik, sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Siz də əziyyət içində yaşamısınız. Mən bunu bilirəm. Mən bu işğal dövründə köçkünlərlə neçə dəfə görüşmüşəm. Biz neçə şəhərcik saldıq, bəlkə də yüzə yaxın köçkün şəhərciyi. Çadır şəhərcikləri 2007-ci ildə ləğv olundu. Mən 2003-cü ildə Prezident seçiləndə demişdim ki, beş ilə bir dənə də qalmayacaq. Dörd ilə onu ləğv etdik. Sonra yüz minlərlə, təqribən üç yüz minə yaxın qaçqını yeni binalarda yerləşdirdik. Amma yenə də doğma torpaq başqa şeydir.

Digər kişi sakin: Doğma torpaq ayrı şeydir.

Başqa kişi sakin: Doğma torpaq başqadır.

Prezident İlham Əliyev: Siz harada yaşamısınız?

Digər kişi sakin: Bakıda.

Prezident İlham Əliyev: Bakıda. Elə buradan çıxanda birbaşa?

Digər kişi sakin: Yox, əvvəlcə çadır şəhərciyində yaşadıq. Orada soyuğa dözə bilmədik, ondan sonra Bakıya getdik.

Prezident İlham Əliyev: Bu işğalı xatırlayırsınız?

Digər kişi sakin: Hamısını xatırlayıram. Bu kəndə erməni girəndə axırıncı biz çıxmışıq.

Prezident İlham Əliyev: Haradan girmişdilər onlar?

Digər kişi sakin: Erməni bu üzdən girdi, Daşkəsən kəndi var orada. Oradan girdi bizim kəndə. Bir də Füzuli tərəfdən gəldi. Bura bizim orta kəhrizimizdir. Buradan aşdıq dağın o tərəfinə. Dağın o tərəfindən də biz Araza tərəf getdik. Ən axırıncı elə oradan çıxmışıq. Asfaltla Arazqırağı Beyləqan tərəfə getdik. Yarımız İrana adladıq. O vaxt İran da aranı kəsdi, imkan vermədi.

Prezident İlham Əliyev: Bəli, zəngilanlılar Arazı keçdilər o tərəfə. Buradakılar isə çay boyunca.

Digər kişi sakin: Çay boyu getdik. Oradan da İran çoxuna imkan vermədi, maşınlar qaldı, piyada qaldı çoxu. Üzüm bağları ilə getdilər. Heyvandarlıqdı, məsələn, heyvan qaldı. Bax, belə pis günlər idi, cənab Prezident.

Prezident İlham Əliyev: Bütün mal-mülk, ev-eşik hamısı qaldı?!

Digər kişi sakin: Ev-eşiyin hamısı dolu qaldı.

Prezident İlham Əliyev: Bunu deyirdik beynəlxalq təşkilatlara. Bir dənə beynəlxalq təşkilat bir şey elədi? Heç nə!

Digər kişi sakin: İnamımız Sən oldun.

Prezident İlham Əliyev: Bir nəfər gəlib erməniyə dedi ki, sən buradan çıx, bura sənin deyil?

Digər kişi sakin: Yox, yox!

Prezident İlham Əliyev: Hələ istəyirdilər ki, biz də barışaq bu vəziyyətlə. Hələ deyirdilər ki, sülh yolu ilə həll edin. Deyirdim, yaxşı, sülh yolu ilə edək, amma həll edək də. Yox, müharibə olmamalıdır. Sonra deyirdilər ki, müharibə heç bir nəticə verməz. Yəni, bu məsələ ilə məşğul olanların hamısı bizə qarşı birləşmişdi, hamısı Ermənistanın tərəfində idi.

Digər kişi sakin: Mətbuatda görürdük, sağ olun. Çətin idi, çətin zaman idi. Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin.

Prezident İlham Əliyev: Allah rəhmət eləsin.

Digər kişi sakin: Başda Siz Komandanımız olmaqla, qaytardınız torpağı. Hamımız inanırdıq.

Prezident İlham Əliyev: Bizim xalqımız da iradə göstərmişdir, barışmadıq, uşaqlar vətənpərvərlik ruhunda böyüdü. Ailələrdə, məktəblərdə uşaqlara verilən tərbiyə böyük rol oynamışdır. Yəni, bu torpaqları bizim gənclərimiz sinələrini qabağa verərək azad etmişdir. Özü də ən çox elə birinci mərhələdə bizim şəhidlərimiz olub. O müdafiə xətlərini keçəndə - həm buradan, həm Füzulidən. Onlar bu torpaq həsrəti ilə yaşayırdılar, güllə qabağına getmək çox böyük cəsarət tələb edir.

Digər qadın sakin: Cənab Prezident, mənim 38 yaşım var idi, üç oğlumla çıxmışıq.

Prezident İlham Əliyev: Siz burada işləyirdiniz?

Digər qadın sakin: Bəli, məktəbin kitabxana müdiri olmuşam, orta məktəbin. Oğlanlarımın üçü də məktəbdə oxuyurdu, azyaşlı idilər. Onlarla çıxmışıq. İndi çox şükür, şükür nəvəmdir, oğlumdur, onlarla gəlmişik.

Prezident İlham Əliyev: Maşallah!

Digər qadın sakin: Allah Sizə kömək olsun. Hər şey Sizin sayənizdə oldu.

Prezident İlham Əliyev: İndi gənclər də darıxmamalıdır burada. Çünki birincisi, doğma torpaqdır. İkincisi, şərait yaxşıdır. Üçüncüsü, bütün bu Qarabağ, Şərqi Zəngəzur ən inkişaf etmiş bölgələrdən biri olacaq - nəinki Azərbaycanda, dünya miqyasında. Belə kəndlər harada salınır?

Digər kişi sakin: Yoxdur, gözəldir, hamının xoşuna gəlir. Gözəl kəndlərdir.

Prezident İlham Əliyev: Şəhərlər, yollar. İndi siz hansı yolla gəlmisiniz buraya?

Digər kişi sakin: Biz Şükürbəylidən gəldik.

Prezident İlham Əliyev: Yolu gördünüz?

Digər kişi sakin: Gördük, gördük, çox gözəldir.

Prezident İlham Əliyev: Elə yol olub?

Digər kişi sakin: Qabaq buradan o yolu gedəndə yarım saata, qırx dəqiqəyə gedib çıxırdıq. İndi 10 dəqiqəyə gəlib çıxırıq.

Prezident İlham Əliyev: İndi buradan Zəngilana gedəcəksiniz 20 dəqiqəyə. Buradan da Zəngəzur dəhlizi keçəcək. Böyük ticarət yolu olacaq.

Digər qadın sakin: İnşallah, sayənizdə.

Prezident İlham Əliyev: Yəni, bundan sonra daha çox inkişaf edəcək. Əsas odur ki, burada insanlar yerləşsin, uşaqlar çoxalsın, ailələr böyüsün, işlər getsin. Abadlıq-quruculuq, xoşbəxt həyat və sülh. Bundan sonra heç kim bizə qarşı baş qaldıra bilməz. Heç kim, heç kim!

Sakinlər: Sayənizdə, "Dəmir yumruq" sayəsində.

Prezident İlham Əliyev: Əgər kimsə baş qaldırsa, yenə də "Dəmir yumruğu" görəcək.

Sakinlər: Çox sağ olun.

Sonra açarların təqdim edilməsi mərasimi oldu.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 28-də Cəbrayıl şəhər məscidinin təməlini qoyub.

"PMD Projects" şirkətinin direktoru Nəriman Topçibaşev dövlətimizin başçısına görüləcək işlər barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, məscidin ümumi sahəsi 1530 kvadratmetrdən çox olacaq. Burada eyni vaxtda 615 nəfər ibadət edə biləcək. İkimərtəbəli məscid binasında eyni anda kişilərin və qadınların ibadət etmələri üçün şərait olacaq. Məsciddə icma zalı, avtomobil dayanacağı, söhbətgah yaradılacaq. Məscidin minarələrinin hündürlüyü 34,2 metr, günbəzin hündürlüyü isə 22,6 metr olacaq.

Qeyd edək ki, işğaldan əvvəl Cəbrayıl rayonunda 5 məscid, 40-dan çox ziyarətgah, 20-dən artıq tarixi-memarlıq abidəsi olub. İşğal dövründə digər ərazilərimizdə olduğu kimi, bu rayondakı tarixi-dini abidələrimiz ermənilər tərəfindən məhv edilib. Torpaqlarımızın işğaldan azad edilməsindən sonra Qarabağın və Şərqi-Zəngəzurun tarixi-dini və mədəni abidələrinin bərpası, yenilərinin inşası istiqamətində Azərbaycan dövləti tərəfindən mühüm işlər görülüb. Bu xüsusda 2017-ci ildə Cocuq Mərcanlı kəndində inşa edilən, Şuşa məscidinin bənzəri olan məscidi qeyd etmək olar.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 28-də Cəbrayıl şəhərində ikinci və üçüncü yaşayış komplekslərinin təməlini qoyub.

İkinci yaşayış kompleksi 5,28 hektar ərazidə salınacaq. Layihə çərçivəsində 5 və 6 mərtəbəli 23 bina inşa ediləcək. Binalarda bir, iki, üç, dörd və beş otaqdan ibarət ümumilikdə 615 mənzil olacaq. Kompleksdə sakinlərin rahat yaşayışı üçün bütün zəruri şərait yaradılacaq.

Dövlətimizin başçısı daha sonra şəhərdə inşa ediləcək üçüncü yaşayış kompleksinin təməlini qoyub. Bu kompleksin də ümumi sahəsi 5 hektardan artıqdır. Burada 5, 6 və 7 mərtəbəli 25 binanın tikintisi planlaşdırılır. Layihəyə əsasən binalarda bir, iki, üç, dörd və beşotaqlı olmaqla 746 mənzilin inşası nəzərdə tutulur.

Hər iki kompleks müasir standartlara uyğun şəkildə tikiləcək, zəruri sosial infrastrukturla təchiz ediləcək və Cəbrayıl şəhərinin bərpası istiqamətində atılan növbəti mühüm addım olacaq.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 28-də Hacıqabul-Bəhrəmtəpə-Ermənistan Respublikası ilə dövlət sərhədi avtomobil yolunun 197-ci kilometrindən Cəbrayıl rayonu ərazisində inşa olunan "Şəfəq" Günəş Elektrik Stansiyasına gedən avtomobil yolunun açılışında iştirak edib.

Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyinin İdarə Heyətinin sədri Saleh Məmmədov dövlətimizin başçısına məlumat verdi.

Bildirildi ki, IV texniki dərəcəyə uyğun inşa edilən yolun ümumi uzunluğu 11,5 kilometrdir. İki hərəkət zolağından ibarət yolun eni 6 metrdir. Bu yolun inşası ötən ilin dekabrında Azərbaycan Prezidentinin imzaladığı Sərəncama əsasən həyata keçirilib.

Qeyd edək ki, yeni yolun istifadəyə verilməsi bu istiqamətdə nəqliyyat vasitələrinin hərəkətinin təhlükəsizliyinə, əhalinin rahat gediş-gəlişinin təmin edilməsinə öz töhfəsini verəcək.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 28-də Cəbrayıl rayonunun Şahvəlli kəndində hər birinin gücü 50 meqavat olan "Şəms" və "Üfüq" Günəş Elektrik stansiyalarının təməlini qoyub.

Energetika naziri Pərviz Şahbazov dövlətimizin başçısına 50 meqavat gücündə "Şəms" Günəş Elektrik Stansiyası barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, bu layihə ölkəmizin yaşıl enerji strategiyasının mühüm tərkib hissəsidir və Cəbrayıl rayonunun enerji xəritəsində yeni mərhələnin başlanğıcını qoyur.

Qeyd edək ki, 2024-cü ilin mart ayında Energetika Nazirliyi ilə "Nobel Energy" şirkəti arasında 100 MVt gücündə Günəş elektrik stansiyasının tikintisi, eləcə də elektrik enerjisinin istehsalı, satışı və istehlakı sahələrində əməkdaşlığa dair Anlaşma Memorandumu imzalanıb. Ardınca bu ilin aprelində Azərbaycan Respublikası Hökuməti "Enerso Cəbrayıl" MMC ilə 50 MVt gücündə "Üfüq" Günəş Elektrik Stansiyası, "Clean Energy Jabrayil" MMC ilə isə "Şəms" Günəş Elektrik Stansiyası layihələri üzrə investisiya müqavilələri bağlayıb.

Ötən il Cəbrayıl rayonunun inzibati ərazisində dövlət mülkiyyətinə aid 229 hektar torpaq sahəsi bərpaolunan enerji mənbələrinin inkişafı üçün ayrılıb. Bu çərçivədə "Clean Energy Jabrayil" MMC üçün 135 hektardan çox, "Enerso Cəbrayıl" MMC üçün isə 93 hektardan çox ərazi müəyyən edilib.

Prezident İlham Əliyev "Şəms" Günəş Elektrik Stansiyasının təməlini qoydu, daha sonra "Üfüq" Günəş Elektrik Stansiyasının təməlqoyma mərasimində iştirak etdi.

Məlumat verildi ki, "Şəms" və "Üfüq" Günəş Elektrik stansiyalarında ildə ümumilikdə 206 milyon kilovat-saat elektrik enerjisinin istehsalı planlaşdırılır. Bunun nəticəsində hər il təxminən 44 milyon kubmetr təbii qaza qənaət ediləcəyi, atmosferə atılan zərərli emissiyaların isə 96 min ton azalacağı gözlənilir.

Stansiyalarda istehsal ediləcək elektrik enerjisinin 75 milyon kilovat-saatı "AzərEnerji" ASC-yə, 131 milyon kilovat-saatı isə "elektrik enerjisinin virtual ötürülməsi" prinsipi əsasında iri istehlakçılarla birbaşa bağlanan alqı-satqı müqavilələri üzrə satılacaq. "Şəms" və "Üfüq" Günəş Elektrik stansiyalarının 2027-ci ildə istismara verilməsi planlaşdırılır.

Bu layihələrin icrası Şərqi Zəngəzurun yaşıl enerji mərkəzinə çevrilməsində Cəbrayıl rayonunun rolunu daha da gücləndirəcək.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 28-də Zəngilan rayonunun Ağalı kəndinin 2-ci mərhələsinin və Məmmədbəyli kəndinin açılışlarında iştirak edib.

Ağalı kəndinin ikinci mərhələsində istifadəyə veriləcək evlərin sayı 103 ədəddir. Bunlar 55-i ikiotaqlı fərdi evlərdən, 3-ü isə üçmərtəbəli 2 bloklu "Townhouse" tipli binalardakı mənzillərdən ibarətdir. 36 ədəd birotaqlı, 12 ədəd isə ikiotaqlı mənzil inşa edilib. Kənddə bütün evlərə kommunikasiya xətləri çəkilib, yaşayış və qeyri-yaşayış binalarının hamısı qazla təmin edilib, evlərdə kombilər quraşdırılıb. Burada ümumi sahəsi 2 hektardan çox olan park salınıb. Park Ağalı və Məmmədbəyli kənd sakinləri, eləcə də qonaqlar üçün açıq istirahət və əyləncə zonası kimi fəaliyyət göstərəcək. Parkın ərazisi 5 funksional zonaya bölünüb. Bu zonalarda uşaqların istirahəti, idman fəaliyyəti və əyləncəsi üçün bütün şərait yaradılıb. Ərazidə müxtəlif ağac və kol bitkiləri əkilib.

Sonra Prezident İlham Əliyev Məmmədbəyli kəndinin açılışında iştirak edib.

Dövlətimizin başçısına kənddə yaradılan şərait barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, kəndin ümumi sahəsi 51,6 hektardır. Kənddə 188 fərdi ev inşa edilib ki, onlardan 39-u iki, 55-i üç, 55-i dörd və 39-u beşotaqlıdır. Hər bir ev üçün həyətyanı ərazi nəzərə alınaraq hasarlanıb. Evlərdə Günəş panelləri quraşdırılıb, onlar su, işıq, qaz, yüksəksürətli internet şəbəkəsi ilə təmin olunub. Kənddaxili yollar asfaltlanıb. Kənddə çoxfunksiyalı 2 qeyri-yaşayış binası da inşa olunub. İnzibati binalarda, eləcə də keçid və istinad divarlarında zövqlə işlənmiş rəsmlər çəkilib. Bu isə kəndin ümumi görünüşünə əlavə çalarlar qatır. Məmmədbəyli kəndi Ağalı kəndinə çox yaxın məsafədə yerləşdiyindən iqtisadi səmərəliliyin təmin olunması məqsədilə bu kəndləri birləşdirən keçid inşa edilib ki, bu da 360 şagird yerlik Ağalı kənd tam orta məktəbindən, 60 yerlik uşaq bağçasından, Ailə sağlamlıq mərkəzindən, məişət xidməti obyektindən, xidmətlər mərkəzindən, aptekdən, bazar kompleksindən və digər qeyri-yaşayış təyinatlı obyektlərdən istifadənin rahatlığını təmin edəcək.

Kənddə yaradılmış şəraitlə tanış olandan sonra dövlətimizin başçısı Məmmədbəyli və Ağalı kəndlərinə köçən sakinlərlə görüşüb, onlara mənzillərin açarlarını təqdim edib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 28-də Zəngilan rayonunun Məmmədbəyli və Ağalı kəndlərinin sakinləri ilə görüşüb.

Dövlətimizin başçısı kəndlərə köçən sakinlərə mənzillərin açarlarını təqdim edib.

Prezident İlham Əliyev dedi: Salaməleyküm.

Sakinlər: Xoş gəlmisiniz.

Prezident İlham Əliyev: Siz də xoş gəlmisiniz. Salam, xoş gördük.

Sakinlər: Allah Sizi var eləsin, cənab Prezidentimiz. Allah canınızı sağ eləsin.

Prezident İlham Əliyev: Çox sağ olun.

Qadın sakin: Sizi hamımız çox istəyirik.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun, çox sağ olun.

Bu gün Ağalı və Məmmədbəyli kəndlərinin sakinləri üçün çox sevincli bir gündür. Ağalı kəndində əlavə 100 ailə yerləşəcək. Ağalının hüdudları demək olar ki, daha da böyük olur. Məmmədbəyli kəndində isə 180 ailə üçün gözəl evlər, yaraşıqlı binalar inşa edilib. Mən bilirəm ki, siz bu gün buraya gəlmisiniz. Hələ demək olar ki, yerləşməmisiniz. Ancaq əlbəttə ki, gələn günlər ərzində burada tam yerləşib öz doğma dədə-baba torpağında rahat, firavan həyat yaşayacaqsınız. Sizi bu münasibətlə ürəkdən təbrik edirəm.

Sakinlər: Çox sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Xoş gəlmisiniz doğma vətəninizə. Bu gün doğrudan da çox gözəl bir gündür. Bu gün "Böyük Qayıdış"ın növbəti mərhələsidir. Bilirsiniz ki, biz "Böyük Qayıdış" Proqramının başlanğıcını da Zəngilan rayonunda qoyduq. Birinci kənd - Ağalı kəndində artıq üç il yarımdır ki, insanlar yaşayır və çox gözəl şərait yaradılmışdır və gözəl də saxlanılır. Mən indi Ağalının içi ilə keçdim və yeni binalarla tanış olarkən gördüm ki, bütün həyətyanı sahələr sanki gözəl bir bağa çevrilib. Biz buranı keçmiş köçkünlərə təhvil verəndə qupquru bir yer idi. Necə ki, indi Məmmədbəyli kəndində də hələ ki, o qədər də çox ağac yoxdur. Ancaq illər keçdikcə vətəndaşlar özləri qurub-yaradırlar, əkib-becərirlər. Dövlət nə lazımdırsa edib, sizi gözəl şəraitlə təmin edib və əminəm ki, siz burada rahat yaşayacaqsınız. Siz buna layiqsiniz.

Sakinlər: Sizin sayənizdə, Allah Sizi var eləsin.

Prezident İlham Əliyev: Uzun illər ərzində ağır şəraitdə yaşamısınız. Köçkün həyatı çox ağır həyatdır. Ancaq artıq o günlər arxada qaldı. Beş ilə yaxındır ki, Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünü bərpa edib və azad olunmuş bütün torpaqlarda geniş quruculuq işləri gedir, o cümlədən Zəngilan rayonunda. Yenə də deyirəm, birinci "Böyük Qayıdış" Proqramını biz Zəngilan rayonundan başlamışdıq. Bu gün Zəngilan şəhərində də birinci yaşayış kompleksinin tikintisi demək olar ki, yekunlaşır. Digər binaların tikintisi, məktəb, xəstəxana. Zəngilan məscidi tikilmişdir, gözəl bir memarlıq əsəridir. Konqres Mərkəzi, Zəngilan Beynəlxalq Hava Limanı. Yəni, bura, bu bölgə çox önəmli nəqliyyat mərkəzlərindən birinə çevriləcək. Həm Zəngəzur dəhlizi, həm Araz dəhlizi buradan keçəcək. Ona görə bu rayonun, bu bölgənin çox gözəl gələcəyi olacaq. Necə ki, bütün Qarabağın, Şərqi Zəngəzurun gələcəyi çox parlaq olacaq. Bugünkü reallıq - qurduğumuz şəhərlər və kəndlər bunu göstərir.

Ermənilər viran qoyub bizim dədə-baba torpaqlarımızı, biz isə qurub-yaradan xalqıq. Biz düşməni torpaqlarımızdan qovmuşuq. İndi də doğma torpağımızda qurub-yaradırıq, şərait yaradırıq, binalar, məscidlər tikirik, tarixi abidələri bərpa edirik. Yəni, biz - bu torpaqların sahibləri qayıtmışıq və burada əbədi yaşayacağıq. Mən sizə də xoşbəxt həyat arzulayıram. Bir daha sizi təbrik edirəm.

Sakinlər: Çox sağ olun.

Sonra açarların təqdim edilməsi mərasimi oldu.

Sonra xatirə fotoları çəkdirildi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 28-də Zəngilan şəhərində 104 mənzilli yaşayış kompleksində görülmüş işlərlə tanış olub.

Dövlətimizin başçısına görülmüş işlər barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, 12 binadan ibarət yaşayış kompleksinin ümumi sahəsi 2 hektara yaxındır. Burada 104 mənzil inşa olunub. Binalardan 8-i ikimərtəbəli, 4-ü isə üçmərtəbəlidir. Hazırda binaların daxili bəzək işləri yekunlaşıb. Kompleksdəki binaların inşasında müasir memarlıq yanaşmaları əsas götürülüb. Ərazidə uşaq və idman meydançaları quraşdırılıb. Məhəllədə 6 yerüstü və yeraltı avtomobil dayanacağı var. Elektromobillər üçün enerjidoldurma məntəqəsi də nəzərdə tutulub. Yaşayış kompleksinin ərazisində yeraltı su anbarları tikilib, transformator da quraşdırılıb. Kompleks şəhərin mərkəzi hissəsində, məktəb, uşaq bağçası və parkın yaxınlığında, orta sıxlıqlı və çoxfunksiyalı zonada yerləşir.

Özbəkistana səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyevin dəvəti ilə Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının 7-ci Məşvərət Görüşündə iştirak etmək üçün noyabrın 15-də Özbəkistana səfərə gəlib.

Daşkənd Beynəlxalq Hava Limanında dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Prezident İlham Əliyevi Özbəkistanın Baş naziri Abdulla Aripov və digər rəsmi şəxslər qarşıladılar.

Noyabrın 15-də Daşkənddə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev ilə təkbətək görüşü olub.

Görüşdə Azərbaycanla Özbəkistan arasında müttəfiqliyə və strateji tərəfdaşlığa əsaslanan münasibətlərin uğurla inkişaf etdiyi bildirildi.

Prezident İlham Əliyevin Özbəkistana, Prezident Şavkat Mirziyoyevin isə ölkəmizə mütəmadi səfərlərinin əlaqələrimizin inkişafında rolu vurğulandı.

Azərbaycanla Mərkəzi Asiya ölkələri arasında əməkdaşlığın son dövrlərdə daha da genişləndiyi məmnunluqla qeyd edilərək, bu xüsusda dövlətimizin başçısının Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının 7-ci Məşvərət Görüşündə iştirakının önəminə toxunuldu.

Söhbət zamanı dövlət başçıları ölkələrimiz arasında əlaqələrin perspektivləri ilə bağlı fikir mübadiləsi apardılar.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev noyabrın 15-də Daşkənddə İslam Sivilizasiyası Mərkəzi ilə tanış olub.

Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyevin Qərarı ilə təsis edilən İslam Sivilizasiyası Mərkəzinin təməli

2018-ci ildə qoyulub. Layihənin həyata keçirilməsində yüzlərlə alim, ekspert, həmçinin dini və ictimai xadim iştirak edib. Səmərqənd şəhərinin qədim memarlıq abidələri üslubunda hazırlanmış mərkəz 10 hektardan çox ərazini əhatə edir. Binada 65 metr hündürlüyündə günbəz inşa olunub. Mərkəzə tədqiqat, nadir əlyazmaların milli reyestrinin aparılması, əlyazmalar fondu, kitabxana və arxivlər, nəşriyyat şöbələri və digər şöbələr daxildir.

Buradakı sərgi qalereyasında müxtəlif tarixi dövrlərə aid əşyalar və əsərlər təqdim olunur, əcdadların yaradıcılıq potensialı müasir texnologiyalar və rəqəmsal cihazların köməyi ilə nümayiş etdirilir.

Mərkəzin binasında, həmçinin 100 min əlyazma və bir milyondan çox kitab daxil olmaqla, nəhəng kitabxana və İslam Sivilizasiyası Mərkəzinin elmi şöbəsi, beynəlxalq təşkilatların ofisləri yerləşir. Mərkəzin muzey ekspozisiyası “İslamdan əvvəl sivilizasiyalar”, “Birinci İntibah dövrü”, “İkinci İntibah dövrü”, “XX əsrdə Özbəkistan”, “Yeni Özbəkistan – Üçüncü İntibahın əsası” və “Müqəddəs Quran” adlı zallardan ibarətdir.

Ekspozisiyanın mərkəzində yerləşən “Müqəddəs Quran” zalında müsəlman dünyasının mənəvi incisi – “Osman Quranı” saxlanılır. Zalda Samanilər, Qaraxanlılar, Xarəzmşahlar, Teymurilər və digər sülalələr dövründə yazılmış “Quran”ın əlyazma nüsxələri, həmçinin onların özbək dilinə tərcümələri təqdim olunur. Mərkəzdə dini-maarifləndirici və innovativ media layihələri reallaşdırılıb.

Holoqrafiya, qurğular və proyeksiya texnologiyalarının köməyi ilə “Zaman divarı” nəhəng multimedia panelində müxtəlif dövrlərin ən mühüm tarixi mərhələləri, böyük kəşflər və görkəmli şəxsiyyətlər barədə məlumat verilir. Bu Mərkəz UNESCO və ICESCO da daxil olmaqla, bir sıra beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq əlaqələri qurub.

Noyabrın 15-də Daşkənddə "Gələcəyin İrsi" Beynəlxalq Mükafatının təntənəli təqdimat mərasimi keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tədbirdə iştirak edib.

Qeyd edək ki, Azərbaycandan bu mükafata Xalq artisti Alim Qasımov layiq görülüb.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Özbəkistanın paytaxtı Daşkənddə Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının 7-ci Məşvərət Görüşündə iştirak etmək üçün Konqres Mərkəzinə gəldi.

Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyev dövlətimizin başçısını qarşıladı.

Noyabrın 16-da Özbəkistanın paytaxtı Daşkənddə Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının 7-ci Məşvərət Görüşü keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Konqres Mərkəzinə gəldi.

Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyev dövlətimizin başçısını qarşıladı.

Tədbirin iştirakçıları birgə foto çəkdirdilər.

Görüşdə çıxış edən Özbəkistan Respublikasının Prezidenti Şavkat Mirziyoyev qardaş xalqlar üçün tarixi bir gün yaşandığını vurğulayaraq dedi: “Biz Azərbaycan Respublikasının tamhüquqlu iştirakçı qismində Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının Məşvərət Görüşü formatına qoşulmasına dair prinsipial qərarlar qəbul edirik. Biz Mərkəzi Asiya ilə Cənubi Qafqaz arasında güclü bir körpü quracağıq və vahid əməkdaşlıq məkanının formalaşmasına yol açacağıq. Bu, sözsüz ki, hər iki regionun strateji qarşılıqlı əlaqəsini və dayanıqlılığını gücləndirəcək. Bu vacib qərarı qəbul etdiklərinə görə bütün həmkarlarıma səmimi-qəlbdən təşəkkürümü bildirmək və Məşvərət görüşlərinə tamhüquqlu iştirakçı qismində qoşulması münasibətilə İlham Heydər oğlunu təbrik etmək istəyirəm”.

Şavkat Mirziyoyev bildirdi ki, həmrəyliyin gücləndirilməsi və birgə inkişafa can atmaq Mərkəzi Asiyanın beynəlxalq mövqeyinin möhkəmlənməsinə və qlobal rolunun artırılmasına töhfə verir. “Mərkəzi Asiya +” formatlarının qarşılıqlı fəaliyyəti güclənib. Region nüfuzlu beynəlxalq platformalarda vahid mövqedən çıxış edir. Şübhəsiz ki, Azərbaycanın bizim formata qoşulması ilə regionumuzun qlobal miqyasda səsi daha əhəmiyyətli olacaq”, – deyə Özbəkistan Prezidenti vurğuladı.

“Bu gün Azərbaycanın tamhüquqlu iştirakçı qismində bizim formata qoşulmasına dair tarixi qərar qəbul etdik”. Bu fikri isə Qazaxıstan Respublikasının Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev söylədi. O, Azərbaycanın bu yeni formatda regional əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsinə mühüm töhfə verəcəyinə əminliyini ifadə etdi.

Qırğız Respublikasının Prezidenti Sadır Japarov da ölkəsinin Azərbaycanın tamhüquqlu üzv qismində Məşvərət görüşləri formatına qoşulması təşəbbüsünü dəstəklədiyini vurğulayaraq qeyd etdi: “Qardaş Azərbaycanın iştirakı ilə formatımızın genişləndirilməsi Mərkəzi Asiyanın qarşısında xüsusilə beynəlxalq tranzit, logistika və energetika sahələrində yeni imkanlar, geniş əməkdaşlıq üfüqləri açacaq. Bu gün əminliklə deyə bilərik ki, Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının Məşvərət görüşlərinin formatı baş tutub. Bu format öz səmərəliliyini sübut edib, təkcə regionumuzda mövcud problemlərin müzakirə olunduğu deyil, həm də yeni təşəbbüslərin və təkliflərin fəal şəkildə irəli sürüldüyü real, özünəməxsus yeganə platformaya çevrilib”.

“Bu gün regionun yeni nəqliyyat arteriyasının meydana çıxmasının şahidi oluruq”, – deyən Sadır

Japarov əlavə etdi ki, strateji cəhətdən mühüm Çin-Qırğızıstan-Özbəkistan dəmir yolunun tikintisi logistikanı birləşdirməklə yanaşı, həm də formatını genişləndirəcək, ölkələrimizə Asiya və Avropanın çox böyük bazarlarına ən qısa yolu açacaq. Bu kontekstdə Zəngəzur dəhlizinin tikintisi layihəsi Çin-Qırğızıstan-Özbəkistan dəmir yolunun məntiqi və strateji davamı kimi görünür.

Tacikistan Respublikasının Prezidenti Emoməli Rəhmon da ölkəmizi Məşvərət görüşlərinə qoşulması münasibətilə təbrik edərək dedi: "Hörmətli İlham Heydər oğlu Əliyevi Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının Məşvərət görüşlərinə qoşulması münasibətilə təbrik edirəm. Sevindirici haldır ki, məkanımız beynəlxalq və regional proseslərin mühüm iştirakçısının timsalında öz əhəmiyyətini inamla artırır. Bu, balanslaşdırılıb və region ölkələrinin artan maraqlarının inkişafına səyləri nümayiş etdirir".

Tədbirdə çıxış edən Türkmənistan Prezidenti Sərdar Berdiməhəmmədov dövlətimizin başçısına Azərbaycanın tamhüquqlu iştirakçı qismində Məşvərət görüşlərinə qoşulması münasibətilə təbriklərini çatdırdı.

Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyev dedi: "İndi isə icazənizlə, söz Azərbaycan Respublikasının Prezidenti hörmətli İlham Heydər oğlu Əliyevə verilir. Buyurun, İlham Heydər oğlu".

Prezident İlham Əliyev tədbirdə çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Hörmətli Şavkat Miromonoviç.

Hörmətli dövlət başçıları.

Əziz dostlar.

İlk növbədə Özbəkistan Prezidenti Şavkat Miromonoviç Mirziyoyevə Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının 7-ci Məşvərət Görüşünə dəvətə görə dərin minnətdarlığımı bildirirəm. Özbəkistan tərəfinə ənənəvi qonaqpərvərliyinə görə təşəkkür edirəm.

Özbəkistan qardaşım Şavkat Miromonoviç Mirziyoyevin müdrik rəhbərliyi ilə inkişaf və quruculuq yolunda inamla irəliləyir. Onun güclü beynəlxalq nüfuzu, səmərəli iqtisadi islahatları, sənaye, nəqliyyat və kənd təsərrüfatı sahələrində həyata keçirdiyi irimiqyaslı layihələr Özbəkistanı regionda lider mövqeyə yüksəldib. Prezidentin gündəlik qayğısı sayəsində Özbəkistan dünyanın aparıcı idman dövlətləri sırasında yer alıb. Bu yaxınlarda keçirilən Yay Olimpiya Oyunları bunu əyani şəkildə nümayiş etdirdi. Şavkat Miromonoviç müdrik dövlət xadimi olmaqla yanaşı, həm də Özbəkistan-Azərbaycan əlaqələrinin inkişafına mühüm töhfə vermiş insandır. O, konkret fəaliyyətinə, xalqımıza xoş münasibətinə görə Azərbaycanda sevilir və hörmətlə qarşılanır. Uzaqgörən siyasi xadim Şavkat Miromonoviç Mərkəzi Asiya ölkələri ilə Azərbaycan arasında daha sıx əməkdaşlığa ehtiyac olduğunu aydın görür. Şavkat Miromonoviç, hər şeyə görə Sizə bir daha sağ olun deyirəm.

Dünən biz İslam Sivilizasiyası Mərkəzini ziyarət etdik. Özbəkistan Prezidentinin təşəbbüsü ilə yaradılan bu Mərkəz Özbəkistan Prezidentinin ölkənin zəngin mədəni irsinə sadiqliyinin daha bir göstəricisidir. Bəzi ölkələrdə dinimizə qarşı hücumların artdığı bir şəraitdə islamofobiya sistemli xarakter alır. İslam Sivilizasiyası Mərkəzinin açılması bütün dünyaya göstərir ki, İslam quruculuq, dözümlülük, dostluq və qardaşlıq dinidir. İslam aləminin görkəmli nümayəndələri dünya elminə, mədəniyyətinə böyük töhfə veriblər və İslam Sivilizasiyası Mərkəzi bunu əyani şəkildə nümayiş etdirir. Əminəm ki, möhtəşəm və nadir ekspozisiyaları olan Daşkənddəki İslam Sivilizasiyası Mərkəzi bütün İslam dünyası üçün qürur mənbəyinə çevriləcək.

Hörmətli həmkarlar, Azərbaycan artıq üçüncü dəfədir ki, Mərkəzi Asiya sammitlərində iştirak edir. 2023-cü ildə Tacikistan Prezidenti hörmətli Emoməli Şaripoviç Rəhmonun, 2024-cü ildə isə Qazaxıstan Prezidenti hörmətli Kasım-Jomart Kemeleviç Tokayevin dəvəti ilə sammitlərin işində iştirak etdim.

Azərbaycanla Mərkəzi Asiya dövlətləri arasında münasibətlər xüsusi xarakter daşıyır. Bizi çoxəsrlik ortaq tarix, mənəvi və mədəni irs, qardaşlıq, dostluq, həmrəylik birləşdirir. Biz bu əlaqələri nəinki qoruyub saxlamışıq, həm də onlara strateji tərəfdaşlıq xarakterinə malik olan yeni dinamika bəxş etmişik.

Son illər yüksəksəviyyəli qarşılıqlı səfərlər müntəzəm xarakter alıb. Son üç ildə mən Mərkəzi Asiya ölkələrində 14 dəfə səfərdə olmuşam. Bu müddət ərzində həmkarlarım ölkəmizə 23 dəfə səfər ediblər.

Azərbaycan Mərkəzi Asiya ölkələri ilə müttəfiqlik və strateji tərəfdaşlıq, o cümlədən birgə investisiya fondlarının yaradılması haqqında müqavilə və bəyannamələr imzalayıb. Mütəmadi olaraq keçirilən mədəniyyət günləri, sərgilər, konsertlər xalqlarımızı daha da yaxınlaşdırır, bizim yaxınlığımızı, dostluğumuza verdiyimiz dəyəri nümayiş etdirir.

Azərbaycan Cənubi Qafqazda yerləşsə də, bu gün fəal qarşılıqlı fəaliyyət sayəsində Mərkəzi Asiya və Azərbaycan artıq qlobal miqyasda nüfuzu əhəmiyyətli dərəcədə artan vahid geosiyasi və geoiqtisadi regiondur.

Biz müxtəlif beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində uğurla əməkdaşlıq edir, bir-birimizin təşəbbüslərini dəstəkləyir, qlobal və regional problemlərin həllində ümumi yanaşmalar işləyib hazırlayırıq.

Ölkəmiz öz ərazi bütövlüyünü və suverenliyini bərpa etdikdən sonra işğaldan azad olunmuş ərazilərin dirçəldilməsi üzrə genişmiqyaslı işlərə başlayıb. Biz bu

məsələdə Mərkəzi Asiya ölkələrinin Azərbaycana göstərdiyi qardaş dəstəyini yüksək qiymətləndiririk.

Xüsusilə qeyd edək ki, artıq Füzuli şəhərində Mirzə Uluqbəy adına məktəb və Kurmanqazı adına Uşaq İncəsənət Mərkəzi, Ağdamda isə Manas məktəbi fəaliyyət göstərir. Bu, özbək, qazax və qırğız qardaşlarımızın hədiyyələridir.

Bu ilin oktyabrında Füzulidə Türkmənistanın qardaşlıq dəstəyinin rəmzinə çevriləcək məscidin təməli qoyulub. Bütün bunlar qardaşlığımızın və həmrəyliyimizin sübutu kimi qədirbilən Azərbaycan xalqının yaddaşında qalacaqdır.

Bu gün Azərbaycan və Mərkəzi Asiya Şərqlə Qərb, Şimalla Cənub arasında birləşdirici bənd və körpüdür.

Orta Dəhlizin inkişafı ölkələrimiz üçün strateji əhəmiyyət kəsb edir. Nəqliyyat və logistika infrastrukturunun müasirləşdirilməsi, gömrük prosedurlarının sinxronlaşdırılması və rəqəmsallaşdırılması üzrə birgə səylər yükdaşımaların həcminin artırılması, iqtisadi dayanıqlılığın gücləndirilməsi və beynəlxalq bazarlarda əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi üçün geniş imkanlar açır.

Son üç ildə Orta Dəhliz üzrə Azərbaycandan keçən yükdaşımalar 90 faiz artıb. Dəhliz boyu gediş vaxtları xeyli azaldılıb.

Yaxın illərdə buraxılış qabiliyyəti ildə 25 milyon tona çatacaq Ələt Beynəlxalq Limanı, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu, doqquz beynəlxalq hava limanı, regionun ən böyük yük aviaşirkəti və digər amillər Azərbaycanı beynəlxalq nəqliyyat qovşağına çevirmişdir.

Əminəm ki, Azərbaycanın əsas hissəsini onun Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə birləşdirmək üçün bu ilin avqustunda Vaşinqtonda əldə edilmiş razılaşmalar beynəlxalq daşımalar üçün tranzit imkanlarının genişləndirilməsinə töhfə verəcək. Azərbaycanda Zəngəzur dəhlizinin tikintisi başa çatmaq üzrədir. İlkin mərhələdə 15 milyon ton yükdaşıma qabiliyyətinə malik bu dəmir yolu Orta Dəhlizin əsas arteriyasına çevriləcək. Həmçinin Zəngəzur dəhlizinin bir hissəsi olacaq avtomagistralın tikintisi də başa çatmaq üzrədir.

Rəqəmsal rabitə sahəsində əməkdaşlığımız böyük potensiala malikdir. "Rəqəmsal İpək Yolu" layihəsinə Xəzər dənizinin dibi ilə fiber-optik kabel şəbəkəsinin çəkilməsi planları daxildir.

Xəzər dənizinin dibi ilə elektrik kabelinin çəkilməsi layihəsi qlobal bazarlara elektrik enerjisinin birgə ixracı üçün böyük perspektivlər açır.

Sonda Azərbaycanın Mərkəzi Asiya ölkələrinin əməkdaşlıq formatına qoşulması ilə bağlı qərara görə hörmətli həmkarlarıma təşəkkür etmək istəyirəm. Bu qərar münasibətlərimizin dostluq və qardaşlıq xarakterini bir daha təsdiqləyir, həmçinin geniş coğrafi məkanda əməkdaşlığın və qarşılıqlı fəaliyyətin möhkəmlənməsinə xidmət edəcəkdir. Eyni zamanda, bizim formatımızda sədrliyi qəbul etdiyinə görə qardaş Türkmənistanı təbrik etmək istəyirəm.

Diqqətinizə görə sağ olun.

Qardaş Azərbaycanın Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının Məşvərət görüşlərinə qatılması münasibətilə dövlətimizin başçısını bir daha təbrik edən Prezident Şavkat Mirziyoyev bildirdi: "Bu, həqiqətən də bizim üçün böyük tarixi hadisədir. Özbək xalqı və Özbəkistanda aparılan islahatlar barədə dediyiniz sözlərə görə bir daha Sizə təşəkkür edirik. Çox sağ olun ki, Siz İslam sivilizasiyası barədə söz açdınız. Həqiqətən də Siz dediyiniz kimi, bu, bizim daha da təşviq etməli olduğumuz amildir. Bu Mərkəz bizim ümumi nailiyyətimizdir. Düşünürəm ki, bu, gələcəkdə bizim müvafiq istiqamətdə birgə tədbirlər görməyimizə kömək olacaq. Bir daha Sizə təşəkkür edirəm. Dolğun çıxış üçün və bizim ümumi əməkdaşlığımızın genişlənməsi ilə bağlı təşəbbüslərinizə görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm".

Daha sonra BMT-nin Baş katibi Antonio Quterreşin görüş iştirakçılarına məktubu oxundu.

Tədbirdə Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının Məşvərət Görüşündə tamhüquqlu iştirakı haqqında qəbul edilən Qərar və digər sənədlər imzalandı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Özbəkistan Respublikasına səfəri noyabrın 16-da başa çatıb.

Daşkənd Beynəlxalq Hava Limanında Azərbaycan Prezidentinin şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Dövlətimizin başçısını Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyev yola saldı.

Slovakiyaya rəsmi səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 8-də Slovakiya Respublikasına rəsmi səfərə gəlib.

Bratislava şəhərinin Milan Ştefanik adına Beynəlxalq Aeroportunda Azərbaycan Prezidentinin şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Dövlətimizin başçısını Slovakiya Respublikası Prezidenti Aparatının rəhbəri Peter Vodraşka və digər rəsmi şəxslər qarşıladılar.

Dekabrın 8-də Slovakiyanın paytaxtı Bratislavada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəsmi qarşılanma mərasimi olub.

Prezident Sarayında dövlətimizin başçısının şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Slovakiya Respublikasının Prezidenti Peter Pelleqrini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevi qarşıladı.

Azərbaycanın və Slovakiyanın Dövlət himnləri səsləndirildi.

Fəxri qarovul dəstəsinin rəisi Azərbaycan Prezidentinə raport verdi.

Prezidentlər fəxri qarovul dəstəsinin qarşısından keçdilər.

Azərbaycanın nümayəndə heyətinin üzvləri Prezident Peter Pelleqriniyə, Slovakiyanın nümayəndə heyətinin üzvləri isə Prezident İlham Əliyevə təqdim edildi.

Dövlət başçıları birgə foto çəkdirdilər.

Prezident İlham Əliyev xatirə kitabını imzaladı.

Dekabrın 8-də Bratislavada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Slovakiya Respublikasının Prezidenti Peter Pelleqrini ilə təkbətək görüşü olub.

Dekabrın 8-də Bratislavada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Slovakiya Respublikasının Prezidenti Peter Pelleqrini ilə geniş tərkibdə görüşü olub.

Görüşdə çıxış edən Slovakiya Prezidenti Peter Pelleqrini dedi:

-Hörmətli cənab Prezident və Azərbaycanın nümayəndə heyəti.

Sizi Slovakiyada, Bratislavada qəbul etmək böyük şərəfdir. Slovakiyaya səfər etmək qərarınız bizi çox şərəfləndirdi. Bu, Slovakiya Respublikasının tarixində Azərbaycan Prezidentinin ilk rəsmi səfəridir. Hətta 20 il əvvəl Slovakiyaya səfər etməyinizə baxmayaraq, o, rəsmi səfər deyildi. Ola bilsin, o, konfrans və ya digər tədbir ilə bağlı idi. Mən çox minnətdaram ki, Siz hökumət üzvlərindən ibarət bu cür geniştərkibli nümayəndə heyəti ilə gəlmisiniz. Çünki fikrimizcə, bu səfər güclü siqnal verməlidir: əlaqələrimiz sadəcə dostluq əlaqələri deyil, onların hələ də böyük inkişaf potensialı var. Biz çox sahələri nəzərdən keçirəcəyik. Təkbətək görüşdə çox səmimi müzakirəyə görə minnətdaram və bunu həqiqətən yüksək dəyərləndirirəm. Ümidvaram ki, ikitərəfli nahar və Bratislava Qəsrində dövlət ziyafəti zamanı bizim gündəliyə baxmaq üçün xeyli imkanımız olacaq.

Bir daha qeyd edim ki, Siz dostlarınızın yanına gəlmisiniz. Biz Sizi, ölkənizi özümüzə dost hesab edirik, çünki Sizinlə dəfələrlə görüşmək imkanımız olub. Çox məmnunam ki, Baş nazir qismində səfərim zamanı Sizinlə görüşdüyüm vaxtda biz münasibətlərimizi gücləndirmək qərarına gəldik. Belə fikrə gəldik ki, Bakıda səfirliyimizi açsaq əla olar. Hökumət olaraq, biz həmin qərarı qəbul etdik. Siz də eyni qərar qəbul etdiniz. Çox şadam ki, hazırda masa arxasında səfirlər də əyləşib – biri Bratislavadan, digəri Bakıdan. Düşünürəm ki, bu addım çox faydalı oldu. Biz, həmçinin ölkələrimiz arasında Komissiyanı yaratmaq qərarına gəldik. Sonuncu iclas 2024-cü ildə keçirilib. Növbəti iclas 2026-cı ildə nəzərdə tutulur. Bir sözlə, işlər gedir.

Əlbəttə, mən hökumət üzvlərinin çoxsaylı səfərlərini də qeyd etməliyəm. Təkcə Prezident və Baş nazirlərin səfərləri deyil, digər səfərlər də olub. Çox məmnunam ki, müdafiə naziri mənə səfərinin uğurla keçdiyini bildirdi. O, həmçinin parada dəvət olundu. Mühüm milli gün qeyd edildi. O, mənə söylədi ki, onun sahəsi ilə bağlı əla görüşləri baş tutdu, çünki onun özü çox fəal nazirdir. Potensial böyükdür.

İqtisadiyyat naziri də buradadır. Bu, bizim üçün indiki anda çox vacib mövzudur, çünki enerji təchizatına gəldikdə, Slovakiya hazırda olduqca ağır vəziyyətə düşüb. Görürük ki, uzun perspektivdə Azərbaycan həll variantının bir hissəsi ola bilər. Avropa İttifaqı Rusiya qazının Slovakiyaya idxalını tam qadağan etmək qərarına gəlib. Onlar bu qərarı 27 üzv adından qəbul ediblər. Müddət çox qısadır. Şirkətlərimizin rəhbərləri də buradadır. Çox şadam ki, Siz SOCAR-ın prezidentini də nümayəndə heyətinə daxil etmisiniz. Çox konkret söhbət apara bilərik. Azərbaycan enerji təchizatının şaxələndirilməsində rol oynaya bilər, çünki cənab Prezident, hazırda biz boru kəmərinin sonundayıq. Əslində, Qərbi Avropa istiqamətində biz hər zaman əvvəldə olmuşuq. İndi isə boru kəmərinin sonundayıq. Təsəvvür edə bilərsiniz bu, nəyin bahasına başa gəlir. Bir daha, cənab Prezident, xoş gəlmisiniz. Sizi burada qəbul etmək bizim üçün və bütün slovak xalqı üçün böyük şərəfdir.

* * *

Sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev çıxış edərək dedi:

– Təşəkkür edirəm. Xoş sözlərə görə çox sağ olun, cənab Prezident. Dəvətə və qonaqpərvərliyə görə minnətdaram. Çox şadam ki, biz Bratislavada görüşürük. İlk öncə Bakıdakı görüşümüz xatirimdədir. COP29 konfransında iştirak etdiyinizə görə Sizə bir daha öz təşəkkürümü bildirirəm. Sizinlə xeyli söhbət etmək imkanımız oldu. Siz Baş nazir kimi səfərinizi və səfirliyin açılmasını xatırlatdınız. Əslində, biz ikimiz Slovakiya ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin fəal fazasını başlatdıq. Əlaqələr bu gün artıq strateji tərəfdaşlıq səviyyəsinə yüksəlib. Ötən il biz əlaqələrimizi ən yüksək səviyyəyə qaldırmış Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Bəyannaməni imzaladıq. Həmçinin biz Baş nazirin müavini və müdafiə naziri cənab Kalinyakın ötən ay hərbi paradımızda iştirak etdiyinə görə çox minnətdarıq. Biz bunu aramızda güclü dostluq əlaməti hesab edirik.

Son illər ərzində münasibətlərimiz yüksək dərəcədə inkişaf edib və bir çox sahələri əhatə edir.

Siz energetikanı qeyd etdiniz. Ötən il biz Slovakiyaya qaz təchizatına başladıq. İstənilən lazımi vaxtda davam etdirməyə hazırıq. Müdafiə və müdafiə sənayesi sahəsində əməkdaşlığımızın gələcəkdə böyük potensialı var. Artıq vacib işlər görülüb, amma daha çox işlər də görülməlidir. Qarabağın yenidən qurulmasında fəal iştirak edən slovak şirkətlərinə dəstəyinə görə minnətdarıq.

Slovakiya Prezidenti dövlətimizin başçısını Vaşinqtonda Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyi ilə əlaqədar əldə olunmuş tarixi nailiyyət münasibətilə təbrik etdi.

Prezident İlham Əliyev təbriklərə görə təşəkkürünü bildirdi.

Söhbət zamanı dost ölkə kimi Slovakiya şirkətlərinin işğaldan azad edilmiş Ağdam rayonunun Baş Qərvənd kəndinin “ağıllı kənd” konsepsiyası əsasında yenidən qurulmasında iştirakı məmnunluqla qeyd olundu, Azərbaycanla Slovakiya arasında enerji, nəqliyyat, müdafiə sənayesi sahələrində uğurlu əməkdaşlığın həyata keçirildiyi vurğulandı. Slovakiyanın ölkəmizin Avropa İttifaqı ilə əlaqələrinin inkişafını dəstəklədiyi qeyd edildi.

Dövlətimizin başçısı Slovakiya Prezidentini Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət etdi. Dəvət məmnunluqla qəbul olundu.

Dekabrın 8-də Bratislavada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Slovakiya Respublikasının Prezidenti Peter Pelleqrini mətbuata bəyanatlarla çıxış ediblər.

Əvvəlcə Slovakiya Prezidenti bəyanatla çıxış etdi.

Prezident Peter Pelleqrininin bəyanatı

-Xanımlar və cənablar, mən çox şadam ki, bu gün Slovakiyada, Prezident Sarayında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevi salamlayıram.

Cənab Prezident, mən şadam ki, Siz mənim dəvətimi qəbul etmisiniz. Bu, Azərbaycan Prezidentinin Slovakiyaya tarixdə ilk rəsmi səfəridir. Bu, bizim qarşılıqlı marağımızı ən yüksək səviyyədə təsdiq edir. Biz strateji tərəfdaşlıq qurmaq və onu inkişaf etdirmək niyyətindəyik. Biz cənab Prezidentlə geniş tərkibdə və təkbətək formatda geniş müzakirələr apardıq. Biz keçmişdə dəfələrlə görüşmüşük. Hər zaman olduğu kimi, görüşümüz səmimi və açıq şəkildə həyata keçirilmişdir. Çünki bizim ölkələrimiz dost ölkələrdir və bizim münasibətlərimiz hər zaman yaxşı səviyyədə olub.

Slovakiya Azərbaycanı yerləşdiyi regionda strateji əhəmiyyətə malik tərəfdaş hesab edir. Azərbaycan Cənubi Qafqazın ən böyük iqtisadiyyatıdır. O, Asiya və Avropa ilə kəsişmədə yerləşir və zəngin enerji resurslarına malikdir. Mən çox şadam ki, bizim ticarət dövriyyəmiz artmaqdadır. Burada ciddi artım var. Biz bu gün də qeyd etdik ki, burada hələ də istifadə edilməmiş potensial var.

Ötən il iki ölkə arasında Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Bəyannamə imzalanmışdır və bu da bizim münasibətlərimizi daha yüksək səviyyəyə qaldırmışdır. Bizim qarşılıqlı maraq kəsb edən bütün sahələr üzrə əməkdaşlığımız yüksək səviyyəyə qaldırıla bilər. Biz gələcəkdə Slovakiya ilə Azərbaycan arasında daha sıx əməkdaşlıq edəcəyik - müdafiə sənayesi, müasir texnologiyalar, tələbə mübadiləsi, turizm, mədəniyyət və digər sahələrdə.

Mən slovak xalqı adından cənab Prezidenti və Azərbaycan Respublikasını təbrik etmək istərdim. Çünki uzun illərdən sonra Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülh müqaviləsi paraflanmışdır. Bilirsiniz ki, bu müqavilə Ağ Evdə Prezident Donald Trampın iştirakı ilə imzalanmışdır. Azərbaycan bu gün sülh şəraitində yaşayır və onun vətəndaşları, cəmiyyət diqqəti ölkənin inkişaf etdirilməsinə yönəldib. Artıq diqqət postmüharibə dövrünə yönəldilib.

Azərbaycan Slovakiyada aparıcı rol oynaya bilər. Söhbət bizim enerji təchizatının şaxələndirilməsindən gedir. Biz, əlbəttə, bilməliyik ki, uzunmüddətli perspektivdə Azərbaycan bizim üçün strateji tərəfdaş ola bilər. Bizim heyətlər danışıqları davam etdirəcəklər ki, bu, Slovakiya üçün də məqbul bir anlaşma olsun və biz də Azərbaycanın resurslarından istifadə edə bilək.

Müdafiə sənayesi çox vacib sahədir. Biz bu sahəni artıq inkişaf etdiririk. Biz, sadəcə olaraq, Azərbaycana silah satmaq niyyətində deyilik. Bildiyiniz kimi, bu sahə Slovakiyada çox inkişaf edib. Biz özüyeriyən artilleriya qurğuları, sursat və digər məhsullar sahəsində də böyük təcrübəyə malikik. Biz Azərbaycanla texnologiya ötürülməsi, Azərbaycanın maliyyəsindən istifadə edilməsi və birgə istehsalın üzərində işləyə və birlikdə istehsal etdiyimiz məhsulları üçüncü ölkələrə sata bilərik.

Mən şadam ki, bizim Baş nazirin müavini və müdafiə naziri cənab Kalinakın səfəri zamanı da Azərbaycan tərəfi avtomatik artilleriya sistemlərinin alışı ilə maraqlanıb və artıq niyyətini bildirib. Əminəm ki, bu silah növləri də Azərbaycan Silahlı Qüvvələrini gücləndirəcəkdir.

Birgə müəssisələr, birgə şirkətlər, texnologiya ötürülməsi, yəni, biz bu sahədə daha da sıx çalışmaq əzmindəyik və əlbəttə ki, digər sahələr də ola bilər. Bildiyiniz kimi, slovak şirkəti Qarabağ bölgəsində “ağıllı kənd” inşa edir. Eyni zamanda, bizim ixrac-idxal bankımız da müxtəlif layihələri maliyyələşdirməyə hazırdır.

Sonda onu da qeyd etmək istərdim ki, Azərbaycan və Slovakiya dost ölkələrdir. Bizim aramızda daha sıx

əlaqələr ola bilər. Şadam ki, Macarıstanın "Wizz Air" şirkəti fəal şəkildə bizim ölkələri birləşdirir, uçuşları artırır. Artıq Bratislava Hava Limanından da Bakıya birbaşa uçuşlar açıla bilər. Çünki bu, dinamik inkişaf edən iki regiondur və bu da bizim müzakirə mövzumuz olmuşdur.

Cənab Prezident, bir daha Sizi Bratislavada salamlayıram. Əminəm ki, Sizin rəsmi səfəriniz bizim əməkdaşlığımızda yeni, mühüm bir mərhələnin başlanğıcı olacaq. Mən çox şadam ki, biz tezliklə Sizinlə yenidən görüşəcəyik. Mənim dəvətimi qəbul etdiyinizə görə bir daha təşəkkür edirəm. Əlbəttə ki, biz Bakıda görüşmüşük, ancaq rəsmi olaraq Slovakiya Prezidenti Azərbaycanda səfərdə olmamışdır.

Bir daha cənab Prezident, xoş gəlmisiniz Slovakiyaya.

* * *

Sonra Azərbaycan Prezidenti bəyanatla çıxış etdi.

President İlham Əliyevin bəyanatı

– Hörmətli cənab Prezident.

Əziz dostlar.

İlk növbədə, cənab Prezident, dəvətə və qonaqpərvərliyə görə Sizə təşəkkürümü bildirmək istəyirəm.

Mənim Slovakiyaya rəsmi səfərim əminəm ki, iki ölkə arasındakı əlaqələrə çox müsbət təsir göstərəcəkdir.

Siz qeyd etdiyiniz kimi, bu, Azərbaycan Prezidentinin Slovakiyaya ilk rəsmi səfəridir. Əlbəttə ki, səfər zamanı həm təkbətək formatda, həm nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə apardığımız danışıqlar bir daha onu göstərir ki, Slovakiya və Azərbaycan, sözün əsl mənasında, dost ölkələrdir və strateji tərəfdaşlardır.

Qeyd etdiyiniz kimi, keçən il Slovakiya və Azərbaycan Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Birgə Bəyannamə imzalamışlar. Bu, əlaqələrimizi ən yüksək səviyyəyə qaldıran bir sənəddir və o sənədin imzalanmasından sonra biz bütün istiqamətlər üzrə çox fəal əməkdaşlığı görürük.

Siz artıq bizim ikitərəfli gündəliyimizlə bağlı geniş məlumat verdiniz. Sadəcə olaraq, əlavə etmək istərdim ki, qeyd etdiyiniz bütün istiqamətlər üzrə bizim müştərək komandalarımız fəal işləyir. Birgə iqtisadi işçi qrup öz fəaliyyətini genişləndirir. Ənənəvi əməkdaşlıq sahəsi olan energetika üzrə konkret layihələr icra edilir. Keçən il ilk dəfə olaraq Azərbaycan qazı Slovakiyaya təchiz edilmişdir və Slovakiyanın ehtiyacları olan səviyyədə, istənilən həcmdə Azərbaycan enerji resurslarını təmin edə bilər.

Onu da bildirməliyəm ki, bizim zəngin qaz yataqlarımız bu gün imkan verir ki, dünyanın bir çox ölkələrinə təbii qazı ixrac edək. Azərbaycan qazını almış ölkələrin sayı 14-ə çatıb. Biz boru kəmərləri ilə ixrac edilən qazın təchizatçı ölkəsi olaraq birinci yerdəyik. Yeni qaz yataqlarının işlənməsi nəticəsində əlavə resurslar əldə ediləcək və təbii ki, həm Slovakiyaya, həm də onun qonşularına Azərbaycan qazının təchizatı daha da böyük həcmdə mümkün olacaqdır.

Hazırda bizim ümumi qaz ixracımız 25 milyard kubmetr səviyyəsindədir, bunun da yarısı Avropa ölkələrinə nəql edilir. Bu gün Avropa İttifaqına üzv 8 ölkə Azərbaycan qazını alaraq öz enerji təhlükəsizliyini təmin etmiş olur.

Bizim digər perspektivli əməkdaşlıq sahəsi haqqında Siz artıq dediniz, bu da müdafiə sənayesi sahəsidir. Biz bu sahədə əməkdaşlığı sənayenin inkişafı nöqteyi-nəzərindən görürük. Biz müharibə aparmaq fikrində deyilik. Yəni, bizim üçün müharibələr artıq keçmişdə qalır və sadəcə olaraq, burada bir sinergiyanın yaradılması üçün Slovakiya texnologiyaları ilə Azərbaycan maliyyə imkanlarını birləşdirərək yeni məhsulların istehsalı dünya bazarları üçün də maraqlı ola bilər. Həm də ki, bu, texnoloji inkişafın da bir qolu olaraq bizə böyük faydalar verəcəkdir. Biz bu istiqamətdə konkret layihələr üzərində çalışırıq.

Düz bir ay əvvəl – noyabrın 8-də biz azadlıq müharibəsində Qələbənin beşinci ildönümünü qeyd etmişdik və fəxri qonaqlar arasında Slovakiyanın Baş nazirinin müavini və müdafiə nazirini görmək xüsusi məmnunluq yaratmışdır. Buna görə biz Slovakiya dövlətinə və hökumətinə minnətdarıq. Bu kimi jestlər bir daha onu göstərir ki, biz, sözün əsl mənasında, dost ölkələrik. Müvafiq hökumət nümayəndələri bütün istiqamətlər üzrə təlimatları alıb ki, gələcək illərdə əməkdaşlığı daha da yüksək səviyyəyə qaldıraq.

Sizin rəhbərliyinizlə Slovakiyanın uğurlu inkişafı bizi çox məmnun edir. Ölkənizdə sabitlik, iqtisadi inkişaf hökm sürür. Slovakiya çox güclü sənaye potensialına malikdir. Xüsusilə Sizə rəğbət qazandıran odur ki, Slovakiya müstəqil xarici siyasət aparır. Bəzi hallarda buna görə müəyyən çətinliklərlə də üzləşirsiniz. Ancaq bu, Sizi yolunuzdan döndərmir və bizim bölgəmizdə Sizin ölkənizə və rəhbərliyə çox böyük hörmət mövcuddur.

Azərbaycan isə öz xarici siyasət prioritetlərini çoxdan müəyyən edib. Biz, eyni zamanda, bu gün Şərqlə Qərb arasında müəyyən bir körpü rolunu oynayırıq. İnfrastruktura, bağlantılara, nəqliyyat sektoruna qoyduğumuz sərmayə bu gün imkan verir ki, Azərbaycan Şərq-Qərb nəqliyyat dəhlizinin önəmli parçasına çevrilsin. Biz Orta Dəhliz layihəsində fəal iştirak edirik. Orta Asiyanı Avropa ilə birləşdirən ən etibarlı və ən təhlükəsiz marşrut Azərbaycan ərazisindən keçir.

Gələcək illərdə bağlantılar və nəqliyyat sahəsinə əlavə vəsait qoyaraq biz öz imkanlarımızı genişləndirəcəyik. Hesab edirəm ki, biz Slovakiya ilə

Azərbaycan arasındakı əlaqələrin inkişafında bu sahəni də diqqətdən kənarda qoymamalıyıq. Çünki bunun çox böyük potensialı vardır.

Eyni zamanda, bu gün biz informasiya texnologiyaları, data mərkəzlərinin yaradılması haqqında danışmışıq. Burada Azərbaycanın üstünlüyü ondadır ki, bizdə kifayət qədər böyük enerji potensialı var. Bu gün Azərbaycanda istifadə olunmayan enerji potensialı təxminən 2 giqavata bərabərdir və növbəti beş il ərzində bu, 8 giqavata çatdırılacaq. Təbii ki, süni intellekt və data mərkəzlərinin fəaliyyəti üçün enerji mənbəyi əsas amillərdən biridir. Əlbəttə ki, iqlim də burada önəmli amildir. Baxmayaraq, biz Cənub ölkəsiyik, amma bizim çox soyuq bölgələrimiz də var ki, orada ilin böyük hissəsində şaxtalı hava şəraiti mövcuddur. Ona görə beynəlxalq data mərkəzləri habı kimi biz öz rolumuzu görürük və Slovakiya şirkətləri ilə bu istiqamətdə çalışmaq fikrindəyik.

Cənab Prezident, qonaqpərvərliyə görə bir daha təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Fürsətdən istifadə edərək, Sizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət etmək istəyirəm. Siz Azərbaycanda dəfələrlə olmusunuz, ancaq Prezident kimi rəsmi səfərdə hələ ki, olmamısınız. Əgər vaxtınız olarsa, gələn il biz Sizi Azərbaycanda qarşılamağa hazırıq və çox məmnun olarıq. Bir daha çox sağ olun.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Slovakiya Respublikasının Prezidenti Peter Pelleqrini dekabrın 8-də Bratislavada “Azadlıq Qapısı” abidəsini ziyarət ediblər.

Əvvəlcə Azərbaycanın və Slovakiyanın Dövlət himnləri səsləndirildi.

Prezident İlham Əliyev və Prezident Peter Pelleqrini abidənin önünə əklil qoydular.

Qeyd edək ki, bu abidə 1948-1989-cu illərdə keçmiş Çexoslovakiyadan qaçmağa çalışan zaman həlak olanların xatirəsinə həsr edilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Slovakiya Respublikasının Prezidenti Peter Pelleqrini dekabrın 8-də Bratislavada Devin qəsrində olublar.

Dövlətimizin başçısına Morava və Dunay çaylarının qovuşduğu məkanda yerləşən qədim qəsr barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, Slovakiyanın rəmzlərindən biri olan Devin qəsri bu ölkənin milli mədəniyyət abidələri siyahısına daxildir. Yazılı mənbələrdə Devin adına ilk dəfə 864-cü ilə təsadüf edən salnamələrdə rast gəlinir. Qəsr 822-907-ci illərdə mövcud olmuş Böyük Moraviyanın tarixində mühüm rol oynayıb. XIII əsrdə Devin macarların kral və sərhəd qalası olub. 1809-cu ildə Napoleonun ordusu qalanı minalayaraq partladıb. 1896-cı ildə qalanın dağılmasının rəmzi olaraq burada abidə ucaldılıb. Birinci Dünya müharibəsindən sonra qala qalıqlarının üzərində olan dağ massivində ilk mağaralar aşkarlanıb. Ərazidə ümumilikdə fasilələrlə bir əsrdən artıqdır ki, arxeoloji araşdırmalar aparılıb. Minilliklər boyunca Devin qalası qədim insanların məskəni, eyni zamanda, tacirlər və döyüşçülər üçün toplanış yeri olub.

Dekabrın 8-də Bratislavada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin şərəfinə Slovakiya Respublikasının Prezidenti Peter Pelleqrininin adından rəsmi ziyafət verilib.

Dövlət başçıları ziyafətdə çıxış ediblər.

Prezident Peter Pelleqrininin çıxışı

– Cənab Prezident, əziz İlham.

Hökumət nümayəndələri, xanımlar və cənablar, əziz dostlar.

Cənab Prezident, bu gün Sizi mötəbər nümayəndə heyətinizlə birlikdə Bratislava qəsrində salamlamaq mənim üçün böyük şərəfdir.

Mənim Sizin ölkənizə bir neçə dəfə səfər etmək imkanım olub. Həmişə doğma ölkəmizə ölkəniz haqqında güclü təəssüratlarla qayıtmışam. Ölkəniz minilliklər boyu özündə müdriklik, cəsarət və gözəlliyi əks etdirib. O, alov rəmzini təcəssüm etdirir. Bu, təkcə Abşeronun əbədi yanan alovu deyil. Bu, mehribanlıq, qətiyyət, mətanət və fəxarət alovudur. Sizin zəngin tarixiniz musiqidə yazılıb, lakin onu həm də Qobustan qayalarında görmək olar. Ötən il bu möhtəşəm yeri ziyarət etmək mənə nəsib oldu. Siz, cənab Prezident, ölkənizin gələcəyini ambisiya, innovasiya və inamla qurursunuz. Bratislavaya geri dönərkən mən də sizə yaxın olduğumuzu hiss etdim.

Coğrafi məsafənin bizi ayırdığına baxmayaraq, ilk baxışdan iki ölkə bir-birinə göründüyündən daha yaxındır. Əsrlər boyu Azərbaycan sivilizasiyaların qovuşuğunda yerləşmiş və bir-birindən uzaqda olan ölkələri tarixi ticarət yolları ilə birləşdirmişdir. Xalqınız digər millətlərə hörmət bəsləmək və dialoq qurmaq xüsusiyyəti ilə seçilir.

Slovakiya hazırda BMT və NATO-da dərin köklər salaraq tarixən güclər arasında toqquşmaların, rəqabətin şahidi olmuşdur və indi Avropanı Şərqlə birləşdirən regionda bir hab rolunu oynayır. Bütün hallarda biz dialoqun, diplomatiyanın, sülhün və beynəlxalq hüquqa hörmətin tərəfdarıyıq. Biz səmimi, açıqqəlbli, qonaqpərvər və ənənələri sevən bir xalqıq. Biz dostluğa, mehribanlığa və digər humanist keyfiyyətlərə hörmət göstərməyə sadiqik.

Ola bilsin məhz buna görə və həm də şəxsi təmaslarımız vasitəsilə illər boyunca qurduğumuz Slovakiya-Azərbaycan tərəfdaşlığı təbii bir tərəfdaşlıq kimi

görünür və istənilən ab-havada daimi xarakter daşıyır. Biz həmişə sizin ərazi bütövlüyünüzə və münaqişənin davamlı, sülh yolu ilə həllinə dəstək göstərmişik. Avqustda imzalanmış razılaşma "sülhə nail olmaq mümkündür" kimi güclü mesaj verən böyük bir nailiyyətdir. Bu da dünyanın digər yerlərində bizlər üçün bir ilham mənbəyi olmalıdır. Enerji təchizatımız təhlükə altında olduqda biz Sizə müraciət edə bilərik.

Ötən il Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Bəyannaməni imzaladıqda biz münasibətlərimizə yeni enerji ilə təkan verdik. Sizin Bratislavaya ilk rəsmi səfəriniz bu münasibətlərin gücünü əks etdirir. Bu gün apardığımız müzakirələrin nəticələri onu göstərir ki, biz münasibətlərə diqqət yetirsək və onları daha da inkişaf etdirsək bunun bəhrəsini görərik. Biz bunu xüsusilə enerji, iqtisadiyyat və müdafiə sektorlarında görürük. Mübaliğəsiz deyə bilərəm ki, biz münasibətlərimizin yeni fəslinə qədəm qoyuruq. Biz bu sektorlarda əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsi üçün geniş imkanlar görürük və onlardan kənarda üzümüzə yeni fürsətlər açılır.

Ümidvaram ki, yeni imkanlar və əlaqələr, yeni iqtisadi imkanlar kəşf edə və turizm, mədəniyyət, yaxud idman sahəsində əməkdaşlıq vasitəsilə xalqlarımız arasında əlaqələr yarada bilərik.

Cənab Prezident, xanımlar və cənablar, biz etimad üzərində güclü, qarşılıqlı tərəfdaşlıq qurmuşuq.

Sağ olun.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Hörmətli cənab Prezident, əziz qonaqlar.

İlk növbədə, cənab Prezident, Slovakiyaya rəsmi səfərə dəvət etdiyinizə görə Sizə bir daha təşəkkürümü bildirirəm. Qonaqpərvərliyinizə və dostluğunuza görə minnətdaram. Biz uzun müddətdir ki, bir-birimizi tanıyırıq, dəfələrlə görüşmüşük. Lakin bu, xüsusi statusa malik rəsmi səfərdir. Səfər böyük hörmətə və rəğbətə layiq, həqiqi dost olan ölkəyə həyata keçirilir. Ölkələrimiz kifayət qədər bir-birindən uzaqda yerləşsə də, Siz xalqlarımız arasında oxşarlığı qeyd etdiniz. Bu fikirlərinizə tam şərik çıxıram.

Aramızda çox oxşarlıqlar mövcuddur. Əsrlər boyu böyük imperiyaların tərkibində olmuşuq. Biz sosialist blokun dövlətləri hesab edilən ölkələrdə yaşamışıq. Müstəqil deyildik. Müstəqilliyimizin çox məhdud hüdudları olub. Demək olar ki, eyni vaxtda - 1990-cı illərin əvvəllərində əsl müstəqil ölkələr olduq. O vaxt müstəqilliyi və bütün təsisatları, həmçinin gələcəyimizi sıfırdan qurmalı idik. İndi isə 30 ildən bir qədər artıq müddətdə Slovakiyanın əldə etdiyi tərəqqiyə nəzər salsaq görərik ki, həmin irəliləyiş xalqınızın güclü iradəsi, tarixiniz, mədəniyyətiniz və milli mənsubiyyətiniz sayəsində əldə olunub. Bu gün böyük təəssürat bağışlayan qədim Qəsrdə birgə olduğumuz zaman mən bir daha enerjili, müqavimətli və müstəqil siyasət yürütməkdə bacarıqlı olmağınızın mənbəyini gördüm.

Əsrlər boyu milli mənsubiyyətinizi qoruyub saxlaya bilmisiniz, baxmayaraq ki, bu, asan deyildi. Çox millətlər tarix boyu assimilyasiyaya uğrayıb. Bir çox millətlər dövləti qurmaq, dövlətçiliyi qoruyub saxlamaq bacarığını əldən buraxdılar. Lakin Siz bu vəzifənin öhdəsindən gəldiniz. Bu gün Slovakiya adambaşına düşən ümumi daxili məhsula, sənayenin inkişafına, insan kapitalına və yaşayış standartlarına görə aparıcı ölkələrdən biridir. Ölkəniz uğur qazanmaq, öz milli mənsubiyyətini, ləyaqətini qoruyub saxlamaq və dostluq qurmaq istəyən ölkələr üçün örnək ola bilər. Biz Azərbaycanda Slovakiyanı olduqca sülhsevər, dostluğu və imkanları yaradan, dostluğu dəyərləndirən ölkə kimi görürük. Bütün bunlar aramızdakı münasibəti əks etdirir.

Cənab Prezident, biz bu gün təsisat inkişafı səviyyəsinə yüksəlmiş əməkdaşlığın, faktiki olaraq, çərçivəsini Sizinlə birgə yaratdıq.

Siz ötən il imzalanmış Strateji Tərəfdaşlıq haqqında Bəyannaməni qeyd etdiniz. Həqiqətən biz münasibətləri mümkün qədər ən yüksək səviyyəyə qaldırdıq. Bu gün görüşlər və müzakirələr zamanı, eləcə də tarixi yerləri ziyarət edərkən biz nailiyyətləri bir daha gördük. Çox böyük potensialın şahidi olduq. Əldə olunmuş bu cür əməkdaşlıq daha güclü körpüləri salmaq imkanını yaradacaq, nəinki ikitərəfli gündəlik əsasında işləmək və işi davam etdirmək, o cümlədən qonşular üçün imkanları yaradacaq. Aramızda çox dayanıqlı bağlantılar qurulacaq. Energetika infrastrukturu artıq bizi bir-birimizə bağlayır.

Biz tərəfdaşlığımızın müxtəlif sahələrində fəal çalışırıq və əminəm ki, rəsmi səfərim işbirliyimizə əlavə təkan verəcək. Biz Slovakiyada dostları, mehribanlığı, hörməti görürük və Sizin xalqınıza, hökumətinizə, Slovakiya dövlətinə eyni hisslər bəsləyirik. Mən, cənab Prezident, tərəfdaşlığımıza verdiyiniz bütün töhfələrinizə görə təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. Mən Sizi Prezident kimi rəsmi səfərə dəvət etmək istərdim. Siz həm Baş nazir, həm Parlament spikeri kimi bizə səfər etmisiniz, lakin Prezidentin rəsmi səfərinin, əlbəttə ki, xüsusi statusu var. Ümid edirəm, Sizi gələn il Azərbaycanda görəcəyəm.

Mən, həmçinin Qarabağın yenidən qurulmasına verdiyiniz dəstəyə görə Sizə və Slovakiyadakı dostlarımıza minnətdaram. Hazırda tikilən "Ağıllı kənd" Slovakiyanın azad olunmuş ərazilərdə əldə etdiyi uğurun rəmzinə çevriləcək. 851 ev və 10 yaşayış binasından, eləcə də məktəb, uşaq bağçası və tibbi mərkəzdən ibarət kənd nailiyyətlərinizin və əbədi dostluğumuzun təzahürü olacaq. İşğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpası

bu gün Azərbaycanın bir nömrəli hədəfidir. Slovakiya nəinki bu işlərdə, o cümlədən minalardan təmizləmədə bizə yardım edir.

Slovakiyadan aldığımız xüsusi avadanlıq insan həyatını xilas etməyə, sağlamlığı qorumağa imkan yaradır. Əfsuslar ki, 2020-ci ildə İkinci Qarabağ müharibəsi bitdikdən sonra 400-dən artıq insan minalara görə öz həyatını itirib, yaxud ciddi yaralanıb. Sizdən aldığımız avadanlıq həqiqətən insan həyatını qoruyur.

Qonaqpərvərliyinizə görə bir daha minnətdaram.

Dekabrın 9-da Bratislavada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Slovakiya Respublikasının Milli Şurasının sədri Rixard Raşi ilə təkbətək və geniş tərkibdə görüşləri olub.

Slovakiya Milli Şurasının sədri dövlətimizin başçısını qarşıladı.

Azərbaycan Prezidenti xatirə kitabını imzaladı.

Əvvəlcə Prezident İlham Əliyevin Slovakiya Respublikasının Milli Şurasının sədri Rixard Raşi ilə təkbətək görüşü oldu.

Sonra nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə geniş tərkibdə görüş oldu.

Slovakiya Milli Şurasının sədri dövlətimizin başçısını Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəli aparılması və tarixi normallaşdırma sənədi ilə əlaqədar təbrik etdi.

İki ölkənin parlamentləri arasında mövcud əlaqələrdən məmnunluğunu bildirən Rixard Raşi Azərbaycana, Qarabağa səfərini xatırladı, işğaldan azad edilmiş Ağdamın Baş Qərvənd kəndinin yenidən qurulmasında Slovakiya şirkətlərinin iştirakını ölkələrimiz arasında dostluğun nümunəsi kimi qiymətləndirdi.

Dövlətimizin başçısı təbriklərə görə təşəkkürünü bildirdi.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanla Slovakiya arasında keçən il strateji tərəfdaşlıq sənədinin imzalandığını və əlaqələrimizin bu zəmində inkişafını vurğuladı.

Görüşdə Azərbaycanla Slovakiya arasında parlament diplomatiyasının əhəmiyyətinə toxunuldu, beynəlxalq parlamentlərarası təsisatlar çərçivəsində ölkələrimizin parlament təsisatları xətti ilə əməkdaşlıq məsələləri nəzərdən keçirildi.

Söhbət zamanı enerji, müdafiə sənayesi, humanitar, idman, birbaşa aviareyslər, turizm və digər sahələrdə əməkdaşlıq üçün böyük imkanların olduğu qeyd edildi.

Dekabrın 9-da Bratislavada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Slovakiya Respublikasının Baş naziri Robert Fitso ilə təkbətək görüşü olub.

Söhbət zamanı Azərbaycan-Slovakiya strateji tərəfdaşlıq əlaqələrinin inkişafından məmnunluq bildirildi. Ötən il Baş nazir Robert Fitsonun ölkəmizə, hazırda isə Azərbaycan Prezidentinin Slovakiyaya rəsmi səfərlərinin ikitərəfli münasibətlərimizin genişləndirilməsinə böyük töhfə verəcəyinə əminlik vurğulandı.

Siyasi əlaqələrimizin yüksək səviyyədə olduğu qeyd edilərək, digər istiqamətlər üzrə də əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi üçün geniş imkanların mövcudluğu bildirildi.

Robert Fitso Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh gündəliyinin irəli aparılması ilə bağlı əldə edilmiş nailiyyətlər münasibətilə Prezident İlham Əliyevə təbriklərini çatdırdı.

Təbriklərə görə minnətdarlığını bildirən dövlətimizin başçısı regional sülhün təmin olunması istiqamətində Azərbaycanın bundan sonra da səylərini davam etdirəcəyini vurğuladı.

Görüşdə işğaldan azad edilmiş torpaqlarımızda Slovakiya şirkətinin layihələrdə iştirakı məmnunluqla qeyd olundu, ölkələrimizin arasında əməkdaşlığın inkişaf perspektivləri ətrafında fikir mübadiləsi aparıldı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Slovakiya Respublikasına rəsmi səfəri dekabrın 9-da başa çatıb.

Bratislava şəhərinin Milan Ştefanik adına Beynəlxalq Aeroportunda Prezident İlham Əliyevin şərəfinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Dövlətimizin başçısını Slovakiya Respublikası Prezidenti Aparatının rəhbəri Peter Vodraşka və digər rəsmi şəxslər yola saldılar.

Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinə səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanın dəvəti ilə bu ölkəyə səfər edib.

Dekabrın 17-də Əbu-Dabidə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan ilə görüşü olub.

Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan Əbu-Dabidə keçirilən “Gələcəyin oyunları 2025” adlı illik qlobal idman turnirinin açılış mərasimində iştirak etdiyinə görə dövlətimizin başçısına minnətdarlığını bildirdi.

Prezident İlham Əliyev də öz növbəsində dəvətə görə təşəkkür etdi və bu tədbirin Birləşmiş Ərəb Əmirliklərində yüksək səviyyədə təşkil olunması münasibətilə təbriklərini çatdırdı.

Söhbət zamanı strateji tərəfdaşlığa əsaslanan Azərbaycan-BƏƏ ikitərəfli əlaqələrinin bütün sahələrdə, o cümlədən siyasi, iqtisadi, enerji, həmçinin

bərpaolunan enerji, mədəni, humanitar və digər istiqamətlərdə uğurla inkişaf etdiyi vurğulandı.

Dövlətimizin başçısının BƏƏ-yə, BƏƏ Prezidentinin isə Azərbaycana səfərləri məmnunluqla xatırlanaraq, bütün bunların və müxtəlif səviyyələrdə həyata keçirilən digər qarşılıqlı səfərlərin münasibətlərimizin inkişafında roluna toxunuldu.

Görüşdə Azərbaycan və BƏƏ prezidentləri əməkdaşlığın perspektivlərinə dair fikir mübadiləsi apardılar.

Sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan "Gələcəyin oyunları 2025" adlı illik qlobal idman turnirinin açılış mərasimində iştirak ediblər.

Qeyd edək ki, "Gələcəyin Oyunları" hər il təşkil olunması nəzərdə tutulan qlobal idman turniridir. Turnir iki mərhələdə həyata keçirilir. İlk mərhələdə idmançılar fiziki idman növləri üzrə yarışırlar. İkinci mərhələdə isə idmançıların rəqəmsal oyunlar üzrə bacarıqları sınaqdan keçirilir. "Növbəti nəsil insanlar. Gələcəyini oyna" devizi altında təşkil olunan turnirdə müxtəlif ölkələrdən idmançılar ümumilikdə 11 idman növü üzrə yarışacaqlar. Ötən il BƏƏ 9 iddiaçı namizəd arasında qalib gələrək, 2025-ci ildə keçiriləcək "Gələcəyin Oyunları" turnirinə ev sahibliyi etmək hüququ qazanıb.

Daha sonra Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyanın adından Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin şərəfinə nahar verilib.

Ağdam, Xocalı və Xankəndiyə səfər

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 23-də Xankəndi şəhərinin Kərkicahan qəsəbəsində olub.

Xankəndi şəhərində, Ağdərə və Xocalı rayonlarında Prezidentin xüsusi nümayəndəsi Elçin Yusubov dövlətimizin başçısına qəsəbədə görülmüş işlər barədə məlumat verdi.

Təmir işlərinə bu ilin may ayında başlanılmış qəsəbədə hazırda 33 yaşayış binası və 1037 fərdi ev mövcuddur. Onlardan 247-si yararsız, 790-ı isə qismən yararlıdır. Bu ilin sonunadək 40, 2026-cı ildə isə 280 evin təmiri nəzərdə tutulur. Artıq 30 evdə təmir işləri başa çatdırılıb. İlkin mərhələdə 30 ailə olmaqla, ümumilikdə 115 sakin müvəqqəti məskunlaşdıqları şəhər və rayonlardan qəsəbəyə – öz dədə-baba yurdlarına qayıdıb.

Qəsəbədə bir sıra sosial infrastruktur layihələri də icra olunub. Fərdi evlərin yerləşdiyi ərazidə su, elektrik və qaz xətləri yoxlanılıb, 2 kilometr yeraltı optik kabel, 510 metr elektrik xətti çəkilib, işıq dirəkləri quraşdırılıb, küçə işıqlandırılması təmin olunub, daxili yollar asfaltlanıb. Eyni zamanda, 60 çarpayılıq 1 nömrəli körpələr evi-uşaq bağçası və 624 şagird yerlik tam orta məktəbdə əsaslı təmir işləri aparılıb.

Qeyd edək ki, Prezident İlham Əliyev 2023-cü il oktyabrın 15-də bu qəsəbədə olub.

Dəniz səviyyəsindən 1130 metr hündürlükdə yerləşən və ümumi sahəsi 234 hektar olan Kərkicahan Xankəndi şəhər ərazi vahidində qəsəbədir. 1960-cı illərdə keçmiş vilayətin millətçi erməni rəhbər orqanları qəsəbənin adını yaşayış məntəqələrinin rəsmi siyahısından çıxarıb Xankəndi şəhərinə birləşdirmişdilər. 1991-ci ilin sonunda işğal olunan Kərkicahan 1992-ci ildə ermənilər tərəfindən yandırılmışdı. İşğaldan əvvəl qəsəbədə 355 ailə olmaqla 1796 nəfər azərbaycanlı yaşayırdı. Hazırda qeydiyyatda 674 ailə olmaqla, ümumilikdə 2531 sakin var. Qəsəbə 2023-cü ildə Azərbaycan Ordusunun həyata keçirdiyi antiterror əməliyyatı nəticəsində işğaldan azad edilib.

Sonra dövlətimizin başçısı Xankəndi şəhəri Kərkicahan qəsəbə sakini Yadigar Əsədovanın evində oldu və söhbət etdi.

Gənc qadın: Xoş gəlmisiniz, cənab Prezident. Həmişə Siz gələsiniz bizim Vətənə, elimizə, obamıza – Kərkicahan qəsəbəsinə.

Prezident İlham Əliyev: Siz də xoş gəlmisiniz.

Yaşlı qadın: Xoş gəlmisən, xoş gəlmisən.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol, necəsiniz?

Yaşlı qadın: Sağlığın, başına dönüm.

Prezident İlham Əliyev: Siz də xoş gəlmisiniz doğma Vətənə.

Yaşlı qadın: Səni Allah saxlasın.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol.

Yaşlı qadın: Sən ki Azərbaycan millətini öz Vətəninə gətirdin, çox sağ ol.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol. İndi necə yaşayırsınız burada, rahat yaşayırsınız?

Yaşlı qadın: Rahat, qəşəng. Allah Sizə dəyməsin. Dünya durduqca durasınız.

Prezident İlham Əliyev: Sağ ol. Ev də gözəldir.

Yaşlı qadın: Gözəldir, qəşəngdir.

Prezident İlham Əliyev: İşğal dövründə harada yaşamısınız?

Yaşlı qadın: Gəncədə. Köçüb Gəncəyə getmişdik. Balaca yataqxanalar var idi.

Prezident İlham Əliyev: Yataqxanada?

Yaşlı qadın: Bəli. Biri orada, biri burada, bir-birinə qarışıq. Çox sağ olun, indi gözəl evlər vermisiniz.

Prezident İlham Əliyev: 34 ildən sonra.

Yaşlı qadın: Hə, 34 ildən sonra Kərkicahan qəsəbəsinə gəlmişik. Çox sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Təbrik edirəm sizi. Xoşbəxt yaşayın. Allah cansağlığı versin, uzun ömür versin. Hər şey təmirli və yüksək səviyyədədir.

Yaşlı qadın: Sağ ol, başına dönüm.

Gənc qadın: Çox gözəl nəticədir, cənab Prezident. Elimizə, obamıza yığışdıq, şükür. Allah Sizi Prezidentlikdən əskik eləməsin. Həmişə var olun. Kərkicahan qəsəbəsinə də xoş gəlmisiniz. Evimizin ilk qonağı Siz oldunuz, xoş gəlmisiniz.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun, bir daha təbrik edirəm sizi. Rahat yaşayın doğma torpaqda.

Yaşlı qadın: Allah Sizin canınızı sağ eləsin, Sizə dəyməsin.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Gənc qadın: Fürsətdən istifadə edərək Sizin qarşıdan gələn Yeni ilinizi təbrik edirəm.

Prezident İlham Əliyev: Sizi də təbrik edirəm. Bala neçə aylıqdır?

Gənc qadın: 13 günlükdür.

Prezident İlham Əliyev: 13 günlük? Maşallah.

Gənc qadın: Kərkicahana ilk köçənin balası.

Prezident İlham Əliyev: Gəncədə doğulub?

Gənc qadın: Bəli.

Prezident İlham Əliyev: Təbrik edirəm bir daha.

Gənc qadın: Çox sağ olun.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 23-də Xankəndi şəhərinin Kərkicahan qəsəbə 1 nömrəli tam orta məktəbin binasının əsaslı təmirdən sonra açılışında iştirak edib.

Elm və təhsil naziri Emin Əmrullayev dövlətimizin başçısına görülmüş işlər barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, 624 şagird yerlik məktəbin binasında əsaslı təmir işləri yüksək səviyyədə və qısa müddətdə həyata keçirilib. Burada ümumilikdə 17 sinif otağı, laboratoriyalar, STEAM, informatika, hərbi hazırlıq, biologiya, kimya, fizika, texnologiya, dərnək, məktəbəqədər hazırlıq otaqları, kitabxana, oxu, idman və akt zalları, yeməkxana müəllim və şagirdlərin ixtiyarına veriləcək. Binadakı otaqların hamısı zəruri tədris vəsaiti ilə təchiz edilib. Bundan başqa, məktəbin həyətyanı sahəsində açıq idman meydançası da yaradılıb. Bir sözlə, burada təlim-tədrisin yüksək səviyyədə həyata keçirilməsi üçün hərtərəfli imkanlar mövcuddur.

Qeyd edək ki, müasir təhsil infrastrukturunun yaradılması işğaldan azad edilmiş ərazilərimizdə Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən genişmiqyaslı yenidənqurma işlərinin vacib istiqamətlərindən biridir. Azad edilmiş torpaqlarımızda təhsil ocaqlarının müasir layihələr əsasında inşası, onların zəruri tədris avadanlığı ilə təchizi, fənn kabinetlərinin, laboratoriyaların, idman infrastrukturunun yaradılması bu müəssisələrdə çalışan müəllimlərin və təhsil alan şagirdlərin hərtərəfli şəraitlə təmin olunmalarına hədəflənib. Bütün bunlar, eyni zamanda, müəllimlərin və şagirdlərin doğma yurdlarına qayıdışını sürətləndirir, həmçinin işğaldan azad olunmuş torpaqlarımızda sosial həyatın canlanmasına töhfə verir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 23-də Xankəndi şəhərinin Kərkicahan qəsəbəsində buraya köçən sakinlərlə görüşüb.

Prezident İlham Əliyev sakinləri salamladı.

Sakinlər: Salam, xoş gəlmisiniz, cənab Prezident.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun, siz də xoş gəlmisiniz.

Sakinlər: Çox şükür. Allah Sizi qorusun.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Sakin: Allah Sizi qorusun, mənim komandanım, Allah Sizi var eləsin.

Prezident İlham Əliyev: Doğma torpağa 34 ildən sonra qayıdışınız münasibətilə sizi təbrik edirəm. Şükür Allaha, torpaqlarımız işğalçılardan azad olundu və bütün keçmiş köçkünlər yavaş-yavaş öz dədə-baba torpaqlarına qayıdırlar, o cümlədən bu gün Kərkicahan qəsəbəsinə də keçmiş köçkünlər qayıdıb və bu qayıdış prosesi davam edir. Yəni “Böyük Qayıdış” Proqramı bu gün dünya miqyasında ən uğurla icra edilən qayıdış proqramıdır. Siz isə uzun illər çətin şəraitdə, həm fiziki, həm mənəvi əzablar içində yaşamısınız. Artıq buna son qoyuldu və 34 ildən sonra doğma Kərkicahana qayıdırsınız. Böyük xoşbəxtlikdir, həm sizin üçün, həm də xalqımız üçün.

Sakinlər: Allah Sizə ömür versin.

Prezident İlham Əliyev: 1991-ci il dekabrın sonunda Ermənistan dövləti sizi öz dədə-baba torpağınızdan didərgin salmışdı. Dekabrın sonu idi və indi 2025-ci il dekabrın sonunda ədalət burada da, bu torpaqda da tam bərqərar olur. Əlbəttə, təsəvvür etmək çətin deyil ki, bu illər ərzində necə əzab-əziyyət içində yaşamısınız. Həm ev şəraiti, həm mənəvi əzab, ədalətsizlik hissi. Amma əminəm, siz də bütün xalqımız kimi inanırdınız ki, gün gələcək və biz buraya qayıdacağıq. İki il bundan əvvəl antiterror əməliyyatı nəticəsində Kərkicahan qəsəbəsi Xankəndi şəhəri ilə birlikdə işğalçılardan azad edilmişdir və artıq burada həyat yenidən qurulur.

Mən oktyabr ayında bu qəsəbəyə gəlmişdim. O vaxt göstəriş verdim ki, evlər, məktəb təmir olunsun, digər lazımi infrastruktur layihələri icra edilsin. Bu gün

qəsəbə ilə tanış olarkən görürəm ki, hər şey yüksək səviyyədə təşkil olunub, qəsəbə göz oxşayır. Əlbəttə ki, bu, qəsəbənin, bərpasının birinci mərhələsidir. Çünki işğal dövründə düşmən buranı da yararsız vəziyyətə salmışdı. Evlərin bir çoxunda heç yaşamaq mümkün deyil. Ona görə təqribən iki ilə yaxın təmir-bərpa işləri aparılıbdır. İndi isə artıq qəsəbənin bəzi küçələri tam abadlaşdırılıb, evlər tam hazır vəziyyətə gətirilib və burada yaşamaq üçün bütün şərait var.

Sizi bu hadisə münasibətilə bir daha ürəkdən təbrik etmək istəyirəm. Əminəm ki, burada rahat və firavan yaşayacaqsınız. Əsas odur ki, öz doğma torpağınızdasınız.

Sakin: Allah canınızı sağ eləsin. Sabah ad gününüzdür. Ürəkdən təbrik edirəm.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Kişi sakin: Cənab Ali Baş Komandan, çox minnətdarıq ki, Siz bizi bu gün doğma Kərkicahanımıza qaytardınız, Qarabağımıza qaytardınız. Bu günlərə şükürlər olsun. Ağlaya-ağlaya dekabrda tərk etmişdik, indi gülə-gülə qayıdırıq. Allah Sizi qorusun, ailənizi qorusun.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Əfsuslar olsun ki, o vaxt Azərbaycan rəhbərliyi sizi qoruya bilmədi, iradə göstərə bilmədi, qorxaqlıq göstərdi və faktiki olaraq işğalla barışmalı oldu. Ondan sonra gələn hakimiyyət vəziyyəti daha da bərbad vəziyyətə salmışdı. Faktiki olaraq Şuşanın, Laçının işğalı Kərkicahanın işğalından təqribən beş ay sonra baş verdi. Ona qədər Xocalı soyqırımı törədildi. O vaxt həm sovet dövründən qalan rəhbərlik, həm də ki, guya xalq hərəkatına aid olan rəhbərlik faktiki olaraq burada yaşayan insanları taleyin ümidinə buraxmışdı. Sizi müdafiə edə bilərdilər, etmədilər. Bəziləri qorxaqlıqdan, bəziləri isə hakimiyyətə gəlmək üçün Azərbaycanda xaos, anarxiya yaratmaq məqsədilə bir çox hallarda xəyanət edərək torpaqlarımızı düşmənə təhvil vermişdi. Ondan sonra hakimiyyətə gələn AXC-Müsavat cütlüyü yarıtmaz və xəyanətkar fəaliyyəti ilə ölkəmizi dərin böhrana salmışdı. Vətəndaş müharibəsi, Kəlbəcərin işğalı və faktiki olaraq Laçın-Xankəndi yolunun itirilməsi – bütün bunlar Ermənistan üçün böyük üstünlük təmin etdi və nəticədə işğala, böyük işğala yol açdı. Biz isə gecə-gündüz öz əzəli torpaqlarımızı düşmənin tapdağından qurtarmaq üçün çalışmışıq, vuruşmuşuq, müharibədə Qələbə qazanmışıq. Düzdür, İkinci Qarabağ müharibəsi zamanı işğala tam son qoymasaq da, heç vaxt şübhə etmirdik ki, tezliklə Xankəndi, Xocavənd, Ağdərə, Əsgəran, Kərkicahan və o vaxt hələ işğal altında olan bütün digər qəsəbə və şəhərlər azad olunacaq. İki il bundan əvvəl cəmi bir neçə saat davam edən antiterror əməliyyatı nəticəsində işğala tam son qoyduq, suverenliyimizi bərpa etdik, işğalçıları torpaqlarımızdan əbədi qovduq və bu gün sülh içində yaşayırıq. Bu elə bir şərəfli tarixdir ki, əminəm, bugünkü nəsil, bundan sonrakı nəsillər bu şərəfli tarixlə əbədi olaraq fəxr edəcəklər.

Sakinlər: İnşallah.

Prezident İlham Əliyev: Sizin buraya qayıtmağınız bir daha göstərir ki, ədalət var, sadəcə olaraq, onu təmin etmək lazımdır. Bir daha sizi təbrik edirəm.

* * *

Prezident İlham Əliyev: İşğal dövründə harada yaşamısınız?

Sakin: Gəncədə yataqxana şəraitində, ağır vəziyyətdə.

Prezident İlham Əliyev: Yataqxanada.

Sakin: Allah Sizə uzun ömür, cansağlığı versin ki, bizi o şəraitdən qurtardınız. Ulu Tanrı Sizi qorusun. "Dəmir yumruğ"unuz həmişə düşmənin başının üstündə olsun. Allah qolunuza qüvvət versin.

Sakinlər: Amin.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Qadın sakin: Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin. Əvvəlki müharibədə və axırıncı müharibədə zəhməti olanlara, qazilərimizə cansağlığı versin. Amin.

Prezident İlham Əliyev: Siz harada yaşayırdınız, Gəncədə?

Qadın sakin: Yox, Goranboyun Meşəli qəsəbəsində. Bir dəfə orada məskunlaşdırmısan bizi, indi də burada evlə təmin etmisən. Allah sənə dəyməsin.

Kişi sakin: Çox sağ olun, cənab Prezident. Siz ki bu tarixi günü bizə yaşatdınız, Allah Sizdən razı olsun, ailənizi qorusun.

Sakinlər: Amin.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun. Sizə cansağlığı, xoşbəxt həyat arzulayıram. Bir daha təbrik edirəm.

Sakinlər: Çox sağ olun, cənab Prezident.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 23-də Xankəndi şəhərində Qarabağ Universitetinin Mühəndislik fakültəsinin binasının təməlini qoyub.

Dövlətimizin başçısına binada yaradılacaq şərait barədə məlumat verildi.

Qeyd edək ki, Qarabağ Universitetinin Mühəndislik fakültəsi müasir texnoloji çağırışlara cavab verən, innovasiya və tətbiqyönümlü mühəndis kadrların hazırlanmasını hədəfləyən əsas akademik struktur bölmələrdən biridir. Fakültədə hazırda 19 professor-müəllim, inzibati və texniki heyət üzvü fəaliyyət göstərir. Burada ümumilikdə 314 tələbə təhsil alır.

Fakültədə bakalavriat səviyyəsində elektrik və elektronika, inşaat, mexatronika və robototexnika, logistika və nəqliyyat texnologiyaları, kompüter mühəndisliyi, data analitika və riyaziyyat daxil olmaqla 7 ixtisas üzrə kadr hazırlığı həyata keçirilir. Gələcəkdə mühəndislik istiqaməti üzrə yeni ixtisasların açılması nəzərdə tutulur.

Yeni binanın müasir standartlara uyğun inşa edilərək qısa müddətdə istifadəyə verilməsi planlaşdırılır. Tədris binası keyfiyyətli kadr hazırlığını təmin edən, tələbələrin nəzəri bilik və praktiki bacarıqlarının inkişafına, həmçinin innovativ fəaliyyətlərinin genişləndirilməsinə xidmət edən auditoriyalar, laboratoriyalar, kitabxana, elmi-tədqiqat və innovasiya məkanları ilə təchiz olunacaq.

Layihənin icrası mühəndislik təhsilinin inkişafına mühüm töhfə verməklə yanaşı, müasir akademik məzmunun və innovativ tədris metodlarının tətbiqini təşviq edən, tələbələrin hərtərəfli inkişafını dəstəkləyən qabaqcıl ali təhsil mühitinin formalaşdırılmasına xidmət göstərəcək.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 23-də Xankəndi şəhərində Qarabağ Universitetinin Biznes və iqtisadiyyat fakültəsinin yeni inşa olunmuş binasının açılışında iştirak edib.

Dövlətimizin başçısına binada yaradılmış şərait barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, Qarabağ Universitetinin Biznes və iqtisadiyyat fakültəsi müasir akademik mühitin formalaşdırılması istiqamətində ardıcıl şəkildə inkişaf edən əsas struktur bölmələrdən biridir. Fakültədə hazırda 20 professor-müəllim, inzibati və texniki heyət üzvü fəaliyyət göstərir. Burada ümumilikdə 505 tələbə bakalavriat səviyyəsində 7 ixtisas – iqtisadiyyat, maliyyə, mühasibat uçotu, menecment, dövlət və bələdiyyə idarəetməsi, beynəlxalq ticarət və logistika, turizm işinin təşkili üzrə təhsil alır.

Yeni akademik məzmunun formalaşdırılması, müasir tədris metodlarının tətbiqi, praktiki bacarıqların inkişafı, innovativ idarəetmə və nəticəyönümlü elmi tədqiqatlar fakültənin fəaliyyətinin əsas istiqamətlərini təşkil edir.

Tədris binasında 40 auditoriya, kompüter laboratoriyaları, kitabxana, oxu və akt zalları, iclas, inzibati və professor-müəllim otaqları mövcuddur. Müasir universitet konsepsiyasına uyğun dizayn edilərək inşa olunmuş binanın layihələndirilməsi və tikilməsində dayanıqlı inkişaf, inklüzivlik və resurslardan səmərəli istifadə prinsipləri nəzərə alınıb. Bir sözlə, bina tədris, tədqiqat və inzibati fəaliyyətin daha səmərəli şəkildə həyata keçirilməsinə imkan verən geniş və müasir infrastruktura malikdir.

Yaradılmış şərait fakültənin elmi-pedaqoji potensialının gücləndirilməsinə, tələbələrin bilik və bacarıqlarının inkişafına, əmək bazarının sürətlə dəyişən tələblərinə uyğun iqtisadiyyat və biznes istiqamətli yüksəkixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanmasına, elmi-tədqiqat və innovativ fəaliyyətlərin genişləndirilməsinə imkan yaradacaq.

Biznes və iqtisadiyyat fakültəsinin yeni tədris binasının istifadəyə verilməsi universitetdə müasir kampusun formalaşdırılması istiqamətində atılan mühüm addımlardan biri olmaqla yanaşı, Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda yüksəksəviyyəli ali təhsil ekosisteminin qurulmasına əhəmiyyətli töhfədir.

Qeyd edək ki, Prezident İlham Əliyev 2024-2025-ci illər ərzində Qarabağ Universitetində görülən işlərlə tanış olub, universitetin, tələbə yataqxanasının, Klinika binasının, Tibb və sağlamlıq elmləri fakültəsinin tədris korpusunun açılış mərasimlərində də iştirak edib.

Hazırda Qarabağ Universitetində 34 ixtisas üzrə 7 fakültədə 2154 tələbə təhsil alır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 23-də Xankəndi şəhərində “AzərEnerji” ASC-nin 110/35/10 kV-luq “Xankəndi-1” elektrik yarımstansiyasının açılışında iştirak edib.

“AzərEnerji” ASC-nin İdarə Heyətinin sədri Baba Rzayev dövlətimizin başçısına həyata keçirilmiş işlər barədə məlumat verdi.

Qeyd edək ki, Prezident İlham Əliyevin işğaldan azad olunmuş ərazilərin dayanıqlı elektrik enerjisi təchizatı infrastrukturunun yaradılması ilə bağlı tapşırıqlarına əsasən, Xankəndi şəhərində müasir şəhər şəbəkəsi modelinə uyğun 110/35/10 kilovoltluq qapalı tipli yarımstansiya tikilib. Xankəndi və ətraf ərazilərin ölkə enerjisisteminə qoşulması üçün Şuşa şəhərindən Xankəndiyə çətin dağlıq və meşəlik relyefdən keçməklə 1,8 kilometri yeraltı kabel olan, ümumilikdə 11 kilometrlik yüksəkgərginlikli ötürmə xətti çəkilib. Bu yarımstansiya işğaldan azad edilmiş ərazilərdə 110 kV-luq gərginlik sinfi üzrə tikilmiş ilk qapalı tipli yarımstansiyadır. Burada bütün avadanlıq və qurğular, o cümlədən transformatorlar binanın daxilində yerləşdirilib.

Bildirilib ki, yarımstansiyada ən müasir mikroprosessor tipli Rəqəmsal İdarəetmə Mərkəzi qurulub. Bu Micro-SCADA sistemi “AzərEnerji” ASC-nin mütəxəssisləri tərəfindən yaradılaraq ilk dəfə məhz Xankəndidə tətbiq olunub. Sistem yüksəkgərginlikli elektrik xətlərinin və avadanlıqların real vaxtda monitorinqi, idarə olunması və hadisələrin izlənməsini təmin edir. Yarımstansiyadan Xankəndi şəhəri, Ağdərə, Xocalı və Xocavənd rayonları etibarlı və dayanıqlı elektrik enerjisi alacaq.

Dövlətimizin başçısına Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda 1000 kilometrədək məsafədə yaradılmış dairəvi elektrik təchizatı sisteminin və istismarının təşkilində innovativ texnologiyaların tətbiqi barədə də məlumat verildi.

Diqqətə çatdırıldı ki, “AzərEnerji” ASC tərəfindən Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda rekord müddətdə -

cəmi 5 il ərzində 1000 kilometr uzunluğunda yüksək-gərginlikli ötürmə xətləri çəkilərək 12 yeni yarımstansiya ilə zəncirvari şəkildə əlaqələndirilib, 330 və 110 kV-luq ikipilləli dairəvi elektrik təchizatı yaradılıb. Bunun üçün yeni Cəbrayıl Enerji Qovşağı inşa edilib, "İmişli", "Ağcabədi" və "Gəncə" yarımstansiyaları tam yenidən qurulub. Bu, Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun enerji tarixində ən böyük yenilikdir, belə ki, istənilən istiqamətdə qəza baş verərsə, fasilə yaranmadan digər istiqamətdən avtomatik və dayanıqlı enerji təmin olunacaq.

Qeyd edək ki, "AzərEnerji" ASC tərəfindən istismarın təşkili üçün tətbiq edilən növbəti innovativ yenilik Qarabağda və Şərqi Zəngəzurdan başlanılmaqla bütün ölkəni əhatə edəcək Rəqəmsal Texnologiyalarla Yarımstansiya və Hava Xətlərinin Monitorinqi və Analizi sistemləridir. Bunun üçün ən müasir rəqəmsal cihaz və qurğular alınıb, yerli gənc mühəndis heyətinin xarici ölkələrdə ixtisasartırma kurslarında iştirakı təmin olunub. Yeni sistem avtomobil və xüsusi təyinatlı dronlar üzərində quraşdırılmış yüksək dəqiqliyə malik kameralar və teplovizorlarla elektrik stansiyası, yarımstansiya və xətlərdə görüntülərin əldə edilməsini, emalını və serverə göndərilməsini, həmçinin lazer texnologiyaları vasitəsilə ölçülərin, məsafələrin və qızma nöqtələrinin müəyyənləşdirilməsini təmin edir, beləliklə, adi gözlə görünməsi mümkün olmayan qəza riskləri aşkarlanır.

Prezident İlham Əliyevə "AzərEnerji" ASC tərəfindən "Yaşıl enerjiyə keçid" meqalayihələri barədə də məlumat verildi. Qeyd edildi ki, ölkənin ən böyük yarımstansiyası – 500 kV-luq "Nəvahi" yarımstansiyasında işlər tamamlanıb, "Şəfəq" Günəş Elektrik Stansiyasının enerjisistemə qoşulması və Səngəçal terminalının elektrikləşdirilməsi üçün Cəbrayılda 330, Səngəçalda isə 220 kV-luq yarımstansiyaların tikintisi yekunlaşıb. Azərbaycanda bərpaolunan enerji mənbələrinin dinamik inkişafı üçün Batareya Enerji Saxlanc sistemlərinin yaradılması sürətlə davam edir. MDB məkanında gücünə və tutumuna görə ən böyük Batareya Saxlanc sistemləri olan bu enerji obyektləri "Abşeron" və "Ağdaş" yarımstansiyalarının ərazilərində qurulur. Ölkədə yeni yaradılan 2 QVt bərpaolunan enerji mənbələrinin şəbəkəyə inteqrasiyasını asanlaşdırmaq və enerji sisteminin dayanıqlılığını gücləndirmək məqsədilə Geniş Ərazi Monitorinq və Geniş Ərazi İdarəetmə sistemləri tətbiq edilir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 23-də Xocalı rayonunun Ballıca kəndində "Accurate Az" MMC-nin ofis mebelləri və mebel aksesuarlarının istehsalı müəssisəsinin açılışında iştirak edib.

İqtisadiyyat naziri Mikayıl Cabbarov və "Accurate Az" MMC-nin təsisçisi İlkin Abuşov dövlətimizin başçısına müəssisənin fəaliyyəti barədə məlumat verdilər.

Bildirildi ki, müəssisə Türkiyə, İsveçrə, Almaniya, İtaliya, Çin və Yaponiyanın qabaqcıl texnologiya və avadanlıqları ilə təchiz olunub. Burada ildə 20 çeşiddə 240 min ədəd ofis mebeli və 4 milyon ədəd mebel aksesuarı istehsal ediləcək. Məhsulların 60 faizi ixraca, 40 faizi daxili bazara yönəldiləcək. Xammaldan hazır məhsula qədər ofis mebeli istehsalının bütün mərhələləri müəssisədə həyata keçiriləcək. Layihənin ümumi dəyəri 20 milyon manat təşkil edir ki, bunun reallaşdırılması üçün İqtisadiyyat Nazirliyinin tabeliyində Azərbaycan Biznesinin İnkişafı Fondu tərəfindən 7 milyon manat güzəştli kredit verilib. Müəssisə, həmçinin işğaldan azad edilmiş ərazilərdə sahibkarlar üçün tətbiq olunan güzəşt və stimullardan yararlanıb.

Müəssisənin fəaliyyətə başlaması Qarabağda mebel istehsalı sahəsinin formalaşmasına, yerli istehsalın genişlənməsi və ixrac potensialının artırılmasına, həmçinin işğaldan azad olunmuş ərazilərdə əhalinin məşğulluq səviyyəsinin yüksəlməsinə töhfə verəcək. Hazırda burada 80 nəfər üçün daimi iş yeri yaradılıb, növbəti mərhələlərdə isə 450 daimi iş yerinin yaradılması planlaşdırılır.

Qeyd edək ki, işğaldan azad olunmuş ərazilərdə dayanıqlı məskunlaşmanın, özəl təşəbbüslərin stimullaşdırılması, investisiyaların cəlbi və əlverişli biznes mühitinin formalaşdırılması dövlətin əsas strateji hədəflərindən biri kimi müəyyənləşdirilib. Bu məqsədlə həmin ərazilərdə fəaliyyət göstərən hüquqi və fiziki şəxslər 2023-cü il yanvarın 1-dən etibarən 10 il müddətinə mənfəət, gəlir, əmlak, torpaq və sadələşdirilmiş vergilərdən azaddırlar. Həmçinin bu ərazilərdə rezidentlər tərəfindən iqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə idxal olunan texnika, texnoloji avadanlıq və qurğular, xammal və materialların idxalı 2023-cü il yanvarın 1-dən 10 il müddətinə ƏDV və gömrük rüsumundan azaddır. Bütün bu tədbirlər sahibkarlığın, sənaye və iqtisadiyyatın inkişafını, həmçinin əhalinin məşğulluğunun artırılmasını təmin edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 23-də Ağdam Sənaye Parkında "Construction" MMC-nin metal elektrik dirəklərinin istehsalı müəssisəsinin açılışında iştirak edib.

"Construction" MMC-nin təsisçisi Nurlan Abbasov dövlətimizin başçısına müəssisənin fəaliyyəti barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, Sənaye Parkının 1 hektarlıq ərazisində yerləşən müəssisədə istehsal Çin texnologiyası əsasında qurulub. Zavodun metal elektrik dirəkləri üzrə illik istehsal gücü 7 min 200 ton təşkil edir. Məhsullar həm

daxili bazarın tələbatını ödəyəcək, həm də ixrac ediləcək. İnvestisiya həcmi 2,96 milyon manat olan müəssisədə 32 daimi iş yeri yaradılıb. Qurulmasına İqtisadiyyat Nazirliyinin tabeliyində Azərbaycan Biznesinin İnkişafı Fondu tərəfindən 1,2 milyon manat zəmanətli kredit ayrılıb. Bununla yanaşı, müəssisə sənaye parkının rezidentlərinə verilən bütün vergi və gömrük güzəştlərindən yararlanıb. Həmçinin texnika, texnoloji avadanlıq və qurğuların idxalı zamanı təxminən 443 min manat dəyərində ƏDV və gömrük rüsumlarına güzəşt əldə olunub.

Qeyd edək ki, dövlətimizin başçısının 2021-ci ildə imzaladığı Fərmana əsasən, 190 hektar ərazidə yaradılan Ağdam Sənaye Parkının məqsədi işğaldan azad olunmuş ərazilərin dirçəldilməsi, Qarabağın sənaye potensialının inkişafı, sahibkarlığın dəstəklənməsi və əhalinin istehsal sahəsində məşğulluğunun artırılmasıdır. Sənaye Parkının prioritet istiqamətləri tikinti materiallarının istehsalı, kənd təsərrüfatı məhsullarının qablaşdırılmasının, meyvə-tərəvəz konservlərinin, ət, süd, yem, gübrə istehsalının və emalının, xidmət sahələrinin, soyuducu kameraların təşkilidir.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı üçün burada dövlət tərəfindən əlverişli investisiya mühiti yaradılıb. Parkda ümumi investisiyalarının həcmi 312 milyon manatdan çox olan 32 sahibkarlıq subyektinə rezidentlik, 5 sahibkara isə qeyri-rezidentlik statusu verilib. Artıq investorlar tərəfindən Sənaye Parkına 142 milyon manat sərmayə yatırılıb, 970-ə yaxın daimi iş yeri yaradılıb. İşlə təmin edilənlərin çoxu Ağdam və ətraf rayonların sakinləridir. Sənaye Parkının rezidentləri tərəfindən istehsal olunmuş 945 milyon manat dəyərində məhsul satışı həyata keçirilib ki, bunun da 39,5 milyon manatlıq hissəsi ixrac edilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 23-də Ağdam Sənaye Parkında "Saloğlu Qarabağ" MMC-nin istehsal müəssisəsinin təməlini qoyub.

"Saloğlu Qarabağ" MMC-nin təsisçisi Tacəddin Mustafayev dövlətimizin başçısına yeni yaradılacaq müəssisə haqqında məlumat verdi.

Bildirildi ki, müəssisə Ağdam Sənaye Parkında 1 hektar ərazidə yaradılacaq. Burada mebel, o cümlədən müxtəlif çeşiddə qonaq və yataq otağı dəstləri, yumşaq və metal mebel aksesuarlarının istehsalı üzrə zavodun qurulması nəzərdə tutulur. İstehsal prosesində Türkiyə, Almaniya və Çin texnologiyalarından istifadə olunacaq. Zavodun istehsal gücü illik 4 min dəst mebel və 6 min ədəd metal mebel aksesuarı olacaq. Məhsullar daxili bazarın tələbatını ödəməklə yanaşı, ixrac da ediləcək. İnvestisiya dəyəri 8 milyon manat olan müəssisənin qurulmasına İqtisadiyyat Nazirliyinin tabeliyində Azərbaycan Biznesinin İnkişafı Fondu tərəfindən güzəştli kredit ayrılması nəzərdə tutulub. Müəssisə sənaye parkının rezidentlərinə verilən bütün vergi və gömrük güzəştlərindən yararlanacaq. Burada 50 nəfərlik daimi iş yerinin yaradılması planlaşdırılır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dekabrın 23-də Ağdam şəhərində "Hilton Garden Inn Agdam" hotelinin açılışında iştirak edib.

Dövlətimizin başçısına burada yaradılmış şərait barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, ümumi ərazisi 2 hektardan çox olan mehmanxana 2, 6 və 7 mərtəbəli olmaqla, 3 blokdan ibarətdir. 287 yerlik hotel binasında müxtəlif siniflərə aid ümumilikdə 127 otaq var. Burada, həmçinin restoran, ictimai-iaşə zonası, iclas, tədbir və ziyafət zalları, qapalı hovuz, idman zalı yaradılıb. Hotelin ərazisində də geniş abadlıq işləri görülüb. Burada 120 nəfər daimi işlə təmin olunub. Yeni hotel Ağdam Dəmir Yolu və Avtovağzal Kompleksi, Ağdam Muğam Mərkəzi, Ağdam Sənaye Parkı və digər sosial infrastruktur obyektlərinin yaxınlığında yerləşir.

Qeyd edək ki, Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva 2022-ci ildə Ağdam şəhərində mehmanxana kompleksinin təməlqoyma mərasimində iştirak ediblər. Bu ilin fevralında isə kompleksdə görülən tikinti işləri ilə tanış olublar.

İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə görülən bərpa və yenidənqurma işləri çərçivəsində bu bölgədə turizm infrastrukturunun formalaşdırılması əsas istiqamətlərdən biri kimi müəyyənləşdirilib. Bu məqsədlə müasir tələblərə cavab verən hotel və mehmanxana komplekslərinin tikintisi həyata keçirilir, turizm potensialının reallaşdırılması üçün zəruri şərait yaradılır. Bütün bu işlər "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı"na uyğun icra olunur. Bu hotellər memarlığına görə ərazinin təbii landşaftına uyğun layihələndirilir, ekoloji standartlara və ən müasir xidmət prinsiplərinə əsaslanır. Turizm obyektləri turistlərin rahat yerləşməsi, istirahəti üçün geniş imkanlar yaradır. Hotellərin tikintisi, həmçinin bu bölgələrdə iqtisadi fəallığın artmasına, yeni iş yerlərinin yaradılmasına və sahibkarlığın inkişafına təkan verir. Bütün bu işlər Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının ölkənin turizm potensialında mühüm yer tutmasına da zəmin yaradacaq.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva dekabrın 24-də Xankəndi şəhərində Zəfər parkının açılışında iştirak ediblər.

Xankəndi şəhərində, Ağdərə və Xocalı rayonlarında Prezidentin xüsusi nümayəndəsi Elçin Yusubov dövlətimizin başçısına və birinci xanıma parkda yaradılmış şərait barədə məlumat verdi.

Ümumi sahəsi 9 hektar olan Zəfər parkının təməli bu ilin fevralında Prezident İlham Əliyev tərəfindən qoyulub. Dövlətimizin başçısı iyulda burada görülən işlərlə tanış olub.

Bildirilib ki, parkın girişindən Zəfər tağına doğru 44 pilləkən salınıb. Onların mərkəzi hissəsində quraşdırılmış lövhələr üzərində müharibənin gedişi barədə məlumatlar, o cümlədən azad olunmuş yaşayış məntəqələrinin adları yazılıb. Eyni zamanda, 2023-cü ildə keçirilmiş antiterror əməliyyatının nəticələrini əks etdirən məlumatlar da lövhələrdə qeyd olunub.

Zəfər tağının hündürlüyü Vətən müharibəsi günlərinin sayına görə rəmzi olaraq 44 metr təşkil edir. Bina 10 mərtəbədən və terrasdan ibarətdir. Terrasda Zəfər Günü ilə bağlı 8 rəqəmini simvolizə edən konstruksiya inşa olunub. Doqquzuncu mərtəbədə "Zəfər qalereyası" sərgi-nümayiş zalı yaradılıb.

Parkın ərazisində genişmiqyaslı abadlıq və quruculuq işləri həyata keçirilib, fəvvarələr yaradılıb, işıqlandırma və musiqilərin səsləndirilməsi üçün sistemlər quraşdırılıb. İnşaat işləri zamanı mövcud ağacların qorunmasına xüsusi diqqət yetirilib. Ümumilikdə parka 500-dən çox ağac və 11 mindən artıq kol və gül əkilib.

Qeyd edək ki, Xankəndi şəhərində Zəfər parkının yaradılması bir neçə mühüm əhəmiyyət daşıyır. İlk növbədə, bu layihə Azərbaycan xalqının tarixi ədalətin bərpası və öz ərazi bütövlüyünün qorunması uğrunda göstərdiyi döyüş əzmini, misilsiz qəhrəmanlığını və 44 günlük Vətən müharibəsi zamanı qazandığı möhtəşəm Qələbəni əks etdirir. Eyni zamanda, park Xankəndi sakinlərinin və qonaqların asudə vaxtlarının səmərəli təşkilinə xidmət edəcək. Bundan başqa, belə istirahət məkanlarının yaradılması işğaldan azad olunmuş ərazilərdə görülən genişmiqyaslı bərpa-quruculuq işlərinin uğurla davam etdiyini göstərir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva dekabrın 24-də Ağdam şəhərində 2-ci yaşayış kompleksinin açılışında iştirak edib və buraya köçən sakinlərlə görüşüblər.

Ağdam, Füzuli və Xocavənd rayonlarında Prezidentin xüsusi nümayəndəsi Emin Hüseynov dövlətimizin başçısına kompleksdə yaradılmış şərait barədə məlumat verdi.

Bildirildi ki, ərazisi 13 hektardan çox olan kompleksdə 11 məhəllə var. Burada 60 bina inşa edilib. Kompleksdə 114-ü birotaqlı, 464-ü ikiotaqlı, 536-sı üçotaqlı, 154-ü dördotaqlı olmaqla ümumilikdə 1268 mənzil var. Dekabrda buraya 104 ailənin (426 nəfər) köçürülməsi nəzərdə tutulur. 2026-cı ilin yanvar-fevral aylarında isə daha 1164 ailə (4772 nəfər) köçürüləcək.

Binalar daimi su, elektrik və sürətli internet xətləri, mənzillər isə istilik və isti su ilə təmin edilib. Kompleksin ərazisində genişmiqyaslı abadlıq-quruculuq işləri görülüb, uzunluğu 5 kilometrə yaxın olan daxili yollar çəkilib, idman və uşaq oyun meydançaları, velosiped zolağı, yerüstü və 1218 yerlik yeraltı avtomobil dayanacaqları yaradılıb.

Qeyd edək ki, dövlətimizin başçısı bu kompleksin təməlini 2023-cü ildə qoyub. Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva bu ilin fevralında kompleksdə görülən tikinti işlərinin gedişi ilə tanış olublar.

Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun bərpasında əsas prinsip müasir standartlara uyğun məntəqələrin qurulması ilə keçmiş məcburi köçkünlərin rahat yaşayışını təmin etməkdən ibarətdir. Bununla yanaşı, sosial infrastrukturun yaradılması xüsusilə diqqət mərkəzində saxlanılır. İşğaldan azad edilmiş ərazilərimizdə müasir məktəblər, uşaq bağçaları, tibb müəssisələri tikilir, məşğulluğun təmin olunması üçün sənaye parkları, müxtəlif istehsal müəssisələri, xidmət sahələri yaradılır. Bütün bu tədbirlər Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun qısa müddətdə dirçəldilməsinə, əhalinin dayanıqlı məskunlaşmasına və bölgənin sürətli inkişafına xidmət edir.

Sonra Prezident İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Ağdam şəhərinə köçən sakinlərlə görüşdülər.

Dövlətimizin başçısı görüşdə çıxış etdi.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

– Mən sizi ürəkdən salamlayıram. Bu gün Ağdam şəhərinin tarixində çox əlamətdar bir gündür, tarixi bir gündür. Uzun fasilədən sonra ağdamlılar öz doğma şəhərinə qayıdırlar. Bu münasibətlə sizi ürəkdən təbrik edirəm. Əminəm ki, burada siz rahat yaşayacaqsınız, əmin-amanlıq şəraitində yaşayacaqsınız. Siz buna layiqsiniz. Uzun illər köçkün həyatını yaşamış insanlar üçün bu gün Ağdam şəhərində və işğaldan azad edilmiş bütün başqa ərazilərdə yeni, müasir şəhərlər, kəndlər, qəsəbələr salınır və artıq "Böyük Qayıdış" Proqramının əyani təzahürlərini hər kəs görə bilir.

İşğal dövründə Ağdam demək olar ki, urbisidə məruz qalmışdır. Yəni şəhər Ermənistan dövləti tərəfindən tamamilə dağıdılmışdır. Bu, Ermənistan dövlətinin məqsədyönlü siyasəti, bizə qarşı olan düşmənçiliyin bariz nümunəsi idi. Məqsəd də tam aydın idi. Birincisi, talançılıq. Çünki bütün binaların daşları bir-bir sökülərək talan edilmişdir, müxtəlif yerlərdə, Ermənistan ərazisində satılmışdır. Digər tərəfdən, Ermənistan dövləti bu bölgələrdə Azərbaycan xalqının tarixi irsini tamamilə silmək istəyirdi. Üçüncü məqsəd isə bu şəhəri elə vəziyyətə salmaq idi ki, artıq burada yaşayış mümkün olmasın, azərbaycanlılar heç vaxt buraya qayıtmaq

haqqında düşünməsinlər. Ancaq səhv etdilər. Biz, xalqımız bütün bu əzablı illər ərzində bir amalla yaşamışıq ki, öz doğma dədə-baba torpaqlarımıza qayıdaq və qayıdandan sonra bu torpaqları, bu şəhərləri, kəndləri bərpa edək. Azərbaycan xalqı heç vaxt işğalla barışmamışdır.

Əminəm, bütün xalqımız, o cümlədən keçmiş köçkünlər bilirdilər və inanırdılar ki, tarixi ədalət bərpa ediləcək. Halbuki Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə məşğul olan, hər halda beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən bu vəzifəni icra etməli olan qurumlar başqa fikirdə idi. Onlar Ermənistan dövləti ilə, işğalçı, talançı dövlətlə həmrəy idilər. Xüsusilə ATƏT-in Minsk qrupunun yarıtmaz və anti-Azərbaycan fəaliyyətini qeyd etmək istərdim. Bu qrup 1992-ci ildə yaradılmışdır və o vaxt bizim torpaqlarımızın işğal altına düşməsinin birinci mərhələsi idi. Bu qrupun və onun həmsədrlərinin məqsədi məsələni həll etmək əvəzinə, əksinə, bu işğalı əbədi etmək, Ermənistana haqq qazandırmaq, Azərbaycan xalqını və dövlətini isə işğalla barışdırmaq idi. Mən 17 il ərzində ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri ilə təmasda olmuşam, onlarla çoxsaylı görüşlər keçirmişəm. Hər dəfə görüşəndə illər keçdikcə görürdüm ki, bunların məqsədi məsələni həll etmək, işğala son qoymaq, BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrinin icrasına nail olmaq yox, işğalı əbədi etmək idi. Sanki danışıqlar masasında bir tərəfdə Ermənistan və Minsk qrupunun həmsədrləri, digər tərəfdə isə Azərbaycan idi. Bax, bu 17 il ərzində keçirdiyim saysız-hesabsız görüşlərin nəticəsi budur. Hesab edirdilər ki, buna nail olacaqlar. Hesab edirdilər ki, bizi inandırmağa nail olacaqlar ki, biz öz əzəli torpaqlarımızdan əl çəkək. Ancaq yenə də Ermənistan dövləti kimi səhv etdilər. Mən işğal dövründə dəfələrlə demişdim ki, xalqımız və dövlətimiz heç vaxt işğalla barışmayacaq, nəyin bahasına olursa-olsun, öz doğma torpaqlarını qaytaracaq. Bunu Prezident kimi fəaliyyətə başladığım ilk dəqiqələrdə – birinci andiçmə mərasimindəki çıxışımda və ondan sonrakı dövrdə bildirmişəm. Bu illər ərzində biz bir məqsəd ətrafında birləşmişdik ki, bir nöqtəyə vuraraq xalqımız bu müqəddəs missiyanı yerinə yetirsin.

Beş il bundan əvvəl şanlı İkinci Qarabağ müharibəsi və onun nəticələri haqq-ədaləti bərpa etdi, bizim hüquqlarımızı bərpa etdi, beynəlxalq hüququ bərpa etdi, bizim milli ləyaqətimizi bərpa etdi. Xalqımız qan tökərək öz ərazi bütövlüyünü bərpa edib. Ermənistan dövləti bir qarış, bir santimetr torpaq qaytarmaq fikrində deyildi. Ermənistanın bütün rəhbərləri, müstəqillik illərində Ermənistana rəhbərlik edən bütün şəxslər bir qarış torpaq qaytarmaq fikrində deyildilər. Biz onları məcbur etdik və xalqımız bütün dünyaya öz gücünü, qüdrətini, güclü iradəsini göstərmişdir. Xalq yumruq kimi birləşdi. Silahlı Qüvvələrimiz qəhrəmanlıq, fədakarlıq göstərmişdir. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin. Cəmi 44 gün ərzində Ermənistanı böyrü üstə qoyduq. Bu günlər bu gün Xankəndidə açdığım Zəfər tağının pilləkənlərində də əks olunub. Əminəm ki, oraya da siz və bütün Azərbaycan vətəndaşları gedəcəklər, ziyarət edəcəklər. Bu gün ölkəmizdə ikinci Zəfər tağı açılmışdır – Bakıdan sonra Xankəndidə. Orada pilləkənlərin üzərində şanlı Zəfər yürüşümüzün hər günü təsbit edilib. Biz hər gün irəli gedirdik, hər gün şəhər və kəndləri azad edirdik və heç bir qüvvə bizim qabağımızda dura bilməzdi. Halbuki bizi 44 gün ərzində dəfələrlə dayandırmaq istəyənlər min cür təzyiq, təhdid və təxribat törətməyə çalışırdılar və hətta törədirdilər. Bizi qorxutmaq, bizi dayandırmaq, bizim şanlı Zəfər yürüşümüzü yarımçıq qoymaq və münaqişəni əbədi etmək – bax, bizə qarşı olan qüvvələrin məqsədi bu idi. Təbii ki, 5 il keçəndən və biz 2023-cü ildə öz suverenliyimizi antiterror əməliyyatı nəticəsində tam bərpa edəndən sonra artıq bizə qarşı olan qüvvələr yeni reallıqla barışmağa məcbur idilər, biz onları məcbur etdik. O cümlədən bizim Qələbəmizi qəbul etməyənlər, bunu həzm edə bilməyənlər, ermənipərəst qüvvələr məcbur olaraq bugünkü reallıqlarla barışmalı oldular. Ermənistan dövləti bu vəziyyətlə barışmalı oldu. Vaxtilə buradan uzaqda olmayan Xankəndi şəhərinin stadionunda “Qarabağ Ermənistandır və nöqtə” deyənlər “Qarabağ Azərbaycandır!” deməyə məcbur oldular. Yəni öz xoşu ilə yox, məcbur edən də biz olduq – xalqımız, dövlətimiz. Yəni bu tarixi biz heç vaxt unutmamalıyıq. O acı günləri yaşayan yaşlı nəsil təbii ki, heç vaxt unutmayacaq. Gənc nəsil unutmamalıdır. Bundan sonra gələn nəsillər, gələcək nəsillər unutmamalıdır, bilməlidir. Bu tarix həm məktəblərdə, həm ali məktəblərdə, ailələrdə əzbər olmalıdır. Yəni bu, bizim şanlı Zəfərimizdir. Eyni zamanda, bundan sonra sülh içində, təhlükəsizlik içində yaşamaq üçün biz bu tarixi heç vaxt unutmamalıyıq.

Biz bilirik bizim dostumuz kim olub, düşmənlərimiz kim olub. Əfsuslar olsun ki, düşmənlərimiz dostlarımızdan bir neçə dəfə çox olub. Amma bu gün bizim güclü iradəmiz, siyasi addımlarımız, Silahlı Qüvvələrimizin güclü olması artıq tamamilə yeni mənzərəni ortaya qoyur. Beş il bundan əvvəl döyüş meydanında qazandığımız Qələbəni biz 2 il bundan əvvəl antiterror əməliyyatı nəticəsində tam əldə etdik. Ondan sonra keçən 2 il ərzində bütün beynəlxalq təşkilatlarda bunu təsdiqlədik. Mənfur Minsk qrupunun tarixin arxivinə göndərilməsi də məhz bizim təkidimizlə olmuşdur. Bu ayın əvvəlində Minsk qrupu və ona bağlı olan bütün təsisatlar rəsmən ləğv edildi. Bu da bizim

tələbimiz idi və Ermənistan tərəfi demək olar ki, 5 il ərzində buna müqavimət göstərirdi. Ancaq yenə də deyə bilərəm ki, bizim iradəmizin qarşısında heç kim dura bilməz.

Bugünkü yeni reallıqlar dünyanın aparıcı ölkəsinin Prezidentinin iştirakı ilə avqust ayında təsdiqləndi, möhürləndi. Bizim Qələbəmizin çox böyük və güclü möhürü də vuruldu, onunla da separatçılığın, bizə qarşı ərazi iddialarının, anti-Azərbaycan qüvvələrinin bizə qarşı açıq “soyuq savaşı”nın artıq sonu gəldi, separatçılığın kitabı bağlandı və Azərbaycan xalqı artıq bir neçə aydır ki, sülh içində yaşayır.

Bizim xalqımız böyük fəlakətlə üz-üzə qalmışdı. Bilmirəm, dünyada buna oxşar ədalətsizliklə üzləşən xalqlar var, yoxsa yox, - bəlkə də var, - amma son illərin tarixində ən böyük ədalətsizliklə biz üzləşmişdik. Çünki torpaqlarımız işğal altına düşdü. Belə hallar dünyada var. Biz nə birinci idik, nə də sonuncu. Amma bütün belə hallar olduğu vaxtda beynəlxalq təşkilatlar, böyük dövlətlər və müxtəlif ölkələrin siyasi dairələri bu işğalı qınayır, işğalçını məcbur etmək üçün müxtəlif üsullardan istifadə edir, sanksiyalar tətbiq edir. Bunu biz görürük, indi yaxın tariximiz bunu göstərir. Ermənistan-Azərbaycan müharibəsi zamanı və müharibədən sonra atəşkəs dövründə beynəlxalq təşkilatlar düzgün qərar qəbul etsələr də, bu qərarların icrası üçün bir addım belə atmayıblar. Bax, bu təşkilatların, böyük dövlətlərin riyakarlığı, necə deyərlər, özünü burada bariz şəkildə göstərir. Bizi işğalla barışdırmaq böyük dövlətlərin əsas vəzifəsi idi. Bizim yanımızda olan tək ölkə Türkiyə idi. Buna görə biz türk qardaşlarımıza minnətdarıq, həm işğal dövründə, həm müharibə dövründə bizə daim siyasi və mənəvi dəstək vermişdir.

Müsəlman ölkələri. Onlar İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsində bizim təkliflərimizə həmişə müsbət reaksiya verərək, lazım olan qərar və qətnamələri qəbul etmişdilər. Ancaq bütövlükdə götürəndə bizim müharibəmiz və işğal tariximiz bütün başqa, buna oxşar hadisələrdən fərqlənir. Çünki yenə də deyirəm, işğalçıya qarşı heç bir sanksiya tətbiq olunmadı. Bu gün dünyada müxtəlif yerlərdə müharibələr, toqquşmalar, münaqişələr baş alıb gedir. Ya beynəlxalq təşkilatlar, ya böyük nüfuzlu ölkələr dərhal nə edirlər? Sanksiyalar tətbiq edirlər. Əlbəttə ki, sanksiyaların da böyük təsiri var. Xüsusilə Ermənistan kimi kiçik və zəngin olmayan, demək olar ki, kasıb ölkəyə əgər sanksiyalar tətbiq edilsəydi, əlbəttə, Ermənistan işğala son qoyardı. Ancaq nəinki sanksiyalar tətbiq edilmədi, əksinə, onlara bəziləri pulsuz silahlar verirdi, özü də bir milyon dollarlıq yox, milyardlarla dollar dəyərində. Bizim həm İkinci Qarabağ müharibəsi, həm antiterror əməliyyatı nəticəsində Ermənistandan qənimət kimi götürdüyümüz və məhv etdiyimiz silahların pul dəyəri təqribən 5-6 milyard dollardır. Bunların dağılmış bəzi nümunələri Bakıda Hərbi Qənimətlər Parkında nümayiş etdirilir, o cümlədən “İsgəndər M” ballistik raketi, hansı ki, ümumiyyətlə, Ermənistanda olmamalı idi. Çünki “İsgəndər M” raketinin ixracı qadağandır. Əgər belə demək mümkündürsə, ixraca açıq olan “İsgəndər E”, yəni eksport növüdür. “İsgəndər M” raketi necə Şuşaya zərbə endirdi? Elə bu, böyük sualdır. Yəni pulsuz silah, maliyyə yardımı. Hər il Amerikada, Fransada marafonlar keçirilirdi. Separatçılar, separatçı liderlər, – hansılar ki, bu gün Bakıda məhkəmə qarşısında cavab verirlər, – oraya vizalar alırdılar. Necə ola bilər? Minsk qrupunun həmsədr ölkələrinə separatçılar necə gedə bilərdilər? Axı digər separatçı ərazilər də var. Onlara Amerikaya, yaxud da ki, Fransaya kimsə viza verə bilər? Gedin, baxın, bu gün nə qədər separatçı inzibati ərazi var?! Ukrayna ərazisində, Moldova ərazisində, Gürcüstan ərazisində separatçı yuvalar var. Onların rəhbərlərinə Amerika, Fransa, Avropa ölkələri viza verə bilər? Yox. Amma erməni separatçılarına niyə vizalar verilirdi? Yəni dediyim sözün bir təsdiqi də budur. Onlar telemarafonlar keçirirdi, 100 milyonlarla dollar pul yığırdılar. Onlara gizli mənbələrdən də pul ötürülürdü, bir məqsədlə ki, bu torpaqları əbədi işğal altında saxlasın, Azərbaycan xalqına divan tutsun, bu şəhər və kəndləri daim nəzarət altında saxlasın. Bax, görün biz kimlərlə kəllə-kəllə getmişik. Biz görün Ermənistana olan hansı dəstəyin fonunda İkinci Qarabağ müharibəsində Qələbə qazanmışıq. Yəni, ona görə bütün bunlar, necə deyərlər, həm düzgün çatdırılmalıdır, həm də bizim təhsil müəssisələrimizdə, ictimai məkanda dəqiq təqdim edilməlidir, yəni bu unudulmamalıdır və biz də heç vaxt unutmamalıyıq.

Düzdür, indi Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh prosesi gedir və bu sülh prosesinin təşəbbüskarı da biz olmuşuq. Onu da hamı bilir və bilməlidir. Birinci təklifi biz vermişik, sülh müqaviləsinin mətninin müəllifi də bizik və oraya salınan bütün maddələrin də müəllifi bizik. Ancaq biz işğalı necə unuda bilərik?! Şəhidlərimizi necə unuda bilərik?! Xocalı qurbanlarını, digər günahsız insanların həlak olmasını necə unuda bilərik?! Heç vaxt unuda bilmərik və unutmamalıyıq. Çünki bu tarixi yaddaş həmişə bizim qəlbimizdə olmalıdır. Şəhidlərin əziz xatirəsi həmişə qəlbimizdə yaşamalıdır və heç vaxt şirin sözlərə uymamalıyıq. Bax, bunu mən bir də deyirəm. Mən bunu birinci dəfə deyil ki, deyirəm. Ayıq olmalıyıq, daim güclü olmalıyıq. Ona görə biz son 5 ildə ordu potensialımızı böyük dərəcədə gücləndirmişik və keçən ay hərbi paradda bütün dünya bunun bir hissəsini görə bildi. Əbədi sülhə nail olmaq üçün biz hər zaman potensial düşmənlərimizdən bir neçə dəfə güclü olmalıyıq. Bunu təmin edirik və edəcəyik.

Bu gün Ağdam rayonunda artıq həyat bərpa edilir. Üç kənddə insanlar yaşayır. Mən bu kəndlərin yenidən istifadəyə verilməsi mərasimlərində iştirak etmişəm - Kəngərli, Sarıcalı, Xıdırlı. Orada indi bir neçə min insan yaşayır və bu köç prosesi davam edir. Bu gün Ağdam şəhərində artıq insanlar yerləşir və bu yaşayış məhəlləsindəki 1268 mənzildə ağdamlılar yerləşəcək. Daha iki məhəllədə inşaat işləri gedir. Təkcə bu məhəllədə 60 çoxmərtəbəli bina var. Bütün şərait yaradılıb, infrastruktur qurulub və burada rahat yaşamaq üçün bütün imkanlar var. Təbii ki, Ağdam şəhərinin tam istədiyimiz kimi qurulması zaman tələb edir.

Onu da hər kəs yaxşı bilir ki, təkcə Ağdamda deyil, azad edilmiş bütün başqa ərazilərdə genişmiqyaslı quruculuq işləri gedir, "Böyük Qayıdış" Proqramı uğurla icra edilir. Ağdam rayonunda isə artıq bir neçə önəmli infrastruktur obyekti, mədəni obyekt istismara verilmişdir. Mən dünən Ağdam Sənaye Məhəlləsində yeni müəssisələrlə tanış olmuşam. Artıq 30-dan çox rezident qeydə alınıb. Onların bəziləri fəaliyyətə başlayıb, bəziləri isə yaxın gələcəkdə fəaliyyətə başlayacaq. Ağdam ölkəmizin böyük sənaye şəhəri olacaq. Bakı, Sumqayıt və Gəncədən sonra yəqin ki, dördüncü sənaye mərkəzi olacaq.

Burada nəqliyyatla bağlı məsələlər həll olunur. Birinci layihə Bərdə-Ağdam avtomobil yolu, Bərdə-Ağdam dəmir yolu olmuşdur. Dəmiryol vağzalı istismara verilmişdir. Hazırda biz vaxtilə Ulu Öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə inşa edilmiş Ağdam-Xankəndi dəmir yolunun inşası ilə məşğuluq.

Sakinlər: Allah rəhmət eləsin.

Prezident İlham Əliyev: Allah ölənlərinizə rəhmət eləsin. Bu dəmir yolunu da biz yenidən qururuq. Ağdam Cümə məscidi birinci bərpa olunan tarixi-dini abidəmizdir. Qiyaslı məscidi, – hansı ki, tamamilə dağıdılmışdır və orada da Ağdam Cümə məscidi kimi Ermənistan dövləti bütün müsəlmanları təhqir etmək üçün heyvan saxlayırdı, – o da açıldı. Suvarma işləri öz həllini tapır. Xaçınçay su anbarı yenidən quruldu. Həm Ağdam üçün, həm də bütün ölkəmiz üçün vacib olan mədəni digər abidə "İmarət" kompleksidir. O da tamamilə bərpa edildi. Natəvanın ermənilər tərəfindən dağıdılmış heykəlinin eynisi qoyuldu. Məktəb istifadəyə verilmişdir. Çox gözəl, böyük məktəb, Muğam Mərkəzi, iki mehmanxana. Yəni o qədər işlər görülüb ki, bəlkə də hansılarısa mən unutmuşam. Amma yəni hər şey göz qabağındadır. Bütün bunlar da cəmi 5 il ərzində yaradılıb. Yəni, bilirsiniz o nəyi göstərir? Təkcə söhbət ondan getmir ki, biz proqram qəbul etmişik və təbii ki, nəzarət var. Mən də dəfələrlə azad edilmiş ərazilərə gedərkən özüm şəxsən nəzarət edirəm. Söhbət ondan gedir ki, bütün xalqımız bu işləri böyük həvəslə görür. Əgər bu amil olmasaydı, biz qısa müddət ərzində bu qədər işi görə bilməzdik. Məsələn, dünən Xankəndidə Qarabağ Universitetinin yeni korpusunun açılışında idim. Tamamilə sıfırdan tikilmiş yeni, gözəl binadır. Maraqlanıram ki, burada yeni tədris prosesi necə gedir? Tələbələr, müəllimlər. Müəllimlərin bəziləri xaricdən, bəziləri isə Azərbaycanın müxtəlif yerlərindən gəlir dərs deməyə. Mən maraqlanıram ki, bəs motivasiya nədir? Onları nə cəlb edir? Mənə deyirlər ki, Qarabağ cəlb edir bizi.

Bir daha sizi təbrik edirəm, cansağlığı arzulayıram.

Sonra sakinlər çıxış etdilər.

Birinci kişi sakin: Cənab Prezident, bu gün Ağdam camaatı üçün ikiqat bayramdır. Həm Sizin doğum gününüzdür, həm də Ağdam şəhərinin açılışı günüdür. Siz prezidentlik dövrünüzdə nə söz vermişdinizsə, onun hamısını vaxtında yerinə yetirdiniz və bizi 30 illik Ağdam həsrətindən qurtardınız. Allah Sizə uzun ömür, cansağlığı versin. Mən bir ziyalı, bir şəhid atası və Qarabağ veteranı kimi öz adımdan, bütün ağdamlılar adından Sizə uzun ömür, cansağlığı, fəaliyyətinizdə uğurlar arzu edirəm. Sağ olun, Allah Sizə ömür versin.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Birinci qadın sakin: Salam, əziz Prezident, xoş gəldiniz, Mehriban xanım. Sizi həmişə xalqın arasında görmək bizim üçün böyük fəxrdir, bizi çox sevindirir, qürur verir. Ağdamlılar adından Sizi təbrik edir, uzun ömür, cansağlığı arzulayırıq.

İkinci qadın sakin: Yüz yaşayasan.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Birinci qadın sakin: Bizə qürur verir ki, Siz həmişə xalqın arasındasınız. Çox sağ olun, var olun. Sizə təşəkkür edirik ağdamlılar adından. Milli Qəhrəmanımız Allahverdi Bağırovun həyat yoldaşıyam. Təşəkkür edirəm.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

İkinci kişi sakin: Mən də təqdimat edim: ruhani şair, Ağdamdan din xadimi Hacı Fərman Azançı. Cənab Prezident, əvvəla sizlərin üzərinə Allahın salamı, rəhməti və bərəkəti olsun ki, bu gün o qədər bizim ürəyimiz açılıb ki, Quzanlıdan bu gün buraya gələndə and olsun Allaha, elə bilirdik ki, Kəbəni ziyarət eləməyə gəlirik. Ağdam bizim Kəbəmiz, qibləgahımızdır. Bu gün bütün bunları bizə bəxş edən Siz, Sizin Müzəffər, Qalib Ordunuz, şəhidlərimiz, döyüşən oğlanlarımızdır. Allah, Xudavəndi Aləm sizlərdən razı olsun. Allah şəhidlərimizə rəhmət eləsin, qazilərimizə cansağlığı versin.

Mən nəyi demək istəyirəm, bayaq Ağdam məscidinin adını çəkdiniz. Mənim yadıma nə düşdü: mənfur ermənilər orada donuz saxlayırdılar. Siz gəldiniz, oranı bərpa etdiniz. Bu gün həmin məsciddən azan səsləri ucalır, insanları doğruluğa, dürüstlüyə, Allaha doğru ibadətə, itaətə dəvət edir. Siz o məscidin qarşısında

durdunuz və dediniz ki, "Qarabağ Azərbaycandır!". Bu, elə-belə məsələ deyil. Ondan əlavə, bu gün Ağdam dirçəlir. Beş il müddətində sıfırdan o qədər işlər görülüb ki, təsəvvür edin, bu boyda binalar, məktəblər Ağdamın rəmzləri olubdur. Biz ağdamlıların ürəyində nisgil idi, yaşamışıq bunu. Təsəvvür edin, İmarət kompleksi, Çay evi, – göstəriş vermisiniz ora bərpa olunur, – Ağdamın simvollarından Çörək muzeyi, mədəniyyət evimiz, bir nömrəli məktəbimiz... İnşallah, onlar da bərpa olunacaqdır. Yəni, bütün bunların həyata keçməyi Sizin əməyinizdir. Mən Ağdamın özündənəm. Bizim uşaqlığımız bu yerlərdə keçibdir. Bu gün bizi o günlərə qaytarmaq, bizə sevinc bəxş etmək elə-belə məsələ deyil. Biz Sizə 210 minlik ağdamlılar adından ürəkdən təşəkkür edirik. Allah Sizdən razı olsun, Allah Sizi var eləsin!

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Üçüncü qadın sakin: Bu gün biz buraya yığışmışıq. Şəhidlərimizin ruhu şad olsun, qazilərimizə Allah kömək olsun. Allah Sizə də cansağlığı versin. Ad gününüzü təbrik edirəm, cənab Prezidentimiz, başınıza dönüm Sizin. Yüz yaşayasan!

Bu gün 83 yaşımda, – yəqin yadınızda olar, o vaxt çəkiliş olanda 79 yaşım var idi, indi 83 yaşımın içindəyəm, – burada, bu torpağın üstündə Sizinlə birlikdə, bütün xalqımla birlikdə durmağı Allah-taala mənə nəsib etdiyinə görə çox şadam. Çox şükür, o açar təkcə evimin açarı deyil, o torpağımızın açarıdır, qızıl açardır. Çox şadam, Allah Sizi var eləsin, canınız sağ olsun. O vaxt Allah-taaladan möhlət arzuladım ki, torpağımızın alınması münasibətilə gəlim, burada Sizə, Mehriban xanıma təşəkkürümü bildirim.

Cənab Prezident, 24 dekabr – bu gün Sizin ad gününüzdür. Öz ad gününüzdə burada bizimləsiniz. Biz Sizi ürəkdən təbrik edirik. Sizə gözəl günlər arzulayırıq. Allah razı olsun Sizlərdən.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Üçüncü kişi sakin: Çox hörmətli Prezidentimiz, Ali Baş Komandanımız İlham Əliyev, Azərbaycanın çox hörmətli birinci xanımı, vitse-prezidentimiz Mehriban xanım, çox xoş gəlmisiniz. Gələn qədəmləriniz mübarək olsun, sağlam olasınız, gümrah olasınız. Ağdam torpağına 32 il idi həsrət idik. Hər dəfə Sizinlə görüşdə deyirdiniz ki, Maarif, arxayın ol, mən o torpaqları işğaldan azad edib sizi oraya aparacağam. Həqiqətən elə də oldu. Şəxsən mənim və bütün ağdamlıların bu gün o qədər yüksək səviyyədə sevinci var ki, adam bilmir, nədən başlasın, nədə qurtarsın. Bu gün Sizin doğum gününüzdür. Mən hər ikinizi, sizin övladlarınızı təbrik edirəm. Doğum gününüz münasibətilə Sizə sağlam ömür, uğurlar arzu edirəm. Allah Sizi qorusun.

Bir də demək istəyirəm, cənab Prezident, uzun illərin təcrübəsində görmüşəm ki, İlahinin yaratdığı sevimli bəndəsi xeyirxah işlərlə məşğul olur – körpüsü olmayan yollara körpü salır, yolu olmayan yerlərə yol, işığı olmayan şəhərə işıq çəkir, suyu olmayan yerlərə su çəkir, evi olmayan adamların hamısına ev tikir, yardım edir. Bunların hamısı hər ikinizdə var – həm Prezident İlham Əliyevdə, həm də Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban xanımda. Ona görə ki, Siz Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin övladısınız və onun tapşırığı, varisliyi ilə Azərbaycanı həmişə qoruyursunuz. Biz buna sevinirik, şad oluruq.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Həmin kişi sakin: Ulu Öndərin vəsiyyətlərinin hamısını mən bilirəm. Onların hamısına əməl edirsiniz. O deyirdi, tapşırırdı ki, Siz Azərbaycanın işğal olunmuş 20 faiz torpağını bərpa etməlisiniz, sərhədləri düzgün müəyyənləşdirməlisiniz. İşğal olunmuş kəndləri, şəhərləri, o yerlərin hamısını azad etməklə yanaşı, yeni kənd, yeni şəhər, yeni qəsəbə salmalısınız. Bunların hamısını edirsiniz, cənab Prezident, Allah Sizi qorusun. Mən bir ağsaqqal kimi, – 81 yaşım var, – bunu deyirəm, İlahi qüvvə var, Sizə heç bir qüvvənin gücü çatmaz. Ona görə ki, deyilən bu işlərin hamısını Siz İlham Heydər oğlu Əliyev ürəkdən, yatmadan, dincəlmədən, əziyyət çəkəçəkə edirsiniz. Hansı yerdə, hansı rayonda təməl qoyursunuzsa, onun icrası ilə maraqlanır, açılışında iştirak edirsiniz. Buna vaxt lazımdır, sağlamlıq lazımdır. Allah Sizə sağlamlıq versin, amin. Eləcə də Mehriban xanıma Allah sağlamlıq versin. Allah Sizi qorusun.

Siz Azərbaycanın 20 faiz torpağını işğaldan azad etdiniz. Otuz iki il idi ki, biz Ağdam üzünə həsrət idik. Şəxsən mən hər dəfə Sizinlə görüşəndə deyirdiniz ki, tələsmə, mərhələ-mərhələ o günə də gəlib çatacağıq. Mehriban xanım deyirdi o sözü. Doğrudan da şükürlər olsun bu günə ki, Siz onu həyata keçirə bildiniz. Elə qüvvələrlə rastlaşırdınız ki, mən televizorun qabağında saatlarla ayaq üstə durub gözləyirdim ki, görüm nə cavab alınacaq. Ona elə cavab verirdiniz, mat olurdu. Ona elə cavab verirdiniz ki, o, Sizin sözünüzdən dönə bilmirdi, Sizə baş əyirdi. Bunların hamısı Azərbaycanın Milli Qurucusu Heydər Əliyevin təcrübəsi idi. Onun vəsiyyəti idi. O, Azərbaycanın yüksəksəviyyəli memarı idi. Hər dəfə onunla görüş keçirəndə mən elə bilirdim ki, dünya bizimdir. Elə bilirdim ki, həyat bizimdir. O hakimiyyətə gəlməsə idi, Azərbaycan yox idi. O, hakimiyyətə gələndən sonra biz dirçəldik. Biz ondan sonra hər yerdə tanındıq. Həm də dünyanın hər yanında deyirdilər ki, Azərbaycanı Heydər Əliyev tanıtmışdır. İndi isə Sizin mərdliyiniz, qoçaqlığınız, güclü rəhbərliyiniz hesabına, şəhidlərimizin, qazilərimizin gücü, müharibə veteranlarımızın səyi ilə biz işğal olunmuş torpaqlarımızı azad etdik.

İndi gözəl şəhərlər salırsınız. Sizə uzun ömür, sağlamlıq arzulayıram. Arzu edirəm ki, heç bir pis qüvvə

Sizə toxunmasın. Biz onu həmişə deyirik. Bütün ağdamlılar Sizi sevir. Balacasından tutmuş böyüyünə kimi bütün Ağdam camaatı Sizi dəstəkləyir. Hər dəfə söhbət düşəndə deyirlər, Allah İlham Əliyevə dəyməsin, Allah Mehriban xanıma dəyməsin. O, Azərbaycanın birinci xanımıdır. O, Azərbaycanın vitse-prezidentidir. O, İlham Əliyevə çox yaxşı kömək edir. Mən və bütün ağdamlılar arzu edirik ki, balaca Heydərimiz həmişə sağlam, gümrah olsun, Azərbaycana rəhbər olsun, Sizin özünüzün yetişdirməniz, kadrınız olsun. Necə ki, Ulu Öndərimiz Heydər Əliyev Sizi yetişdirib, onun vəsiyyətlərinin hamısına əməl edirsiniz, özü də yüksək səviyyədə. Bu hər övladın işi deyil. İndi isə balaca Heydər Azərbaycanın rəhbəri olsun. Biz onunla fəxr edirik. Biz Sizinlə fəxr edirik. Sizi sevirik, Sizi dəstəkləyirik. Bunu bütün ağdamlıların adından deyirəm, bütün komandamızın adından deyirəm.

Bir məsələni demək istəyirəm ki, mən Qarabağ atlarını ermənilərdən çox cəsarətlə aldım. O zaman aldım ki, 1992-ci il fevral ayının 26-sı idi, 366-cı alayın köməyi ilə Xocalıya hücum etdilər, Xocalını çox pis günə saldılar. Orada mənim 15 nəfər yaxın qohumum şəhid oldu. Beş nəfər yaxın qohumum əsir düşdü. Bu zaman onlar Qarabağ atını özəlləşdirmək, özününküləşdirmək istəyirdilər. Ona nail ola bilmədilər. Biz mərdliklə, qoçaqlıqla o atları gətirdik, Üçoğlanda toyuq fermasına yığdıq, orada saxladıq. Sonra da onları öz gücümüzlə Bakıya apardıq. Siz 2014-cü ildə Ağdamda köçkün şəhərciklərinin açılışında iştirak edəndə Sizə çatdırdıq ki, bəs Qarabağ atlarının vəziyyəti yaxşı deyil. Çox sağ olun, minnətdaram. Bu atlar Ağdamın milli simvolu idi. Ağdama böyük hörmət etdiniz, Qarabağ atı üçün böyük kompleks tikdirdiniz, Mehriban xanım da ona xarici dildə kitab yazdırdı, bütün dünyanın hər yanına yaydı.

Quzanlı kimi böyük bir şəhər salmısınız orada. Allah Sizdən razı olsun. Ağdam camaatı Sizə ömrü boyu minnətdardır ki, Qarabağ atını Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin tapşırığı ilə regionların iqtisadi inkişafı dövlət proqramına saldınız. İndi Sizin və Mehriban xanımın hesabına orada Qarabağ atı inkişafdadır, özü də yüksək səviyyədə.

Bizim qoşa minarəli Ağdam məscidini, Cümə məscidini ermənilər məhv etmişdi. Çox xırdalamıram. Onu Siz yenidən bərpa etdiniz. Biz ağdamlıların ürəyindən keçən işləri etdiniz. Muğam evini yaratdınız. Muğam evi bizim Ağdam üçün ən lazımlı bir yerdir. Həm Muğam evi, həm Qarabağ atı, həm də ki, o başqa işlərin hamısını Siz yüksək səviyyədə gördünüz. Allah Sizin köməyinizdə olsun. Siz yaxşı ailənin, gözəl ailənin, Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin düzgün, cəsarətli oğlusunuz. Onun vəsiyyətlərini Siz yerinə yetirdiniz. Öpürəm Sizi. Bütün ağdamlıların adından Sizə öz təşəkkürümüzü, minnətdarlığımızı bildiririk. Biz səni sevirik. Səni də, bütün uşaqlarını da, balaca Heydəri də sevirik.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun, mən də sizi sevirəm.

Həmin kişi sakin: Sənin arxanca haraya desən, getməyə hazırıq. Siz ki, o qatarı gətirib Ağdama çıxarmısınız, nə desən, etməyə hazırıq. Ağdamda Baş plan üzrə gözəl şərait yaradırsınız. O Baş plan haqqında mənim məlumatım var. Allah Sizə ömür versin. Allahdan arzu edirəm ki, İlahi qüvvə sənə, yoldaşına, balalarına sağlam ömür versin.

Prezident İlham Əliyev: Sağ olun.

Daha sonra sakinlərə evlərin açarlarının təqdim edilməsi mərasimi oldu.

Dövlətimizin başçısına minnətdarlığını bildirən Maarif Hüseynov dedi: Öpürəm Sizi. Bütün Azərbaycanı yaşatdın, təkcə Ağdamı yox. Ağdamın əhalisi səni çox istəyir, sənin arxandadır, necə deyim, ürəyin istəyən qədər sənə köməyi var. Öpürəm səni, öpürəm.

Prezident İlham Əliyev: Çox sağ olun. Bilirsiniz, biz Eyvazxanbəylidə də gözəl bir mərkəz yaradacağıq.

Maarif Hüseynov: Sağ olun, bilirəm, bilirəm.

Prezident İlham Əliyev: Yəni atın əsl vətəni oradır da, bilirsiniz.

Maarif Hüseynov: Oradır, amma inanın ki, o nəslin korlanmasının qarşısını alan birinci növbədə Ulu Öndərimiz Heydər Əliyev oldu.

Prezident İlham Əliyev: Amma siz o vaxt o atları çıxarmasaydınız, onlar batacaqdı.

Maarif Hüseynov: Erməni sevinəcəkdi, deyəcəkdi, Qarabağ da bizimdir, elə Qarabağ atları da. Öpürəm Sizi, çox sağ olun. Sizə uzun ömür arzu edirəm. Balalarınız xoşbəxt olsun. O balaca Heydər Sizə həmişə dayaq olsun.

Mehriban xanım Əliyeva: Balaca Heydər artıq böyüyüb (gülür).

Maarif Hüseynov: Çox xoşbəxt olsunlar. Balaları ilə xoşbəxt olsun.

Mehriban xanım Əliyeva: Çox sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: İki uşağı var.

Sakinlər: Allah saxlasın.

Prezident İlham Əliyev: İki oğul.

Maarif Hüseynov: Siz Azərbaycanı bütün dünyada tanıdırsınız. Siz o polad yumruğunuzla elə cəsarətli komandanlıq edirdiniz ki, həyatda heç vaxt uduzmazsınız. Siz xeyirxah adamsınız. Bax o da, Siz də. Yaradırsınız, xalqı yaşadırsınız, xalqa çörək verirsiniz. Bunlar hamısı Sizin qanınızda var, Sizdə var. Sağ olun.

Prezident İlham Əliyev: Çox sağ olun. Təbrik edirəm, xoşbəxt yaşayın.

Maarif Hüseynov: Çox sağ olun, Allah Sizdən razı olsun.

Sonra xatirə şəkilləri çəkdirildi.

Qadın sakin: Sizin ad gününüzü təbrik edirəm. Allah Sizə uzun ömür, cansağlığı versin. Allah-taala Sizi dövlətimizin, millətimizin üzərindən əskik etməsin, əskik olmayasınız. Siz bu gün bizə 30 illik həsrətin sevincini yaşatdınız. Doğma Vətənimizə qayıtdığımız üçün Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Allah Sizi qorusun. Biz anaların xeyir-duası həmişə Sizin üstünüzdə olsun.

Kişi sakin: Cənab Prezident, bu gün doğum günü-nüzdə burada camaatla görüşməyinizlə, elə bil ki, Ağdamı dirçəltdiniz, camaatın ürəyini genişləndirdiniz. Allah Sizi qorusun, Allah Sizə dəyməsin!

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ İLHAM ƏLİYEVİN NİTQLƏRİ, ÇIXIŞLARI VƏ MÜSAHİBƏLƏRİ

Bakıda İtaliya Azərbaycan Universitetinin ilk tədris korpuslarının açılış mərasimində İlham Əliyevin çıxışı

– Hörmətli cənab Prezident.

Hörmətli qonaqlar, tələbələr, müəllimlər.

Xanımlar və cənablar.

Bu gün İtaliya-Azərbaycan əlaqələrinin tarixində çox əlamətdar bir gündür, biz İtaliya-Azərbaycan Universitetinin binalarının açılışını qeyd edirik. Mən keçən il Romada Prezident Mattarella ilə görüşərkən ona bu haqda məlumat vermişdim və onu Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət etmişdim. Şadam ki, cənab Prezident mənim dəvətimi qəbul edib Azərbaycana ikinci dəfə rəsmi səfərə gəlib. Biz səfər çərçivəsində bu gözəl təhsil ocağının açılışını birlikdə qeyd edirik. Əslində, Prezident Mattarellanın rəsmi səfər proqramına bu tədbirin salınması onu göstərir ki, həm İtaliya, həm də Azərbaycan bu sahədəki əməkdaşlığa çox böyük əhəmiyyət verir. Əminəm ki, universitetin gələcəyi çox parlaq olacaq. Bu, nəinki Azərbaycanda, dünya miqyasında öz layiqli yerini tutacaq, universitetin məzunları isə Azərbaycanın inkişafına öz töhfələrini verəcəklər. Əminəm ki, burada oxuyan və oxuyacaq tələbələr gələcəkdə Azərbaycanın inkişafına çox böyük dəstək verəcəklər. Çünki sirr deyil ki, hər bir ölkənin inkişafı onun elmi və təhsil potensialından qaynaqlanır. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinə nəzər salsaq görərik ki, bu ölkələri inkişaf etmiş ölkələr edən məhz biliklərdir, təhsildir, texnologiyalardır. Bugünkü dünyada texnoloji inkişaf hər bir ölkənin uğurunu müəyyən edir. Təbii resurslarla zəngin olan ölkələr kimi Azərbaycan, ilk növbədə, təbii resurslardan gələn gəlirləri insan kapitalına yönəltməyə çalışmışdır. Çünki biz gələcəyə baxmalıyıq. Yenə də deyirəm, neft, qaz, təbii resurslar hələ o demək deyil ki, bu ölkələr uzunmüddətli dayanıqlı inkişafa malik olacaqlar. Bu inkişaf qısamüddətli ola bilər. Uzunmüddətli dayanıqlı inkişaf məhz biliyin, texnologiyanın, təhsilin səviyyəsinin üzərində qurulur. Ona görə biz Azərbaycanda bu sahəyə böyük diqqət yetirərək artıq uzun illər ərzində bir çox önəmli proqramlar icra etmişik.

Mən Prezident vəzifəsinə seçiləndən sonra demək olar ki, dərhal göstəriş vermişdim ki, Azərbaycan vəsaiti hesabına dünyanın aparıcı ali məktəblərinə Azərbaycan gəncləri ezam edilsin, onların bütün xərcləri dövlət tərəfindən ödənilsin və onlar yaxşı oxuyub Vətənə yaxşı mütəxəssislər kimi qayıtsınlar. Bu günə qədər dövlət xətti ilə dünyanın aparıcı ali məktəblərində təhsil alan tələbələrin sayı minlərlə ölçülür. Ondan sonrakı mərhələdə qərara gəldik ki, eyni zamanda, Azərbaycanın daxilində təhsil sisteminin inkişafı ilə bağlı beynəlxalq əməkdaşlıq məsələlərinə də diqqətlə yanaşaq. Artıq Azərbaycanda bir neçə xarici tərəfdaşlarla birgə universitet fəaliyyət göstərir və növbəti universitet İtaliya-Azərbaycan Universitetidir. Bu universitetin özəlliyi bundan ibarətdir ki, – burada rektor Hafiz Paşayev bunu qeyd etdi, - bu universitet İtaliyanın beş aparıcı universiteti və ADA Universiteti ilə birlikdə qurulmuşdur. Əlbəttə, İtaliya-Azərbaycan strateji tərəfdaşlıq əlaqələrini nəzərə alaraq, biz əminik və ümid edirik ki, bu, Azərbaycanın aparıcı təhsil ocaqlarından birinə çevriləcəkdir.

İtaliya Azərbaycanla artıq uzun illər strateji tərəfdaşlıq əsasında münasibətlər qurmuşdur. Biz, sözün əsl mənasında, strateji tərəfdaşıq. Çünki bizim əməkdaşlığımız strateji xarakter daşıyır, qısamüddətli deyil, uzunmüddətlidir. Eyni zamanda, bizim əməkdaşlıq çərçivələrinə ildən-ilə yeni istiqamətlər əlavə olunur. Energetikadan başlamış sənaye istehsalına qədər uzanan və bu gün təhsil sahəsini əhatə edən əməkdaşlıq, sözün əsl mənasında, strateji xarakter daşıyır.

Dünən Prezident Mattarellanın rəsmi səfəri zamanı həm rəsmi açıqlamalarda, həm apardığımız danışıqlarda biz bunu qeyd edirdik ki, İtaliya-Azərbaycan əməkdaşlığı, məsələn, energetika sahəsində böyük bir inkişafa yol açmışdır. Cənub Qaz Dəhlizinin tərkib hissəsi olan TAP layihəsi böyük dərəcədə Prezident Mattarellanın şəxsi dəstəyi nəticəsində mümkün olmuşdur. Əgər o vaxt bu həll olunmasaydı, bu gün biz Avropa məkanına bu qədər təbii resurslar ixrac edə bilməzdik. Biz də ondan əziyyət çəkərdik, Avropa məkanı da. Bu gün Azərbaycan qazı Avropa İttifaqına səkkiz üzv ölkənin enerji təhlükəsizliyini dəstəkləyir və bu coğrafiya genişlənir və burada İtaliya-Azərbaycan əməkdaşlığı həlledici rol oynamışdır.

Qaz təchizatına görə Azərbaycan İtaliya bazarında ikinci yerdədir, neft təchizatına görə birinci yerdədir. Əminəm ki, təhsil sahəsində də İtaliya bizim üçün bir nömrəli tərəfdaş olacaq. Hər halda burada gördüklərimiz və artıq fəaliyyətə başlamış universitetin uğurları bunu deməyə əsas verir. Artıq yüzlərlə tələbə oxuyur. Biz bu gün burada rəhbər heyətlə də tanış olduq. Burada

beynəlmiləl müəllim heyəti çalışır, həm İtaliyadan, həm Azərbaycandan. Xarici tələbələr də var və bu, çox gözəl bir ovqat yaradır. Əminəm ki, burada oxuyan və məzun olacaq tələbələr gələcəkdə İtaliya-Azərbaycan dostluğunun elçiləri olacaqlar. Hər halda burada oxuyan Azərbaycan tələbələrinin gələcəyi İtaliya ilə bağlı olacaq. Onlar İtaliyanı, onun mədəniyyətini, onun inkişafını, onun uğurlarını daha yaxından tanıyacaqlar. Burada bir çox məqsədlər təmin ediləcək. İlk növbədə, Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün gələcəkdə güclü kadr potensialı yaradılacaq. Bizim təhsil sahəsinin təkmilləşməsi məsələləri öz həllini tapacaq. Biz ən müasir və mütərəqqi təhsil sisteminə qoşulacağıq və eyni zamanda, Avropa İttifaqının aparıcı ölkələrindən biri olan İtaliya ilə dostluq əlaqələrimiz daha da güclənəcək. Bütün bu amilləri nəzərə alaraq bir daha görürük ki, vaxtında atılmış və düşünülmüş addımlar gözəl nəticələrə gətirib çıxarır.

Burada qeyd olundu, bu universitetin yaradılması təşəbbüsü cəmi beş il bundan əvvəl irəli sürülmüşdür. Romada, Azərbaycan səfirliyində, səfirliyin binasında yerləşən Mədəniyyət Mərkəzində sənədlər mübadiləsi olmuşdur. Ondan sonra mənim tərəfimdən Sərəncam imzalanmışdır. Daha sonra Azərbaycanın dövlət büdcəsindən bu binaların, bütün infrastrukturun yaradılmasına vəsait ayrılmışdır və bu gün 2025-ci ildə biz bu gözəl binaların açılışını qeyd edirik.

Bu, doğrudan da gözəl hadisədir. Bu təhsil ocağı İtaliya-Azərbaycan dostluq ocağı olacaq. Hər birinizi bu münasibətlə təbrik edirəm. Prezidentə bu tədbirdə bizimlə bərabər olduğu üçün bir daha təşəkkürümü bildirirəm. Sağ olun.

İlham Əliyev “Kazinform” agentliyinə müsahibə verib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Qazaxıstana dövlət səfəri ərəfəsində “Kazinform”a eksklüziv müsahibəsində iki ölkə arasında siyasi dialoqun yüksək səviyyəsindən, nəqliyyat, logistika, neft-qaz sahələrində əməkdaşlığın sürətli inkişafından, həmçinin yaşıl enerji sahəsində birgə işin perspektivlərindən və Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsində təşəbbüslərdən bəhs edib.

-Hörmətli cənab Prezident, ən yaxın vaxtda Sizin Qazaxıstan Respublikasına dövlət səfəriniz gözlənilir. Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında siyasi münasibətlərin hazırkı səviyyəsini necə xarakterizə edərdiniz və qarşıdakı səfərdən gözləntiləriniz nədən ibarətdir?

– Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında siyasi əlaqələr hazırda yüksək dərəcədə möhkəmlik və qarşılıqlı etimad ilə xarakterizə olunur. Ötən onilliklər ərzində xalqlarımız arasında tarixi qardaşlığa, dostluğa və qarşılıqlı dəstəyə, ortaq türk kimliyinin möhkəm təməlinə, oxşar mədəni ənənələrə və mənəvi dəyərlərə əsaslanaraq, biz həqiqi strateji tərəfdaşlıq və müttəfiqlik münasibətləri qurmuşuq.

Sözsüz ki, ikitərəfli əməkdaşlığın möhkəmlənməsinə töhfə verən mühüm amil ən yüksək səviyyədə aparılan və dövlətlərarası əlaqələrin bütün səviyyələrdə hərtərəfli dərinləşməsinə təkan verən fəal və konstruktiv dialoqdur.

Bu, son üç ildə mənim qardaş ölkəyə yeddinci səfərimdir. Qazaxıstana hər səfərimdə dinamik inkişafı, yeni uğurları müşahidə etmək mənim üçün xoşdur. Bu nailiyyətlər Prezident Kasım-Jomart Tokayevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən məqsədyönlü və düşünülmüş dövlət siyasətindən xəbər verir. Ölkənin modernləşdirilməsinə və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsinə yönəlmiş islahatların uğurla həyata keçirilməsi xüsusi təsir bağışlayır. Bu uğurlar münasibətilə bütün qardaş Qazaxıstan xalqını təbrik etmək istərdim. Həmin müddət ərzində Prezident Kasım-Jomart Kemeleviç Tokayev Azərbaycana altı dəfə səfər edib. Bütün bunlar ölkələrimiz arasında hərtərəfli tərəfdaşlıq və qarşılıqlı strateji fəaliyyətin inkişafına müştərək səylərimizi nümayiş etdirir. Bundan əlavə, müntəzəm təmaslar bizə gündəlikdə duran aktual məsələləri operativ şəkildə həll etməyə və əməkdaşlığın əsas istiqamətləri üzrə razılaşdırılmış mövqeləri müəyyənləşdirməyə imkan verir.

Fürsətdən istifadə edərək, işğaldan azad edilmiş Füzuli şəhərində Kurmanqazı adına Uşaq İncəsənət Mərkəzinin tikintisinə görə qardaş Qazaxıstana bir daha minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm. Bu Mərkəz mühüm mədəni-maarif müəssisəsinə çevrilib, hazırda orada 100-ə yaxın uşaq təhsil alır.

Biz ötən illər ərzində möhkəm hüquq-müqavilə bazası - təqribən 170 sənəd işləyib hazırlamışıq, siyasi, iqtisadi-ticari, investisiya, mədəni-humanitar və digər sahələrdə səmərəli əməkdaşlıq mexanizmləri yaratmışıq. Bu il 20 illiyini qeyd etdiyimiz Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında strateji tərəfdaşlıq və müttəfiqlik münasibətləri haqqında Müqavilənin əhəmiyyətini xüsusi qeyd etmək istərdim. Bu sənəd Azərbaycan-Qazaxıstan əməkdaşlığının müxtəlif sektorlarda inkişafının etibarlı təməlini qoyub və ötən illər ərzində ölkələrimiz arasında bütün sahələrdə əməkdaşlıq əhəmiyyətli dərəcədə genişlənib.

Həmçinin ilk iclası Qazaxıstan Prezidentinin ötən il Azərbaycana dövlət səfəri zamanı keçirilən Ali

Dövlətlərarası Şuranın əhəmiyyətini qeyd etmək lazımdır. Astanada keçiriləcək ikinci iclasda qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın perspektivləri və Azərbaycan-Qazaxıstan münasibətlərinin yeni səviyyəyə qaldırılması istiqamətində atılacaq addımlar müzakirə olunacaq.

Azərbaycan və Qazaxıstan, həmçinin çoxtərəfli formatlarda, xüsusilə beynəlxalq və regional təşkilatlar, o cümlədən BMT, Türk Dövlətləri Təşkilatı, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, Asiyada Qarşılıqlı Fəaliyyət və Etimad Tədbirləri Müşavirəsi və digərləri çərçivəsində də səmərəli əməkdaşlıq edir. Ölkələrimiz beynəlxalq arenada bir-birini dəstəkləyir, bir çox məsələlərdə ortaq mövqeyi bölüşür.

– Son illər Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında iqtisadi-ticari əməkdaşlıq necə inkişaf edir?

– Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında iqtisadi-ticari əməkdaşlığın spektri çox genişdir. İqtisadi-ticari qarşılıqlı fəaliyyətin davamlı artımını məmnunluqla qeyd edirik. Hər iki ölkə ardıcıl olaraq birgə təşəbbüslər həyata keçirir, iqtisadiyyatın müxtəlif sektorlarında əməkdaşlığı genişləndirir. Bu proses məqsədyönlü dövlət siyasəti, biznes icmalarının nümayəndələri arasında fəal dialoq, qarşılıqlı faydalı və tərəfdaşlıq münasibətlərinin inkişafına ümumi sadiqlik sayəsində mümkün olub.

Bu günə qədər ölkədə Qazaxıstan kapitalı ilə 250-yə yaxın kommersiya strukturu qeydə alınıb. Bu, investisiya mühitinə yüksək etimadı təsdiq edir və iqtisadi qarşılıqlı fəaliyyətin daha da genişləndirilməsi üçün möhkəm zəmin yaradır.

Qarşılıqlı ticarətdə də müsbət dinamika özünü aydın şəkildə göstərir. 2024-cü ildə iki ölkə arasında əmtəə dövriyyəsinin həcmi 470 milyon dollar təşkil edib. 2025-ci ilin yanvar-avqust aylarında isə ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə üç dəfə çox olmaqla, 547 milyon dollara çatıb. Bu artım Orta Dəhlizin potensialından səmərəli istifadə, nəqliyyat və logistika infrastrukturunun sistemli modernləşdirilməsi ilə bağlıdır.

Bununla yanaşı, Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında investisiya əməkdaşlığı möhkəmlənir: Azərbaycanın Qazaxıstan iqtisadiyyatına investisiyası 225 milyon dollara, Qazaxıstanın isə Azərbaycana sərmayəsi 136 milyon dollara çatıb. Bu göstəricilər tərəflərin uzunmüddətli tərəfdaşlığa və davamlı inkişafa qarşılıqlı marağını nümayiş etdirir.

– Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında nəqliyyat-logistika və neft-qaz sektorlarında, həmçinin yaşıl enerji sahəsində əməkdaşlığın səviyyəsini necə qiymətləndirirsiniz? Orta Dəhlizin hər iki ölkə üçün əhəmiyyəti nədən ibarətdir? Aktau və Ələt limanları vasitəsilə daşımaların səmərəliliyini artırmaq üçün hansı addımlar atılır?

– Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında nəqliyyat-logistika əməkdaşlığı iqtisadi artım və regional bazarların inteqrasiyası üçün yeni imkanlar açan strateji əhəmiyyətli istiqamətdir. İnfrastrukturun davamlı inkişafı, tarif və logistika üstünlüklərinin genişləndirilməsi daşımaların həcminin artırılması və ikitərəfli münasibətlərin daha da möhkəmlənməsi üçün əlverişli şərait yaradır.

Hazırda bu qarşılıqlı fəaliyyət sahəsi əhəmiyyətli tərəqqi nümayiş etdirir. 2024-cü ildə Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında tranzit daşımaları əvvəlki dövrlə müqayisədə 20 faiz artaraq 3,5 milyon tondan çox olub. Orta Dəhliz ölkələr arasında davamlı və səmərəli əlaqələrin təmin edilməsində əsas rol oynayır.

2022-ci ildə Aktauda Türkiyə, Azərbaycan və Qazaxıstan ərazilərindən keçən Orta Dəhlizin inkişafı və istismarı üzrə “2022–2027-ci illər üçün Yol Xəritəsi” imzalanıb. Sənəd üç ölkənin nəqliyyat-logistika infrastrukturunun sinxron inkişafını, əməliyyatların optimallaşdırılmasını, əlavə yük axınının cəlb edilməsini, vahid tarif siyasətinin həyata keçirilməsini, logistika mərkəzləri şəbəkəsinin inkişafını və digər əsas məsələlərin həllini nəzərdə tutur.

İnfrastruktur sahəsində əhəmiyyətli layihələrdən biri Qazaxıstan ilə Azərbaycan arasında Xəzər dənizinin dibi ilə sualtı fiber-optik kommunikasiya xətlərinin tikintisidir. Tikinti müqaviləsi 2025-ci ilin martında Bakıda imzalanıb və işlərin tamamlanması 2026-cı ilin sonuna planlaşdırılır ki, bu da rəqəmsal inteqrasiyanı gücləndirəcək.

Neft-qaz sektorunda SOCAR və “KazMunayQaz” Milli Şirkəti arasında Aktau-Ceyhan marşrutu üzrə ildə 1,5 milyon ton Qazaxıstan neftinin tranziti ilə bağlı baş saziş imzalanıb. 2024-cü ildə tranzit həcmlərinin mərhələli şəkildə artırılması və tariflərin aşağı salınması haqqında saziş imzalanıb.

Aktau və Ələt limanları vasitəsilə daşımaların səmərəliliyini artırmaq üçün infrastrukturun modernləşdirilməsi, qatarların və s. yenilənməsi üzrə həyata keçirilən tədbirlər Orta Dəhlizin Avropa ilə Asiya arasında əsas tranzit marşrutu kimi mövqeyinin möhkəmlənməsinə imkan verəcək.

Gəmiqayırma sahəsində tərəfdaşlıq da sənaye əməkdaşlığının mühüm istiqamətidir.

Yaşıl energetikanın inkişafı ikitərəfli gündəlikdə mühüm yer tutur. 2024-cü ildə Azərbaycan, Qazaxıstan və Özbəkistan enerji sistemlərinin birləşdirilməsinə və bərpaolunan enerji mənbələrinin təşviqinə yönəlmiş bir sıra strateji sazişlər və memorandumlar imzalayıb. Bu təşəbbüslər ölkələrin davamlı inkişafa və ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyalara keçidə birgə sadiqliyini əks etdirir.

– Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında əlaqələrin möhkəmlənməsində Türk Dövlətləri Təşkilatının rolunu necə qiymətləndirirsiniz?

– Türk Dövlətləri Təşkilatı (TDT) Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında qardaşlıq əlaqələrinin möhkəmləndirilməsində aparıcı rola malikdir, siyasi dialoqun dərinləşdirilməsi, iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi və humanitar əməkdaşlığın inkişafı üçün hərəkətverici platforma rolunu oynayır.

2009-cu ildə qədim Azərbaycan torpağı Naxçıvanda yaradılan Türk Dövlətləri Təşkilatı türk xalqları və ölkələri arasında əməkdaşlığın və həmrəyliyin möhkəmlənməsinə mühüm töhfələr verib. Keçən il Şuşada ilk qeyri-rəsmi Zirvə Görüşü, bu yaxınlarda isə Qəbələdə TDT Dövlət Başçıları Şurasının 12-ci Zirvə Görüşü keçirilib. Bu yüksəksəviyyəli görüşlərdə ölkələrimiz arasında təşkilat çərçivəsində əməkdaşlığın əsas məsələləri səmərəli şəkildə müzakirə edilib, Türk Dövlətləri Təşkilatının möhkəmlənməsinə, Türk dünyasının daha sıx birliyinə, onun siyasi, iqtisadi və hərbi gücünün artırılmasına, qlobal arenada güc mərkəzinə çevrilməsinə töhfə verən bəyannamələr imzalanıb.

TDT çərçivəsində ölkələrimiz arasında mədəniyyət, humanitar və təhsil sahələrində əməkdaşlıq sistemli və ardıcıl xarakter daşıyır. Birgə təşəbbüslər festivalların, sərgilərin, ədəbi gecələrin və konfransların təşkilindən tutmuş elm və təhsil müəssisələri arasında fəal əməkdaşlığa qədər geniş istiqamətləri əhatə edir.

Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsində tədqiqatların aparılmasında, elm və təhsil əlaqələrinin möhkəmləndirilməsində mühüm rol oynayan Beynəlxalq Türk Akademiyası uğurla fəaliyyət göstərir. Biz TÜRKSOY, Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondu, Türk Dövlətləri Parlament Assambleyası (TÜRKPA) və digər beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində də sıx əməkdaşlıq edirik. Bu, Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında etimadın yüksək səviyyəsinin daha bir göstəricisidir.

1926-cı ildə Bakıda keçirilmiş Birinci Türkoloji Qurultayın tarixi əhəmiyyətini ayrıca qeyd etmək istərdim. Bu hadisə türk elminin, mədəniyyətinin, birliyinin inkişafında mühüm mərhələ oldu. Gələn il bu əlamətdar Forumun keçirilməsinin 100 illiyi tamam olur və Birinci Türkoloji Qurultayın ildönümünün TDT çərçivəsində təntənəli şəkildə qeyd edilməsi planlaşdırılır.

– Ölkələrimiz mədəni-humanitar sahədə nə dərəcədə sıx əməkdaşlıq edir?

– Əvvəl dediyim kimi, xalqlarımızı çoxəsrlik tarix, mədəniyyət, din, ortaq dəyərlər birləşdirir. Mədəni əlaqələrin inkişafı xalqlarımızın bir-birinə daha da yaxınlaşmasında, qardaşlıq əlaqələrinin möhkəmlənməsində mühüm rol oynayır.

2023-cü ildə Azərbaycanda Qazaxıstan, 2024-cü ildə isə Qazaxıstanda Azərbaycan Mədəniyyəti Günləri keçirilib. Belə tədbirlər xalqlarımız arasında yaradıcılıq əlaqələrinin dinamik inkişafını əks etdirir və iki ölkənin mədəni ənənələrinin qarşılıqlı zənginləşməsinə töhfə verir.

Qazax ədəbiyyatının inkişafında mühüm xidmətləri olan ən görkəmli simalardan biri Kemel Tokayevin "Gecə açılan atəş" adlı povestlər toplusunun Azərbaycan dilində nəşrini məmnunluqla qeyd etmək istərdim.

Həmçinin 2023-cü ildə Bakıda Kemel Tokayevin 100, Mir Cəlal Paşayevin 115 illik yubileylərinə həsr olunmuş beynəlxalq konfrans keçirilib.

– Xəzər dənizinin dayazlaşması problemi getdikcə daha çox aktuallaşır. Azərbaycan və Qazaxıstan bu məsələdə öz fəaliyyətlərini necə əlaqələndirir?

– Təəssüf ki, bu gün Xəzər dənizi bir sıra ciddi ekoloji problemlərlə üz-üzədir. Ən aktual məsələlərdən biri dayazlaşma - həm ekoloji, həm də iqtisadi təhlükələr yaradan suyun səviyyəsinin sürətlə azalmasıdır. 2022-ci ildə keçirilən VI Xəzər Zirvə Görüşündə mən Xəzər dənizində ekoloji tarazlığın pozulması məsələsini qaldırdım. Təəssüf ki, o vaxtdan bəri vəziyyət ancaq pisləşib. Xəzərdə suyun səviyyəsi sürətlə aşağı düşür və bunun səbəbləri təkcə iqlim dəyişikliyi ilə bağlı deyil.

Yaranmış şəraitdə bütün Xəzəryanı ölkələr arasında sıx əməkdaşlıq qurmaq, fəal elmi informasiya mübadiləsi aparmaq və nəticələrin yumşaldılması üçün əlaqələndirilmiş tədbirlər işləyib hazırlamaq çox vacibdir.

Xəzər dənizinin səviyyəsinin aşağı düşməsi və bununla bağlı ekoloji dəyişikliklər biomüxtəlifliyi və ekosistemin dayanıqlılığını təhdid edir ki, bu, təbiətin mühafizəsi və ekoloji tarazlığın bərpası üçün əlaqələndirilmiş tədbirlərin görülməsi zərurəti yaradır.

Bundan başqa, Azərbaycan, Qazaxıstan və digər Xəzəryanı ölkələr regional və beynəlxalq platformalarda Xəzərin mühafizəsi təşəbbüslərini fəal şəkildə irəli sürə bilərlər və bunu etməlidirlər. Artan transmilli ekoloji risklər şəraitində Xəzər dənizi, sadəcə, su hövzəsi deyil, bizim ortaq məsuliyyətimizin və birgə fəaliyyətimizin zəruriliyinin rəmzinə çevrilir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubiley yığıncağında İlham Əliyevin çıxışı

-Hörmətli xanımlar və cənablar.

Hörmətli qonaqlar.

Hörmətli alimlər.

Mən sizi Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubileyi münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm, Akademiyanın gələcək fəaliyyətinə uğurlar arzulayıram. Əminəm ki, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Azərbaycan alimləri bundan sonra da ölkəmizin uğurlu inkişafına öz töhfələrini verəcəklər.

Akademiya 80 il ərzində böyük yol keçmişdir, Azərbaycanda elmin inkişafında aparıcı rol oynamışdır. Bu illər ərzində biz müxtəlif ictimai-siyasi quruluşlarda yaşasaq da, Azərbaycan hər zaman öz elminin inkişafına böyük diqqət yetirirdi. Sirr deyil ki, Ulu Öndər Heydər Əliyev hər zaman Azərbaycan alimlərini dəstəkləmək üçün öz səylərini əsirgəmirdi. Hələ ötən əsrin 70-ci illərində onun rəhbərliyi ilə Akademiyanın fəaliyyəti təkmilləşdi, bir neçə yeni elmi-tədqiqat institutu yaradıldı, elmin inkişafına böyük vəsait ayrılırdı. Faktiki olaraq bu siyasət müstəqillik illərində də davam etdirilirdi. Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə keçən əsrin 70-ci illərindən başlayaraq yüz minlərlə Azərbaycan gənci o vaxt Sovet İttifaqının aparıcı ali məktəblərinə göndərilmişdir və beləliklə, ölkəmizdə intellektual potensial daha da güclənmişdir. Eyni siyasəti biz müstəqillik illərində də aparırıq. Bu gün də on minlərlə Azərbaycan gənci artıq dünyanın aparıcı ali məktəblərinə ezam olunur. Onların böyük əksəriyyəti oxuyub Vətənə qayıdırlar və beləliklə, ölkəmizin inkişafına öz dəyərli töhfələrini verirlər.

Müstəqilliyin ilk illəri çox ağır idi, faciəvi idi. O vaxt məhz Heydər Əliyevin qətiyyəti, iradəsi, xalqa olan bağlılığı bizi böyük bəlalardan qurtara bilmişdir. O da çox böyük göstəricidir ki, onun hakimiyyətə qayıdışından sonra Azərbaycan ziyalıları ilə, Azərbaycan ictimaiyyəti ilə ilk görüşü məhz 1993-cü ildə Milli Elmlər Akademiyasında olmuşdur. Beləliklə, o, bir daha müstəqil Azərbaycanın, yəni, yeniləşən Azərbaycanın prioritetlərini açıq şəkildə bəyan etmişdir. Düzdür, o vaxt bizim maliyyə imkanlarımız çox məhdud idi, demək olar ki, yox idi, xəzinə boş idi. Azərbaycan böyük humanitar fəlakətlə üz-üzə idi. Bir milyondan çox qaçqın və məcburi köçkün, torpaqlarımızın işğal altına düşməsi və çox böyük iqtisadi, maliyyə çətinlikləri. Amma buna baxmayaraq, yenə də Akademiyanın işinə, Akademiyanın qorunmasına, alimlərin fəaliyyəti üçün vəsait ayrılırdı.

Təbii ki, illər keçdikcə, Azərbaycan inkişaf etdikcə bu vəsait daha böyük həcmdə ayrılır. Son on il ərzində Azərbaycan elminə ayrılan vəsait iki dəfədən çox artmışdır. Mənim prezidentlik dövrümdə də bu istiqamətdə, yəni, Azərbaycan elminin inkişafına göstərilən diqqət Ulu Öndərin siyasətinə uyğun şəkildə aparıldı. Bir çox addımlar atıldı. Akademiyanın maddi-texniki bazası möhkəmləndirilmişdir və burada yerləşən, bu akademiya şəhərciyində yerləşən binaların təmiri aparıldı. Buraya, elmə aidiyyəti olmayan, akademiyanın bəzi binalarını zəbt etmiş qurumlar buradan çıxarıldı. Yeni böyük elmi kitabxana inşa edilmişdir. Milli Ensiklopediya üçün yeni bina inşa edilmişdir. Elmi-tədqiqat institutlarının, dediyim kimi, təmiri və avadanlıqlarla təchizi təmin edilmişdir. Elm Fondu hələ 2009-cu ildə yaradılmışdır. O vaxt bu Fondun yaradılmasının əsas məqsədi Azərbaycan alimlərinə maddi dəstək vermək, elmin inkişafına qrantlar çərçivəsində təkan vermək idi. Elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya qəbul edilmişdir. “Elm haqqında” Qanun qəbul edilmişdir, Dövlət Proqramı qəbul edilmişdir. Yəni, görülmüş bütün işləri sadalamaq üçün çox vaxt lazımdır. Sadəcə olaraq, bunu bildirməliyəm ki, bütün başqa sahələrdə olduğu kimi, bu istiqamətdə də Heydər Əliyev siyasəti davam edir, yaşayır, yeni formalarla zənginləşir.

Mən 10 il bundan əvvəl – Akademiyanın 70 illiyində bax bu salonda alimlər qarşısında çıxış etmişdim və çalışırdım ki, bu 10 il ərzində ölkə qarşısında duran bütün başqa vəzifələrlə yanaşı, elmin inkişafına da öz dəstəyimi göstərim. Bu gün bəzi fikirlərimi sizinlə bölüşmək istəyirəm. Çünki son 10 il ərzində həm dünyada, həm Azərbaycanda köklü dəyişikliklər baş vermişdir. Dünya iqtisadiyyatı tamamilə dəyişmiş, dünyada gedən siyasi proseslər, müharibələr, hərbi toqquşmalar, beynəlxalq hüququn pozulması, mövcud olan qaydaların tamamilə aradan qaldırılması göz önündədir. Azərbaycana gəldikdə, son 10 il bizim üçün inkişaf və zəfərlərlə zəngin illər olmuşdur. Əsas vəzifə – torpaqlarımızın azad edilməsi, ərazi bütövlüyümüzün bərpası, suverenliyimizin bərpası layiqincə təmin edilmişdir. Bu gün Azərbaycan bütün suveren torpaqlara sahibdir. Bizim ərazimizdə işğalçı qüvvələr yoxdur. Bizim ərazimizdə xarici hərbi birləşmələr yoxdur. Bu gün biz bu torpaqlarda qurub-yaradırıq. Biz bir neçə gündən sonra şanlı Zəfərimizin beşinci ildönümünü qeyd edəcəyik. Son beş il ərzində dünyada bir çox yerlərdə müharibələr, toqquşmalar, münaqişələr baş verirdi və hər şey müqayisə ilə ölçülür. Bunu da alimlər yaxşı bilir. Deyə bilərəm ki, bizim qədər parlaq, tam və mütləq Qələbə qazanan ikinci ölkə olmamışdır.

Azərbaycan tamamilə yeni vəziyyətdə yaşayır və əlbəttə ki, öz addımlarımızı dəyişən dünyada gedən proseslərə həm uyğunlaşdırmalıyıq, həm də ki, bir çox təşəbbüslər irəli sürməliyik. Ona görə təbii ki, illər

keçdikcə qarşıda duran vəzifələr də dəyişir. Ona görə bugünkü inkişafla bağlı, inkişafın gələcək istiqamətləri ilə bağlı əlbəttə ki, prioritetlər əvvəlki dövrdən fərqlənir. Bu gün sirr deyil ki, hər bir ölkənin inkişafını, eyni zamanda, təhlükəsizliyini o ölkənin texnoloji imkanları şərtləndirir. Bu gün biz bunu iqtisadi inkişafda görürük, yeni texnologiyaların tətbiqində görürük, yeni müharibələrdə görürük. Ona görə texnoloji inkişaf bizim üçün əsas prioritet olmalıdır və əlbəttə, burada Azərbaycan alimlərinin üzərinə böyük vəzifə düşür. Təbii ki, Azərbaycan dövlətinin üzərinə böyük vəzifə düşür ki, biz bu texnoloji inkişafı bütün sahələrdə tətbiq edək və beləliklə, bizim inkişafımız dayanıqlı olsun.

Artıq hər kəs görür və bilir ki, hər bir ölkənin inkişafını təbii resurslar yox, məhz cəmiyyətin intellektual potensialı, texnoloji inkişaf, elmin inkişafı müəyyən edir. Yəni, təbii resurslar bizim üçün sadəcə olaraq bir vasitədir, bir imkandır ki, biz təbii resursların ixracından əldə etdiyimiz vəsaiti insan kapitalına yönəldək, texnoloji inkişafa yönəldək ki, gələcəkdə bizim inkişafımız dayanıqlı olsun. Hər kəs yaxşı bilir ki, təbii sərvətlər tükənən sərvətlərdir, gec-tez tükənəcək. Tükənməz sərvət isə intellektual potensialdır, amma o halda əgər buna sərmayə qoyularsa. O sərmayəni dövlət qoymalıdır. Ölkənin elm ictimaiyyəti, alimlər bu istiqamətdə öz səylərini göstərməlidirlər. Ona görə bu gün əsas vəzifələrdən biri texnoloji inkişafdır.

Süni intellekt. On il bundan əvvəl bu barədə heç kim heç nə danışmırdı. Bu gün artıq bu, ölkələrin gələcək inkişafının ayrılmaz hissəsidir. Biz burada geri qalmamalıyıq. Ona görə dövlət lazımi addımları atır. Biz hər zaman əsas aparıcı xəttin, yəni, "mainstream"in, əgər belə demək mümkündürsə, arxasınca gedirik və geri qalmamalıyıq. Ona görə Azərbaycanda süni intellektin həm inkişafı, həm də həyatda, iqtisadiyyatda, texnoloji inkişafda tətbiqi bu gün reallıqdır və əlbəttə ki, biz burada Azərbaycan alimlərinin fəal iştirakını gözləyirik.

Bu istiqamətdə aparılan digər islahatlar nəticəsində əldə edilmiş uğurlar rəqəmsallaşma ilə bağlıdır. Biz rəqəmsallaşmanı ölkəmizdə geniş miqyasda tətbiq edirik və bunun faydasını görürük. Yəni, bəlkə də geniş ictimaiyyət bunu yaxından izləmir. Ancaq biz görürük ki, rəqəmsallaşma olan sahələrdə artıq işin keyfiyyətinin əmsalı da artır, səmərə də artır və nəticə etibarilə daha gözəl nəticələr hasil edilir. Ona görə təsadüfi deyil ki, artıq bir müddət bundan əvvəl bizim hökumət strukturunda nazirliyə “Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi” adı verilmişdir və bu istiqamətdə də addımlar atılır. Azərbaycan alimlərini burada yenə də fəal olmağa dəvət edirəm.

Digər vacib məsələ kibertəhlükəsizliklə bağlıdır. İndi dünyada kiberhücumlar geniş vüsət alıb. Azərbaycan da bu hücumlara bu il məruz qalmışdır və Kibertəhlükəsizlik Mərkəzinin yaradılması vaxtında atılmış addımdır. Biz beynəlxalq tərəfdaşlarla, bu sahədə böyük təcrübəyə malik olan şirkətlərlə çox geniş proqramlar üzərində işləyirik ki, özümüzü maksimum dərəcədə qoruya bilək, müdafiə edə bilək. Çünki kibertəhlükəsizlik, yəni, virtual təhlükəsizlik deyil. Bu, hər bir ölkənin fiziki təhlükəsizliyidir. Bu gün həm müharibələrin, deməli, aparılma qaydaları dəyişir, təhlükələrin mənbələri dəyişir və dünya dəyişir. Ona görə bu sahəyə əgər lazımi diqqət göstərilməsə, heç bir başqa müdafiə imkanı bizi böyük problemlərdən qoruya bilməz. Ona görə kibertəhlükəsizliklə bağlı həm dövlət, həm Azərbaycanın elm ictimaiyyəti birgə işləməlidir. Əlbəttə ki, eyni zamanda, bizə qarşı kiberhücumlar təşkil edən ölkələr, ya tərəflər, ya qurumlar cəzasız qalmamalıdır. Biz həm özümüzü müdafiə etməliyik, həm də ki, bizə zərər vermək istəyənlərə də layiqli cavab verməliyik.

Bu gün bildiyiniz kimi, Azərbaycanda hərbi sənaye sürətlə inkişaf edir və artıq uzun illər ərzində bu sahəyə böyük vəsait ayrılır, bu sahədə fəaliyyət göstərən şirkətlərin fəaliyyəti təkmilləşir. Eyni zamanda, bu yaxınlarda biz bu sahəni özəl sektor üçün də açmışıq. Çünki bu istiqamətdə ən böyük uğurlar əldə etmiş ölkələrdə hərbi təyinatlı məhsullar məhz özəl şirkətlər tərəfindən istehsal olunur. Ona görə biz də burada lisenziyaları verməklə özəl sektoru cəlb etmişik. Eyni zamanda, mənim tərəfimdən də onlara çağırış olub və bu gün özəl şirkətlər artıq hərbi təyinatlı məhsulların istehsalı ilə məşğul olmağa başlamışlar. Deyə bilərəm ki, hələlik bu proses icra mərhələsindədir, amma yəqin ki, yaxın gələcəkdə bir çox Azərbaycan şirkətləri artıq dünya səviyyəli keyfiyyətli hərbi təyinatlı məhsullar istehsal edəcəklər. Eyni zamanda, dövlət xətti ilə bu istiqamətdə işlər aparılır və biz öz hərbi imkanlarımızı artıq böyük dərəcədə yerli istehsal hesabına genişləndiririk, öz tələbatımızı böyük dərəcədə ödəyirik. Artıq bir çox ölkələrə hərbi təyinatlı məhsul ixrac edirik və qarşıya vəzifə qoyulub ki, həm daxili tələbatı ödəmək, həm də ixrac etmək üçün bizdə bu istiqamətdə çox ciddi sənaye klasteri yaradılsın. Çünki bu, çox gəlirli sahədir və nəzərə alsaq ki, bu gün dünyanın bütün yerlərində müharibələr alovlanır, dayanmır, əfsuslar olsun ki, hərbi təyinatlı məhsullara bundan sonra da ehtiyac olacaq. Ona görə bu istiqamətdə bu gün biz çox fəal işləyirik. Yenə də deyirəm, biz təbii ki, dövlət və özəl şirkətlərimizi, eyni zamanda, Azərbaycan alimlərini bu istiqamətə dəvət edirik.

Bizim şanlı Vətən müharibəmiz. Bildiyiniz kimi, onun hər bir mərhələsi, hər bir günü öyrənilir, öyrənilib və bir çox beynəlxalq hərbi ali məktəblərində də tədqiq edilir. O cümlədən pilotsuz uçuş aparatlarının tətbiqi.

Müharibədə məhz birinci biz bunu tətbiq etmişik. Bu gün müasir müharibələri bunsuz təsəvvür etmək mümkün deyil. Yəni, bunun təməlini biz qoymuşuq və bu gün bu istiqamətdə Azərbaycanda çox böyük işlər görülür. Biz bu məhsulları həm xarici bazarlardan tədarük edirik, eyni zamanda, özümüz də bir çox növdən ibarət pilotsuz uçuş aparatlarını istehsal etməyə başlamışıq və bunu davam etdirəcəyik. Burada da təbii ki, Azərbaycan elmi ictimaiyyəti üçün çox böyük fəaliyyət meydançası yaradılır.

Mən bütövlükdə bildirmək istəyirəm ki, elm iqtisadiyyatla, sənaye ilə sıx bağlı olmalıdır. Burada bu kürsüdən dövlət strukturlarına da göstəriş vermək istəyirəm ki, Azərbaycan alimləri ilə daha sıx işləsinlər.

Çünki bu gün bizim elmimizin praktik nəticələri olmalıdır. Təkcə elmi əsərlərdə yox, həyatda və iqtisadiyyatın sürətli inkişafını nəzərə alaraq, əlbəttə ki, burada əlaqələndirmə, uzlaşma yüksək səviyyədə olmalıdır. Əminəm ki, bu sözlərdən sonra bizim dövlət qurumlarımız Azərbaycan alimləri ilə daha fəal işləyəcəklər.

Bizim iqtisadi göstəricilərimiz çox müsbətdir. Düzdür, ümumi daxili məhsul çox artmır. Bunun da əsas səbəbi neft hasilatının obyektiv səbəblərə görə aşağı düşməsidir. Ancaq bu gün iqtisadiyyatımızın aparıcı təkanverici qüvvəsi qeyri-neft sektordur. Bu, bizim ümumi iqtisadiyyatımızın əksəriyyətini təşkil edir. Bu gün dünyanın aparıcı reytinq agentlikləri - iki aparıcı beynəlxalq reytinq agentliyi bizim kredit reytinqimizi qaldırıb və bunu investisiya reytinqinə uyğun səviyyədə artırıb. Bu, əlbəttə ki, ölkəmizdə gedən iqtisadi islahatların təzahürüdür. Çünki bu gün bizim iqtisadiyyat sağlam iqtisadiyyatdır. Biz heç kimdən asılı deyilik. İqtisadi müstəqillik təbii olaraq siyasi müstəqilliyi də gücləndirir. Bizim xarici borcumuz çox aşağı səviyyədədir. Sirr deyil ki, bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə xarici borc o ölkələrin ümumi daxili məhsulunun yüz faizini, bəlkə də daha çox təşkil edir. Bizdə isə bu, cəmi 6 faizdən bir qədər çoxdur. Bizim valyuta ehtiyatlarımız ildən-ilə artır və bu il də əhəmiyyətli dərəcədə artıb, 80 milyard dolları ötüb. Bizim valyuta ehtiyatlarımız xarici borcumuzdan 16 dəfə çoxdur. Biz əgər istəsək, xarici borcumuzu bir neçə ay ərzində sıfırlaya bilərik. Yəni, bu göstəriciyə görə Azərbaycan bu gün dünya miqyasında aparıcı yerlərdədir. Əlbəttə ki, iqtisadi və maliyyə dayanıqlılığı bizə imkan verir ki, böyük investisiya layihələrini icra edək. Təbiidir ki, bu gün əsas investisiya layihələrinin istiqaməti Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdur. Azad edilmiş bu torpaqlarda da dünyada misli görülməmiş işlər görülür. Yəni, Azərbaycan ictimaiyyəti müntəzəm olaraq bu barədə məlumatlandırılır və bir çox vətəndaşlarımız artıq azad edilmiş torpaqlara gediblər. Dəfələrlə orada olublar və gedən inkişafı öz gözləri ilə görürlər. Yəni, bizim güclü iqtisadiyyatımız bizə həm əminlik verir, həm də azad edilmiş torpaqların tezliklə bərpa edilməsinə imkan verir. Güclü hərbi potensialı yaratmaq üçün imkan verir. Çünki yenə də demək istəyirəm ki, bu gün dünyada qaydalar tamamilə dəyişib. Beynəlxalq təşkilatlar, yəni, onların bir çoxu iflic vəziyyətindədir. Onların qərarları icra edilmir. Necə ki, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsi 30 il icra edilməmişdir. Əgər biz öz torpaqlarımızı hərbi yolla azad etməsəydik, hələ bundan sonra 100 il də icra edilməyəcəkdi. Beynəlxalq təşkilatların nüfuzu böyük dərəcədə aşağı düşüb. Bu gün güc amili dünyada aparıcı amildir. Yəni, bugünkü dünya budur və belə olan halda təhlükəsizlik, müdafiə potensialı, hərbi güc əsas məsələdir. Əlbəttə ki, güclü iqtisadiyyat, maliyyə resursları olmadan bunu əldə etmək mümkün olmayacaq.

Bu gün yeni sahələr arasında əsas yerdə bərpaolunan enerji növlərinin yaradılmasıdır. Burada da Azərbaycan ön sıralardadır. Bu gün Azərbaycanda icra edilən bərpaolunan enerji layihələri çox genişmiqyaslıdır. Təkcə Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda son 5 il ərzində 30-dan çox su elektrik stansiyası inşa edilmişdir. Onların toplam generasiya gücü 300 meqavatdan çoxdur. Günəş və külək elektrik stansiyalarının inşası gedir. Bu yaxınlarda Cəbrayıl rayonunda 100 meqavatlıq iki stansiyanın təməli qoyuldu. O stansiyaların yanında 240 meqavat gücündə üçüncü Günəş elektrik stansiyası inşa edilir. Bütövlükdə 2030-cu ilə qədər Günəş, külək və su elektrik stansiyalarının generasiya gücü 6 min meqavata çatmalıdır. Bu, böyük bir sənaye sahəsidir, sənayenin inkişafının növbəti istiqamətidir. Azərbaycan alimlərini burada da fəal olmağa dəvət edirəm.

Geoloji kəşfiyyat işləri xüsusilə Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Çünki bu ərazi sovet vaxtında lazımınca tədqiq edilməmişdir və tədqiq edilsə idi belə, yenə də ovaxtkı texnologiyalarla onları tam öyrənmək mümkün deyildi. Yəni, bu gün müasir texnologiyalarla peykdən tədqiqat, zondlama aparılır. Təbii resurslar, o cümlədən qeyri-ənənəvi neft yataqlarının aşkarlanması bir çox hallarda fiziki, yəni, əraziyə girmədən müəyyən edilir. Ona görə mənim göstərişimlə artıq bir neçə aydır ki, Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda böyük geoloji işlər aparılır. Azərbaycan alimlərini bu işlərə dəvət edirəm, dövlət strukturlarına da göstəriş verirəm. Hesab edirəm ki, yaxın bir neçə ay ərzində bizə çox yaxşı xəbərlər gələcək. Bizim çox zəngin təbii resurslarımız var - qızıl, gümüş, mis yataqları, polimetal yataqlar. Onların aşkarlanması, kəşfiyyatı, işlənməsi bizə böyük xeyir gətirəcək, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur regionlarımızda iş yerlərinin böyük sayda yaradılmasına gətirib çıxaracaqdır.

Təbii ki, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur haqqında danışdıqda Azərbaycan tarixi haqqında da danışmalıyıq.

Bizim zəngin tariximiz əfsuslar olsun ki, Ermənistan tərəfindən, erməni diasporu tərəfindən uzun illər ərzində təhrif edilmişdir və bu istiqamətdə bizə qarşı aparılan təbliğat bu gün də dayanmır. Ona görə bunun qabağına biz öz həqiqətlərimizi qoymalıyıq. Bu barədə mən 10 il bundan əvvəl Akademiyanın 70 illiyində danışmışam. Bu gün də bu barədə danışmaq istəyirəm ki, biz öz tariximizi tədqiq və təbliğ etməliyik. Azərbaycan vətəndaşları, Azərbaycan gəncləri bizim zəngin tariximizi bilməlidirlər. Bilməlidirlər ki, Azərbaycan xalqının tarixi, dövlətçilik tariximiz, xalqımızın qurub-yaratma qabiliyyəti çoxəsrlidir. Azərbaycan xalqı böyük coğrafiyada yaşayıb və yaşayır. Təkcə onu demək kifayətdir ki, bizim hüdudlarımızın o tayında hər istiqamət üzrə Azərbaycan əhalisi yaşayır. Ermənistanda da yaşayıb, amma oradan qovulub. Amma əminəm ki, yenə də yaşayacaq. Çünki biz bu gün bütün qonşu ölkələrlə sərhədlərimizin o tayında görürük ki, orada Azərbaycan əhalisi öz əzəli tarixi torpaqlarında yaşayır və yaşadıqları ölkələrdə ləyaqətli vətəndaşlar kimi yaşayırlar. Azərbaycanlılar heç vaxt separatizm xəstəliyinə düçar olmamışlar. Bizim xalqımız yaşadığı ölkələrin dövlətçiliyinə töhfə verib və bu gün heç bir ölkədə azərbaycanlılar heç bir dövlət üçün, heç bir başqa xalq üçün problem yaratmır və yaratmayacaq. Ona görə azərbaycanlıların indiki Ermənistana qayıtması Ermənistan xalqını və dövlətini qorxutmamalıdır. Mən bunu artıq bir müddət bundan əvvəl demişəm. Biz öz tarixi torpaqlarımıza qayıtmalıyıq, tanklarla yox, avtomobillərlə qayıtmalıyıq. Bunu etmək üçün, əlbəttə ki, əsas vəzifə dövlətin üzərinə düşür. İctimai təşkilatlar və eyni zamanda, Azərbaycan alimləri, mən bilirəm və izləyirəm ki, bu istiqamətdə bir çox elmi əsərlər yaradıb. Onların sayı daha çox olmalıdır. Həm elmi əsərlər, sərgilər, təqdimatlar, tarixi xəritələrin dərc edilməsi. Təkcə XX əsrin əvvəllərində çar Rusiyası tərəfindən dərc edilmiş xəritələrə baxmaq kifayətdir hər kəs görsün ki, indiki Ermənistan ərazisində toponimlərin mütləq əksəriyyəti Azərbaycan mənşəlidir. O xəritələrdə Sevan gölü adlı göl yoxdur. O xəritələrdə Göyçə gölüdür və bütün digər bizim istifadə etdiyimiz tarixi toponimlərimiz orada öz əksini tapıb. O xəritələri biz tərtib etməmişik ki, kimsə desin biz burada saxtakarlıq eləyirik. Bunu çar Rusiyası edib. Həmin o çar Rusiyası ki, vaxtilə erməniləri İrandan və Şərqi Anadoludan gətirərək bizim Qarabağ torpağında yerləşdirib ki, burada etnik və dini tərkib dəyişsin. Yəni, bu xəritələr tamamilə tarixi həqiqətə əsaslanan xəritələrdir. Ona görə biz bunu təbliğ etməliyik, tədqiq etməliyik. Daha çox elmi əsərlər, daha çox hətta kiçikhəcmli bukletlər hazırlanmalıdır ki, həm Azərbaycan gəncləri öz tarixini yaxından bilsinlər, həm dünya ictimaiyyəti bilsin və eyni zamanda, indiki Ermənistana bizim qayıdışımız da tamamilə məntiqli və ədalətli səslənsin. Ona görə Azərbaycan tarixi ilə bağlı bax, bu istiqamətdə əlbəttə ki, əlavə addımlara ehtiyac var. Bütövlükdə müstəqil Azərbaycan dövlətinin tarixi ilə bağlı sanballı elmi əsərlərə də böyük ehtiyac var. Artıq 30 ildən çoxdur ki, biz müstəqil dövlət kimi yaşayırıq və Azərbaycan xalqının çoxəsrlik dövlətçilik tarixində Azərbaycan bugünkü qədər güclü olmamışdır. Ona görə müstəqil Azərbaycanın tarixini tədqiq edən, təbliğ edən bir çox əsərlərə ehtiyac var.

On il bundan əvvəl mən bu kürsüdən, eyni zamanda, Azərbaycan dili haqqında danışmışdım, öz narahatlığımı ifadə etmişdim. Deyə bilərəm ki, son 10 il ərzində bu istiqamətdə lazımi addımlar atılıb. Ancaq desəm ki, vəziyyət məni tam qane edir, əlbəttə ki, səmimi olmaram. Azərbaycan dili çox zəngin dildir. Bu gün 50 milyondan çox insan üçün Azərbaycan dili ana dilidir. Ancaq təmiz, saf, ədəbi Azərbaycan dilinin qoruyucuları bizik - müstəqil Azərbaycan dövləti. Mən azərbaycanlıların yaşadıqları müxtəlif bölgələrdə vəziyyətlə müntəzəm surətdə olaraq tanış oluram, diqqətdə saxlayıram, lazımi tədbirlər görürəm. Görürəm ki, bəzi yerlərdə bizim ədəbi dilimiz digər ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar arasında itirilir. Daha çox məişət dili kimi istifadə olunur, xarici kəlmələrlə dolu olur. Ona görə biz öz dilimizi qorumasaq, dilimizi təmiz, saf saxlamasaq, onda yavaş-yavaş dilimizi itirə bilərik. Hər bir millət, hər bir xalq üçün onun Ana dili onun milli mənsubiyyətinin əsas amilidir və bu istiqamətdə bütün ictimai fəallar, bütün ictimaiyyət bir nöqtəyə vurmalıdır. Bizim dilimiz qədimdir. Yenə də deyirəm, 50 milyondan çox insan üçün Ana dilidir, çox zəngindir və xarici kəlmələrə ehtiyac da yoxdur. Düzdür, beynəlxalq leksikon var və hər birimiz bu leksikondan istifadə edirik. Amma əgər Azərbaycan dilində əzəli bir kəlmə varsa, başqa dildən kəlməni gətirib əvəzləmək nə məqsəd daşıyır? Bu, ya səhvdir, ya təxribatdır. Hər ikisi də qəbuledilməzdir.

Azərbaycan dilinin saflığının qorunması hər bir Azərbaycan vətəndaşının işi olmalıdır. Yəni, dövlət, alimlər, dilçilər, yazıçılar, şairlər, jurnalistlər, siyasətlə məşğul olanlar bu məsələyə çox böyük diqqət verməlidirlər. Yenə də deyirəm, 10 il bundan əvvəl mən bu məsələni qaldırmışdım. Çünki bu, məni narahat edirdi. On il ərzində lazımi tədbirlər görüldü ki, biz dilimizi kənar kəlmələrdən qoruya bilək. Amma yenə də oradan-buradan eşidirəm, – həm televiziyalarda, həm yazılı mediada, həm bəzi insanların çıxışlarında, – buna heç bir gərək yoxdur. Yəni, biz xalq kimi, millət kimi öz dilimizi qorumasaq, onda yavaş-yavaş bizim milli kimliyimiz də sarsıla bilər. Əminəm ki, mənim sözlərim hər kəsə çatacaq və özüm də daim bu məsələ ilə bağlı məşğul olacağam, izləyəcəyəm, lazımi tədbirlər görəcəyəm. Azərbaycan alimlərindən də bax, bu məsələyə də öz münasibətini və dəstəyini göstərmək çağırışını edirəm.

Qeyd etdiyim kimi, bir neçə gündən sonra biz tarixi Zəfərimizin beş illiyini qeyd edəcəyik. Hərbi parad təşkil ediləcək. Beş il əvvəl, 2020-ci ilin dekabrında Zəfər paradı keçirilmişdir. 2023-cü ildə Xankəndidə hərbi parad keçirilmişdir ki, Azərbaycanın suverenliyi tam bərpa edilmişdir. Bir neçə gündən sonra Azadlıq meydanında hərbi paradın keçirilməsi böyük hadisədir, qürurverici hadisədir. Azərbaycan xalqı bu Şanlı Zəfərlə bundan sonra əbədi fəxr edəcək.

Mən sizi, bütün Azərbaycan xalqını həm Milli Elmlər Akademiyasının 80 illiyi münasibətilə, həm də qarşıdan gələn Zəfər Günü və Bayraq Günü münasibətilə təbrik edirəm. Sizə cansağlığı, uğurlar arzulayıram. Sağ olun.

İlham Əliyevin Vətən müharibəsində Qələbənin beşinci ildönümünə həsr olunmuş Hərbi paradda çıxışı

– Əziz hərbçilər.

Hörmətli qonaqlar, xanımlar və cənablar.

Mən Sizi və bütün Azərbaycan xalqını şanlı Zəfərimizin beşinci ildönümü münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Mənim dəvətimi qəbul edən qardaş ölkələrin rəhbərlərini, nümayəndə heyətlərini səmimiyyətlə salamlayıram.

Bu gün bizim paradda Əziz qardaşım, Türkiyə Cümhuriyyətinin cümhurbaşqanı hörmətli Rəcəb Tayyib Ərdoğan iştirak edir. Əziz qardaşım İkinci Qarabağ müharibəsinin ilk saatlarından başlayaraq Azərbaycana, Azərbaycan xalqına, Azərbaycan Ordusuna öz dəstəyini göstərirdi. Onun verdiyi siyasi və mənəvi dəstək bizə əlavə güc verirdi, bizi ruhlandırırdı. Qardaş Türkiyə xalqı hörmətli Prezident Ərdoğanın liderliyi ilə Azərbaycana müntəzəm olaraq dəstək göstərmişdir. Müharibə zamanı onun “Azərbaycan tək deyil, Türkiyə Azərbaycanın yanındadır!” deməsi bütün dünyaya çox ciddi mesaj idi. Azərbaycan xalqı bu qardaş dəstəyini heç vaxt unutmayacaq.

Müharibədən və şanlı Zəfərimizdən bir il sonra tarixi Şuşa şəhərində Türkiyə və Azərbaycan prezidentləri Şuşa Bəyannaməsini imzalayaraq bizim əlaqələrimizi ən yüksək zirvəyə – müttəfiqlik səviyyəsinə qaldırmışlar. Bu gün bizim Hərbi paradda Türkiyə hərbçilərinin iştirakı birliyimizin növbəti təzahürüdür.

Beş il bundan əvvəl Zəfər paradında da əziz qardaşım Rəcəb Tayyib Ərdoğan bizimlə bərabər idi. Bu gün isə bizimlə bərabər digər əziz qardaşım iştirak edir. Qardaş Pakistanın Baş naziri Məhəmməd Şahbaz Şərif bizim qonağımızdır. Pakistan dövləti və xalqı 44 günlük Vətən müharibəsi zamanı Azərbaycana dəstək və həmrəylik göstərmişdir. Bu gün ilk dəfə olaraq Azadlıq meydanında Pakistan hərbçiləri də bizimlə bərabər iştirak edirlər. Bu, üç ölkənin – Azərbaycan, Türkiyə, Pakistan xalqlarının, ordularının birliyinin təzahürüdür.

Dost ölkələrdən gəlmiş bütün qonaqları salamlayıram və onların bu gün bizimlə bərabər olmaları bir daha birliyimizi, həmrəyliyimizi, qarşılıqlı dəstəyi əyani şəkildə göstərir.

1990-cı illərin əvvəllərində Ermənistanın Azərbaycana qarşı apardığı işğalçılıq siyasəti nəticəsində torpaqlarımızın təxminən 20 faizi işğal altına düşmüşdü. Bir milyon Azərbaycan vətəndaşı qaçqın, köçkün vəziyyətinə salınmışdır. Xalqımıza qarşı hərbi cinayətlər törədilmişdir. Xocalı soyqırımı törədilmişdir, etnik təmizləmə siyasəti aparılırdı. Bu, bizim iradəmizi sındırmadı. Azərbaycan heç vaxt işğalla barışmaq fikrində deyildi. Biz sülh danışıqlarını apararkən, eyni zamanda, bəyan edirdik ki, əgər bu danışıqlar nəticə verməsə, Azərbaycan istənilən yollarla, o cümlədən hərbi yolla öz tarixi, əzəli torpaqlarını azad edəcək.

Uzun müddət davam edən danışıqların nəticəsi sıfır olmuşdur. Onun da əsas səbəbi o idi ki, Ermənistan öz xoşu ilə bir qarış torpağı azad etmək fikrində deyildi. Ermənistanın arxasında duran bəzi dövlətlər isə onlara siyasi, iqtisadi və hərbi dəstək göstərərək onlarla həmrəy idi. Onların fikri əzəli Qarabağ torpağımızı Azərbaycandan qoparıb Ermənistana birləşdirmək idi. Bizim isə siyasətimiz ərazi bütövlüyümüzü, suverenliyimizi tam bərpa etməkdən ibarət idi. Hələ 2003-cü ildə ilk dəfə Azərbaycan Prezidenti vəzifəsinə seçiləndə mən bəyan etmişdim ki, nəyin bahasına olursa-olsun biz öz doğma torpaqlarımızı azad edəcəyik. Biz güc toplayırdıq və aydan-aya, ildən-ilə gücümüz artırdı. Biz beynəlxalq arenada öz səsimizi ucalda bildik. Bütün aparıcı beynəlxalq təşkilatlarda ölkəmizin münaqişə ilə bağlı mövqeyi üstünlük təşkil edirdi. Bir çox qərar və qətnamələr bizim Zəfərimizin hüquqi və siyasi əsasını təşkil edirdi. Biz güclü iqtisadiyyat qurmuşduq. Əgər bunu etməsəydik, bizim maliyyə imkanlarımız çox məhdud idi. Biz iqtisadi müstəqillik qazanmışdıq və bu gün Azərbaycan iqtisadi cəhətdən heç bir ölkədən asılı

deyil. Bu, bizə daha böyük siyasi güc verirdi. Biz müstəqil siyasət aparan ölkə idik. Bu amillər digər amillərlə bərabər bizi şanlı Zəfərə yaxınlaşdırırdı.

Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitlik tam bərqərar olmuşdur. Vətəndaş həmrəyliyi, vətəndaş birliyi, xalq-iqtidar birliyi əsas amillərdən biridir. Biz gənc nəsli vətənpərvərlik ruhunda, Vətənə sevgi ruhunda tərbiyə etmişik və bizim gənclərimiz 44 gün ərzində öz sinələrini qabağa verərək, güllə altına gedərək tarixi torpaqlarımızı işğalçılardan azad etdilər. Vətənpərvərlik, mənəvi keyfiyyətlərimiz şanlı Zəfərimizin əsas amillərindən biridir.

Biz enerji və nəqliyyat layihələrini uğurla həyata keçirərək bir çox ölkələr, böyük coğrafiya üçün əvəzolunmaz ölkəyə çevrildik. Bütün bu amillərlə bərabər, ordu quruculuğu hər zaman prioritet məsələ olaraq qalırdı. Biz güclü ordu, güclü Silahlı Qüvvələr yaratmışıq. Ordumuzun döyüş qabiliyyətini artırmışıq, ordumuzu ən müasir silahlarla, texnika ilə təchiz etmişik. Bütün bu və digər amillər bizim Qələbəmizi, şanlı Zəfərimizi şərtləndirmişdir.

Ermənistan isə düzgün nəticə çıxara bilməmişdir və İkinci Qarabağ müharibəsi ərəfəsində daha da azğınlaşmışdı, bizə qarşı yeni ərazi iddiaları ilə çıxış etməyə başlamışdı. Onlar bizi yeni müharibə ilə hədələyirdilər. Hətta deyirdilər ki, onlar yeni torpaqlar uğrunda yeni müharibə aparacaqlar və Azərbaycanı tam işğal edəcəklər. Deyirdilər ki, onların tankları Bakı küçələrində olacaq. Deyirdilər ki, onlar Bakıda çay içəcəklər. Əslində, onların bu arzuları həyata keçdi. Onları biz gerçəkləşdirdik. Onların tankları bu gün Hərbi Qənimətlər Parkında nümayiş etdirilir. Erməni hərbi cinayətkarları bu gün Bakıda məhkəmə qarşısında cavab verirlər və istintaq təcridxanasında Azərbaycan çayını içirlər.

44 gün ərzində bizim şanlı Silahlı Qüvvələrimiz hər gün irəli gedirdi, bir gün bir addım geriyə atmamışdır. Böyük peşəkarlıq, rəşadət, qəhrəmanlıq və fədakarlıq göstərmişdir. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin. Biz bütün dünyaya güclü dövlət və müzəffər xalq kimi özümüzü göstərmişik. Bunu döyüş meydanında sübut etmişik. 44 gün ərzində döyüş meydanında 300-dən çox şəhər və kənd düşmənlərdən azad edildi. Biz düşməni qova-qova irəliyə gedirdik və azad edilmiş hər şəhər və kənd, orada qaldırılan Azərbaycan Bayrağı bizim Ordumuzu, xalqımızı daha da ruhlandırırdı. Nəhayət noyabrın 8-də "alınmaz qala" sayılan Şuşa şəhəri erməni işğalçılarından azad edilmişdir. Bizim şanlı Zəfər yürüşümüz 27 sentyabrdan 8 noyabra qədər uğurla davam edirdi. Biz dağlardan, çaylardan, dərələrdən keçərək, sıldırım qayalara dırmaşaraq şanlı Zəfərə doğru gedirdik. Şuşanın düz beş il bundan əvvəl azad edilməsi Ermənistan ordusunun belini qırdı və ondan sonra onlar təslim oldular. Ondan bir gün sonra – noyabrın 9-dan 10-na keçən gecə Ermənistan rəsmən təslim olaraq kapitulyasiya aktına imza atdı. Beləliklə, ərazi bütövlüyümüzü, tarixi ədaləti, beynəlxalq hüququ və milli ləyaqətimizi biz özümüz bərpa etdik.

Bu gün isə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur dirçəlir. Bu gün "Böyük Qayıdış" Proqramı icra edilir. Məktəblər, xəstəxanalar, sənaye müəssisələri, elektrik stansiyaları, su anbarları, evlər tikilir. Artıq 60 mindən çox insan azad edilmiş torpaqlarda yaşayır, çalışır və təhsil alır. Bütün bu tarixi nailiyyətlərlə bağlı bir daha əziz xalqımı təbrik edirəm. Biz bu beş ili qürur hissi ilə yaşamışıq. Əminəm ki, bundan sonra Azərbaycan xalqı qəhrəman, müzəffər xalq kimi, Azərbaycan dövləti qalib dövlət kimi əbədi yaşayacaqdır. Biz – bu torpaqların sahibləri Qarabağa, Şərqi Zəngəzura qayıtmışıq və bundan sonra bu torpaqlarda əbədi yaşayacağıq. Azərbaycan Bayrağı bu torpaqlarda əbədi dalğalanacaqdır.

Mən bütün Azərbaycan xalqını şanlı Zəfərimiz münasibətilə bir daha ürəkdən təbrik edirəm, Azərbaycan xalqına cansağlığı, yeni uğurlar arzulayıram. Qarabağ Azərbaycandır!

İlham Əliyev Özbəkistanın Milli İnformasiya Agentliyinə (UzA) müsahibə verib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Özbəkistanın Milli İnformasiya Agentliyinə (UzA) müsahibə verib.

– Hörmətli cənab Prezident, Siz tezliklə Daşkənddə keçiriləcək Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının Məşvərət görüşündə iştirak etməyə hazırlaşırsınız. Siz regional əməkdaşlığın bu formatı barədə nə deyə bilərsiniz? Azərbaycanın bu regionla əlaqələri necə inkişaf edir və əməkdaşlığın indiki səviyyəsi Sizi qane edirmi?

– Əvvəlcə qeyd etmək istəyirəm ki, bu, mənim Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının Məşvərət görüşündə sayca üçüncü iştirakım olacaq. Dəvət aldığım ilk görüş 2023-cü ildə Düşənbədə, ikincisi isə 2024-cü ildə Astanada keçirilib və qarşıdakı görüşün Daşkənddə keçirilməsi gözlənilir. Mən dəvətə, həmçinin Azərbaycanın bu mühüm tədbirdə iştirakına göstərilən dəstəyə görə bütün həmkarlarıma, ilk növbədə isə qardaşım Şavkat Mirziyoyevə səmimi təşəkkürümü bildirirəm.

Azərbaycan və Mərkəzi Asiya ölkələri artan strateji əhəmiyyətə malik vahid tarixi, mədəni, coğrafi və geosiyasi məkanı formalaşdırır. İlk baxışda Azərbaycanı Mərkəzi Asiya ölkələrindən fiziki olaraq ayırsa da, Xəzər dənizi, əslində, mühüm birləşdirici amildir. Bu gün Xəzər dənizi, sadəcə, coğrafi anlayış deyil, o, hər

şeydən əvvəl xalqlarımızın strateji birliyinin, iqtisadi potensialının və tarixi əməkdaşlığının rəmzidir.

Ölkələrimizi təkcə coğrafiya deyil, həm də tarixi-mədəni əlaqələr, ortaq dini və mənəvi dəyərlər, adət-ənənələr birləşdirir.

Azərbaycan regiondakı bütün ölkələrlə ən yüksək səviyyədə əməkdaşlığın hərtərəfli inkişafına xüsusi əhəmiyyət verir. Hesab edirəm ki, Mərkəzi Asiya ölkələri ilə Azərbaycan arasında ikitərəfli əsasda qurulan strateji tərəfdaşlıq və müttəfiqlik münasibətləri, həmçinin fəal siyasi dialoqumuz və qarşılıqlı səfərlərimiz bu əməkdaşlıq formatının uğurunda mühüm rol oynayır.

Son bir neçə ildə dövlət başçıları arasında qarşılıqlı səfərlərin və təmasların dinamikası münasibətlərimizin yüksək səviyyəsini əyani şəkildə nümayiş etdirir. Belə ki, son üç ildə Mərkəzi Asiya dövlətlərinin başçıları Azərbaycana təxminən 30 səfər ediblər və mən özüm də həmin müddətdə qardaş ölkələrdə 13 dəfə səfərdə olmuşam.

Orta Dəhlizin artan əhəmiyyəti əməkdaşlığımızın genişləndirilməsi üçün əhəmiyyətli imkanlar yaradır.

Əminəm ki, Mərkəzi Asiya Dövlət Başçılarının 7-ci Məşvərət görüşü qardaş xalqlarımız arasında əsrlər boyu davam edən dostluğun möhkəmləndirilməsində, siyasi, iqtisadi, nəqliyyat, investisiya, enerji, mədəni, humanitar və rəqəmsal transformasiya sahələrində çoxsəviyyəli əməkdaşlığın genişləndirilməsində əhəmiyyətli mərhələ olacaq.

– Hörmətli cənab Prezident, Siz Azərbaycan ilə Mərkəzi Asiya ölkələri arasında qarşılıqlı səfərlərin intensivliyini, fəal siyasi dialoqu və yüksəksəviyyəli qarşılıqlı anlaşmanı vurğuladınız. Diqqət yetirdik ki, son bir il yarım ərzində Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyev Azərbaycana beş dəfə səfər edib. Bundan başqa, Siz il ərzində müxtəlif beynəlxalq məkanlarda bir neçə dəfə görüşmüsünüz. Azərbaycan ilə Özbəkistan arasında diplomatik münasibətlərin qurulmasının hazırkı 30-cu ildönümündə ikitərəfli əlaqələrin vəziyyətini necə xarakterizə edərdiniz?

– Özbəkistan Azərbaycan üçün qardaş ölkə və etibarlı müttəfiqdir. Bizi ortaq köklər, mənəvi dəyərlər, dil, etnik yaxınlıq, zəngin tarixi və mədəni irs birləşdirir. Əsrlər boyu qardaş xalqlarımız bir-birinə dərin rəğbət və hörmət bəsləyiblər. Sevindirici haldır ki, dövlətlərarası münasibətlərimiz bu möhkəm təməl üzərində uğurla inkişaf edir.

Bu gün Azərbaycan ilə Özbəkistan arasında münasibətlər ən yüksək – müttəfiqlik səviyyəsindədir.

Münasibətlərimizin inkişafına təsir edən digər, əhəmiyyəti heç də az olmayan amil Özbəkistan Prezidenti Şavkat Miromonoviç Mirziyoyev ilə aramızda yaranan şəxsi etimad və dostluq münasibətləridir. Prezidentin dövlətlərarası münasibətlərimizin inkişafına şəxsi töhfəsini, onun çoxşaxəli əməkdaşlığımızın ardıcıl olaraq gücləndirilməsinə daim diqqət yetirməsini xüsusi vurğulamaq istərdim.

Qardaş Özbəkistanın lideri, görkəmli dövlət xadimi və Azərbaycanın böyük dostu Prezident Şavkat Mirziyoyevi ölkəmizdə salamlamaq bizim üçün həmişə böyük şərəf və məmnuniyyətdir. Qeyd etdiyiniz kimi, son bir il yarım ərzində beş belə səfər olub. Bütün bunlar münasibətlərimizin yüksək dinamikasını əyani şəkildə göstərir.

Keçən ilin avqustunda mənim Özbəkistana dövlət səfərim oldu, bu ilin iyulunda isə Özbəkistan Prezidenti Azərbaycana dövlət səfəri etdi. Bu tarixi səfərlər zamanı onlarla mühüm sənəd, o cümlədən Strateji tərəfdaşlığın daha da möhkəmləndirilməsi haqqında Bəyannamə, Müttəfiqlik münasibətləri haqqında Müqavilə, "Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Müqavilənin həyata keçirilməsi üzrə 2025-2029-cu illər üçün "Yol Xəritəsi" və digər sənədlər imzalandı. Qısa müddət ərzində çox böyük işlər görüldü. Bütün bu qarşılıqlı səfərlər Azərbaycan-Özbəkistan münasibətlərinin həm ikitərəfli əsasda, həm də Mərkəzi Asiya və Xəzər regionu da daxil olmaqla, vahid coğrafi məkanda yeni tərəfdaşlıq imkanlarının reallaşdırılması baxımından bütün sahələrdə möhkəmləndirilməsinə əhəmiyyətli təkan verib.

Həmçinin 2023-cü ilin avqustunda təsis edilmiş Ali Dövlətlərarası Şura da münasibətlərimizin inkişaf strategiyasının müəyyənləşdirilməsində xüsusi rol oynayır. Şura artıq qarşılıqlı dövlət səfərləri çərçivəsində 2024-cü il avqustun 22-də Daşkənddə və 2025-ci il iyulun 2-də Bakıda iki iclas keçirib.

Özbəkistan Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəyişməz olaraq dəstəkləyib. Fürsətdən istifadə edərək, qardaş Özbəkistana Qarabağın bərpasına verdiyi töhfəyə, xüsusən də azad edilmiş Füzulidə böyük özbək alimi Mirzə Uluqbəyin adını daşıyan və hazırda təxminən 600 şagirdin təhsil aldığı məktəbin tikintisinə görə minnətdarlığımı bildirirəm. Özbəkistan Qarabağ bölgəsinin yenidən qurulmasına yardım göstərmək təşəbbüsünü irəli sürən ilk ölkə, Prezident Mirziyoyev isə dünyada ilk lider olub. Biz bunu həmişə xatırlayacaq, ölkələrimiz və xalqlarımız arasında həmrəylik, dostluq və qardaşlıq jesti kimi qəbul edəcəyik.

Qardaş ölkəyə qarşıdakı səfəri səbirsizliklə gözləyirəm. Hər dəfə Özbəkistanın dinamik inkişafını və özbək xalqının əldə etdiyi heyranedici nailiyyətləri böyük məmnunluqla müşahidə edirəm. Həyata keçirilən genişmiqyaslı islahatlar və cəmiyyətin bütün sahələrinin ardıcıl müasirləşdirilməsi ölkənin nüfuzunun davamlı artmasına və beynəlxalq aləmdə mövqeyinin möhkəmlənməsinə kömək edir. Bu nailiyyətlər dostum və

qardaşım Prezident Şavkat Mirziyoyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən məqsədyönlü və düşünülmüş dövlət siyasətinin göstəricisidir.

Ölkələrimiz arasında əməkdaşlıq təkcə ikitərəfli formatda deyil, həm də beynəlxalq platformalarda uğurla inkişaf edir. Azərbaycan və Özbəkistan Türk Dövlətləri Təşkilatının fəal üzvləridir və türk birliyinin möhkəmləndirilməsinə mühüm töhfələr verirlər. Bundan əlavə, münasibətlərimiz BMT, Qoşulmama Hərəkatı, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı, AQEM və digər beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində uğurla inkişaf edir.

– Azərbaycan ilə Özbəkistan arasında iqtisadi-ticari əməkdaşlığın hazırkı səviyyəsini necə qiymətləndirirsiniz?

– İqtisadi-ticari əməkdaşlığın dinamikası tam məmnunluq doğurur və onun səviyyəsinin daha da artmasına kömək edir. Hər iki tərəf qarşılıqlı əməkdaşlığı genişləndirmək üçün əhəmiyyətli səylər göstərir, yeni layihələr irəli sürür və birgə təşəbbüslərin həyata keçirilməsinə xüsusi əhəmiyyət verir. Bu gün Azərbaycanda təxminən 120 Özbəkistan investisiyalı kommersiya təşkilatı qeydiyyatdan keçib və iqtisadiyyatın müxtəlif istiqamətlərində – sənaye, kənd təsərrüfatı, tikinti, nəqliyyat və xidmət sahələrində uğurla fəaliyyət göstərir.

Azərbaycanla Özbəkistan arasında ticarət sürətli templə inkişaf edir. Belə ki, 2024-cü ildə əmtəə dövriyyəsi 252 milyon ABŞ dolları təşkil edib və 2025-ci ilin yanvar-sentyabr aylarında bu göstərici keçən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 87,5 faiz artaraq 319 milyon ABŞ dollarına çatıb.

Sərmayələr sahəsində əməkdaşlıq da möhkəmlənməyə davam edir. 2023-cü ildə həm ölkələrimizin daxilində, həm də üçüncü ölkələrdə sərmayə qoyuluşunu nəzərdə tutan ümumi kapitalı 500 milyon ABŞ dolları olan Azərbaycan-Özbəkistan İnvestisiya Şirkəti yaradılıb.

Yüngül sənayenin inkişafı üçün yeni imkanlar açan, ənənəvi dostluq və qardaşlıq münasibətlərini möhkəmləndirən birgə müəssisə – Xankəndidə tikiş fabriki xüsusilə diqqətəlayiqdir.

Azərbaycan Respublikası ilə Özbəkistan Respublikası arasında əməkdaşlığa dair Hökumətlərarası Komissiyanın iqtisadi əlaqələrin inkişafı və perspektivli işbirliyi istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi sahəsindəki aktiv fəaliyyətini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Artıq mütəmadi olaraq keçirilən Azərbaycan-Özbəkistan Regional Forumu bu istiqamətdə əməkdaşlığın təşviqi üçün səmərəli platformadır.

Azərbaycan qardaş Özbəkistan ilə iqtisadiyyatın bütün sahələrində əməkdaşlığı daha da genişləndirməkdə maraqlıdır. Bunun üçün güclü siyasi iradə və əhəmiyyətli potensial mövcuddur. Bu günədək iqtisadi münasibətlərimizin daha da inkişafı üçün etibarlı hüquqi baza yaradan təxminən 200 sənəd imzalanıb. Azərbaycan hər iki tərəfin maraqlarına uyğun olan və xalqlarımız arasında dostluğun, tərəfdaşlığın möhkəmlənməsinə töhfə verən qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığı bundan sonra da dəstəkləyəcək.

– Nəqliyyat, logistika və energetika sahələrində ikitərəfli əməkdaşlığın hansı perspektivlərini görürsünüz?

– Ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın əsas istiqamətlərindən biri şaxələndirilmiş nəqliyyat və logistika infrastrukturunun inkişafı, tranzit imkanlarının genişləndirilməsidir. Bu sahədə ölkələrimizin Orta Dəhliz Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutunda iştirakı xüsusi əhəmiyyətə malikdir və onun çərçivəsində Azərbaycan Özbəkistan və Mərkəzi Asiya dövlətləri üçün mühüm tranzit ölkə qismində çıxış edir. Son illərdə Orta Dəhliz vasitəsilə ixrac imkanlarının və daşımaların artması xüsusi strateji əhəmiyyətə malikdir.

2024-cü ildə ölkələrimiz arasında tranzit daşımaların həcmi 2023-cü illə müqayisədə 18 faizdən çox artaraq 1,3 milyon tonu keçib. 2025-ci ilin ilk doqquz ayında bu rəqəm təxminən bir milyon tona çatıb ki, bu da nəqliyyat mübadilələrində dinamik artımı nümayiş etdirir.

Azərbaycanda yaradılan müasir nəqliyyat infrastrukturu, o cümlədən ticarət donanması, yaxın illərdə gücü 25 milyon tona çatacaq Ələt Beynəlxalq Ticarət Limanı, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu və ölkənin doqquz beynəlxalq hava limanı da daxil olmaqla, bütün bunlar Azərbaycanın qlobal nəqliyyat və logistika qovşağı kimi rolunu gücləndirən amillərdir. Bundan əlavə, Zəngəzur dəhlizinin açılması bütün Mərkəzi Asiya ölkələrinə fayda gətirəcək.

Hava nəqliyyatının inkişafı və şəhərlərimiz arasında uçuşların intensivliyi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. AZAL müntəzəm sərnişin reysləri – Bakı-Daşkənd-Bakı (həftədə 7 uçuş), Bakı-Səmərqənd-Bakı (həftədə 2 uçuş) və Bakı-Ürgənc-Bakı (həftədə 2 uçuş) həyata keçirir. Öz növbəsində, “Uzbekistan Airways” Daşkənd-Bakı-Daşkənd marşrutu üzrə həftədə üç, “Centrum” isə həftədə iki uçuş yerinə yetirir.

Energetika sektorunda əməkdaşlıq və yaşıl enerjinin inkişafı da prioritet istiqamət olaraq qalır. SOCAR Özbəkistana Azərbaycanın neft məhsullarını və neft-kimya məhsullarını ixrac edir. 2016-cı ildən bəri “OZLITINEFTGAZ” İnstitutunun və “SOCAR NIPI Nefteqaz”ın bazasında yaradılan "Neftegaztexnologiya" birgə müəssisəsi uğurla fəaliyyət göstərir.

2024-cü ildə Azərbaycan, Qazaxıstan və Özbəkistan enerji sistemlərinin inteqrasiyasına və bərpaolunan enerji mənbələrinin təşviqinə yönəlmiş bir sıra strateji sazişlər, memorandumlar imzalayıblar ki, bu da

regionun davamlı inkişafı və enerji əməkdaşlığını gücləndirmək üçün yeni perspektivlər açır.

– Azərbaycan ilə Özbəkistan arasında mədəni və humanitar sahələrdə əməkdaşlıq barədə nə deyə bilərsiniz?

– Mədəni və humanitar əməkdaşlıq ölkələrimiz arasında dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin möhkəmləndirilməsində, həmçinin xalqlarımızın birbaşa əlaqələrinin genişləndirilməsində mühüm rol oynayır. Biz ortaq tarixi və mədəni dəyərləri qorumaq, bütün səviyyələrdə sıx əməkdaşlıq etmək üçün birgə səylər göstəririk.

Belə ki, 2023-cü ildə Azərbaycanda Özbəkistan Mədəniyyəti Günləri, 2024-cü ildə isə Özbəkistan Elm və Mədəniyyət Günləri keçirilib. Elə həmin il Özbəkistanda Azərbaycan Mədəniyyəti Günləri, Xivə şəhərində isə "Şuşa günləri" təşkil olunub. Bu tədbirlər xalqlarımızın zəngin mədəni irslərini bölüşmək, qarşılıqlı anlaşmanı dərinləşdirmək və bir-birinin mənəvi məkanını qarşılıqlı şəkildə zənginləşdirmək istəyini əks etdirir.

Ölkələrimizin regionları arasında əməkdaşlığa xüsusi diqqət yetirilir. İsmayıllı-Riştan, Şuşa-Xivə, Lənkəran-Buxara, Şəki-Kokand, Biləsuvar-Termez, Mingəçevir-Namanqan, Füzuli-Gülüstan, Quba-Cizak və Beyləqan-Şəhrisəbz şəhərləri arasında qardaşlaşma və tərəfdaşlıq münasibətləri qurulub. Bu cür regionlararası əlaqələrin fəallaşması xalqların yaxınlaşmasına, təcrübə mübadiləsinin aparılmasına və əməkdaşlığın mədəni-humanitar gündəliyinin möhkəmləndirilməsinə kömək edir.

Ölkələrimiz arasında dostluğun rəmzi ifadəsi mədəni əhəmiyyəti olan obyektlərdir: Daşkənddə Heydər Əliyev meydanı var və bu ilin iyulunda Bakıda "Özbəkistan" parkının təməli qoyulub.

Fürsətdən istifadə edərək, həmçinin Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri, özbək xalqına həmişə böyük sevgi hissləri bəsləyən Heydər Əliyevin xatirəsinə göstərilən ehtiram və həqiqətən qardaşlıq münasibətinə görə Özbəkistan rəhbərliyinə, bütün qardaş xalqa minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm.

Həmçinin idman sahəsində əməkdaşlıqda yaxşı nəticələr var. İki ölkənin birgə səyləri sayəsində FIFA İcraiyyə Komitəsi 2027-ci ildə keçiriləcək futbol üzrə U-20 Dünya çempionatının final mərhələsini Azərbaycanda və Özbəkistanda təşkil etmək qərarına gəlib. Bu, Avropa ilə Asiyanı birləşdirəcək ortaq tarixi nailiyyətdir.

Media və qeyri-hökumət təşkilatları sahələrində əməkdaşlıq da məhsuldar inkişaf edir. 2024-cü il sentyabrın 23-dən 25-dək Daşkənddə Birinci Özbəkistan-Azərbaycan Media Forumu, 2025-ci il sentyabrın 29-da isə Bakıda İkinci Azərbaycan-Özbəkistan Media Forumu keçirilib. Bundan əlavə, 2024-cü ilin dekabr ayında Daşkənddə ilk dəfə Özbəkistan-Azərbaycan Qeyri-Hökumət Təşkilatları Forumu təşkil olunub.

Bütün bu tədbirlər və həyata keçirilən layihələr Azərbaycan ilə Özbəkistanın mədəni, humanitar sahələrdə güclü qardaşlıq münasibətlərini əyani şəkildə nümayiş etdirir, xalqlarımız arasında dostluğun möhkəmlənməsinə, mənəvi və mədəni qarşılıqlı əlaqələrin daha da inkişafına xidmət göstərir.

– Cənab Prezident, sıx iş cədvəlinizdə bu məzmunlu müsahibəyə vaxt ayırdığınıza görə Sizə minnətdarıq.

– Özbəkistan cəmiyyətinin həm Azərbaycan-Özbəkistan gündəliyində, həm də bütövlükdə regionda baş verən proseslərə artan marağını qeyd etməkdən çox məmnunam. Qoy, əsrlər boyu qardaş xalqlarımızı və ölkələrimizi birləşdirən dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri daha da möhkəmlənsin.

2025-ci ilin idman yekunlarına həsr olunan mərasimdə İlham Əliyevin çıxışı

-Əziz idmançılar. Əziz dostlar.

Ənənəvi olaraq ilin sonunda görüşürük, ilin yekunlarını müzakirə edirik, idmançıları, idman mütəxəssislərini mükafatlandırırıq. Bu il də istisna deyil. Bu il idmançılarımız tərəfindən qazanılan medalların sayı rekord həddə çatıb. Beynəlxalq yarışlarda idmançılarımız tərəfindən 2000-dən çox medal, təqribən 600-dən çox qızıl medal qazanılıb. Bu, bir daha onu göstərir ki, idmanın inkişafı Azərbaycanda uğurla gedir. Keçən illə müqayisədə medalların sayı daha çoxdur və bu, yəqin ki, təbiidir. Çünki idmanın inkişafına göstərilən diqqət, aparılan dövlət siyasəti, əlbəttə ki, ildən-ilə daha yaxşı nəticələrə gətirib çıxarır.

Azərbaycanda idmanın inkişafı dövlət siyasətidir və dövlət xətti ilə bir çox proqramlar icra edilmişdir. İdman infrastrukturu demək olar ki, sıfırdan qurulmuşdur və bu gün ən yüksək səviyyədədir. Bölgələrdə idmanla məşğul olmaq üçün bütün şərait var. Bu il iki Olimpiya İdman Kompleksinin tikintisi başa çatmışdır - Gəncədə və Yevlaxda. Beləliklə, bölgələrdə Olimpiya İdman komplekslərinin sayı 46-ya çatıb.

Əlbəttə ki, bütün bunlar, eyni zamanda, düzgün aparılan siyasət idmanın inkişafını şərtləndirir və gəncləri idmanla məşğul olmağa daha da həvəsləndirir. Bu da çox önəmlidir. Çünki sağlam gənc nəsil yetişməsə, idman uğurlarını əldə etmək mümkün olmayacaq.

Sağlam gənc nəsil, ilk növbədə, ölkənin gələcək inkişafı üçün lazımdır ki, Azərbaycan əhalisi, Azərbaycan vətəndaşları fiziki cəhətdən sağlam olsunlar. Eyni zamanda, uşaqlıqdan idmana göstərilən maraq əlbəttə ki, gələcəkdə idman uğurlarına yol açır.

Bizim siyasətimizin əsas istiqamətlərindən biri də gəncləri sağlam ruhda tərbiyə etməkdir, vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə etməkdir ki, gənclər Vətən sevgisi ilə böyüsünlər, tərbiyə alsınlar və beləliklə, ölkəmizin inkişafı daimi olsun, əbədi olsun. Əlbəttə ki, burada əsas amil cəmiyyətdə mövcud olan ab-havadır. Bu da çox müsbətdir. Bizim xalqımız böyük dərəcədə həmrəylik, vətənpərvərlik göstərir və son illərin hadisələri bunu bir daha təsdiqləyir. Gənclərin fiziki hazırlığı, mənəvi saflığı vəhdət təşkil etməlidir. Məhz o halda ölkə uğurla inkişaf edə bilər. İdmanın isə gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edilməsində çox böyük önəmi var.

Hər dəfə bizim idmançılarımız Dövlət Bayrağını beynəlxalq yarışlarda qaldıranda əlbəttə ki, hər birimiz qürur hissi keçiririk. Son 5 il ərzində bizim bayrağımız qalib ölkənin bayrağı kimi beynəlxalq arenalarda qaldırılır. Əminəm ki, idmançılar da beynəlxalq yarışlarda iştirak edən zaman bunu hiss edirlər. Ölkəmizə, xalqımıza olan münasibəti hiss edirlər və idman meydançalarına, idman arenalarına çıxarkən, yəqin ki, təbii olaraq qürur hissi ilə çıxırlar. Eyni zamanda, bizim 5 il bundan əvvəl əldə etdiyimiz şanlı Qələbə idmançıların məsuliyyətini də böyük dərəcədə artırır. Çünki onlar müzəffər xalqın nümayəndələri kimi yarışlarda iştirak edirlər.

Təbii ki, bundan sonrakı illərdə bu siyasət davam etdiriləcək. İdmanla məşğul olan bütün qurumlar çox sıx əlaqəli şəkildə fəaliyyət göstərirlər. Azərbaycanda ənənəvi olaraq bir çox beynəlxalq idman yarışları keçirilir. Bəziləri ənənəvi xarakter alır, bəziləri xüsusilə çox böyük beynəlxalq idman yarışları ilk dəfə idi ki, Azərbaycanda keçirilmişdir. Bu ilin ölkəmizdə keçirilmiş əsas idman yarışı təbii ki, MDB ölkələrinin üçüncü Oyunları olmuşdur. Oyunlar çox yüksək səviyyədə keçirilmişdir. Bu Oyunların xüsusiyyəti ondan ibarət idi ki, onlar bölgələrdə - bir neçə şəhərdə keçirilmişdir. Yəni bu, özlüyündə bir göstəricidir. Təbii ki, Bakı şəhərində istənilən idman yarışını keçirmək olar. Ancaq minlərlə xarici qonağın iştirakı ilə bölgələrdə keçirilmiş MDB Oyunları əlbəttə ki, bizim potensialımızı göstərir. Gəncə şəhəri mərkəz seçilmişdi. Yarışların bəziləri digər şəhərlərdə, o cümlədən Xankəndi şəhərində keçirilmişdir. Məndə olan məlumata görə, bütün qonaqlar çox böyük minnətdarlıqla həm bizim qonaqpərvərliyimizi qeyd ediblər, həm də bölgələrimizin gözəlliyi və yaradılmış şəraitlə tanış olublar. İdmançılarımız bu Oyunlarda yaxşı nəticə göstərmişlər, komanda hesabında ikinci yerə biz layiq görüldük. Əlbəttə ki, bütövlükdə bu kimi tədbirlər ölkəmizin imicini, idman potensialını bütün dünyaya göstərir.

Bu il ölkəmizdə ilk dəfə olaraq UFC üzrə beynəlxalq turnir keçirilmişdir. Bu da dünya miqyasında ən populyar idman yarışıdır və adətən bu yarışların əksər mərhələləri Amerikada keçirilir, yaxud da ki, ən inkişaf etmiş ölkələrdə. Bakını da bu siyahıya salmağımız, ilk növbədə, ölkəmizin potensialını göstərir. Eyni zamanda, onu göstərir ki, biz artıq bu sahədə də öz fəaliyyətimizi göstəririk. Yenə də turnirin təşkilatçıları ilə görüşüm zamanı onlar da qeyd edirdilər ki, Bakının bu cür inkişaf etmiş şəhər olmasını, bu dərəcədə gözəl şəhər olmasını heç təsəvvür edə bilmirdilər, heç gözləmirdilər. Yəni minlərlə iştirakçının, xarici qonağın iştirakı ilə keçirilən və dünya mediası tərəfindən işıqlandırılan belə bir yarış ölkəmizin təqdimatının bir növüdür.

Ənənəvi olaraq Formula 1 yarışı təbii ki, bu il də keçirilmişdir və bu yarış ölkəmizin dünyaya təqdimatında xüsusi rol oynamışdır. Təkcə onu demək kifayətdir ki, birinci Formula 1 yarışından sonra ölkəmizə gələn xarici turistlərin sayı 20 faiz artmışdır və ondan sonra da artım davam edirdi, COVID-ə qədər. Sonra təbii ki, aşağı düşdü. İndi yenə də bərpa edilir və əminəm ki, gələn il daha çox xarici qonaq ölkəmizə gələcək, o cümlədən beynəlxalq idman yarışlarını izləmək üçün. Bu il keçirilmiş Formula 1 yarışının özəlliyi onda idi ki, bütün biletlər əvvəlcədən satılmışdı və hətta əlavə tribunaların quraşdırılması da nəzərdə tutulmuşdu. Halbuki şəhər yarışı olduğu üçün burada daha böyük sayda tribunaların quraşdırılması çox çətindir. Amma buna baxmayaraq, 20 min insan canlı olaraq bu yarışı izləyib. Ümumiyyətlə isə bu yarışın auditoriyası yarım milyard insana bərabərdir. Yəni bütün dünya bu yarışı izləyərkən, ilk növbədə, əlbəttə ki, həm yarışı, həm də şəhərimizin gözəlliyini görür. Təbii ki, bu da ölkəmizin təqdimatı kimi qəbul edilməlidir.

Onu da deməliyəm ki, son vaxtlar bir neçə aparıcı ölkənin şəhəri Formula 1 yarışını keçirmək üçün təşkilatçılara müraciət etmişdir və xüsusilə şəhər yarışlarını daha çox xahiş etmişdir. Çünki Bakının timsalında hər kəs görür ki, şəhər yarışı böyük dərəcədə fərqlənir. Bir sözlə, bu kimi idman tədbirləri ölkəmizin imicini böyük dərəcədə ucaldır.

Ölkəmizdə yüzlərlə idman, beynəlxalq idman yarışları keçirilmişdir və gələn il də yarışların keçirilməsi gözlənilir. Xüsusilə mən ölkəmizdə ilk dəfə olaraq keçiriləcək Xizək üzrə Dünya Kubokunu qeyd etmək istərdim. Çünki bu, ilk dəfə olaraq keçiriləcək tədbirdir və ilk ildən dünya kuboku səviyyəsində Qusarda, Şahdağ Xizək Kurortunda keçiriləcək. Bu da Azərbaycanı və Şahdağı beynəlxalq xizək idmanının cədvəlinə salmış olur. Burada da ölkələrin sayı kifayət qədər məhduddur və Azərbaycanın burada da olması, qış idmanı

növündə Dünya Kubokunun keçirilməsi əlbəttə ki, böyük hadisədir. Şahdağ Turizm Xizək Mərkəzinin inkişafı hər il təmin edilir. Hər il biz yeni traslar, yeni xizək zolaqları istifadəyə veririk. Əminəm ki, yaxın 1-2 ilə trasların uzunluğu 50 kilometri ötəcək, təqribən 55 kilometr olacaq. Gələcəkdə yeni mərhələnin inkişafı ilə bağlı da məsələlərə baxılacaq. Amma hazırda bu, bizim bölgəmizdə ən inkişaf etmiş xizək mərkəzidir və orada mövcud olan infrastruktur, hotellərin sayı və gələcək planlar, – indi özəl sektor tərəfindən oraya çox böyük maraq göstərilir, – bütövlükdə o bölgədə minlərlə iş yerinin yaradılmasına gətirib çıxarıb. Təkcə Şahdağ Xizək Mərkəzi bundan faydalanmır, bütün ətraf kəndlər, şəhərlər, orada işləyən, yaşayan insanların bir çoxu turizmin bu sektoruna da cəlb edilib.

Yəni bizim çox gözəl dəniz istirahət zonalarımız, xizək zonalarımız var. Güclü infrastruktur yaradılıbdır. Yollar, dəmir yolları, 9 beynəlxalq hava limanı, yeni şəhərlər arasındakı bağlantılar da müasirləşir. Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda böyük infrastruktur işləri görülür. Artıq orada da – Köndələnçay su anbarında, Suqovuşan su anbarında yarışlar keçirilir. Gələcəkdə Sərsəng su anbarında da avarçəkmə üzrə yarışlar keçirilə bilər. Yəni ölkəmizin bu cür inkişafı, o cümlədən idman sektoruna da müsbət təsir göstərir.

Əlbəttə ki, bu il daha bir önəmli hadisə baş vermişdir. Bakı şəhəri "Dünyanın İdman Paytaxtı" seçilmişdir və bu da çox böyük hadisədir, bizim üçün böyük şərəfdir. Eyni zamanda, Azərbaycanda idmanla bağlı görülən işlərə verilən qiymətdir. Mən əminəm ki, bu şərəfli adı biz ləyaqətlə daşıyacağıq.

Əlbəttə, idmançıların və idman mütəxəssislərinin mükafatlandırılması da qeyd etdiyim kimi, bir ənənəyə çevrilib. Bu, çox gözəl ənənədir, artıq 30 ilə yaxındır ki, davam edir və hər şey ədalətli olmalıdır. Azərbaycanın idman şöhrətini ucaldan insanlar əlbəttə ki, dövlət tərəfindən qiymətləndirilməlidir və onların fəaliyyətinə layiqli münasibət göstərilməlidir.

Mən sizi qarşıdan gələn Yeni il bayramı və Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü münasibətilə təbrik edirəm. Sizə yeni uğurlar, qələbələr arzulayıram. Sağ olun.

İlham Əliyevin Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü və Yeni il münasibətilə müraciəti

Əziz həmvətənlər.

2025-ci il arxada qaldı. Bu il də ölkəmiz üçün, xalqımız üçün uğurlu il olmuşdur. Azərbaycan xalqı sülh, təhlükəsizlik, əmin-amanlıq şəraitində yaşamışdır. Xalq-iqtidar birliyi bizim uğurlarımızın əsas amilidir. Əminəm ki, qarşıdan gələn 2026-cı il də ölkəmiz üçün uğurlu olacaq, ölkə qarşısında duran bütün vəzifələr həmişəki kimi uğurla icra ediləcəkdir.

Bu il biz şanlı Zəfərimizin beşinci ildönümünü böyük fəxarət hissi ilə qeyd etmişik. Beş il bundan əvvəl Vətən müharibəsi zamanı əldə etdiyimiz tarixi Zəfərimiz bizimlə əbədi olacaq. Azərbaycan xalqı bu Qələbə ilə əbədi olaraq fəxr edəcəkdir. Biz otuzillik erməni işğalına son qoyduq, ərazi bütövlüyümüzü, suverenliyimizi, milli ləyaqətimizi bərpa etdik. Bu il Zəfərimizin beşinci ildönümünə həsr olunmuş hərbi paradda son illər ərzində ordu quruculuğunda görülmüş işlərin bir hissəsi xalqımıza və bütün dünyaya nümayiş etdirildi. Son 5 il ərzində Azərbaycan Silahlı Qüvvələri öz gücünü böyük dərəcədə artırmışdır. Yeni silahlar və texnika ilə təchiz edilmiş Ordumuz bu gün istənilən vəzifəni icra etməyə qadirdir. Biz son 5 il ərzində həm yerli istehsal olan silah və texnikadan istifadə edərək, eyni zamanda, xaricdən aldığımız silah və texnikanı Ordumuzun potensialına əlavə edərək hərbi gücümüzü böyük dərəcədə gücləndirə bildik. Silahlı Qüvvələrimizin döyüş qabiliyyəti böyük dərəcədə artdı, Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrin say tərkibi bir neçə dəfə artırıldı, yeni yaradılmış Komando Qüvvələrinin say tərkibi minlərlə əsgər və zabitdən ibarətdir. Biz yeni müharibəyə hazırlaşmırıq. Bizim üçün müharibələr arxada qaldı. Ancaq bugünkü dünyada hər bir ölkə ilk növbədə öz təhlükəsizliyi haqqında ciddi düşünməlidir. Bugünkü dünyada beynəlxalq hüquq normaları işləmir, "Kim güclüdür, o da haqlıdır" prinsipi əsas prinsip kimi bir çox ölkələr tərəfindən qəbul edilib. Bütün dünyada genişmiqyaslı silahlanma prosesi gedir. Belə olan halda, biz hər an öz ərazi bütövlüyümüzü, suverenliyimizi, öz seçimimizi layiqincə müdafiə etmək üçün hazır olmalıyıq. Vətən müharibəsi dövründə hərbçilərimizin peşəkarlığı, qəhrəmanlığı, fədakarlığı, xalqımızın yumruq kimi birləşməsi bizim Qələbəmizi şərtləndirdi. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin! Onların əziz xatirəsi bizim qəlbimizdə əbədi yaşayacaqdır.

Biz Vətən müharibəsindəki Zəfərimizdən sonra yorulmadan bu Zəfəri beynəlxalq və siyasi müstəvidə möhkəmləndirmək və təsdiqləmək üçün çalışmışıq və buna nail olmuşuq. Bütün dünya bizim Zəfərimizi qəbul edir və bizim haqlı olduğumuzu əyani şəkildə görür. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsini həll etmək üçün mandat almış Minsk qrupu isə tarixin arxivinə göndərildi. Beləliklə, Qarabağ münaqişəsi artıq beynəlxalq

gündəlikdən tamamilə silinmişdir. Zəfər çalmış ölkə kimi biz məğlub edilmiş Ermənistana sülh əlimizi uzatdıq. Bu da bizim uzaqgörən siyasətimizin təzahürüdür. Biz əbədi müharibə aparmaq fikrində deyilik. Bizim başqa ölkələrin torpaqlarında gözümüz yoxdur. Biz öz ərazi bütövlüyümüzü bərpa etmək üçün silahdan istifadə edərək, BMT Nizamnaməsi çərçivəsində, BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələri əsasında öz suveren hüquqlarımızı təmin etmişik. Vətən müharibəsindən cəmi beş il keçəndən sonra Ermənistanla paraflanmış sülh müqaviləsi bir daha xalqımızın böyüklüyünü və bizim siyasətimizin müdrikliyini göstərir. Biz cəmi beş ilə yaxındır ki, de-fakto sülh şəraitində yaşayırıq. Biz döyüş meydanında qan tökərək, şəhidlər verərək şanlı Qələbə qazanmışıq və bu Qələbəni dünyanın ən mötəbər yeri olan Amerikanın Ağ Evində, Amerika Prezidentinin iştirakı ilə möhürlədik. Beləliklə, 30 il ərzində əsas vəzifəmiz olan ərazi bütövlüyümüzün bərpası və bütün dünya tərəfindən bunun qəbul edilməsi məsələsi öz həllini tapmışdır.

Bu gün isə bütün ölkə üzrə geniş quruculuq işləri aparılır, hər bir bölgədə inkişaf müşahidə olunur. Biz beynəlxalq mövqelərimizi böyük dərəcədə möhkəmləndirə bildik. Bu gün Azərbaycana dünyada böyük hörmətlə yanaşırlar. Təsadüfi deyil ki, dünyanın aparıcı beynəlxalq aktorları Azərbaycanla əməkdaşlıq etmək üçün müxtəlif təkliflər irəli sürürlər. Bizim xarici siyasətimiz çoxşaxəlidir, bu siyasət bir çox istiqamətlər üzrə uğurla aparılır. Biz bu il D-8 beynəlxalq təşkilatına üzv olduq. Onu da bildirməliyəm ki, 8 böyük müsəlman ölkəsini birləşdirən və 30 ilə yaxın fəaliyyət göstərən bu təşkilatın ilk yeni üzvü məhz Azərbaycan olmuşdur. Yəni bu ölkələr tərəfindən bizə göstərilən hörmət və etimad göz qabağındadır. Biz bu il Orta Asiya ölkələrinin Məşvərət Şurasının tamhüquqlu üzvü seçildik. Hesab edirəm ki, bu da tarixi nailiyyətdir. Çünki coğrafi nöqteyi-nəzərdən biz Cənubi Qafqazda yerləşirik. Ancaq Orta Asiya ölkələrinin Məşvərət Şurasına yekdilliklə tamhüquqlu üzv seçilməyimiz bizim həm bu ölkələrlə səmimi münasibətlərimizdən xəbər verir, həm də ki, Azərbaycanın bu gün nə qədər önəmli ölkə olduğunu əyani şəkildə göstərir.

Bu il ölkəmizdə bir çox mötəbər beynəlxalq tədbir keçirilmişdir. Bunların arasında işğaldan azad edilmiş Xankəndidə ECO-nun Zirvə Görüşünü xüsusilə qeyd etməliyəm. Qəbələdə Türk Dövlətləri Təşkilatının Zirvə Görüşü də bizim ailəmiz olan Türk dünyasının birləşməsi istiqamətində bir daha önəmli addım olmuşdur. Bir çox beynəlxalq təşkilatlarla sıx əlaqələrimiz bizim maraqlarımıza uyğundur. Biz hər zaman bərabərhüquqlu tərəfdaşlığın tərəfdarı olmuşuq. Biz heç vaxt imkan verməmişik ki, kimsə bizim işimizə qarışsın, kimsə bizə nəyisə diktə etsin, kimsə bizə yuxarıdan aşağı baxsın. Biz müqavimət göstərmişik, biz ciddi iradəmizi ortaya qoymuşuq, heç kimin qarşısında baş əyməmişik, heç kimə imkan verməmişik və verməyəcəyik ki, bizim işimizə qarışsın. Tədricən hər kəs görür ki, belə cəhdlərin sayı da kəskin azaldı. Çünki bunun heç bir mənası yoxdur. Bizə təzyiq etmək üçün heç kimin əlində heç bir vasitə yoxdur. Bizim güclü siyasi iradəmiz, xalq-iqtidar birliyi, hərbi gücümüz, iqtisadi potensialımız, enerji siyasətimiz, nəqliyyat imkanlarımız və digər amillər bizi o qədər gücləndirib ki, heç kim bizə öz iradəsini diktə edə bilməz.

İqtisadi inkişafa gəldikdə, biz bu il əldə olunmuş uğurlarla fəxr edə bilərik. Bizim valyuta ehtiyatlarımız tarixi rekord həddə çatıb – 80 milyard dollardan artıqdır. Bizim xarici borcumuz daha da aşağı düşüb, bu gün ümumdaxili məhsulumuzun cəmi 6,3 faizini təşkil edir. Bir halda ki, bəzi inkişaf etmiş ölkələrdə bu rəqəm 100 faizdir, ondan da çoxdur. Bizim valyuta ehtiyatlarımız xarici borcumuzu 16 dəfə üstələyir və təsadüfi deyil ki, dünyanın aparıcı reytinq agentlikləri Azərbaycanın kredit reytinqini qaldırıblar – investisiya reytinqini müsbət reytinq səviyyəsinə qaldırıblar.

Biz "Böyük Qayıdış" Proqramını uğurla icra edirik və işğaldan azad edilmiş ərazilərdə bu gün böyük quruculuq işləri aparılır və artıq 70 minə yaxın insan orada yaşayır, çalışır, təhsil alır. Keçmiş köçkünlər 32 kənd, qəsəbə və şəhərdə yerləşiblər və onlar üçün ən gözəl şərait yaradılmışdır.

Bu gün, eyni zamanda, Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günüdür. Bu münasibətlə dünyada yaşayan bütün azərbaycanlıları ürəkdən təbrik etmək istəyirəm. Onlar bilməlidirlər və bilirlər ki, onların arxasında güclü Azərbaycan dövləti dayanıb. 2025-ci ildə olan bəzi hadisələr bir daha göstərdi ki, hansı ölkədə yaşamasından asılı olmayaraq, hər bir azərbaycanlının taleyi bizim üçün qiymətlidir, önəmlidir və bizi – azərbaycanlıları ortaq tarix, dilimiz, köklərimiz, mədəniyyətimiz birləşdirir. Azərbaycanlılar hansı ölkədə yaşamalarından asılı olmayaraq, bilirlər və bilməlidirlər ki, onların Ana Vətəni müstəqil Azərbaycan dövlətidir.

Əziz həmvətənlər, mən sizi bir daha Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü münasibətilə ürəkdən təbrik etmək istəyirəm, Yeni il bayramı münasibətilə təbrik etmək istəyirəm. Dünyada yaşayan bütün azərbaycanlılara, Azərbaycan vətəndaşlarına sülh, əmin-amanlıq, xoşbəxtlik arzulayıram. Bayramınız mübarək olsun!

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.305

B E Y N Ə L X A L Q   M Ü N A S İ B Ə T L Ə R
I N T E R N A T I O N A L   R E L A T I O N S

UOT 327.5
UOT 327.56
UOT 327:140.8

ELÇİN ƏHMƏDOV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının "Qarabağ İrsini Araşdırma Mərkəzi"nin rəhbəri, "Beynəlxalq münasibətlər və xarici siyasət" kafedrasının professoru, siyasi elmlər doktoru

e-mail: elchin_ahmedov09@yahoo.com

AZƏRBAYCANIN XARİCİ SİYASƏTİ: SİYASİ-DİPLOMATİK UĞURLAR VƏ DÖVƏT SUVERENLİYİNİN TAM BƏRPASI

Giriş

Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra, dövlətçiliyini inkişaf etdirərək möhkəmləndirmək üçün tarixi fürsət əldə etmiş oldu. Dövlət müstəqilliyinin bərpası Azərbaycan xalqının tarixində böyük hadisə olmaqla, yeni bir dövrün başlanğıcı idi. Azərbaycan xalqı milli dövlətçilik ənənələrinə, tarixi və mədəni irsinə söykənərək demokratik və hüquqi dövlət quruculuğu yolunu seçdi. Azərbaycan Respublikası 1991-ci il oktyabrın 18-də dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra milli dövlətçilik prinsiplərinə uyğun olaraq yeni xarici siyasət kursunun formalaşdırılması və həyata keçirilməsi ən vacib məsələ kimi qarşıda dururdu. Ermənistanın Azərbaycana qarşı əsassız ərazi iddiaları ilə başlayan hərbi təcavüzün genişlənməsi ölkəmizi ciddi siyasi və iqtisadi problemlərlə üz-üzə qoymaqla yanaşı, dövlətimizin xarici siyasət fəaliyyətində də mühüm vəzifələrin yerinə yetirilməsini ön plana çəkdi.

Bu dövrdə Azərbaycan Respublikasının qarşısında onun dövlət müstəqilliyinin tanıdılması və möhkəmləndirilməsi, Ermənistanın əsassız ərazi iddiaları ilə başladığı təcavüzü nəticəsində yaradılmış Qarabağ münaqişəsinin milli maraqlara uyğun həlli və işğal edilmiş ərazilərin azad edilməsi, dövlət quruculuğu, ölkənin inkişafını təmin etmək üçün əlverişli beynəlxalq şəraitin yaradılması kimi mühüm vəzifələr dururdu. Həmin vəzifələri yerinə yetirmək üçün ardıcıl, məqsədyönlü xarici siyasət kursunun hazırlanması və reallaşdırılması tələb olunurdu.

Lakin XX əsrin 80-ci illərinin sonu – 90-cı illərinin əvvəllərində SSRİ rəhbərliyinin ermənilərə himayədarlığı sayəsində başlamış Ermənistanın Azərbaycana qarşı əsassız ərazi iddiaları, eləcə də hərbi təcavüzü nəticəsində torpaqlarımız işğal altına düşdü. Bu zaman xarici siyasət fəaliyyəti Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü və davam edən işğalı şəraitində həyata keçirilirdi. Müstəqilliyin bərpa edildiyi ərəfədə və ondan az sonra azərbay-

canlılar Ermənistandan – öz tarixi torpaqlarından qovularaq qaçqına çevrilmişdilər. Azərbaycanın Qarabağın dağlıq hissəsində isə azərbaycanlılar yaşayan məntəqələri bir-birinin ardınca Ermənistan silahlı qüvvələri və terrorçu dəstələri tərəfindən keçmiş sovet hərbi hissələrinin köməyi ilə işğal edilmiş, əhalisi isə öz doğma yurdlarından məcburən köçkün düşmüşdü. Ermənistanın ölkəmizə qarşı hərbi təcavüzünün qarşısını almaq, onun ağır nəticələrini aradan qaldırmaq, dövlətimizin ərazi bütövlüyünü və təhlükəsizliyini təmin etmək, dünyaya siyasi və iqtisadi inteqrasiya olmaq zərurəti düşünülmüş, ardıcıl və milli maraqların qorunmasına əsaslanan xarici siyasət tələb edirdi.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin xarici siyasət strategiyası

1993-cü ilin ikinci yarısında Ümummilli lider Heydər Əliyev yenidən hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra Azərbaycanın xarici siyasət kursunda mövcud reallıqları nəzərə alan və ölkəmizin milli maraqlarının və mənafelərinin qorunmasına yönəlmiş əməli dəyişikliklər edildi. Heydər Əliyev özünün zəngin dövlətçilik təcrübəsinə əsaslanaraq bir sıra ən mühüm və təxirəsalınmaz vəzifələrin yerinə yetirilməsini qarşıya məqsəd kimi qoymuşdu. Həmin vəzifələrdən biri və ən əsası Azərbaycanı beynəlxalq aləmdəki təcrid vəziyyətindən çıxartmaq, ölkəmiz haqqında yaradılmış mənfi ictimai rəyi dağıtmaq və xalqımızın haqq işini dünya ictimaiyyətinə olduğu kimi çatdıraraq informasiya blokadasını yarmaqdan ibarət idi. Ona görə də yeni siyasi kursu həyata keçirmək üçün hər şeydən əvvəl müharibə dayandırılmalı və dinc şərait təmin edilməli idi.

Ümummilli lider Heydər Əliyev bildirmişdir ki, Azərbaycanın müstəqilliyini möhkəmləndirmək üçün əsas vəzifələrdən biri ölkəmizin mənafeyini dünya miqyasında müdafiə edə bilən ağıllı, səriştəli xarici siyasətin olmasıdır: “Bizim xarici siyasətimiz birinci növbədə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini təmin etməyə yönəldilməlidir. Vəzifə dünyanın bütün dövlətləri ilə bərabərhüquqlu, qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr yaratmaqdan və inkişaf etdirməkdən, bu əlaqələrdən həm Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq mövqelərini möhkəmləndirmək üçün, həm də respublikanın iqtisadiyyatını, elmini, mədəniyyətini inkişaf etdirmək üçün səmərəli istifadə etməkdən ibarətdir... Nəyin bahasına olursa-olsun respublikanın suverenliyini, müstəqilliyini və ərazi bütövlüyünü, xarici siyasət vasitəsilə təmin etməyə çalışacağıq... Bundan sonra görüləsi işlər Azərbaycanın daha geniş tanınmasına şərait yaradacaqdır və respublikamız dünya dövlətləri birliyində öz layiqli yerini tutacaqdır” [1, c.1, s.132].

Digər mühüm vəzifələrdən biri də bəzi dövlətlər ilə münasibətlərdə əsassız yaradılmış gərginliyi aradan qaldırmaq, balanslı və milli maraqlara əsaslanan xarici siyasət xəttini təmin etmək, region dövlətlərlə münasibətlərə daha çox diqqət yetirməklə qarşılıqlı əməkdaşlıq və mehriban qonşuluq əlaqələrinin qorunmasına nail olmaq idi. Qarşıda duran ən mühüm vəzifələrdən biri də münaqişənin ölkəmizin ərazi bütövlüyünün təmin edilməsi şərti ilə ədalətli şəkildə həll olunması üçün böyük dövlətlərin, eləcə də beynəlxalq təşkilatların səylərini gücləndirməyə nail olmaqdan ibarət idi.

Demokratik dövlət quruculuğu yoluna qədəm qoymuş Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra üzləşdiyi sosial-iqtisadi və siyasi problemlərin müvəffəqiyyətlə həll olunması ölkəmizin beynəlxalq aləmdəki mövqeyi və ayrı-ayrı ölkələrlə milli dövlət maraqlarına cavab verən qarşılıqlı faydalı əlaqələri və dünya birliyinə inteqrasiyası prosesinin intensivliyi ilə sıx bağlı idi. Bu mənada, Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində layiqli yer tutması üçün dünya siyasətinin formalaşmasında aparıcı rol oynayan dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla qarşılıqlı münasibətlərin tənzimlənməsi və inkişaf etdirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi.

Azərbaycanın milli təhlükəsizliyi onun dünya və region dövlətləri, habelə beynəlxalq təşkilatlarla balanslaşdırılmış strateji xətt yeritməsini zərurətə çevirdi. Ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının xarici siyasət prioritetlərindən bəhs edərək qeyd edirdi ki, "...Dəyişən dünyamızda Azərbaycanın siyasi missiyası dost və tərəfdaş axtarışına, blok və ittifaqların çoxvariantlılığına yönəlmişdir. Bu, Azərbaycanın dünya dövlətləri ailəsində statusunu, suverenliyini möhkəmləndirəcək, həm də müxtəlif dövlətlərlə yaxınlaşmasına kömək edəcəkdir" [2, s.31].

Ümummilli lider çox bacarıqlı, son dərəcə təcrübəli dövlət başçısı və yetkin siyasi xadim kimi bu çətin və mürəkkəb vəzifələrin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə və böyük ustalıqla gəlmək bacarığı nümayiş etdirdi. Ölkəmizin sistemli şəkildə dünya birliyinə inteqrasiya olunmasında ikitərəfli və çoxtərəfli siyasi münasibətlərin genişlənməsi istiqamətində atılan addımlar mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarının istismarına dair 1994-cü il sentyabrın 20-də imzalanmış "Əsrin müqaviləsi" ölkəmizin dünya dövlətləri ilə qarşılıqlı əlaqələrinin dərinləşməsi və beynəlxalq mövqelərinin möhkəmləndirilməsinə güclü təkan verdi [23, s.297-298]. "Əsrin müqaviləsi" və sonrakı illərdə imzalanmış çoxsaylı neft müqavilələri Azərbaycanın dünya birliyinə inteqrasiyasını sürətləndirdi.

Azərbaycanın enerji siyasətinin əsasını təşkil edən Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz əsas ixrac boru kəmərlərinin tikintisinə başlandı. Sonrakı illərdə onların işə salınması nəticəsində Azərbaycan nəinki özünün enerji təhlükəsizliyini təmin etdi, eyni zamanda Avropanın enerji təminatında mühüm rol oynamağa başladı. Həmçinin, enerji diplomatiyası Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq mövqelərini möhkəmləndirdi.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1998-ci il sentyabrın 7-8-də 32 dövlətin və 13 beynəlxalq təşkilatın nümayəndələrinin iştirakı ilə tarixi Böyük İpək Yolunun bərpası üzrə keçirilmiş Bakı beynəlxalq konfransı və onun nəticələri Azərbaycanın qazandığı ən mühüm nailiyyətlərindən biridir [21, s.194-195; 24, s.563]. Eyni zamanda, dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra Xəzər dənizinin hüquqi statusunun müəyyənləşdirilməsi Azərbaycan diplomatiyasının qarşısında duran mühüm və çətin məsələlərdən biri oldu. Bu məsələyə dair Xəzəryanı ölkələrlə Azərbaycanın milli mənafelərinə uyğun olaraq səmərəli danışıqlar aparıldı.

Bununla yanaşı, Azərbaycan dövlətinin xarici siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri də Avropa ölkələri ilə münasibətlərin qurulması və inkişaf etdirilməsi idi. Bu baxımdan xarici siyasətin başlıca məqsədi Azərbaycanı müstəqil dövlət kimi tanıtmaq, beynəlxalq mövqelərini möhkəmləndirmək qarşıya məqsəd kimi qoyulmuşdu. Bu dövrdə, yalnız ikitərəfli deyil, çoxtərəfli əsasda da fəal xarici siyasət yürüdülərək Azərbaycanın beynəlxalq təhlükəsizlik və əməkdaşlıq sistemində özünəməxsus yer tutması üçün bir sıra mühüm addımlar atıldı.

Azərbaycan Respublikasının xarici siyasət strategiyasının mühüm istiqamətlərindən biri beynəlxalq təşkilatlara hərtərəfli əməkdaşlıq etməkdir. Bunun başlıca səbəbi ondan ibarətdir ki, Azərbaycan Respublikası beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığı bütövlükdə ümumi təhlükəsizliyə, iqtisadi inkişafa və demokratiyaya dəstək verəcək vasitə kimi görür.

Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlara üzv olması ilə yanaşı, onların işlərində fəal surətdə iştirak etməsi və səmərəli əməkdaşlıq ölkəmizin problemlərini dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məhz buna görə də dünya birliyinə bərabərhüquqlu üzv kimi daxil olmağa çalışan və müstəqilliyinin ilk addımlarını atan, eləcə də Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində ərazi bütövlüyü pozulmuş Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətində dünya birliyinə inteqrasiya, ikitərəfli və çoxtərəfli münasibətlər, o cümlədən beynəlxalq və regional təşkilatlarla əlaqələrin yaradılması və inkişaf etdirilməsi ümummilli lider Heydər Əliyevin fəaliyyətinin başlıca istiqamətlərindən birini təşkil etmişdir.

Ümummilli lider Heydər Əliyev xarici siyasət xəttində beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığın genişləndirilməsi məsələlərinə çox böyük diqqət yetirirdi. Bu baxımdan 1994-cü il mayın 4-də Prezident Heydər Əliyevin "Sülh naminə tərəfdaşlıq" proqramının çərçivə sənədini imzalaması Azərbaycanın beynəlxalq mövqelərinin möhkəmlənməsi istiqamətində atılan mühüm addımlardan biri oldu [20, s.123].

Bununla yanaşı, Heydər Əliyevin Azərbaycan Prezidenti kimi BMT Baş Məclisinin sessiyalarında və digər yüksək səviyyədə keçirilən müxtəlif iclaslarda və çoxsaylı görüşlərdə bu əlaqələr inkişaf etdirildi. Azərbaycan dövlətinin başçısı kimi ilk dəfə ümummilli lider 1994-cü il sentyabrın 29-da BMT Baş Assambleyasının 49-cu sessiyasında çıxış edərək, bu universal beynəlxalq təşkilatın tribunasından ölkəmizin bir çox məsələləri ilə bağlı, xüsusilə Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü haqqında həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmışdır [1, c.2, s.193-197]. 1995-ci il oktyabrın 22-də BMT-nin 50 illik yubileyi ilə bağlı keçirilən Baş Məclisinin xüsusi təntənəli iclasında çıxış edən Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev bu qurumun yüksək kürsüsündən dünya dövlətlərinə müraciət edərək, mövcud qlobal problemlərə dair Azərbaycan dövlətinin prinsipial mövqeyini açıqlamış, xüsusilə Ermənistanın təcavüzünün aradan qaldırılması ilə bağlı təcili tədbirlərin görülməsi və beynəlxalq səylərin artırılmasına çağırmışdır [1, c.4, s.194].

2000-ci ilin sentyabr ayında BMT-nin Minilliyin sammitində çıxış edən Prezident Heydər Əliyev dünyada sülhün və təhlükəsizliyin qorunmasında əsas missiyanı öz üzərinə götürmüş bu beynəlxalq təşkilatın kürsüsündən Azərbaycanın mövqeyini bir daha dünyaya bəyan etmiş, bəşəriyyətin üzləşdiyi problemlərin həllində BMT-nin fəaliyyətini daha da gücləndirmək məqsədilə təşkilatda islahatların aparılmasının zəruriliyini vurğulamışdır [1, c.30, s.447].

1996-cı il aprelin 22-də Lüksemburqda Avropa İttifaqı və Azərbaycan Respublikası arasında ticarət, sərmayə, iqtisadiyyat, qanunvericilik, mədəniyyət, immiqrasiya və qeyri-qanuni ticarətin qarşısının alınması sahəsində əməkdaşlığı nəzərdə tutan "Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi" imzalanmışdır [24, s.561]. Bu müqavilənin imzalanması Azərbaycanın xarici siyasətinin ən uğurlu səhifələrindən biri kimi qiymətləndirilir. Dövlətimiz və xalqımız üçün mühüm tarixi əhəmiyyət kəsb edən bu müqavilə Azərbaycanın Avropa strukturları və institutları ilə əlaqələrinin genişlənməsi, xüsusilə inteqrasiya istiqamətində hüquqi baza rolunu oynayır. Hazırda Azərbaycan Respublikası ümumavropa sisteminə inteqrasiya olunmaqla yanaşı, qitənin təhlükəsizlik arxitekturasına öz töhfəsini verərək Avropa ölkələrinin enerji təchizatının təmin olunmasında da çox mühüm rol oynamaqdadır.

Bütün dünyanın gözü qarşısında baş verən bu dəhşətli soyqırımın əsl mahiyyəti yalnız Ümummilli lider Heydər Əliyev 1993-cü ildə hakimiyyətə yenidən qayıtdıqdan sonra açıqlanmış, 1994-cü ilin fevralında Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Xocalı soyqırımına siyasi-hüquqi qiymət vermişdir. Bundan əlavə, ermənilərin azərbaycanlılara qarşı zaman-zaman törətdikləri soyqırım ilə əlaqədar Ümummilli lider Heydər Əliyevin 1998-ci il martın 26-da imzaladığı Fərmanla 31 mart – Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü elan edilmişdir [3].

Bununla yanaşı, ümummilli liderin "1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindəki tarixi-etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyası haqqında" 1997-ci il 18 dekabr tarixli Fərmanı Ermənistan SSR ərazisindən azərbaycanlıların deportasiyasının hərtərəfli tədqiq edilməsi, bu cinayətə hüquqi-siyasi qiymət verilməsi və onun beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir [4]. Bu fərmanlar təkcə tariximizin qanlı səhifələrinin öyrənilməsi və yaddaşlarda həkk olunması deyil, eləcə də erməni millətçiliyinin və terrorizminin ifşa olunması baxımından da əhəmiyyətlidir.

Ümumiyyətlə, Ümummilli lider Heydər Əliyevin ölkəmizə rəhbərlik etdiyi 1993-2003-cü

illərdə respublikamız üçün həlledici illər olmuşdur. Məhz həmin illərdə dövlətçiliyimizin möhkəm təməli qoyulmuşdur. O illərdə Azərbaycanın xarici siyasətlə bağlı strateji xətti müəyyən edilmiş, Azərbaycan dünya birliyinə qovuşmuşdur.

Azərbaycanın milli maraqlara əsaslanan xarici siyasəti

2003-cü ildən keçən 20 ildən artıq müddət ərzində Ümummilli lider Heydər Əliyevin siyasi kursunu dinamik şəkildə və uğurla inkişaf etdirən Prezident İlham Əliyev tərəfindən milli maraqlara əsaslanaraq həyata keçirilən xarici siyasət nəticəsində Azərbaycanın çox böyük uğurlara imza atması ölkəmizin dünya birliyində mövqelərinin yüksəlməsini təmin etmişdir.

Son vaxtlar qlobal və regional güclər arasında artan ixtilaflar, beynəlxalq münasibətlər sistemində davam edən gərginlik, o cümlədən dövlətlərin suverenliyi və daxili işlərinə müdaxilələr, beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə ikili yanaşma, həmçinin beynəlxalq münaqişələr, birtərəfli iqtisadi sanksiyalar, dözümsüzlük və humanitar böhran vəziyyəti daha da kəskinləşdirib. Bütün dünyada və bölgədə gedən müxtəlif mənfi proseslərə baxmayaraq, Azərbaycanın hərtərəfli və dinamik şəkildə inkişafı, müstəqil, çoxşaxəli və milli maraqlara söykənən xarici siyasət kursu onun Cənubi Qafqaz regionunun ən çox inkişaf etmiş ölkəsi olaraq qalmasını təmin etmişdir.

Artıq ölkəmiz bütün regional məsələlərdə əsas iştirakçıdır və dövlətimizin başçısının qeyd etdiyi kimi, regiondakı strateji əhəmiyyətli heç bir layihə Azərbaycanın razılığı olmadan reallaşa bilməz. Eləcə də ölkəmiz Avropa təhlükəsizlik arxitekturasının etibarlı tərəfdaşı kimi qitənin enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Azərbaycanın təşəbbüsü ilə reallaşan Bakı-Tbilisi-Ceyhan, Bakı-Tbilisi-Ərzurum, Bakı-Tbilisi-Qars, TANAP, TAP və digər layihələr Azərbaycanı qlobal iqtisadiyyatda özünəməxsus iqtisadi modelə malik ölkə kimi səciyyələndirir. Bu layihələr Azərbaycanın, Türkiyənin, eləcə də digər ölkələrin enerji təhlükəsizliyi üçün böyük təminat verməklə yanaşı, iki qardaş dövlətin birliyi və strateji tərəfdaşlığı regional təhlükəsizlik baxımından da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycanın enerji diplomatiyası regional təhlükəsizliyə, beynəlxalq əməkdaşlığa və milli maraqlara xidmət edir.

Nəticədə, Azərbaycan yalnız beynəlxalq regionda gedən proseslərdə deyil, eyni zamanda, beynəlxalq aləmdə cərəyan edən proseslərə də təsir göstərmək imkanı qazanmışdır. Ona görə də bu gün dünyanı narahat edən və həyatı əhəmiyyətli bir sıra problemlərdə aparıcı dövlətlərin başçıları Azərbaycan rəhbərinin mövqeyi ilə hesablaşırlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, 2020-ci ilin yanvar ayında 14-cü dəfə Dünya İqtisadi Forumu çərçivəsində "Strateji baxış: Avrasiya" mövzusunda keçirilən panel iclasında iştirak edən Prezident İlham Əliyev moderatorun "Avrasiyada indi böyük qüvvələr yerləşib, bir tərəfdən Rusiya, o biri tərəfdən Çin. Azərbaycanın Prezidenti kimi Siz birinci növbədə kimə zəng edərsiniz – Moskvaya, yoxsa Pekinə?" sualına cavab olaraq Prezident İlham Əliyevin "Bakıya" cavabı böyük önəm kəsb edir [9].

Dövlət başçısının bu cavabı Azərbaycanın müstəqil, heç kimdən asılı olmayan, milli maraqların hər zaman uca tutulduğu siyasət yürütdüyünün bariz nümunəsidir. Prezident İlham Əliyev bildirdi ki, Azərbaycanın qonşu ölkələrlə münasibətləri dostluq, qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq, mehriban qonşuluq prinsiplərinə əsaslanır. Eyni zamanda, dövlət başçısı vurğuladı ki, Azərbaycan üçün onun milli maraqları həmişə birinci yerdədir və buna görə də müstəqillik illəri ərzində qazandığımız bütün nailiyyətlər xalqımızın müstəqilliyimizə sadiq olmasına, siyasi və iqtisadi sahələrdə çox ciddi islahatlar həyata keçirdiyimizə görə əldə olunmuşdur.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin yüksək diplomatik istedadı sayəsində son 20 il

ərzində ölkəmizin dünyanın siyasi-iqtisadi mənzərəsini müəyyən edən aparıcı dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla münasibətləri keyfiyyətcə yeni müstəvidə daha da inkişaf etdirilmişdir. Azərbaycan 2011-ci il oktyabrın 24-də 2012-2013-cü illər üzrə BMT Təhlükəsizlik Şurasının qeyri-daimi üzvlüyünə keçirilən seçkilərdə BMT-yə üzv olan 193 dövlətdən 155-nin dəstəyi ilə inamlı qələbə qazanmışdır [5]. BMT Təhlükəsizlik Şurasına qeyri-daimi üzv qəbul olunması müstəqillik tarixində əldə edilmiş ən böyük nailiyyətlərdən biri olmaqla, Azərbaycanın son illər dünya miqyasında artan siyasi nüfuzunun bariz sübutu kimi qəbul edilir.

Bu illərdə Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığı daha da genişlənmişdir. 2018-ci ilin iyul ayında Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında qəbul olunmuş "Tərəfdaşlıq prioritetləri" adlı mühüm sənəddə bir çox məsələlər öz əksini tapmaqla yanaşı, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə, suverenliyinə, sərhədlərimizin toxunulmazlığına dəstək və hörmət ifadə olunmuşdu. Həmçinin 2018-ci il iyulun 11-12-də Brüsseldə keçirilmiş NATO Zirvə görüşünün Yekun Bəyannaməsində də Alyans üzvlərinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə və suverenliyinə dəstək və hörməti öz əksini tapmışdır [46]. Onlar regiondakı mövcud münaqişələrin məhz bu prinsiplər əsasında həll olunmasının zəruriliyini bildirmişdilər.

Bununla yanaşı, Türk Dövlətləri Təşkilatının güclənməsi və nüfuzunun artmasında da Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin böyük rolu olmuşdur. 2019-cu il oktyabrın 15-də Bakıda Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının VII Zirvə görüşü keçirildi və Azərbaycan bu təşkilatda sədrliyə başladı [7]. Bunun davamı olaraq, oktyabrın 25-26-da Qoşulmama Hərəkatına üzv ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının Bakıda keçirilən XVIII Zirvə görüşündə 60-a yaxın ölkənin dövlət və hökumət başçısı, həmçinin beynəlxalq təşkilatların rəhbərləri, ümumilikdə isə 160-a yaxın ölkə və beynəlxalq təşkilatın nümayəndələri iştirak etdilər [8]. Zirvə görüşü iki gün ərzində beynəlxalq münasibətlər sistemində ən mühüm hadisə idi.

Ümumilikdə, özündə 120 ölkəni birləşdirən və BMT-dən sonra dünyada ən böyük siyasi təsisat olan Qoşulmama Hərəkatının XVIII Zirvə görüşünün Prezident İlham Əliyevin sədrliyi ilə Bakıda keçirilməsi və 2019-2022-ci illər üzrə sədrliyin Azərbaycana həvalə edilməsi ölkəmizin böyük diplomatik uğuru oldu. Bununla yanaşı, son illərdə Azərbaycanın ev sahibliyi etdiyi, eləcə də Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə keçirilən bir sıra mühüm əhəmiyyət kəsb edən qlobal tədbirlər Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə nüfuzunu xeyli yüksəltdi.

Dövlət başçısı İlham Əliyev Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi həll olunmadan, yəni Ermənistan işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarından çıxmayınca bölgədə heç bir müsbət irəliləyişin mümkün olmayacağını vurğulamaqla yanaşı, Azərbaycanın öz milli maraqları uğrunda sona qədər mübarizə aparacağını bildirmişdir. Eyni zamanda, bu mübarizədə ədalətin Azərbaycanın tərəfində olduğunu söyləyən Prezident İlham Əliyev dünyaya bəyan etmişdir ki, Azərbaycan bundan sonra da nə danışıqlar prosesində, nə də bölgədə gedən başqa proseslərdə öz prinsipial mövqeyindən dönməyəcək.

İkinci Qarabağ müharibəsini şərtləndirən hərbi-siyasi və hüquqi amillər

Son 20 il ərzində Ali Baş Komandanın rəhbərliyi ilə Azərbaycan Silahlı Qüvvələrində aparılan islahatlar ordumuzun istər döyüş, istərsə də mənəvi-psixoloji hazırlığının güclənməsinə zəmin yaratdı. Azərbaycan ordusu ən müasir silahlar və texnika ilə təchiz olundu. Qeyd etmək lazımdır ki, 2003-cü ildən keçən dövr ərzində hərbi xərclər 15 dəfədən çox artırılmışdır.

2016-cı ilin Aprel döyüşləri – Azərbaycanın Vətən müharibəsindəki böyük hərbi Qələbəsinin başlanğıcı və Ermənistanın "qüdrətli ordusu"nun yalnız mif olduğunun təsdiqi kimi

tarixə düşdü. 2016-cı il aprelin 2-dən 5-dək davam edən Azərbaycan Ordusunun uğurlu əks-hücum əməliyyatları ölkəmizə hərbi-strateji nöqteyi-nəzərindən çox böyük üstünlüklər verdi [10, s.160-161]. İlk növbədə, Azərbaycan çox mühüm psixoloji qələbə qazandı. Azərbaycan Ordusu Qarabağın şimal və cənub hissələrində çox böyük strateji əhəmiyyətə malik yüksəklikləri azad etdi. Bununla da Azərbaycan öz torpaqlarını azad etmək bacarığını, potensialını, döyüş əzmini nümayiş etdirdi. Nəticədə 4 günlük döyüşlərin beynəlxalq əks-sədası da dərhal eşidildi və Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarının 20%-ni işğal altında saxlaması bir daha bütün dünyaya xatırladıldı.

2003-cü ildən Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin Ali Baş Komandanı, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Silahlı Qüvvələrin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi istiqamətində atılan addımlar bu gün Azərbaycan Ordusunun dünyanın ən qüdrətli orduları sırasına daxil olmasına imkan yaratdı.

Qeyd etmək vacibdir ki, 2016-cı il aprel ayının əvvəlində cəbhə xəttində Ermənistanın növbəti hərbi təxribatı ilə üzləşən ordumuz əks-hücuma keçərək işğalçılara güclü zərbələr endirmiş və qısa müddətdə Ağdərə, Cəbrayıl, Füzuli rayonlarında 2 min hektar ərazini düşməndən azad etmiş, işğal altında qalan torpaqlara nəzarət etmək imkanını artırdı. Bunun davamı olaraq, 2018-ci ilin may ayının 20-dən 27-dək Naxçıvan Muxtar Respublikasının 11 min hektardan çox ərazisi, o cümlədən Şərur rayonunun Günnüt kəndi düşməndən azad edilmiş, dövlət sərhədi boyunca əlverişli yüksəkliklər ələ keçirildi, Yerevan–Gorus–Laçın yolu nəzarətə götürüldü. Nəticədə minlərlə hektar torpaq işğalçılardan azad edildi, on minlərlə hektar ərazi Azərbaycanın nəzarətinə keçdi [10, s.161-162]. Qeyd etmək vacibdir ki, 2016-cı ilin Aprel döyüşləri Azərbaycanın Vətən müharibəsindəki böyük hərbi Qələbəsinin başlanğıcı və Ermənistanın "qüdrətli ordusu"nun yalnız mif olduğunun təsdiqi kimi tarixə düşdü.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev mühüm beynəlxalq tədbirlərdə dəfələrlə Ermənistanın işğalçılıq siyasətini ifşa edərək təcavüzkarın faşist ideologiyası yürütdüyünü və terrorizmin dövlət səviyyəsində dəstəkləndiyini bütün dünyaya bəyan etmiş, xüsusilə, son illərdə Azərbaycan diplomatiyasının səyləri nəticəsində münaqişənin həlli ilə bağlı BMT Baş Assambleyası, Qoşulmama Hərəkatı, Avropa İttifaqı, Avropa Şurası, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, Türk Dövlətləri Təşkilatı və digər beynəlxalq təşkilatların sənədləri buna müvafiq hüquqi baza yaratmışdı.

Son illər ərzində beynəlxalq təşkilatlar Azərbaycanın ədalətli mövqeyini dəstəkləyən qərar və qətnamələr qəbul etmişlər. Bu, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli üçün əsas amillərdən biri oldu. İlk növbədə, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü ildə qəbul etdiyi və 27 il yerinə yetirilməmiş qalan 4 qətnamə (822, 853, 874, 884) icra edilməli idi. 2021-ci il iyunun 26-da Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyev Silahlı Qüvvələr Günü münasibətilə Azərbaycan Ordusunun rəhbər və şəxsi heyətinin bir qrupu ilə görüşündə bildirdi ki, Azərbaycan Dağlıq Qarabağın əzəli Azərbaycan torpağı olduğunu sübut etməli idi: "Nə üçün sübut etməli idik? Çünki Ermənistan, onun xaricdəki havadarları, erməni lobbisi vəziyyətlə bağlı tam təhrif edilmiş mənzərə ortaya qoyurdular. Əfsuslar olsun ki, ermənipərəst qüvvələr, Ermənistanın xaricdəki havadarları bu saxta reallığı gerçəyə çevirməyə çalışırdılar. Bizim isə imkanlarımız çox məhdud idi. Ona görə beynəlxalq müstəvidə real həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq, mötəbər beynəlxalq təşkilatların qərarlarını qəbul etdirmək bizim üçün başlıca vəzifə idi. Belə də oldu. Aparıcı beynəlxalq təşkilatlar – BMT, Qoşulmama Hərəkatı, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, hətta daim bizə qarşı ədalətsiz mövqe sərgiləyən Avropa Parlamenti, Avropa Şurası məcbur olub həqiqəti əks etdirən, bizim maraqlarımıza cavab verən qərar və qətnamələr qəbul etmişlər. Bu, məsələnin beynəlxalq tərəfi idi" [11].

Azərbaycan Prezidenti tərəfindən Ermənistanın işğalçılıq siyasətinin dünyaya çatdırılması

Dövlət başçısı İlham Əliyev Qarabağ həqiqətlərinin dünyaya çatdırılması məsələsinə hər zaman diqqəti cəlb edərək hələ 2016-cı il iyunun 3-də Bakıda keçirilən Dünya Azərbaycanlılarının IV Qurultayındakı çıxışında demişdir ki, Azərbaycan dünya miqyasında çox etibarlı tərəfdaş, ləyaqətli ölkə kimi tanınır və Ermənistandan başqa heç bir ölkə ilə heç bir problemimiz yoxdur. Məlumdur ki, Ermənistanın diaspor təşkilatları artıq onilliklər ərzində formalaşıb və onlar dünyanın aparıcı media qurumlarına müxtəlif yollarla müdaxilə ediblər, eləcə də orada təmsil olunurlar.

Prezident İlham Əliyev bildirmişdir ki, bu istiqamətdə işimizi daha da təkmilləşdirməli, ilk növbədə, xarici media ilə iş aparılmalı, çalışmalıyıq ki, azərbaycanlı jurnalistlər təbəqəsi müxtəlif media orqanlarında təmsil olunsunlar: "Onlar öz Vətənini müdafiə edəcəklər. Onlar həqiqətləri çatdıracaqlar. Çünki XXI əsr informasiya əsridir. Bu gün informasiya müharibələri bir alət, bir silah kimi artıq mövcuddur". Dövlət başçısı diqqətə çatdırıb ki, Azərbaycan həqiqətlərini müxtəlif ölkələrə çatdırmaq üçün lazımi tədbirlərin görülməsi haqqında müzakirələr aparılmalı, proqram tərtib edilməlidir: "Əgər Azərbaycan dövləti bu işdə hər hansı bir formada öz dəstəyini verə bilərsə, biz buna hazırıq. Əsas odur ki, biz bunu planlı şəkildə icra edək. Bu, Azərbaycanın diaspor təşkilatları olan bütün ölkələrdə bəlkə də birinci məsələ olmalıdır. Azərbaycan həqiqətləri haqqında əlbəttə ki, dünya ictimaiyyətinə geniş informasiya verilməlidir. Biz dövlət olaraq bunu etməyə çalışırıq. Ancaq diaspor təşkilatlarından da çox şey asılıdır. Xüsusilə, biz bunu Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli ilə bağlı informasiya təminatında görürük" [6]. Eyni zamanda, Prezident bildirdi ki, diaspor təşkilatları ilə səfirliklər arasında möhkəm əlaqələr olmalı və bu əlaqələr güclənməli, o cümlədən xarici ölkələrdə dövlət, hökumət, qanunvericilik orqanlarında Azərbaycan diaspor nümayəndələrinin sayı daha da çox olmalıdır.

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli ilə bağlı Ermənistan rəhbərliyi tərəfindən səsləndirilən əsassız fikirlər tarixi reallıqları, münaqişənin əsl mahiyyətini əks etdirmirdi. Bunu Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 2019-cu il oktyabrın 3-də Rusiya Federasiyasının Soçi şəhərində "Valday" Beynəlxalq Diskussiya Klubunun XVI illik toplantısında [12] və həmin il oktyabrın 11-də Aşqabadda MDB Dövlət Başçıları Şurasının məhdud tərkibdə iclasında [13], oktyabr ayının 25-26-da Qoşulmama Hərəkatının Bakıda keçirilən XVIII Zirvə görüşündə çıxışları zamanı tutarlı faktlarla sübut etdi [14]. 2020-ci il fevralın 15-də Münhen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində isə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə bağlı panel müzakirələr zamanı [15], eləcə də iyunun 18-də Şərq Tərəfdaşlığı ölkələrinin videokonfrans formatında keçirilən Sammitində [16] Ermənistanın yürütdüyü faşist ideologiyası, Azərbaycana qarşı etnik təmizləmə, dövlət terrorizmi və işğalçılıq siyasətini ifşa edən Prezident İlham Əliyev Ermənistanın baş nazirinə beynəlxalq hüquqdan və tarixdən əsl dərs keçdi.

Mühüm beynəlxalq toplantılarda "Azərbaycanın ərazi bütövlüyü istənilən digər ölkənin ərazi bütövlüyü kimi eyni dəyərə malikdir" fikrini bütün dünyaya bəyan edən Prezident İlham Əliyev dəfələrlə bildirdi ki, bizim mövqeyimiz həm tarixi ədalətə, eyni zamanda beynəlxalq hüquqa əsaslanır və heç vaxt Azərbaycan torpağında ikinci erməni dövlətinin yaranmasına icazə verilməyəcək, işğal edilmiş bütün torpaqlar işğalçılardan azad olunmalı, Azərbaycan vətəndaşları öz doğma yurdlarına qayıtmalıdırlar.

Münhen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində diqqətə çatdırıldı ki, Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları əsassızdır, tarixi faktların və beynəlxalq hüquq prinsiplərinin ermənisayaq təfsirindən başqa bir şey deyil. Bu baxımdan Azərbaycan Prezidenti

Ermənistanın Baş Nazirinin diqqətinə çatdırdı ki, erməni xalqı öz müqəddəratını artıq təyin edib, onların erməni dövləti var: "Mənim məsləhətim belə olacaq ki, onlar ikinci dəfə öz müqəddəratını təyin etmək üçün Yer kürəsində başqa yer tapsınlar, Azərbaycanda yox!" [15].

Prezident İlham Əliyev Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi həll olunmadan, yəni Ermənistan işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarından çıxmayınca, bölgədə heç bir müsbət irəliləyişin mümkün olmayacağını vurğulamaqla yanaşı, Azərbaycanın öz milli maraqları uğrunda sona qədər mübarizə aparacağını dünyaya bəyan etdi. Azərbaycan Prezidenti bildirmişdir ki, Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyi cinayətkarlardır və biz bu cinayətkarları cəzalandıracağıq: "Əgər beynəlxalq birlik Ermənistanı törədilmiş cinayətlərə görə məsuliyyətə cəlb etmək istəmirsə, – necə ki, Xocalı soyqırımına görə heç kim onları məsuliyyətə cəlb etməyib, – biz özümüz onları məsuliyyətə cəlb edəcəyik. Biz özümüz onların cəzasını verəcəyik, özümüz onları cəzalandıracağıq və bizim cəzamız ədalətli cəza olacaqdır. Onlar ən ağır cəzaya layiqdirlər" [17].

Nəticədə, Prezident İlham Əliyevin 2019-cu il oktyabrın 3-də "Valday" Beynəlxalq Diskussiya Klubunun XVI illik toplantısı kimi mühüm beynəlxalq platformada qətiyyətlə söylədiyi "Qarabağ Azərbaycandır və nida işarəsi" devizi bir ildən sonra, xüsusilə 44 gün ərzində reallığa çevrildi.

Azərbaycanın hərbi-diplomatik uğurları

Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Ermənistanın işğalı altında olan Azərbaycan torpaqlarını azad etmək üçün Azərbaycan Ordusunun sentyabrın 27-də Qarabağda başladığı genişmiqyaslı və uğurlu əks-hücum əməliyyatları nəticəsində noyabrın 9-dək 5 şəhər, 4 qəsəbə və 286 kənd işğaldan azad edildi. 44 gün ərzində Cəbrayıl şəhəri və rayonun 90 kəndi, Füzuli şəhəri və rayonun 53 kəndi, Zəngilan şəhəri, rayonun Mincivan, Ağbənd, Bartaz qəsəbələri və 52 kəndi, Xocavənd rayonunun Hadrut qəsəbəsi və 35 kəndi, Tərtər rayonunun 3 kəndi, Qubadlı şəhəri və 41 kəndi, Xocalı rayonunun 9 kəndi, Şuşa şəhəri, Laçın rayonunun 3 kəndi, həmçinin Ağdərə və Murovdağ istiqamətlərində bir neçə strateji yüksəklik, Zəngilanda isə Bartaz, Sığırt, Şükürataz yüksəklikləri və daha 5 adsız yüksəklik azad olundu [18; 19].

2020-ci il noyabrın 8-i isə Azərbaycan tarixinə ən şanlı bir gün kimi yazıldı. Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Ordusu tarixi, mədəni və strateji əhəmiyyətə malik, Qarabağın tacı olan Şuşa şəhərini işğalçılardan azad etdi [18; 19]. Bu, 44 gün içərisində aparılan uğurlu əks-hücum əməliyyatlarının sırasında ən mühüm tarixi hadisə və böyük hərbi Qələbə oldu. Azərbaycanın hərbi-diplomatik uğurları, xüsusilə strateji əhəmiyyətli Şuşa şəhərinin azad edilməsi müharibənin sonrakı gedişinə, eləcə də taleyinə ciddi təsir göstərdi və hərb meydanında olduğu kimi, diplomatiya meydanında da uğurlarını şərtləndirdi.

Azərbaycan Vətən müharibəsinin 44 günü ərzində beynəlxalq hüquq prinsiplərini, xüsusilə BMT Nizamnaməsinin 51-ci maddəsini rəhbər tutub öz ərazilərini azad etmək hüququndan istifadə edərək uğurlu və genişmiqyaslı əks-hücum əməliyyatları həyata keçirdi. Nəticədə, Azərbaycan dövləti oktyabrın 4-də Cəbrayıl şəhərinin, 17-də Füzuli şəhərinin, 20-də Zəngilan şəhərinin, 25-də Qubadlı şəhərinin işğalçılardan azad olunması ilə BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü ildə qəbul etdiyi və 27 il yerinə yetirilməmiş qalan 874 və 884 saylı qətnaməni özü icra etdi [18; 19].

Azərbaycanın hərbi-diplomatik qələbəsi ilə nəticələnən 44 günlük Vətən müharibəsi nəticəsində noyabrın 20-də Ağdamın və 25-də isə Kəlbəcərin işğaldan azad edilməsi 2020-ci il noyabrın 10-da imzalanmış üçtərəfli Bəyanatın müvafiq maddəsinin yerinə yetirilməsini, eləcə də münaqişənin hərbi-siyasi həllini müəyyənləşdirdi [47].

Bununla yanaşı, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü ildə qəbul etdiyi və 27 il yerinə yetirilməmiş qalan, eləcə də işğalçı qüvvələrin Azərbaycan Respublikasının Kəlbəcər və Ağdam rayonlarından çıxmasını nəzərdə tutan 822 və 853 saylı qətnamələr də məhz Azərbaycanın şərtləri ilə icra edildi [27]. Bunun davamı olaraq üçtərəfli Bəyanatın müvafiq maddəsinə əsasən, Ermənistan silahlı qüvvələrinin 2020-ci il dekabrın 1-dən Laçın rayonundan çıxması Azərbaycanın hərbi-diplomatik uğurlarının nəticəsi kimi qiymətləndirilir.

2020-ci il dekabrın 10-da Bakının Azadlıq meydanında Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin və Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın iştirakı ilə Azərbaycanın İkinci Qarabağ müharibəsində mühüm Qələbəsinə həsr olunmuş Zəfər paradı keçirildi [29].

Azərbaycan Prezidentinin prinsipial mövqeyi və informasiya müharibəsində qazanılan uğurlar

Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə rəşadətli Azərbaycan Ordusu sentyabrın 27-dən Ermənistanın hərbi təcavüzünə cavab olaraq, 30 ildən artıq işğal altında olan torpaqlarımızı azad etmək üçün genişmiqyaslı əks-hücum əməliyyatları həyata keçirməklə yanaşı, düşmənin bu illər ərzində yaratdığı “yenilməzlik” mifologiyasına son qoydu. Bununla yanaşı, Prezident İlham Əliyevin xarici kütləvi informasiya vasitələrinə verdiyi çoxsaylı müsahibələr 30 ildən artıqdır ki, davam edən Ermənistanın Azərbaycana qarşı əsassız ərazi iddiaları, hərbi təcavüzü, yürütdüyü işğalçılıq siyasəti, xüsusilə müharibə cinayətlərinin mahiyyətini açmaqla bunun bütün region üçün yaratdığı ciddi təhdidləri, davam edən hərbi əməliyyatlarla bağlı tarixə, beynəlxalq hüquqa və ədalətə əsaslanaraq tutarlı arqumentlər üzərində qurulan aydın, məntiqli fikirləri, Azərbaycanın haqlı mövqeyinin konkret faktlarla dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında müstəsna rol oynadı. Həmçinin bu müsahibələr informasiya məkanında da düşmənin yalan üzərində qurulmuş təbliğat maşınına ağır zərbə vurdu və Ermənistanın təcavüzkar siyasətinin, eləcə də onun himayədarlarının ifşa olunması ilə nəticələndi.

Hərbi-diplomatik uğurlarla yanaşı, Azərbaycan Prezidentinin İkinci Qarabağ müharibəsi dövründə 30-a qədər xarici KİV təmsilçilərinə, xüsusilə Türkiyənin “TRT Haber”, “CNN Türk”, “Haber Global”, “Habertürk”, “NTV”, “A Haber” televiziya kanalları, Rusiyanın “Rossiya-1”, “Pervıy Kanal”, “RBK” televiziya kanalları, TASS, “İnterfax, “Ria Novosti” agentlikləri, Almaniyanın “ARD”, Böyük Britaniyanın “Sky News”, ABŞ-ın “Fox News”, İspaniyanın EFE televiziya kanallarının , İtaliyanın “Rai1” televiziya kanalı və “la Repubblica” qəzeti, Fransanın “France 24” televiziya kanalı və “Le Figaro” qəzeti, Yaponiyanın “Nikkei” qəzeti, o cümlədən nüfuzlu “Euronews”, “CNN”, “BBC News”, “Al Jazeera”, “Al Arabiya” televiziya kanallarının müxbirlərinə verdiyi müsahibələrdə Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü, cəbhə zonasında son hərbi əməliyyatlarla bağlı arqumentlər üzərində qurulan aydın, məntiqli fikirləri, bütün suallara konkret faktlarla cavabları Azərbaycanın haqlı mövqeyinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında müstəsna əhəmiyyət kəsb edir [10, s.253].

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev fevralın 26-da mətbuat konfransında Dağlıq Qarabağın statusu məsələsinə də “nida” işarəsi qoyaraq bildirdi ki, Ermənistana və erməni xalqına yanlış vədlər vermək lazım deyil, onları bu günə salan səbəblərdən biri də məhz o idi, xülya idi, iddia idi, əsassız istəklər idi. Bu istəklərə rəvac verən bəzi xarici ölkələrin siyasətçiləri də erməni xalqının bu rəzil duruma salınmasında öz rolunu oynadılar: “Status haradadır, onu hər kəs bilir. Hesab edirəm ki, Ermənistan və erməni xalqı üçün bu məsələ nə qədər az dilə gətirilərsə, o qədər də yaxşı olar. Ona görə status məsələsi, ümumiyyətlə, gündəlikdən çıxmalıdır. Ona görə statusla bağlı

hesab edirəm ki, əgər kimsə bu gün bu məsələni qaldırırsa, sülhə yox, qarşıdurmaya daha çox xidmət göstərir” [30].

Hər zaman, xüsusilə, Münhen Təhlükəsizlik Konfransında bəyan etdiyi kimi Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın əzəli torpağı olduğunu diqqətə çatdıran dövlət başçısı vurğuladı ki, faktiki olaraq, biz bu gün, ümumiyyətlə, Dağlıq Qarabağ ifadəsini də işlətməməliyik və Qarabağ aranlı-dağlı Azərbaycanın ayrılmaz hissəsidir.

Nəticədə, bu, informasiya müharibəsində də Azərbaycanın haqlı mövqelərini əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirdi, uzun illər Ermənistanın yürütdüyü faşist ideologiyası, xalqımıza qarşı etnik təmizləmə, soyqırımı, dövlət terrorizmi və işğalçılıq siyasətinin, eləcə də erməni yalanlarının dünya miqyasında ifşası istiqamətində əhəmiyyətli rol oynadı, tarixi ədalətin Zəfər çalmasını şərtləndirdi.

Azərbaycanın hərb meydanında tarixi Qələbəsini yüksək dəyərləndirən dünyanın bir sıra hərbi-siyasi ekspertlərinin fikirlərini Ukraynanın “İnter” telekanalının müxbiri də təsdiq etdi: “Azərbaycanın işğal olunmuş rayonlarının azad edilməsi üçün xüsusi əməliyyat, mənim fikrimcə, həm hərbi texnologiyaların tətbiqi baxımından, ən başlıcası, dinc əhali və hərbçilər arasında tələfatın minimuma endirilməsi, həm də yeni hərbi texnologiyaların tətbiqi baxımından nümunəvi əməliyyat idi. Azərbaycan bütün dünyaya göstərdi ki, səngər müharibəsi artıq keçmişdə qalıb və mən əminəm ki, bu, bir çox hərbi məktəblərin dərsliklərinə daxil ediləcək” [30].

Bu baxımdan, bir sıra aparıcı beynəlxalq KİV-lərə müsahibələrində Prezident İlham Əliyevin prinsipial mövqeyi, səsləndirdiyi tutarlı dəlillər və əsaslı fikirlər Azərbaycanın bu haqlı mübarizəsinə dəstək verən bir sıra ölkələrin, nüfuzlu xadimlərin, beynəlxalq ekspert və siyasətçilərin sayını daha da artırıb, Ermənistanın təcavüzkar siyasətinin ifşa olunması prosesini genişləndirərək informasiya müharibəsində də tarixi ədalətin Zəfər çaldığını göstərdi.

Prezident İlham Əliyevin həm Vətən müharibəsinin gedişi dövründə, həm də 2021-ci il fevralın 26-da keçirilən geniş mətbuat konfransında tarixə, beynəlxalq hüquqa və ədalətə əsaslanan məntiqli fikirləri dünyanın aparıcı KİV-də yayılaraq Azərbaycan, xüsusilə Qarabağ həqiqətlərini tutarlı faktlarla bütün dünyaya çatdırdı.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Bakıda Hərbi Qənimətlər Parkının açılışında bildirmişdir ki, İkinci Qarabağ müharibəsi bizim şanlı tariximizdir, xalqımız bu müharibə ilə bağlı əbədi qürur hissi keçirəcək və biz müzəffər xalq kimi özümüzü dünyada təsdiq etmişik. Bu baxımdan qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın milli maraqlarını uca tutan, Prezident İlham Əliyevin prinsipial mövqeyi hərb, diplomatiya meydanında olduğu kimi, informasiya savaşında da uğurlarımızı şərtləndirirdi və tarixi Qələbəmizin əsasını qoydu. Azərbaycan Prezidentinin qeyd etdiyi kimi, biz döyüş meydanında, informasiya məkanında və siyasi müstəvidə də Qələbə qazandıq.

Azərbaycan Prezidenti diqqətə çatdırmışdır ki, əgər kimsə Ermənistanda revanş haqqında düşünürsə, o, bizim dəmir yumruğumuzu bir daha görəcək. Ona görə Ermənistan tam dərk etməlidir ki, biz istənilən hərbi vəzifəni icra edə bilərik və heç kim bizi dayandıra bilməz. Ermənistanda revanş haqqında düşünənlər Azərbaycanın dünyaya nümayiş etdirdiyi XXI əsrin müharibə nümunəsini unutmasınlar. Prezident İlham Əliyev birmənalı olaraq bildirib ki, Azərbaycanın işi haqq işidir və Qarabağ Azərbaycandır!

Şuşanın işğaldan azad edilməsi Zəfər günü kimi tarixə yazıldı

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev hələ 2020-ci il oktyabrın 16-da, 44 günlük İkinci Qarabağ müharibəsinin 20-ci günündə Türkiyənin “A Haber” televiziya kanalına müsahibəsində demişdi: “Şuşanın Azərbaycan xalqının qəlbində xüsusi yeri var. Bu, bizim tarixi şəhərimizdir, qədim mədəniyyət ocağıdır.

Şuşa Azərbaycan xalqına bir çox istedadlı, dahi şəxslər bəxş edibdir. Əlbəttə ki, Şuşasız bizim işimiz yarımçıq olar. Ona görə təbii ki, Şuşanın işğaldan azad edilməsi bizim hədəflərimizin arasında xüsusi yer tutur. Biz buna çalışmalıyıq, biz buna nail olmalıyıq" [25].

Ümumiyyətlə, İkinci Qarabağ müharibəsinin taleyində həlledici gün məhz 2020-ci il noyabrın 8-i oldu. Şuşa şəhərinin işğalçılardan azad edilməsi müharibənin sonrakı gedişinə, eləcə də taleyinə ciddi təsir göstərdi və Azərbaycanın hərb meydanında olduğu kimi, diplomatiya meydanında da uğurlarını şərtləndirdi.

Azərbaycan Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin prinsipial mövqeyi, səsləndirdiyi tutarlı dəlillər və əsaslı fikirlər döyüş meydanında Azərbaycan Ordusunun əldə etdiyi qələbələr diplomatiya meydanında da uğurlara çevrildi və Azərbaycanın İkinci Qarabağ müharibəsindəki hərbi-diplomatik Qələbəsini şərtləndirdi.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev hər zaman bildirib ki, Azərbaycanın mövqeyində hər hansı bir dəyişiklik yoxdur, ola da bilməz, çünki biz həm tarixi ədalətə, eyni zamanda, beynəlxalq hüquqa əsaslanırıq. "Azərbaycanın ərazi bütövlüyü istənilən digər ölkənin ərazi bütövlüyü kimi eyni dəyərə malikdir" fikrini bütün dünyaya bəyan edən Prezident İlham Əliyev dəfələrlə bildirib ki, heç vaxt Azərbaycan torpağında ikinci erməni dövlətinin yaranmasına icazə verilməyəcək, işğal edilmiş bütün torpaqlar işğalçılardan azad olunmalı, Azərbaycan vətəndaşları öz doğma yurdlarına qayıtmalıdırlar.

Azərbaycanın milli və dövlətçilik maraqlarını daim üstün tutan Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyev 2020-ci il noyabrın 8-də Şuşa şəhərinin azad olunması münasibətilə xalqa müraciətində demişdir: "İyirmi səkkiz il yarım işğal altında olan Şuşa azad edildi! Şuşa indi azaddır! Biz Şuşaya qayıtmışıq! Biz bu tarixi Qələbəni döyüş meydanında qazandıq. 2020-ci il noyabrın 8-i Azərbaycan tarixində əbədi qalacaqdır. Bu tarix əbədi yaşayacaq. Bu, bizim şanlı Qələbəmizin, Zəfərimizin günüdür!" [26].

Azərbaycan Prezidentinin dekabrın 3-də imzaladığı Sərəncama əsasən, noyabrın 8-i bayram günləri sırasına daxil edildi və hər il Azərbaycanda Zəfər Günü kimi təntənəli şəkildə qeyd ediləcək. Azərbaycan Respublikasında Zəfər Gününün təsis edilməsi haqqında Prezidentin Sərəncamında vurğulanır ki, Azərbaycanın hərbi sahədə qazandığı qələbələr, xüsusilə Şuşanın düşmən əsarətindən qurtarılması müharibənin taleyində həlledici rol oynadı, Ermənistanın öz məğlubiyyətini etiraf etməsi və kapitulyasiyası ilə nəticələndi, Ermənistanı Kəlbəcər, Ağdam və Laçın rayonlarını Azərbaycana qaytarmağa məcbur etdi [28].

Şuşa Bəyannaməsinin tarixi və siyasi əhəmiyyəti

2021-ci il iyunun 15-də Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğanın Ermənistan işğalından azad edilən, Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı, Qarabağın tacı olan Şuşa şəhərinə səfər etməsi və iki dost, qardaş dövlət arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsinin imzalanması mühüm tarixi hadisədir.

Müttəfiqlik münasibətləri haqqında Bəyannamənin əvvəlində Azərbaycanın və bütövlükdə Türk dünyasının qədim mədəniyyət beşiyi olan Şuşa şəhərində iki qardaş dövlətin prezidentlərinin görüşünün mühüm əhəmiyyəti vurğulanır, 100 il bundan əvvəl imzalanmış tarixi Qars müqaviləsinə istinad edilir. Həmçinin bu tarixi sənəddə 9 fevral 1994-cü il tarixində imzalanmış "Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında dostluq və hərtərəfli əməkdaşlığın inkişafı barədə Müqavilə"nin və "Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında Protokol"un, eləcə də 16 avqust 2010-cu il tarixində imzalanmış "Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında strateji tərəfdaşlıq və

qarşılıqlı yardım haqqında Müqavilə"nin rəhbər tutulduğu bildirilir [31].

Bununla yanaşı, işğaldan azad edilmiş Şuşa şəhərində 100 ildən sonra imzalanan müttəfiqlik haqqında birgə Bəyannamədə iki qardaş və dost dövlətin gələcək çoxşaxəli, birgə fəaliyyət istiqamətləri göstərilir. Bu tarixi sənəddə bir çox mühüm məsələlər, beynəlxalq müstəvidə birgə əməkdaşlıq, xüsusilə müdafiə sahəsində əməkdaşlıq və qarşılıqlı hərbi yardım məsələləri öz əksini tapmışdır. Tərəflər xarici siyasət sahəsində əlaqələndirmənin və müntəzəm ikitərəfli siyasi məsləhətləşmələrin həyata keçirilməsinin vacibliyini qeyd edərək bu istiqamətdə Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurası çərçivəsində fəaliyyətlərin əhəmiyyətini vurğuladılar.

Sənəddə göstərilir ki, Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası müstəqillik, suverenlik, ərazi bütövlüyü, beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərin toxunulmazlığı, dövlətlərin daxili işlərinə qarışmamaq prinsiplərini rəhbər tutaraq müttəfiqlik münasibətlərinin qurulmasının siyasi və hüquqi mexanizmlərini müəyyən edirlər. Bununla yanaşı, sənəddə xarici siyasət sahəsində əlaqələndirmənin və müntəzəm ikitərəfli siyasi məsləhətləşmələrin həyata keçirilməsinin vacibliyi qeyd edilir və bu istiqamətdə iki dövlət arasında Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurası çərçivəsində fəaliyyətlərin əhəmiyyəti vurğulanır [31].

Bununla yanaşı, bildirilir ki, hər iki dövlət müxtəlif ölkələrdə yaşayan Azərbaycan və türk diasporları arasında əməkdaşlığın daha sıx inkişaf etdirilməsi, onların məruz qaldıqları ümumi problemlər qarşısında birlikdə addımlar atılması və ardıcıl həmrəylik göstərilməsi məqsədilə səylərini birləşdirəcəklər. Eyni zamanda, göstərilir ki, tərəflər ölkələrinin təqdim edilməsi və milli mənafelərinin qorunmasına dair tarixi həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında diasporal fəaliyyətin əlaqələndirilməsini və qarşılıqlı dəstəyi təşviq edəcəklər.

Sənəddə Ermənistanın Türkiyəyə qarşı əsassız iddialarının, tarixin təhrif olunması və tarixi faktların təhrif olunmaqla siyasiləşdirilməsi cəhdlərinin regionda sülhə və sabitliyə ziyan vurduğu vurğulanaraq, bu kontekstdə 1915-ci il hadisələri ilə bağlı olaraq öz arxivlərini açan Türkiyənin Ermənistandakı və digər ölkələrdəki arxivlərin açılması və bu mövzuda tarixçilər tərəfindən araşdırmaların aparılmasına yönəlmiş səyləri qətiyyətlə dəstəklənir [31]. Həmçinin Şuşa Bəyannaməsində siyasi, iqtisadi-ticarət, mədəniyyət və digər bütün sahələri əhatə edən birgə əməkdaşlıq məsələləri öz əksini tapmışdır. Sənəddə tarixi, siyasi, həm də hərbi və təhlükəsizlik sahələrində əlaqələndirilmiş şəkildə birgə fəaliyyətin əks olunması hər iki dövlətin milli maraqları baxımından müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

Şuşa Bəyannaməsinin imzalanmasından sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan mətbuata birgə bəyanatlarla çıxışlarında bildirdilər ki, Türkiyə və Azərbaycan bütün məsələlərdə bir yerdədir, bundan sonra da bu, belə olacaqdır.

Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsinin "Rəsmi Qəzet"də dərc edilərək qüvvəyə minməsi haqqında qərarı imzaladı. Eyni zamanda, Bəyannamə 2022-ci il fevralın 3-də Türkiyə Böyük Millət Məclisi tərəfindən təsdiqləndi [32].

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev fevralın 12-də "Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında" Şuşa Bəyannaməsinin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanununu imzaladı [33].

Azərbaycanın 44 günlük Vətən müharibəsindən sonra dünyaya nümunə olan Azərbaycan-Türkiyə həmrəyliyi və strateji tərəfdaşlığı daha da yüksək səviyyəyə qalxdı, xüsusilə regional təhlükəsizlik baxımından müstəsna əhəmiyyət kəsb edən müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsinin imzalanması mühüm hadisə kimi tarixə yazıldı.

Şuşa Türk dünyasının ictimai fikir, milli-ideoloji düşüncə mərkəzinə çevrilir

Prezident İlham Əliyevin Şuşanın Azərbaycan xalqı üçün tarixi əhəmiyyətini, yüksək mədəni-mənəvi dəyərini nəzərə alaraq, 2022-ci ilin "Şuşa İli" elan edilməsi haqqında imzaladığı Sərəncamda deyilir ki, bənzərsiz tarixi görkəmini və formalaşdırdığı özünəməxsus mühiti həmişə qoruyub saxlayan bu şəhər yetirdiyi böyük şəxsiyyətləri ilə ədəbi, mədəni, elmi və ictimai fikir salnaməmizə əlamətdar səhifələr yazmışdır [34].

Bunun ardınca Şuşa şəhərinin Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edilməsi haqqında Prezident İlham Əliyevin 2021-ci il mayın 7-də imzaladığı Sərəncamda vurğulanır ki, şəhərin tarixi görkəminin bərpası, əvvəlki şöhrətinin özünə qaytarılması və ənənəvi dolğun mədəni həyatına qovuşması, eləcə də Azərbaycanın çoxəsrlik zəngin mədəniyyətinin, memarlıq və şəhərsalma sənətinin parlaq incisi kimi beynəlxalq aləmdə təbliği mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bununla yanaşı, bu mühüm sənəddə göstərilir ki, tarixi-mədəni əhəmiyyəti və Azərbaycan xalqı üçün müstəsna mənəvi dəyərə malik olması Şuşaya xüsusi qayğı və həssaslıqla yanaşılmasını zəruri edir [35].

Bununla yanaşı, 2022-ci il martın 31-də Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti Təşkilatına (TÜRKSOY) üzv ölkələrin Mədəniyyət Nazirlərinin Daimi Şurasının Türkiyənin Bursa şəhərində keçirilən iclasında Şuşa şəhəri 2023-cü il üçün "Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı" seçildi [36].

Qeyd etmək lazımdır ki, 2022-ci il aprelin 22-23-də dünyanın 65 ölkəsindən 400-dən çox soydaşımızı bir araya gətirən Dünya Azərbaycanlılarının Zəfər Qurultayının məhz Qarabağın tacı, mədəniyyət paytaxtı Şuşada keçirilməsi böyük rəmzi, həmçinin siyasi məna daşıyır. Qeyd etmək lazımdır ki, Zəfər Qurultayında 230-a yaxın xarici ölkə vətəndaşı olan azərbaycanlı, o cümlədən 36 alim və 36 iş adamı iştirak etmişdir [37].

Bununla yanaşı, Şuşada keçirilən tədbirlər ermənilərin işğal vaxtı törətdikləri vandalizm aktları, xüsusilə tarixi memarlıq abidələrimizin vəhşicəsinə dağıdılması, eləcə də işğaldan azad edilmiş ərazilərdə aparılan genişmiqyaslı bərpa-quruculuq işləri ilə beynəlxalq ictimaiyyətin daha yaxından tanış olması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Artıq işğaldan azad edilmiş Şuşa şəhərində keçirilən mühüm tədbirlər – hər il keçirilən "Xarıbülbül" Beynəlxalq Musiqi Festivalı, Vaqif Poeziya Günləri, müxtəlif beynəlxalq toplantılar, xüsusilə, üç mühüm Şuşa Qlobal Media Forumu və digər tədbirlər dünya ictimaiyyəti tərəfindən də böyük maraqla izlənilmişdir.

Bu baxımdan işğaldan azad ediləndən sonra Şuşada keçirilən mühüm tədbirlər bir daha onu təsdiq edir ki, Şuşa Azərbaycanın və Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı olmaqla yanaşı, həmçinin ictimai fikir və milli-ideoloji mərkəzinə çevrilməkdədir.

Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, suverenliyi və tarixi ədalətin bərpası

2023-cü il sentyabrın 19-20-də Azərbaycan apardığı lokal antiterror tədbirləri nəticəsində həm ərazi bütövlüyünü, həm də suverenliyini bərpa edərək Cənubi Qafqaz regionunda sülhün bərqərar olması üçün əsaslı zəmin yaratdı. 2023-cü il oktyabrın 15-i daha bir şərəfli gün kimi tarixə düşdü. Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyev Ağdərədə, Xocalıda, Əsgəranda, Xocavənddə və Xankəndidə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağını ucaltdı [38].

Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyev oktyabrın 15-də Xankəndi şəhərində Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağını ucaldarkən çıxışında demişdir: "Azərbaycan torpağında heç bir tarixi, coğrafi və siyasi əsası olmayan Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti də 100 il bundan əvvəl – 1923-cü ildə yaradılmışdır. Bu, 100 ilin tarixidir. Görün, bu 100 il ərzində xalqımız nə qədər əzab çəkib, tarix bizi nə

qədər sınağa çəkib. Əyilmədik, sınmadıq, o boyda böyük faciə ilə təkbaşına üz-üzə qalmışdıq, heç kim bizim yanımızda durmadı. Torpaqlarımız işğal altına düşəndə heç bir ölkə arxamızda dayanmadı, heç mənəvi dəstək də göstərmədilər. Bütün əsas güclər Ermənistanın arxasında idi və bugünkü tarix onu bir daha göstərir" (38).

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan dövləti İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra əzəli torpaqlarını işğaldan azad etməklə yanaşı, 100 il əvvəl – 1923-cü ildə Qarabağda məqsədli şəkildə pozulmuş inzibati-ərazi bölgüsünü də yenidən təmin etdi. Azərbaycan Prezidentinin 2021-ci il iyulun 7-də imzaladığı Fərman əsasən Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının yaradılması ilə tarixi ədalət bərpa edilmiş oldu [39].

Nəticədə İkinci Qarabağ müharibəsi son yüz ildə şərəf və qəhrəmanlıq salnaməsi kimi Azərbaycan tarixinə yazıldı. Bu gün üçrəngli müqəddəs bayrağımız Azərbaycanın bütün işğaldan azad edilmiş ərazilərində – Cəbrayılda, Füzulidə, Zəngilanda, Qubadlıda, Kəlbəcərdə, Laçında, Ağdamda, Şuşada, Xocavənddə, Hadrutda, Ağdərədə, Xocalıda və Xankəndidə qürurla dalğalanır.

Bununla yanaşı, 1919-cu ildən 104 il sonra - 2023-cü il noyabrın 8-də Xankəndi şəhərində keçirilən və Vətən müharibəsində əldə edilən Zəfərin üçüncü ildönümünə həsr olunan hərbi parad Azərbaycanın hərb tarixinə də şərəfli bir gün kimi yazıldı. Əziz şəhidlərimizin xatirəsinin bizim qəlbimizdə əbədi yaşayacağını və bütün dünyaya Azərbaycan xalqının gücünü, iradəsini, əyilməz ruhunu göstərdiyimizi vurğulayan Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyev hərbi paradda çıxışı zamanı demişdir: "XXI əsrdə heç bir ordu bizim qədər peşəkarlıq, fədakarlıq göstərməmişdir. Heç bir xalq öz doğma torpağını bu qədər əziz tutub uğrunda ölümə getməyə hazır olmamışdır. Bunu biz hamımız yaxşı bilirik, bunu dünya da bilsin" [40].

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 2024-cü il yanvarın 10-da yerli televiziya kanallarına müsahibəsində 2024-cü ilə suverenliyini tam bərpa etmiş ölkə kimi, xalq kimi başladığımızı xüsusi qeyd etdi və müasir tariximizin yeni dövrünün də məhz sentyabrın 20-dən (2023-cü il – E.Ə.) sonra başladığını diqqətə çatdıraraq vurğuladı ki, istər siyasi müstəvidə, istər hərbi müstəvidə, istər ölkəmizdə gedən proseslər nöqteyi-nəzərindən bu hadisə bütün işlərimizin, elə bil ki, son nidası idi [41].

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 2024-cü il sentyabrın 18-də imzaladığı Sərəncama əsasən, hər il sentyabrın 20-də Xankəndi, Xocalı, Xocavənd və Ağdərə günü təntənəli şəkildə qeyd edilir. Bu mühüm və əlamətdar günün təsis olunması Ermənistan silahlı qüvvələrinin qalıqları və qeyri-qanuni silahlı dəstələrinin tərk-silah edilərək ərazilərimizdən çıxarılması ilə bağlıdır. Nəticədə, bu gün Xankəndi, Xocalı, Xocavənd və Ağdərə şəhərlərinin erməni sepratçılarından təmizlənməsindən və tarixi ədalətin bərpasından artıq iki il keçir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 2024-cü il sentyabrın 19-da Dövlət Suverenliyi Gününün təsis edilməsi haqqında imzaladığı Sərəncamda vurğulanır ki, cəmi 23 saat davam etmiş və sentyabrın 20-də başa çatmış əməliyyat nəticəsində rəşadətli Azərbaycan Ordusu qarşısına qoyulmuş bütün vəzifələri yüksək peşəkarlıqla yerinə yetirmişdir. Beləliklə, növbəti parlaq Qələbə nəticəsində Azərbaycan Respublikasının suverenliyi tam bərpa edilmişdir: "Azərbaycan xalqının həyatında müstəsna əhəmiyyət kəsb edən şanlı Zəfər sayəsində bu gün Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağı suverenliyimizin bərqərar olduğu bütün ərazilərdə əzəmətlə dalğalanmaqdadır. Tarixin müxtəlif mərhələlərində üzləşdiyi çətinliklərə, işğala, məhrumiyyətlərə baxmayaraq, heç bir qüvvə xalqımızın müstəqillik, dövlətçilik əzmini sarsıda bilməmişdir. Azərbaycan xalqı bu gün öz müstəqil dövlətinə sahibdir, qəhrəman əsgər və zabitlərimizin, şəhidlərimizin qanı hesabına əldə edilmiş ərazi bütövlüyümüz, suverenliyimiz xalqımızın milli sərvətidir" [42].

Prezident İlham Əliyevin milli maraqlara əsaslanan tarixi yaddaş siyasəti

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev tarixi həqiqətlərin olduğu kimi dünyaya çatdırılmasının zəruri olduğunu hər zaman vurğulamışdır. Bu baxımdan, Prezident İlham Əliyev Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubiley yığıncağında çıxışı zamanı bildirmişdir ki, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur haqqında danışdıqda Azərbaycan tarixi haqqında da danışmalıyıq: "Bizim zəngin tariximiz əfsuslar olsun ki, Ermənistan tərəfindən, erməni diasporu tərəfindən uzun illər ərzində təhrif edilmişdir və bu istiqamətdə bizə qarşı aparılan təbliğat bu gün də dayanmır. Ona görə bunun qabağına biz öz həqiqətlərimizi qoymalıyıq. Bu barədə mən 10 il bundan əvvəl Akademiyanın 70 illiyində danışmışam. Bu gün də bu barədə danışmaq istəyirəm ki, biz öz tariximizi tədqiq və təbliğ etməliyik. Azərbaycan vətəndaşları, Azərbaycan gəncləri bizim zəngin tariximizi bilməlidirlər. Bilməlidirlər ki, Azərbaycan xalqının tarixi, dövlətçilik tariximiz, xalqımızın qurub-yaratma qabiliyyəti çoxəsrlidir. Azərbaycan xalqı böyük coğrafiyada yaşayıb və yaşayır" [43].

Prezident İlham Əliyev Qərbi Azərbaycan məsələsini bir daha diqqətə çatdıraraq vurğulayaraq qeyd etmişdir: "Təkcə XX əsrin əvvəllərində çar Rusiyası tərəfindən dərc edilmiş xəritələrə baxmaq kifayətdir hər kəs görsün ki, indiki Ermənistan ərazisində toponimlərin mütləq əksəriyyəti Azərbaycan mənşəlidir. O xəritələrdə Sevan gölü adlı göl yoxdur. O xəritələrdə Göyçə gölüdür və bütün digər bizim istifadə etdiyimiz tarixi toponimlərimiz orada öz əksini tapıb. O xəritələri biz tərtib etməmişik ki, kimsə desin biz burada saxtakarlıq eləyirik. Bunu çar Rusiyası edib. Həmin o çar Rusiyası ki, vaxtilə erməniləri İrandan və Şərqi Anadoludan gətirərək bizim Qarabağ torpağında yerləşdirib ki, burada etnik və dini tərkib dəyişsin. Yəni, bu xəritələr tamamilə tarixi həqiqətə əsaslanan xəritələrdir. Ona görə biz bunu təbliğ etməliyik, tədqiq etməliyik. Daha çox elmi əsərlər, daha çox hətta kiçikhəcmli bukletlər hazırlanmalıdır ki, həm Azərbaycan gəncləri öz tarixini yaxından bilsinlər, həm dünya ictimaiyyəti bilsin və eyni zamanda, indiki Ermənistana bizim qayıdışımız da tamamilə məntiqli və ədalətli səslənsin. Ona görə Azərbaycan tarixi ilə bağlı bax, bu istiqamətdə əlbəttə ki, əlavə addımlara ehtiyac var. Bütövlükdə müstəqil Azərbaycan dövlətinin tarixi ilə bağlı sanballı elmi əsərlərə də böyük ehtiyac var. Artıq 30 ildən çoxdur ki, biz müstəqil dövlət kimi yaşayırıq və Azərbaycan xalqının çoxəsrlik dövlətçilik tarixində Azərbaycan bugünkü qədər güclü olmamışdır. Ona görə müstəqil Azərbaycanın tarixini tədqiq edən, təbliğ edən bir çox əsərlərə ehtiyac var" [43].

Bununla yanaşı, qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 2025-ci il dekabrın 24-də Ağdamda 2-ci yaşayış kompleksinin açılışında tarixi yaddaş məsələsinə xüsusi diqqət yetirərək bildirmişdir: "Ancaq biz işğalı necə unuda bilərik?! Şəhidlərimizi necə unuda bilərik?! Xocalı qurbanlarını, digər günahsız insanların həlak olmasını necə unuda bilərik?! Heç vaxt unuda bilmərik və unutmamalıyıq. Çünki bu tarixi yaddaş həmişə bizim qəlbimizdə olmalıdır. Şəhidlərin əziz xatirəsi həmişə qəlbimizdə yaşamalıdır və heç vaxt şirin sözlərə uymamalıyıq. Bax, bunu mən bir də deyirəm. Mən bunu birinci dəfə deyil ki, deyirəm. Ayıq olmalıyıq, daim güclü olmalıyıq. Ona görə biz son 5 ildə ordu potensialımızı böyük dərəcədə gücləndirmişik və keçən ay hərbi paradda bütün dünya bunun bir hissəsini görə bildi. Əbədi sülhə nail olmaq üçün biz hər zaman potensial düşmənlərimizdən bir neçə dəfə güclü olmalıyıq. Bunu təmin edirik və edəcəyik" [44].

Otuz ilə yaxın müddətdə Ermənistanın işğalı altında olan torpaqlarımızı azad etmək üçün Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Ordusunun 2020-ci il sentyabrın 27-də Qarabağda başlatdığı genişmiqyaslı və uğurlu əks-hücum

əməliyyatlarının başlanmasından bu gün 5 ildən artıq zaman keçir.

Hazırda Azərbaycan Cənubi Qafqaz regionunda əsas söz sahibi olan dövlət kimi çətin və mürəkkəb geosiyasi şəraitdə müstəqil və milli maraqlara əsaslanan xarici siyasət həyata keçirir. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 2025-ci il dekabrın 24-də Ağdamda 2-ci yaşayış kompleksinin açılışında xüsusi vurğulayaraq bildirdi ki, Ermənistana olan hansı dəstəyin fonunda İkinci Qarabağ müharibəsində Qələbə qazandığımızı, ərazi bütövlüyü və suverenliyimizin əldə edilməsi məsələləri çox mühüm hadisə kimi ictimaiyyətə, gənc nəslə düzgün çatdırılmalıdır, həm də bizim təhsil müəssisələrimizdə, ictimai məkanda dəqiq təqdim edilməlidir, yəni bu unudulmamalıdır və biz də heç vaxt unutmamalıyıq: "Pulsuz silah, maliyyə yardımı. Hər il Amerikada, Fransada marafonlar keçirilirdi. Separatçılar, separatçı liderlər, – hansılar ki, bu gün Bakıda məhkəmə qarşısında cavab verirlər, – oraya vizalar alırdılar. Necə ola bilər? Minsk qrupunun həmsədr ölkələrinə separatçılar necə gedə bilərdilər? Axı digər separatçı ərazilər də var. Onlara Amerikaya, yaxud da ki, Fransaya kimsə viza verə bilər? Gedin, baxın, bu gün nə qədər separatçı inzibati ərazi var?! Ukrayna ərazisində, Moldova ərazisində, Gürcüstan ərazisində separatçı yuvalar var. Onların rəhbərlərinə Amerika, Fransa, Avropa ölkələri viza verə bilər? Yox. Amma erməni separatçılarına niyə vizalar verilirdi? Yəni dediyim sözün bir təsdiqi də budur. Onlar telemarafonlar keçirirdi, 100 milyonlarla dollar pul yığırdılar. Onlara gizli mənbələrdən də pul ötürülürdü, bir məqsədlə ki, bu torpaqları əbədi işğal altında saxlasın, Azərbaycan xalqına divan tutsun, bu şəhər və kəndləri daim nəzarət altında saxlasın. Bax, görün biz kimlərlə kəllə-kəllə getmişik" [44].

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2025-ci il dekabrın 31-də Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü və Yeni il münasibətilə müraciətində diqqətə çatdırdı ki, bugünkü dünyada hər bir ölkə ilk növbədə öz təhlükəsizliyi haqqında ciddi düşünməlidir. Bugünkü dünyada beynəlxalq hüquq normaları işləmir, "Kim güclüdür, o da haqlıdır" prinsipi əsas prinsip kimi bir çox ölkələr tərəfindən qəbul edilib. Bütün dünyada genişmiqyaslı silahlanma prosesi gedir. Belə olan halda, biz hər an öz ərazi bütövlüyümüzü, suverenliyimizi, öz seçimimizi layiqincə müdafiə etmək üçün hazır olmalıyıq. Vətən müharibəsi dövründə hərbçilərimizin peşəkarlığı, qəhrəmanlığı, fədakarlığı, xalqımızın yumruq kimi birləşməsi bizim Qələbəmizi şərtləndirdi. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin! Onların əziz xatirəsi bizim qəlbimizdə əbədi yaşayacaqdır [45].

Azərbaycan dövləti və xalqı ölkəmizin ərazi bütövlüyü və suverenliyinin təmin edilməsi uğrunda canlarını fəda etmiş şəhidlərimizin əziz xatirəsini hər zaman ehtiramla anır və onları heç vaxt unutmayacaq! Ərazi bütövlüyümüzün bərpası ilə nəticələnən İkinci Qarabağ müharibəsi Azərbaycan tarixinə Zəfərə gedən yolda şərəf və qəhrəmanlıq salnaməsi kimi həkk oldu. Bütün qeyd edilən faktlara və təhlilə əsaslanaraq əminliklə söyləmək olar ki, Azərbaycanın müasir tarixinin yeni və şərəfli dövrü yazılır.

Ədəbiyyat:

1. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir: çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, məktublar, müsahibələr. I-XXXXVI kitablar. Bakı, 1997-2013-cü illər. Elektron külliyat. – https://heydaraliyev.preslib.az/musteq.html
2. Heydər Əliyev Azərbaycanı dünyaya tanıdır /tərtibçi - Şükürov İ/. Bakı: 1994. 175 s.
3. 1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindəki tarixi - etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyası haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Fərmanı – Bakı şəhəri, 18 dekabr 1997-ci il. – https://e-qanun.az/framework/4099
4. Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Fərmanı. – Bakı şəhəri, 26 mart 1998-ci il. – https://e-qanun.az/framework/4684
5. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Azərbaycanın BMT Təhlükəsizlik Şurasına qeyri-daimi üzv seçilməsi münasibəti ilə Bəyanatı. – "Azərbaycan" qəz., 25 oktyabr 2011.
6. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Bakıda Dünya Azərbaycanlılarının IV Qurultayının rəsmi açılış mərasimimdə çıxışı. – 03.06.2016. – https://president.az/az/articles/view/20167
7. Bakıda Türkdilli Dövlətlərin Əməkdaşlıq Şurasının VII Zirvə Görüşü. – 15.10.2019. – https://president.az/az/articles/view/34442
8. Bakıda Qoşulmama Hərəkatına üzv ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının XVIII Zirvə Görüşü. – 25.10.2019. – https://president.az/az/articles/view/34578
9. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Davos Dünya İqtisadi Forumunun "Strateji baxış: Avrasiya" mövzusunda panel iclasında iştirakı. – 22.01.2020. – https://president.az/az/articles/view/35647
10. Vətən müharibəsi tarixi. Şəxsiyyət faktoru (27 sentyabr – 10 noyabr 2020-ci il). Bakı, 2021, 444 s.
11. Azərbaycan Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyev Silahlı Qüvvələr Günü münasibətilə Azərbaycan Ordusunun rəhbər və şəxsi heyətinin bir qrupu ilə görüşü. – 26.06.2021. - https://president.az/az/articles/view/52331
12. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Soçidə "Valday" Beynəlxalq Diskussiya Klubunun XVI illik iclasının plenar sessiyasında çıxışı. – 03.10.2019. – https://president.az/az/articles/view/34346
13. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Aşqabadda MDB Dövlət Başçıları Şurasının məhdud tərkibdə iclasında çıxışı. – 11.10.2019. – https://president.az/az/articles/view/34410
14. Bakıda Qoşulmama Hərəkatına üzv ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının XVIII Zirvə Görüşü. – 25.10.2019. - https://president.az/az/articles/view/34578
15. Münxen Təhlükəsizlik Konfransı çərçivəsində Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı panel müzakirələr. – 16.02.2020. https://president.az/az/articles/view/3581 3/videos
16. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Şərq Tərəfdaşlığı ölkələrinin videokonfrans formatında Sammitində çıxışı. – 19.06.2020. – https://president.az/az/articles/view/39235
17. Azərbaycanın diplomatik, hərbi uğurları və böyük güclərin erməniпərəst siyasəti. – 24.10.2020. - https://azertag.az/xeber/1622977
18. 2020-ci il sentyabrın 27-dən Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində aparılan əks-hücum əməliyyatları ilə bağlı mühüm hadisələrin xronikası. – https://files.preslib.az/site/qarabag/xronika _az.pdf.
19. İşğaldan azad edilmiş şəhər və kəndlərimiz. - 01.12.2020. - https://azertag.az/xeber/ –1622227.

20. Əhmədov E. Azərbaycanın xarici siyasəti: beynəlxalq təhlükəsizlik və əməkdaşlıq institutları ilə münasibətlər. –Bakı: Letterpress, 2013. – 452 s.
21. Məmmədov H. (Babaoğlu). Azərbaycan Respublikasının müasir dünya siyasətində yeri və rolu. –Bakı: Aypara-3, 2009. –328 s.
22. Məmmədov H. (Babaoğlu). Xarici siyasət. –Bakı: Bakı Universiteti, 2019. – 324 s.
23. Qasımlı M. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti (1991-2003) 2 hissədə; I hissə. – Bakı: Mütərcim, 2015. – 648 s.
24. Qasımlı M. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti: 1991-2003: 2 hissədə. II hissə. Bakı, 2015, 664 s.
25. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Türkiyənin "A Haber" televiziya kanalına müsahibəsi. – 20.10.2020. – https://president.az/az/articles/view/43250/videos/2
26. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin xalqa müraciəti. – 08.11.2020. – https://president.az/az/articles/view/45756
27. Azərbaycan hərbi-diplomatik uğurları ilə BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822 və 853 saylı qətnamələrinin icrasını da təmin etdi. – 26.11.2020. - https://azertag.az/xeber/ -1651629
28. Azərbaycan Respublikasında Zəfər Gününün təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. – 03.12.2020. – https://president.az/az/articles/view/48455
29. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyə Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan Vətən müharibəsində Qələbəyə həsr olunmuş Zəfər paradında iştirakı. – 10.12.2020. – https://president.az/az/articles/view/48788
30. Azərbaycan Prezidenti, İlham Əliyevin yerli və xarici media nümayəndələri üçün mətbuat konfransı – 26.02.2021. - https://president.az/az/articles/view/50738
31. Azərbaycan ilə Türkiyə arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsinin imzalanması. – 15.06.2021. - https://president.az/az/articles/view/52115
32. Türkiyə Böyük Millət Məclisi Şuşa Bəyannaməsini təsdiqləyib. – 04.02.2022. – https://azertag.az/xeber/turkiye_boyuk_millet_meclisi_susa_beyannamesini_tesdiqleyib-2000156
33. "Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında" Şuşa Bəyannaməsinin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu. – 12.02.2022. https://president.az/az/articles/view/55430
34. Azərbaycan Respublikasında 2022-ci ilin "Şuşa İli" elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. – 05.01.2022. – https://president.az/az/articles/view/55197
35. Şuşa şəhərinin Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. – 05.01.2022. – https://president.az/az/articles/view/55197
36. Şuşa şəhəri "Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı" seçilib. – 31.03.2022. – https://azertag.az/xeber/susa_seheri_turk_dunyasinin_medeniyyet_paytaxti_sechilib-2072408
37. Prezident İlham Əliyevin Şuşa şəhərində Dünya Azərbaycanlılarının V Qurultayında nitqi. – 22.04.2022. – https://president.az/az/articles/view/55859
38. Prezident İlham Əliyev Xankəndi şəhərində Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağını ucaldıb və çıxış edib. – 15.10.2023. – https://president.az/az/articles/view/61587
39. Azərbaycan Respublikasında iqtisadi rayonların yeni bölgüsü haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. – 07.07.2021. – https://president.az/az/articles/view/52389
40. Xankəndi şəhərində Vətən müharibəsində əldə edilən Zəfərin üçüncü ildönümünə həsr olunan hərbi parad keçirilib. – 08.11.2023. – https://president.az/az/articles/view/62139
41. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev yanvarın 10-da yerli

televiziya kanallarına müsahibəsi. – 10.01.2024. – https://president.az/az/articles/view/63017
42. Azərbaycan Respublikasında Dövlət Suverenliyi Gününün təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. – 19.09.2024. - https://president.az/az/articles/view/66855
43. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubiley yığıncağında Prezident İlham Əliyev çıxışı – 03.11.2025. – https://president.az/az/articles/view/70464
44. Prezident İlham Əliyev Ağdamda 2-ci yaşayış kompleksinin açılışında iştirak edib və buraya köçən sakinlərlə görüşüb. - 24.12.2025. – https://president.az/az/articles/view/70966
45. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü və Yeni il münasibətilə müraciəti. – 31.12.2025. – https://president.az/az/articles/view/71201
46. BRUSSELS SUMMIT DECLARATION Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018. – https://www.mfa.gov.az/files/documents-of-international-organizations-on-the-armenia-azerbaijan-conflict.pdf
47. Statement by the President of the Republic of Azerbaijan, Prime Minister of the Republic of Armenia and President of the Russian Federation. – 10 november 2020.- https://en.president.az/articles/45923

Açar sozlər: *Azərbaycan Respublikası, xarici siyasət, Qarabağ, hərbi-diplomatik uğurlar, informasiya müharibəsi, Şuşa, mədəniyyət paytaxtı, Şuşa Bəyannaməsi, ərazi bütövlüyü və suverenlik*

Elchin Ahmadov

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Head of the "Karabakh Heritage Research Center", Department of International Relations and Foreign Policy, Professor, Doctor of Political Sciences

AZERBAIJAN'S FOREIGN POLICY: POLITICAL-DIPLOMATIC SUCCESS AND FULL RESTORATION OF STATE SOVEREIGNTY

ABSTRACT

This article examines Azerbaijan's foreign policy based on national interests and the process of the full restoration of its territorial integrity and state sovereignty. It analyzes the foreign policy strategy of the National Leader Heydar Aliyev and explores the main directions of the modern foreign policy course implemented by the President of Azerbaijan, Ilham Aliyev, since 2003. In addition, the military, political, and legal factors that led to the Second Karabakh War are investigated.

Simultaneously, the large-scale and successful counter-offensive operations conducted by the brave Azerbaijani Army in Karabakh to liberate the Azerbaijani lands occupied by Armenia under the leadership of President, Supreme Commander-in-Chief Ilham Aliyev are analyzed.

It is noted in the article that the decisive and principled position of President Ilham Aliyev conditioned Azerbaijan's success in the field of diplomacy, as well as in the military field. Also, along with Azerbaijan's military and diplomatic victories, important achievements in the information space are also analyzed separately.

In particular, the article assesses the liberation of Shusha as a result of the military-diplomatic success of Azerbaijan, which had a decisive influence on the subsequent outcome and fate of the war. In addition, the historical and military-strategic significance of Shusha, the cultural capital of Azerbaijan is explained. On September 19-20, 2023, the historical and political significance of the restoration of territorial integrity and sovereignty of Azerbaijan as a result of local military operations is studied particularly.

Keywords: *the Republic of Azerbaijan, foreign policy, Karabakh, military-diplomatic success, information warfare, Shusha, cultural capital, Shusha Declaration, territorial integrity and sovereignty*

Эльчин Ахмедов

Руководитель “Центра исследований карабахского наследия” Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики, доктор политических наук, профессор кафедры Международных отношений и внешней политики

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА АЗЕРБАЙДЖАНА: ПОЛИТИКО-ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ УСПЕХИ И ПОЛНОЕ ВОССТАНОВЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО СУВЕРЕНИТЕТА

РЕЗЮМЕ

В статье подробно рассматривается процесс формирования внешней политики Азербайджанской Республики, основанной на национальных интересах, территориальной целостности и полном восстановлении государственного суверенитета. Сначала анализируется и изучается внешнеполитическая стратегия Общенационального лидера Гейдара Алиева. Наряду с этим исследуются основные направления современного внешнеполитического курса, проводимого Президентом Азербайджана Ильхамом Алиевым на основе национальных интересов с 2003 года, в статье раскрываются военно-политические и правовые факторы, приведшие ко Второй Карабахской войне.

В то же время анализируются широкомасштабные и успешные контрнаступательные операции, начатые под руководством Президента, Верховного главнокомандующего Ильхама Алиева доблестной Азербайджанской армией в Карабахе по освобождению оккупированных Арменией азербайджанских земель. Отмечается, что решительная и принципиальная позиция Президента Ильхама Алиева обусловила успехи Азербайджана как в военной сфере, так и на дипломатической площадке. Наряду с военной и дипломатической победами Азербайджана, также отдельно анализируются важные достижения в информационном пространстве. В частности, освобождение города Шуша расценивается как результат военно-дипломатического успеха Азербайджана, оказав решающее влияние на дальнейший ход и судьбу войны, раскрывается историческое и военно-стратегическое значение Шуши – культурной столицы Азербайджана. Отдельно рассматривается историческое и политическое значение восстановления территориальной целостности и суверенитета Азербайджана в результате локальных военных действий 19-20 сентября 2023 года.

Ключевые слова: *Азербайджанская Республика, внешняя политика, Карабах, военно-дипломатический успех, информационная война, Шуша, культурная столица, Шушинская декларация, территориальная целостность и суверенитет*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.308

R Ə Q Ə M S A L   D Ö V L Ə T   İ D A R Ə Ç İ L İ Y İ
D I G I T A L   P U B L I C   A D M I N I S T R A T I O N

UOT 354

ELVİN ƏZİZBƏYOV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının İntellektual sistemlərin idarə olunması kafedrasının professoru, riyaziyyat elmləri doktoru

e-mail: eazizbayov@dia.edu.az

GÜLNAR MİRZƏYEVA

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının İntellektual sistemlərin idarə olunması kafedrasının dosenti, mexanika üzrə fəlsəfə doktoru

e-mail: gulnar.mirzayeva@gmail.com

NƏRMİN ALLAHYAROVA

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının İntellektual sistemlərin idarə olunması kafedrasının müəllimi

e-mail: narmin.allakhyarova@gmail.com

DÖVLƏT İDARƏÇİLİYİNİN SƏMƏRƏLİLİYİNİN ARTIRILMASINDA MAŞIN ÖYRƏNMƏSİNİN ROLU

1. Giriş

Maşın öyrənməsi (ML) alqoritmləri böyük həcmli məlumatları təhlil edərək öyrənir, həmin məlumatlardan qanunauyğunluqlar çıxarır və əldə olunan bilikləri yeni məlumatlara tətbiq edir [10]. Bu yolla, müxtəlif problemləri təsnifat və reqressiyadan tutmuş qruplaşdırmaya qədər həll edə bilir. Bu gün ML alqoritmləri kreditlərin verilməsi, onlayn məhsul tövsiyələri və sosial şəbəkələrdə dost təklifləri kimi məsələlərin əsasını təşkil edir [1]. Böyük verilənlərdən (Big Data) [29] və strukturlaşdırılmamış məlumatlardan(məsələn, mətn, şəkil, video və s.) informasiya çıxarma qabiliyyəti ilə ML məlumatın dəyərini üzə çıxarmaq, vətəndaş suallarına cavab (Chatbot) xidmətlərini yaxşılaşdırmaq, qərarların proqnozlaşdırılması imkanlarını gücləndirmək və bununla da innovativ dövlət xidmətlərini stimullaşdırmaq üçün faydalı ola bilər [2].

Rəqəmsallaşmanın sürətlə inkişaf etdiyi müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasında dövlət idarəçiliyinin səmərəliliyini artırmaq üçün yeni texnologiyaların tətbiqi zərurətə çevrilmişdir. Bu texnologiyalardan biri də maşın öyrənməsidir. ML dövlət strukturlarının qərarvermə prosesini dəstəkləmək, ictimai

xidmətlərin keyfiyyətini yüksəltmək və idarəetməni şəffaflaşdırmaq potensialına malikdir.

2025-ci il martın 19-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ölkədə süni intellekt (Sİ) texnologiyalarının inkişafı, tətbiqi və idarə olunması sahəsində dövlət siyasətinin yeni mərhələsini müəyyən edən mühüm sənədi – "Azərbaycan Respublikasının 2025-2028-ci illər üçün süni intellekt Strategiyası"nı təsdiq etmişdir [3]. Bu isə Azərbaycan Respublikası üçün Yeni Dövrün Başlanğıcı sayılır. Sənədin əsas məqsədləri aşağıdakılardır:

- Azərbaycanda süni intellektin inkişafını sürətləndirmək;
- Sİ sahəsində elmi-tədqiqat işlərini stimullaşdırmaq;
- Süni intellekt texnologiyalarının idarə edilməsi mexanizmlərini təkmilləşdirmək;
- Rəqəmsal və hesablama infrastrukturunun əlçatanlığını artırmaq;
- Sİ üzrə yüksək ixtisaslı kadr potensialını genişləndirmək.

Bu sənəd milli innovasiya ekosisteminin genişləndirilməsi, rəqəmsal iqtisadiyyatın gücləndirilməsi və insan kapitalının inkişaf etdirilməsi baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır.

Müasir çağırışların fonunda süni intellekt texnologiyalarının dövlət idarəçiliyində, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində, təhlükəsizlik və sosial rifah sahələrində tətbiqi artıq bir zərurətə çevrilib. Sərəncam məhz bu ehtiyacdan irəli gələrək ölkənin texnoloji gələcəyinin konturlarını müəyyənləşdirir.

Bir çox tədqiqatçı dövlət sektorunda maşın öyrənmənin hələ başlanğıc mərhələsində olduğunu və bu sahədə tədqiqatların azlığını qeyd edir [1, 2]. Süni intellektlə bağlı aparılan tədqiqatların əksəriyyəti texniki məsələlərə və ya özəl sektor istifadəsinə yönəlmişdir. Təhlil edilən 1700 məqalənin yalnız 3.5%-i süni intellektin dövlət sektorunda istifadəsi təhlil edilmişdir [1].

Zuidermik və digərləri [1] bu bilik boşluğunu izah etmək üçün üç səbəb göstərmişlər: dövlət sektorunda süni intellekt üzrə texniki biliklərin özəl sektora nisbətən daha az olması; süni intellektin tətbiqi ilə müqayisədə onun idarəedilməsi ilə bağlı liderlik inkişafının zəif olması; və dövlət idarəçiliyindəki problemlərə texnoloji məsələlərlə müqayisədə daha az diqqət yetirilməsi.

Qeyd olunan məlumat boşluqlarınıı nəzərə alaraq, məqalə dövlət sektorunda alqoritmik sistemlərin istifadəsi sahəsində imkanlar, problemlər və gələcək istiqamətlərə dair müzakirəyə fokuslanır. Məqsəd ML-nin dövlət siyasətində niyə istifadə olunmalı olduğunu və onun siyasətçilər üçün hansı çağırışları doğurduğunu izah etmək, həmçinin bu texnologiyanın hökumət tərəfindən istifadəsinin yaxşılaşdırılması üçün müzakirəyə təkan verməkdir [4].

2. Dövlət idarəçiliyində ML-in üstünlükləri

- Məlumat əsasında qərarvermə – Böyük həcmli verilənlərin təhlili vasitəsilə dövlət orqanları daha obyektiv və elmi əsaslı qərarlar qəbul edə bilirlər;
- Resursların optimallaşdırılması – ML öyrənməsi resursların bölgüsünü daha səmərəli aparmağa imkan yaradır, beləliklə, büdcə və vaxt itkisini minimuma endirir;
- Proqnozlaşdırma imkanları – Sosial-iqtisadi proseslərin inkişafını əvvəlcədən proqnozlaşdırmaq, riskləri müəyyənləşdirmək və qabaqlayıcı tədbirlər görmək mümkün olur;
- Şəffaflıq və hesabatlılıq – Alqoritmik idarəetmə mexanizmləri korrupsiyanın azaldılmasına və ictimai nəzarətin güclənməsinə şərait yaradır;
- Xidmətlərin fərdiləşdirilməsi – Vətəndaşların ehtiyaclarına uyğun xidmətlərin göstərilməsi daha real hala gəlir.

Məqalədə aşağıda qeyd olunmuş mövzular araşdırılmış və öyrənilmişdir:

- Əvvəlcə ML-in dövlət siyasətində istifadəsinin konkret faydaları müəyyən edilir;
- Daha sonra bu texnologiyanın tətbiqindən doğan mümkün zərərlər və çətinliklər araşdırılır;
- Sonda isə onun potensialını maksimum dərəcədə artırmaq və təhlükələrini aradan qaldırmaq üçün siyasət tövsiyələri və tədqiqat istiqamətləri təklif olunur.

3. Dövlət siyasətində ML-in istifadəsi

ML-in dövlət sahəsindəki potensialı bu sahədə geniş məlumat mövcudluğu və siyasətlərin proqnozlaşdırılması ehtiyacına əsaslanır. ML artıq tibbi diaqnozdan ipoteka kreditlərinin verilməsinə, vergi yayınmalarının və terror fəaliyyətlərinin müəyyən edilməsinə qədər bir çox qərar qəbuletmə vəziyyətlərində effektivlik və dəqiqliyi artırmaq potensialını sübut etmişdir [5, 6, 7, 8].

ML anlayışı, təbii dilin emalı, məlumatların çıxarılması, şəkil emalı və proqnostik analitika kimi sahələri əhatə edən geniş alqoritmləri özündə birləşdirən ümumi bir termindir. ML kompüterlərin təcrübədən avtomatik öyrənməsinə və əvvəlcədən mexaniki proqramlaşdırılmış qaydalardan asılı olmadan əldə edilən bilikləri yeni situasiyalara tətbiq etməsinə imkan verir. Bu texnologiya təkrarlanan vəzifələri avtomatlaşdıra, böyük həcmli verilənləri təhlil edə və dövlət sektorunda proqnostik məlumat təqdim edə bilər [29, 30].

ML alqoritmlərinin böyük həcmli məlumatları təhlil edərək öyrənmək, həmin məlumatları qruplaşdırmaq və əldə olunan bilikləri yeni məlumatlara tətbiq etmək xüsusiyyətləri sayəsində müxtəlif problemlərin – təsnifat, reqressiya və qruplaşdırma kimi həllində geniş tətbiq sahəsinə malikdir. Eyni zamanda, mətn, şəkil və video kimi strukturlaşdırılmamış və yüksək ölçülü məlumatlardan faydalı informasiya çıxarma imkanları ML texnologiyasını məlumatların dəyərini üzə çıxarmaq, vətəndaş suallarına cavabları təkmilləşdirmək, qərarların proqnozlaşdırılmasını gücləndirmək və innovativ dövlət xidmətlərini stimullaşdırmaq üçün əhəmiyyətli bir vasitəyə çevirir [2].

İlk növbədə, ML alqoritmləri yüksək ölçülü və strukturlaşdırılmamış məlumatlardan – mətnlər, şəkillər, videolar, bloqlar və s. informasiya emal etməklə misilsiz hesablama qabiliyyətinə malikdir. Rəqəmsal dövrdə hökumətlər qeydiyyat, əməliyyat və arxivləşdirmə məqsədilə dövlət orqanları tərəfindən toplanmış geniş həcmdə məlumatlara çıxış əldə edirlər. Lakin bu xam məlumatların həcmi adətən çox böyük olduğundan və strukturlaşdırılmamış olduğu üçün çox vaxt ənənəvi statistik modellər üçün başa düşülən formada olmur [9].

Beləliklə, ML-nin məlumat emalı və təhlilindəki nailiyyətləri:

- məlumatların dəyərini ortaya çıxarmaq;
- təkrarlanan fraqmentləri avtomatlaşdırmaq;
- vətəndaşların ehtiyaclarını anlamaq;
- Social ICT xidmətlər yaratmaq.

Məsələn, BMT-nin "Big Data" [29, 30] proqramı olan Global Pulse tərəfindən İndoneziyada hazırlanan təbii dil emalı (NLP) alqoritmi tvitlərdə mal əti, toyuq, soğan və bibər kimi əsas ərzaq məhsullarının qiymətlərinin qeyd olunmasını aşkar edə bilir. Bu, hökumətə real vaxt rejimində ərzaq qiymətlərini izləməyə və qiymət artımlarına erkən reaksiya verməyə imkan verir.

ML alqoritmləri yalnız mətn kimi sadə verilənlərdən deyil, daha mürəkkəb verilənlərdən də lazımi informasiya əldə edə bilir. Stanford Universitetindən bir qrup tədqiqatçı ABŞ-ın 200 şəhərində Google Street View görüntülərindən istifadə edərək demoqrafik göstəriciləri proqnozlaşdırmaq üçün model hazırlamışdır. Bu model ev təsərrüfatlarının gəlirlərini yüksək dəqiqliklə təxmin edə bilir və beləliklə həm fərdi sorğuların aparılmasına ehtiyacı azaldır, həm də demoqrafik dəyişikliklərin statistik hesabatlar arasında gecikmə ilə əhatə olunması problemini həll edə bilir.

Bununla yanaşı, ML-nin proqnozlaşdırmaq gücü də böyük üstünlükdür. Yeni siyasət hazırlanarkən ən böyük çətinlik onun nəticələrinin tətbiq olunana qədər məlum ol-

mamasıdır. Bu Social ICT-ni həll etmək üçün siyasətçilər:

- digər ölkələrin təcrübələrini müqayisə edir;
- pilot layihələr həyata keçirir;
- Social ICTmodellərindən istifadə edərək mümkün nəticələri proqnozlaşdırırlar.

Məhz burada ML siyasətçilərə qərar verməzdən əvvəl siyasətin mümkün təsirlərini təxmin etməyə imkan verir. Məsələn, COVID-19 pandemiyası zamanı Qətərdə karantin tədbirlərinin yoluxma hallarına təsirini proqnozlaşdırmaq üçün alqoritmik Social ICT tətbiq olunmuşdur [7].

Həmçinin, Social ICT xidmətlərə olan tələbatı öncədən proqnozlaşdırmaq resursların daha səmərəli bölgüsünə kömək edir. Nyu-York Universitetində evsiz ailələrin sığınacaqlara qəbul olunması və orada qalma müddətini təxmin edən bir model hazırlanmışdır. Bu model, ailələrin təkrar müraciət ehtimalını və uzun müddətli qalma ehtimalını qiymətləndirməyə kömək edir. Bu cür proqnozlaşdırma alətləri aşağıdakı sahələrdə tətbiq olunur:

- cinayətlərin öncədən təsbit edilməsi (predictive policing);
- ağıllı şəhər planlaması;
- məhkəmə qərarlarının proqnozlaşdırılması [11].

Əlavə olaraq, aşağıdakı nümunələr də dövlət sektorunda ML-in effektivliyini göstərir:

- Sosial rifah imkanları məhdud ailələr üçün vergi güzəştlərinin daha dəqiq hədəflənməsi [12];
- hüquq-mühafizə orqanları və təhsil sektorunda işə qəbul və karyera yüksəlişi proseslərinin optimallaşdırılması [17];
- işsizlik müddətinin proqnozlaşdırılması yolu ilə əmək bazarında iştirakçılara axtarış strategiyalarının təkmilləşdirilməsində dəstək verilməsi [18].

4. ML-in istifadəsinin yaratdığı çətinliklər

Maşın öyrənməyə əsaslanan qərarların dövlət siyasətində sürətlə artması və bu qərarların insanların hüquqları, maraqları və gözləntilərinə geniş təsir göstərməsi onu artıq təkcə texniki sahə olmaqdan çıxarır. ML-nin dövlət sektorunda bir çox üstünlüklər yaratdığı məlumdur. Bununla belə, ədalətlilik və institusional problemlər kimi məsələlər hələ də həll olunmamış qalır və hətta mövcud problemləri daha da dərinləşdirə bilir [14, 15, 16].

Texnologiya cəmiyyəti bu problemlərin ciddiliyini qəbul etsə də, mövcud tədqiqatların böyük hissəsi ya texniki yanaşmalara, ya da özəl sektorda tətbiqlərə fokuslanmışdır. Halbuki, dövlət sektoru ilə özəl sektor arasında mülkiyyət forması, inzibati mədəniyyət və siyasi idarəetməyə münasibət kimi fərqlər [7] göstərir ki, bu məsələlərin ictimai siyasət baxımından ayrıca təhlilinə ciddi ehtiyac var.

5. Ədalətlilik, qərəz və ayrı-seçkilik

ML dövlət və biznes sektoruna bir çox faydalar versə də, bilərəkdən və ya bilməyərəkdən müəyyən məsələlərin həllində hələ də sosial problemdir. Məsələn, Amazon şirkəti namizədləri qiymətləndirmək üçün süni sosial əsaslı işə qəbul aləti hazırlamışdır. Lakin bu sosial proqram təminatı mühəndisliyi kimi texniki sahələrdə qadın namizədləri avtomatik olaraq nəzərdən keçirmirdi və beləliklə, onların bu sahədə iş tapmaq imkanlarını məhdudlaşdırırdı [18].

Çox vaxt qərəzli qərarlar alqoritmin öz dizaynından deyil, tarixi məlumatlardakı insan davranışları və cəmiyyətin mədəni qərəzlərindən qaynaqlanır. Bu halda, ML sisteminin öyrəndiyi məlumatlar artıq mövcud gender ayrı-seçkiliyini əks etdirirdi. Amazonun sistemini öyrətmək üçün istifadə olunan CV-lərin böyük əksəriyyəti kişilərə aid idi. Bu cins balanssızlığı mövcud gender bərabərsizliyinin bir əksidir və alqoritm bu vəziyyəti dəyişmək əvəzinə qoruyub saxlamışdır [13].

Polis fəaliyyətinin proqnozlaşdırılması (predictive policing) də qərəz və ayrı-seçkiliklə bağlı narahatlıq doğuran başqa bir sahədir. Bu texnologiyanın cinayətlərin və cinayətkarların proqnozlaşdırılmasında hazırkı metod-

larla müqayisədə iki dəfə daha dəqiq nəticə verdiyi göstərilmişdir [19]. Lakin bu sistemlər bəzən müəyyən irqi və ya etnik qruplara qarşı ayrı-seçkilik yaradır. Məsələn, bu cür sistemlər qara dərili insanları şübhəli kimi təyin edə və ya azlıqların yaşadığı ərazilərdə xırda cinayətlərə görə daha çox həbs qərarı verə bilər [19].

Məlumat əsaslı qərar qəbuletmə prosesi real həyatda mövcud olan qərəzlərdən tamamilə azad deyil. Əgər alqoritmlər düzgün dizayn edilməzsə, onlar mövcud ədalətsizliklərə şərait yaradacaq və hətta gücləndirəcək. Çünki: "Dövlət qurumları nə qədər çox məlumatı sistemlərinə daxil edərsə, ML o qədər dəqiq qərarlar verəcək." [20].

Bu səbəbdən, alqoritmlərin dizaynı və istifadə olunan məlumatların keyfiyyəti diqqətlə nəzərdən keçirilməlidir. Əks halda, ədalətsiz qərarlar ictimai xidmətin bir hissəsinə çevrilə bilər.

6. İzah edilə bilmə, şəffaflıq və məsuliyyət

Ədalətliliyin başqa bir əsas tələbi – alqoritmlərin verdiyi qərarların səbəblərinin izah edilə bilməsidir. Dövlət sektorunda, qərar qəbul edən şəxslər həm iyerarxik, həm də demokratik şəkildə cavabdehdir və şəffaflıq son dərəcə vacibdir. Vətəndaşların, onlara təsir edən qərarların necə və hansı məlumatlara əsasən qəbul edildiyini bilməyə haqqı vardır [22], Qərar qəbuletmə prosesində şəffaflıq məsuliyyətin təmin olunması vasitəsidir [23].

Lakin ML əsasında qəbul olunan qərarların izahı və şəffaflığı çox vaxt çətin olur. Məsələn, Hyustonda müəllimlərin fəaliyyətini qiymətləndirən alqoritmik sistemlə bağlı məhkəmə işində bəzi müəllimlər sosial AI sistemi onlara ədalətsiz qiymət verdiyini iddia etdilər. Lakin proqram təminatını hazırlayan şirkət (SAS Institute) alqoritmin iş prinsipini "kommersiya sirri" kimi qoruduğu üçün müəllimlər qərarın nəyə əsaslandığını öyrənə bilmədilər. Məhkəmə nəticəsində bu alqoritmin müəllimlərin hüquqlarını pozduğu qərara alındı [23].

Bu hadisə göstərir ki, dövlət sektorunda istifadə olunan alqoritmlər nəticələrini aydın və başa düşülən şəkildə izah etməlidirlər. Əks halda, məsuliyyətin kimdə olduğu, ya da qərarın nəyə əsaslandığı bəlli olmur.

ML-in tətbiq olunduğu sahələrdə, izah edilə bilmə və interpretasiyanın sahədən asılı olaraq dəyişdiyini və dövlət sektoru üçün hələ ortaq bir anlayış formalaşmadığını qeyd edir. Bu səbəbdən, bu məqalədə izah edilə bilmə anlayışı belə təqdim olunur – alqoritmik sistemlərin qərarlarının səbəblərini başa düşülən formada təqdim etməsi izah edilə bilmə kimi qəbul olunur (məsələn, təbii dildə, sosial formada və ya nümunə üzərindən izah şəklində). Lakin yüksək dəqiqlikli proqnoz verən modellər adətən kompleks və başa düşülməsi çətin olur. Bu isə texniki ekspertlərlə siyasətçilər və digər sahə mütəxəssisləri arasında ünsiyyət çətinliyi yaradır. Vətəndaşlar və siyasətçilərin qərarların necə verildiyini anlamaları və sosial məsuliyyətini dəqiq müəyyən edə bilmələri üçün ML-nin izah edilə bilmə qabiliyyəti artırılmalıdır.

7. İnstitusional çətinliklər

Tədqiqatçılar dövlət sektorunda texnologiyaya əsaslanan qərar qəbuletmənin qarşısında duran institusional maneələri də araşdırmağa başlamışlar. Məlumat əsaslı yanaşmanın dövlət orqanlarının mədəniyyətinə inteqrasiya olunması bu cür texnologiyaların uğuru üçün həlledici rol oynayır. Lakin yüksək səviyyəli AI strategiyaları bu texnologiyaları dəstəkləsə də, gündəlik qərar qəbul edən bürokratlar çox vaxt buna müqavimət göstərirlər [24].

Tədqiqatlar göstərir ki, dövlət sektoru çox zaman yeni texnologiyaları köhnə strukturlar daxilində tətbiq edir və bu, texnoloji yeniliklərin effektiv istifadəsini əngəlləyir. Bundan başqa, dövlət sektoru resurs baxımından məhduddur və əməkdaşlar arasında texnoloji yeniliklərə qarşı müqavimət də geniş vüsət alıb. Guenduez və digərlərinin [14] araşdırmaları göstərir ki, dövlət idarəçiləri arasında texnologiyaya qarşı geniş yayılmış skeptisizm mövcuddur.

Son dövr tədqiqatlar daha çox Big Data təhlilinə yönəlib [29, 30], lakin ML-in dövlət siyasətində yaratdığı konkret imkanlar kifayət qədər araşdırılmayıb. Bu isə xüsusilə COVID-19 pandemiyası kimi böhran vəziyyətlərində daha əhəmiyyətli olur. Belə hallarda alqoritmlər iqtisadi və sosial proseslərin idarəsində əsas alət kimi ön plana çıxır.

Bütün bu amillər göstərir ki, ML-in dövlət siyasətində istifadəsi sahəsində nəzəri və praktik biliklər arasında boşluq var. Bu boşluğu doldurmaq isə gələcək tədqiqatların əsas istiqaməti olmalıdır.

8. Maşın öyrənmədən daha səmərəli isti-fadə üçün addımlar

Yuxarıda təsvir olunan çətinliklər bir-biri ilə əlaqəlidir və nəticədə alqoritmlərin dövlət sektorunda etibarsız və arzuolunmaz istifadəsinə səbəb ola bilər. Məsələn, geniş şəkildə istifadə olunan PredPol adlı cinayət proqnozlaşdırma alqoritminin qaradərili insanları daha çox şübhəli kimi qiymətləndirməsi və azlıqların yaşadığı ərazilərdə xırda cinayətlərə görə daha çox həbsə səbəb olması müşahidə olunmuşdur [25].

PredPol-un alqoritmi kifayət qədər mürəkkəb olduğuna görə bu qərarların necə verildiyini anlamaq və qərəzləri aşkar etmək asan deyil. Əgər polis əməkdaşları proqramın verdiyi proqnozu başa düşmürsə, onlar bu proqnozlara əsaslanaraq addım atmayacaqlar və nəticədə alətin effektivliyi azalacaq. Bu, 70 polis idarəsi arasında keçirilən sorğunun nəticələrində də görünür: hərçənd onların 70%-i belə texnologiyalardan istifadə etdiyini bildirir, yalnız 22%-i bu proqnozlara əsaslanaraq qərarlar qəbul edir.

Dövlət siyasətində süni intellektin daha geniş və təsirli şəkildə tətbiqi üçün aşağıda göstərilən həll yolları inkişaf etdirilməlidir:

- İstifadəçi-mərkəzli izaholunan Süni İntellekt (XAI).

ML-nin faydalarının bir çoxu dövlət sektorunda hələ tam reallaşmayıb, çünki texnologiyanın "qara qutu" kimi olması və hökumətlərin hesabatlılıq tələbləri bu prosesə əngəl törədir. Bu problemi aradan qaldırmaq üçün "izaholunan süni intellekt" (XAI) konsepsiyası meydana çıxıb. XAI-nin məq-sədi insanlara bu sistemləri başa düşmək, onlara güvənmək və onları idarə edə bilmək imkanı verməkdir [11].

XAI əslində insan-kompüter qarşılıqlı əlaqəsi (HCI) məsələsidir və bu sahə süni intellekt və sosial elmlərin qovşağında dayanır. İzaholunan sistemlər qeyri-şəffaf alqoritmləri başa düşülən və etibarlı modellərə çevirmək üçün vacibdir.

Friedler bu izahları iki yerə ayırır:

- Qlobal izah – modelin ümumi işləmə prinsipini anlamaq.
- Lokal izah – müəyyən bir qərarın konkret giriş məlumatlarına əsasən necə verildiyini anlamaq.

Bəzi tədqiqatçılar istifadəçiləri onların texniki bilik səviyyəsinə görə iki qrupa ayırır:

- Texniki istifadəçilər – alqoritmin daxili işini başa düşmək istəyirlər.
- Qeyri-texniki istifadəçilər – nəticənin hansı əsaslarla verildiyini və onları necə təsir etdiyini bilmək istəyirlər.

Lakin mövcud XAI tədqiqatları əsasən texniki izahlar təqdim edir və qeyri-texniki istifadəçilərin ehtiyacları çox vaxt nəzərə alınmır. Bu isə dövlət sektorunda ən çox təsirlənəcək istifadəçi qrupunun ehtiyaclarını qarşılamır. Buna görə də, istifadəçi-mərkəzli XAI yanaşması vacibdir, yəni istifadəçinin bilik səviyyəsinə, məqsədinə və gözləntilərinə uyğun fərdiləşdirilmiş izahlar təqdim edilməlidir.

İstifadəçi-mərkəzli izahlar:

- modeldəki qərəzləri aşkar etməyə kömək edir;
- alqoritmin necə işlədiyini və hansı əsaslarla qərar verdiyini göstərir;
- ictimai etimadı artırır;
- vətəndaşların qərar qəbuletmə prosesinə daha yaxından cəlb olunmasını təmin edir.

Dövlət sektorunda XAI-nin inkişafı yalnız texniki mütəxəssislərin deyil, həm də sosial elmlər, hüquq və siyasi sahələrinin mütəxəssislərinin də əməkdaşlığını tələb edir.

9. Alqoritmik təsir qiymətləndirməsi (AIA -Algorithmic Impact Assessment)

Dövlət sektorunun ictimai məsuliyyət daşıdığı nəzərə alınarsa və ML-nin yarada biləcəyi risklər hələ də tam həll edilməyibsə, təsadüfi və tənzimlənməmiş alqoritmlər cəmiyyətin ən həssas təbəqələrinə mənfi təsirlər göstərə bilər. Bu səbəbdən dövlət orqanları üçün alqoritmik təsir qiymətləndirmə çərçivəsi hazırlanması getdikcə daha çox zəruri sayılır. Məsələn:

- Kanada hökuməti dövlət qurumlarının süni sosial sistemlərini tətbiq etməzdən əvvəl hüquqi və etik meyarlara cavab verib-vermədiyini qiymətləndirmək üçün anket əsaslı təsir təhlili tələb edir [27].
- ABŞ Konqresi "Algorithmic Accountability Act of 2019" qanun layihəsini irəli sürmüşdür. Bu qanun təşkilatlara avtomatlaşdırılmış sistemlərin dəqiqliyi, qərəzliliyi, ədalətliliyi, məxfilik və təhlükəsizlik baxımından qiymətləndirilməsini tələb edir.

AI Now Institute tərəfindən hazırlanmış AIA konsepsiyası dörd əsas məqsəd daşıyır:

- ictimaiyyətin bu sistemlər haqqında məlumatlandırılması;
- xarici ekspertlərin sistemləri yoxlamasına şərait yaradılması;
- dövlət qurumlarında bu sahədə bilik və səriştələrin artırılması;
- təsir qiymətləndirməsinin əvvəlində, proses zamanı və sonunda ictimai iştirakın təmin olunması.

AIA həm daxili (öz-özünə qiymətləndirmə), həm də xarici (müstəqil ekspertlər tərəfindən) yoxlamaları nəzərdə tutur. İctimaiyyətə Social AI-ın məqsədi, istifadəsi, qiymətləndirmə prosesi və siyasətləri haqqında əvvəlcədən məlumat verilməsi də tövsiyə olunur.

Beləliklə, AIA dövlətə tətbiq etdiyi alqoritmləri şəffaf şəkildə qiymətləndirmək və ictimai etimadı artırmaq üçün çərçivə təqdim edir. Gələcək tədqiqatlar bu mexanizmin necə standartlaşdırılacağını araşdırmalıdır.

10. AI əsaslı təşkilati mədəniyyətə keçid

Pandemiya sübut etdi ki, real vaxt rejimində məlumat analitikası və proqnozlaşdırma bacarığı sürətli və effektiv qərar qəbuletmə üçün vacibdir. Lakin dövlət sektoru hələ də bu dəyişikliklərə hazır deyil və süni intellektə keçid prosesində tərəddüd edir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı AI transformasiyası üçün 9 əsas prinsip müəyyən etmişdir (BMT, 2020). Bu prinsiplərdən ən vacibləri bunlardır:

- dövlət təşkilatlarının rəqəmsal mədəniyyətinin dəyişdirilməsi;
- yeni tənzimləyici çərçivələrin hazırlanması;
- ictimai qulluqçuların bilik və bacarıqlarının artırılması.

Bu keçidə başlamağın ən sadə yolu – dövlət qulluqçuları üçün süni Social AI tə-limlərinin təşkilidir. Fountaine [28] belə təlimlərin aşağıdakı formatlarda olmasını təklif edir:

- əyani və ya onlayn dərslər;
- seminar və praktiki məşğələlər;
- işi öyrənərək yerində təlimlər;
- özəl sektorda təcrübə səfərləri.

11. ML-in tətbiqində qarşıya çıxan çağırışlar

- Məlumatların məxfiliyi və təhlükəsizliyi – Dövlət məlumat bazalarının böyük hissəsi məxfi xarakter daşıyır və onların qorunması mühüm məsələdir.
- Alqoritmik qərəzlər – ML modelləri öyrədildiyi verilənlərdəki qərəzliliyi əks etdirə və qərarvermədə ədalətsizliyə səbəb ola bilər.
- İnfrastruktur və texniki məhdudiyyətlər – İnnovativ texnologiyaların tətbiqi üçün

güclü infrastruktur və yüksək ixtisaslı kadr potensialı tələb olunur.

- Hüquqi və etik məsələlər – ML qərarların məsuliyyət bölgüsündə qeyri-müəyyənlik yarada bilər.
- Vətəndaş etimadı – Texnoloji həllərin qəbul edilməsi üçün ictimaiyyətin inamı əsas amillərdən biridir.

12. Beynəlxalq təcrübə

ML-in dövlət idarəçiliyində tətbiqi artıq bir sıra qabaqcıl ölkələrdə uğurlu nəticələr vermişdir:

- Estoniya – "e-Estonia" modeli çərçivəsində dövlət xidmətlərinin rəqəmsallaşdırılması geniş yayılıb. Məlumat mübadiləsi

Cədvəl 1. Estoniyada dövlət idarəçiliyində ML-dən əvvəl və sonra

Sahə	ML-dən əvvəl	ML-dən sonra	Effekt
Vergi inzibatçılığı	Bəyannamələr əksərən əl ilə doldurulurdu, yoxlamalar insan tərəfindən aparılırdı.	ML modelləri avtomatik riskli əməliyyatları aşkar edir, bəyannamələrin 95%-i sosial Aİ və sürətli doldurulur.	Vaxt qənaəti, səhvlərin azalması, korrupsiya risklərinin azalması
Məlumat mübadiləsi	Dövlət qurumları arasında məlumat ötürülməsi kağız sənədlərlə və ya ayrı-ayrı sistemlərlə aparılırdı.	X-Road platforması + ML monitorinqi sayəsində real vaxtda təhlükəsiz məlumat mübadiləsi.	Koordinasiya və şəffaflıq güclənib, xidmətlər sürətlənib
Vətəndaş müraciətləri	Telefon zəngləri və kağız müraciətləri; uzun cavab gözləmə müddəti.	Bürokratt (AI kömək-çi) NLP ilə 24/7 vətəndaş sorğularını cavablandırır.	Əlçatanlıq və vətəndaş məmnuniyyəti artıb

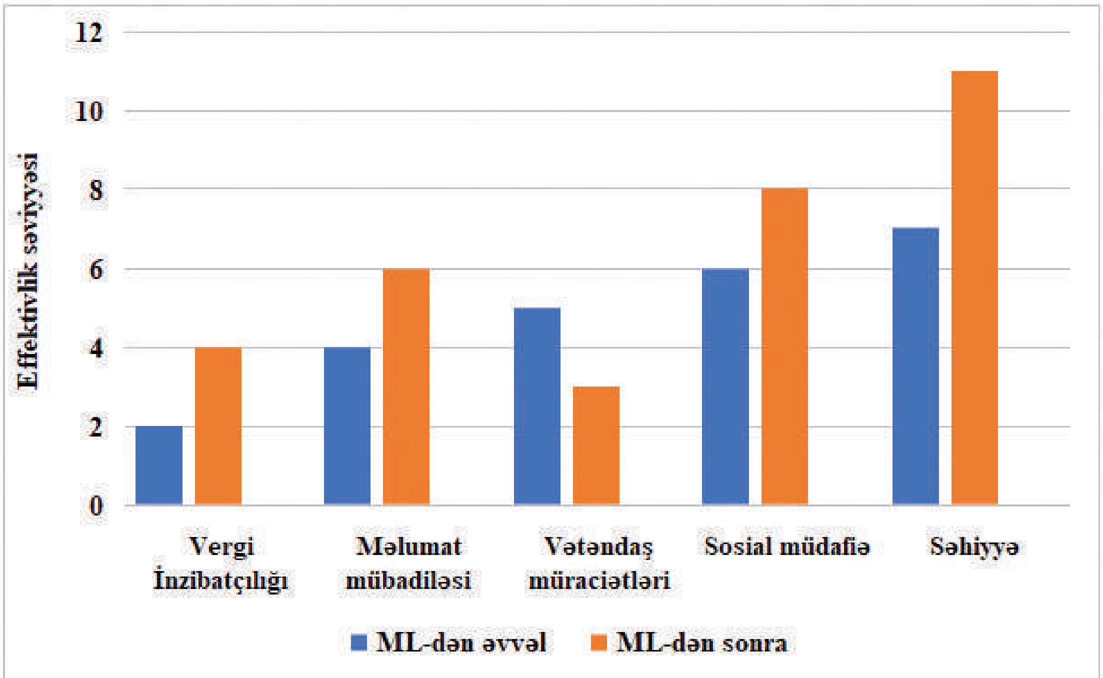

Estoniya Respublikasında maşın öyrənməsinin dövlət idarəçiliyinə təsiri

platforması olan X-Road vasitəsilə müxtəlif dövlət qurumları arasında təhlükəsiz məlumat ötürülməsi təmin edilir.

Aydın görünür ki, bütün sahələrdə (vergi, məlumat mübadiləsi, vətəndaş müraciətləri, social Aİ müdafiə, səhiyyə) ML tətbiqi ilə effektivlik əhəmiyyətli dərəcədə yüksəlib.

- Sinqapur – "Smart Nation" təşəbbüsü ilə Sinqapur ML-dən şəhər planlaşdırılmasında, ictimai nəqliyyatın idarə edilməsində və

Cədvəl 2. Sinqapurda ML-in dövlət idarəçiliyində tətbiqləri

Tətbiq sahəsi	Qurum / Proqram	ML / AI istifadəsi	Nəticələr	Çətinliklər
Şəhər nəzarəti və nəqliyyat	Land Transport Authority (LTA)	Nəqliyyatda ML ilə real vaxt tıxac analizi və avtobus marşrutlarının optimallaşdırılması	Tıxacların azalması, sərnişin məmnuniyyətinin artması	Məlumatların miqyası, gizliliyin qorunması
Sağlamlıq sistemi	Ministry of Health (MOH)	Xəstəliklərin proqnozlaşdırılması, xəstələrin risk qiymətləndirilməsi	Erkən diaqnoz, səhiyyə resurslarının səmərəli istifadəsi	Etik məsələlər, yanlış proqnozların riski
İctimai təhlükəsizlik	GovTech / Smart Nation Sensor Platform	CCTV və ML ilə real vaxtda şübhəli fəaliyyətlərin aşkarlanması	Cinayətlərin profilaktikası və təhlükəsizlik səviyyəsinin artması	Məxfilik, ictimai etimad məsələləri
Vergi və maliyyə monitorinqi	Inland Revenue Authority of Singapore (IRAS)	Vergi saxtakarlığının ML ilə aşkarlanması	Saxta əməliyyatların azalması, vergi gəlirlərinin qorunması	Qeyri-dəqiq proqnozlar hüquqi risklər yarada bilər

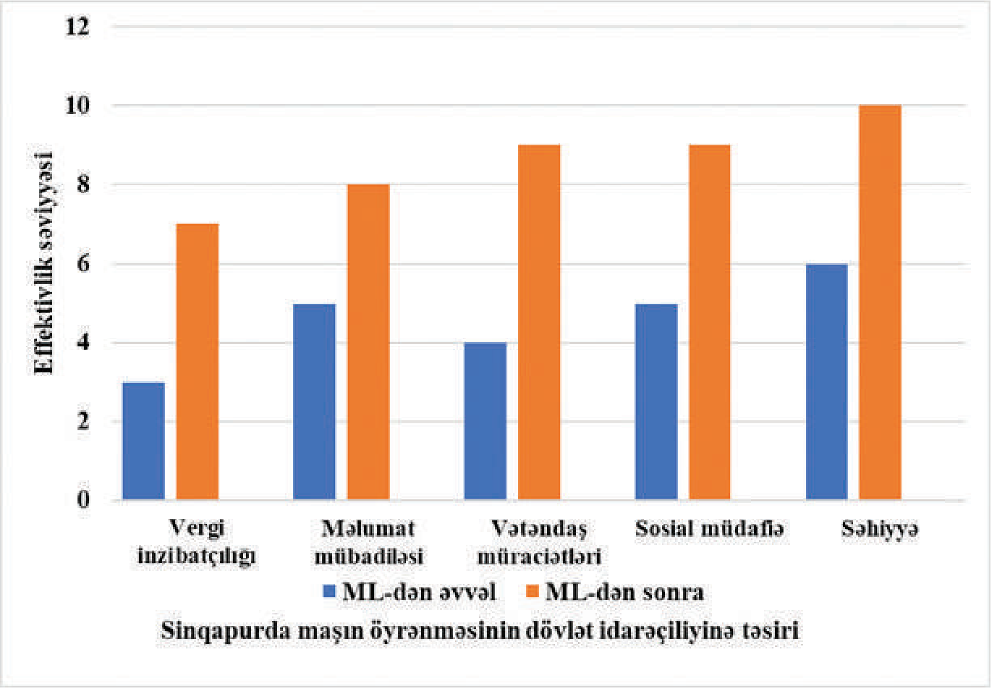

sosial xidmətlərin fərdiləşdirilməsində geniş istifadə edir. Burada əldə olunan təcrübə göstərir ki, vətəndaş yönümlü yanaşma texnologiyanın qəbulunu asanlaşdırır.

Sinqapurda ML idarəetməni daha səmərəli və şəffaf edib. Xidmətlər fərdiləşib, qərarlar sürətlənib, vətəndaş məmnuniyyəti artıb. Lakin məlumatların məxfiliyi və etik məsələlər hələ də əsas çağırış olaraq qalır.

- OECD ölkələri – Bir çox OECD ölkəsi maşın öyrənməsini dövlət idarəçiliyinə mərhələli şəkildə tətbiq edir. Məsələn, Böyük Britaniya vergi və sosial təminat

Cədvəl 3. OECD ölkələrində ML-in dövlət idarəçiliyində tətbiqi

Ölkə	Əvvəl (ənənəvi idarəetmə)	Sonra (ML tətbiqi ilə)	Təkmilləşmə (%)
Estoniya	Xidmətlərin 70%-i rəqəmsal	Xidmətlərin 95%-i rəqəmsal, AI/ML ilə optimallaşdırılıb	+25
Sinqapur	Dövlət xidmətlərinin avtomatizasiyası məhdud	ML ilə proqnozlaşdırıcı analitika, ağıllı xidmətlər	+30
Koreya	Elektron hökumət sistemləri	ML ilə real-time data analizi, vətəndaş sorğularının sosial cavablandırılması	+28
Kanada	Aİ ilə məlumat sosial üstünlük təşkil edirdi	ML ilə sürətli qərar dəstəyi, fırıldaqçılıq aşkarlanması	+22
Avstraliya	Ənənəvi bürokratik proseslər	ML ilə resurs bölgüsü və xidmət personalizasiyası	+27
Estoniya (model ölkə)	Ənənəvi e-gov	ML ilə qabaqcıl sosial idarəetmə	+25

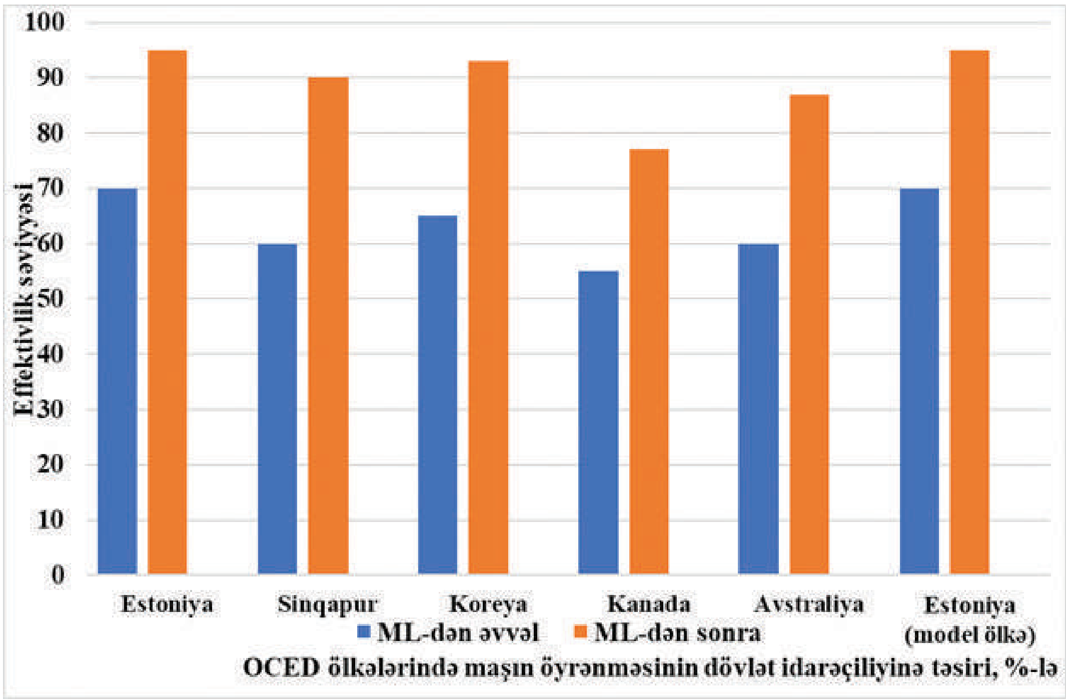

Təqdim etdiyiniz cədvələ əsasən OECD ölkələri üçün ML-in dövlət idarəçiliyində tətbiqindən sonra əldə olunan təkmilləşməni (%) göstərən qrafik

sahəsində, Kanada isə səhiyyə sistemində maşın öyrənmədən istifadə edir. Bu təcrübələr göstərir ki, alqoritmik idarəetmənin uğurlu tətbiqi üçün şəffaflıq, etik prinsiplərə riayət edilməsi və ictimaiyyətin məlumatlandırılması vacibdir [21].

13. Perspektivlər və tətbiq sahələri

Azərbaycan Respublikasında "Rəqəmsal Transformasiya Strategiyası" çərçivəsində ML-in dövlət idarəçiliyinə inteqrasiyası üçün geniş imkanlar mövcuddur. Konkret sahələr üzrə tətbiq imkanları aşağıdakılardır:

- Səhiyyə – Elektron sağlamlıq kartları və pasiyent məlumatlarının təhlili əsasında xəstəliklərin erkən diaqnostikası və fərdiləşdirilmiş müalicə proqramlarının hazırlanması.
- Təhsil – Təhsilalanların nəticələrinin proqnozlaşdırılması, tədris prosesində fərdiləşdirilmiş yanaşmaların tətbiqi, həmçinin distant təhsil platformalarının effektivliyinin artırılması.
- Nəqliyyat və şəhər idarəçiliyi – Ağıllı nəqliyyat sistemləri vasitəsilə yol hərəkətinin idarə olunması, tıxacların azaldılması, ictimai nəqliyyatın hərəkət cədvəllərinin optimallaşdırılması.
- Vergi və gömrük sistemi – Vergidən yayınma hallarının aşkar edilməsi üçün proqnozlaşdırıcı alqoritmlərin tətbiqi, gömrük əməliyyatlarının sürətləndirilməsi və şəffaflaşdırılması.
- Sosial müdafiə – Vətəndaşların sosial ehtiyaclarının təhlili əsasında ünvanlı sosial yardım mexanizmlərinin daha dəqiq müəyyənləşdirilməsi.

Gələcək istiqamətlər

- Süni Social CT və ML-in inteqrasiyası – Dövlət xidmətlərinin avtomatlaşdırılmasında daha kompleks sistemlərin tətbiqi gözlənilir.
- Açıq məlumat siyasəti – Daha geniş açıq verilən bazalarının yaradılması ML-in effektivliyini artıracaq.
- Kadr potensialının gücləndirilməsi – Dövlət qulluqçularının ML sahəsində təlimləndirilməsi vacibdir.
- Beynəlxalq əməkdaşlıq – Təcrübə mübadiləsi və birgə layihələr vasitəsilə dövlət idarəçiliyində ML-in tətbiqi daha da inkişaf etdiriləcək.

Nəticə

ML dövlət idarəçiliyində həm yeni imkanlar, həm də ciddi çağırışlar yaradan mühüm texnologiyadır. Onun düzgün tətbiqi dövlət xidmətlərinin keyfiyyətini yüksəltməklə yanaşı, vətəndaş məmnuniyyətini artırır, resursların optimal bölgüsünü təmin edir və siyasətlərin nəticələrinin daha dəqiq proqnozlaşdırılmasına şərait yaradır. Xüsusilə COVID-19 kimi böhranlar göstərdi ki, ML sürətli qərar dəstəyi və mürəkkəb məlumatların avtomatik təhlili üçün vacib alətə çevrilə bilər.

Eyni zamanda, ML-in dövlət sektorunda tətbiqi etik, hüquqi, sosial və institusional problemlərlə müşayiət olunur. Buraya şəffaflıq, izah edilə bilənlik (XAI), alqoritmik ədalət, məxfilik hüquqları və vətəndaşların etimadının qorunması kimi məsələlər daxildir. Hökumətlər bu texnologiyanın həm tənzimləyicisi, həm də istifadəçisi olaraq ikiqat rol daşıyır: bir tərəfdən vətəndaşları alqoritmik risklərdən qorumaq, digər tərəfdən isə daha səmərəli və şəffaf xidmət təqdim etmək öhdəliyi mövcuddur.

Azərbaycan Respublikasında "Rəqəmsal transformasiya" və "Ağıllı şəhər / Ağıllı kənd" kimi təşəbbüslər dövlət idarəçiliyində ML və süni intellektin tətbiqi üçün əlverişli zəmin yaradır. Bu texnologiyalar:

- Elektron hökumət xidmətlərinin səmərəli təşkilinə;
- Sosial müdafiə və məşğulluq sistemlərində vətəndaşların ehtiyaclarının daha dəqiq proqnozlaşdırılmasına;

- İqtisadi idarəetmədə (xüsusilə neft qiymətlərinin dəyişkənliyi və makroiqtisadi sabitlik baxımından) risklərin daha tez müəyyənləşdirilməsinə;
- Nəqliyyat, enerji və kommunal sahələrdə resursların optimallaşdırılmasına töhfə verə bilər.

Bununla yanaşı, Azərbaycan üçün əsas çağırışlar kadr potensialının gücləndirilməsi, hüquqi-normativ bazanın təkmilləşdirilməsi və etik-ictimai aspektlərin nəzərə alınmasıdır. Beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və milli xüsusiyyətlərə uyğun strateji yanaşmaların hazırlanması ML-in uğurlu tətbiqini şərtləndirəcək.

Nəticə etibarilə, dövlət idarəçiliyində ML-dən istifadə yalnız texniki məsələ deyil, həm də sosial, hüquqi və siyasi aspektlərin balanslaşdırılmasını tələb edən kompleks bir prosesdir. Bu sahənin inkişafı üçün multidisiplinar yanaşma, risklərin idarə olunması və praktik idarəetmə çərçivələrinin hazırlanması zəruridir. Azərbaycan üçün isə bu istiqamət həm rəqəmsal dövlət quruculuğunun sürətləndirilməsi, həm də iqtisadi-sosial xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır.

Ədəbiyyat:

1. Zuidermijk A., Chen Y.-C., Salem F. İmplications of the Use of Artificial Intelligence in Public Governance. Government Information Quarterly, Vol. 38, Issue 3, 2021, pp.1-19.
2. Aslam U., Aziz H.I.T., Sohail A., Batcha N. An Empirical Study on Loan Default Prediction Models. Journal of Computational and Theoretical Nanoscience, 2019, pp. 3483-3488.
3. https://president.az/az/articles/view/68365.
4. Pérez López C., Delgado Rodríguez M., de Lucas Santos S. Tax Fraud Detection through Neural Networks. Future Internet, 2019, Vol.11, No.4, pp.1-13.
5. Huamaní E.L., Alva Mantari, Roman-Gonzalez A. Machine Learning Techniques to Predict Terrorist Attacks Worldwide. IJACSA, 2020, Vol.11, No.4, pp. 562-570.
6. Open Government Data. OECD Working Papers on Public Governance, 2013.
7. Said A.B., Erradi A., Aly H., Mohamed A.A Deep-Learning Model for Evaluating Lockdown Policies (COVID-19), 2020, p.17
8. Medvedeva M., Vols M., Wieling M. Using Machine Learning to Predict Decisions of the ECHR. Artificial Intelligence and Law, 2020, pp. 237-266.
9. Andini M., Ciani E., de Blasio G., D'Ignazio A., Salvestrini V.Targeting with Machine Learning. JEBO, 2018, pp. 86-102.
10. Chalfin A., Danieli O., Hillis A., Jelveh Z., Luca M., Ludwig J., Mullainathan S.Productivity and Selection of Human Capital with Machine Learning. AER, 2016, pp.124-127.
11. Kleinberg J., Ludwig J., Mullainathan S., Obermeyer Z.Prediction Policy Problems. AER, 2015, pp. 491-495.
12. Gunning D. et al. XAI: Explainable Artificial Intelligence. Science Robotics, 2019, Vol. 4, Issue 37, pp. 43-59.
13. Yu H., Shen Z., Miao C., Leung C., Lesser V., Yang Q. Building Ethics into AI. IJCAI Proceedings, 2018, pp. 5527–5533.
14. Guenduez A.A., Mettler T., Schedler K. Technological Frames in Public Administration.Government Information Quarterly, 2020. Vol. 37, No. 1, pp.1-12.
15. Perry W.L. et al. Predictive Policing: Role of Crime Forecasting. RAND Report, 2013. pp.189
16. Friend Z. Predictive Policing: Using Technology to Reduce Crime. 2013.
17. Selbst A.D. Disparate Impact in Big Data Policing. SSRN Working Paper, 2017.
18. Coglianese C., Lehr D. Regulating by Robot. Georgetown Law Journal, 2017, Vol. 105, Issue 5, pp. 1147-1223.

19. Scantamburlo T., Charlesworth A., Cristianini N. Machine Decisions and Human Consequences. Algorithmic Regulation. 2019, pp.49-81.
20. Diakopoulos N. Accountability in Algorithmic Decision Making. Communications of the ACM, 2016, pp. 56-62.
21. Webb S. Houston teacher's lawsuit on evaluation system, 2017.
22. Bullock J.B. Artificial Intelligence, Discretion, and Bureaucracy. ARPA Journal, 2019, pp. 751-761.
23. Veale M., Van Kleek M., Binns R. Fairness and Accountability Design Needs for Algorithmic Support. CHI Proceedings, 2018, pp. 1-14.
24. Perry J.L., Rainey H.G. The Public-Private Distinction in Organization Theory. AMR, 1988, pp. 182-201.
25. Liao Q.V., Gruen D., Miller S. Questioning the AI. CHI Proceedings, 2020, pp. 1-15.
26. Kuziemski M., Misuraca G. AI Governance in the Public Sector. Telecommunications Policy, 2020. Vol. 44, Issue 6.
27. http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/624262/EPRS_STU(2019)624262_ EN.pdf.
28. Fountaine T., McCarthy B., Saleh T. Building the AI-Powered Organization. Harvard Business Review, 2019, Vol. 97, Issue 4, pp.62-73.
29. E.İ.Əzizbəyov, G.R. Mirzəyeva. Dövlət idarəçiliyində böyükhəcmli verilənlər strategiyaları // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elektron dövlət idarəçiliyi və intellektual sistemlər seriyası, 2022, № 1, s. 197-206.
30. G.R.Mirzəyeva, N.Z.Allahyarova. Maliyyə bazarındakı səhm qiymətlərinin proqnozlaşdırılmasında maşın öyrənmə alqoritmləri // Gənc Tədqiqatçı jurnalı, 2025, №2. s. 89-104.

Açar sözlər: *süni intellekt, dövlət idarəçiliyi, ictimai xidmətlər, innovativ həllər, böyük verilənlər, alqoritmlər*

Elvin Azizbayov

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Department of Intelligent Systems Management, Doctor of Mathematical Sciences, Professor

Gulnar Mirzayeva

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Department of Intelligent Systems Management,PhD in Mechanics, Associate Professor

Narmin Allahyarova

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Department of Intelligent Systems Management, Lecturer

THE ROLE OF MACHINE LEARNING IN ENHANCING THE EFFICIENCY OF PUBLIC ADMINISTRATION

ABSTRACT

This article examines the use of machine learning technologies in public administration, outlining their key advantages, challenges, and future development prospects. Artificial intelligence has evolved from a modern innovation into a fundamental technology that must be integrated across all sectors of society and the state. In public administration, AI can substantially enhance efficiency, accuracy, and transparency.

Thanks to its self-learning and real-time data-processing capabilities, AI enables the prediction of citizens' needs and the improvement of public service delivery, making the topic of this study particularly relevant. In line with global trends toward digital governance, the adoption of AI can strengthen state-citizen relations and enhance national competitiveness.

At the same time, implementation of these technologies brings certain risks and socio-ethical concerns. Therefore, the main aim of this article is to assess the potential applications of AI in public administration, identify its advantages and risks, and offer practical recommendations for its effective and responsible use.

Keywords: *artificial intelligence, public administration, public services, innovative solutions, big data, algorithms*

Эльвин Азизбеков
Профессор кафедры Управления интеллектуальными системами
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
доктор математических наук

Гюльнар Мирзаева
Доцент кафедры Управления интеллектуальными системами
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
Ph.D. по механике

Нармин Аллахярова
Преподаватель кафедры Управления интеллектуальными системами
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики

РОЛЬ МАШИННОГО ОБУЧЕНИЯ В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются применение технологий искусственного интеллекта и машинного обучения для повышения эффективности государственного управления, их преимущества, возможные риски и перспективы развития. Мировой опыт показывает, что интеграция искусственного интеллекта в государственное управление не только повышает эффективность услуг, но и укрепляет доверие в отношениях между государством и гражданами, делает процессы управления более гибкими, прозрачными и ориентированными на граждан. В то же время применение этих технологий в государственном управлении может создавать ряд социально-этических трудностей. В этой связи основная цель исследования – анализ потенциала применения, преимуществ и возникающих рисков искусственного интеллекта, а также предоставление практических рекомендаций по его эффективному использованию в государственном управлении.

Ключевые слова: *искусственный интеллект, государственное управление, общественные услуги, инновационные решения, большие данные, алгоритмы*

DOI:https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.313

DAVAMLI İNKİŞAF SİYASƏTİ
SUSTAINABLE DEVELOPMENT POLICY

UOT 327(4/9);930.22(4/9); 327; 351.78; 504.4/8; 614.8

FUAD HÜMBƏTOV

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
Davamlı inkişaf kafedrasının dosenti,
riyaziyyat üzrə fəlsəfə doktoru**

e-mail: fuad.humbatov@dia.edu.az

COP29 VƏ COP30 BEYNƏLXALQ İQLİM KONFRANSLARININ ƏSAS NƏTİCƏLƏRİNİN MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ: İQLİM DİPLOMATİYASININ QLOBAL ÇAĞIRIŞLARI

BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri haqqında 2024-cü ildəki hesabatına əsasən, 2030-cu ildə yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulan hədəflərə nail olma yolunda hazırda Davamlı İnkişaf Məqsədlərinin (DİM) cəmi 17%-i zəruri irəliləyiş qət etmişdir, bu məqsədlərin demək olar ki, yarısı üzrə çox cüzi və ya orta irəliləyişə nail olmuş, üçdə birindən çoxu üzrə isə, ümumiyyətlə, irəliləyiş dayanmış və ya əks istiqamətə keçid baş vermişdir [10]. Qeyd olunan məqsədlərin icrasına mane olan amillər arasında hazırda qlobal ekoloji problem və risklər daha təsirlidir. Onların arasında isə məhz iqlim dəyişmələri getdikcə intensivləşən öz birbaşa neqativ təsirləri ilə yanaşı, digər sosial-iqtisadi, siyasi xarakterli risklərin də kəskinləşməsinə səbəb olan mürəkkəb problem kimi beynəlxalq münasibətlər sisteminin gündəmində, fikrimizcə, qarşıdakı onilliklərdə davamlı surətdə qalacaqdır [2].

Qeyd edək ki, bir sıra hallarda yuxarıda bəhs edilən qlobal risklərin korrelyasiyası, yəni qarşılıqlı asılılığı, bir-biri ilə əlaqəsi aydın müşahidə olunur. Belə ki, hazırda qlobal ekoloji təhlükəsizlik sisteminə olan risklər arasında məhz qlobal iqlim dəyişmələri beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən ən təhlükəli, sosial-iqtisadi və humanitar kontekstdə böyük dağıdıcı potensiala malik olan və müxtəlif sferaları əhatə edən antropogen mənşəli proses kimi qəbul edilir. Bununla əlaqədar, bu fenomenlə mübarizə məsələləri heç bir ayrıca götürülmüş dövlətin imkanları daxilində deyildir. Buna görə də, qeyd olunan məsələ qlobal səviyyədə sıx beynəlxalq əməkdaşlığı zəruri edir və hazırda beynəlxalq münasibətlər kontekstində iqlim diplomatiyasının ana xəttini məhz bu əməkdaşlıq təşkil edir. Ekoloji risklərin, o cümlədən iqlim risklərinin kəskinləşməsi isə beynəlxalq münasibətlərin, beynəlxalq əməkdaşlıq institutlarının modernləşdirilməsini zəruri edir. Bu institutların rolu və əhəmiyyəti, funksiyaları, habelə hazırkı dövrdə onların fəaliyyəti ilə bağlı müasir çağırışlar barədə müəllifin müvafiq monoqrafiyasında geniş bəhs edilmişdir [7].

Qeyd olunmalıdır ki, iqlim dəyişmələri kimi mürəkkəb ekoloji təhlükənin birbaşa və

ya dolayı formalarda ayrı-ayrı dövlətlərdə, bölgələrdə yaratdığı ağır iqtisadi, sosial, siyasi, humanitar fəsadlar bir sıra hallarda lokal və hətta beynəlxalq səviyyəli iqlim münaqişələri ilə nəticələnə bilir. Bu xüsusda iqlim münaqişələrinə aid konkret situasiya və nümunələrin timsalında iqlim dəyişmələrinin nəinki ekoloji təhlükəsizlik sisteminə təhlükə yaratması, eləcə də qlobal və regional siyasi təhlükəsizlik sisteminə ciddi risklər yaratması əvvəlki məqalələrin birində təhlil edilmişdir [6]. Bununla da, faktiki olaraq, ekoloji və siyasi təhlükəsizlik risklərinin ciddi korrelyasiyasının mövcudluğu və günümüzdə dərinləşməsi nəzəri cəhətdən əsaslandırılmışdır. Göstərilən məsələ müvafiq sahəvi elmi tədqiqatların genişləndirilməsini labüd edir. Məhz bu araşdırmaların nəticələri əsasında dövlətlərin qərarverici dairələri, müxtəlif geosiyasi oyunçular və beynəlxalq təşkilatlar indidən zəruri qabaqlayıcı tədbirlər görməli, iqlim münaqişələrinin, o cümlədən "iqlim qaçqın"larının formalaşmasının qarşısını almaq üçün yeni beynəlxalq əməkdaşlıq mexanizmləri işlənib hazırlanmalıdır.

Bu xüsusda, hər bir ayrıca götürülmüş dövlətin və ya beynəlxalq münasibətlər sisteminin digər subyektinin iqlim diplomatiyası, başqa diplomatik fəaliyyət sahələri kimi, bu subyektin öz siyasi təsir sferasını genişləndirmək, iqlim dəyişmələri üzrə mübarizə məsələlərinin müxtəlif aspektləri üzrə öz maraqlarını digər subyektə və ya subyektlərə aşılamaq, qəbul etdirmək və bunu, imkan daxilində, hüquqi müstəviyə keçirmək, yəni hər hansı beynəlxalq müqavilənin imzalanması və ya qərarın qəbul olunması üzrə razılığa nail olmaq sənətidir [1], [7].

Bir müddət əvvəl ABŞ-ın "iqlim demarşı", yəni beynəlxalq iqlim müqavilələrindən və IPCC daxil olmaqla, 64 beynəlxalq qurumda iştirakdan birtərəfli qaydada çıxması fonunda, qlobal iqlim dəyişmələrinin ekoloji təhlükəsizlik kontekstində yaratdığı risklər, beynəlxalq münasibətlər formatında bu qlobal fenomenlə mübarizə istiqamətində digər ölkələrlə yanaşı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Müzəffər Ali Baş Komandanı möhtərəm cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə uğurla həyata keçirilən xarici siyasət kursunun tərkib hissəsi kimi iqlim diplomatiyası beynəlxalq ekoloji ictimaiyyət tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Belə ki, məsələn, BMT Baş katibi Antonio Quterreş müxtəlif rəsmi çıxışlarında və yazılarında 2024-cü ildə AR-də uğurla təşkil edilmiş COP29-un nəticələrini və onun Sədrliyini, Azərbaycanın danışıqçılar heyətini bu nəticələrin əldə edilməsinə görə xüsusi olaraq tərifləmiş və ölkəmizin nümunəvi iqlim diplomatiyasını yüksək qiymətləndirmişdir. O, tədbirin bağlanış nitqində qeyd etmişdir ki, COP29 razılaşması qlobal istiləşməni 1,5°C həddində saxlamaq üçün mütləq lazım idi, COP29 emissiyaların azaldılması və yaşıl enerjiyə keçidin sürətləndirilməsi üzrə 2023-cü ildə əldə edilmiş irəliləyişlərə əsaslanır və karbon bazarları ilə bağlı razılığa gəlmişdir. BMT Baş katibi Paris Sazişinə əsaslanan çoxtərəfli ən çətin problemlərin həllinə yol tapa bildiyinə, habelə qonaqpərvərliyinə görə Azərbaycan hökumətinə, COP29 Prezidentinə və onun komandasına xüsusi təşəkkür etmişdir [11]. COP29-da əldə olunan nəticələrlə əlaqədar, BMT-nin Ətraf Mühit Proqramının (UNEP) icraçı direktoru xanım İnger Andersenin mövqeyi də təqdirəlayiqdir. Belə ki, o, COP29-da bəşəriyyətin bundan sonra quracağı gələcəyin təməlinin qoyulduğunu bildirmişdir [7]. Digər tərəfdən, İqlim məsələləri üzrə Avropa Komissarı cənab Vopke Hukstra da COP29-un bağlanış plenarındakı nitqində COP29-un iqlim maliyyəsində yeni eranın başlanğıcı kimi xatırlanacağını ifadə etmişdir. Qeyd olunan məsələlər, habelə iqlim dəyişmələrinin təsirlərinin azaldılması üzrə dekarbonizasiya və iqlim dayanıqlığının təmin edilməsi üzrə ölkəmizin nümunəvi fəaliyyətlərinin beynəlxalq əhəmiyyəti və qlobal səviyyədə ekoloji təhlükəsizlik sistemindəki rolu

müəllifin müvafiq məqalələrində geniş tədqiq edilmişdir [4-7].

Eyni zamanda, məlum olduğu kimi, 2025-ci ilin noyabr ayının 10-21 tarixlərində Braziliyada, Amazoniyanın paytaxtı hesab edilən Belem şəhərində BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının (UNFCCC) Tərəflər Konfransının 30-cu sessiyası (COP30), habelə konvensiyanın Kioto Protokolu və Paris Sazişinin Tərəflərinin Toplantısı təşkil edilmişdir.

COP30, həm də Paris Sazişinin qəbul edilməsinin 10 illiyinə təsadüf etmişdir. Əvvəlcədən də bəyan edildiyi kimi, onun, əvvəlki toplantılardan fərqli olaraq, əsas hədəfi indiyədək qəbul edilmiş qərarların icra mexanizmlərinin işlənib hazırlanmasından ibarət olmalı idi və bir növ "ədalət COP" kimi yadda qalmalı idi. Belə ki, ilk növbədə qlobal səviyyədə qazıntı yanacaqlarının (fossil fuel) istifadəsinə son qoyulması və yaşıl iqtisadiyyata ədalətli keçidin (yəni, just transition) təmini, habelə və iqlim dəyişmələrinə uyğunlaşma (adaptasiya) fəaliyyətlərinin izlənilməsi üzrə müvafiq mexanizmlər yaradılmalı idi. Eyni zamanda, adaptasiya üçün maliyyə öhdəliyinin qəbulu, iqlim maliyyəsi üçün daha yüksək hesabatlılıq və meşələrin qırılmasına qarşı mübarizə məsələləri, ilkin olaraq, COP30-un iddialı paket razılaşmasının əsas elementləri idi.

Eyni zamanda, COP29-dan fərqli olaraq, ciddi təşkilati nöqsanlar, iştirakçıların təhlükəsizlik problemləri ilə müşayiət olunan COP30-da gərgin şəraitdə baş verən danışıqlar prosesinin sonunda bu iqlim konfransının gündəliyində yer almış əsas məsələlərdən biri, yəni qazıntı yanacaqlardan istifadəyə qlobal səviyyədə son qoyulması məsələsi müxtəlif ölkələrin ciddi qarşıdurması ilə nəticələndiyinə görə, yekun qərar mətnindən ümumiyyətlə çıxarıldı. Belə ki, sessiyanın sonuncu günü, yəni 22.11.25 tarixində gecə saatlarında Tərəflərin çətinliklə razılaşdıra bildiyi 59 maddədən ibarət qərara, yəni "Qlobal Səylər: İqlim dəyişmələri əleyhinə qlobal səfərbərlik naminə bəşəriyyətin birliyi" (Global Mutirão: Uniting humanity in a global mobilization against climate change [7]) adlı sənədə qazıntı yanacaqlarından istifadəyə son qoyulması məsələsinin daxil edilməsinə, 90 ölkənin (başda Avropa İttifaqı ölkələri olmaqla, Çili, Kolumbiya, Kosta Rika, Meksika, Qvatemala, Honduras və digərləri) inadkar səylərinə baxmayaraq, Səudiyyə Ərəbistanı, Rusiya, Hindistan, Misir, İran və bir sıra digər, əsasən iri neft-qaz ölkələri tərəfindən imkan verilmədi [7]). Bununla əlaqədar, COP30 prezidenti, cənab André Corrêa do Lago yekun qərar layihəsi üzrə razılığa nail olmaq üçün, sözügedən 90 ölkəyə söz verməyə məcbur oldu ki, qazıntı yanacaqlardan istifadədən imtina məsələsi və meşələrin qırılmasına qarşı mübarizə üzrə müvafiq iki yol xəritəsi hazırlanacaq və onların əsasında COP30 Sədrliyi 2026-cı il ərzində danışıqlar prosesini davam etdirəcəkdir. Hərçənd ki, bu prosesin BMT çərçivəsində aparılması təklifi yenə də ümumi dəstək qazana bilmədi. Yeganə kompromis təklif olaraq, qərarın 41-ci maddəsində Qlobal İcra Sürətləndiricisi təşəbbüsü irəli sürülmüşdü ki, bu təşəbbüsə görə bütün ölkələr qlobal istiləşmənin 1,5°C səviyyəsində saxlanılması üçün öz NDC (Milli Səviyyədə Müəyyən Olunmuş Töhfələr) və MAP (Milli Adaptasiya Planı) sənədlərini icra etməlidirlər və əldə edilmiş nəticələr müvafiq informasiya sessiyaları zamanı bəyan edilməlidir.

Məlumat üçün bildirək ki, Qlobal Qiymətləndirmə (Global Stocktake) prosesi barədə sənəd 2023-cü ildə Dubayda keçirilmiş COP28-də qəbul edilmiş tarixi qərarlardan biri olmuşdur. Bu qərarda, ilk dəfə olaraq, bütün ölkələr tərəfindən "qazıntı yanacaqlarından uzaqlaşmaq" öhdəliyi irəli sürülmüş, lakin keçid üçün heç bir zaman qrafiki və buna necə nail olmaq barədə konkret tədbir göstərilməmişdir. Bu mənada COP28-in əsas nailiyyəti təbii qaz, kömür və xam neft də daxil olmaqla, qazıntı yanacaqlarından uzaqlaşmaq öhdəliyi

hesab olunurdu. Hətta həmin dövrdə belə, yuxarıda qeyd olunan neft-qaz, kömür istehsalçısı olan ölkələrin şiddətli lobbiçiliyinə baxmayaraq, son razılaşma mətninə "mərhələli şəkildə imtina" çağırışı daxil edilmişdi. COP30-un son qərarında "qazıntı yanacağı" ifadəsi ümumiyyətlə mövcud deyildir.

Beləliklə, faktiki olaraq, COP30-dan fərqli olaraq, COP29 sədrliyi beynəlxalq iqlim ictimaiyyəti tərəfindən qarşıya qoyulmuş əsas hədəfə, yəni İqlim Maliyyəsi üzrə Yeni Kollektiv Kəmiyyət Məqsədini (NCQG - New Collective Quatified Goal) ehtiva edən qərarın qəbul edilməsinə nail olmuşdu. Xatırladaq ki, iqlim danışıqlarının ən həssas və çətin predmetini təşkil edən iqlim maliyyəsi barədə bu qərarla iqlim fəaliyyətləri üçün inkişaf etməkdə olan ölkələrə 2035-ci ilədək hər il maliyyə dəstəyi hədəfi əvvəlki illərdəki 100 milyard ABŞ dollarından ən azı 300 milyard ABŞ dollarınadək, yəni ən azı 3 dəfə artırılmışdır. Belə ki, əvvəlki illərdə çətinliklə yerinə yetirilmiş "illik 100 milyard" hədəfinin birdən birə ən azı 3 dəfə artırılması, habelə 2035-ci ilədək iqlim maliyyələşməsinin ən azı 1,3 trilyon ABŞ dollarınadək çatdırılması barədə tarixi qərarın qəbulu üçün bütün ölkələr COP29 sədrliyi tərəfindən uğurla səfərbər edilmiş və onun bu fəaliyyəti bütün ölkələr tərəfindən rəğbətlə qarşılanmışdı [7].

Bundan əlavə, COP30-da adaptasiya üçün maliyyə öhdəliyinin qəbulu məsələsi üzrə Qlobal Cənub ölkələrinin səyləri öz nəticəsini verdi. Belə ki, "Qlobal Səylər: Iqlim dəyişmələri əleyhinə qlobal səfərbərlik naminə bəşəriyyətin birliyi" adlı yekun qərarın 53-cü bəndində, məhz COP29-da Bakıda qəbul edilmiş İqlim Maliyyəsi üzrə Yeni Kollektiv Kəmiyyət Məqsədi (NCQG) haqqında 1/CMA.6 saylı qərar çərçivəsində, 2035-ci ilədək adaptasiya üçün maliyyələşmənin 2035-ci ilədək ən azı 3 dəfə artırılmasının (yəni, 120 milyard ABŞ dolları) zəruriliyi qeyd olundu. Bundan əlavə, COP30-un yekun qərarının 48-ci maddəsində COP29 zamanı qəbul edilmiş NCQG haqqında qərarın əhəmiyyəti xüsusi vurğulanaraq, "1.3 T üçün Bakıdan Beleme doğru Yol Xəritəsi" sənədinin hazırlanmasında COP29 prezidentliyinin rolu yüksək qiymətləndirilmiş və 2035-ci ildən iqlim maliyyələşməsinin 1,3 trilyon ABŞ dolları səviyyəsinə çatdırılması üçün COP29 və COP30 sədrliklərinin həyata keçirdiyi fəaliyyətlər alqışlanmışdır.

Bundan əlavə, COP30-un yekun qərarının 15-ci maddəsində COP29 zamanı qəbul edilmiş Bakı İqlim Birliyi Paktına və digər qərarlara görə COP29 Sədrliyinə xüsusi təşəkkür ifadə edilmişdir.

Bununla yanaşı, COP30 zamanı önəmli nəticələrdən biri "Ədalətli keçid üzrə İş Proqramı" ("just transition work programme" (JTWP)) barədə qərarın qəbulu olmuşdur. Belə ki, sessiyanın cəmi ikinci günü "G7 + Çin" qrupu tərəfindən ədalətli keçid üçün texniki dəstək, beynəlxalq əməkdaşlıq və iqlim qərarlarının icrasındakı boşluqların aradan qaldırılmasını ehtiva edən təklif daha sonra AB tərəfindən təkmilləşdirilərək sonda qərarlaşdırılmışdır.

Eyni zamanda, məlum olduğu kimi, COP29 zamanı əldə edilmiş digər uğurlu nəticələrdən biri də İtki və Zərər Fondunun (Loss and Damage Fund) institusionallaşması barədə müvafiq qərarın qəbulundan ibarət olmuşdur. Belə ki, hələ Misirin Şarm-əl-Şeyx şəhərində keçirilmiş COP27 zamanı yaradılması qərara alınmış, lakin COP29-a qədər yalnız kağız üzərində qalmış İtki və Zərər Fondunun işlək bir quruma çevrilməsi iqlim dəyişmələrinin neqativ təsirlərindən ən çox zərər görmüş inkişaf etməkdə olan dövlətlərin uzun müddət əsas arzularından biri olmuşdur. Məlumat üçün qeyd edək ki, hələ Dubayda keçirilmiş COP28-də müxtəlif ölkə və donor təşkilatlar (əsasən, çoxtərəfli inkişaf bankları və s.) tərəfindən Fonda təqdim edilməsi vəd edilmiş 770,6 milyon ABŞ dolları məbləğində vəsaitin və əlavə vəsaitlərin növbəti 4 ildə idarə edilməsi mexanizmi müəyyən edilməsinə baxmayaraq, COP30-da bu məbləğin cəmi 397

milyon dollar hissəsinin faktiki ödənməsi və bu məbləğin əsasən elmi-texniki araşdırma məqsədləri üçün istifadəsi bir çox iştirakçı ölkələrdə təəssüf doğurmuşdur. Müvafiq Varşava Beynəlxalq Mexanizmin illik birgə hesabatının COP30 zamanı qəbulu prosesində isə Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsinin itki və zərərlə bağlı ölkələrin məsuliyyəti barədə rəyinin sənədə daxil edilməsi məsələsi Ərəb Liqası dövlətləri tərəfindən rədd edilmiş və faktiki olaraq, nəticədə sənədə zəif diplomatik ifadələr daxil edilmişdir.

Bundan əlavə, COP29-un əvvəlki qlobal iqlim konfranslarından effektivlik baxımdan üstünlüyünü ifadə etməyə əsas verən digər önəmli nəticələrdən biri də karbon ticarəti və digər qeyri-market mexanizmləri barədə olan Paris Sazişinin 6-cı Maddəsinin icrasının reallaşdırılması üçün müvafiq qaydaların hazırlanması barədə tarixi qərarların qəbulundan ibarət olmuşdur [7]. Bu məsələ əvvəldən də COP29 Sədrliyinin əsas prioritetlərindən biri olmuşdur və intensiv ikitərəfli texniki və siyasi danışıqlar prosesinin uğurlu təşkili sözügedən məsələlərdə tarixi uğura yol açmışdır. COP30 zamanı bu istiqamətdə önəmli irəliləyiş əldə olunmamışdır. Belə ki, dövlətlərarası karbon ticarətinə aid olan Maddə 6.2 üzrə qəbul edilmiş COP30 qərarında yalnız həyata keçirilən bu əməliyyatların ekspert qiymətləndirilməsi prosesində müəyyən edilən hər hansı hesablama və metodologiya üzrə qeyri-müəyyənliklərin ekspertlər tərəfindən aydın izahının təqdim edilməsi və onların aradan qaldırılması yollarının əks etdirilməsi ifadə olunmuşdur. Paris Sazişinin 6.4 maddəsi üzrə ölkələr arasında ciddi qarşıdurma müvafiq karbon ticarəti mexanizminə nəzarət edən Nəzarət Orqanının (Supervisory Body) üzvlərinin fəaliyyət müddətinin daha iki illik müddətə uzadılması, ticarət edilmiş emissiyaların təkrar atmosferə sızması təhlükəsi və s. ətrafında baş vermişdir. Bütün bu məsələlər də COP30 zamanı razılaşdırıla bilməmiş, nəticə etibarilə, qəbul edilmiş son qərarda hamıya məlum prinsip əks olunmuşdur. Belə ki, burada Nəzarət Orqanının üzvlərinin karbon ticarəti əməliyyatlarına nəzarət prosesində bitərəfliyini pozan hər hansı şəxsi, maliyyə və digər maraqlarının olmaması təkrar ifadə edilmişdir.

COP30-un digər uğursuzluqlarından biri də hələ COP26 qəbul edilmiş Mitiqasiya İş Proqramının (Mitigation work programme (MWP)) icrası üzrə müvafiq rəqəmsal platformanın yaradılması barədə qərarın razılaşdırıla bilməməsi olmuşdur. Halbuki ilkin olaraq, ekspertlər tərəfindən bu məsələ danışıqlar prosesinin ən sadə və maneəsiz məsələlərindən biri kimi baxılırdı.

Digər önəmli məsələlərdən biri, COP29 zamanı Adaptasiya üzrə Qlobal Məqsəd (GGA) məsələsidir. Hələ COP29 zamanı məsələ ilə əlaqədar yekun sənəd qəbul olunmuşdu ki, burada sözügedən məqsədə nail olunması istiqamətində açar məsələlərdən hesab edilən göstəricilər (indikatorlar) üzrə iş proqramının COP30-a qədər yekunlaşdırılması üçün yol xəritəsi əks edilmişdir [7]. Konkret olaraq, 3/CMA.6 nömrəli qərarın 34-cü paraqrafında ölkələrə könüllü surətdə öz İkiillik Şəffaflıq Hesabatlarını (BTR) Qlobal İqlim Dayanıqlığı üzrə BƏƏ Çərçivəsi nəzərə alınmaqla hazırlanması barədə çağırış ifadə olunmuşdu. Lakin COP30 zamanı Adaptasiya üzrə Qlobal Məqsəd barədə qəbul edilmiş qərarda indiyədək müzakirə olunan 10 minə yaxın göstəricidən cəmi 100-ünun saxlanılması adaptasiya fəaliyyətlərinin ölçüləbilənliyi üçün yetərli olmamağı baxımdan bir çox ekspertlərdə təəssüf hissi doğurmuşdur.

Bununla yanaşı, COP30 zamanı hələ Bakı COP-unda yenilənmiş Gender üzrə Lima İş Proqramı ilə əlaqədar yeni "Gender Fəaliyyət Planı" barədə qərarı qəbul olunmalı idi. Lakin müzakirələr zamanı gender anlayışının tərifi ətrafında olan fikir ayrılıqları, xüsusən də Vatikan təmsilçisi tərəfindən gender məsələsinin bioloji varlıq kimi yalnız kişi və qadından ibarət olması fikrinin bir sıra Avropa ölkələri tərəfindən inkar edilməsi nəticə etibarilə qeyd

olunan məsələ üzrə də yekun qərarın qəbulunun qeyri-mümkün etmişdir.

Bundan əlavə, COP30-da təşkil edilən SB63 sessiyası zamanı COP30 çərçivəsində qəbul edilməsi nəzərdə tutulan, UNFCCC-nin Elmi və Texnoloji Məsləhət üzrə Yardımçı Qurumunun (Subsidiary Body for Scientific and Technological Advice) sədri adından hazırlanan Tədqiqat və Sistematik Müşahidə (Research and systematic observation) adlı sənəd layihəsinin müzakirəsində AR nümayəndə heyətinin üzvü, hazırkı məqalənin müəllifi tərəfindən fəal iştirak edilmişdir. Belə ki, cari ilin iyun ayında təşkil edilmiş SB62 sessiyaları zamanı qeyd olunan sənəd layihəsinin ilkin versiyasının 9-cu paraqrafının a) bəndinə iqlim dəyişmələrinin neqativ təsirləri ilə əlaqədar daxili su hövzələrində (o cümlədən, Xəzər dənizində) suyun səviyyəsinin enməsi məsələsinin daxil edilməsinə müvafiq danışıqlar nəticəsində nail olunmuşdu. (Global warming leads to multiple hazards, including on the land, hydrosphere including oceans and cryosphere. This can increase compounding climate risks related to sea level rise, declining inland water levels, biodiversity and ecosystems, water security, food security, floods, drought and desertification, and health, reinforcing the importance of enhancing adaptation and adaptive capacities, mitigation, climate resilience, and averting, minimizing and addressing loss and damage). Lakin COP30 zamanı təşkil edilmiş SB63 sessiyasında SB62 zamanı hazırlanmış həmin sənəd layihəsinin mətninin xeyli dəyişdirilməsi, daha yığcam formaya salınması ilə əlaqədar, hazırkı məqalənin müəllifi tərəfindən edilmiş müvafiq çıxışlar və danışıqlar nəticəsində sənəd layihəsinin 7-ci bəndinə hidrosferada (o cümlədən regional səviyyədə) monitorinq məlumatlarının aradan qaldırılması və müşahidələrin gücləndirilməsi məsələsinin daxil edilməsinə nail olunmuşdur (...It also noted the need to enhance observations and address gaps in the monitoring of the hydrosphere and the cryosphere, as well as regions with data gaps such as tropics and arid and mountain regions...) [13].

Bundan əlavə, 11.11.25 tarixində Azərbaycan Respublikası Nümayəndə Heyətinin üzvləri "Təbiət üçün Süni İntellekti inkişaf etdirmək üzrə birgə fəaliyyət" mövzusunda sessiyada iştirak edərək, süni intellektin (AI) ətraf mühitə, biomüxtəlifliyə və ekosistemlərin qorunmasına necə dəstək verə biləcəyi imkanları ilə bağlı müzakirədə çıxış etmişlər. Sessiyanın təşkilində məqsəd, dövlət orqanları, texnologiya şirkətləri və təbiətin mühafizəsi təşkilatları arasında əməkdaşlığın gücləndirilməsi və AI alətləri vasitəsilə təbii sistemləri bərpa etmək, izləmək və qorumaq üçün konkret tədbirlərin razılaşdırılmasından ibarət olmuşdur. Bundan əlavə, "Fırtınadan daha ağıllı, daha dayanıqlı icma qurmaq üçün proqnozlaşdırmada və proaktiv cavablarda Süni İntellektin gələcəyi", "Yer Məlumatları Günü", "İqlim Fəaliyyəti üçün Süni İntellekt üzrə Texnologiya Mexanizmi Mükafatı" mövzularında keçirilən sessiyalarda süni intellektin iqlim dəyişmələri ilə mübarizədə adaptasiya və mitiqasiya üçün rolu, qlobal iqlim sisteminin son durumu və iqlim müşahidə şəbəkələrinin (sahə + peyk) rolu, AI-in proaktiv erkən xəbərdarlıq sistemlərində, məsələn daşqın, meşə yanğınları və yer sürüşmələri kimi ekstremal hadisələrin proqnozlaşdırılmasında istifadə imkanları barədə müzakirələr aparılmışdır. İştirakçılar, AI texnologiyalarının lokallaşdırılmış icmalar üçün iqlim dayanıqlığının gücləndirilməsi yolları ətrafında fikir mübadiləsini həyata keçirmişlər. Bundan əlavə, "Su və İqlim Fəaliyyəti üzrə Yüksək Səviyyəli Nazirlər İclasında" AR nümayəndə heyətinin üzvü iştirak etmiş, tədbir su-iqlim əlaqəsinin gücləndirilməsi üçün beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafına həsr olunmuş və COP29-da irəli sürülmüş "İqlim üçün Su Fəaliyyəti üzrə Bakı Dialoqu"nun nəticələrinə əsaslanmışdır. Tədbirdə müxtəlif ölkələrdən olan nazirlər və beynəlxalq təşkilatların yüksək səviyyəli nümayəndələri su resurslarının idarə olunması vasitəsilə uyğunlaşma və dayanıqlılığın

sürətləndirilməsi üzrə ortaq prioritetləri müzakirə etmişlər.

Həmçinin, COP30 çərçivəsində keçirilmiş "Yüksək Səviyyəli Urbanizasiya və İqlim Dəyişiklikləri üzrə Nazirlər Görüşü"ndə AR-in yüksək səviyyəli nümayəndəsi çıxış etmişdir. Sessiya şəhər-iqlim tədbirləri, dayanıqlı urbanizasiya və şəhərlərin iqlim dəyişmələrinə uyğunlaşdırılması məsələlərinə həsr olunmuşdur. Sessiyada COP29 zamanı irəli sürülmüş "Multisektorlu Fəaliyyət üzrə Yol Xəritəsi" (MAP Declaration) və "Bakı Dayanıqlı Şəhər İqlim Fəaliyyəti Koalisiyası" kimi təşəbbüslərin əhəmiyyəti vurğulanmışdır. İştirakçılara şəhər iqlim planlarının yaşıl yatırımların cəlb edilməsi, yerli prioritetləri dəstəkləmək və dayanıqlı infrastruktur qurmaq üçün əhəmiyyəti ifadə edilmişdir.

Bundan əlavə, "Afrika İnvestor Dəyirmi Masası: Şəhər Dayanıqlılığını Tanıtmaq" sessiyasında AR nümayəndə heyətinin üzvü iştirak etmişdir. Sessiyada Afrikanın şəhər mərkəzlərinin dayanıqlılığı və iqlim risklərinə qarşı hazırlığı müzakirə edilmişdir. Şəhər infrastrukturunun gücləndirilməsi, maliyyə resurslarının effektiv idarə olunması və COP29-da irəli sürülmüş "MAP Declaration" çərçivəsində əldə olunmuş təcrübələr barədə sessiya zamanı məlumat təqdim edilmiş, donorlara öz öhdəliklərini yerinə yetirməyə çağırış edilmiş və beynəlxalq əməkdaşlıq vasitəsilə davamlı şəhərlərin qurulmasının vacibliyi vurğulanmışdır.

Eyni zamanda, "Səhiyyə Sektorunun İqlim Dəyişmələrinə Uyğunlaşması üçün Belem Səhiyyə Fəaliyyət Planı" mövzusunda keçirilmiş Səhiyyə və İqlim Nazirlərinin sessiyasında AR nümayəndə heyətinin təmsilçisi iştirak etmişdir. Belə ki, günümüzdə artan iqlim riskləri fonunda sağlamlıq sistemlərinin adaptasiya və qabaqlayıcı tədbirlərə hazır olmasının vacibliyi barədə AR rəsmisi bəhs etmişdir. Həmçinin, COP29 Sədrliyinin İqlim və Sağlamlıq üzrə Davamlılıq Koalisiyası ilə Belem Sağlamlıq Fəaliyyət Planı arasında sinerjinin qurulmasının vacibliyi diqqətə çatdırılmışdır.

Həmçinin, AR nümayəndə heyətinin üzvü "Bakı Davamlılıq Koalisiyası: İqlim Həlləri üçün Bir Yol" mövzusunda sessiyada iştirak etmişdir. COP29-un nəticələrinin birbaşa davamı kimi bu sessiyada şəhər mühitlərində iqlim problemlərinin praktiki və sektorlararası əməkdaşlıq yolu ilə həll edilməsi məsələləri müzakirə edilmiş və razılaşmalardan icraya keçidinin vacibliyi bir daha vurğulanmışdır.

Bundan əlavə, COP30 çərçivəsində Harvard Universitetinin Growth Lab Mərkəzi və Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən hazırlanmış "Green Growth Portal"ın son versiyasının təqdimatı keçirilmişdir. Bu portal "Greenplexity" adlı interaktiv analitik alətə malikdir və 140-dan çox ölkə üçün 10 illik "yaşıl" dəyər zənciri (batareyalar, kritik minerallar, elektrik şəbəkəsi, elektrik avtomobillər, yaşıl hidrogen və s.) üzrə perspektivləri təqdim edir. Sessiyada çıxışla iştirak edənlər Azərbaycan hökumətinin COP30 çərçivəsində təqdim olunan "Green Growth Portal" təşəbbüsünə dəstək vermiş və bu platformanın ölkələrin yaşıl dəyər zəncirlərinə inteqrasiyasını sürətləndirən strateji bir alət olduğunu vurğulamışlar. Azərbaycanın yeni, üçüncü NDC ((Milli Səviyyədə Müəyyən Olunmuş Töhfələr) [14] sənədində əsas hədəf olaraq, istixana effekti yaradan emissiyaların 2035-ci ilədək, 1990-cı il səviyyəsi ilə müqayisədə, 40% azaldılması, yaşıl enerji zonalarının yaradılması və bərpa olunan enerji gücünün artırılması kimi milli təşəbbüslər AR nümayəndə heyətinin üzvü tərəfindən iştirakçıların diqqətinə çatdırılmışdır. Qarabağ, Şərqi Zəngəzur və Naxçıvanda sıfır emissiyalı, "ağıllı şəhər" və "ağıllı kənd" modelləri ilə dayanıqlı inkişafın praktiki nümunələrinin həyata keçirildiyi vurğulanmışdır. Azərbaycanın aşağı karbonlu iqtisadiyyata keçid və qlobal iqlim səylərinə töhfə vermək öhdəlikləri xüsusi olaraq diqqətə çatdırılmışdır.

Həmçinin, "Kriosferə uyğunlaşma və fəlakət risklərinin azaldılması" mövzusunda keçirilmiş sessiyada AR nümayəndə heyətinin üzvü iştirak etmişdir. Dağlıq regionlarda, xüsusilə Hinduquş – Karakorum – Himalay bölgəsində buzlaqların əriməsi, permafrostun transformasiyası və bununla bağlı yarana bilən fəlakət risklərinin artması kimi mövzulara diqqət yönəldilmişdir. Sessiyada yerli təcrübələr və adaptasiya strategiyaları müzakirə olunmuş, erkən xəbərdarlıq sistemlərinin qurulması, risk təhlili və transsərhəd əməkdaşlıq imkanları nəzərdən keçirilmişdir. Sessiyada AR təmsilçisi çıxış edərək dağ ekosistemlərinin sürətlə dəyişməsi, buzlaqların əriməsinin kənd təsərrüfatı, su təhlükəsizliyi və regional sabitliyə ciddi təsirlər yarada bilməsi barədə məlumat vermişdir. COP29 sədrliyi olaraq dağların və buzlaqların qorunmasının qlobal prioritetə çevrilməsi istiqamətində atılan addımlar diqqətə çatdırılmışdır.

Bundan əlavə, "Standartlar vasitəsilə yaşıl gələcəyin formalaşdırılması" mövzusunda keçirilmiş sessiyada beynəlxalq standartların dayanıqlı inkişaf və ətraf mühitin qorunmasında rolu, harmonizə olunmuş standartların iqlim tədbirlərini dəstəkləməsi, emissiyaların azaldılması və resurslardan səmərəli istifadənin artırılması məsələləri AR nümayəndə heyətinin üzvü tərəfindən vurğulanmışdır. Xüsusilə qida texnologiyaları və su idarəçiliyi sahələrində standartların tətbiqinin böyük əhəmiyyəti qeyd edilmişdir. Sessiyada həmçinin standartlaşma orqanları və dövlət qurumları arasında əməkdaşlığın gücləndirilməsi, ətraf mühit siyasətlərinin ən yaxşı qlobal təcrübələrə uyğunlaşdırılması və koordinasiyalı yanaşmanın təşviqi müzakirə olunmuşdur.

Daha sonra "NDC-3.-ün icra edilməsi: Texnologiya Ehtiyaclarının Qiymətləndirilməsi (TNA) və Fəaliyyət Planları" mövzusunda keçirilmiş sessiyada çıxışla AR nümayəndə heyətinin üzvü iştirak etmişdir. Sessiyada iştirakçılara iqlim dəyişmələrinin Azərbaycan üçün yaratdığı əsas çağırışlar – su ehtiyatlarının azalması, kənd təsərrüfatında məhsuldarlığın enməsi və ekstremal hidrometeoroloji hadisələrin artması məsələləri iştirakçıların diqqətinə çatdırılmışdır. Tədbir çərçivəsində TNA-ların üçüncü nəsil NDC-lərə inteqrasiyası, texnologiyaların transferi və maraqlı tərəflərin cəlb olunması, həmçinin iqlim siyasətlərinin məqsədlərinə uyğunlaşdırılmasının vacibliyi vurğulanmışdır. Həmçinin, TNA-ların iqlim maliyyəsinin cəlb edilməsinə töhfəsi və aşağı karbonlu, iqlimə dayanıqlı inkişafın sürətləndirilməsindəki rolu diqqətə çatdırıldı. Tədbirdə Azərbaycanın NAP və NDC sənədləri çərçivəsində adaptasiya və mitiqasiya tədbirlərinin həyata keçirilməsi üçün müasir texnologiyaların tətbiqi və beynəlxalq əməkdaşlığın vacibliyi də müzakirə olunmuşdur.

Bundan əlavə, COP30 çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının milli pavilyonunda 17.11.25 tarixində "Xəzər dənizinin səviyyəsinin enməsi" mövzusunda sessiya keçirilmişdir. Sessiyada digər Xəzəryanı ölkələrin nümayəndələri, o cümlədən AR Ekologiya və təbii sərvətlər nazirinin müavini xanım çıxış edərək məsələ ilə bağlı ölkəmizin mövqeyini və təkliflərini səsləndirmişdir [16]. Xəzər dənizinin sürətlə dayazlaşması, su səviyyəsinin azalmasının yaratdığı ekoloji və sosial risklər, həmçinin bu prosesin iqlim və su idarəçiliyi amilləri ilə bağlılığı müzakirə olunub. Azərbaycan nümayəndəsi tərəfindən Milli Adaptasiya Planı (NAP) çərçivəsində həyata keçirilən su səmərəliliyi, sahil zonalarının idarə olunması və adaptasiya tədbirləri barədə məlumat verildi. Regional əməkdaşlığın və birgə elmi fəaliyyətin gücləndirilməsinin vacibliyi qeyd edilib. Tədbirin sonunda Xəzəryanı ölkələrin nazirlərinin, yüksək səviyyəli nümayəndələrinin "Xəzər dənizinin suyunun səviyyəsinin azalması məsələsində əməkdaşlığın gücləndirilməsi haqqında Bəyannamə" qəbul edilmişdir.

Bundan əlavə, COP30 çərçivəsində Türkiyə Respublikasının COP30-dakı milli pavilyonunda 17.11.25 tarixində "Milli

Səviyyədə Müəyyən Olunmuş Töhfələr üzrə Hədəflərə Nail Olunması Kontekstində Rio Konvensiyalarının Sinerjisinin Gücləndirilməsi: Səhralaşma və Torpaq Deqradasiya ilə Mübarizədə Əməkdaşlıq" mövzusunda təşkil edilmiş panel sessiyada AR Nümayəndə heyətinin üzvü kimi, hazırkı məqalənin müəllifi əsas məruzəçi qismində iştirak etmiş, ölkəmizdə qeyd olunan konvensiyaların birgə, koordinasiyalı icrası üzrə müsbət təcrübə barədə bəhs etmiş, iştirakçıların müvafiq suallarını cavablandırmışdır.

Bundan əlavə, 19.11.25 tarixində Pakistan Respublikasının COP30-dakı milli pavilyonunda "Karbon İzlənilməsi, Təsir Qiymətləndirilməsi və Real-zamanda Monitorinq – Yaşıl Tətbiq" mövzulu panel sessiyada əsas məruzəçi qismində hazırkı məqalənin müəllifi iştirak etmiş, müvafiq diskussiyalarda iştirak edərək, müxtəlif ölkələrin nümayəndələrinin suallarını cavablandırmışdır. Çıxış zamanı AR-də COP29-un uğurlu təşkilindən sonra ölkəmizdə iqlim dəyişmələri ilə mübarizə sahəsində həyata keçirilən fəaliyyətlər barədə geniş məlumat təqdim edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının nümunəvi xarici siyasət kursunun bariz göstəricisi kimi, 2026-cı ildə ətraf mühit və dayanıqlı inkişaf mövzusunda iki iri beynəlxalq tədbirin ölkəmizdə keçirilməsi barədə tarixi qərarların ötən il qəbul edilməsini qeyd etmək olar.

Belə ki, 2026-cı il may ayının 17-22-də Bakı şəhəri dayanıqlı şəhərlərin gələcəyinin qlobal səviyyədə müzakirə məkanı olacaqdır. Belə ki, burada BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının sessiyası, yəni COP-dan sonra ikinci ən böyük və strateji əhəmiyyətli qlobal platforma hesab edilən Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyası (WUF13) təşkil ediləcəkdir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Məskunlaşma Proqramı (UN-Habitat) ilə birlikdə təşkil edilən bu mühüm tədbirin məhz Bakı şəhərində keçirilməsi qlobal miqyasda şəhərsalma, dayanıqlı inkişaf və ətraf mühit sahələrində ölkəmizin beynəlxalq aləmdə artan nüfuzunun göstəricisidir. 23.10.25 tarixində Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Məskunlaşma Proqramı Assambleyasının 2023-cü ildə qəbul edilmiş "Hər Kəs üçün Münasib Mənzil" qətnaməsi ilə yaradılmış Açıq Hökumətlərarası İşçi Qrupun UN-Habitat-ın Keniyanın paytaxtı Nayrobidə yerləşən qərargahında 2-ci sessiyası (OEWG-H2) keçirilib. Sessiya çərçivəsində Azərbaycan həmin İşçi Qrupun bürosunun 2025-2026-cı illər üzrə həmsədri seçilmişdir [10]. Bakı şəhərində keçiriləcək Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyası həm də onunla əlamətdardır ki, bu il BMT Məskunlaşma Proqramının (UN-Habitat) yaranmasının 50 illiyi qeyd olunacaqdır.

Bundan əlavə, 2026-cı il iyun ayının 5-də BMT-nin Ətraf Mühit Proqramı (UNEP) ilə birgə Azərbaycan Respublikası Ümumdünya Ətraf Mühit Günü (World Environment Day-WED) beynəlxalq tədbirinə ev sahibliyi edəcəkdir. Təşkil ediləcək Ətraf Mühit Gününə həsr olunacaq bu ilki qlobal tədbirlər "Plastik Çirklənməyə Son Qoyulması" şüarı altında keçiriləcəkdir [18]. Qeyd edək ki, 5 iyun – Ümumdünya Ətraf Mühit Günü BMT-nin Assambleyası tərəfindən 1972-ci ildə təsis edilmişdir və hər il ətraf mühit mövzusunda fəaliyyətlərin qlobal səviyyədə səfərbər edilməsini və dünya ictimaiyyətinin diqqətini bu məsələyə yönəltmək üçün ən böyük qlobal platformadır. Bu platforma hər il 150-dən çox ölkədən milyonlarla iştirakçını səfərbər edərək, bəşəriyyət və planet üçün tərəqqinin sürətləndirilməsinə yönəlmiş fəaliyyətlər və tədbirlər təşkil edir.

WUF13 sessiyasının 2026-cı ilin mayında Bakıda keçirilməsi ideyası, şübhəsiz ki, qlobal səviyyədə şəhərsalma və iqlim dəyişmələri mövzularının əlaqəsinin aktuallığına diqqəti cəlb etmək məqsədi daşıyır. Qeyd edək ki, günümüzdə şəhərlər həm qlobal iqlim dəyişmələrinə səbəb olan, həm də onun neqativ təsirlərini birbaşa öz üzərində hiss edən əsas məkanlar kimi önəmli rol oynayırlar. Belə ki,

hazırda şəhərlərdə dünya əhalisinin təxminən 57%-i məskunlaşmışdır, şəhərlər qlobal istehlakla bağlı yaranan karbon emissiyalarının 70%-dən çoxuna cavabdehdirlər və bir çox ölkələrdə ümumi daxili məhsulun 80%-dən çoxunun formalaşmasına töhfə verirlər. İqlim Dəyişmələri üzrə Hökumətlərarası Panelin (IPCC) Altıncı Qiymətləndirmə Hesabatında (AR6) xüsusilə aşağı və orta gəlirli ölkələrdə sürətlə genişlənən qeyri-rəsmi yaşayış məntəqələrinin və şəhər ərazilərinin artan iqlim zəifliyi ilə əlaqədar ciddi xəbərdarlıq ifadə olunmuşdur. Ekstremal iqlim hadisələri şəhərlərə, şəhər yaşayış məntəqələrinin əsas xidmətlərinə, infrastrukturuna, mənzil fonduna, əhalinin dolanışığına və sağlamlığına ciddi və yüksək maliyyətli təsirlər göstərməkdədir.

Bununla yanaşı, Sendai Çərçivə Sənədinin 2023-cü ildə aparılmış orta müddətli icmalının nəticələri [9] göstərmişdir ki, Fəlakət Risklərinin Azaldılması üzrə Sendai Çərçivəsinin (SFDRR) yeddi hədəfindən yalnız ikisi üzrə müəyyən irəliləyiş qeydə alınmışdır. Bunlar - infrastruktura və əsas xidmətlərə dəyən zərərin azaldılması, eləcə də fəlakət risklərinin azaldılması üzrə milli və ya yerli strategiyalara malik olan ölkələrin sayının artırılması hədəfləridir. Lakin, digər göstəricilər və onların hərəkətverici amilləri üzrə müşahidə olunan tendensiyalar risklərin dərk edilməsi, idarəetmə, maliyyələşdirmə, investisiyalar və xüsusilə çoxsaylı təhlükələrin erkən xəbərdarlığı sistemləri sahələrində boşluqları və çatışmazlıqları üzə çıxarmışdır ki, bu da Sendai Çərçivəsinin 2030-cu il hədəflərinə nail olunması imkanlarını məhdudlaşdırmışdır. Bu xüsusda, hər bir ölkədə effektiv Çoxsaylı Təhlükələrin Erkən Xəbərdarlığı Sistemlərinin (MHEWS) tətbiqi, intensivliyi və miqyası artan, misli görünməmiş ekstremal hadisələrlə üzləşən şəhər və şəhər yaşayış məntəqələrinin iqlim risklərinin idarə olunmasına, fəlakət risklərinin minimuma endirilməsinə, elmi əsaslara və insan rifahına yönəlmiş yanaşmaya söykənən mitiqasiya və adaptasiya həllərinin işlənib hazırlanmasına, eləcə də yerli icmaların bilikləri ilə zənginləşdirilmiş səmərəli cavab tədbirlərinin həyata keçirilməsinə imkan yarada bilər. Nəzərə almaq lazımdır ki, təhlükəli hadisə barədə cəmi 24 saat əvvəlcədən edilmiş xəbərdarlıq mümkün zərərin 30%-ə qədər azaldılmasına imkan verə bilər.

Bununla əlaqədar, WUF13 sessiyası zamanı müxtəlif yan tədbirlərin, konfransların təşkili nəzərdə tutulur. Bunlardan biri, hazırkı məqalənin müəllifinin də bilavasitə təşkilat komitəsində iştirak etdiyi "Erkən Xəbərdarlıq və İqlimə Dayanıqlı Şəhərlər" mövzulu beynəlxalq konfransdır. IPCC, UNEP, Finlyandiya Meteorlogiya İnstitutundan tanınmış mütəxəssislərin iştirakının nəzərdə tutulduğu bu tədbir elmi təcrübə, siyasi yeniliklər və icma iştirakını bir araya gətirərək, insanların həyatını və evlərini qorumaq üçün geniş istifadə oluna bilən həlləri nümayiş etdirməklə yanaşı, dayanıqlı və aşağı karbonlu şəhər həllərinə də yer verəcəkdir. Tədbir zamanı həm də, hazırda IPCC tərəfindən hazırlanmaqda olan "İqlim Dəyişmələri və Şəhərlər üzrə Xüsusi Hesabat" üzrə ilkin yanaşmalar və istifadə olunan əsas metodlar müzakirə ediləcəkdir. Bu hesabat növbəti onilliklərdə adaptasiya və mitiqasiya tədbirlərinin vacib elementlərini təşkil edən şəhərlər və qlobal urbanizasiya kimi mövzuların elmi qiymətləndirmə prosesi ilə əlaqələndirilməsi üçün mühüm imkan təqdim edəcəkdir. Buna görə də, tədbirdə sənədin hazırlanması prosesində bivasitə iştirak edən aparıcı ekspertlər və mütəxəssislərin iştirakı və onların məsələ ilə bağlı baxışları, prioritetləri, mövcud çağırışlar və imkanlar və hesabatın gedişatı barədə fikirləri maraq doğurur. Eyni zamanda, tədbirdə şəhərlərdə həm yerli icmaların biliklərinə, həm də elmi nailiyyətlərə əsaslanan effektiv uyğunlaşma həllərinin hazırlanması prosesində Çoxsaylı Təhlükələrin Erkən Xəbərdarlığı Sistemlərinin (MHEWS) rolu və əhəmiyyətinə diqqət yönəldiləcəkdir.

Bu baxımdan, tədbir zamanı iştirakçılar şəhərsalma və mənzil siyasətində çoxsaylı

təhlükələrin Erkən Xəbərdarlığı Sistemlərinin (MHEWS) rolu barədə məlumatlandırılacaq, onların yaşayış məkanlarının iqlim dayanıqlılığının artırılmasına, zərərin azaldılmasına və icmaların təhlükəsizliyi ilə mühafizəsinin gücləndirilməsinə töhfəsi nəzərdən keçiriləcəkdir. Eyni zamanda, təbiət əsaslı yanaşmalar və ekosistem əsaslı uyğunlaşmalar da daxil olmaqla, aşağı karbonlu və dayanıqlı mənzil həllərinin təşviqi məsələlərinə də toxunulacaqdır.

Beləliklə, COP29 və COP30 kimi beynəlxalq iqlim konfranslarının nəticələrinin müqayisəli təhlili bir daha göstərmişdir ki, iqlim dəyişmələri ilə mübarizə üzrə beynəlxalq ictimaiyyət qarşısında hələ də öz təcili həllini gözləyən bir çox problemlər, çağırışlar qalmaqdadır və bu məsələlər yalnız və yalnız birlikdə, beynəlxalq əməkdaşlıq əlaqələrinin genişləndirilməsi və bir sıra siyasi ambisiyaların kənara qoyulması ilə həll edilə bilər. Bu mənada, ABŞ-ın timsalında bir sıra qlobal geosiyasi oyunçuların "iqlim demarşı", yəni Paris Sazişindən və daha sonra UNFCCC konvensiyasından birtərəfli qaydada çıxması və ya "iqlim skeptisizmi" nümayiş etdirməsi qlobal ekoloji ictimaiyyətin iradəsini, iqlim diplomatiyasının gücünü və səylərini zəiflətməməlidir. Qarşıdakı illərdə qlobal karbon büdcəsinin tədricən azalması müşahidə olunduqca, bütün ölkələr, xüsusən də qlobal emissiyalarda yüksək paya malik olan inkişaf etmiş dövlətlər, yəni ABŞ, AB dövlətləri, Çin, Hindistan və digərləri iqlim dəyişmələrinin baş verməsində öz tarixi məsuliyyətini dərk etməlidirlər və onunla mübarizədə avanqard rola sahiblənərək, daha ambisiyalı hədəflər qəbul etməli, inkişaf etməkdə olan ölkələrə bu sahədə maliyyə, texnoloji transfer və bacarıqların artırılması üzrə öz dəstəyini xeyli genişləndirməlidirlər.

Ədəbiyyat:

1. Abbasbəyli. A.N., Diplomatik-siyasi ensiklopediya. 5 clddə 2024.
2. Ələkbərov U.K., Davamlı insan inkişafı və ekoloji sivilizasiyanın əsasları. Bakı, Təhsil, 2013, 224 s.
3. Heydər Əliyev, Azərbaycan nefti dünya siyasətində, Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 1997.
4. Hümbətov F.D. Beynəlxalq münasibətlər kontekstində ekoloji təhlükəsizlik sisteminə real təhdid kimi qlobal iqlim dəyişmələri ilə mübarizə məsələləri // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. – Bakı. – №3(75). – 2021. s.159-176.
5. Hümbətov F.D. Beynəlxalq münasibətlər kontekstində ekoloji təhlükəsizlik məsələləri və müasir çağırışlar // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. – Bakı. – №4(80). – 2022. s.177-187
6. Hümbətov F.D. Ekoloji və siyasi təhlükəsizlik risklərinin korrelyasiyası və onların qarşısının alınmasında beynəlxalq əməkdaşlığın rolu // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal. – Bakı. –№4(84). –2023, – s.161-186 (DOI 10.30546/2309-1347.84.2023.161)
7. F.Hümbətov. Beynəlxalq münasibətlərdə iqlim diplomatiyası, müasir çağırışlar. Bakı, “Zərdabi Nəşr” MMC, 2025, 352s.
8. Carson R. Silent Spring. Boston, MA: Houghton Mifflin, 1962. P. 368
9. https://sendaiframework-mtr.undrr.org/reports-midterm-review-implementation-sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030
10. https://press.un.org/en/2024/gaef3604.doc.htm#:~:text=With%20only%20six%20years%20remaining,as%20it%20took%20up%20
11. https://www.un.org/en/unis-nairobi/un-secretary-general-cop29-closing-statement
12. https://unfccc.int/sites/default/files/2025-11/NDC%203.0%20Report_Azerbaijan.pdf

Açar sözlər: *iqlim dəyişmələri, beynəlxalq münasibətlər, dayanıqlı inkişaf, iqlim diplomatiyası, şəhərsalma, ekoloji təhlükəsizlik*

Fuad Humbatov

Associate Professor of the Chair of Sustainable Development of the State Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Ph.D. in Mathematics

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE MAIN OUTCOMES OF THE COP29 AND COP30 INTERNATIONAL CLIMATE CONFERENCES: GLOBAL CHALLENGES OF CLIMATE DIPLOMACY

ABSTRACT

The paper studies the issues of combating global climate change in regard with the risks to the global environmental security system, particularly in the period of the "US climate demarche", that is, unilateral withdrawal from the key international climate agreements, alongside 64 other international bodies like the IPCC. In this regard, the exemplary environmental policy of the Republic of Azerbaijan, the main features of its climate diplomacy are studied. At the same time, the paper presents a comparative scientific analysis of the main achievements of COP29, successfully organized in Azerbaijan in 2024, and COP30 held in Belem (Brazil) in 2025. Thus, the main reasons why the key goals of the climate agenda of COP30 was not realized, are analyzed, as well as the assessments of the results of these conferences by the international climate community are considered. In addition, the importance of diplomatic activities carried out by the delegation of Azerbaijan during the COP30, as well as the role and significance of the forthcoming activities in Baku in 2026, i.e. the 13th session of the World Urban Forum (WUF13) and World Environment Day (WED) were examined from the point of view of global environmental security.

Keywords: *climate change, international relations, sustainable development, climate diplomacy, urban planning, environmental security*

Фуад Гумбатов
Доцент кафедры Устойчивого развития
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики,
доктор философии по математике

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ МЕЖДУНАРОДНЫХ КЛИМАТИЧЕСКИХ КОНФЕРЕНЦИЙ COP29 И COP30: ГЛОБАЛЬНЫЕ ВЫЗОВЫ КЛИМАТИЧЕСКОЙ ДИПЛОМАТИИ

РЕЗЮМЕ

В статье изучаются особенности борьбы с глобальным климатическими изменениями и рисками для глобальной системы экологической безопасности, особенно в период «климатического демарша США», то есть одностороннего выхода из ключевых международных климатических соглашений, наряду с 64 другими международными органами, такими, как МГЭИК. В этой связи изучается образцовая экологическая политика Азербайджанской Республики, основные особенности ее климатической дипломатии. В то же время в работе представлен сравнительный научный анализ основных достижений COP29, успешно организованных в Азербайджане в 2024 году, и COP30, проведенных в Белеме (Бразилия) в 2025 году. Так, проанализированы основные причины, по которым не были реализованы ключевые цели климатической повестки COP30, а также рассмотрены оценки результатов этих конференций международным климатическим сообществом. Помимо этого, значимость дипломатических мероприятий, проведенных делегацией Азербайджана в ходе COP30, а также роль и значение предстоящих мероприятий в Баку в 2026 году, то есть 13-й сессии Всемирного Форума Городов (WUF13) и Всемирного Дня Окружающей Среды (WED) рассмотрены с точки зрения повестки глобальной экологической безопасности.

Ключевые слова: *климатические изменения, международные отношения, устойчивое развитие, климатическая дипломатия, градостроительство*

DOI:https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.316

D A V A M L I İ N K İ Ş A F S İ Y A S Ə T İ
S U S T A I N A B L E D E V E L O P M E N T P O L I C Y

UOT 327(4/9);930.22(4/9); 327; 351.78; 504.4/8; 614.8

YEGANƏ BAXŞIYEVA

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının
Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu
Qərbi Azərbaycana qayıdış siyasəti və ermənişünaslıq şöbəsinin
böyük elmi işçisi, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru
e-mail: ybakhshiyeva@gmail.com

İQLİM DƏYİŞMƏLƏRİ VƏ HİDROTƏHLÜKƏSİZLİK: AZƏRBAYCANIN DAVAMLI TƏSİR VASİTƏLƏRİ

Giriş

Müasir dövrdə dünya dövlətləri iqlim çağırışları və yaşıl keçid əsrinə qədəm qoyub. Bu gün dünya enerji təhlükəsizliyi və iqlim dəyişiklikləri dilemması ilə üz-üzədir. Yaşıl keçid, alternativ mənbələrə inteqrasiya və karbon emissiyalarının azaldılması artıq təkcə ekoloji məsələ deyil – bu, geosiyasi reallığın yeni üzü, iqtisadi sabitliyin təməlidir. Əgər əvvəlki dövrlərdə təhlükəsizlik anlayışı hərbi balans, silahlanma və münaqişə zonasına nəzarət üzərində qurulurdusa, bu gün iqlim diplomatiyası vasitəsilə sabitlik yaratmaq əsas mexanizm kimi qəbul olunur. Bu kontekstdə su ehtiyatları, xüsusilə də hidroenerji yaşıl enerjinin ən mühüm tərkib hissələrindən biri kimi ön plana çıxır. Su ehtiyatlarının enerji istehsalında rolu, ekoloji və iqtisadi üstünlükləri, həmçinin dayanıqlı inkişaf kontekstində strateji əhəmiyyəti böyük aktuallıq kəsb edir.

Dünya üzrə iqlim dəyişmələri su dövriyyəsinin dəyişməsinə, hidrolojik dövrlərin qeyri-müəyyənliyinin artmasına səbəb olur. Lakin bu təsirlər coğrafi regiondan regiona fərqlidir. Azərbaycanda, xüsusilə Kür-Araz hövzəsi kimi transsərhəd sahələrdə suyun miqdarı və keyfiyyəti üzərində ciddi risklər mövcuddur. Bu səbəbdən iqlim dəyişiklikləri, əhalinin artımı, kənd təsərrüfatında suya tələbatın yüksəlməsi və transsərhəd çaylardan asılılıq Azərbaycanda su resurslarının idarə olunmasını vacib dövlət prioritetinə çevirib.

Həmçinin regionun hidrotəhlükəsizliyində regional əməkdaşlıq məsələsi bir sıra problemlərlə üz-üzədir. Su ehtiyatlarının sərhədyanı xarakter daşıdığı bölgələrdə bu resurslardan səmərəli və ədalətli istifadə üçün ölkələr arasında koordinasiyalı fəaliyyət mövcud deyildir.

İqlim dəyişmələrinin Azərbaycanda su ehtiyatlarına və hidrotəhlükəsizliyə təsiri

Son onilliklərdə iqlim dəyişmələrinin fəsadları dünya ölkələrinin əksəriyyəti üçün böyük təhlükələr sırasındadır. İqlim dəyişmələri nəticəsində müşahidə olunan temperatur artımı, yağıntıların qeyri-bərabər paylanması, su mənbələrinin tükənməsi birbaşa və dolayı yolla hidrotəhlükəsizlik məsələlərini ön plana çıxarır. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, relyefi və iqlim şəraiti bu təhlükələrə qarşı xüsusi həssaslıq yaradır [8].

Azərbaycanda iqlim dəyişmələrinin ümumi mənzərəsi təhlil edilərkən məlum olur ki, son 50 ildə orta illik hava temperaturu təxminən 1,3°C artmışdır. Quraqlıq dövrlərinin tezliyi

yüksəlmiş, ekstremal təbiət hadisələri daha çox müşahidə olunmağa başlamışdır. Yağıntıların illik miqdarı isə bəzi bölgələrdə 10-15% azalmış, digərlərində isə qeyri-bərabər paylanmışdır.

Azərbaycanın əsas su mənbələri olan Kür çayının illik axımının təxminən 70%-i, Arazın isə 60%-i ölkə sərhədlərindən kənarda formalaşır. Ən son məlumatlara görə, Azərbaycanın su resursları iqlim dəyişmələri səbəbindən 15–20% azalmaqdadır. İqlim dəyişmələri nəticəsində Kür və Araz hövzəsində axımın azalması (10–20%) müşahidə olunur. Böyük Qafqaz və Kiçik Qafqaz dağlarında buzlaqların sahəsi 30–40% azalmışdır. Sel və daşqın hadisələrinin intensivliyi artmışdır (xüsusən Qəbələ, Zaqatala, Şəki bölgələrində). Yeraltı su ehtiyatlarının səviyyəsi bir sıra bölgələrdə, xüsusilə Aran zonasındakı artezian hövzələrində xeyli aşağı düşmüşdür [16, s.12-22].

Su resurslarının azalması içməli su təchizatına, enerji istehsalına, xüsusilə, Mingəçevir su anbarının səviyyəsinin enməsi enerji təhlükəsizliyinə və balıqçılığa mənfi təsir göstərib. Su anbarlarının (Mingəçevir, Şəmkir və s.) doluluq səviyyəsi ilbəil dəyişkən xarakter alıb və idarəetməni çətinləşdiribdir. Eləcə də bu amil Cənubi Qafqazda Azərbaycanın ən az meşə örtüyü olan ölkələrdən biri olması (ərazisinin 10-12 faizi təbii meşələrlə örtülüdür) ilə də bağlıdır.

Məqalədə araşdırılan "yaşıl iqtisadiyyat", "yaşıl enerji" anlayışı bir sıra alimlərin tədqiqatlarında işıqlandırılmış və daha obyektiv şəkildə qiymətləndirilmişdir. Məsələn, akademik Urxan Ələkbərovun hələ 2017-ci ildə nəşr olunan "Davamlı İnsan İnkişafı və Ekoloji Sivilizasiyanın Əsasları" əsərində bu anlayış hərtərəfli şəkildə nəzəri mülahizələr əsasında tədqiq olunmuş və "yaşıl iqtisadiyyat" anlayışının izahı açıqlanmışdır. Tədqiqat işində qeyd edildiyi kimi yaşıl iqtisadiyyat ekoloji sivilizasiyaya keçidin əsas mexanizmlərindən biridir və onun həyata keçirilməsi üçün dövlət siyasətində innovativ və ekoloji yanaşmaların tətbiqi vacibdir. Bu gün biz Azərbaycan dövlətinin "yaşıl iqtisadiyyat" konsepsiyasının və sözügedən nəzəri fikirlərin təcrübədə uğurla tətbiqinin və yeni "yaşıl sənaye" şəhərlərinin yaradılmasının şahidi oluruq [5, s.32].

Bu əhəmiyyətli konsepsiya dövlətimizin "Böyük Qayıdış" proqramının tərkib hissəsidir. Çünki Azərbaycan dövləti beynəlxalq arenada təkcə "resurs ixracatçısı" deyil, eləcə də "dəyərlər ixrac edən" aktora çevrilmək prosesini müvəffəqiyyətlə davam etdirir. Dövlətimizin xarici siyasətində yaşanan ən diqqətəlayiq transformasiyalardan biri iqlim ədalətinin tərəfdarı və təşəbbüskarı olaraq "Yaşıl diplomatiya" anlayışını beynəlxalq səviyyədə yumşaq güc modelinin əsas kodlarından biri kimi təqdim etməkdir.

Bu mənada Prezident İlham Əliyev dövlətin hidrosiyasətində adekvat münasibət nümayiş etdirərək bir çox siyasi və iqtisadi tədbirlər həyata keçirir. Bunlardan biri alternativ mənbələrə çıxış imkanlarının tətbiqi, dəniz suyunun duzsuzlaşdırılması texnologiyaları, yağış sularının təkrar istifadəsidir ki, bu sahədə dövlətimiz mühüm nailiyyətlər əldə edib. Belə ki, Xəzər dənizindən suyun təmizlənməsi prosesində SCADA (idarəetmə obyektləri haqqında informasiyaların toplanması, işlənməsi, təsvir edilməsi) sistemlərinin tətbiqi, Neftçala və Salyan bölgələrində pilot duzsuzlaşdırma qurğularının quraşdırılması, o cümlədən şəhər infrastrukturu layihələrində (xüsusən Bakı və Sumqayıt kimi böyük şəhərlərdə) sel sularının idarə olunması və təkrar istifadəsinə yönəlik planlaşdırma işləri dövlət başçısının yürütdüyü siyasətin uğurlu göstəricisidir [9].

Azərbaycanın su çatışmazlığı problemi ilə üz-üzə qalan bəzi bölgələri BMT-nin hesabatlarında "su stressi" zonaları kimi qeyd olunur. Təşkilat bu amili qlobal sülhə təhlükə kimi qiymətləndirərək Azərbaycan Respublikasını iqlim dəyişməsindən ən çox ziyan çəkən 39 ölkədən biri kimi qeyd edib.

Məlum olduğu kimi Azərbaycan Respublikasının ərazisinin 60%-dək hissəsi arid zonaya daxil olmaqla coğrafi mövqeyi iqlim dəyişmələrinin təsirlərinə həssasdır. Bu məsələyə dair daha bir hesabat ABŞ Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsinin iqlim dəyişmələri ilə bağlı

Cənubi Qafqaz regionunun ekologiyasında yaranan ekoloji böhranla bağlı bəyanatları olmuşdır. Belə ki, Dünya Ehtiyatları İnstitutunun hesablamalarına görə, Azərbaycan Respublikasının 2025-ci ildə bir nəfərə düşən su ehtiyatı ən az olaraq 13 ölkədən biri olacağı proqnozlaşdırılır (~972 m^3 /il) [3, s.30-32].

Məsələnin tarixinə nəzər yetirdikdə əslində regionun hidromühitinin qərəzli və məqsədli şəkildə dəyişikliyə məruz qalması aydın olur. Belə ki, Sovet İttifaqının süqutuna qədər SSRİ, İran və Türkiyə Kür və Araz çaylarından istifadə məsələlərini özlərinin üçtərəfli qaydada qəbul etdikləri normativlərə uyğun tənzimləyirdilər. Regionda müstəqil dövlətlərin yaranması ilə regionun həm siyasi, həm də ekoloji mənzərəsi dəyişdi. Üstəlik Ermənistanın 30 il müddətində Azərbaycan Respublikasına qarşı hərbi təxribatı qeyd olunan problemin həllini çətinləşdirdi. Ermənistanın Azərbaycan Respublikasına qarşı hərbi təcavüzü ümumilikdə regionda ekoloji problemlərin həllinə mane olmaqla, yeni və daha ağır ekoloji böhranın yaranmasına səbəb oldu. Çünki Ermənistan ərazisi bütövlükdə Araz çayının yuxarı axınında yerləşərək çayın qollarından içməli su əldə etməklə yanaşı, həm əlverişli ekoloji şəraitdən faydalanır, həm də Araz çayına çirkab, tullantı suların axıdılmasında başlıca rol oynayır. Belə ki, Arazın Azərbaycan ərazisində Kürə qovuşması nəticəsində çirklənmə səviyyəsi hətta normadan artıq həddə çatıb.

Əsasən subtropik iqlimli Azərbaycan Respublikasında suvarma sisteminin inkişafı, regionların su ilə təchizatı vacib məsələdir. Kiçik Qafqaz dağları Azərbaycan Respublikasının su ehtiyatlarının formalaşmasında böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ermənistanın 30 illik işğalı dövründə Azərbaycan Respublikasının bir sıra meliorasiya obyektləri işğalçı dövlətin qeyri-bərabər şəkildə istismarına məruz qalmışdırlar. Bu meliorasiya obyektlərindən Sərsəng, Xaçınçay, Qanlıgöl, Arpaçay, Ağdamkənd su anbarlarını və 160-dan çox su deposunu göstərmək olar [14, s.124-128].

Böyük Qafqaz regionunda Azərbaycanın iqlim dəyişikliyi riskinin idarə edilməsi məqsədilə 2011-2016-cı illərdə BMT-nin YUNEP təşkilatının ekoloji layihələrində iştirakı məqalədə araşdırılan layihələrdən biri kimi diqqət çəkir. 2,7 mln dollar dəyərində olan layihədə məqsəd ölkənin dağlıq bölgələrindəki əhalinin iqlim dəyişkənliyinə uyğunlaşması problemini, sel və daşqınların qarşısının alınmasında operativ tədbirlərin görülməsinə cəlb edilməsini nəzərdə tuturdu.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan-YUNEP əməkdaşlığının faydalı aspektdə inkişafından xəbər verən bir sıra amilləri qeyd etmək olar. BMT-nin Ətraf Mühit Proqramının (YUNEP) Avropa Bürosunun direktoru Kristof Buvyenin Bakıya səfər edərkən Ümumdünya Ətraf Mühit Günü münasibəti ilə "Çoxlu növlər, bir planet, bir gələcək" şüarı ilə ölkədə baş tutan bir sıra tədbirlərdə iştirakı təsadüfi deyildi. Uğurla inkişaf edən Azərbaycan – YUNEP əlaqələrinin nəticəsi idi ki, BMT-nin Ətraf Mühit Proqramı (YUNEP) Dünya Ətraf Mühit Gününün qeyd edildiyi şəhərlər sırasına Avropanın Genuya, Cenevrə şəhərləri ilə birlikdə Azərbaycan Respublikasının paytaxtı Bakı şəhərini daxil etmişdi [3].

Regionun hidrosferasında təhlükələr bu gün də mövcud olduğu halda Cənubi Qafqazda yalnız Azərbaycan dövləti bu sahədə strateji tədbirlər həyata keçirmişdir. Bu səbəbdən dövlətimiz 1992-ci ildə BMT-nin "Sərhədən keçən su axınlarının və beynəlxalq göllərin mühafizəsi və istifadəsi üzrə Helsinki Konvensiyası"na qoşulmuşdur. 1995-ci ildə Azərbaycan BMT-nin "İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyası" və "Paris Sazişi"nə qoşularaq bu prosesin mənfi nəticələrinin qarşısını almağa yönəlmiş aparıcı dövlət kimi iqlim dəyişmələrinin təsirlərinin azaldılması və adaptasiya tədbirlərinin həyata keçirilməsi istiqamətində öhdəliklər götürmüşdür. 1997-ci ilin 30 aprelində bu sənəddə nəzərdə tutulan məsələlərin icrası ilə bağlı Dövlət Komissiyası yaradılmışdır. Bundan başqa Azərbaycan Cənubi Qafqazda su diplomatiyasının gücləndirilməsi istiqamətində 2000-ci ildə transsərhəd

suların ədalətli və səmərəli istifadəsinə dair hüquqi baza yaradan BMT-nin "Su üzrə Sərhədyanı Əməkdaşlıq Konvensiyası"na qoşularaq bu sahədə nümunəvi ölkə kimi uğurlar qazanmışdır [4].

Azərbaycan iqlim ədaləti, humanitar təhlükəsizlik və dayanıqlı inkişaf kimi prinsipləri nəinki regionda, hətta beynəlxalq aləmdə yüksək səviyyədə bəyan edir. Prezident İlham Əliyevin iqlim və sülh layihələri barədə açıqlamaları Azərbaycan diplomatiyasının coğrafiyasının cəsarətli şəkildə genişləndiyinin göstəricisidir. Dövlət başçısı hidrosiyasətdə bərpa olunan enerjinin vacibliyini hər zaman vurğulayaraq Azərbaycanın beynəlxalq "yaşıl enerji" gündəliyinin əsas aktoru olduğunu və bu siyasətin bizim məsuliyyət hissimizin əsas hissəsini təşkil etdiyini qeyd edir: "Qazıntı yanacağı ilə zəngin ölkələr yaşıl enerjiyə keçiddə ön sıralarda olmalıdır. Biz bunu ənənəvi ehtiyatlarımızın çatışmadığına görə etmirik, ona görə edirik ki, neft-qaz satışından əldə etdiyimiz maliyyədən, gəlirlərdən bərpaolunan enerjiyə sərmayə yatırmaq üçün istifadə etməklə töhfə vermək və buna ehtiyacın olduğuna dair ümumi bir anlayış yaratmaq istəyirik. Biz hər il bunu Bakıda görürük. Hər il biz Xəzər dənizinin getdikcə daha da dayazlaşmasının şahidi oluruq. Dəniz kənarında, hətta burada Bakının mərkəzində yaşayan hər kəs bunu görür. Biz iqlim dəyişikliyinin fəsadlarını, təhlükəli fəsadlarını görürük, çaylarımızda su azalır, dağlarımızda qar azalır, Xəzər dənizində suyun səviyyəsi azalır. Əgər biz enerji və əzmlə bu məsələ ilə məşğul olmasaq, hamımız əziyyət çəkəcəyik" [14, s.112].

Bu təşəbbüslər Azərbaycanın İslam dünyası ilə həmrəylik istiqamətində yeni körpülər yaratmaq cəhdlərinə də uyğun gəlir. İqlimlə bağlı maliyyə institutlarının – məsələn, İslam İnkişaf Bankı və Afrika İnkişaf Bankının – bu layihələrə qoşulması Azərbaycanı ideya daşıyıcısı, dəyər təklif edən tərəfdaş kimi tanıdır. Belə ki, 14 noyabr 2024-cü il tarixində İslam İnkişaf Bankı (İİB) ilə Azərbaycan prezidenti və İİB prezidenti arasında imzalanan "Qız qalası iqlimə davamlı su layihəsi" (Maiden Tower Climate Resilient Water Project) çərçivəsində kredit sazişi imzalanmışdır.

Həmçinin Dünya Bankı Azərbaycanın "Yaşıllaşdırma", "dayanıqlı enerji", "iqlimə adaptasiya" kimi prioritet sahələr üzrə yeni Çoxillik Əməkdaşlıq Çərçivəsi (Country Partnership Framework) təsdiq edib. Məsələn: "Bərpa olunan enerji mənbələrinin genişləndirilməsi" (Scaling-Up Renewable Energy Project) layihəsi çərçivəsində Azərbaycana 173.5 milyon dollar kredit ayrılıb ki, məqsəd təkrarolunan enerji mənbələrinin genişləndirilməsi və enerji keçidinin sürətləndirilməsidir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Qarabağı "yaşıl enerji" zonası elan etməklə 2021-ci il mayın 3-də "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərində "yaşıl enerji" zonasının yaradılması ilə bağlı tədbirlər haqqında" sərəncam imzaladı [5, s.3-8]. Sərəncamda göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərində "yaşıl enerji" zonasının yaradılması ilə əlaqədar müvafiq konsepsiyanın və baş planın hazırlanması ilə bağlı dövlətimizin ixtisaslaşmış beynəlxalq məsləhətçi şirkətlərlə birlikdə işbirliyi həyata keçirməsi əsas məqsədlərdəndir [13].

Hazırda xarici sərmayədarlar Azərbaycanın uzunmüddətli, dayanıqlı, ucuz və ekoloji cəhətdən təmiz enerji növləri ilə təmin edilməsi prosesinə həvəs və inamla qoşulublar. Belə ki, 2022-ci ildən etibarən Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının "ACWA Power" şirkəti, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin "Masdar" şirkəti Azərbaycanın yaşıl enerji siyasətində mühüm tərəfdaşlardır.

Onu da vurğulamaq lazımdır ki, ölkəmizdəki hidrostansiyaların digər bərpaolunan enerji növlərindən fərqi xarici sərmayədarlar hesabına deyil, məhz dövlət vəsaiti hesabına reallaşmasıdır. Bugünədək dövlətimiz doqquz su-elektrik stansiyasının inşasını başa çatdırmışdır ki, bu da ölkə əhalisinin əlavə 50 meqavat elektrik enerjisi ilə təmin olunması deməkdir [12].

Azərbaycan BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərindən irəli gələn öhdəliklərə uyğun

olaraq iqlim dəyişmələri və onun mənfi təsirləri ilə mübarizəyə xüsusi önəm verən ölkələr sırasındadır. Prezident İlham Əliyevin 2021-ci il 2 fevral tarixli sərəncamı ilə Azərbaycanın 2030-cu ilə qədər sosial-iqtisadi inkişafa dair milli prioriteti müəyyənləşdirilib. Həmin prioritetlərdən biri olan təmiz ətraf mühit və "yaşıl artım" ölkəsi istiqaməti qarşıya yeni vəzifələr qoyub. Bu prioritetə uyğun olaraq, ölkəmizdə ətraf mühitin sağlamlaşdırılması, yaşıllıqların bərpası və artırılması, su ehtiyatlarından və dayanıqlı enerji mənbələrindən səmərəli istifadənin təmin edilməsi istiqamətində məqsədyönlü işlər aparılır [11].

Bununla yanaşı, Azərbaycan hökuməti tərəfindən 2021-ci ilin noyabr ayında Qlazqo şəhərində keçirilmiş BMT-nin İqlim Dəyişikliyi Konfransında (COP26) baza ili ilə müqayisədə 2050-ci ilə qədər istixana qazı emissiyalarının 40 faizə qədər azaldılması və işğaldan azad edilmiş ərazilərdə "xalis sıfır emissiya" zonası yaradılması niyyəti ifadə olunub [6].

Eyni zamanda, 2022-ci il dekabrın 17-də Rumıniyanın Buxarest şəhərində "Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan, Rumıniya və Macarıstan Hökumətləri arasında yaşıl enerjinin inkişafı və ötürülməsi sahəsində strateji tərəfdaşlıq haqqında Saziş"in imzalanması ölkəmizin bu sahədə potensialının realizə olunmasını və dünyanın enerji bazarında əhəmiyyətli rolunun daha da yüksəlməsini şərtləndirir. Bu amil həm də bərpa olunan enerjinin Qara dəniz vasitəsilə Avropaya çıxışına geniş imkanlar açır [8].

Dövlət başçısının qəbul etdiyi digər bir mühüm sənəd "Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illər üçün sosial-iqtisadi inkişaf strategiyası"dır. Bu sənəddə elektrik enerjisi istehsalında bərpaolunan enerji mənbələrinin payının 2026-cı ilədək 24 faiz, 2030-cu ilədək isə 30 faizə çatdırılması hədəf kimi müəyyənləşdirilib. Bunun mühüm hissəsi hidroenerji layihələrinin payına düşür. Məsələn, Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda yenidən qurulan Suqovuşan HES, Kəlbəcər HES, Tərtər HES kimi stansiyalar artıq istismara verilib.

Üzərinə götürdüyü öhdəliklərə sadiqlik, Azərbaycan Prezidenti tərəfindən elan edilmiş "Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili" təşəbbüsü çərçivəsində uğurlu fəaliyyət və yeni təşəbbüslər Azərbaycanı dünyada qlobal iqlim siyasətinə böyük töhfə verən uğurlu nümunə kimi tanıdır. Məhz belə bir qlobal çağırışlar fonunda Azərbaycan öz strateji rolunu daha da möhkəmləndirərək BMT-nin COP29 Sammitinə ev sahibliyi etməklə dünyaya yeni mesaj verdi: "Bəli, biz enerji dövlətiyik, amma biz həm də məsuliyyət daşıyan sivil dövlətik". Prezident İlham Əliyevin 30-cu "Caspian Oil and Gas", 13-cü "Caspian Power" və "Baku Energy Forum"un açılışında çıxışı bu mövqeni aydın şəkildə ortaya qoydu. O qeyd etdi ki, Azərbaycanın yaşıl enerji gündəliyi olduqca iddialıdır. Neft və qazla zəngin olan ölkənin xarici investorlarla bərabər yaşıl enerjiyə sərmayə qoyması bizim məsuliyyətimizi nümayiş etdirir. Bu həm də yaşıl gücün arxasında möhkəm iqtisadi dayağın olduğunu göstərir [13].

Azərbaycan üçün iqlim dəyişmələrinin yaratdığı hidrotəhlükələr real və artan təhdid təşkil edir. Lakin düzgün planlaşdırma və dayanıqlı yanaşmalarla bu risklər minimuma endirilə bilər. Bunun üçün iqlim proqnozlaşdırma modellərinin təkmilləşdirilməsi, transsərhəd su siyasətində diplomatik alətlərin gücləndirilməsi, aqrar sektorda su effektivliyinin artırılması, əhalinin su istehlakı mədəniyyətinin formalaşdırılması daha məqsədəuyğundur.

Hidrotəhlükəsizliyin gücləndirilməsi üçün dayanıqlı idarəetmə və adaptasiya strategiyaları

Azərbaycanın su ehtiyatları əsasən çay sularından, göllərdən, yeraltı sulardan və atmosfer yağıntılarından ibarətdir. Respublikada illik ümumi su ehtiyatları təqribən 30 milyard m³ təşkil edir. Bunun təxminən 70%-i transsərhəd suların (Araz, Kür və s.) payına düşür.

Kür-Araz çayları transsərhəd xarakter daşıdığına görə bu gün onların istifadəsi və idarə edilməsi siyasi müstəviyə çıxarılıb. Su

ehtiyatlarının siyasiləşdirilməsinin səbəbləri transsərhəd su mənbələri Kür və Araz çayları bir neçə ölkədən keçdiyi üçün bu çayların istifadəsində dövlətlər arası birgə razılaşmanın olmaması ilə bağlıdır. Xüsusilə Ermənistanın Azərbaycanın su resursları üzərində qarşıdurmaları (30 il ərzində Ermənistanın işğal altında saxladığı ərazilərdə su ehtiyatlarından birtərəfli qaydada istifadə etməsi) bu sahədə əsas problem olaraq qalmaqdadır [7].

Həmçinin İran, Ermənistan, Türkiyə və Gürcüstanda Kür və Araz çaylarında aparılan tənzimləyici tədbirlər (su anbarları, tullantıların buraxılması) suyun keyfiyyətinə və miqdarına mənfi təsir göstərir [15, s.85-90].

Bu gün yaşıl enerjinin çoxaspektli tətbiqini Qarabağ bölgəsi və ətraf rayonlarda müşahidə edirik. Prezident İlham Əliyev 2021-ci il fevralın 14-də Laçın rayonunun Güləbird kəndində regiondakı infrastrukturun elektrik enerjisi ilə təmin olunmasında mühüm rol oynayacaq ilk su elektrik stansiyasının açılışını etdi. Bu stansiya 8 meqavat gücə malik olmaqla işlədiyi zaman yaranan artıq generasiya gücü Həkəri çayından səmərəli istifadəyə imkan verir. Dövlət başçısının qeyd etdiyi kimi Ermənistanın təkcə Laçın rayonunda 5 su elektrik stansiyasını, Kəlbəcər rayonunda 12 su elektrik stansiyasını yararsız vəziyyətə salmasına baxmayaraq, Azərbaycan dövləti əhalinin su ehtiyatları ilə səmərəli təminatı üçün bütün mümkün vasitələrdən istifadə etməkdədir [10].

Azərbaycanın strateji tədbirlərindən birini su idarəçiliyində rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi və innovativ yanaşmalar təşkil edir. Bu gün dövlətimiz bu texnologiyaların mövcud vəziyyətə təsiri, tətbiq sahələri və perspektiv imkanları dəyərləndirməklə bərabər beynəlxalq təcrübənin milli təcrübə ilə inteqrasiyasına nail olub. Ölkəmizdə 2020-ci ildən etibarən “Su ehtiyatlarının idarə olunması üzrə Dövlət Komissiyası” yaradılıb. İqlim dəyişmələrinin su balansına təsirini minimuma endirmək məqsədi daşıyan bu qurumda su ehtiyatlarının rəqəmsal monitorinq sistemi qurulur – su anbarlarında, çaylarda və suvarma kanallarında real vaxt rejimində məlumat toplanır.

Bu səbəbdən rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi və innovativ yanaşmalar xüsusilə Qarabağ regionunda yeni imkanlar açır. Sözügedən innovativ texnologiyalardan aşağıdakıları qeyd etmək vacibdir:

1. Rəqəmsal Su Monitorinq Sistemləri - Ağdam layihəsi bu yanaşmanın praktiki tətbiqidir.

Ağdam şəhərinin içməli su, kanalizasiya və yağış sularının idarə edilməsinə dair “Smart Water” layihəsində SCADA sistemləri (Supervisory Control and Data Acquisition - real vaxt hidravlik modelləşdirmə və avtomatik nasos tənzimləməsi şəbəkə səmərəliliyini və daxili sərfiyyatı optimallaşdıra bilir) su təchizatı və kanalizasiya sistemlərinin real vaxtda izlənməsinə imkan yaradır. Bu sistem vasitəsilə su quyularının məhsuldarlığı, anbar səviyyələri, su keyfiyyəti göstəriciləri (təzyiq, səviyyə, temperatur və sair) onlayn monitorinqə qoşulacaq, hidravlik idarəetmə da real vaxt rejimində həyata keçiriləcəkdir. Bu, uzaqdan idarə və avtomatik tənzimləmə ilə su təminatının dayanıqlığını artırmağa xidmət edəcəkdir.

2. Uzaqdan zondlama sistem layihəsi (Water Accounting Tool) (WAT) - peyk əsaslı uzaqdan zondlamadan istifadə edilərək su hesablaması pilotları vasitəsilə həyata keçirilir.

Dünya Bankının və Azərbaycan hökumətinin dəstəklədiyi bu yanaşma Azərbaycanda pilot səviyyədə tətbiq olunur. Su sektorunun modernləşdirilməsi layihələrində (Water Accounting Tool – WAT), su sərfi və sulama performansının monitorinqi aparılması nəzərdə tutulur. Bu alətlər əkin sahəsinin su tələbatı, irriqasiya effektivliyi və rezervuar su həcmlərinin dəyişmələrini göstərir. Peykdən alınan məlumatların inteqrasiyası ilə su hesabı alətləri sulama sxemlərinin resurs planlaşdırması üçün istifadə edilir.

3. Sensor texnologiyaları – çayların su səviyyəsi, axım sürəti və keyfiyyət göstəricilərinin monitorinqi.

4. Coğrafi İnformasiya Sistemləri (GIS).

5. Su resurslarının xəritələnməsi.

6. Su obyektləri ilə bağlı risklərin modelləşdirilməsi (daşqın, quraqlıq və s.).

7. Süni İntellekt və Data Analitikası.
8. Su sərfiyyatının proqnozlaşdırılması.
9. Optimal paylama sistemlərinin dizaynı.

Eləcə də Zəngilanın 2-ci və 3-cü Ağalı kəndlərinin inkişaf etdirilməsilə əlaqədar tətbiq olunan birinci "Ağıllı kənd" pilot layihəsi bu yeni texnologiyaların tərkib hissəsidir. Bu layihədə tətbiq olunan yenilik bərpaedilən enerji qurğusu –"Arximed" turbin tipli yeni texnologiyadır. 19 oktyabr 2022-ci ildə Həkəri çayı üzərində Arximed turbini tipli su elektrik stansiyasını işə salan dövlət başçısı İlham Əliyev stansiyanın ən böyük üstünlüyünü - təzyiqsiz sudan enerji istehsal etmə funksiyasını yüksək qiymətləndirdi. O, vurğuladı ki, Azərbaycan dövləti bundan sonra hətta artıq qalan enerjini xarici dövlətlərə ixrac etməyə nail olacaqdır [12].

İkinci Qarabağ müharibəsinin qalibiyyətli nəticələrindən biri olan "Qız qalası" və "Xudafərin" su anbarlarında yeni hidrotexnologiyanın geniş tətbiqini müşahidə edirik. Əslində "Qız qalası" hidroqovşağı layihəsi hidroelektrik enerji istehsalı və suvarma işlərini həyata keçirmək üçün planlaşdırılmışdı. Ermənistanın işğal aktından sonra Azərbaycan Respublikası və İran İslam Respublikası arasında bu istiqamətdə əməkdaşlıq dayandırıldı. Baxmayaraq ki, İran İslam Respublikası növbəti illərdə təktərəfli surətdə "Qız qalası" su qovşağının və su elektrik stansiyalarının tikintisini apardı, lakin 1993-cü ildə Ulu Öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra "Qız qalası" hidroqovşağı ilə bağlı məsələ yenidən siyasi müstəviyə gətirildi. 1994-cü ilin 28 iyun - 2 iyulunda Prezident Heydər Əliyev İrana ilk rəsmi səfər edərkən bu sahədə böyük nailiyyət əldə etdi. Səfər zamanı layihənin tikintisinin davam etdirilməsi ilə bağlı tərəflər memorandum imzaladılar.

2016-cı ilin fevralın 23-də bu sahədə Azərbaycan Respublikası və İran İslam Respublikası arasında daha bir saziş imzalandı. Saziş Araz çayı üzərində "Xudafərin" və "Qız qalası" su qovşaqlarının tikintisi və bu sahədə səmərəli əməkdaşlığı nəzərdə tuturdu. Eyni zamanda imzalanan sənədə əsasən İran İslam Respublikası Azərbaycan Respublikasının suveren ərazi bütövlüyünü yüksək səviyyədə tanıdığını bəyan etmişdir. Bu sazişlə "Xudafərin" və "Qız qalası" hidroqovşaqlarının inşası istiqamətində uğurlu əməkdaşlığın təməli qoyuldu [14, s.205-219].

Beləliklə, 2020-ci ilin 18 oktyabrında Azərbaycan Ordusunun uğurlu hərbi əməliyyatları nəticəsində "Xudafərin" və "Qız qalası" hidroqovşaqları Ermənistanın işğalından azad olundu. Hər iki dövlət arasında hidroqovşaqların və hər iki su anbarının yenidənqurulma məsələləri ilə bağlı mütəmadi şəkildə görüşlər keçirilmiş və bu sahədə bir sıra sənədlər imzalanmışdır. Razılaşmada qeyd olunurdu ki, İran dövləti su anbarının tikintisinə təxminən 86,9 milyon dollar vəsait ayıracaqdır. Eyni zamanda İran tərəfi 21 mart 2021-ci ilə qədər Qız qalası su anbarını istismara verməsini qarşıya məqsəd qoysa da anbarın istismarı 2024-cüilədək uzadıldı [13].

2022-ci ilin noyabrında Azərbaycan Ordusunun daha bir qalibiyyəti Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonunun bir hissəsi olan Laçın şəhərində Qaragöl su hövzəsinin işğaldan azad etməsi oldu [14, s.131]. Məlum olduğu kimi, 1930-40-cı illərdəki sovet dövrünün fiziki xəritələrində Azərbaycanın tarixi ərazisinə daxil olan Qaragöl su obyektinin 70% hissəsinin Ermənistan SSR-ə, qalan 30%-nin isə Azərbaycan SSR-ə məxsusluğu göstərilirdi. Ümummilli Lider Heydər Əliyev Azərbaycan SSR-yə rəhbərlik etdiyi illər ərzində bu məsələni dəfələrlə sovet hakimiyyəti qarşısında qaldırmış və ərazinin Azərbaycanın tarixi torpaqları olması faktını müdafiə etmişdir.

Təkcə Azərbaycanın deyil, eyni zamanda Cənubi Qafqaz regionunun hidro mühitində əhəmiyyətli rol oynayan Qarabağ regionu və ətraf yeddi rayonun işğaldan azad olunması regionun su təsərrüfatında əsaslı inkişafın başlanmasına geniş imkanlar açıb. Sərsəng su anbarı 100 min hektarlıq kənd təsərrüfatı sahəsini suvarma qabiliyyətindədir. Azad olunan ərazilərdə əlavə 15 min hektar torpaq sahəsinin inşa olunacaq su anbarları vasitəsilə suvarılma imkanları ölkənin ekologiyasında mühüm

uğurların əldə edilməsindən xəbər verir. Bundan əlavə, Xudafərin su anbarı vasitəsilə respublikanın 75 min hektar torpaq sahəsinin su təminatı icra edilərək Cəbrayıl və Zəngilan ərazisində 30 illik fasilədən sonra yenidənqurma tədbirləri reallaşmağa başlayıb.

Qarabağın azadlığı bölgədə eyni zamanda böyük turizm, idman potensialının canlanmasına zəmin yaradıb. Xüsusilə, zəngin təbiətə və strateji əhəmiyyətə malik Suqovuşan su hövzəsində beynəlxalq idman turnirlərinin keçirilməsi dövlətimizin qısa zamanda Qarabağda yüksək səviyyədə həyata keçirdiyi layihələrin bariz nümunəsidir.

Digər bir amil regional əməkdaşlığın olmaması ilə əlaqəlidir. Cənubi Qafqaz ölkələri arasında su resurslarının birgə idarə olunmasına dair genişmiqyaslı mexanizmlər mövcud deyil. Bir sözlə 30 ildən artıq dövr ərzində siyasi münasibətlərin gərgin olması bu əməkdaşlığa mane olmuş, hələ də bürokratik əngəllər aradan qaldırılmamış və regional dövlətlərin milli qanunvericiliyində hüquqi boşluqlar mövcuddur.

Azərbaycan hökuməti iqlim dəyişmələrinin su ehtiyatlarına təsirini azaltmaq üçün hidrosiyasətdə bir sıra strateji tədbirlər və layihələr həyata keçirmişdir. Hətta region dövlətlərinə bu istiqamətdə təklif olunan layihələr də mövcuddur. Bunlardan su resurslarının inteqrasiyalı idarə olunması (Kür-Araz hövzəsi üzrə vahid idarəetmə modelini), su itkilərinin azaldılması və suvarma sistemlərinin modernləşdirilməsi, alternativ su mənbələrinin (yağış sularının yığılması, təkrar istifadə) inkişafı, regional əməkdaşlıq (Gürcüstan, Türkiyə, İranla transsərhəd su razılaşmalarının gücləndirilməsi) kimi təkliflər paketini qeyd etmək lazımdır [1].

Həmçinin bu sahədə Azərbaycan hökuməti 2021-ci ildə qəbul etdiyi “2021-2030-cu illər üçün Milli İqlim Fəaliyyəti Planı” və “Su ehtiyatlarının idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi üzrə Dövlət Proqramı” çərçivəsində aşağıdakı istiqamətləri prioritet kimi müəyyənləşdirmişdir:

- Su ehtiyatlarının inteqrasiyalı idarəedilməsi;
- Yeni su anbarlarının və suvarma sistemlərinin modernləşdirilməsi;
- Rəqəmsal monitorinq sistemlərinin yaradılması.

Bütün bunlara baxmayaraq Azərbaycan hökuməti tərəfindən 2023-cü ildə qəbul olunmuş “Azərbaycan Respublikasının 2035-ci ilə qədər Su Təhlükəsizliyi Strategiyası”nda regional əməkdaşlıq əsas prioritetlərdən biri kimi müəyyən edilmişdir. [2] 2020–2040-cı illəri əhatə edən Milli Su Təhlükəsizliyi Strategiyasında aşağıdakı hədəflər yer alır:

– Kür-Araz çayları üzrə informasiya mübadiləsinin artırılması;
– İran, Gürcüstan və Türkiyə ilə su məsələləri üzrə ikitərəfli komissiyaların fəaliyyətinin gücləndirilməsi;
– Regional səviyyədə ortaq layihələrin (hidrotexniki qurğular, monitorinq sistemləri) həyata keçirilməsi.

Əsas məqsəd ölkənin su ehtiyatlarının qorunması, səmərəli idarə olunması və əhalinin, kənd təsərrüfatının, sənayenin suya olan tələbatının dayanıqlı şəkildə təmin olunmasıdır. Su idarəçiliyində institusional islahatlar yaradılmasını nəzərdə tutan bu sənədə əsasən yaradılmış Yeni Su Komissiyası “bir pəncərə” prinsipi əsasında hidrostrategiyanın inkişafına istiqamətlənib. Onu da qeyd etmək vacibdir ki, layihəyə əsasən texnoloji modernizasiya və rəqəmsallaşma su itkisini azaltmaq üçün ağıllı su ölçü sistemləri tətbiqini həyata keçirəcəkdir.

Bununla belə qeyd etmək lazımdır ki, transsərhəd çaylarla bağlı regional birgə razılaşdırılmış protokol mövcud olmadığından transsərhəd su ehtiyatlarının istifadəsinə dair problemlər tam həllini tapmamışdır. Bunun əsas səbəblərindən biri xüsusilə Ermənistanda texnoloji və institusional inkişafın müasir normalara uyğunsuzluğu, üstəlik bu ölkədə su ehtiyatlarının monitorinqində hökumətin məqsədli məhdudiyyətlər tətbiq etməsi, idarəet-

mədə müasir texnologiyalardan istifadənin aşağı səviyyədə olması ilə bağlıdır.

Bundan başqa hidrosiyasətdə regional əməkdaşlığın gücləndirilməsi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Su strategiyasında regional əməkdaşlığın gücləndirilməsi Azərbaycanın bu çağırışlara cavab olaraq verdiyi reaksiya isə məhz yeni dünya nizamının tələblərinə uyğun yanaşmadır. Xüsusilə, Azərbaycanın təşəbbüsləri bir daha öz unikal mövqeyini sübut edir. Belə ki, dövlətimiz bir tərəfdən az inkişaf etmiş ölkələr üçün dəstək platformasıdırsa, digər tərəfdən beynəlxalq təhlükəsizlik diskursuna yeni paradiqma daxil edən konseptual mərkəz kimi çıxış edir. Hətta Azərbaycan dövləti bu sahədə regional əməkdaşlıq mexanizmlərinin vacibliyini üstün tutaraq BMT, Avropa İttifaqı və digər beynəlxalq qurumların vasitəçiliyi ilə regional su resurslarının birgə idarə olunmasında təşviq və monitorinq proseslərinə böyük imkanlar yaratmışdır.

Azərbaycan dövlətinin həm beynəlxalq, həm də regional əməkdaşlıqda təklif etdiyi prinsipləri aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar:

- iqlim adaptasiyası üzrə vahid milli koordinasiya sistemi yaradılmalıdır;
- yaşıllaşdırılmış energetika və su resursları siyasəti bir-birinə inteqrasiya edilməlidir;
- süni intellekt və peyk müşahidəsi texnologiyalarından istifadə su idarəçiliyinin səmərəliliyinə xidmət etməlidir;
- cəmiyyətin ekoloji maarifləndirilməsi – iqlim və su təhlükəsizliyi arasında əlaqələr ictimai səviyyədə icra edilməlidir.

Nəticə

İqlim dəyişmələri bütün ölkələrin davamlı inkişafına və təhlükəsizliyinə təhdid törədən qlobal problemlərdən biridir. İqlim dəyişmələri yalnız dövlətlərin sosial-iqtisadi rifahına deyil, sadə insanların gündəlik həyatlarına və yaşam tərzlərinə birbaşa və ya dolayı yolla təsir göstərir, əsas insan hüquqlarının müdafiəsi və təminatı baxımından bir sıra ciddi çətinliklər yaradır.

Son onilliklərdə iqlim dəyişmələri bütün dünya kimi Azərbaycanı da əhatə etmişdir. Azərbaycanın iqlim dəyişmələrinin hidrotəhlükəsizlik sahəsində ciddi risklərlə qarşılaşdığı artıq açıqdır. Lakin ölkədə həm dövlət, həm yerli, həm də regional səviyyədə qəbul edilmiş strategiyalar, texnoloji həllər və beynəlxalq əməkdaşlıq imkanları mövcuddur ki, bunlar düzgün yönəldilərsə hidrotəhlükəsizliyi artırmaq mümkündür.

Belə ki, hidrotəhlükəsizlik yalnız texniki və ya ekoloji məsələ deyil, həm də sosial, iqtisadi və geosiyasi əhəmiyyət daşıyır. Dayanıqlı cavab imkanları düzgün idarəetmə, regional əməkdaşlıq və elmi innovasiyalar üzərində qurulmalıdır. Azərbaycanın iqlim adaptasiyası siyasəti su resurslarının qorunması ilə bağlı uzunmüddətli milli təhlükəsizlik prioriteti kimi qəbul edilməlidir.

Əsas məsələ bu tədbirlərin davamlılığının təmin olunması, elmi tədqiqatların gücləndirilməsi və regiondakı su siyasətində qarşılıqlı faydalı və ədalətli əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsidir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi (2023). İqlim Dəyişmələri üzrə Milli Hesabat.https://eco.gov.az/az/hidrometeorologiya/iqlim-deyismeleri
2. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Sərəncamı https://e-qanun.az/framework/58314
3. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və Azərbaycan arasında Dayanıqlı İnkişaf üzrə əməkdaşlığa dair çərçivə sənədi. https://azerbaijan.un.org/sites/default/files/202106/azerbaijan%20unsdcf%202021-2025_final%20signed_aze_0.pdf - 96 s.
4. BMT-nin hesabatı: Su böhranı qlobal sülhə təhlükə törədir. Azərbaycan qəzeti 13 oktyabr 2025. https://azerbaijan-news.az/az/posts/detail/bmt-nin-hesabati-su-bohrani-qlobal-sulhe-tehluke-toredir-1711538843
5. Ələkbərov, U.K. Davamlı İnsan İnkişafı və ekoloji sivilizasiyanın əsasları: / Dərslik. Bakı, Təhsil, 2013, 222 s.
6. Əliyev, İ.H. İnkişaf - məqsədimizdir: [113 cilddə] / İ.H. Əliyev. -Bakı:Azərnəşr, - c.38. - 2017. - 402 s. https://files.preslib.az/projects/ilhamaliyev/ebooks/im_G3l6rSzh.pdf
7. Guliyev A. Sustainable agriculture through qanat systems in Karabakh: Water and soil characteristics in the context of climate change. DergiPark https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/4041292
8. İqlim dəyişikliyi və insan hüquqları: ombudsmanların və milli insan hüquqları təsisatlarının rolu mövzusunda təşkil olunan Beynəlxalq Bakı Forumunun iştirakçılarına 2 oktyabr 2024 https://president.az/az/articles/view/66978
9. Mikayilov Z. Azerbaijan can improve water supply by investing in Caspian Sea desalination. https://report.az/en/cop29/zaur-mikayilov-azerbaijan-can-improve-water-supply-by-investing-in-caspian-sea-desalination
10. Prezident İlham Əliyev: Güləbird Su Elektrik Stansiyasının istismara verilməsinin çox böyük rəmzi mənası var. fevral 15, 2021.https://azertag.az/xeber/prezident_ilham_aliyev_gulebird_su_elektrik_stansiyasinin_istismara_verilmesinin_chox_boyuk_remzi_menasi_var_video-1712451
11. Prezident İlham Əliyevin "yaşıl" enerji siyasəti. 25 dekabr, 2024. Xalq qəzeti.https://www.xalqqazeti.az/az/siyaset/208195-prezident-ilham-eliyevin-yasil-enerj
12. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur yaşıl enerji zonası olacaq: oktyabr 6, 2021. https://www.azerbaijan-news.az/posts/detail/qarabag-ve-serqi-zengezur-yasil-enerji-zonasi-olacaq-1633466251.
13. Qlobal iqlim dəyişmələrinə qarşı fəaliyyətin Azərbaycan modeli və onun bioloji əhəmiyyəti 5 mart, 2024. https://azertag.az/xeber/qlobal_iqlim_deyismelerine_qarsi_fealiyyetin_azerbaycan_modeli_ve_onun_bioloji_ehemiyyeti-2945591
14. Qurbanov S. (Urxan Ələkbərovun elmi redaktorluğu ilə) İlham Əliyevin ekoloji siyasəti Dayanıqlı inkişaf və yaşıl dünya (2003 - 2023) 3 cilddə, Bakı, 2023.https://ebooks.az/az/book/lKOmkI4
15. Şıxıyev R., İmanov F. Azərbaycanın su ehtiyatlarının müasir dəyişmələri və inteqrasiyalı idarə edilməsi. Bakı, 2021. 352 s. https://www.ebooks.az/az/book/dSqpr23
16. South Caucasus Regional Water Management Program (USAID). 33 s. https://unece.org/fileadmin/DAM/env/water/cwc/joint_bodies/presentations/SCWP%20_%20Oct%2024%202007.pdf

Açar sözlər: *iqlim dəyişmələri, hidrotəhlükəsizlik, su resursları, dayanıqlı inkişaf, Azərbaycan*

Yegana Bakhshiyeva

Institute of Philosophy and Sociology of ANAS,
Department of Return Policy to Western Azerbaijan and Armenian Studies,
Senior Researcher, Ph.D. in Political Science

CLIMATE CHANGES AND HYDROLOGICAL SAFETY: SUSTAINABLE IMPACT MECHANISMS IN AZERBAIJAN

ABSTRACT

Today, climate change is one of the main factors threatening socio-economic and environmental stability on a global scale. The issue of preventing the serious consequences of global warming, the sharp climate changes that the international community are concerned, and the threats to human health are extremely urgent. The decline in water resources, the increase in extreme weather events, and the difficulties in accessing water pose a serious threat, especially for countries with semi-desert climates. This article analyzes the level of resilience of Azerbaijan to climate change in terms of hydrosecurity and examines the strategies and existing opportunities to respond to these risks in the context of regional hydrosecurity from scientific and practical aspects. At the same time, strategies such as water management, regional cooperation, and the application of green technologies are emphasized.

The aim of the research is to assess the existing technological and institutional measures in the region, present the current state of water resources for Azerbaijan with scientific and statistical data, and analyze changes in future water resources predicted by climate models. It also aims to analyze the risks posed by climate change in the field of water security for Azerbaijan, evaluate existing state strategies, and demonstrate sustainable response capabilities.

Keywords: *climate change, hydrosecurity, water resources, sustainable development, Azerbaijan*

Егяна Бахшиева

Старший научный сотрудник отдела Политики возвращения в Западный Азербайджан и арменоведения Института Философии и Социологии Национальной Академии Наук Азербайджана, доктор философии по политическим наукам

ИЗМЕНЕНИЕ КЛИМАТА И ГИДРОБЕЗОПАСНОСТЬ: СРЕДСТВА УСТОЙЧИВОГО ВЛИЯНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА

РЕЗЮМЕ

Сегодня изменение климата является одним из основных факторов, угрожающих социально-экономической и экологической стабильности в глобальном масштабе. Чрезвычайно актуален вопрос предотвращения серьезных последствий глобального потепления, резких изменений климата, которые беспокоят и тревожат мировое сообщество, и угроз здоровью людей. Сокращение водных ресурсов, рост числа экстремальных погодных явлений и трудности с доступом к воде представляют серьезную угрозу, особенно для стран с полупустынным климатом. В данной статье анализируется уровень устойчивости Азербайджана к изменению климата с точки зрения гидробезопасности, а также рассматриваются стратегии и существующие возможности реагирования на эти риски в контексте региональной гидробезопасности с научного и практического аспектов. При этом особое внимание уделяется таким стратегиям, как управление водными ресурсами, региональное сотрудничество и применение зеленых технологий.

Целью исследования является оценка существующих технологических и институциональных мер в регионе, представление текущего состояния водных ресурсов Азербайджана с научными и статистическими данными и анализ изменений будущих водных ресурсов, прогнозируемых с помощью климатических моделей, а также анализ рисков, связанных с изменением климата, в сфере водной безопасности Азербайджана, оценка существующих государственных стратегий и демонстрация возможностей устойчивого реагирования.

Ключевые слова: *изменение климата, гидробезопасность, водные ресурсы, устойчивое развитие, Азербайджан*

DOI:https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.324

S İ Y A S İ N Ə Z Ə R İ Y Y Ə
P O L I T I C A L T H E O R Y

UOT 342.34

XALİD NİYAZOV

Bakı Dövlət Universitetinin
Beynəlxalq münasibətlər kafedrasının dosenti,
siyasi elmlər doktoru

e-mail: xalid-555@mail.ru

AZADLIQ VƏ ƏDALƏT KONSEPSİYASI STRATEJİ DÜŞÜNCƏ PARADİQMASI KİMİ

Giriş

Bəşər cəmiyyətinin, şüurlu toplumun yarandığı ilk gündən azadlıq və ədalət ideyası öncə cəmiyyətdəki ictimai münasibətlərin mahiyyətində, daha sonra isə insanların davranış və baxışlar sistemində əsas və aparıcı vektora çevrilmişdir. Müasir dünyanın günümüzdəki gerçəkləri bizi belə bir rasional-məntiqi nəticəni qəbul etməyə sövq edir ki, ciddi nizam mütləq şəkildə azadlıq ideyasını institutlaşdırmalıdır. Həqiqətən də, yeniliyin müjdəçisi olan modern dövrü ilk növbədə elə azadlıq dövrü kimi təşəkkül tapmışdır. O, şüurlara hakim kəsilmiş bir ideya olaraq qalmadı, düşüncənin modallığına çevrilməklə bütövlükdə çoxşaxəli sosial reallığın dərk edildiyi və refleksiya olunduğu bir dili formalaşdırdı. Daha doğrusu, müvafiq konseptlərdə ifadə olunmuş və ən azı özünün yaranma və təşəkkülü prosesində bir-birindən tamamilə fərqli bir neçə dildən söhbət gedə bilər. Beləliklə, əvvəlcə T.Hobbs tərəfindən bitmiş bir forma alan klassik ingilis azadlıq konsepti sonradan iki fərqli, lakin əlaqəli – hobbsvari və lokkvari (Con Lokk) diskurslarla inkişaf etdi. [8, s.48-65]

1. Azadlıq və ədalət: əsas fəlsəfi-siyasi yanaşmalar

1.1. Azadlıq fenomeni. Azadlıq dedikdə nə başa düşürük?

Məlum bir həqiqətdir ki, bəşər cəmiyyətinin dialektika prosesi azadlıq kimi fəlsəfi bir kateqoriyanın iştirakı olmadan sadəcə mümkünsüz görünür. Yarımsərlövhədə qoyulan suala potensial cavablardan biri kimi belə bir tezisi səsləndirə bilərik ki, azadlıq – hər bir insanın sahib olduğu təsəvvür və istəklərə uyğun hərəkət etmək üçün ideal fürsətdir.

İnsan azadlığı öz mənşəyini birbaşa özünün təbiətində tapır; bununla belə o, zərurət kimi bir anlayışla yanaşı nəzərdən keçirilməlidir. Belə bir həqiqəti idrak etməliyik ki, təbiətində bərabərlik və ədalət anlayışlarının olmadığı azadlıq əsil azadlıq sayıla bilməz.

Azadlığın bir başqa rakursdan səciyyəsi onun sosial dəyər kimi qəbul edilməsi ilə bağlıdır. Azadlıq hadisəsi insanların həyatın ən müxtəlif xarici müdaxilələrinə qarşı qapalı, təhlükəsiz şəxsi mühit yaratmaq istəyindən irəli gəlir. Buna baxmayaraq, insanların qarşılıqlı fəaliyyətinin sosial proseslərinin

aktual quruluşu azadlıq prinsipinin həyata keçirilməsi çərçivəsində bəzi məhdudiyyətləri nəzərdə tutur; belə ki, birinin qeyri-məhdud azadlığı digərinin eyni dərəcədə məhdudiyyətsiz azadlığına birbaşa təhdid sayıla bilər.

Beləliklə, bir insanın azadlığının hüdudlarını digərinin azadlığı çərçivələyir: sosial qarşılıqlı əlaqə prosesi cəmiyyətdə insan fəaliyyətinin ədalətli sosial tarazlığın qorunmasına yönəlmiş mövcud normalara uyğun olaraq tənzimlənməsidir. Qərb siyasi-fəlsəfi düşüncəsində azadlıq və ədalət çox vaxt bir-birinə qarşı qoyulan, lakin bəzən də biri digərini qarşılıqlı şəkildə tamamlayan konsepsiyalar kimi çıxış edir. Qərb liberal demokratiyasında bu dəyərlər, xüsusilə siyasi qərarvermədə və strateji planlamada prioritet hesab olunur.

1.2. Qərb fəlsəfi ənənəsində azadlıq və ədalət

Qərb siyasi fəlsəfəsində azadlıq və ədalət anlayışları əsasən fərdin hüquqları və sosial müqavilə nəzəriyyələri çərçivəsində dəyərləndirilmişdir. İngilis filosofu Con Lokk azadlığı fərdi hüquqların qorunması ilə əlaqələndirmiş və belə hesab etmişdir ki, təbii hüquqlar – həyat, azadlıq və mülkiyyət – dövlətin qoruma altına aldığı əsas obyektə çevrilməlidir [11, s.188].

Əgər Hobbs ingilis kimliyinin əsasını qoymuşdusa, Lokk ABŞ-ın qurucu atalarının yolunu tutaraq amerika siyasi sisteminin formalaşmasının əsas aktoruna çevrildi. Eyni zamanda, Hobbs tərəfindən təklif edilən konseptin, əslində, onu özünəməxsus etatizm kimi xarakterizə etmək daha doğru olardı, əsas xüsusiyyəti – bir çox cəhətdən dünyanın normativ ingilis siyasi mənzərəsinin bir hissəsinə çevrilərək, sonradan ingilis liberalizminin Adam Smit, David Ricardo, Con S. Mill və Ceyms Mill kimi nəhəng sütunlarının da təmsil olunduğu ingilis mütəfəkkirlərinin əsərlərində öz layiqli yerini tapdığı gerçəklikdən ibarət idi.

İngilis azadlıq konseptinə başlıca məqamlarda qütbvari əks mövqedə qərar tutmuş orijinal fransız azadlıq konsepsiyasını da fərqləndirmək mümkündür. Əsas fərq onun ardıcıl olaraq anti-etatikliyindədir; burada dövlət artıq azadlığın qarantı və qoruyucusu deyil, hər öz gücünü göstərdikdə həqiqi azadlığın qeyb olduğu potensial uzurpator kimi çıxış edir. Onun əsas elementlərinə fransız maarifçilərinin, ilk növbədə F.Volter, J.J.Russo və Ş.Monteskyenin əsərlərində təsadüf edirik.

Alman fəlsəfəsinin klassik mərhələsində formalaşmış alman azadlıq konsepsiyasını fərqləndirməyin mümkünlüyü barədə də bəhs etmək mümkündür: bunu İmmanuel Kantın, İohan Qotlib Fixtenin, Georq Hegel və Karl Marksın əsərlərində müşahidə etmək mümkündür. Bu konsept istifadəsinə ehtiyac duymadıqlarına görə imtina etdikləri fransız və ingilis təsəvvürlərini sintez edir. Belə ki, ingilis konseptindən fərdiyyətçilik, fransız konseptindən isə antietatizm ayrılır. Alman konseptində azadlığın əsas subyekti vətəndaş cəmiyyətidir. Cəmiyyət və vətəndaş sadəcə koordinatların eyni dəyər sistemində yerləşmir, eyni zamanda onun təcəssümünü ifadə edir.

Maarifçilik ölçüsündə azadlıq, əlbəttə ki, hadisə sayıla bilməz. J.J. Russoya görə azadlıq – təbii vəziyyətin mülki vəziyyətlə əvəz olunduğunda birmənalı şəkildə aradan qeyb olan bir idealdır [10, s.121].

Azadlığın Hegel təfsiri də hadisə ilə əlaqəlidir; lakin artıq apriori deyil, aposterior: hadisə artıq baş vermişdir və həmin proses əsnasında konkret müəyyənliyin, əminlik hissinin yaranması ehtiyacını doğurmuşdur. Hegel üçün azadlıq kriteriyası – idrakı birləşdirən xarici səbəb və amillərin kəmiyyətidir: onlar nə qədər az olsalar, azadlıq və həqiqət "təshih edilməmiş və buna görə də qeyri-azad olan düşüncə" ilə daha az qarşılıqlı ziddiyyətdə olarlar [4, s.23].

XX əsrdə Con Roulz “Ədalət nəzəriyyəsi” adlı məşhur əsərində ədaləti “ictimai institutların ilk fəziləti” kimi təqdim etmiş və bərabər imkanlar, əsas azadlıqların bərabər paylaşımı kimi prinsipləri irəli sürmüşdür. O, yazırdı:

“Hər bir şəxs mümkün qədər geniş əsas azadlıqlara malik olmalıdır, bu azadlıqların bərabərliyi isə başqalarının azadlığı ilə məhdudlaşmalıdır” [14, s.53].

Digər tərəfdən, Robert Nozick özünün “Anarxiya, dövlət və utopiya” əsərində Roulzun distributiv ədalət modelinə qarşı çıxaraq, fərdi azadlıqları hər şeydən üstün tutmuşdur. Amerikalı filosofa görə, azadlıq ədalətin əsasıdır və insanların öz sərvətlərini necə, hansı yolla əldə etdikləri daha vacibdir, nəinki onların necə paylandığı [9, 95].

1.3. Rusiya fəlsəfi ənənəsində azadlıq və ədalət

Rus siyasi-fəlsəfi düşüncəsində azadlıq və ədalət anlayışları fərqli ideoloji və tarixi kontekstlərdə formalaşmışdır. Əgər Qərbdə ön plana fərdi azadlıqlar çıxarılırsa, rus düşüncəsində azadlıq çox vaxt ictimai sabitlik, kollektiv məsuliyyət və dövlətin gücü kimi kateqoriyalarla məhdudlaşdırılır.

Məsələn, rus filosofu İvan İlyin yazırdı ki, “...azadlıq məsuliyyətlə yanaşı addımlamalıdır və əgər cəmiyyət bu məsuliyyəti daşımırsa, dövlət azadlıqları məhdudlaşdırmaq hüququna malikdir. Bu fikir postsovet rus strateji düşüncəsində də geniş əksini tapmışdır” [7, s.78].

Müasir Rusiya geosiyasi nəzəriyyəçilərindən Aleksandr Duqin “dövlətin strateji mənafeyini” ədalət və azadlıqdan üstün tutur. O, Qərb liberalizmini tənqid edərək çoxqütblü dünya modelində suverenliyin və mədəni müxtəlifliyin qorunmasını ədalətli nizam kimi təqdim edir. “Rus sivilizasiyası üçün azadlıq – öz tarixi yolunu seçmək və Qərbin hegemoniyasına tabe olmamaqdır.” [5, 117]

Bundan əlavə, sovet dövründəki “sosial ədalət” konsepti də fərdi hüquqlardan çox sinfi bərabərliyi və kollektiv rifahı ön plana çəkirdi. Bu isə öz növbəsində qərb tipli fərdi azadlıq anlayışından əsaslı şəkildə fərqlənirdi.

1.4. Ədalət anlayışı: ədalət bir vəziyyət kimi

Hələ Aristotel ədalət ideyasını konseptuallaşdırır və onun əsas problemlərini göstərirdi. Aradan ötən 2300 illik bir tarix belə qədim yunan filosofunun formalaşdırdığı diskursu elə də çox dəyişməmişdir. “Kateqoriyalar” əsərində müəllif ədalətin dayanıqlı bir keyfiyyət olduğunu, “dalğalanma və dəyişikliklərə asanlıqla təslim olmadığını” qeyd edirdi [2, s.72]. Bir keyfiyyət olaraq o kvantifikasiyaya (ölçüyə) çətinliklə uyur: “...bir ədalət digərindən daha çox və ya daha az ədalət adlandırıla bilməz” [2, s.77].

Ədalət subyektivdir və bu baxımdan biliyə bərabərdir, çünki bilik dərk olunanların sərhədlərini genişləndirir və ağıllı davranmağa imkan verir. Ədalət isə insanın sosial reallığı qiymətləndirməsinin daha bir vasitəsidir; “ədalət və ədalətsizlik – insanın ruhundadır” [2, s.86]. Əgər “...ədalət bilik deməkdirsə, haqsızlıq cəhalətdir və əgər ədalətlə davranmaq biliyə və təcrübəyə uyğun hərəkət etmək deməkdirsə, ədalətsiz davranmaq təcrübəsizlik və naşılıqla izah edilə bilər” [3, s.385].

Bir sosial fenomen olaraq ədalət, şübhəsiz ki, hamının arzuladığı və can atdığı dəyərlərdən, belə demək mümkünsə, mənəvi “rifahlardan” biridir: “...ədalət və digər fəzilətlər həmişə və birmənalı şəkildə təqdir edilməyə layiqdir; güc, sərvət, hakimiyyət – məkan və zaman kateqoriyasına möhtacdır” [10, s.301]. Ədalət sosial münasibətlərin əvəzolunmaz bir hissəsidir, ancaq bu halda onun yalnız bir hissəsi qanunla tənzimlənə bilər; digər hallarda o şəxsi mənəvi seçimin bir hissəsi olaraq qalır. Beləliklə, qanunun tələb etdiyi ədalətlə konkret bir şəxsə münasibətdə sərgilənən ədalət fərqlənir.

Azadlıq ilk növbədə bir hadisədirsə, yəni azad olmaqdırsa, ədalət, əksinə, vəziyyətin keyfiyyət göstəricisidir. Sadəcə, məsələnin problemli tərəfi ondan ibarətdir ki, ədalət hər biri özlüyündə konkret əhəmiyyət kəsb edən və müəyyən çəkiyə malik olan çoxköklü fenomendir. Ədalətin müasir nəzəriyyəçilərindən Amartiya Sen, göstərir ki, ədalət müvafiq mühakimənin söykəndiyi əsasdan asılı olaraq tamamilə fərqli şəkildə müəyyən edilə bilər [11, s.63]. Belə bir əsas qismində institutlar, yəni müəyyən bir prosedur, qanunun “hərfi”, dəyərlər çıxış edə bilərlər. Və bu halda onların qarşıdurması tamamilə qaçılmazdır.

A.Sen belə hesab edir ki, qlobal hökumət olmadan hətta nəzəri olaraq “qlobal ədalət”i qura biləcək “transsedental institusionalizm” mümkün görünmür. Qeyd edək ki, qlobal hökumət mövcud olsa idi belə, legitimlik şansı sual altında qalacaqdı. Çünki bir ədalət anlayışının digərləri üzərində zorakılığını təmsil edərdi. Başqa sözlə, ədalət kateqoriyasının paradoksu ondan ibarətdir ki, ədalətsizliyi aradan qaldırmaq ədaləti bərpa etməkdən daha asandır.

İstər təbiətdə, istərsə də qanun və qaydalarla idarə olunan cəmiyyətdə mütləq ədalət prinsipcə mümkün deyil, o bir qayda olaraq, müəyyən bir situasiyanın həlli kimi mövcuddur və buna görə də həmin anlayış həmişə situativ və nisbidir.

Siyasi səviyyədə ədalətin təzahür forması bərabərlikdir. Ancaq bir metaforanın digəri ilə əvəzlənməsi məsələnin mahiyyətini çox da dəyişdirmir: mütləq norma sayılan bərabərsizliyin məcmuyunu fərqləndirmək bərabərlik prinsipinin özünü formalaşdırmaqdan daha asandır.

Beləliklə, bu bölmədə əsas məqsəd azadlıq və ədalət anlayışlarının mədəni, tarixi və siyasi kontekstdə necə dəyişdiyini göstərmək idi. Diqqəti Qərb (xüsusilə İngilis-Amerika siyasi fəlsəfəsi), həm də Rusiya fəlsəfi-siyasi düşüncə məktəblərində bu anlayışların necə başa düşüldüyünə fokuslanmağa çalışdıq.

2. Azadlıq və ədalət strateji paradiqma kimi: dövlət idarəçiliyi, beynəlxalq münasibətlər və sosial strategiyalarda tətbiqi

2.1. Ədalət anlayışı nəyi ehtiva edir?

Danılmaz bir həqiqətdir ki, ədalət anlayışının dəqiq müəyyənləşdirilmiş, eyni cür dərk edilən tərifi yoxdur. Əksinə, ədalət əsrlər boyu tamamilə fərqli şəkildə şərh olunur. Məsələn, pozitivizm tərəfdarlarının fikrincə, qanunun hərfinə uyğun bir qərar ədalətli sayılır. Pozitivist konsepsiya ədalətin təcəssümünün təhlilini tələb etmir, çünki onu bir başqa mülahizə ilə əvəz edə bilir. Eyni zamanda, qeyri-pozitivist hüquqi ənənənin tərəfdarları qərar qəbul edərkən yalnız ədalətli bir qanunun tətbiq oluna biləcəyinə əmindirlər.

Əsrlər boyu insanlar ədalətli qərarın nə demək olduğu barədə birmənalı qərara gələ bilməyiblər, çünki mövcud hüquqi ənənələrdən əlavə həmin anlayışa dair öz fikirlərini və hətta bəzən tamamilə fərqli fikirlərini diktə edən çoxsaylı ideologiyalar mövcud olmuşdur.

Gündəlik həyatda belə, birinin ədalətli hesab etdiyi bir hərəkət digəri tərəfindən adekvat dəyərləndirilməyə bilər. Həm müxtəlif hüquqi konsepsiyaların, həm də insanların bir-birindən fərqli dünyagörüşlərinin ədalət anlayışına dair geniş bir baxış spektrinin olmasına baxmayaraq, hər kəs üçün məqbul olan və birmənalı olaraq insanların həyat və rifahının xeyrinə işləyən bu konsepsiyanın ümumiləşdirici bir formula ehtiyacı vardır.

Öncə ondan başlamaq lazımdır ki, ədalət mahiyyəti etibarı ilə hələ də mümkünlük anlayışını ehtiva edir. Başqa sözlə, ədalət hər şeyin olduğu kimi qalmasını tələb edir. Buna baxmayaraq, belə bir ümumtanınmış tərif ədalətin bir konsepsiya olaraq nisbi mahiyyət daşımasını istisna etmir.

Hüquq prinsipi kimi qəbul edilən ədalət münasibətlərin ədalətli hüquqi tənzimlənməsinin əsasını təşkil etmək məqsədi daşıyır ki, bu da onun qanundakı fundamental mövcudluq fenomeninə dəlalət edir. Hüquq normalarının tətbiqi və hüquqi tənzimləmənin həyata keçirilməsi çərçivəsində ədalət prinsipinin mövcudluğunun həqiqətən zəruri olduğu tezisini təsdiqləyərək, ədalətin həqiqətən də fərdlərin, cəmiyyətin və dövlətin maraqlarının əlaqələndirilməsində xüsusi rol oynadığını dərk etmək vacibdir.

Beləliklə, formal ədalət mühakiməsi qanunvericiliyin müddəalarının müxtəlif hüquq münasibətləri subyektlərinin məsuliyyətinin qeyri-mütənasibliyini istisna etməklə cəmiyyətin bütün üzvlərinə bərabər tətbiqi tələbini müəyyənləşdirir.

2.2. Dövlət idarəçiliyində azadlıq və ədalət

Dövlət idarəçiliyi sistemində azadlıq və ədalət dəyərləri müxtəlif modellərdə fərqli cür prioritetləşdirilir. Liberal-demokratik sistemlərdə bu iki anlayış həm qanunvericilikdə, həm də icra proseslərində əsas prinsip kimi çıxış edir. Bu sistemlərdə azadlıq hüquqi çərçivədə qorunur və vətəndaşların dövlət qarşısında bərabərliyi, ədalət meyarına əsaslanaraq təmin edilir.

Məsələn, Skandinaviya ölkələri azadlıq və sosial ədaləti balanslaşdıran sosial-demokratik model qurmuşlar. Bu ölkələrdə fərdi azadlıqlar qorunur, lakin dövlət eyni zamanda rifah bərabərliyini təmin edən sosial siyasətlər həyata keçirir.

Digər tərəfdən, avtoritar və ya mərkəzləşdirilmiş rejimlərdə azadlıq anlayışı dövlətin və ictimai sabitliyin qorunmasına tabe etdirilir. Burada strateji düşüncədə azadlıq "idarə olunan azadlıq" kimi çərçivələnir və daha çox milli təhlükəsizlik və siyasi stabilliklə şərtlənir. Rusiya Federasiyasında bu yanaşma 2000-ci illərin əvvəllərində dövlət başçısı tərəfindən "suveren demokratiya" anlayışında ifadə olunurdu.

2.3. Beynəlxalq münasibətlərdə azadlıq və ədalət

Beynəlxalq münasibətlər səviyyəsində azadlıq və ədalət konsepsiyaları tez-tez geosiyasi strategiyaların ideoloji kökünü təşkil edir. Qərb ölkələri, xüsusilə ABŞ və Avropa Birliyi demokratiya və insan hüquqlarından beynəlxalq siyasətdə əsas strateji alət kimi istifadə edirlər. Bu yanaşma "normativ güc" kimi tanınır [12, s.243].

Məsələn, ABŞ-ın İraq və Əfqanıstana hərbi müdaxilələrində "azadlıq gətirmək" və "ədalətli nizam qurmaq" tezisləri strateji legitimasiya vasitəsi olmuşdu. Tənqidçilər bu yanaşmanı "liberal imperializm" kimi qiymətəndirsələr də, bu müdaxilələr strateji qərarvermədə dəyərlərin rolunu göstərir.

Əks qütbdə, Çin və Rusiya kimi dövlətlər beynəlxalq sistemdə azadlığı daha çox suverenliyə və regional təhlükəsizliyə bağlı şəkildə interpretasiya edirlər. Bu dövlətlər üçün ədalət – beynəlxalq münasibətlərdə güc balansının qorunması, Qərbin hegemonluğunun qarşısının alınması və çoxqütblülüyün təmin olunması anlamını ifadə edir.

2.4. Sosial strategiyalarda tətbiqi

Sosial siyasətlər sahəsində azadlıq və ədalət, xüsusilə təhsil, səhiyyə və əmək bazarında dövlətin strategiyalarına yön verən əsas prinsipial anlayışlardır.

Məsələn, təhsildə azadlıq – fərdi seçim imkanlarının genişliyi, məktəb və kurikulum seçimi, özəl və dövlət alternativlərinin mövcudluğu ilə bağlıdır. Ədalət isə bu imkanların hər kəs üçün əlçatan olmasını təmin etmək məqsədilə bərabər maliyyələşmə və inklüziv siyasətlərin tətbiqinə əsaslanır.

Amartya Sen özünün "Capability Approach" (imkanları nəzərə almaqla yanaşma) nəzəriyyəsində azadlıq və ədaləti insan potensialının reallaşdırılması prizmasından izah edir. O yazır: "Azadlıq – yalnız seçimlərin çoxluğu deyil, həm də bu seçimləri reallaşdıra bilmək imkanlarının mövcudluğudur" [15, s.36].

Beləliklə, strateji planlama zamanı dövlətlər və cəmiyyətlər üçün azadlıq və ədalət təcrübi dəyər meyarları kimi çıxış edir: həm məqsəd, həm də vasitə kimi.

3. Strateji düşüncə nədir? Paradiqma anlayışı və dəyərlərin rolu

3.1. Strateji düşüncə anlayışı

Strateji düşüncə, mürəkkəb və dəyişkən mühitdə uzunmüddətli məqsədlərə çatmaq üçün planlaşdırılmış, öncədən dəyərləndirilmiş və məqsədyönlü qərarların verilməsinə əsaslanan düşüncə modelidir. Bu düşüncə forması, həm fərdi, həm də institusional səviyyədə risklərin, resursların və imkanların dərin analizini tələb edir.

Kanadalı menecment professoru Henri Minsberq strateji düşüncəni sadə planlaşdır-

madan fərqləndirərək, onu dinamik adaptasiya, perspektiv dəyişikliklər və kompleks informasiyaların idarə olunması ilə əlaqələndirir. O, yazır: "Strategiya təkcə plan deyil, həm də perspektivdir. O, dünyanı necə görməyimizi müəyyən edir." [13, s.9].

Strateji düşüncə yalnız rasionallığa əsaslanmır, o həm də dəyərlər sistemi, ideoloji mövqelər və mədəni kodlarla bağlıdır. Beləliklə, azadlıq və ədalət kimi fundamental kateqoriyalar bu düşüncə sisteminin mərkəzində dayana bilər.

3.2. Paradiqma anlayışı və strateji kontekstdə əhəmiyyəti

XX əsrin ən görkəmli elm filosoflarından Tomas Kun tərəfindən elm fəlsəfəsində işlədilən "paradiqma" anlayışı, müəyyən dövr üçün qəbul edilən nəzəri və metodoloji çərçivəni ifadə edir. Strateji düşüncədə paradiqma, hansı prinsiplərin əsas götürüldüyünü, hansı dəyərlərin prioritet olduğunu və nəyi "mümkün" və ya "qəbul edilən" hesab etdiyimizi müəyyənləşdirir.

Məsələn, Qərb liberal demokratiyası çərçivəsində formalaşmış strateji düşüncə paradiqması fərdi hüquqlar, bazar iqtisadiyyatı və hüquqi azadlıqları əsas qəbul edir. Halbuki, Rusiya və Çin kimi dövlətlərin strateji paradiqması daha çox suverenlik, mərkəzləşdirilmiş nəzarət və kollektiv maraqlar üzərində qurulub.

Paradiqma dəyərləri süzgəcdən keçirir; qərarların hansı prinsiplərə əsaslanacağını, hansı fədakarlıqların qəbul edilə biləcəyini və nə üçün mübarizə aparılacağını müəyyən edir.

3.3. Dəyərlərin strateji qərarvermədə rolu

Dəyərlər – istər fərdi, istər institusional səviyyədə strateji düşüncənin konturlarını müəyyənləşdirən normativ çərçivədir. Azadlıq və ədalət bu baxımdan sadəcə ideal deyil, seçimin məntiqini formalaşdıran alətlərdir.

Məsələn, azadlıq dəyərinin üstün tutulduğu bir strategiyada qərarlar daha çox fərdi təşəbbüslərə və seçim azadlığına əsaslanırlar. Bu cür strategiyalar sosial innovasiya, fərdi məsuliyyət və qanun qarşısında bərabərlik kimi nəticələr doğurur.

Əksinə, ədalət dəyəri üstünlük təşkil etdikdə, resursların bölüşdürülməsi, sosial bərabərlik və strukturlaşdırılmış qərarvermə mexanizmləri önə çıxır. Bir qədər sonra toxunacağımız C.Roulzun nəzəriyyəsində strateji planlamada əsas prinsip "fərq prinsipi"dir – yəni ən zəif olanın vəziyyətini yaxşılaşdırmaq.

Beləliklə, strateji düşüncə sadəcə rasional planlaşdırma deyil; o, müəyyən dəyərlərin (paradiqmaların) şərti çərçivəsində qurulmuş sosial-intellektual prosesdir. Azadlıq və ədalət isə bu çərçivənin formalaşmasında mühüm rol oynayır.

4. Müasir yanaşmalar və nümunələr

4.1. Ədalətin strateji prinsip kimi funksiyası

Amerikalı filosof-politoloq Con Roulz 1971-ci ildə nəşr olunmuş "Ədalət nəzəriyyəsi" (A Theory of Justice) əsərində ədaləti cəmiyyətin "ilk fəziləti" adlandırır və bu anlayışı müasir strateji siyasət planlamasının təməl prinsipi kimi irəli sürür. Onun "Ədalət olaraq ədalət" modeli, xüsusilə sosial və iqtisadi bərabərliklərin qorunması üçün strategiyaların formalaşdırılmasında mühüm nəzəri bazadır.

C.Roulz iki əsas prinsipi fərqləndirir:

1. Azadlıq prinsipi – Hər kəsə bərabər əsas azadlıqlar verilməlidir.
2. Fərq prinsipi – Sosial və iqtisadi bərabərsizliklər yalnız ən zəif vəziyyətdə olanların xeyrinədirsə, qəbul edilə bilər.

Bu prinsiplər təkcə siyasi nəzəriyyə deyil, həm də strateji dövlət planlamasında tətbiq olunur. Məsələn, Skandinaviya ölkələrinin rifah dövlət modelləri Roulzun fərq prinsipinə əsaslanaraq cəmiyyətin zəif təbəqələrinin müdafiəsini prioritetləşdirir. Bu, azadlığın və ədalətin paralel strateji məqsədlər kimi

tətbiqinə nümunədir. Roulz yazır: "Cəmiyyətin strukturu yalnız ədalət prinsipinə uyğun olaraq qurulduqda, fərdi azadlıqlar reallığa çevrilə bilər" [6, s.72].

4.2. Azadlıq mərkəzli strategiya

Rolzun əksinə olaraq həmyerlisi Robert Nozik fərdi azadlığı strateji sistemin əsas elementi hesab edir. Amerikalı filosof "Anarxiya, dövlət və utopiya" (Anarchy, State, and Utopia) əsərində fərdi mülkiyyət, şəxsi təşəbbüs və minimal dövlət konsepsiyasını müdafiə edir.

Nozikin əsas prinsipi: "Ədalət yalnız sərvətin necə əldə edildiyindədir, necə bölündüyündə deyil" [6, s.149].

O, "minimum dövlət" zərurətini müdafiə edir (dövlət – "gecə gözətçisidir") və individlərə qarşı şiddətə görə "sosial dövlət" nəzəriyyəsini tənqid edirdi. Nozik fərdi genetik ədalət nəzəriyyəsini formalaşdırmışdır:

- insanlar başqalarının vəziyyətini pisləşdirmirsə, heç kimə məxsus olmayan əmlaka sahiblənmə hüququna malikdirlər. Bu, əldə etmənin ədalətliyi prinsipidir;
- insanlar öz əmlaklarını başqalarına vermək və ya könüllü olaraq başqaları ilə mübadilə etmək hüququna malikdirlər. Bu, ötürülmənin ədalətliyi prinsipidir;
- insanlar qanunsuz olaraq aldıqlarını sahibinə qaytarmağa borcludurlar. Bu rektifikasiya prinsipidir.

Nozikin yanaşması liberal kapitalizmin strateji əsaslarını izah edir – azad bazar, minimum dövlət müdaxiləsi və fərdi məsuliyyət. ABŞ-ın neoliberal siyasətləri və bir çox beynəlxalq maliyyə institutlarının (BMT, Dünya Bankı) inkişaf strategiyaları bu konsepsiya ilə uyğunluq təşkil edir.

Bununla belə, Nozikin modeli sosial baxımdan zəif məqamları nəzərə almır; bu isə bəzən ədalətin strateji baxımdan "qurban verilməsi" anlamına gəlir.

4.3. Avrasiyaçı paradiqmada azadlıq və ədalət

Rusiyanın müasir strateji fəlsəfəsində Aleksandr Duqin əsas simalardan biridir. Onun "Dördüncü siyasi nəzəriyyə" adlı əsərində liberalizmin universal dəyərləri (azadlıq və insan hüquqları) tənqid edilir və bunun əvəzinə sivilizasiyaların çoxqütblü dünyası təklif olunur.

Duqin üçün azadlıq – Qərbin geosiyasi pressinqinə qarşı milli və mədəni müqavimət deməkdir. Ədalət isə – güclü dövlət, suverenlik və tarixi identikliyin qorunmasıdır. Rusiyalı filosof-politoloq yazır: "Əgər Qərb üçün azadlıq fərdi ifadədirsə, bizlər üçün azadlıq – öz yolumuzu seçmək və həmin yolda qalmaq haqqıdır" [8, s.10].

Duqinin nəzəriyyələri Rusiya strateji doktrinasında konkret əksini tapır – xüsusilə Ukrayna müharibəsində "dəyərlər müharibəsi" ideyasının irəli sürülməsi və rus dünyasının qorunması məqsədilə hərbi-siyasi strategiyaların əsaslandırılmasında. Təbii ki, belə bir mövqe subyektivdir, individualdır, mübahisəlidir və kifayət qədər opponenti var.

4.4. İnsan inkişafı və azadlıq

İqtisad üzrə Nobel mükafatçısı Amartya Sen iqtisadi inkişaf və strateji planlama sahəsində azadlıq və ədalət anlayışlarını birləşdirən unikal nəzəriyyə irəli sürmüşdür. Hindli professorun "Ədalət ideyası" əsəri azadlığı təkcə məqsəd deyil, həm də inkişafın vasitəsi kimi təqdim edir.

A.Sen rifah iqtisadiyyatı və ictimai seçim nəzəriyyəsi sahəsində əvvəlki tədqiqatlarına və fəlsəfi düşüncələrinə əsaslanaraq Con Roulz və macar əsilli digər bir amerikalı Nobel mükafatçısı Con Harsaniyanın müasir ədalət nəzəriyyələrinə alternativ ola biləcək fərdi ədalət nəzəriyyəsini ortaya qoyur. Bu nəzəriyyəni müstəqillik bərabərliyi yaxud muxtariyyət bərabərliyi də adlandırırlar. Həmin nəzəriyyəyə görə, insanlara müxtəlif fərdi istək

və arzularını inkişaf etdirmək üçün eyni imkanların təqdim olunduğu cəmiyyət ədalətli cəmiyyətdir. Hər bir fərd öz tələbləri ilə muxtar, müstəqil bir subyekt olaraq qala bilər. Bununla belə, hər bir ehtiyacın, fərdin marağında olduğu son nəticənin reallaşdırılması üçün bərabər hüquqlar təmin edilməlidir.

A.Senin "imkanlar nəzərə alınmaqla" yanaşma modelinə (Capability Approach) görə, insanların real imkanları (təhsil, səhiyyə, hüquqi sistemə çıxış) strateji planlamanın əsas obyektidir. Bu model həm Qərb, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə sosial proqramların, yoxsulluqla mübarizə siyasətlərinin və bərabərlik yönümlü strategiyaların təməlini təşkil edir.

Sen yazır: "İnkişaf yalnız iqtisadi artım deyil – azadlığın genişlənməsidir." [1, s.23].

Tədqiqatlarını iqtisadi nəzəriyyə ilə siyasi-mənəvi fəlsəfənin kəsişdiyi ortaq müstəvidə aparan Sen, əsası hələ XVIII əsrdə Jan-Şarl de Borda və markiz de Kondorse kimi mütəfəkkirlər tərəfindən qoyulmuş və sonradan XX əsrdə Kennet Errou tərəfindən inkişaf etdirilmiş ictimai seçim nəzəriyyəsindən çıxış edirdi. Həmin nəzəriyyəyə istinad və yeni müqavilə nəzəriyyələrinin tərəfdarları üçün xarakterik olan institusional yanaşmanın rədd edilməsi prof. A.Senə orijinal ədalət konsepsiyasını formalaşdırmağa imkan verdi.

4.5. Müasir tətbiqi nümunələr

a) Avropa İttifaqı

Normativ güc kimi çıxış edən Aİ azadlıq və ədalət dəyərlərini öz xarici siyasətində də əsas meyar kimi qəbul edir. Aİ-nin "Şərq tərəfdaşlığı" proqramı və insan hüquqları üzrə strategiyası bu dəyərlərin strateji təsir vasitəsi kimi istifadə edildiyini göstərir.

b) Türkiyə

Türkiyənin son onilliklərdə apardığı xarici siyasət və sosial layihələrdə həm azadlıq (milli suverenlik), həm də ədalət (beynəlxalq haqların müdafiəsi) tez-tez "strateji ritorika"nın mərkəzində dayanır. Xüsusilə "Dünya beşdən böyükdür" çağırışı qlobal ədalətsizliyə qarşı etiraz nümunəsidir.

c) Çin

Çinin "Bir kəmər – bir yol" təşəbbüsü çərçivəsində tətbiq etdiyi inkişaf modeli azadlıq və ədalət anlayışlarını daha çox "iqtisadi imkanlar və bərabər tərəfdaşlıq" kimi interpretasiya edir. Bu, Qərbdən fərqli olaraq, "alternativ strateji dəyərlər paketi" kimi təqdim olunur.

Yuxarıdakı dairəvi diaqram azadlıq və ədalətin strateji düşüncədəki rolunu göstərir. Bu diaqramda:

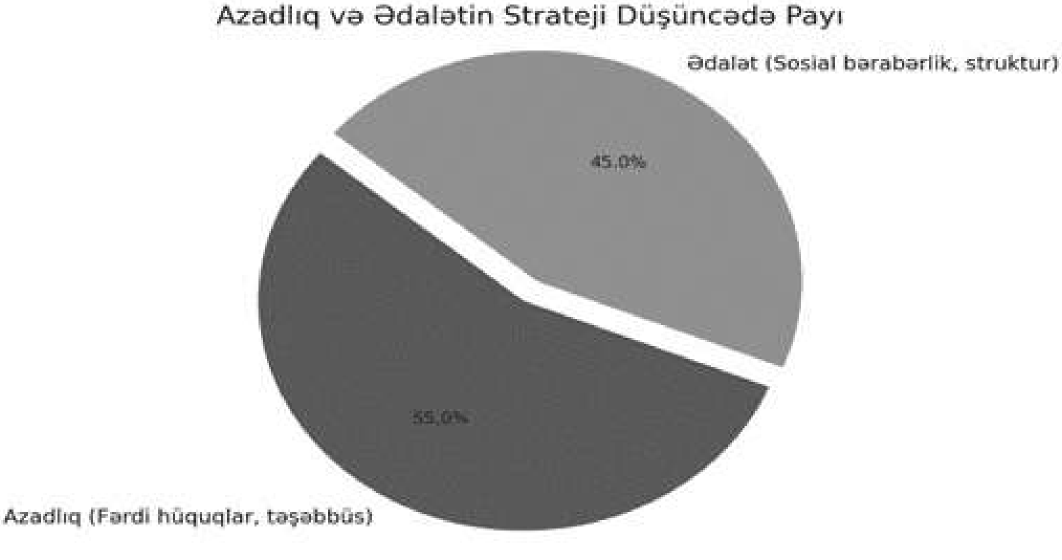

Diaqram 1

- Azadlıq (təhlükəsizliyə baxmayaraq fərdi hüquqlar, təşəbbüs azadlığı) – 55%
- Ədalət (sosial bərabərlik, hüquqi və iqtisadi strukturun qorunması) – 45%

Bu balans, müasir strateji planlamada azadlığın bir qədər üstün mövqeyə malik olduğunu, lakin ədalətin də əsaslı rol oynadığını göstərir.

İndi isə keçək müxtəlif ölkələrin azadlıq və ədalətə yanaşmasının müqayisəli təqdimatından bəhs edən ikinci diaqrama

Bu diaqram müxtəlif ölkələrin öz strateji düşüncəsində azadlıq və ədalətə verdiyi nisbi əhəmiyyəti göstərir:

- ABŞ – Azadlığa yüksək önəm verir (9/10), ədalətə nisbətən az (5/10).
- Rusiya – Ədalət (kollektiv maraqlar, suverenlik) üstünlük təşkil edir.
- Çin – Azadlıq məhduddur, ədalət (iqtisadi bərabərlik və sabitlik) vacibdir.
- Avropa Birliyi (AB) – Hər iki dəyəri balanslı şəkildə yüksək qiymətləndirir.
- Türkiyə – Son illərdə azadlıq və ədalət arasında strategiyada dəyişkən tarazlıq var.
- Skandinaviya ölkələri – Ədalətə daha yüksək önəm verir, lakin azadlıq da geniş şəkildə qorunur.

Beləliklə, bu bölmədə azadlıq və ədalət anlayışlarının müasir strateji düşüncədə necə təcəssüm olunduğu, fərqli müəlliflərin nəzəriyyələrində və tətbiqi nümunələrdə necə istifadə edildiyi aydın şəkildə görünür. Göstərməyə çalışdıq ki, azadlıq və ədalət yalnız nəzəri kateqoriyalar deyil, onlar real strategiyaların əsaslandırılmasında, dövlətlərarası münasibətlərdə və daxili idarəçilikdə yönverici rola malik konsepsiyalardır.

5. Nəticə

Azadlıq və ədalət insan cəmiyyətlərinin ən qədim və universal dəyərlərindən olmaqla yanaşı, müasir strateji düşüncə sistemində də sadəcə fəlsəfi-etik anlayışlar deyil, praktik və yönverici paradiqmalar kimi çıxış edirlər. Onların qərarvermə, idarəetmə və beynəlxalq siyasət səviyyələrində rolu, strateji planlamanın ideoloji və dəyərlər bazasını təşkil edir.

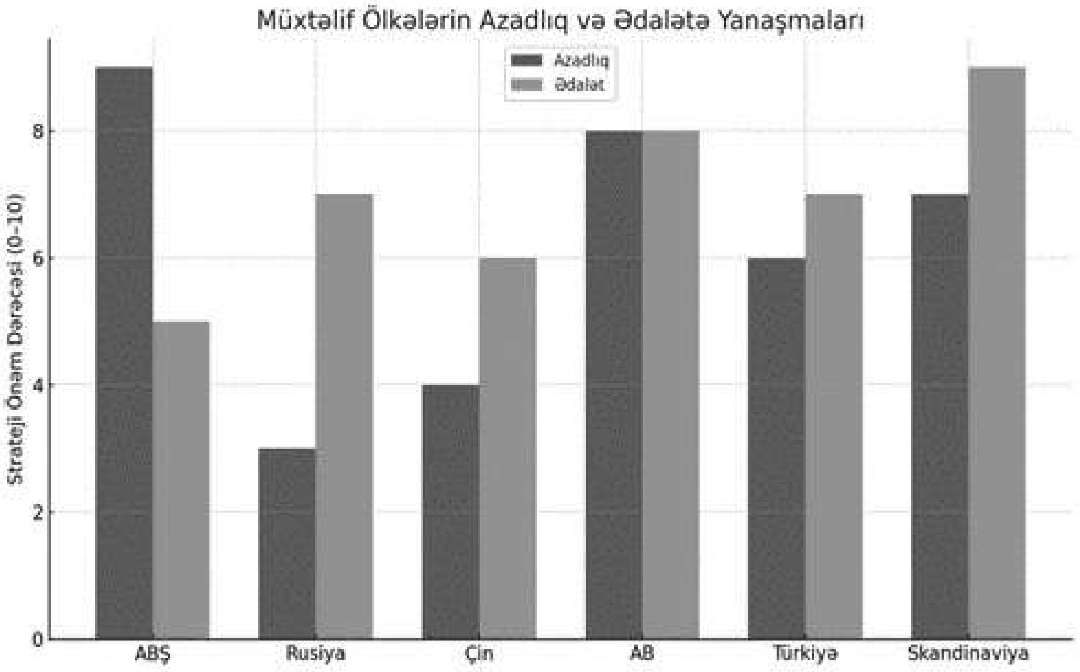

Diaqram 2

Araşdırma göstərdi ki:

- Qərb siyasi-fəlsəfi ənənəsində azadlıq daha çox fərdi hüquqlar və sərbəstlik kimi ön planda olsa da, ədalət bərabər imkanlar və hüquqi bərabərlik çərçivəsində qorunur.
- Rusiya və Şərq fəlsəfəsində isə azadlıq daha çox milli suverenlik və ictimai sabitlik kontekstində başa düşülür, ədalət isə kollektiv rifah və güclü dövlət anlayışı ilə bağlıdır.
- Müasir müəlliflər – Roulz, Nozik, Duqin, Sen – bu iki anlayışı fərqli strateji əsaslandırmalarla təhlil etmişlər. Bu nəzəriyyələr hazırkı dövrdə müxtəlif dövlətlərin idarəçilik modellərində və beynəlxalq strategiyalarında əksini tapır.
- Strateji düşüncə paradiqması daxilində azadlıq və ədalət həm məqsəd, həm vasitə, həm də metod kimi çıxış edir: siyasətin əsas hədəfləri, idarəetmənin prinsipial çərçivəsi və sosial etimadın təməli bu dəyərlər üzərində qurulur.
- Təqdim olunan diaqramlar və müqayisələr də göstərir ki, ölkələrin bu dəyərlərə yanaşması onların strateji mədəniyyətindən, tarixindən və siyasi rejimlərindən asılı olaraq ciddi şəkildə dəyişir.

Beləliklə, azadlıq və ədalət anlayışlarının strateji düşüncə kontekstində təhlili bu dəyərlərin yalnız nəzəri kateqoriyalar olmadığını, real dünyada güclü istiqamətləndirici və formalaşdırıcı potensiala malik olduğunu göstərir. Gələcək üçün uğurlu strategiyalar yalnız bu dəyərləri balanslaşdıran və kontekstə uyğun tətbiq edən modellər üzərində qurula bilər.

Ədəbiyyat:

1. Амартия Сен. Идея справедливости. Пер. с англ. Д. Кралечки; науч. ред. перевода В.Софронов, А. Смирнов. – М.: Изд-во Института Гайдара; Фонд «Либеральная Миссия», 2016. – 520 стр.
2. Аристотель. Категории. // Аристотель. Сочинения в 4Т. Т.2. – М.: Мысль. 1978. 687 стр.
3. Аристотель. Большая этика // Аристотель. Сочинения в 4Т. Т.4 – М.: 1978. 416 стр.
4. Гегель. Г.Ф. Наука логики. Т. I. Объективная логика. - М.: 2017. 544 стр.
5. Дугин А. Четвертая политическая теория. СПб.: Амфора. 2012. 351 стр.
6. Дж. Роулз. Теория справедливости. Изд-во Новосибирского Университета. 1995, 500 стр.
7. Ильин И. О сопротивлении злу силой. Москва: Русский путь. 1950. 221стр.
8. Коктыш К.Е. Английский концепт свободы: опыт деконструкции. – Полития. № 2. 2019. С. 48-65.
9. Нозик, Р. Анархия, государство и утопия / Р. Нозик ; пер. с англ. Б. Пинскера под ред. Ю. Кузнецова и А. Куряева. – М.: ИРИСЭН, Социум, 2019. – 424 с. – (Серия «Политическая наука»)
10. Руссо Ж.-Ж. Общественный договор, или начала политического права / Руссо Ж.-Ж. Политические сочинения. - СПб.: Росток, 2013. 640 стр.
11. Locke, J. (1999). Two Treatises of Government (P. Laslett, Ed.). Cambridge University Press. p. 488.
12. Manners, I. (2002). Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? Journal of Common Market Studies, 40(2), p. 258.
13. Mintzberg, H. (1994). The Rise and Fall of Strategic Planning. Free Press. p. 11.
14. Rawls, J. A Theory of Justice. Harvard University Press. 2009. p. 560.
15. Sen, A. Development as Freedom. Oxford University Press. 1999. p. 384.

Açar sözlər: *azadlıq, ədalət, strateji düşüncə, azadlıq konsepsiyası, ədalət nəzəriyyəsi*

Khalid Niyazov

Baku State University, Department of International Relations,
Doctor of Political Sciences, Associate Professor

THE CONCEPT OF FREEDOM AND JUSTICE AS A PARADIGM OF STRATEGIC THINKING

ABSTRACT

In the XXI century, strategic thinking has become a complex system of determining the directions of development of society, based not only on military or economic spheres, but also on philosophical and political values. In this regard, concepts such as freedom and justice act not only as ethical categories, but also as strategic paradigms that guide the decision-making process. Historically, both Western and Eastern political-philosophical schools had different approaches to these concepts. For example, while John Rawles puts forward Justice as the “first principle”, Robert Nozick considers individual freedoms to be a key element of Justice. On the other hand, in Russian political thought, the ideas of collective security and centralized management led to a different interpretation of freedom and Justice. The purpose of this article is to analyze how the concepts of freedom and justice are formed within the framework of strategic thinking and how these concepts are applied in political, social and geopolitical decision-making.

Keywords: *Freedom, justice, strategic thinking, concept of freedom, theory of justice*

Халид Ниязов

Доцент кафедры Международных отношений
Бакинского Государственного Университета,
доктор политических наук

КОНЦЕПЦИЯ СВОБОДЫ И СПРАВЕДЛИВОСТИ КАК ПАРАДИГМА СТРАТЕГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

РЕЗЮМЕ

В XXI веке стратегическое мышление стало сложной системой, определяющей направления развития общества не только в военной или экономической сферах, но и на философских и политических ценностях. В этом контексте такие понятия, как свобода и справедливость, выступают не только в качестве этических категорий, но и в качестве стратегических парадигм, направляющих процесс принятия решений. Исторически сложилось так, что в западных и восточных политико-философских школах существовали различные подходы к этим понятиям. Например, хотя Джон Ролз выдвигает справедливость как «первичный принцип», Роберт Нозик основными элементами справедливости считает индивидуальные свободы. С другой стороны, в российской политической мысли идеи коллективной безопасности и централизованного контроля привели к различным интерпретациям свободы и справедливости. Цель данной статьи – проанализировать, как формируются понятия свободы и справедливости в рамках стратегического мышления и как эти понятия применяются в политическом, социальном и геополитическом принятии решений.

Ключевые слова: *свобода, справедливость, стратегическое мышление, концепция свободы, теория справедливости*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.329

TARİX
HISTORY

UOT 94 (479.24)

İSMAYIL HACIYEV

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Naxçıvan Bölməsinin sədri, akademik

e-mail: haciyev.i1951@gmail.com

AZƏRBAYCANIN ƏZƏLİ TORPAQLARINDA ERMƏNİSTAN DÖVLƏTİNİN YARADILMASI: TARİXİ ASPEKTLƏR

Giriş

İndiki adı ilə qeyd olunan ermənilərin ilk yaşadığı ərazi Balkan yarımadası olmuşdur. Onlar antropoloji baxımdan avropoid irqinin armenoid tipinə aiddir. Bu tipin səciyyəvi cizgilərinə əsasən bütün Ön Asiya əhalisində rast gəlinir. Öz irsi fiziki əlamətlərinə görə ermənilərin 16 antropoloji tipə bölünməsi tədqiqatçılarda heyrət doğurur: bir xalqda bu qədər antropoloji fərq ola bilməz. Tədqiqatçıların fikrincə ermənilər-xalqların konqlomeratıdır, onların dili isə kombinasiyadır, kimmerlər tərəfindən Balkanlardan Kiçik Asiya ərazilərinə, Dəclə və Fərat çaylarının yuxarılarına sıxışdırılmış muşk tayfalarının dili ilə yerli xalqların-akkadların, hettlərin, liuviyalıların, urartların, aysorların, midiyalıların, farsların, parfiyalıların, türklərin və s. dillərinin birləşməsidir. Ermənilərin yaşadığı Mesopotomiya (bu adı yunanlar vermişlər – İ.H.) e.ə. IX-VII əsrlərdə Assuriyanın tərkibinə, e.ə. VII-VI əsrlərdə Yeni Babilistan şahlığının, e.ə. VI-IV əsrlərdə Əhəmənilər dövlətinin, e.ə. IV əsrdə Makedoniyalı İsgəndərin imperiyasının, e.ə. IV-II əsrlərdə Selevkilər dövlətinin tərkibinə daxil idi. Sonrakı əsrlərdə Parfiya dövlətində və Kiçik Asiya ərazisində yaşamışlar. Hayların əcdadlarının – adətən adlandırıldıqları kimi ermənilərin yox, muşkların bu regionda heç vaxt öz dövləti olmamışdır. Bütün bunlar deməyə əsas verir ki, bu xalqın tarixində heç bir unikallıq yoxdur. Uzun əsrlər boyu erməni-qriqorian kilsəsi tərəfindən ermənilərin tarixinə süni, uydurma, əfsanəvi, qondarma məqamlar gətirilib ki, hətta mütəxəssislər də nəyin həqiqət, nəyin yalan olmasını seçməkdə çətinlik çəkirlər.

Erməni etnosunun Azərbaycan ərazilərinə gəlməsi

Erməni alimləri sübut etməyə çalışırlar ki, onlar tarixən Cənubi Qafqaz ərazisində yaşamışlar. Onlar iddia edirlər ki, Urartu qədim erməni dövlətidir. Məlumdur ki, Urartu e.ə. IX-VI əsrlərə aid qədim dövlətdir. Urartuların dili hald və biayn dillərinə aiddir ki, onun erməni dilinə heç bir aidiyyəti yoxdur.

Hayların əcdadları muşk tayfaları kimmerlər tərəfindən Balkanlardan qovulmuş, Mesopatomiyaya gəlib çıxmış, az sonra tənəzzülə uğramış Urartu dövlətinin ərazisində yerləşmişlər. Muşklar burada yurd saldıqdan sonra yerli əhaliyə qatışmışlar. E.ə. VII əsrdən başlayaraq min il ərzində yerli xalqların və bura gələn yeni etnik qrupların qatışması, habelə assimilyasiya prosesləri nəticəsində Kiçik Asiyanın lokal ərazisində e.ə. III əsrdə özünə “hay” etnonimi götürmüş yeni etnos formalaşmağa başladı. Lakin yunanlar onlara

yerləşdikləri Arminiya coğrafi ərazisinə uyğun ad verdilər – “ermənilər”. Beləcə yunanların onlara verdikləri ikinci ad – “ermənilər” yarandı.

“Tarixin atası” Herodot yazır: “Fərat çayının yuxarı axarlarındakı ölkədə köçəri armen tayfaları yaşayırdı. Armenilər friqlərlə birlikdə Frakiyadan köç edərək Ön Asiyada məskunlaşmışlar” [15, s.427]. Tarixçi Dinisi yazır ki, Xəzər sahili xalqlar – hunlar, albanlar, kadusilər və başqalarının aralarında erməni adlarına rast gəlmədim. Rus tarixçisi Dykonov qeyd edir ki, erməni etnosu Qafqazın hüdudlarından kənarda formalaşıb. Erməni tarixçisi Pastermasyan isə yazır: “Ermənilər e.ə. VII-VI əsrlərdə Qərbdən Şərqə gəlmişlər”. Erməni millətinə mənsub olan elm adamı B.İşxanyan isə ermənilərin Qafqazda məskunlaşmaları barədə həqiqəti ortaya qoymuşdur: “...Ermənilərin həqiqi vətəni Kiçik Asiyadır, yəni Rusiya hüdudlarından kənardadır... Qafqaz ərazisinin müxtəlif hissələrinə ermənilər yalnız son yüz ildə səpələnmişlər...” [16, s.18].

Göründüyü kimi, ermənilərin tarixən Cənubi Qafqaz torpaqlarında yaşaması ilə bağlı iddiaların heç bir elmi əsası yoxdur.

Tədqiqatçılar belə hesab edirlər ki, Balkanlardan gəlmə friq tayfalarının bir qolu olan indiki ermənilər Arme və Hayasa əyalətlərinə gəlib məskunlaşmışlar [4, s.20]. Friqlərin bu qolu ermənilərin (etnik adı “hay” olanların) bir hissəsi idi. Haylar heç vaxt özlərinə “erməni” deməmişlər. Ona görə ki, “erməni” adı “hay”lara bir hissəsi Armində, sonra Ərməniyədə yaşadıqlarına görə kənardan verilmə addır. Armina (Armini) ölkə adının mənşəcə indiki Ermənistan ərazisinə qəti aidiyyatı yoxdur. Arme əyalətinin adı ilə sonralar yaranmış “erməni” adı həm də “hay”lara şamil olunduğuna görə “Armina” adı Hayk adının qarşılığına çevrilmişdir. Ermənilərin Ermənistanı adlandırdıqları “Hayastan” adı XX əsrin 20-ci illərində yaranmışdır.

“Erməni” və “hay” adlarının hər ikisi Arme (Armeni) və Hayasa əyalətlərinin adlarından ibarətdir. E.ə. II əsrə qədər antik mənbələrdə “Armenia” dedikdə yalnız Kiçik Asiyadakı “Armini” nəzərdə tutulur.

Şərqi Anadoluda “Armini” əyalətlərinin adı e.ə. II əsrdə “Böyük Ərməniyə”nin yaradılması ilə indiki Ermənistan ərazisinə şamil olması nəticəsində “erməni” adı həm haylara, həm də indiki Ermənistanda yaşayanlara, o sıradan türkdillilərə verilmiş addır, çünki ümumi mənada “erməni” sözü “Ərməniyyədə yaşayan” anlamındadır [4, s.21]. Ərməniyədə çoxluq kimmerlərə, saklara (basine, qarqar, quqar, şirak və b.) və erkən orta əsrlərdə məskunlaşmış kəngər, peçeneq, hun, xəzər, oğuz, qıpçaq və b. tayfalara məxsus idi.

U.Dyakonov yazmışdır ki, Cənubi Qafqazda Skif çarlığı olmuşdur. Sakasena əyaləti bu çarlığın mərkəzi idi. Saklar indiki Ermənistan ərazisini tutmuşlar. Onlar Urartu dövlətinin süqutunu sürətləndirdilər. Skif (sak) çarlığı Şimali Azərbaycan və indiki Ermənistan ərazisini əhatə edirdi. Ərməniyə türkmənşəli kimmerlərin (kəmərlərin) və skiflərin (sakların) ölkəsi hesab edilir.

“Böyük Ərməniyənin” əsasını atropatenalı Ar-Taş qoymuşdu. O, Araz çayının sahilində Artaşat şəhərini salmışdı ki, bunun da “hay”lara aidiyyatı yoxdur.

“Ərməniyə çarı” II Tiqranın (o, “hay” deyildi) vaxtında Ərməniyə dövləti genişləndi və Kiçik Asiyadakı qədim Armeni əyaləti də ona qatıldı. Lakin e.ə. 66-cı ildə Roma ordusu II Tirqanı məğlub etdikdən sonra “Böyük Ermənistan” dağıldı [4, s.34]. 387-ci ildə Ərməniyə Bizansla İran arasında bölüşdürüldü. 428-ci ildə İran erməni çarlığı ləğv edildi. 1080-1375-ci illər ərzində Kilikiya erməni knyazlığı mövcud olsa da, o müstəqil deyildi.

Ermənilər (haylar) XV əsrin ortalarınadək Cənubi Qafqazda, demək olar ki, yaşamırdılar. 1441-ci ildə Qaraqoyunlu türk-Azərbaycan dövlətinin hökmdarı Cahan şah erməni katolikosluğunun mərkəzini Kilikiyanın Sis şəhərindən əhalisi tamamilə türklər olan İrəvan yaxınlığındakı alban monastırı olmuş Üçkilsə monastırına (Üçmüədzinə) köçürmüşdür. Sonralar ermənilər Üçmüədzin adını dəyişərək “Eçmiədzin” kimi ifadə etmişlər [6, s. 39].

Qaraqoyunlulardan sonra Ağqoyunlulara sığınan Üçkilsə katolikoslarının mövqeyi daha da möhkəmləndi. Beləliklə, Azərbaycan ərazisində – Çuxursəd diyarında Azərbaycan Qaraqoyunlu, Ağqoyunlu hökmdarlarının icazəsi ilə erməni kilsəsi tikildi.

Səfəvi dövləti yaranarkən Çuxursəd də bu dövlətin tərkibinə daxil idi. Səfəvi dövlətinin ərazisi inzibati cəhətdən 13 vilayətə – bəylərbəyliyə bölündü. Bunlardan biri də mərkəzi İrəvan qalası olan Çuxursəd bəylərbəyliyi idi [6, s.40; 8, s.23].

Çuxursəd vilayətinin adı hələ e.ə. VII əsrdə burada məskunlaşmış türk mənşəli Sak tayfalarının adı ilə bağlı olub əvvəllər "Saka Yurdu" – Saka Çuxuru, orta əsrlərdə isə "Çuxursəd ölkəsi" adlanmışdır [6, s.37]. Bu yerin adı Azərbaycan torpaqlarından olan Sədli və ya Sədlilərin adından yaranmışdır. Çuxursədin hakimi isə Əmir Səəd olmuşdur (1390-1410). Kahin Hovanes Şahxatunyanın tərtib etdiyi siyahıda 1390-cı ildən 1828-ci ilədək – sonuncu İrəvan xanı öldürülərkən İrəvanı idarə edən 50 xanın hamısı azərbaycanlı olmuşdur. Hüseynqulu xan Qacar qardaşı Həsən xanla (1807-1828) İrəvan xanlığını idarə etmişlər [6, s.254-255].

Bu ərazi həmişə Azərbaycanın ayrılmaz bir hissəsi olmuş, buranı azərbaycanlılar idarə etmişlər. Hələ lap qədim dövrdən bu yerin Azərbaycan ərazisi olduğu məlumdur. Babək ərəb işğalçıları ilə müharibədə məğlub olandan sonra Sisakanın Şəki kəndinə – öz doğma torpağının bir yerindən başqa yerinə gəlmişdi. Şəki kəndinin və qalasının sahibi Səhl-ibn Sunbat onu öz hökmdarı kimi qəbul etmiş, bir müddət qulluğunda durmuş, sonra xəyanətlə ərəb xilafətinə təhvil vermişdi. O zaman da, sonra da heç bir tarix kitabında yazılmayıb ki, Babək Ermənistana gedibdir.

Ermənilər indiki Ermənistan adlanan əraziyə gəlmədirlər

"İrəvan əyalətinin icmal dəftəri"ndə bu barədə tutarlı faktlar vardır. Həmin "Dəftər"-dən aydın olur ki, 1590-cı ildə İrəvan əyaləti İrəvan və Naxçıvan sancağından ibarət olmuşdur. Ermənilərin XVI əsrin əvvəllərində də İrəvan əyalətinə gəlmələri barədə İrəvan qalabəyisi Rəvanqulu xanın Şah İsmayıl Xətaiyə yazdığı bir məktub dediklərimizi tam təsdiq edir: "... Son illər müşahidələrimə görə, əhalinin bir qismi, yəni Mesopotomiyadan Van gölü sahillərinə, oradan da beş-beş, on –on Qafa, bizim torpaqlara gələn ermənilər... qəsbkarlıqla, xırda ticarətlə, bənna və dülgərliklə güzəran sürüb fərağat oturmaqdansa, tabeliyimdəki torpaqlarda yerdəyişmə vurnuxmalarına başlamış, geniş oturaq həyat iddialarına qapılmışlar. İndi Ağkilsə (Eçmiədzin) kəndində əyləşən dünya ermənilərinin katolikosu II Qriqori zünnarına xas olmayan fəaliyyəti ilə və təxribatçılıq əməlləri ilə idarəmizi müşküllərə məruz qoyub. Katolikos erməni dini mərkəzinin vəqf sərmayəsi hesabına öz soydaşlarının türk kəndləri kənarında iki-üç ailə olmaqla oturaq məskunlaşmasını maliyyələşdirir, onlara ufacıq kilsələr tikdirir, beləliklə bu tayfanın Qafda qədim mövcudiyyəti təsəvvürü yaradır ki, bunlar istiqbalda nəsillərimizə başağrısı verə biləcək fəsadlar törənməsinə zəmin yarada bilər. İndi zikr olunan ərazidə elə bir kəndimiz, obamız qalmayıb ki, orada üç yad ailə işığı yanmasın. İsmətsizlik əxlaqına qurşanmış hayk qız-gəlinləri türk dəliqanlı cavanlarına sırınmağa can atır, ... oğuzlara ərə getməyə, başqa sözlə, mülkümüzə, malımıza şərik çıxmağa çalışır, siyasətdə sakit təcavüz adlanan cinayətlər törədirlər. Qarışıq nigahların vüsəti məni qorxudur, şahım. Mənə səlahiyyət ver, cəmi on beş min gəlməni mövsümi işçilər kimi qisim-qisim qaytarım vətənin dışarına. Sənin qulun Rəvan xan" [2, 2009, 12 oktyabr].

XVII əsrin 30-cu illərindən XVIII əsrin 20-ci illərinə qədər olan dövrdə Çuxursəd bəylərbəyliyi İrəvan, Şərqi Şörəyel, Naxçıvan və Maku əyalətlərini əhatə etmişdir [6, s.42]. XVI əsrdən XVIII əsrin birinci rübü də daxil olmaqla İrəvan əyaləti sabit sərhədlərə malik olmuşdur.

Rusiya 1722-1723-cü illərdə Səfəvi dövlətinin Xəzərsahili vilayətlərini işğal etdi. Osmanlı dövləti də Ərdəbilədək Azərbaycan torpaqlarını tutdu. 1724-cü ildə osmanlılar İrəvan qalasını ələ keçirdilər. İrəvanın itirilməsindən sonra Çuxursəd bəylərbəyliyi 10 ildən çox osmanlıların hakimiyyəti altında qaldı. 1728-ci ildə osmanlılar siyahıyaalma keçirərkən İrəvan əyalətinin ərazi-inzibati quruluşu aşağıdakı kimi idi: İrəvan şəhəri, Qırxbulaq, Qərbi Maku, Xınzirək, Gərni, Vedi, Dərəçiçək, Abaran, Göyçə, Məzrə, Sürməli, İğdır, Aralıq, Şərur, Sədərək, Zərzəmin nahiyələri və

Şörəyel livası [6, s.47-48]. Osmanlı qarnizonu Nadirqulu xanın tələbindən sonra 1735-ci ilin oktyabrında İrəvan qalasını tərk etdi.

1747-ci ildən 1827-ci ilə qədər Qacar tayfasının idarə etdiyi İrəvan xanlığı fəaliyyət göstərmişdir. İ.Şopenin məlumatlarına görə İrəvan xanlığında 49.875 nəfər Azərbaycan türkü, 324 nəfər kürd, 20.073 nəfər isə erməni yaşayırdı [18, s.635-642].

1828-ci il martın 21-də imperator I Nikolayın fərmanı ilə İrəvan və Naxçıvan xanlıqları ləğv edilərək, onların yerində "Erməni vilayəti" yaradıldı. Türkmənçay müqaviləsinin 15-ci maddəsinə görə İranın Salmas, Xoy, Urmiya, Marağa mahallarından ermənilər bu ərazilərə köçürüldü. İşğaldan əvvəl İrəvan xanlığında 3.498, Naxçıvan xanlığında isə 930 olmaqla bütünlükdə 4.428 erməni ailəsi, cəmi 25.151 nəfər erməni, müharibədə ölən, İrana və Türkiyəyə gedənləri nəzərə almadan belə 16.078 müsəlman ailəsi və 81.749 nəfər müsəlman yaşayır və müsəlmanlar 76,5 faiz təşkil edirdilərsə, işğaldan sonra qısa müddətdə İrandan 6.949 ailə (35.560 nəfər), Osmanlı imperiyasından isə 3.682 ailə (21.666 nəfər), cəmi 10.631 erməni ailəsi (57.226 nəfər) köçürüldü və ermənilər artıq sayca (82.377 nəfər) müsəlmanları üstələməyə başladı [5, s.24].

Türkiyədən köçürülən 14 mindən artıq erməni ailəsindən çoxu Göyçə, Dərəçiçək, Abaran, Sürməli və Talin mahallarına yerləşdirildi [6, s.394-396].

Rusiya işğalı ərəfəsində İrəvan xanlığının bütün xristian əhalisinin ümumi sayı 20 faizdən çox olmamışdır.

Tanınmış rus tədqiqatçısı N.Şavrov ermənilərin Cənubi Qafqaza köçürülməsi prosesini və köçürülüb gətirilmiş ermənilərin sayını araşdırdıqdan sonra yazırdı: "Biz müstəmləkəçilik fəaliyyətinə Güney Qafqazda rus əhalisinin deyil, bizə yad olan xalqların yerləşdirilməsindən başladıq... Biz Güney Qafqaza İrandan və Türkiyədən 124 mindən çox erməni köçürmüş və onların əhalisinin azlıqda olduğu Yelizavetpol (Gəncə) və İrəvan quberniyalarının ən yaxşı torpaqlarında yerləşdirmişik. Yerləşmək üçün onlara 200 min desyatindən çox dövlət torpağı ayrılmış və onlar üçün 2 milyon manatdan çox xüsusi sahibkar torpağı alınmışdır" [17, s.63].

Köçürülən ermənilərdən bəhs edən N.Şavrov 1911-ci ildə yazırdı: "Hazırda Cənubi Qafqazda yaşayan 1 milyon 300 min erməninin 1 milyondan çoxu bu diyarın yerli əhalisi deyil, onları bura biz köçürüb gətirmişik" [17, s.63].

Ermənistan dövlətinin yaradılması

Ermənilərin Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi iki müsəlman dövləti arasında bir xristian aralığı yaratmaq məqsədi daşıyırdı. Erməni millətçiləri də neft və digər təbii ehtiyatlarla zəngin olan əzəli Azərbaycan torpaqlarında "erməni dövləti"ni yaratmaq niyyətində idi. Bolşevik Rusiyasının isə 1917-ci ildə Osmanlı dövləti ərazisində "Türkiyə Ermənistanı" yaratmaq qərarı olsa da, gerçəkləşdirə bilməmişdi.

Çar Rusiyasının süqutundan sonra Cənubi Qafqazda azərbaycanlıların və gürcülərin öz dövlətlərini yaratmaq üçün maddi imkanları və mənəvi haqqı var idi. Çarın devrilməsi, müvəqqəti hökumətin qurulması, sonra bolşeviklərin Rusiyada çevriliş edərək hakimiyyəti ələ almaları Cənubi Qafqazda əhalinin öz müqəddəratlarını həll etmək istiqamətində hərəkətə keçmələri ilə müşayiət olunurdu. 1918-ci ildə Azərbaycan Milli Şurası Zaqafqaziya Seymindən çıxdığını bəyan edərək mayın 28-də dövlət müstəqilliyini elan etdi. Azərbaycanın müstəqilliyinin elan edilməsi barədə Milli Şuranın bəyannaməsi faktiki olaraq ölkəmizin sərhədlərini müəyyənləşdirdi. Bu sərhədlər İrəvan şəhəri də daxil olmaqla, böyük bir ərazini əhatə edirdi.

Azərbaycan və Gürcüstanla yanaşı Ararat Respublikası da elan edildi. Bu vaxt M.H.Hacınski müstəqil Ermənistan dövlətinin yaradılacağı təqdirdə türklərin hansı mövqedə duracağı ilə maraqlandı. Türkiyənin siyasətini müəyyən edən Ənvər Paşa bildirdi ki, "...əgər ermənilər ingilis-rus siyasəti naminə türklərə qarşı fitnə-fəsada son qoyarsa, Türkiyə müstəqil erməni dövlətinin yaradılmasının əleyhinə deyildir". Bəs, müstəqil Ermənistan dövləti harada yarana bilərdi?

İstiqlaliyyət elan edildikdən sonra yeni yaranmış dövlətlərin (Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan) sərhədlərini müəyyən etmək zərurəti meydana çıxdı. Ən çətin vəziyyətə Ermənistan düşdü. Çünki Ararat Respublikası yaradılmışdı, lakin paytaxt şəhəri yox idi. Paytaxt şəhəri Gümrü ola bilərdi, lakin türk qoşunları oranı tutmuşdu. Milli Şuranın mayın 29-da keçirilən üçüncü iclasında İrəvan şəhərinin Ararat Respublikasına verilməsi məsələsi müzakirə edildi. Ermənistanla Azərbaycan arasında sərhəd məsələləri barədə Milli Şuranın üzvləri ilə erməni Milli Şurasının üzvləri arasında aparılmış danışıqlar haqqında məlumat verən baş nazir F.x.Xoyski məruzəsində ermənilərin özlərinin siyasi mərkəzlərini yaratmaq üçün İrəvanın onlara verilməsinin tarixi bir zərurət və qaçılmaz olduğunu bəyan etdi. Bu məsələ ilə bağlı X.Xasməmmədov, M.Y.Cəfərov, Ə.Şeyxülislamov və M.Məhərrəmov çıxış edərək İrəvanın Ermənistana verilməsinin tarixi zərurət (?!) olduğunu qeyd edirlər. 28 nəfər şura üzvlərindən 16 nəfəri bu təklifin lehinə, 1 nəfər əleyhinə səs verir, 3 nəfər bitərəf qalır [14, s.14]. Bu zaman Azərbaycan nümayəndələri belə güman edirdilər ki, bu addımdan sonra ermənilər Dağlıq Qarabağa olan iddialarından əl çəkəcəkdir.

Bununla bağlı may ayının 29-da F.x.Xoyski İstanbula Məmməd Həsən Hacınskiyə göndərdiyi teleqramda yazırdı ki, biz erməni nümayəndə heyəti ilə danışıqlar apardıq, İrəvan onlara mərkəz kimi verilir, onlar da əvəzində Qarabağa, eləcə də Azərbaycanın bütün torpaqlarına olan iddialarından əl çəkirlər.

İki gün sonra İrəvandan Milli Şuranın üzvləri olan Mir Hidayət Seyidov, Bağır Rzayev və Nərimanbəy Nərimanbəyov İrəvan şəhərinin ermənilərə güzəştə gedilməsinə etiraz etdilər. Lakin Azərbaycan Milli Şurasının iyunun 1-də keçirilən iclası bu etirazı qəbul etmədi. Azərbaycan dövlətinin müdafiəsi Osmanlıdan asılı idi, dövlətin varlığı, Bakı və digər ərazilərin işğaldan azad edilməsi qarşılığında qoyulmuş şərt idi. Ona görə də şər bir zərurət deyərək təzyiq qarşısında İrəvan şəhəri ermənilərə güzəştə gedildi və nəticədə qədim Azərbaycan torpaqlarında Ermənistan dövləti (Ararat Respublikası) yaradıldı.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev dəfələrlə bildirib ki, hazırki Ermənistan dövləti Azərbaycan torpaqlarında qurulmuşdur: "...İndiki Ermənistan dövləti tarixi Azərbaycan torpaqlarında formalaşmışdır. İrəvan şəhərini Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin rəhbərliyi 1918-ci ildə Ermənistana hədiyyə edibdir. Yumşaq desək, o da böyük bir səhv idi. 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yarananda İrəvan şəhərini Ermənistana bağışlamışdır. İrəvan xanlığı əzəli Azərbaycan torpağıdır" [2, 2008, 29 yanvar].

Qeyd etməliyik ki, dövlətin təşkili üçün bir sıra meyarlar lazımdır: əhali, ərazi olmalıdır ki, hökumət qurulsun və dövlət yaradılsın. Cənubi Qafqazda ermənilər heç vaxt çoxluq təşkil etməyiblər. Tarixi həqiqətlər təsdiqləyir ki, ermənilər bu ərazilərə missioner kimi gəlib-gediblər, amma heç vaxt kompakt yaşamayıblar. 1828-ci ildən sonra ermənilər sistemli şəkildə Cənubi Qafqaza köçürülüblər. Tədqiqatçı Nikolay Şavrov yazır: "1826-1828-ci illər müharibəsinin qurtarmasından sonrakı iki il ərzində 1828-ci ildən 1830-cu ilədək Cənubi Qafqaza 40 min İran və 84 min Türkiyə ermənilərі köçürülmüş və onları Yelizavetpol (Gəncə) və İrəvan quberniyalarının ən yaxşı dövlət torpaqlarında yerləşdirmişdik, hansı ki, orada erməni əhalisi cüzi idi... Nəzərə almaq lazımdır ki, 124 min nəfər rəsmi köçürülən ermənilərlə yanaşı, qeyri-rəsmi şəkildə köçənlər də çox olmuşdur və ümumiyyətlə, köçənlərin sayı 200 min nəfərdən xeyli artıqdır" [17, s.63].

Amma bir ərazinin siyasi deyil, etnik mənsubiyyətini müəyyənləşdirməkdən ötrü dünyada qəbul olunmuş bir sıra meyarlar var. Bu, ilk növbədə əhali, ərazi ilə müəyyənləşməlidir. İrəvanda heç vaxt ermənilər çoxluq təşkil etməyib. Tarixi abidələrə gəlincə isə İrəvan quberniyasında bunlar həmişə azərbaycanlılara məxsus olubdur. Məzarlıqlar, folklor materialları və coğrafi adlar da təsdiqləyir ki, İrəvan və ətrafı həqiqətən Azərbaycan torpağıdır. O ki, qaldı bu şəhərin Ermənistana verilməsi, bu faktdır.

Bir sıra tarixçilər Milli Şuranın yuxarıda qeyd olunan qərarının qəbul edilməsini

Osmanlı dövləti ilə əlaqələndirirlər. Çünki Osmanlı dövləti o zaman regionda əsas söz sahibi idi.

Beləliklə, Batum sülh müqaviləsi və Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin İrəvan şəhərini Ermənistana güzəştə getməsi ilə Ararat Respublikası yaradıldı. Yaradılarkən 9 min kv. km əraziyə malik Ermənistan sonradan Azərbaycan torpaqları hesabına ərazisini üç dəfədən artıq genişləndirdi və azərbaycanlıları həmin ərazilərdən sıxışdırmağa başladı. Bununla da kifayətlənməyərək Qarabağ, Zəngəzur, Naxçıvan və b. ərazilərə sahib olmaq üçün mübarizəyə başladı.

Yeni yaradılan Ermənistan dövləti aşağıdakı əraziləri əhatə edirdi: Yeni Bəyazid qəzası (Basarkeçər adlanan cənub-şərq qismi istisna olmaqla), İrəvan qəzası (Kəmərli, Uluxanlı və Vedibasar bölgələri istisna olmaqla), Eçmiədzin qəzası (Sərdərabad istisna olmaqla) və Aleksandropol qəzasının Ağbulaq, Hamamlı və Qarakilsə əraziləri.

İrəvan şəhərinin güzəştə gedilməsi və İrəvan bölgəsində erməni dövlətinin yaradılması müqabilində Ermənistan Respublikası Türkiyə və Azərbaycan qarşısında öz üzərinə aşağıdakı öhdəlikləri götürdü: "1. Ermənilər türk-müsəlmanlara qarşı düşmənçiliyi aradan qaldırmalı, erməni hərbi hissələrini Bakıdan çıxartmalı və Şaumyanla əlaqəyə girib Bakıdakı müsəlman əhalinin təhlükəsizliyini təmin etməli idilər; 2. Azərbaycan qəzalarında erməni silahlı birləşmələri tərəfindən müsəlmanlara qarşı həyata keçirilməkdə olan kütləvi qırğınlar dayandırılmalı idi; 3. Ermənistan hökuməti İrəvanda və yeni yaradılan erməni dövlətinin digər ərazilərində qalan müsəlmanların sərbəst dini ibadət, mədəniyyət, siyasi və ana dilində təhsil almaq hüquqlarını təmin etməli idi; 4. Ermənilər Yelizavetpol quberniyasının bir hissəsinə olan ərazi iddialarından imtina etməli idilər". Bütün bu öhdəliklər tərəflər arasında imzalanan razılaşma, protokol və 4 iyun 1918-ci il tarixli Osmanlı-Ermənistan "Sülh və Dostluq" müqaviləsində, əlavə müqavilələrdə təsbit edildi. Onu da qeyd edək ki, ermənilər məqsədlərinə nail olduqdan sonra bu öhdəliklərin heç birini yerinə yetirmədi.

Nəticə

Beləliklə, Azərbaycanın qədim yurdu ermənilərin əlinə keçdi. Tarixçi Səməd Sərdariniyanın "İrəvan müsəlman sakinli vilayət olmuşdur" adlı əsərində İrəvan şəhərinin demoqrafik vəziyyətindən bəhs olunur. Türkmənçay müqaviləsindən sonra da İrəvanda azərbaycanlılar üstünlük təşkil edirdi: azərbaycanlılar 1805 ailə, yəni 7331 nəfər; ermənilər isə 567 ailə, yəni 2369 nəfər" [11, s.90].

Süni miqrasiya, deportasiyalar şəraitində belə İrəvanda 4 xanın, 41 bəy və sultanın, 50 müsəlman ruhanisinin qarşısında 8 erməni məliki və 19 keşişin dayandığını mənbələr təsdiq edir [2, 2002, 9 iyun].

Ermənilərin Türkiyə ərazisində xəyanətləri üzə çıxandan sonra 100 mindən artıq erməni İrəvan ərazisinə köçürülür. S.Sərdariniyanın hesablamalarından bəlli olur ki, bu münaqişələrdə 40 min erməni Axalkalakidə, 12 min Şirak şəhərində, 25 min Göyçə ətrafında yerləşdirilir [11, s.92]. Beləliklə, ruslar İrəvan şəhərini erməniləşdirərək müsəlman türklərə qarşı hərbi zonaya çevirdilər. Bu siyasət XX əsrin sonlarına kimi davam edir, azərbaycanlıların Qərbi Azərbaycandan bütövlükdə deportasiyası ilə nəticələnir.

Şotland əsilli amerikalı yazıçı Samuel Uimz yazır: "Ermənilərin hazırda yaşadıqları ərazi Azərbaycan torpaqlarıdır. Bütün tarix boyu əsl müstəqil Ermənistan heç vaxt mövcud olmamışdır. Həqiqi "böyük Ermənistan" heç vaxt olmamışdır! Üç min ildən artıq bir müddətdə dövlətçiliyi olmayan, indi isə erməni reallıqlarına deyil, yalnız erməni iddialarına əsaslanaraq ermənilərin dövlət yaratmağa çalışması nəticəsində müttəfiqlərin müstəqil Ermənistan yaratmaq qərarı qəribə görünürdü" [10, s.28, 252].

Gətirilən faktlardan və izahlardan bir daha aydın olur ki, Ermənistan dövləti xarici himayədarlarının köməyi ilə Azərbaycan torpaqlarında yaradılmışdır.

Ədəbiyyat:

1. Arzumanlı V., Mustafa N. Tarixin qara səhifələri. Deportasiya. Soyqırım. Qaçqınlıq. Bakı: Qartal, 1998, 280 s.
2. "Azərbaycan" qəzeti.
3. Bayramov İ. Qərbi Azərbaycan: tarixi həqiqətlər və ya Ermənistanın etnik təmizləmə siyasəti. Bakı: Çıraq, 2012, 288 s.
4. Budaqov B., Qeybullayev Q. Ermənistanda Azərbaycan mənşəli toponimlərin izahlı lüğəti. Bakı: Oğuz eli, 1998, 452 s.
5. İrəvan əyalətinin kameral təsviri. 1831. I cild. İrəvan şəhərinin kameral təsviri. Bakı: Turxan NPB, 2018, 328 s.
6. İrəvan xanlığı. Rusiya işğalı və ermənilərin Şimali Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi. Bakı: Azərbaycan, 2009, 576 s.
7. Qlinka C.H. Ermənilərin Azərbaycana köçürülməsi. Rusiyanın Ərzurumdakı baş konsulu Mayevskinin qeydləri. Bakı: Azərbaycan, 1995, 126 s.
8. Nazim Mustafa. İrəvan şəhəri. Bakı: "Red N Line" MMC, 2020, 292 s.
9. Sədi Koçaş M. Tarixdə ermənilər və türk-erməni münasibətləri. Bakı: Azərbaycan ensiklopediyası, 1998, 160 s.
10. Samuel A. Uimz. Ermənistan – terrorçu "xristian" ölkənin gizlinləri. Ermənilərin böyük fırıldaq seriyaları. I cild. Bakı: OKA, 2004, 386 s.
11. Sərdariniya S. İrəvan müsəlman sakinli vilayət olmuşdur. Bakı: Zərdabi, 2014, 224 s.
12. Şahmuradov A. Ermənilər Cənubi Qafqazda (məskunlaşma tarixindən). Bakı: CBS, 2015, 136 s.
13. Асадов С. Миф о Великой Армении. Баку: Азербайджан, 1999, 280 с.
14. Азербайджанская Республика. Документы и материалы. 1918-1920 гг. Под редакцией Дж. Б.Гулиева. Баку: Элм, 1998, 616 с.
15. Гередот. История в девяти книгах. Перевод и примечания Г.А.Стратановского. Москва, 1999.
16. Ишханян Б. Народности Кавказа. Состав населения, профессиональная гриппировка и общественное разслоение Кавказских народностей. Петроград, 1916.
17. Шавров Н.Н. Новая угроза русскому делу в Закавказье: предстоящая распродажа Мугани инородцам. СПб., 1919.
18. Шопен И.И. Исторический памятник состояния армянской области в эпоху её присоединения к Российский империи. СПб., 1852, 1231 с.

Açar sözlər: *Qərbi Azərbaycan, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, Milli Şura, Osmanlı dövləti, İrəvan, Ermənistan*

Ismayil Hajiyev

Chairman of the Nakchivan Branch of Azerbaijan National Academy of Sciences, Academician

THE CREATION OF THE ARMENIAN STATE ON HISTORICAL AZERBAIJANI TERRITORIES: HISTORICAL ASPECTS

ABSTRACT

The article states, based on historical facts, that Turkish tribes lived in the territory of the present-day state of Armenia, and that there is no scientific basis for the claims that Armenians historically lived in the lands of the South Caucasus. An Armenian church was built in the territory of Azerbaijan - Chukhursad with the permission of the rulers of Azerbaijan, Garagoyunlu and Aggoyunlu.

When the Safavid state was formed, Chukhursad was also part of this state. The territory of the Safavid state was administratively divided into 13 provinces - beylerbeyli. One of them was the

Chukhursad beylerbeyli, the center of which was the Iravan fortress. The Iravan Khanate, ruled by the Qajar tribe, operated in this territory from 1747 to 1827. On the eve of the Russian occupation, the total number of the entire Christian population of the Iravan Khanate did not exceed 20 percent. As a result of the occupation, Armenians from Iran and Turkey were massively resettled to the lands of Azerbaijan. The resettlement of Armenians to the lands of Azerbaijan was aimed at creating a Christian gap between the two Muslim states. After the fall of Tsarist Russia, Azerbaijanis and Georgians in the South Caucasus had the material means and moral right to create their own states. In May 1918, the Republic of Ararat was established along with the republics of Azerbaijan and Georgia. The city of Yerevan was ceded by the National Council of Azerbaijan to serve as the capital of the state created on the territory of the Yerevan Khanate. As a result, the state of Armenia was established on the lands of ancient Azerbaijan. In exchange for the ceding of the city of Yerevan and the establishment of an Armenian state in the Yerevan region, the Republic of Armenia undertook obligations to Turkey and Azerbaijan, but did not fulfill any of them, on the contrary, it pursued a policy of aggression, and Azerbaijanis were repeatedly subjected to mass massacres.

Keywords: *Western Azerbaijan, The People Republic of Azerbaijan, National Council, Ottoman state, Iravan, Armenia*

Исмаил Гаджиев

Председатель Нахчыванского отделения
Национальной Академии Наук Азербайджана, академик

СОЗДАНИЕ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВА НА ИСКОННЫХ ЗЕМЛЯХ АЗЕРБАЙДЖАНА: ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

РЕЗЮМЕ

В статье утверждается, на основе исторических фактов, что на территории современного государства Армения проживали тюркские племена, и что нет научного обоснования утверждениям о том, что армяне исторически жили на землях Южного Кавказа. Армянская церковь была построена на территории Азербайджана – Чухурсада – с разрешения правителей Азербайджана, Гарагоюнлу и Аггоюнлу.Когда было образовано государство Сефевидов, Чухурсад также входил в его состав. Территория государства Сефевидов была административно разделена на 13 бейлербейли. Одной из них была Чухурсадская бейлербейли, центром которой была Ираванская крепость. Ираванское ханство, управляемое племенем Каджаров, действовало на этой территории с 1747 по 1827 год. Накануне русской оккупации общая численность всего христианского населения Ираванского ханства не превышала 20 процентов. В результате оккупации армяне из Ирана и Турции были массово переселены на земли Азербайджана. Переселение армян на земли Азербайджана было направлено на создание христианского разрыва между двумя мусульманскими государствами. После падения царской России азербайджанцы и грузины на Южном Кавказе получили материальные средства и моральное право на создание собственных государств. В мае 1918 года была создана Араратская республика вместе с республиками Азербайджаном и Грузией. Город Ереван был передан Национальным советом Азербайджана в качестве столицы государства, созданного на территории Ереванского ханства. В результате на землях древнего Азербайджана было создано государство Армения. В обмен на передачу города Еревана и создание армянского государства в Ереванской области Республика Армения взяла на себя обязательства перед Турцией и Азербайджаном, но не выполнила ни одного из них, напротив, проводила агрессивную политику, и азербайджанцы неоднократно подвергались массовым убийствам.

Ключевые слова: *Западный Азербайджан, Азербайджанская Демократическая Республика, Национальный Совет, Османское государство, Иреван, Армения*

DOI:https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.335

T A R İ X
H I S T O R Y

UOT 94 (479.24)

İLQAR ABDULLAYEV

**Bakı Dövlət Universitetinin Tarix fakültəsi,
Azərbaycan tarixi (humanitar fakültələr üçün) kafedrasının
doktorantı, tarix üzrə fəlsəfə doktoru**

email: ilqar.heyderoglu@mail.ru

AZƏRBAYCANDA DƏNİZ NƏQLİYYATININ İNKİŞAF TARİXİ (1969-1982-ci illər)

Dənizə çıxışı olan hər hansı bir ölkə üçün su nəqliyyatından istifadənin çox böyük, əhəmiyyətli rol oynaması heç kəsə sirr deyil. Bu baxımdan qeyd edilməlidir ki, Heydər Əliyev respublikamıza rəhbər seçiləndən sonra nəqliyyatın digər sahələrində olduğu kimi dəniz nəqliyyatında da irəliyə doğru çox böyük, əhəmiyyətli addımlar atılmağa başlandı. Çoxsaylı müvafiq sənədlərlə tanışlıqdan bəlli olur ki, o vaxta qədər digər sahələrdə olduğu kimi burada da planın ödənilməməsi, müxtəlif yüklərin daşınmasına aid rəqəmlərin Ümumittifaq göstəricilərindən geri qalması kimi faktlar adi hala çevrilmişdi. Belə ki, Azərbaycan KP MK bürosunun 22 iyul 1969-cu il tarixli iclasının 106№-li protokolu ilə tanışlıqdan bəlli olur ki, dəniz nəqliyyatı ilə 1969-cu ilin 4 ayı ərzində 1513 min ton neft məhsulları, 213 min ton quru yük nəzərdə tutulduğundan az daşınmışdır. May və iyun ayları ərzində bütövlükdə 193 min ton, neft yükləri isə 227 min ton az daşınmışdır. Bütövlükdə gəmiçilik idarəsi yük daşınması sahəsində ilin birinci yarısı üçün planı 88,9% yerinə yetirmişdir. Gəmiçilik idarəsinin sənaye müəssisələri 1969-cu ilin I kvartalında qışa hazırlıq işlərini kifayət qədər yerinə yetirmədiklərindən heç də qənaətbəxş işləməmişlər. Bu idarənin zavodları tərəfindən birinci yarım il üçün plan tapşırıqları 75,1% yerinə yetirilmiş, 2635 min. manatlıq məhsul dövlətə təhvil verilməmişdir. Bu müəssisənin zavodları gəmilərin təmiri planını da mütəmadi yerinə yetirmirlər ki, bu da donanmanın yük daşıma qabiliyyətinin aşağı düşməsinə səbəb olur. Gəmiçilik idarəsinin 31 gəmisindən 8-i zavodda təmir edilərkən nəzərdə tutulduğundan 2 dəfə gec istismara buraxılmışdır. “Kaspar”ın baş mühəndisi Krimanın başçılıq etdiyi gəmiçiliyin texniki xidmətinin də işinin yaxşılaşdırılması ciddi şəkildə tələb olunur. Limanın təsərrüfat idarəsi (gəmiçiliyin rəis müavini yol. Qaraqaşlı), xüsusilə Bakı dəniz limanı (rəis Əsgərov) gəmilərin yük daşınması işlərində lüzumsuz yerə boş dayanma hallarına yol verməmək üçün lazımi tədbirləri görməməklə imkanlarından aşağı səviyyədə nəticə göstərirlər. Müştərilərin işə məsuliyyətlə yanaşmaları və dəmir yol nəqliyyatının lazımi səviyyədə olmaması üzündən meşə materiallarının və duzun Bakı limanından vaxtında daşınması məsələsi həll edilməmişdir [1].

Yuxarıda adı çəkilən sənədlə tanışlıqdan aydın olur ki, bütün bunları nəzərə alan Azərbaycan KP MK-sı qərara alır ki, Xəzər dəniz gəmiçilik idarəsinin, eləcə də Bakı dəniz donanması rəhbərliyinin nəzərinə çatdırılsın ki, donanmanın, limanların və sənaye müəssisələrinin işində nəzərə çarpan nöqsanların aradan qaldırılması üçün bütün zəruri tədbirlər

görülsün və 1969-cu il üçün nəzərdə tutulan plan tapşırıqları mütləq yerinə yetirilsin. Bu qərarda respublikaya gətirilən meşə materiallarının vaxtında qəbul edilməsinin təmin olunmasına görə Bakı dəniz limanında gəmilərin yan alması üçün ikinci və üçüncü yan alma körpülərinin tikilməsi də nəzərdə tuturdu [1].

Gəmiçiliyin işinə maneəçilik yaradan amillərdən biri də o idi ki, Neft emalı və Neft kimyası Nazirliyinin, Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Təchizat və İstifadə üzrə Baş İdarə və Respublika Dövlət Plan Komitəsi mərkəzi orqanlarda neft məhsullarının dənizlə daşınması işində əsaslandırılmış sifarişlərin təsdiq edilməsinə nail ola bilmirlər, daşınan neft məhsulları isə planda nəzərdə tutulduğundan çox tələb edilirdi [1].

Bütün bunları nəzərə alan Azərbaycan KP MK bildirirdi ki, gəmiçiliyin rəhbərliyi 1969-cu il 21 mayda MK-nın Bürosunda olmuş ciddi tənqidlərdən lazımi nəticələr çıxarmamış və gəmiçiliyin işinin yaxşılaşdırılması üçün müvafiq tədbirləri çox ləng görürlər.

Azərbaycan KP MK-sı bütün deyilənləri nəzərə alaraq qərara alırdı:

1. Xəzər gəmiçilik idarəsinin (Haşımov, Sosyuk, Qaraqaşlı, Kriman) və partiya komitəsinin (Abdullayev), Bakı dəniz donanmasının (İbrahimov) rəhbərliyi tərəfindən donanmanın, limanın və sənaye müəssisələrinin işində özünü göstərmiş nöqsanların aradan qaldırılmasından ötrü bütün zəruri tədbirlərin görülməsi və 1969-cu ilə dair qəbul edilən plan və tapşırıqların yerinə yetirilməsi üçün verdikləri vəd nəzərə alınsın.
2. Xəzər dəniz gəmiçiliyi idarəsinin rəhbərliyinə tapşırılsın:

– donanmanın istismarını dürüst şəkildə təşkil etsinlər, daşımalar zamanı nəzərdə tutulan konkret hesablamaların və işlərin analizi əsasında plan və qrafiklərə, eləcə də müştərilərlə imzalanmış müqavilələrə uyğun gəlməyən itkiləri aradan qaldırsınlar.

– yenidən yükləmə texnikası və işçi qüvvəsini, anbarların həcmini artırmalı, gəmilərin yanalması üçün körpülərin işini daha da yaxşılaşdırmalı, yük dövriyyəsində kifayət qədər ehtiyatı imkanlara malik Bakı limanının işinin səviyyəsini daha da yüksəltməli. Daha optimal texnoloji sxem və əməyin təşkilinin yaxşılaşdırılması yolu ilə gəmilərin və müxtəlif mexanizmlərin boşdayanma hallarına yol verilməməsini təmin etməli.

– gəmi təmiri və gəmiqayırma üçün nəzərdə tutulmuş sənaye müəssisələrinin, texniki xidmət və şöbələrin işində özünü göstərən nöqsanları aradan qaldırmalı [1].

Lakin burada ayrıca qeyd edilməlidir ki, 1969-cu ilin iyulunda Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik etməyə başladıqdan sonra Xəzər Dövlət Dəniz Gəmiçiliyi İdarəsi, eləcə də Xəzər Dəniz Neft Donanmasına, eləcə də bu sahəyə aid sənaye müəssisələrinə qarşı belə ciddi tələblərin qoyulması ilə yanaşı, onlara həm də digər tərəfdən respublika rəhbərliyinin daim kifayət qədər yüksək səviyyədə diqqət və qayğısı göstərilirdi. Yeni gəmilərin alınması, Xəzər dənizçilərinin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması, onlara ev verilməsi, bütövlükdə gəmiçiliyin modernləşdirilməsi sahəsində Heydər Əliyevin nüfuzu xüsusi rol oynayırdı [9, s.141]. Göstərilməlidir ki, bu sahədə geriliyi aradan qaldırmaq üçün çox operativ şəkildə əhəmiyyətli addımlar atılmışdır. Əvvəlcədən qeyd etməliyik ki, 1969-cu il iyulun 22-də keçirilən büro iclasına Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi İdarəsinin rəisi S.Haşımov, onun müavinləri D.Sosyuk, N.Qaraqaşlı, baş mühəndis İ.Kriman və partiya təşkilatı katibi E.Abdullayevlə yanaşı, Bakı Dəniz Limanının rəisi, Bakıda fəaliyyət göstərən gəmi təmiri zavodlarının baş mühəndisləri də dəvət edilmişdi. Bu, həm də onun göstəricisi idi ki, Heydər Əliyev elə ilk günlərdən problemlərin kompleks həlli üçün müzakirələrdə peşəkarların iştirakını təmin etdirirdi [8, s.25].

Həmin gün bu iclasda üçüncü məsələ kimi gündəliyə “Xalq təsərrüfatı yüklərinin daşınmasının yaxşılaşdırılması sahəsində Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi İdarəsinin işi haqqında” məsələ də daxil edilir. Elə həmin iclasda Xəzər Dəniz Gəmiçiliyində olan nöqsan və çatışmazlıqlar prinsipiallıqla müzakirə olunur. Müzakirələr zamanı bəlli olur ki, geriliyin əsas səbəbi gəmilərin normadan artıq boş dayanması və onların yükgötürmə imkanlarından tam şəkildə istifadə olunmamasıdır. Neftdaşıma donanmasına məxsus gəmilərin Bakı və Mahacqala limanlarında günlərlə boş dayanması kimi faktlar üzə çıxır. Burada tankerlərin limanlarda boş dayanma səbəbləri də araşdırılır. Müəyyən edilir ki, gəmilərin yan alması üçün körpülər, eləcə də neftdoldurma çənləri kifayət etmir, neft vuran nasoslar aşağı məhsuldarlıqla işləyir və s. [8, s.25].

Eyni zamanda bu müzakirələrdə məlum olurdu ki, payız – qış mövsümündə neftdaşıma gəmilərinin boşdayanma səbəblərindən biri də Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi İdarəsində meteoroloji çətinliklərin qabaqcadan proqnozlaşdırılmamasıdır. Bütün bunların nəticəsində gəmiçilik idarəsi 1968-ci ilin plan tapşırıqlarını yerinə yetirə bilməmişdir.

O zamanlar nəinki neftdaşıma sahəsində, hətta quru yükdaşımalar sahəsində də gerilik hökm sürür, Bakı–Krasnovodsk gəmi - bərə xəttində hərəkət edən bərələr tam yüklə təmin edilmirdi. MK bürosunda keçirilən prinsipial müzakirələr nəticəsində daha bir həqiqət üzə çıxır: gəmi – bərələrin tam doldurulmamasının bir səbəbi də dəmir yolu nəqliyyatının pis işləməsi ilə əlaqədardır. Dəmir yolçular gəmi – bərələrə yüklənməli olan yükləri vaxtında mənzil başına çatdırmırlar. Azərbaycan Dəmir Yolu İdarəsi də Bakı Dəniz limanından yükləri vaxtında daşımır ki, bu da gəmilərin boşaldılması üçün boş meydanların çatışmazlığına səbəb olur. Həmin iclasda idarəyə məxsus sənaye müəssisələrinin işi də müzakirə olunur. Gəmi təmiri sahəsində özünü göstərən nöqsanlar da qeyd edilir. Elə buradaca Heydər Əliyev dənizçilər qarşısında şərt qoyur: bundan sonra belə işləmək olmaz! Elə həmin büro iclasında Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi İdarəsinə son xəbərdarlıq edilir ki, ötən ilin acı təcrübəsi 1969-cu ildə təkrar edilməsin, respublika iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsi üçün dəniz nəqliyyatı imkanlarından maksimum istifadə edilsin. Gəmiçilik sahəsində ortaya çıxan nöqsanların tezliklə aradan qaldırılması üçün konkret tapşırıqlar da verilir. Bakı limanının işini yaxşılaşdırmaq üçün qərara alınır ki, burada ikinci və üçüncü yanalma körpülərinin tikintisi sürətlənsin [8, s.25]. Tezliklə bu sahədə olan nöqsanların aradan qaldırılması, plan tapşırıqlarının vaxtında və nöqsansız yerinə yetirilməsi üçün Xəzər dəniz gəmiçiliyi idarəsində əməyin elmi təşkili üçün müvafiq laboratoriya təşkil edildi. Burada əməyin elmi təşkili üzrə beşillik plan işlənib hazırlanmışdı. Planda gəmilərin yük tutumundan səmərəli şəkildə istifadə olunması, səfər dövriyyəsinin sürətləndirilməsi, təmir – profilaktika işlərinin vaxtında görülməsi üçün bir sıra tədbirlər nəzərdə tutulurdu. Bu baxımdan qeyd etmək yerinə düşərdi ki, “Ulyana Qromova” tankerində müvafiq tədbirlər görüldükdən sonra, ən yeni təmir metodlarından istifadə sayəsində gəminin mühərrikləri əsaslı təmirə dayanmadan 40 min saat işləmişdir. Bu isə gəmiçilik üzrə orta rəqəmdən 5 dəfə çoxdur [13].

Dəniz nəqliyyatı sahəsində qazanılmış nailiyyətlərdən danışarkən böyük iftixar və qürur hissi ilə qeyd edilməlidir ki, Xəzər Gəmiçiliyi İdarəsinin D.Bünyadzadə adına gəmi təmiri zavodunda Heydər Əliyevin respublikamızda rəhbərliyə başladığı 1969-cu ildən etibarən su altı qanadları olan katerlərin seriya ilə istehsalına da başlanmışdır. Göstərilməlidir ki, o vaxtlar “Kometa”, “Raketa”, “Strela” və s. kimi ilk nümunələr Leninqrad (Sankt-Peterburq) və Qorki (Nijni Novqorod) şəhərlərində hazırlanmışdır. Onların qovşaq və hissələrində alüminiumdan geniş istifadə olunmuşdur. Həmin gəmilərin çaylarda və göllərdə işlədilməsi nəzərdə tutulurdu. Bakıda hazırlanacaq gəzinti katerləri isə “Nevka” tipli olmalı və onlardan dənizdə istifadə olunacaqdı. Bu gəmilərin hazırlanmasında əsasən plastik kütlələrdən istifadə ediləcəkdi. Bu

katerlər içərisində sərnişinlər olduqda 2 bal, sərnişinsiz isə 4 bal küləyə davam gətirə biləcəkdilər. Şübhəsiz ki, Xəzərdə üzəcək belə gəmilərin Bakıda hazırlanması ölkəmizdə su nəqliyyatının inkişafına səbəb olacaqdı [15].

1970-ci il isə Xəzər dəniz gəmiçilik idarəsi üçün xüsusilə əlamətdar olmuşdur. Belə ki, dəniz gəmiçilik idarəsinin həmin il 50 illik yubileyi qeyd edilmişdir. 1920-ci ildə dənizçilər Xəzər donanmasının və sahil binalarının əsl sahibinə çevrilmişdilər. Amma o vaxt onlara çox az şey miras qalmışdı: bir neçə tərsanə və kustar gəmi təmiri emalatxanası, bir də cəmi dörd gəmisi olan donanma. Sonradan çoxlu yeni gəmilər alınmış, təzə gəmi təmiri zavodları tikilmiş, gəmiçilik güclü texnika və ixtisaslı kadrlarla təmin olunmuşdur. Danışdığımız dövrdə isə Xəzər artıq yeni texnika – hərəsi dörd min ton yük tutan tankerlər, qüdrətli dizel teploxodlar olan bir hövzə idi. "Üzən qatarlar" Zaqafqaziya və Mərkəzi Asiya sahillərini birləşdirirdi. Hazırda İstanbul, Beyrut, İsgəndəriyyə, Əlcəzair və başqa Yaxın Şərq ölkələrinin limanlarında Azərbaycan gəmilərinə rast gəlmək adi hala çevrilmişdir [7].

Müvafiq sənədlərlə tanışlıqdan aydın olur ki, artıq 1970-ci il Dekabrın 8-də Xəzər gəmiçilik idarəsi beşillik yükdaşıma planını yerinə yetirmək haqqında raport vermişdir. Bu müddət ərzində neft daşınması 25,7%, quru yük daşınması 19,6%, o cümlədən bərə ilə yük daşınması iki dəfə, xarici ticarət yükləri daşınması isə 13,6% artmış, plandan əlavə 1,5 milyon manat gəlir əldə edilmişdir. Dənizçilər dekabrın 10-da illik planı yerinə yetirmiş, qalan 21 gündə isə plandan əlavə 1 milyon 200 min ton yük daşımağı qərara almışlar [2]. Qeyd etmək lazımdır ki, belə əmək qələbəsinin qazanılmasında o vaxtlar fəaliyyət göstərmiş Vano Sturua adına gəmi təmiri zavodunun kollektivi də çox böyük rol oynamışdır. Belə ki, bu zavodun əmək kollektivi fədakarlıqla işləyərək onlarla gəminin cədvəldə nəzərdə tutulduğundan tez istifadəyə verilməsinə nail olmuşlar [3].

1972-ci il mayın əvvəllərində isə Xəzər gəmiçilik idarəsinin sərəncamına Nijni Novqorod (Qorki) gəmiqayıranları tərəfindən daha bir gəmi – "Kəminə" yük teploxodu daxil olmuşdur. Bu gəminin birinci səfəri dörd ay əvvəl Kianlıya olmuşdur. Bu uzun müddətli səyahətdə gəmi sistemi və mexanizmlərinin hamısı qüsursuz işləmişdir. Aydındır ki, Xəzər Dəniz Gəmiçilik İdarəsinin bu gəmini də sərəncamına alması nəticə etibarı ilə bu idarənin yük daşıma gücünü daha da artırırdı [6].

Qeyd edilməlidir ki, tədqiq edilən dövrdə Paris Kommunası adına gəmi təmiri zavodunda bir çox səmərələşdirici təkliflər də irəli sürülmüşdür ki, nəticədə də xeyli mənfəət əldə edilmişdir. Məsələn, usta H.Hüseynovun 1970-1972-ci illər arasında irəli sürdüyü səmərələşdirici təkliflər nəticəsində müəssisə 200 min manatdan çox mənfəət götürmüşdür [17].

Yeri gəlmişkən 1980-ci ildə Bakı – Krasnovodsk arasında vaqonları daşıyan "Sovet Özbəkistanı" gəmi bərəsi də Bakıdakı Paris Kommunası adına gəmi təmiri zavodunda təmir edilmişdir. Burada təmirçilər bu gəmi – bərənin sağ və sol tərəflərində yerləşən pərləri təmir etmişlər. Ayrıca qeyd edilməlidir ki. bu iş çox mürəkkəb işdir. Belə ki, hər pərin diametri 2 m,100 mm.dir. Bundan başqa çilingərlər gəmi – bərənin alt hissəsində olan və vaqonların gəmiyə minməsi üçün salınan dəmir relslərin xarab olan hissələrini təmir etmiş, bəzi yerlərini isə tamam dəyişmişlər. Plana görə bu nəhəng gəmi – bərə 1981-ci ilin may ayında təmir edilib təhvil verilməli idi. Lakin Paris Kommunası adına gəmi təmiri zavodunun fəhlələri gəmini 1980-ci ilin sonlarına qədər təhvil verməyə söz vermişdilər [14, s.5].

Xəzərdə neft çıxarılması işinin daha da təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə Xəzər Dəniz Neft Donanması yeni və müasir gəmilərlə təchiz edilməkdə davam edirdi. Belə ki, 1973-cü ildə Hollandiyada sualtı neft və qaz xətlərinin inşası üçün "Süleyman Vəzirov" borudüzən gəmisi inşa olunur. Bu gəmi dənizin dərinliyi 195 metrə qədər olan sahələrində sualtı boru xətlərinin çəkilməsini təmin edir. Norveçdə gücü 7040 at gücündə olan üç ədəd təchizat gəmisi inşa olunaraq Bakıya gətirilmişdir [14, s.5].

1974-cü ildə isə Bakı Dənizçilik Məktəbinin 50 illiyi böyük təntənə ilə qeyd edilmişdir. Bu əlamətdar gün münasibəti ilə keçirilən tədbirdə bildirilmişdir ki, 50 il ərzində məktəb dəniz donanması və gəmi təmiri sənayesi üçün 12 min matros və digər mütəxəssis hazırlamışdır [4].

Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, gəmi təmiri zavodunun işçiləri yalnız özlərinin bilavasitə işləri ilə məşğul olmur, həm də asudə vaxtlarını səmərəli keçirir, sağlamlıqlarının qorunması üçün də idmanla məşğul olurlar. Belə ki, A. Kompanetski özünün "İdman" qəzetində çap edilmiş məqaləsində bildirir ki, "Sov. İKP MK XXI qurultayı" adına gəmi təmiri zavodunun fəhlələri iki komandaya bölünərək həvəslə top oynayırdılar. Onlardan bir az aralı isə ƏMH həvəskarları məşq edirdilər. İdman zalında isə tennisçilər məşq edirdilər. Şübhəsiz ki, bütün bunlar dənizçilərin daha yaxşı istirahət etmələrinə, güclərini bərpa etməyə imkan verirdi [12].

Sonrakı illərdə isə gəmilərin ən işlək hissələrindən olan avar vintinin polietilendən hazırlanması ideyasını irəli sürərək onu hazırlamışlar. Məlum olmuşdur ki, polietilendən hazırlanan avar vinti əvvəlki analoqundan nəinki geri qalmır, hətta bəzi keyfiyyətinə görə onu ötür. Bunun da nəticəsində sex xeyli maddi gəlir əldə edə bilmişdir [12]. Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, "Şərəf nişanı" ordenli bu müəssisə sonrakı dövrdə də istehsal tempindən geri qalmamış, 1971-1975-ci illərdə plan tapşırıqlarını artıqlaması ilə yerinə yetirmiş, 1975-ci ilin tapşırıqlarına isə 106,5% əməl etmişlər. Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, onlar artıq "Metan" və "Manqışlaq" yük gəmilərini, "Qırğızıstan", "Həmid Sultanov" sərnişin gəmiləri vaxtından iki ay əvvəl və yüksək keyfiyyətlə təmir edilmişdir [11].

Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, Sov.İKP MK 1978-ci ilin mart ayında Sankt-Peterburq (Leninqrad) nəqliyyat qovşağının qabaqcıl təcrübəsi haqqında məsələ müzakirə etmişdir. Müzakirə olunan məsələ ilə əlaqədar qəbul edilmiş qərarda deyilirdi ki, Sankt-Peterburq (Leninqrad) nəqliyyat qovşağında vahid texnoloji proses əsasında bir-biri ilə əlaqəli fasiləsiz plan – cədvəllər əsasında dəniz, dəmir yolu, çay və avtomobil nəqliyyatı işinin yeni, daha mütərəqqi forması tətbiq edilmişdir. Bakı nəqliyyat qovşağında da vaqonlardan, gəmilərdən, avtomobillərdən istifadə olunmasının səmərəsini yüksəltməyə, nəqliyyat konveyerinin ahəngdar işləməsinə xidmət göstərən bu qabaqcıl iş təcrübəsini tətbiq etmək qərara alınmışdır. Bu baxımdan qeyd etmək yerinə düşərdi ki, 1978-ci ilin əvvəlindən bəri Bakı limanında plandan əlavə 131,5 min ton xalq təsərrüfatı və xarici ticarət yükləri daşınmışdır. Körpülərə yan almış 375 gəmidən 235-i vaxtından 2529 saat tez yola salınmışdır [16].

Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, 1978-ci ildə Fransada inşa olunmuş və 200 metrə kimi dərinlikdə işləmək üçün su altı dalğıc kompleksi ilə təchiz edilmiş "Əli Əmirov" geoloji – kəşfiyyat gəmisinin donanmanın sərəncamına verilməsi də əhəmiyyətli hadisələrdən idi [9, s.141].

Sonrakı illərdə də neft hasilatının artırılması ilə əlaqədar Xəzər Dəniz Neft Donanması üçün müxtəlif təyinatlı gəmi və qurğular alınmışdır. Söhbət kran, sərnişin, yedək, dalğıc, geoloji – kəşfiyyat, yanğınsöndürən gəmilərdən, kiçik yedək və xidmət katerlərindən və barjalardan gedir. Təbiidir ki, bütün bunlar gəmiçilik sahəsində olan tərəqqinin və inkişafın təcəssümü idi. Lakin həmin 70-ci illərdə gəmiçilik sahəsində problemlər də az deyildi.

1978-ci ilin sentyabrında Azərbaycan KP MK Azərbaycanda gəmiçiliyin problemləri ilə bağlı Sov.İKP MK-ya xüsusi məktub göndərir. Məktubda qeyd olunur ki, son illər Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi İdarəsində tankerlər, bərələr, dəniz dibini dərinləşdirən qurğular və digər texniki vasitələr alınması ilə bağlı olduqca ağır vəziyyət yaranıb. Xidmət vaxtına və texniki vəziyyətinə görə bu beşillikdə 34 tankerdən 19-u, o cümlədən onların 14-ü təkcə 1977-1978-ci illərdə balansdan çıxarılıb. Eyni zamanda doqquzuncu və onuncu beşilliklərdə Rumıniyada, Bolqarıstanda və Volqoqrad şəhərində inşa ediləcək 22 tanker hesabına neftdaşıma donanması parkının artırılması nəzərdə

tutulsa da, bu barədə Rumıniya və Bolqarıstanla müqavilələr imzalanmayıb. 1979-1980-cı illərdə isə Volqoqraddan cəmi 4 tankerin göndərilməsi gözlənilirdi [9, s.141]. Məktubda dəniz bərələri sahəsində də vəziyyətin yaxşı olmadığı vurğulanırdı. Qeyd olunurdu ki, dəmir yolu vaqonlarının bərələrlə daşınmasına Sovet İttifaqında ilk dəfə 1962-ci ildə Xəzər dənizində başlanıb. O vaxt "Krasnoye Sormovo" zavodunda 5 bərə tikilib. Faktiki olaraq, onlardan dördü istismardadır, çünki biri daim təmir-profilaktikada olur. Bakı– Krasnovodsk istiqamətində fərdi avtomobillərin daşınmasında da ciddi problemlər yaradıldığı bildirilir, Bakı dəniz vağzalında çox vaxt 300-ə qədər avtomobilin yüklənmə üçün növbə gözlədiyi xatırlanırdı. Məktub bu sözlərlə bitirdi: "Azərbaycan KP MK xahiş edir ki, bu məktubda qaldırılan məsələlərə baxılması və müsbət həll edilməsi barədə tapşırıq verilsin". Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi idarəsinin illərdən bəri yığılıb qalan problemləri barədə bu kəskin məktubun sonunda imza da var idi: Azərbaycan KP MK katibi Heydər Əliyev... Bəli, o vaxtdan təxminən 50 ilə qədər vaxt keçmişdir. Amma bu gün aydın görünən odur ki, həmin dövrdə Xəzər gəmiçiliyinin bütün problemləri barədə Sovet İttifaqının rəhbərliyinə bu cür açıq və müfəssəl məktub yazmağa ancaq Heydər Əliyev kimi güclü liderin cəsarəti çatardı... Bundan bir neçə il sonra Azərbaycan KP MK bürosu "Dəmir yolu və su nəqliyyatında xalq təsərrüfatı yüklərinin qorunmasının təmin edilməsi və oğurluqla mübarizənin gücləndirilməsi haqqında" qərar qəbul edir. Heydər Əliyev Xəzər Dəniz Gəmiçilik İdarəsinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi məsələsini sonrakı illərdə də, xüsusən Moskvada işlədiyi dövrdə də daim diqqət mərkəzində saxlamışdır. Bütövlükdə 1980-1991-ci illərdə Xəzər Dəniz Neft Donanması üçün uzaq xarici ölkələrdə inşa edilmiş 40-2500 ton yükqaldıran 12 ədəd kran, gücü 4000 – 8000 at gücündə olan 23 təchizat gəmisi, 12 ədəd sərnişin gəmisi, 9 ədəd yanğınsöndürən gəmi və s. alınmışdır. Hakimiyyətdə olduğu illər ərzində Heydər Əliyev gəmiçilik təsərrüfatının inkişaf etdirilməsinə kompleks yanaşır, Xəzər dənizçilərinin mədəni – məişət problemlərini, onların istirahətinin mənalı təşkili məsələlərini də diqqətdə saxlayırdı. Təsadüfi deyildi ki, Heydər Əliyevin göstərişi ilə keçmişə hörmət, tarixə qiymət verilməsi məqsədi ilə 1981-ci ildə Bakı Dənizçilik Məktəbinin 100 illik yubileyi, eləcə də "Xəzər dənizçisi" və "Moryak Kaspiya" qəzetlərinin ilk nömrəsinin çapdan çıxmasının 50 illiyi təntənəli şəkildə qeyd edilmiş, hər iki sahənin ayrı-ayrı əməkdaşları mükafatlandırılmışlar [9, s.143].

Xəzər gəmiçiliyi nəqliyyat donanması dənizçilərinin işindən danışarkən ayrıca qeyd etmək lazımdır ki, onlar nisbətən sonrakı – 1979-cu ildə də bir sıra diqqəti cəlb edəcək nailiyyətlərə imza atmışlar. Belə ki, onlar həm 1979-cu ilin, həm də 1976-1979-cu illərin planını vaxtından əvvəl yerinə yetirmiş, tapşırıqdan əlavə 700 min tondan artıq xalq təsərrüfatı yükləri daşımışlar. 1978-ci ildə isə ilk dəfə olaraq Qərbi Sibir neftinin Həştərxan və Mahac – Qala vasitəsi ilə Bakıya daşınması təmin edilmişdir. Bu məsul tapşırığın yerinə yetirilməsində "General Aslanov", "Ruhulla Axundov", "Neftçala", "Gürgan" tankerlərinin kollektivləri xüsusilə fərqlənmişlər. 1978-ci ili yüksək göstəricilərlə başa vuran "Fedya Qurbanov" teploxodunun heyəti Bakı – Mahac – Qala – Krasnovodsk xəttində yeni ildə beşinci səfərini başa vurmuşdur. İlin əvvəlindən bəri nəzərdə tutulduğundan əlavə olaraq 200 ton neft məhsulları daşınmışdır [18].

Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, 1979-cu ildə Xəzər gəmiçiliyinin artıq 23 heyəti xarici ölkələrin limanları arasında yük daşıyırdı. Onlardan yeddisi Qara dəniz və Aralıq dənizi hövzələrində üzürdü. Üzərində Nizaminin, Fizulinin, Vaqifin, C.Cabbarlının, M.Müşfiqin adları həkk olunmuş gəmilər tez-tez Bolqarıstan, Rumıniya, İtaliya, Livan, Fransa, Kanada sahillərinə yan alırdı. Şübhəsizdir ki, Azərbaycan gəmilərinin belə geniş coğrafiyada üzmələri, xarici ölkələrə yük daşımaları Xəzər dəniz gəmiçiliyinin daha da inkişaf etməsinə, nəticə etibarı ilə planın artıqlaması ilə yerinə yetirilməsinə səbəb olurdu [19].

Aparılan tədqiqatlar sübut edir ki, X beşilliyin sonuncu ili olan 1980-ci ildə də adı yuxarıda çəkilən "General Aslanov" tankerinin gəmi heyəti əsl hünər nümunəsi göstərərək planı artıqlaması ilə yerinə yetirmişdir. Belə ki, 1976-1980-ci illəri əhatə edən beş illik ərzində plandan əlavə 10 min ton neft məhsulları daşınmış, bir milyon manatdan çox mənfəət əldə edilmiş, 657 ton yanacağa, 10 ton sürtkü yağına qənaət olunmuşdur. Kollektiv ilin axırınadək daha 450 min ton yük daşımağı qərara almışdır. Təbiidir ki, bu göstəricilər də ümumilikdə Xəzər dəniz gəmiçilik idarəsinin illik və beş illik planı artıqlaması ilə yerinə yetirməsinə imkan verirdi [20].

Göstərilməlidir ki, Xəzərdə gəmiçilik və neft mədənlərinin tikintisi inkişaf etdikcə bu sahə üçün zəruri olan müxtəlif ağır tonnajlı kranlara daha çox ehtiyac edilirdi. Bu baxımdan 1980-ci ildə Xəzərə Hamburqda, Qərbi Almaniyanın məşhur "Blom və Foss" firmasının tərsanəsində hazırlanmış nəhəng üzən kran gəmisinin gətirilməsini xarakterik hal kimi qəbul etməliyik. Bu barədə danışarkən belə bir faktı göstərmək kifayət edər ki, iş prosesində 2,5 min ton yük qaldıra biləcək "Azərbaycan" gəmisinin ölkədə tayı – bərabəri yoxdur və o, indi Xəzərdə dəniz mədənlərinin tikintisində işləyən ən böyük kran gəmisindən 10 dəfə güclüdür [10]. Təbiidir ki, belə nəhəng, çox güclü üzən kran – gəminin Xəzərə gətirilməsi və onun neft mədənçilərinin sərəncamına verilməsi gələcəkdə bu sahədə ən çətin, mürəkkəb problemlərin nisbətən asanlıqla həll edilməsinə imkan verəcəkdi.

Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, ölkəmizdə dəniz nəqliyyatı inkişaf etdikcə Bakı limanı da müvafiq surətdə tərəqqi etmişdir. Belə ki, 1974-1984-cü illər arasında burada görülən yük işlərinin həcmi 1,5 dəfə artmışdır. Yük əməliyyatlarının 98 %-i mexanikləşdirilmişdir. Tərsanəçilərin sərəncamına 100-dən çox maşın və mexanizm verilmişdir. Limançılar hər gün təqribən minlərlə ton yük işləmişlər [5].

Heydər Əliyevin gəmiçilik sahəsinə verdiyi töhfələrdən danışarkən onun gəmilərə əsasən milli və tarixi adlar verməsini də ayrıca qeyd etməliyik. Belə ki, Azərbaycan KP MK-nın 1970-ci il martın 31-də keçirilən büro iclasında qəbul edilən qərarlardan biri bunu xüsusilə aydın şəkildə əks etdirir. "Leninqrad şəhərində tikilməkdə olan yanğın əleyhinə dəniz gəmisinə "General Həmidov" adının verilməsi barədə Azərbaycan SSR Neftçıxarma Sənayesi Nazirliyinin təklifi qəbul edilsin."

İlk baxışda elə görünə bilər ki, bu, bir təsadüfdür. Lakin ötən əsrin 70-ci illərinə aid partiya sənədlərinin qorunduğu Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi Siyasi Sənədlər Arxivində yüngülvari araşdırma kifayətdir ki, belə qərarların ardıcıl qəbul edildiyinin şahidi olasan. Belə işlər Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi ardıcıl xətt, prinsipial məsələ idi. Təsadüfi deyildi ki, bunun ardınca respublikanın yeni rəhbəri böyük Azərbaycan şairi İmadəddin Nəsiminin 600 illik yubileyinin dünya səviyyəsində qeyd olunması üçün tədbirlər görməyə başlayır və bu sırada ilk addım kimi Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi İdarəsi üçün tikilməkdə olan "Çay – dəniz" tipli teploxoda "Şair Nəsimi" adının verilməsi barədə qərara qol çəkir. Sonrakı illərdə də bilavasitə Heydər Əliyevin xeyir – duası ilə artıq Xəzərdə "Şair Sabir", "Nizami", "Fizuli", "Vaqif" və s. kimi gəmilər üzməyə başlayır... [8, s.35]

Heydər Əliyevin respublikaya rəhbərlik etdiyi dövrdə Xəzərdə Gəmiçiliyin inkişafından danışarkən daha bir amili – gəmilərdə qəza halları məsələsinə də toxunmaq lazımdır. Belə ki, bu sahədə vəziyyət heç də ürək açan deyildi. Əgər 1970-ci ildə gəmiçilikdə 7 qəza baş vermiş, 29 min rubl ziyan dəymişdisə, 1971-ci ildə qəzaların sayı 24-ə çatmış, dəyən ziyanın miqdarı isə 100 min rubla çatmışdı. Bütün bu və digər nöqsanları ortaya çıxaran MK Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi idarəsinin rəhbərliyi qarşısında konkret məsələlər qoyur, gəmiçilik işinin kökündən yaxşılaşdırılmasını tələb edir. Tezliklə bu sahədə əhəmiyyətli keyfiyyət dəyişikliyi baş verir. Xəzərə gətirilmiş bir sıra ən müasir tələblərə cavab verən tanker və quru yük daşıyan gəmilər vasitəsi ilə "Neft daşları"ndan neft, Krasnovodska taxıl daşınır.

Bundan başqa Xəzər dənizçiləri Xəzər – Baltik xətti üzrə tranzit yüklərin daşınmasının pionerinə çevrilmişlər [8, s. 40].

Bütün yuxarıda göstərilənlər belə deməyə əsas verir ki, Heydər Əliyevin respublikamızda hakimiyyətdə olduğu illərdə Xəzər Dəniz Gəmiçilik İdarəsi rəhbərliyin daima diqqət mərkəzində olmuş, bu son dərəcə mühüm, strateji sahənin inkişaf etdirilməsi üçün nə lazımdırsa, hər şey edilmişdir. Nəticədə də əgər əvvəlcə burada reqressiya, gerilik var idisə, sonradan bu sahədə də irəliləyiş, tərəqqi artıq göz önündə idi.

Ədəbiyyat:

1. AR PİI SSA F.1.siy.56.iş48.v.18-22,180, 182
2. Abdullayev Ş. Əmək intizamı əsas məsələdir. "Bakı", 1970, 26 dekabr
3. Abdullayev T. Dəniz nəqliyyatının inkişafı üçün. "Kommunist", 1971, 27 mart
4. "Bakı", 1974, 21 yanvar
5. Dadaşov N. Şanlı inkişaf yolu, "Bakı", 1984, 18 iyul
6. Əsədov B. Xəzərin Sormovo yadigarları. "Kommunist", 1972, 8 sentyabr
7. Haşımov C. Xəzər gəmiçiliyinin yubileyi. "Kommunist", 1970, 26 iyun
8. Həsənov M. Ulu Öndər Heydər Əliyev və milli gəmiçilik siyasəti. Bakı: 2019, 145 səh.
9. Həsənov M. Azərbaycanda gəmiçilik: sənədli tarix. Bakı – 2018, 169 səh.
10. Xəzərdə ilk dəfə. "Kommunist", 1980, 17 avqust
11. Kəmərli A. Gəmilər dənizə çıxır // Azərbaycan gəncləri, 1976, 7 avqust
12. Kompanetski A. Gəmilərin "müalicə olunduğu" yerdə // İdman, 1978, 5 yanvar
13. Kramarov B. Donanmada əməyin elmi təşkili // Xəzər dənizçisi.-1969, 8 sentyabr
14. Mustafazadə A. "Pioner" 1980. №9
15. Nəcəfov G. Bakı qanadlı katerlər // Bakı. – 1969, 29 yanvar.
16. Suzdaltsev M. Qarşılıqlı əlaqə şəraitində. // Bakı.-1978, 2 dekabr.
17. Yusifzadə F. Plastik kütlələr gəmi təmirində // Bakı. – 1972, 4 iyul
18. Yusifzadə F. İlk səfərin uğurları // Bakı – 1979, 24 yanvar.
19. Yusifzadə F. Dostluq elçiləri // Bakı – 1979, 30 aprel.
20. Yusifzadə F. Dalğalar qoynunda, limanda, sexlərdə // Bakı – 1980, 5 iyul

Açar sözlər: *gəmi, dəniz nəqliyyatı, liman, Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi, Xəzər Dəniz Neft Donanması*

Ilgar Abdullayev
Baku State University,
The Department of the History of Azerbaijan
(for humanitarian faculties), Ph.D. in History,
Doctoral Candidate

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF MARITIME TRANSPORT IN AZERBAIJAN (1969-1982)

ABSTRACT

This article deals with the maritime transport, which has played a key role in the transportation of oil and other products in our republic's economy. It is stated in the article that until 1969, before H. Aliyev came to power, there had been regression in this field. In addition, the article provides concrete evidence showing that ships were put into operation much later than planned due to the negligent approach of the Caspian Shipping Department and the management of the Baku Naval Administration.

The article also discusses in detail that with the participation of the heads of the Caspian Shipping Department important steps were taken at the bureau meeting of the Central Committee of the Communist Party of Azerbaijan held on July 22, 1969, shortly after H. Aliyev was appointed as the leader of the republic in order to eliminate the regression.

While discussing the reasons why the Caspian Shipping Administration could not fulfill its plans and tasks, it is especially emphasized that ships idled between the ports of Baku and Makhachkala for days, the efficiency of the berths for ships to dock was low. The efficiency of oil-filling tanks and oil pumps did not meet the required standards.

Referring to later achievements in the field of maritime transport, the article notes that the D.Bunyadzadeh Ship Repair Plant of the Caspian Shipping Department began mass production of hydrofoil boats in 1969. Although such boats were commonly used on rivers and lakes, the models produced in Baku were intended specifically for use in the Caspian Sea, and this idea is emphasized separately.

Keywords: *ship, sea transport, port, Caspian Shipping Company, Caspian Sea Oil Fleet*

Ильгар Абдуллаев

Докторант кафедры Истории Азербайджана
(гуманитарных факультетов) исторического факультета
Бакинского Государственного Университета,
доктор философии по истории

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ МОРСКОГО ТРАНСПОРТА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ (1969-1982-е годы)

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена морскому транспорту Азербайджана, который занимает одно из ведущих мест в экономике страны и сыграл ключевую роль в транспортировке нефти и других грузов, в том числе до 1969 года. Рассматриваются ранее имеющие здесь отставания и развитие, произошедшее после избрания Общенационального лидера Гейдара Алиева руководителем страны. Приводятся конкретные факты, подтверждающие, что из-за безответственного подхода руководства Каспийского морского пороходства и Бакинского морского флота к своей работе, при строительстве судов на заводе иногда допускались случаи их сдачи в эксплуатацию с опозданием в два раза по сравнению с предусмотренными сроками. Также подробно отмечаются значительные оперативные меры, принятые вскоре после назначения Гейдара Алиева руководителем республики – 22 июля 1969 года на заседании бюро ЦК КП Азербайджана с участием руководителей Каспийского морского пароходства – для устранения существующей напряженности. Здесь при рассмотрении причин невыполнения планов и заданий Каспийским морским пароходством в срок особо подчеркивается, что в Бакинском и Махачкалинском портах суда простаивали по несколько дней, отсутствовали необходимые причалы для швартовки судов, а также нефтеналивные емкости и насосы для перекачки нефти работали с низкой производительностью.

При рассмотрении достижений, достигнутых впоследствии в сфере морского транспорта, отмечается, что на судоремонтном заводе имени Д.Буниятзаде Каспийского морского пароходства с 1969 года было налажено серийное производство катеров на подводных крыльях. Эти катера в основном использовались на реках и озерах. При этом особо подчеркивается, что образцы, подготовленные в Баку, будут применяться в Каспийском море.

Ключевые слова: *судно, морской транспорт, порт, Каспийское морское пароходство, Каспийский морской нефтяной флот*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.345

T A R İ X
H I S T O R Y

UOT 94 (479.24)

YEGANƏ MƏMMƏDOVA

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Naxçıvan Bölməsinin doktorantı, tarix üzrə fəlsəfə doktoru

e-mail: ymemmedova49@gmail.com

NAXÇIVANIN ƏRAZİ BÜTÖVLÜYÜ MƏSƏLƏSİ VƏ SOVET RƏHBƏRLİYİNİN MÖVQEYİ

Böyük İpək yolunun mərkəzində yerləşən Naxçıvan özünün coğrafi koordinatları və strateji mövqeyi ilə həmişə diqqət mərkəzində olmuş, qonşu ölkələrlə geniş ticarət-iqtisadi və siyasi əlaqələr qurmuş, dövlətçilik atributlarının möhkəmləndirilməsində mühüm xidmətlər göstərmişdir. İri dövlətlərin Qafqaz siyasətində Naxçıvan bölgəsi ən mühüm hərbi-siyasi və strateji əhəmiyyətə malik olmuş, beynəlxalq əməkdaşlığın və ya beynəlxalq rəqabətin mərkəzində durmuşdur. Mənbələrin, arxiv sənədlərinin, rəsmi yazışmaların və teleqramların dərindən təhlili göstərir ki, "Naxçıvan məsələsi" böyük dövlətlərin müzakirə obyekti olmuş və dəfələrlə onun barəsində müxtəlif qərarlar qəbul edilmişdir. Naxçıvan Muxtar Respublikası statusu sovet dönəmində gərgin tarixi şəraitdə müəyyən edilmişdir. Naxçıvan ərazisinin Azərbaycan ərazisi kimi saxlanması o qədər asan başa gəlməmişdir. Əgər nəzərə alınsa ki, erməni millətçiləri sovet dönəmində də bolşeviklərlə daha yaxın ittifaq qurmuşdur, o zaman aydın olur ki, ermənilər Naxçıvanı mənimsəmək iddialarını yeni mərhələyə keçirmiş, buna görə də arxasını Moskvaya söykəyən ermənilərlə bu tarixi situasiyada da mübarizə çox gərgin səviyyədə keçmişdir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bolşeviklər tərəfindən devrilməsi, rus istilasına məruz qalması artıq bu əraziləri qanuni səlahiyyətdən məhrum etmiş, bu səbəbdən qorunması və müdafiə edilməsi mümkünsüz hala gəlmişdir. Təbiidir ki, bu zaman yeni mərhələyə keçən bolşevik-daşnak ittifaqı da ümumiyyətlə Azərbaycanın, xüsusən də Naxçıvanın müstəqilliyi üçün böyük təhlükəyə çevrilmişdir. Bu barədə N.Nərimanov mərkəzə məruzəsində yazırdı ki, "Moskvaya yola düşməzdən əvvəl yoldaş Orconikidze nəyə görə isə Mərkəz Komitədə belə bir məsələ qoydu: "Azərbaycan Respublikası müstəqil yaşamalı, yaxud tərkib kimi Sovet Rusiyasına daxil olmalıdır? MK üzvləri - Qarayev və M.D. Hüseynov belə bir fikir irəli sürürdülər ki, bizə heç bir müstəqillik lazım deyil, biz Azərbaycanı Sovet Rusiyasına birləşdirməliyik [1, s.420]. Hətta N.Nərimanov bu ağır və gərgin dövrdə bu kimi aqressiv münasibətlərin qarşısını almaq, Azərbaycan Respublikasının Rusiyanın tərkib hissəsinə çevrilib müstəqilliyini tam itirməsinə mane olmaq üçün ciddi siyasi-diplomatik üslubda strateji addım da atmağa məcbur olur. O qeyd edirdi ki, sonra Orconikidze mənə müraciət edərək soruşdu ki, bu məsələ barədə siz nə fikirləşirsiniz, sizin rəyiniz mənim üçün vacibdir. Mən qəti şəkildə bildirdim: "Azərbaycan Respublikası Gürcüstan və Ermənistan sovetləşdirilənədək müstəqil olmalıdır, sonrasına isə baxarıq... [1, s.420]. Göründüyü kimi, N.Nərimanov Orconikidzenin və onun arxası-

nda duran qüvvələrin məkrli planlarını zəiflədib vaxt qazanmaq üçün bu kimi bəhanədən istifadə etməyə çalışırdı. Məhz Naxçıvan MSSR də bu kimi gərgin və acınacaqlı tarixi reallıqda mövcud olub qalması üçün ən mürəkkəb situasiyaların həll olunması vasitəsilə meydana çıxdı.

Naxçıvan MSSR-in meydana çıxmasında ciddi rolu olan tarixi şəxsiyyətlərin gərgin mübarizə, səy və zəhmətləri kifayət qədər böyükdür. Tarixi qaynaqları bu aspektdən izlədikdə həm şəxsiyyətlərin rolunu, həm dəyişkən situasiyaların Azərbaycan mənafeyinə uyğun həllini, həm də ali dövlət qurumlarının təşkili və səlahiyyətlərinin nə qədər əhəmiyyətli olduğunu görə bilirik. Həm də bu orqanların qanuni orqan kimi təşkili də xüsusi statusun formalaşmasında mühüm rola malik olmuşdur.

Naxçıvan MSSR-dən əvvəlki qısa tarixə ekskurs əsasında qeyd edək ki, Naxçıvan MSSR ilə Naxçıvan SSR-i bir-birindən ayıra bilmək lazımdır. Belə ki, Naxçıvan SSR 1920-ci ilin 28 iyulunda, Naxçıvan MSSR isə 1924-cü ildə elan olunmuşdur [2, s.72, 73, 159].

Rusiyanın Azərbaycan, eləcə də Naxçıvan ərazisini işğal etməsi nəticəsində öncə Naxçıvan SSR, daha sonra isə Naxçıvan MSSR meydana çıxmışdır. Əslində mövcud olan ərazidə hakimiyyət dəyişikliyi nəticəsində ad dəyişikliyi terminoloji tarixi qaynaqlara daxil olmuş, dövləti qurumlar sovet idarəçiliyinin tələblərinə uyğunlaşdırılmışdır. Muxtariyyət məsələsinin meydana çıxması da təbiidir ki, Naxçıvanda mövcud tarixi reallıqda müxtəlif prizmaların toqquşmasında gerçəkləşmişdir. Y.Mahmudov, K.Şükürov yazır ki, Naxçıvan SSR-in muxtar diyar kimi təşkil olunması nəticəsində Naxçıvanın əvvəlki siyasi hüquqları məhdudlaşdırılırdı. Respublikadan təcrid olunmuş şəraitdə yaşayan Naxçıvan üçün bunu qənaətbəxş hesab etmək olmazdı. Ona görə də 1923-cü ilin sonunda Naxçıvan Muxtar Diyarının Muxtar Respublikaya çevrilməsi məsələsi irəli sürüldü. Azərbaycan MİK 1923-cü il dekabrın 31-də bu barədə qərar qəbul etdi. Zaqafqaziya MİK-in 1924-cü il yanvarın 8-də keçirilən birinci plenumu Naxçıvan Muxtar Diyarının Muxtar Respublikaya çevrilməsi haqqında qərar qəbul etdi [3, s.33; 4, s.120].

Naxçıvanın Muxtar Respublikaya çevrilməsi üçün Zaqafqaziya MİK səlahiyyətləri daxilində qərar ondan irəli gəlirdi ki, hələ 1922-ci ilin dekabrında Azərbaycan SSR, Gürcüstan SSR və Ermənistan SSR ZSFSR tərkibində SSRİ-yə daxil olmuşdu [3, s.32]. Bu kontekstdə bir daha aydın olur ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının, yəni Naxçıvan MSSR-nin meydana çıxması zəruri tarixi şəraitdən doğmuşdu. Əks təqdirdə irəli tarixi dövrlərdə diyar kimi mövcud olan Naxçıvanı yenidən Ermənistana ilhaq etmək istəyi gündəmə çıxa bilərdi. Bu baxımdan Naxçıvan muxtariyyətinin bu kimi hüquqi statusda meydana çıxması çox vacib idi. Məhz Azərbaycanın taleyini düşünən görkəmli şəxsiyyətlər bu vacib siyasi gedişatı həyata keçirməyə çalışırdılar və nəticə etibarilə də buna nail ola bildilər. Elə buna görə də Naxçıvan da Zəngəzurun bir hissəsi kimi eyni faciəli taleyi yaşayıb Ermənistana ilhaq olunmadı [5, s.127].

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Azərbaycan Respublikasının tərkibində muxtar respublika kimi qalması çox vacib şərt idi. Çünki o zaman erməni şovinistlərin andlaşması nəticəsində "V.İ.Lenin, İ.Stalin və S.Orconikidze Naxçıvanın Ermənistana verilməsi ideyasını müdafiə edirdilər" [6, s.88]. Məhz qeyd etdiyimiz kimi, belə bir təhlükəli dövrdə Naxçıvanın Azərbaycanın tərkibində qalması çox çətin manevrlərin hesabına başa gəlirdi ki, bu taktiki addımların yüksək çevikliyi nəticəsində Naxçıvan MSSR meydana çıxdı. Eyni zamanda tarixi şəraitin Azərbaycanın əleyhinə olması Naxçıvan MSSR-in yaradılmasını şərtləndirdi. Əks təqdirdə Naxçıvan ərazisini də böyük fəlakət gözləyirdi. Sovet rəhbərliyinin aqressiv tələbləri nəticəsində Zəngəzurun sovetləşən Ermənistana verilməsi növbədə Naxçıvanın olmasını aydın göstərirdi. Həmçinin Zəngəzurun Ermənistana öncə ilhaq edilməsi aydındır ki, Naxçıvan ərazisinin Azərbaycandan ayrı salınmasına xidmət edirdi. F.Səfərli qeyd edir ki, tarixi Azərbaycan torpağının hesabına Ermənistan

SSR Xalq Komissarları Sovetinin 20 iyul 1921-ci il tarixli qərarı ilə Ermənistan SSR-nin tərkibində Zəngəzur qəzası yaradıldı. Beləliklə, Zəngəzurun bir hissəsinin Ermənistana verilməsi ilə Naxçıvan bölgəsi süni surətdə Azərbaycanın əsas hissəsindən ayrı salındı [6, s.89]. Məhz bu kontekstdə Respublika prezidenti Heydər Əliyev qeyd etmişdi ki, əgər Zəngəzur mahalının Ermənistana verilməsi baş tutmasaydı, bəlkə də Naxçıvanın muxtariyyəti də lazım deyildi və Azərbaycan vahid əraziyə malik olan bir ölkə idi [6, s.89]. Göründüyü kimi Sovet rəhbərliyinin məkrli niyyətləri buradan aydın olur ki, Naxçıvan ilkin mərhələdə Zəngəzurun Ermənistana verilməsi ilə Azərbaycandan ayrı salınır, daha sonrakı dövrdə isə Ermənistana verilmə planları həyata keçirilməyə başlanır. Bu dövrdə Naxçıvan MSSR ideyası meydana çıxmasaydı doğrudan da Naxçıvan ərazisinin gələcəyi sual altına düşə bilərdi. Əlbəttə, bu ideoloji məfkurə, siyasi status məsələsi Zəngəzurun Ermənistanın tərkibinə verilməsindən daha əvvəl meydana çıxmışdı, ancaq Azərbaycanın siyasi xadimlərinin daha sonrakı mərhələləri görə bilməsi baxımından öncə atdığı addımlar öz bəhrəsini verdi. Belə ki, bu avantürist siyasətin qarşısının alınması üçün iki cəbhədə ciddi addımlar atıldı. Birincisi, Naxçıvan əhalisinin inadlı mübarizəsi, ikincisi isə Azərbaycanın əhəmiyyətli səlahiyyətə malik olan siyasi xadimlərinin qətiyyəti nəticəsində müsbət sonuc əldə oluna bildi. İ.Hacıyev göstərir ki, Ermənistanın bolşeviklərin nəzarəti altına keçməsi ilə əlaqədar olaraq Azərbaycan İnqilab Komitəsi 1 dekabr 1920-ci ildə bəyanatla çıxış etdi. N.Nərimanovun imzası ilə yayılan bu bəyanat aydındır ki, Rusiyanın diktəsi ilə yazılmışdı və Azərbaycanın milli mənafelərinə zidd şəkildə həll edilməsinə yönəlmişdi. Bəyanatda deyilirdi: "...Zəngəzur və Naxçıvan qəzaları Sovet Ermənistanının ayrılmaz hissəsidir. Dağlıq Qarabağın zəhmətkeş kəndlilərinə isə öz müqəddəratını təyin etmək hüququ verilir" [7, s.7, 8]. Məhz bu qərar Naxçıvan əhalisinin geniş etiraz, müqavimət və mübarizəsinin kəskinləşməsinə gətirib çıxarmış, Azərbaycan rəhbərliyinin İnqilab Komitəsinin üzvü, Ədliyyə komissarı Behbud ağa Şahtaxtinskini dekabrın 15-də Naxçıvana göndərməsi isə siyasi taktika ilə Naxçıvanın Azərbaycanın tərkibində qalmasına səbəb olmuşdu. Eyni zamanda Behbud Ağa Şahtaxtinskinin bu istiqamətdə əvəzsiz xidmətləri vardı, xalq sevgisini qazanmış şəxsiyyət idi və onun sözü silaha bərabər hesab oluna bilirdi. Onun hələ Azərbaycanın Moskvadakı səlahiyyətli nümayəndəsi olaraq V.İ.Leninə göndərdiyi məktubda bu ərazidə soyqırım aparılması və bundan çıxış yollarını göstərməsi də o dövr üçün çox cəsarətli addım idi [8, s.92].

B.A.Şahtaxtinski açıq-aydın sovet rəhbərliyinin Naxçıvanı satdığını Naxçıvan əhalisinə bildirmiş və yeganə yol olaraq Naxçıvanın Türkiyəyə birləşməsini məsləhət görmüşdü [7, s.8]. Məhz Naxçıvanın Türkiyə ilə birləşəcəyindən ehtiyat edən və ikili cəbhələrdə müharibə vəziyyətində olan Sovet rəhbərliyi Naxçıvanın Ermənistana verilməsindən imtina etdi. Əslində isə bu kimi qətiyyətli addımlar və Naxçıvan əhalisinin cəsarətli etirazları olmasaydı Naxçıvan Ermənistan ərazisi elan olunacaqdı [7, s.8]. B.A.Şahtaxtinskinin milli mövqeyinin və Naxçıvan əhalisinin qətiyyətinin nəticəsində qeyd etdiyimiz kimi, Sovet rəhbərliyi Naxçıvanın Azərbaycan Respublikasının tərkibində Muxtar Respublika kimi qalmasına razılıq verdi. Bu tarixi situasiyadan sonra 1921-ci ilin yanvarında Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya nümayəndələrinin təəssübü ilə keçirilmiş rəy sorğusunda Naxçıvan əhalisinin 90 %-dən çoxu Naxçıvan mahalının Azərbaycan SSR tərkibində qalmasına səs verdi. Naxçıvanın Azərbaycanın himayəsi altında muxtar ərazi statusu RSFSR-lə Türkiyə arasında bağlanmış Moskva müqaviləsində (1921) [9, s.318; 10, v.11, v.93), Rusiya, Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan və Türkiyə arasında imzalanmış Qars müqaviləsində (1921) təsbit olundu [4, s.120; 11, s.72].

Moskva və Qars müqaviləsi haqqında əhəmiyyətlilik baxımından daha sonra geniş bəhs açacağımız üçün bu kontekstdə bu müqavilələrin Naxçıvan Muxtar Mahalının yaranmasında oynadığı roldan qismən bəhs edirik.

Məhz bu geniş siyasi çeviklik nəticəsində Naxçıvan Muxtar Mahalı yaradıldı və daha sonra yaradılacaq Naxçıvan MSSR üçün etap rolunda çıxış etdi.

Naxçıvan Muxtar Mahalının Naxçıvan MSSR-ə keçidi isə 1924-cü ilin fevralında baş tutdu. Əslində Naxçıvan Muxtar Mahalının yaradılması hüquqi statusun təsbiti idi. Ancaq buna baxmayaraq bu prosesi sovet rəhbərliyinin erməni himayədarlığı və öz siyasi ambisiyaları səbəbindən yenidən dəyişmək cəhdi nəticəsində Naxçıvan MSSR-nın bir neçə il ləngidilib daha sonra Azərbaycanın tərkibində hüquqi baxımdan tanınması mümkün oldu [7, s.10]. Halbuki hələ 1922-ci ilin dekabrında Zaqafqaziya Sovetlərinin I qurultayında Naxçıvan muxtar vahid olaraq Azərbaycanın tərkib hissəsi kimi tanınmışdı [12, v. 7]. I Zaqafqaziya Sovetlər Qurultayının (1922, dekabr) Naxçıvan məsələsi üzrə qəbul etdiyi xüsusi qərarında Naxçıvanın muxtariyyət statusunda Azərbaycan SSR-in tərkib hissəsi olduğunu təsdiq etməsinə baxmayaraq, Naxçıvan MSSR-in yaradılması bürokratik mərhələlərdən keçdi, yalnız 1924-cü il, fevralın 9-da yaradılması mümkün oldu [4, s.120].

Tarixi situasiyalara eyni aspektdən yanaşdıqda aydın olur ki, əslində sovetləşmə dövründə gedən gərgin və kəskin siyasi təbəddülatlar, münaqişə və toqquşmalar elə əvvəlki dövrlərdə gedən hadisələrin məntiqi davamıdır. Hər dövrdə böyük dövlətləri arxasına alan erməni irticası Azərbaycanın tarixi torpaqlarını himayədarlarının əli ilə hissə-hissə qəsb etmişdir. Sovet dövründə də, müstəqillik illərində də gedən siyasi proseslər eyni mahiyyətdədir. Bu baxımdan sovet dövründə Naxçıvan MSSR-in yaradılması ermənilərin və onların havadarlarının məkrli niyyətlərinin pozulması, Azərbaycan milli mənafeyinin o dövrün şərtlərinə uyğun qələbəsinin bariz nümunəsidir. Hətta onu da qeyd etmək vacibdir ki, ermənilərin bütün Türk torpaqlarına olduğu kimi, Azərbaycana və onun tərkib hissəsi olan Naxçıvana təcavüz və iddiaları hər zaman davam etmişdir. Hətta MSSR dövründə də Naxçıvanın bir qisim torpaqları erməni təcavüzkarları tərəfindən ələ keçirilmişdir. İ.Hacıyev yazır ki, 1929-cu ildə Azərbaycanın bir qisim torpaqları ilə birgə Naxçıvan MSSR-in on yaşayış məntəqəsini əhatə edən 657 kv. km ərazi Ermənistan SSR-ə verildi [13, s.45].

Naxçıvan MSSR-in Ermənistana hədiyyə edilən əraziləri daha dəqiq olaraq nəzərdən keçirildikdə aydın olur ki, Zaqafqaziya MİK Naxçıvan MSSR-in ərazi problemlərinə məhəl qoymadan, Moskva və Qars müqavilələrinin şərtlərini kobud surətdə pozaraq 1929-cu il fevralın 18-də qərar qəbul etdi. Həmin qərara görə Naxçıvan MSSR-in 10 kənddən ibarət 657 kv. km ərazisi – Şərur qəzasının Qurdqulaq, Xaçik, Horadiz, Naxçıvan qəzasının Şahbuz nahiyyəsinin Oğbin, Ağxəç, Almalı, İtqıran, Sultanbəy kəndləri, Ordubad qəzasının Qorçevan kəndi, Kilid kəndi torpaqlarının bir hissəsi Ermənistana verildi. 1930-cu ildə isə Aldərə, Lehvaz, Astazur, Nüvədi və s. yaşayış məntəqələri Ermənistana verilmiş və həmin ərazidə Mehri rayonu yaradılmışdır [13, s.118].

İşğal tarixini sovet dövründə də tədqiq edən İ.Hacıyev istinadla qeyd edir ki, 1926-1932-ci illərdə Azərbaycan SSR-in itirdiyi 774,2 kv. km ərazinin 658,4 kv. km-i, yaxud 80 faizdən çoxu Naxçıvanın payına düşür [13, s.119]. Hətta 1938-ci ildə Kərki kəndinin torpağının bir hissəsi, 1969-cu ilin may ayında yenə Kərki kəndinin başqa bir sahəsi Ermənistana verilmişdi. 1990-cı il yanvarın 18-19-da Kərki kəndi ermənilər tərəfindən işğal edildi, sonrakı illərdə Naxçıvanın başqa ərazilərini tutmağa cəhd göstərilsə də buna yol verilmədi [13, s.119].

Bu baxımdan Naxçıvan MSSR-in hüquqi ərazi statusunun möhkəmləndirilməsində 1926, 1937, 1978-ci illərdə Naxçıvan MSSR-in Sovetlər Qurultaylarında qəbul olunmuş I-II-III Konstitusiyaların mühüm rolu olmuşdur [4, s.121]. Bu konstitusiyaları və muxtariyyətlə bağlı Azərbaycan konstitusiyalarında, eləcə də keçmiş SSRİ konstitusiyalarında yer almış hüquqi-siyasi maddələri E.Cəfərov bir kitaba cəlb edib əhəmiyyətli addım atmışdır [14, s.28-176]. Eyni zamanda tədqiqatçı bu kitaba Naxçıvan Muxtar Respublikasının 1998-ci ildə

qəbul olunmuş konstitusiyasını da daxil etmişdir [14, s.122-150].

Təqdim etdiyimiz aspektdən yanaşdıqda Naxçıvan MSSR-in nə qədər böyük tarixi nailiyyətin nəticəsi olaraq meydana çıxması bir daha təsdiqini tapmış olur. Naxçıvan MSSR-in hüquqi statusunun təsbit olunmasından sonra təbiidir ki, ən mühüm məsələ Naxçıvan MSSR ali dövlət orqanının təsis olunması idi. Bu baxımdan Naxçıvan MSSR-nin ali dövlət təsisatı sürətlə formalaşdırıldı.

Naxçıvan MSSR-in ali dövlət orqanının qanuni dövlət orqanı olaraq təşkili və qəbulu mühüm problem idi. Çünki qanuni baxımdan mövcud olan dövlətə gələcəkdə təcavüz etmək də qeyri-qanuni fəaliyyəti meydana çıxarır, təcavüz edən tərəfi isə cinayətkar aqressiv tərəf olaraq hüquqi arqument qarşısında qoyurdu. Naxçıvanın hüquqi baxımdan muxtar respublika kimi Azərbaycan SSR tərkibində tanınmasına və ZSFSR tərəfindən də Naxçıvan MSSR-in bütün təsisatlarının təsdiq edilməsinə baxmayaraq əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi yenə də Naxçıvan ərazisindən bir qisim torpaqlar alınıb Ermənistana təhvil verilmişdi. Lakin qanuni ali dövlət orqanlarının hüquqi təsdiqi həyata keçirildiyi üçün bütünlüklə Naxçıvana siyasi təcavüz etmək mümkünsüz hala gəlmişdi. Əks təqdirdə Naxçıvan ərazisini tam olaraq Ermənistana təhvil vermək planı reallaşa bilərdi. Məhz ali hakimiyyət orqanlarının qanuni təsbiti bunun qarşısını almaq üçün mühüm əhəmiyyətə malik idi.

Ali dövlət hakimiyyəti baxımından təbiidir ki, öncə Naxçıvan MSSR Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi qeyd edilməlidir [15, v.5]. Ümumiyyətlə ali dövlət orqanlarının və idarəçilik formasının bütün təsisatları təşkil olundu. Belə ki, 1924-cü il yanvarın 18-də Naxçıvan MİK-nin birinci plenumu çağırıldı. Plenumda Zaqafqaziya və Azərbaycan MİK-lərinin qərarları əsasında Naxçıvan Muxtar Diyarının Naxçıvan MSSR-ə çevrilməsi haqqında məsələ müzakirə və təsdiq edildi. Plenumun qərarı ilə Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikası MİK-i, Xalq Komissarları Soveti və komissarlıqlar (torpaq, daxili işlər, maarif, səhiyyə), habelə Azərbaycan SSR xalq komissarlıqlarının (maliyyə, əmək, hərbi komissarlıq) müvəkkillikləri yaradıldı. Plenumda MİK-in yeddi (7) nəfərdən ibarət rəyasət heyəti seçildi, Naxçıvan MSSR MİK nəzdində elektrikləşdirmə, telefonlaşdırma və mənzil tikintisi üzrə komissiyalar təşkil edildi. Naxçıvan MSSR inzibati cəhətdən üç qəzaya: Şərur, Ordubad və Naxçıvan qəzalarına bölündü [16, s.28, 29; 17, s.94]. Ancaq onu da qeyd etmək lazımdır ki, Naxçıvan ərazisi heç zaman dövlətsiz olmamışdır. Bu baxımdan Naxçıvan ərazisində elə sovet idarəçiliyi etibarilə də əvvəldən ali dövlət orqanı mövcud idi. Naxçıvan SSR-in hələ muxtar respublikaya çevrilməmiş ali dövlət qurumu olaraq hökuməti mövcud idi. Bu barədə əlimizdəki qaynaq hələ 1921-ci ildə Naxçıvan SSR-in hökumət kabinetini elmi-kütləvi ictimaiyyətə təqdim edir: “1921-ci il aprelin 4-də Naxçıvan SSR-in yeni hökuməti təşkil edilmişdi. Həmin hökumətin tərkibi belə idi:

1. Xalq Komissarları Sovetinin sədri A.Qədimov (o, həm də İnqilab Komitəsinin sədri vəzifəsində saxlanılırdı).
2. Fövqəladə daxili işlər, poçt, teleqraf komissarı Ş. Əliyev.
3. Naxçıvan qarnizonunun rəisi A. Şadlinski.
4. Xalq Təsərrüfatı Şurasının sədri Mehdiyev.
5. Səhiyyə komissarı Ə. Abbasov.
6. Maliyyə komissarı Bənəniyarski.
7. Maarif və ədliyyə komissarı Ə. Rüstəmov.
8. Torpaq komissarı Hacılarov.
9. Ərzaq komissarı Məmmədov.
10. Fəhlə-kəndli müfəttişliyi Musayev” [16, s.26].

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, artıq Naxçıvan MSSR hüquqi cəhətdən təsbit olunduğu üçün ali dövlət orqanlarının dayanıqlığı da daha ardıcıl fəaliyyətin meydana çıxmasına səbəb oldu. Ali dövlət orqanı kimi aydındır ki, əsas etibarilə Naxçıvan MİK əsas götürülürdü. Təsadüfi deyil ki, Naxçıvan MSSR-in yaradılması üçün hazırlıq prosesini də məhz Naxçıvan MİK aparırdı: “Naxçıvan MİK-in birinci

plenumu 1924-cü il yanvarın 18-də muxtar diyarın Naxçıvan MSSR-ə çevrilməsi məsələsini müzakirə etdi" [7, s.11].

Naxçıvan MSSR-in ali dövlət orqanı MİK olsa da, digər ali təsisatlı qurumlarla birgə fəaliyyət ümumi dövləti mənafeyin həyata keçməsini sürətləndirirdi. Bu baxımdan Xalq Komissarlıqları Soveti və Azərbaycan SSR xalq komissarlıqlarının müvəkkilliklərinin Naxçıvan MİK-ə bağlı olaraq fəaliyyət formasını seçməsi ali dövlət orqanının işinin səmərəliliyini inkişaf müstəvisində müsbət şəkildə həll edirdi. Naxçıvan MSSR MİK-i də Azərbaycan SSR MİK-ə bağlı idi və bu barədə qərar da qəbul olunmuşdu. 1924-cü il fevralın 4-də AK(b)P MK Rəyasət Heyəti Naxçıvan Respublikası haqqında əsasnamə hazırlamağı qərara aldı. Həmin əsasnamənin ikinci maddəsində göstərilirdi ki, Naxçıvan MSSR Azərbaycan SSR-in tərkib hissəsidir və muxtar respublika kimi onun tərkibinə daxil olur [18, s.163].

Beləliklə, Naxçıvan MSSR-in ali dövlət orqanı da Azərbaycan SSR-in ali dövlət orqanına bağlı olaraq muxtar respublika statusuna uyğun şəkildə fəaliyyət göstərməyə başladı. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycan SSR-in 1927-ci il konstitusiyasında (21-22-ci maddələr) Azərbaycan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi (AzMİK) Ümumazərbaycan Sovetlər Qurultayları arasındakı dövrdə respublikanın ali qanunverici, sərəncam və nəzarət orqanı elan edilirdi və sonralar daimi üzvlərdən başqa, Azərbaycan MİK-in Rəyasət Heyətinin tərkibinə həmçinin Naxçıvan SSR MİK-in sədri də daxil edildi [14, s.154].

İlkin olaraq qeyd etmək vacibdir ki, 1924-cü ildən 1937-ci ilə qədər əslində Naxçıvan MSSR nəzərdə tutulsa da, 1926-cı il konstitusiyasında bu ad qeyd olunmamış, yalnız 1937-ci il konstitusiyasında hüquqi terminoloji sözlük olan "muxtar" məfhumu Naxçıvan SSR adına daxil edilərək Naxçıvan MSSR adlandırılması təmin olunmuşdur [14, s.22].

Ancaq Naxçıvan MSSR konkret olaraq 1924-cü ildən tarixi tədqiqatlarda qeyd olunduğu üçün, biz də bu dövrdən ali hakimiyyət orqanlarını Naxçıvan MSSR-in dövlət qurumları olaraq tədqiqatımıza daxil etmişik.

Naxçıvan MİK Azərbaycan SSR haqqında qəbul olunmuş əsasnamədə və konstitusiyalarda öz əksini tapmışdır. 1924-cü il, aprelin 5-də Azərbaycan SSR MİK tərəfindən qəbul olunan əsasnamədə deyilir ki, Naxçıvan Sosialist Sovet Respublikasında ali hakimiyyət Naxçıvan Sovetlər Qurultayına, qurultaylararası dövrdə isə Naxçıvan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinə məxsusdur... Naxçıvan Sovetlər Qurultayı 21-dən çox olmayan üzvdən və 7 namizəddən ibarət Naxçıvan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsini seçir [14, s.33].

Naxçıvan MSSR MİK-in geniş səlahiyyətləri Naxçıvan MSSR-in konstitusiyalarında təsbit olunmuşdur:

"1926-cı il aprelin 18-də V Ümumnaxçıvan Sovetlər Qurultayı tərəfindən qəbul edilmiş konstitusiyada MİK haqqında aşağıdakı kimi səlahiyyət və hüquqlar yer almışdır:

Naxçıvan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi (Nax. MİK) haqqında;

10. Naxçıvan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi Naxçıvan Sosialist Sovet Respublikasının ali qanunverici, sərəncam və nəzarət orqanıdır.

11. Naxçıvan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi respublikada fəhlə-kəndli hökumətinin və bütün Sovet hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinə ümumi istiqamət verir, qanunvericilik və idarəçilik üzrə işləri birləşdirir və uzlaşdırır, Sovet Konstitusiyasının, Naxçıvan Sovetlər Qurultayı və mərkəzi Sovet hakimiyyəti orqanlarının qərarlarının həyata keçirilməsinə nəzarət edir.

12. Naxçıvan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi Naxçıvan Sovetlər Qurultayını çağırır. Naxçıvan Sosialist Sovet Respublikasının hökuməti Naxçıvan Sovetlər Qurultayı qarşısında öz fəaliyyəti, ümumi siyasət və ayrı-ayrı məsələlər haqqında hesabat verir.

13. Naxçıvan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi Naxçıvan Sosialist Sovet Respublikasının ümumi idarəçiliyi üçün Xalq Komissarları Sovetini və idarəçiliyin ayrı-ayrı sahələrinə rəhbərlik üçün Xalq Komissarlıqlarını təşkil edir" [14, s.56].

Bu konstitusiya maddələrində göründüyü kimi Naxçıvan MSSR MİK-in müxtəlif hüquqi statusları əhatə olunmuşdur. MİK-in səlahiyyətlərinə konstitusiyada ayrıca yer də ayrılmışdır:

“Naxçıvan Sovetlər Qurultayının və Naxçıvan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin səlahiyyətlərində olan məsələlər haqqında

14. Naxçıvan Sovetlər Qurultayının və Naxçıvan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin səlahiyyətlərinə bütün ümumdövlət əhəmiyyətli məsələlər daxildir:

a) Azərbaycan Sosialist Sovet Respublikasının Konstitusiyasına uyğun olaraq Naxçıvan Sosialist Sovet Respublikasının Konstitusiyasına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi;

b) Naxçıvan Sosialist Sovet Respublikasının daxili siyasətinə ümumi rəhbərlik;

c) Naxçıvan Sosialist Sovet Respublikası ərazisinin ümumi inzibati bölgüsü;

ç) Naxçıvan Sosialist Sovet Respublikası büdcəsinin müzakirəsi və qəbul edilməsi;

d) Xalq Komissarları Sovetinin ayrı-ayrı üzvlərinin və bütün tərkibinin təyin edilməsi və vəzifəsindən azad edilməsi.

15. Yuxarıda sadalanan məsələlərdən əlavə Naxçıvan Sovetlər Qurultayının və Naxçıvan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin səlahiyyətlərinə onların icazəsinin lazım olduğunu hesab etdikləri bütün digər məsələlər daxildir” [14, s.56].

1937-ci ildə qəbul olunan növbəti konstitusiyada artıq Naxçıvan MSSR, daha dəqiq olaraq isə Naxçıvan ASSR-in MİK-i Baş Sovet ad dəyişikliyi ilə əvəzlənmişdir. O illərdə “muxtar” sözü elə rus dilində “avtonom” kimi saxlandığından Naxçıvan Avtonom Sovet Sosialist Respublikası kimi oxunmuşdur [14, s.77].

Naxçıvan MİK Baş Sovet kimi Naxçıvan ali dövlət orqanı olaraq təqdim olunmuşdur: “Naxçıvan Avtonom Sovet Sosialist Respublikası dövlət hakimiyyətinin ali orqanı Naxçıvan ASSR-in Baş Sovetidir (16, 79).

Konstitusiya maddəsi olaraq artıq 1978-ci il mayın 30-da IX çağırış Naxçıvan MSSR Ali Sovetinin növbədənkənar səkkizinci sessiyasında qəbul edilmiş konstitusiyada Naxçıvan MSSR, yəni Naxçıvan muxtar respublikası kimi qeyd olunmuşdur [14, s.96].

Bu konstitusiyada ali hakimiyyət orqanının təsbiti bu formada yazılmışdır: “Naxçıvan MSSR-də bütün hakimiyyət xalqa məxsusdur. Xalq dövlət hakimiyyətini Naxçıvan MSSR-in siyasi əsası olan xalq deputatları Sovetləri vasitəsi ilə həyata keçirir. Bütün başqa dövlət orqanları xalq deputatları Sovetlərinin nəzarəti altındadır və onlara hesabat verirlər” [14, s.96].

1998-ci ildə qəbul olunan Naxçıvan MR-nın konstitusiyasında isə ali hakimiyyət orqanı ad dəyişikliyi əsasında Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi olmuşdur [14, s.131].

Qeyd etmək lazımdır ki, Naxçıvan MSSR 1924-cü ildən də müxtəlif sənədlərdə bu şəkildə adlanmış, lakin konstitusiyalarda (dövlətin əsas qanunu) təqdimatı nəzərə çatdırdığımız şəkildə reallaşmışdır.

Naxçıvan MR, eləcə də tədqiqat mərhələmiz olan Naxçıvan MSSR-in ali hakimiyyət orqanlarının qanuniliyi Azərbaycan respublikasının qəbul etdiyi konstitusiyalarda da eyni şəkildə təsbit olunmuşdur [14, s.156, 161, 168, 174].

1920-30-cu illərdə Naxçıvan MSSR ali hakimiyyət orqanlarına daxil olan Xalq Komissarları Sovetinin də hüquq və səlahiyyətlərinə diqqət yetirmək vacibdir. 1926-cı ildə qəbul edilmiş konstitusiyanın 16-17-ci maddələrində bu barədə də qanuni təsbiti görmüş oluruq:

16. “Naxçıvan Sosialist Sovet Respublikasının işlərinin ümumi idarəçiliyi Xalq Komissarları Sovetinə aiddir.

17. Bu vəzifənin həyata keçirilməsində və Azərbaycan Sosialist Sovet Respublikasının və Naxçıvan Sosialist Sovet Respublikasının ali orqanları tərəfindən ona həvalə edilmiş hüquqlar çərçivəsində məsələlərin həyata keçirilməsi üçün Xalq Komissarları Soveti respublikanın bütün ərazisində icrası məcburi olan sərəncam və təlimatlar verir” [14, s.56, 57].

Onu da qeyd edək ki, Xalq Komissarları Sovetinin ikinci ali hakimiyyət və yaxud qa-

nuni hakimiyyət orqanı olması və MİK-ə tabe olması konstitusiyanın 18-19-cu maddələrində aydın göstərilmişdir:

“18. Xalq Komissarları Soveti özünün bütün qərar və qətnamələri haqqında Naxçıvan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinə məlumat verir.

19. Naxçıvan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi Xalq Komissarları Sovetinin istənilən qərar və qətnaməsini ləğv etmək və ya qüvvədən salmaq hüququna malikdir” [14, s.57].

Konstitusiyada XKS-nin tərkibi və strukturu da göstərilmişdir:

“20. Xalq Komissarları Sovetinin üzvləri ayrı-ayrı Xalq Komissarlıqlarının rəhbərləridirlər.

21. 9 Xalq Komissarlığı təşkil edilir, yəni:

a) Daxili işlər;

b) Ədliyyə;

c) Əmək;

ç) Sosial təminat;

d) Təhsil;

e) Əkinçilik;

ə) Səhiyyə;

f) Fəhlə-Kəndli Müfəttişliyi;

g) Xalq Təsərrüfatı Şurası” [14, s.57].

Təbiidir ki, bu 1926-cı ildə qəbul edilən konstitusiyada olan struktur formalaşdırılmasıdır ki, 1920-30-cu illərdə ali hakimiyyət orqanlarının təşkilini, hüquq və səlahiyyətlərini diqqətə çatdırır.

Burada onu da qeyd etmək vacibdir ki, dövlət orqanlarına aid preambula MİK orqanlarının iyerarxik olaraq ali dövlət orqanları kimi, digərlərini isə qanuni dövlət orqanları olaraq göstərir. Bu baxımdan XKS də qanuni dövlət orqanları olaraq ümumi işləri həyata keçirir.

Qanuni hakimiyyət orqanlarının yerlərdə olan strukturu da konstitusiyada 1920-30-cu illərdə bu şəkildə təsbit olunmuşdur: “Sovetlər qurultayları öz icraiyyə orqanlarını – icraiyyə komitələrini seçirlər. Sonuncuların hər bir inzibati ərazi vahidi üzrə sovetlər qurultayları üçün üzvlərinin sayı Naxçıvan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi və ya onun Rəyasət Heyətinin qərarı ilə müəyyən olunur” [14, s.58].

Konstitusiyada kənd sovetlərinin də qanuni dövlət orqanı olaraq təsbit olunması göstərilən maddələrdə müəyyən olunmuşdur:

“38. Deputatlar soveti bir il müddətinə seçilir.

39. Kənd sovetinin icraiyyə orqanı Sovetin sədridir. O, öz fəaliyyətində onu seçən Sovetin və dairə İcraiyyə Komitəsinin qarşısında cavabdehlik daşıyır.

40. Kəndlərdən kənarda yerləşən sovet təsərrüfatları və fabriklər ayrıca bir kənd sayılırlar və onların əhalisi kənd Sovetinin seçkilərində 36-cı və 41-ci maddələrdə göstərilən ümumi əsaslarla iştirak edirlər” [14, s.59].

Bundan əlavə ayrıca olaraq 1926-cı il konstitusiyasında “Yerli hakimiyyət orqanlarının səlahiyyətində olan məsələlər haqqında” başlığı altında yerli hakimiyyət orqanlarının hüquq və səlahiyyətləri, rəyasət heyətlərinin vəzifələri də müəyyən olunmuşdur: “Qəza, rayon və kəndlərdə sovet hakimiyyəti orqanları olan icraiyyə komitələri və onların rəyasət heyətlərinin, eləcə də deputat sovetlərinin vəzifələri aşağıdakılardır:

a) öz ərazilərinin mədəni və təsərrüfat cəhətdən yüksəldilməsi üçün tədbirlərin görülməsi;

b) yerli büdcələrin tərtib və təsdiq olunması;

c) müvafiq yuxarı sovet hakimiyyəti orqanları qərarlarının həyata keçirilməsi” [14, s.59] və s.

1920-30-cu illərdə Naxçıvan MSSR MİK-nin Rəyasət Heyəti nəzarətin daha optimal formada həyata keçirilməsi üçün təşkil olunmuşdu. Bu barədə əlimizdəki qaynaqdan oxuyuruq ki, Sovetlər qurultaylarının seçdikləri icraiyyə orqanlarının (icraiyyə komitələrinin) hər bir inzibati ərazi vahidi üzrə üzvlərinin sayı Naxçıvan MİK və ya onun Rəyasət Heyətinin qərarı ilə müəyyən olunurdu [14, s.52].

Muxtar Respublika ərazisində keçirilən seçkilərdə də Rəyasət Heyətinin xüsusi rolu

vurğulanırdı. Belə ki, Sovetlərə seçkilər üzrə ali kassasiya orqanı kimi Naxçıvan MİK və ya onun Rəyasət Heyəti tanınırdı [14, s.52].

Demək olar ki, əsas qanuni orqanların rəyasət heyətləri öz səlahiyyətlərinə uyğun funksiya daşıyırdı. Təbiidir ki, MİK-in də Rəyasət Heyəti ən üstün pillədə dayanırdı. Cari işlərə və mərkəzi hakimiyyətin qərar və direktivlərinin həyata keçirilməsinə rəhbərlik üçün qəzaların icraiyyə komitələri üzvlərinin sayı Naxçıvan MİK tərəfindən müəyyənləşdirən özlərinin rəyasət heyətlərini, rayonların icraiyyə komitələri isə özlərinin sədrlərini seçirdilər. İcraiyyə komitələrinin iclasları arasındakı dövrdə onların rəyasət heyətləri icraiyyə komitələrinin səlahiyyətlərini həyata keçirir və onların qarşısında cavabdehlik daşıyırdılar [14, s.52].

Beləliklə, 1920-30-cu illərdə Naxçıvan SSR, Naxçıvan MSSR və yaxud Naxçıvan ASSR-in ali dövlət orqanları və əsas qanuni qurumlarının legitim orqan kimi təşkili, səlahiyyəti və rəyasət heyətləri Naxçıvanı hərbi-siyasi təcavüzlərdən mümkün qədər qoruya bilmiş və fəaliyyəti etibarilə Naxçıvan əhalisinin haqq və hüquqlarının təminatçısı rolunda çıxış etmişdir. Bununla belə, Naxçıvan da bolşeviklərin əsarəti altına düşmüş və faciəvi nəticələrin meydana çıxmasının qarşısını kəsmək imkansız olmuşdur. Demokratik cəmiyyət formalaşa bilmirdi və avtoritar idarə üsulu mövcud idi. Naxçıvan MSSR-in idarəçilik forması da əslində formal olaraq mövcud idi, ancaq ərazinin kifayət qədər qorunub saxlanması üçün sovetləşmədə iştirak zəruri hal almışdı ki, bu aspektdən yanaşdıqda 1920-30-cu illərin çox gərgin tarixi reallığında ali dövlət orqanlarının və eləcə də digər qanuni strukturların bərpası Naxçıvanı daha böyük təhlükələrdən qoruyub saxlaya bilmişdi. Ali dövlət orqanlarının fəaliyyətinin tədqiq olunması yalnız dövlət strukturlarının işinin nəticələrini göstərmək üçün deyil, eyni zamanda milli mənafeyimiz baxımından vacib və zəruri proses kimi hər zaman diqqətdə olmalıdır.

Ədəbiyyat:

1. Nərimanov N. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Lider nəşr, 2004, 496 s.
2. Mədətov Q. Naxçıvanda Sovet hakimiyyətinin qələbəsi və Naxçıvan MSSR-in təşkili. Bakı, Azərnəşr, 1958, 164 s.
3. Mahmudov Y.M. Şükürov K.K. Naxçıvan: tarixi və abidələri. Bakı: Təhsil, 2007, 216s.
4. Naxçıvan ensiklopediyası. II cilddə, II cild. Naxçıvan, 2005, 381 s.
5. Nərimanoğlu H. Zəngəzur: 100 sual, 100 cavab. Bakı: Zəngəzur Cəmiyyətləri İctimai Birliyi, 2019, 182 s.
6. S.Fəxrəddin. Heydər Əliyev irsi-əbədiyaşar təlim. Naxçıvan, Əcəmi Nəşriyyat-Poliqrafiya Birliyi (NPB), 2014, 200 s.
7. Hacıyev İ. Naxçıvanın muxtariyyətləşdirilməsi / Naxçıvan Muxtar Respublikasının 95 illik yubileyinə həsr olunmuş Respublika Elmi konfransının materialları. Naxçıvan Dövlət Universiteti, 2019-cu il, s. 7-13
8. Шамистан Назирли. Расстрелянные генералы Азербайджана. Баку: Bizim kitab, 2015, 576 стр.
9. Мустафа-заде Р.С. Две Республики. Азербайджано-российские отношения в 1918-1922 гг. Москва, Издательство МИК, 2006, 356 с.
10. ARDA, f.28, siy.1, iş 67.
11. Atnur İ.E. Moskva ve Kars antlaşmalarına göre Nahçıvan / IIII Uluslararası Kafkasya Tarih sempozyumu (Kars antlaşması ve bölgesel etkileri), 13-15 ekim, Türkiye, Kars, 2011, s. 65-75
12. ARDSPİHA, f. 1, s. 74, v. 641, v. 7.
13. Hacıyev İ. Ermənilərin Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları və qanlı cinayətləri. Naxçıvan, Əcəmi NPB, 2012, 192 s.
14. Naxçıvan Muxtar Respublikası konstitusiyalarda. Tərtib edəni E.Cəfərov. Bakı: Elm və Təhsil, 2014, 208 s.
15. NMRDA, f.40, siy.2, iş 5.
16. Sadıqov S. H. Naxçıvan Muxtar Respublikası tarixindən Bakı: 1995, 144 s.
17. Naxçıvan Muxtar Respublikası / “Naxçıvan Ensiklopediyası”nın materialları əsasında çapa hazırlayanlar: T.Babayev, A.Bağırov, K.Muxtarov və N.Rzayeva. Bakı: Elm, 2001, 222 s.
18. Azərbaycan tarixi. Yeddi cilddə. VI cild (aprel 1920 - iyun 1941). Bakı: Elm, 2008, 568 s.

Açar sözlər: *muxtariyyət, ərazi məsələsi, müstəqillik, sovet rəhbərliyinin mövqeyi*

Yegana Mammadova

Doctoral Candidate at the Nakhchivan Branch of the Azerbaijan National Academy of Sciences, Ph.D. in History

THE ISSUE OF NAKHCHIVAN'S TERRITORIAL INTEGRITY AND THE POSITION OF THE SOVIET LEADERSHIP

ABSTRACT

In the 1920s and 30s, the organization, authority and presidiums of the supreme state bodies and main legal structures of the Nakhchivan SSR, Nakhchivan Autonomous Republic or Nakhchivan ASSR as legitimate bodies were able to protect Nakhchivan from military-political aggression as much as possible and, in terms of their activities, acted as guarantors of the rights and privileges of the Nakhchivan population. Of course, this was not a very encouraging picture for us, as Nakhchivan also fell into the clutches of the Bolsheviks and it was impossible to prevent the tragic consequences. A democratic society could not be formed and an authoritarian method of governance existed. Even the form of governance of the Nakhchivan ASSR existed formally, but participation in Sovietization became necessary for the territory to be sufficiently protected, so when viewed from this aspect, in the very tense historical reality of the 1920s-30s, the restoration of the supreme state bodies and other legal structures could protect Nakhchivan from greater dangers. It is precisely the study of the supreme state bodies during this period that should always be in focus, not only to establish the practical results of state structures, but also as an important and necessary event in terms of our national interests.

Keywords: *autonomy, territorial issue, independence, position of the Soviet leadership*

Егяна Мамедова

*Докторант Нахчыванского отделения
Азербайджанской Национальной Академии Наук,
доктор философии по истории*

ВОПРОС ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ЦЕЛОСТНОСТИ НАХЧЫВАНА И ПОЗИЦИЯ СОВЕТСКОГО РУКОВОДСТВА

РЕЗЮМЕ

В 1920-30-е годы организация высших государственных органов и основных законных структур Нахчыванской ССР, Нахчыванской Автономной Республики или Нахчыванской АССР как легитимных органов, их полномочия и президиумы сумели по возможности защитить Нахчыван от военно-политической агрессии и своей деятельности выступили в роли гарантов прав и привилегий нахчыванского населения. Наряду с этим, Нахчыван также попал под гнет большевиков и предотвратить трагические последствия было невозможно. Демократическое общество не могло формироваться, существовал авторитарный способ управления. Форма правления Нахчыванской АССР также формально существовала, однако для достаточной защиты территории участие в советизации стало необходимым условием поэтому, если рассматривать это с этой точки зрения, в весьма напряженной исторической реальности 1920-30-х годов, восстановление высших государственных органов и других законных структур позволило защитить Нахчыван от еще более больших опасностей. Исследование деятельности высших государственных органов этого периода проводится не только для демонстрации результатов работы этих структур, но и, с точки зрения национальных интересов, представляет собой важный и необходимый процесс, который должен находиться в центре внимания.

Ключевые слова: *автономия, территориальный вопрос, независимость, позиция советского руководства*

DOI:https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.355

K U L T U R O L O G İ Y A
C U L T U R O L O G Y

UOT 327(4/9);930.22(4/9); 327; 351.78; 504.4/8; 614.8

ФУАД МАМЕДОВ

Профессор Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики, культуролог, доктор исторических наук

e-mail: fuadtm7@gmail.com

КУЛЬТУРОЛОГИЯ И ГОРИЗОНТЫ РАЗВИТИЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ КУЛЬТУРЫ

О новой стратегии социально-культурного развития Азербайджана

После восстановления национального суверенитета и территориальной целостности, Азербайджанская Республика вступила в качественно новый этап своего прогрессивного развития – эру всестороннего развития духовной культуры общества. С этой целью началось поэтапное осуществление Министерством культуры Азербайджана, разработанной под руководством Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева, при активном участии Фонда Гейдара Алиева и Мехрибан ханум Алиевой, – новой стратегии социально-культурного развития Азербайджанской Республики [2].

Важнейшими задачами социально-культурного развития сегодня становятся прогрессивные культурные трансформации, обусловленные новой национальной идеей, национальным и мировым опытом культурного развития, особенностями и потребностями развития азербайджанской национальной культуры, вызовами времени. Они предполагают креативную деятельность культурных и политических элит на основе императива «азербайджанский дух плюс мировые научные знания». Это позволяет открыть широкий доступ граждан к научным знаниям, повысить их интеллектуальный уровень, сокращающий разрыв между «горизонталью культуры масс» и «вертикалью элитарной культуры» народа, способствовать формированию культурологического мышления граждан, повышающих жизненный иммунитет азербайджанского общества и государства.

Общенациональный лидер Гейдар Алиев неоднократно отмечал важность приоритетного развития духовной культуры людей, обеспечивающей прогрессивное и устойчивое развитие азербайджанского общества, подчеркивая, что народ оценивают по его интеллигенции, науке и культуре. В рамках новой государственной стратегии заветы Гейдара Алиева приобрели особое значение и последовательно воплощаются в жизнь [1].

Почему племена вандалов разрушали Древний Рим, прекрасные памятники исторического культурного наследия Италии? Потому, что они находились во власти ценностей культуры дикости и варварства. Чем

же отличались от вандалов деятели немецкой интеллигенции, немецкой культуры нового и новейшего времени – Иммануил Кант, Гегель, Ницше, Шиллер, Бах, Бетховен, Гёте, Эйнштейн, Риккерт, Оствальд, Дюрер, Лейбниц и многие другие представители высокой духовной культуры Германии, внесшие неоценимый вклад в развитие мировой культуры и цивилизации? Конечно же ценностями, технологиями и результатами развития духовной культуры немецкого народа. Прежде всего развитием науки, образования, просвещения, искусства и литературы, социальной этики, добросовестным служением развитию высокой духовной культуры немецкого народа и всего человечества, обусловленной гармонией интеллектуальных и нравственных ценностей.

Цели и приоритеты новой государственной стратегии строятся на основе ценностей многовековой азербайджанской культуры и богатого опыта развития мировой культуры и цивилизации. Это ценности формирования человеческого достоинства, высокой культуры семьи и общества, раз-вития научных знаний и технологий жизнедеятельности, справедливости, благородства, мужества, героизма, гостеприимства, культуры мира, гуманизма и патриотизма. Культурные ценности способствуют производству достойных граждан, личностей и лидеров во всех сферах социальной и государственной жизни. Шаг за шагом прогрессивные преобразования происходят в науке, образовании, экономике, праве, литературе, искусстве, медицине, экологии, управлении, образе жизни, системе жизнеобеспечения и других сферах жизнедеятельности общества [42].

В условиях постоянных изменений в мировой цивилизации, азербайджанское общество и государство делает ставку на приоритетное развитие интеллектуальной, этической, правовой и управленческой культуры, составляющих надежную основу социально-экономического прогресса, политической стабильности и жизнеспособности страны. Такая стратегия обеспечивает всестороннее развитие конкурентоспособного человеческого капитала, ядром которого являются высококультурные граждане страны, обладающие необходимым уровнем научных и практических знаний, умений, организованности, нравственности и созидательной деятельности. Она способствует правильному выбору и совершенствованию форм и методов развития духовной культуры, позволяющих гармонично сочетать и сбалансированно развивать ее интеллектуальные и нравственные компоненты. Именно с учетом таких критериев и ценностей и строятся цели национального развития современного Азербайджана. На перманентные вызовы глобализации Азербайджан старается отвечать мудрой, научно обоснованной стратегией культурных трансформаций, ориентированных на лучшее будущее своего народа и всего человечества [53].

Содержательные особенности новой социально-культурной стратегии и новое понимание феномена культуры, ставят на повестку дня вопрос о подготовке и принятии нового, научно обоснованного закона о культуре. Принятие нового закона о культуре, отражающего правильное понимание культуры как целостной социальной системы человеческой жизнедеятельности, откроет новые возможности для использования созидательного потенциала азербайджанской духовной культуры для прогрессивного национального развития. Оно даст возможность обеспечить гармоничную координацию всех сфер культуры общества, повысит ее преобразовательные возможности в развитии азербайджанского народа и его интеллектуального потенциала, поднимет на новый уровень жизнеспособность, конкурентоспособность и безопасность азербайджанского государства в XXI веке.

Исходя из реалий и особенностей исторического времени, активная инновационная деятельность, направленная на прогрессивные культурные трансформации, отвечающие национальным интересам страны, осуществляется Министерством культуры Азербайджана. Важным шагом в реализации новой стратегии и в культурологическом переосмыслении культуры, как основы национального развития, стал организованный 15 декабря 2025 года Министерством культуры в Центре Гейдара Алиева республиканский Форум «Культура и право». Доклад министра культуры Адиля Керимли, основанный на системном культурологическом анализе, задал высокий профессиональный стандарт и обозначил стратегические ориентиры. Вне сомнения, за этим форумом последуют новые – посвященные науке, образованию, управлению, экономике, медицине, религии, искусству и литературе. Такая сеть форумов способна стать действенным инструментом реализации новой социально-культурной стратегии Азербайджана и формирования системного культурологического мышления общества [3].

О практических задачах по реализации новой стратегии

Для успешной реализации новой стратегии социально-культурного развития Азербайджана необходимо сконцентрировать усилия общества и государства на решении следующих, научно обоснованных, практических задач:

1. Формировании и совершенствовании высококультурных граждан Азербайджана, являющихся основой человеческого капитала, главной движущей силой и стратегическим возобновляемым ресурсом устойчивого, конкурентоспособного и безопасного национального развития.
2. Широком распространении в азербайджанском обществе нового понимания культуры, как целостной социальной системы, умножающей ее созидательные и преобразовательные возможности в повышении качества жизнедеятельности и прогрессивном развитии государства.
3. Обеспечении приоритетного развития государством интеллектуальной, этической, правовой и управленческой культуры, составляющих основу социально-экономического прогресса страны.
4. Законодательном введении обязательного культурологического образования и просвещения на всех уровнях национального образования, начиная с детских садов, систематическом проведении в Баку и регионах Азербайджана культурологических научных чтений, посвященных истории, теории и опыту развития отечественной и мировой культуры и цивилизации.
5. Введении культурологической экспертизы принимаемых решений и результатов деятельности во всех сферах культуры общества, позволяющей профессионально оценивать сильные и слабые стороны, возможности и угрозы управленческих решений и их эффективность.
6. Содействии развитию меритократической культуры, как основы воспитания достойных граждан, повышения уровня патриотизма, производительности труда и социально-политической стабильности граждан.
7. Учреждении, под эгидой Фонда Гейдара Алиева, при Министерстве культуры республики, Академии культурологии имени Гейдара Алиева, для подготовки высококвалифицированных экспертов-культурологов, проведения системных

культурологических исследований стратегического характера, и осуществления культурологического просвещения народа.

8. Подготовке и принятии нового закона о культуре, как о целостной социальной системе, повышающего преобразовательные возможности духовной культуры в развитии азербайджанского общества и государства.
9. Законодательной институционализации азербайджанской культурологии как науки, учебной дисциплины и эффективного метода просвещения, открывающей новые возможности для научного обеспечения прогрессивного и безопасного национального развития.

Осуществляя эти задачи, необходимо помнить, что, что поведение культурного человека и культурное поведение человека – не одно и то же. Творцом и носителем духовной культуры является человек культурный, занимающийся созидательной деятельностью на благо общества. Исходя из этого, центральной задачей новой стратегии социально-культурного развития страны является формирование и развитие высококультурных граждан, являющихся ядром человеческого капитала, возобновляемым стратегическим ресурсом и главной движущей силой устойчивого, конкурентоспособного и безопасного развития Азербайджанской Республики [57].

По своей значимости эта задача планетарного масштаба. Она может в скором времени выйти за рамки национальной и стать приоритетной международной задачей для всего мира, всех народов и государств планеты. Речь идет о той образующей общество творческой силе, без которой все усилия по созданию и сохранению благосостояния, благополучия и мира, в каждой отдельной стране, и во всем мире могут оказаться бесполезными. Это правильный путь к устойчивому развитию и гуманитарной безопасности человечества.

Человек высокой культуры, обладающий необходимым уровнем научных знаний, умений, организованности, нравственности и созидательной деятельности, является основным производителем духовных и материальных благ. Высококультурный, достойный человек – качество, которое лежит в основе духовной близости и взаимной симпатии людей, это гарантия взаимопонимания и формирования общих нравственно-духовных ценностей, необходимых для сближения культур и народов, оказывающих позитивное влияние на формирование общих интересов. Это качество помогает преодолевать сверхэгоизм и невежество, нередко лежащие в основе конфликтов, и гармонизировать прагматизм, основанный на естественных материальных потребностях жизни, с гуманистическими нравственными ценностями человека.

Формирование и развитие человека высокой культуры предполагает широкое использование достижений науки о культуре, возможностей культурологического образования и просвещения. Это обусловлено тем, что культурология является интегратором всех социальных и гуманитарных наук. В ней применяются высокоэффективные методы системного культурологического анализа, в том числе «формула созидания», «анализ четырех полей» и другие, помогающие принимать единственно правильные решения при стратегическом планировании. При этом учитываются внутренние и внешние факторы, оцениваются сильные и слабые стороны, возможности и угрозы принимаемых решений [52].

Достижения азербайджанской и мировой культурологии открывают новые возможности для переосмысления роли духовной культуры в жизни азербайджанского общества, понимания ее стратегической важности для настоящего и будущего народа и государства. Результаты системных исследований, распространяемые при помощи культурологических монографий,

научных статей, культурологических научных чтений, семинаров, мастер-классов, тренингов, телевизионных передач и системы культурологического просвещения, помогают повышению уровня культурологической грамотности населения, формированию продуктивного мышления и развитию гражданской культуры. Они способствуют росту уровня интеллектуальной и нравственной культуры людей, в соответствии с традициями древней азербайджанской культуры и идеологией азербайджанства, согласно которой человечность в человеке всегда считалась выше национальной, этнической и религиозной принадлежности. Превращаясь в практически ценные знания, мировоззренческие установки и мотивационные убеждения каждого гражданина Азербайджана, они становятся надежной интеллектуальной основой для повышения жизненного иммунитета людей, роста социальной активности населения, принятия правильных решений в личной и общественной жизни.

Руководствуясь принципами историзма, логики и диалектики, а также теорией нечеткой логики Лютфи Заде, культурология создает высокоэффективные инновационные методологии, основанные на системном подходе, имеющие незаменимое значение для анализа сложных проблем человеческой и государственной жизнедеятельности. К ним можно отнести и, впервые составленную нами, культурологическую совокупность 12 исследовательских методов, универсальный метод «культурологическая пирамида», ряд других культурологических формул, определений и методологических нововведений [55].

Практическое использование методологии и технологий науки о культуре помогает повысить эффективность преобразовательных возможностей прогрессивного и безопасного развития азербайджанского общества и государства. Это особенно важно в связи с неконтролируемым развитием искусственного интеллекта. Поэтапная и последовательная реализация новой государственной стратегии развития духовной культуры азербайджанского народа, поднимет наше общество и государство на новый уровень жизнеспособности и устойчивого развития, адекватный требованиям и вызовам времени.

Широкое распространение в обществе нового понимания культуры, как целостной социальной системы, позволит рационально использовать ее преобразовательные возможности для совершенствования всех сфер жизнедеятельности государства. Понимание культуры как «второй, искусственной природы», созданной умом, душой и трудом человека, предполагающее отказ от узкого представления о ней, как о «надстройке над экономикой», открывает новые возможности для взаимообусловленного интеллектуального, этического, правового и социально-экономического развития Азербайджана.

Введение обязательного культурологического образования и просвещения будет способствовать формированию системного культурологического мышления в обществе, росту уровня культуры труда, производства и ответственности, правовой, этической и коммуникативной культуры граждан. Меритократическое воспитание детей и молодежи позволит обеспечить рост чувства национального достоинства, развитие высокой гражданской культуры, производительности труда и социально-политической стабильности в обществе.

Важным шагом в реализации новой государственной стратегии станет создание при Министерстве культуры Азербайджана, под эгидой Фонда Гейдара Алиева, Академии культурологии имени Гейдара Алиева, в рамках которой планируется широкое воплощение в жизнь заветов Общенационального лидера о необходимости всестороннего развития духовной культуры азербайджанского народа. Создание в Баку

Академии культурологии станет данью памяти незабываемой созидательной деятельности Гейдара Алиева. Оно откроет качественно новые возможности для опережающего развития интеллектуальной культуры, повышения эффективности культуры государственного управления и культуры труда, уровня международной конкурентоспособности Азербайджана в условиях глобализации. Такая Академия может стать центром подготовки высококвалифицированных специалистов с системным мышлением, обладающих универсальными культурологическими знаниями, современными методологиями, производственными и управленческими технологиями во всех областях культуры, необходимыми для обеспечения высокой международной конкурентоспособности азербайджанского государства.

К учебному процессу академии планируется привлечь лучших азербайджанских и зарубежных специалистов, представляющих различные сферы мировой науки, образования и культуры. В его рамках будут изучаться исторический опыт, особенности и закономерности развития отечественной и мировой культуры и цивилизации, позволяющие увидеть «окна новых возможностей» и творчески использовать их в интересах прогрессивного национального развития.

Академия даст возможность проводить системные культурологические исследования, учитывающие закономерности развития мировой культуры и инновационные достижения современной науки и технологии, потребности национального развития, основные тренды и постоянные изменения в современной цивилизации. В рамках Академии может быть создан центр культурологического просвещения, обеспечивающий формирование системного культурологического мышления не только у специалистов различного профиля, но и у детей, молодежи и других категорий населения.

О научном понимании и ценности феномена культуры

Понимание важнее знания. Для успешного решения задач, поставленных новой стратегией социально-культурного развития республики, необходимо, прежде всего, распространять в обществе правильное понимание феномена культуры. Культура – это целостная социальная система, созданная умом, душой и трудом человека. Она начинается со знания. Это знание, добро, труд, развитие и благосостояние. В то время как невежество – это зло, бедность и уязвимость. Культура – настоящее и будущее каждого народа, это универсальная основа и сущность развития человека, общества и государства, интеллектуальная и нравственная платформа национальной безопасности.

Основоположник культурологии, профессор Лесли Алвин Уайт открыл закон, согласно которому «поведение человека изменяется с изменением культуры» [38]. Это действительно так. Культура – это источник продуктивного мышления и мировоззрения, человеческих коммуникаций и совершенствования личности, формирования ценностей, идеологии и целей, организации материального производства и укрепления обороноспособности государства. Она начинается с процесса познания и преобразования человеком природы, самого себя и общества. Результаты такой деятельности, воплощенные в духовных и материальных ценностях, нормах и технологиях, сохраняются и используются в интересах улучшения человеческой жизни. При этом, в рамках процесса культурогенеза, они постоянно творчески развиваются, совершенствуются и передаются новым поколениям.

Первыми шагами развития духовной культуры в эпоху дикости стала передача мыслей, идей и желаний человека другим людям, при помощи пиктографических

наскальных изображений и петроглифов. Это свидетельство незаменимости человеческого разума и силы знаний, как двигателя прогресса, уровня защищенности человека, его готовности отвечать на вызовы времени, неопределенности и изменения в окружающем его мире. В этом нетрудно убедиться и по материалам археологических исследований памятника древней культуры «Гёбекли тепе» в Турции, относящегося к десятому тысячелетию до н.э.

Благодаря накоплению и правильному использованию знаний и опыта, в процессе исторического развития культуры, постепенно создаются ее различные сферы, в совокупности образующие духовную и материальную культуру. Это образ жизни и системы жизнеобеспечения, образование и наука, организация и управление, право, экономика, этика, искусство и литература, медицина и экология, информация и печать, религия и другие сферы человеческой жизнедеятельности. Важную роль в развитии культуры каждого народа играют культурогенез, представляющий собой синтез культурных традиций и инноваций, а также материальное и нематериальное культурное наследие. При этом, жизнеспособность, качество и темпы развития различных сфер культуры обусловлены уровнем гармоничного развития интеллектуальной и нравственной культуры человека.

Все достижения материальной культуры человечества обусловлены уровнем развития духовной культуры людей. Они являются результатом практического применения знаний, умений, организованности, нравственности и созидательной деятельности человека. Служение культурных и политических элит развитию духовной культуры – безальтернативный путь гармоничного развития интеллектуальной и нравственный культуры, составляющих основу человеческой жизнедеятельности народов с древнейших времен – до наших дней [36, 60, 61].

Неоценимое практическое значение для прогрессивного культурогенеза народов имеет системный культурологический анализ истории мировой науки и культуры, учений великих мыслителей человечества, разработка культурологических концепций и технологий человеческой жизнедеятельности. Они открывают новое видение и правильное понимание феномена духовной культуры, необходимого для совершенствования стратегий национального развития, и гармонизации ценностей и интересов взаимосвязанного и взаимозависимого мира. Культурологические концепции, фундаментальные идеи и инновационные воззрения, разработка новых систем знаний, – это краеугольные камни прогрессивного и устойчивого развития современного человечества, достойный вклад в формирование интеллектуальной культуры народа, в архитектуру построения безопасного мира. Это способ увидеть, правильно оценить и практически использовать для блага общества научные истины, которые долгое время оставались вне поля зрения ученых, политиков, управленцев и гражданского общества. Изучение и творческое использование международного интеллектуального достояния духовной культуры открывает новые научные, идеологические и управленческие возможности для построения стратегий устойчивого, безопасного развития и совершенствования современной цивилизации.

Спасение мира в высокой духовной культуре – культуре разума и культуре сердца людей, независимо от их национальной, этнической или религиозной принадлежности. Духовная культура – это богатство, которое невозможно купить ни за какие деньги, и которое остается с человеком на всю жизнь. Человек может потерять деньги, драгоценности, должность и многое другое. Но только не свою духовную культуру. Высококультурные граждане – это национальное достояние каждого народа и универсальное богатство всего человечества.

Объединение усилий всех стран и народов для всестороннего развития духовной культуры во всем мире, даст возможность обеспечить постепенный переход от человека типа «Homo sapiens», – к человеку типа «Homo culturalis» и, тем самым, внести инновационный исторический вклад в формирование культуры мира и развитие гуманистической цивилизации, как философию жизни и форму безопасного развития человечества [44, 42, 46].

О фундаментальных достижениях шумерской культуры

Основополагающую роль в развитии мировой культуры и цивилизации сыграла древняя культура шумеров. Выдающиеся идеи и культурные достижения шумеров, создавших первую цивилизацию на земле, широко распространились в античном мире, а через него утвердились в качестве фундамента культурного развития всего человечества.

Культура Шумера, провозглашенного Крамером началом человеческой истории, знаменует собой удивительный феномен, вошедший в плоть и кровь мировой культуры и цивилизации. Здесь впервые стали гармонично развиваться интеллектуальная и нравственная культура, обусловленные потребностями жизни людей и когнитивными способностями человека. Хорошо известна культурологическая мудрость Месопотамии, завещавшая миру беречь, созданное культурой, не забывать уроков прошлого, помнить о хрупкости цивилизации, но вечности духовной культуры человека!

Величайшей заслугой шумеров было то, что благодаря производству и практическому использованию знаний, они впервые разработали прогрессивные технологии государственной жизнедеятельности. Шумеры создали способ мышления, заложивший основу для преобразования природы, самого человека и общества. В результате этой созидательной деятельности, Месопотамия впервые подарила человечеству такие атрибуты, ценности и социальные институты духовной и материальной культуры, как – письменность, города, ирригация, колесо, образование, закон, математика, астрономия, время, календарь, созвездия Зодиака, медицина, литература, справедливость, гуманизм, строительство, банковское дело и многое другое.

Это были великие достижения, ознаменовавшие путь от хаоса к порядку, основанный на приоритетном развитии интеллектуальной и нравственной культуры человека. Это был важнейший исторический переход от пассивного созерцания «Homo sapiens» к осознанному созиданию, к творческому преобразованию материальной природы и самого человека в интересах общества. Созданная нами культурологическая «формула созидания», позволяющая «видеть лес за деревьями», во многом стала результатом системного осмысления сущности, особенностей, истории, достижений и закономерностей культурно-преобразовательных процессов шумерской цивилизации, лежавших в основе человеческого развития.

История культуры Шумера вновь проливает свет на важность сохранения и развития ценностей интеллектуальной и нравственной культуры, которые должны развиваться в гармонии между собой. Это нашло замечательное отражение в «Эпосе о Гильгамеше», где богиня Седури советует искать смысл жизни не в погоне за бессмертием, а в том, чтобы прожить жизнь достойно, с любовью и мудростью [23].

Одним из уроков истории первой цивилизации человечества является то, что прогресс не является необратимым. Цивилизация хрупка, она подвержена разрушительным процессам, в то время как духовная культура является вечным богатством человека. Это возобновляемый стра-

тегический ресурс, неисчерпаемый источник, поставленный на службу созидательной деятельности, возрождения и прогресса человечества. Это видение подтверждается и знаменитыми словами Гусейна Джавида: «для Турана древней силой, более острой чем меч, является только культура, культура, культура...».

О религии и науке, как о двух феноменах духовной культуры

С древнейших времен – до наших дней важнейшим атрибутом духовной культуры человечества является религия [6, 18, 29, 32, 34].

Первая религия человечества – зороастризм, впервые обратила внимание людей на ценности нравственной культуры. Рассматривая пути формирования внутреннего мира человека, она сформулировала такие понятия, как Добро и Зло, Свет и Тьма, Рай и Ад. В качестве главного предписания человеку зороастризм определил необходимость правильного выбора между Добром и Злом, объявив априорной ценностью его приверженность добрым мыслям, добрым слова и добрым делам, оставляя при этом свободу выбора. Возможно, это был наиболее ранний период формирования нравственного крыла духовной культуры человечества. Это был императив человечности, выражающий важность правильного мышления, правильных слов и правильных действий, направленных на Добро, на правильный выбор между Светом и Тьмой. В зороастрийском учении раскрывается созидательная магия слова, его значение для приближения к истине и формирования доброй ауры. В то же время, в этой древнейшей религии подчеркивается важность знания о человеческой миссии, смысле жизни и законах взаимосвязей между вещами и действиями, через которые лежит путь к спасению человека и изменению мира к лучшему [8].

Зороастризм считал Создателя мира - Ахуру Мазду воплощением Света, Мудрости и Добра. Противником Добра является Ангра Манья – дух зла, разрушения и лжи, символизирующий тьму. Исход вечной борьбы между Добром и Злом зависит от того, какими будут люди, являющиеся участниками этой борьбы. От выбора каждого человека планеты, от ценностей его духовной культуры зависит исход борьбы между созиданием и разрушением мира, а значит и будущее всего человечества. Такая философия жизни рассматривалась как естественные законы, открывающие человеку путь к гармонии с самим собой и окружающим миром. Зороастризм делал главный акцент на человеческом сердце, на душе, призывая людей к воспитанию в себе таких нравственных ценностей как совесть, искренность и добродетельность. Человеку предлагалось правильно выбирать заложенные в мыслях «семена», которые, оказавшись в благоприятной почве, могут дать благотворные всходы в словах и делах. Это путь позитивного влияния на чувства и поступки людей, ведущий к созиданию, а не разрушению, обеспечивающий победу Добра над Злом [30].

Гуманистические идеи и принципы зороастризма распространились во всем мире. Они нашли частичное отражение в жизни античного мира, в философии Платона, Аристотеля и других ученых, в учениях стоиков, в древнеримском митраизме, а также в мировых религиях и культуре демократии. Руководствуясь императивом высокой нравственности, Иммануил Кант, в «Основах метафизики нравов» говорит: «... существует только один категорический императив: поступай только согласно такой максиме, руководствуясь которой ты в то же время можешь пожелать, чтобы она стала всеобщим законом» [16].

Таким образом идеология зороастризма способствовала формированию и развитию первой ступени духовной культуры – куль-

туры нравственной, ведущей к свету, совершенству и радости человека. К сожалению, в ней оставались вне поля зрения необходимость и пути развития интеллектуальной культуры, лежащей в основе удовлетворения жизненных потребностей, обусловленных преобразованием окружающего мира. Это объясняется тем, что наука зиждется на логике и доказательствах, нацеленных на поиск истины, в то время как религия – на вере и служении априорным нравственным ценностям культуры. Несмотря на естественные различия в природе научных и религиозных ценностей, сближение и гармонизация этих двух феноменов культуры необходимы для формирования гуманистической цивилизации и безопасности человечества. Нужно стремиться гармонизировать интересы развития науки, обусловленные естественными потребностями человеческой жизни, с априорными нравственными ценностями религии.

Высокое предназначение науки в жизни человека и общества нашло отражение в Коране. В одном из аятов Корана есть такое откровение: «...Можно ли сравнить слепого и зрячего? Вы об этом задумываетесь?». Безусловно, здесь речь идет о способности человека видеть разумом, а не глазами, которыми наделены и животные. О высокой миссии науки и учёных в развитии общества говорил пророк Мухаммед. В одном из своих каламов он подчёркивал, что «занятия наукой и распространение научных знаний ценнее всех других благотворительностей» [26].

Низами Гянджеви, подчеркивавший необходимость обеспечивать верховенство науки в развитии государства, считал, что ученому принадлежит самое высокое место в обществе. Отдавая дань ценности поэзии, он советовал своему сыну идти по пути науки, подчеркивая, что «сила в науке, иначе никто не может преобладать над другим» [35].

О ценности интеллектуальной культуры человека и общества

Азербайджанский мыслитель XII века Низами Гянджеви считал, что наука столь же бесконечна, как и Вселенная. Французский философ и математик XVII века Рене Декарт провозгласил безграничность возможностей человеческого разума.

Один из величайших ученых эпохи рационализма Исаак Ньютон видел Вселенную как систему причин и следствий, устройство которой можно раскрыть при помощи науки. Опираясь на логику вещей и безупречные законы математики, вникая в сущность и особенности явлений природы, Ньютон стремился познавать мир последовательно и методично, шаг за шагом открывая доказуемые истины, ведущие к новым научным знаниям. Наблюдая мир умом ученого, Ньютон обнаружил ошибочность многих общепринятых представлений о строении Вселенной. Открытый им закон всемирного тяготения, принципы движения и дифференциальные исчисления, впервые позволили математически строго описывать как движения любых тел, так и непрерывность. Правильность его математического видения мироустройства была подтверждена трудами таких ученых как Эвклид, Рене Декарт, Галилео Галилей, Иоганн Кеплер, Роберт Бойль и другие. Известный труд Ньютона «Философские начала натуральной философии» впервые показал, что Вселенная создана как часовой механизм, работающий по математическим законам, доступным пониманию человеческим разумом, при помощи познания, измерения и вычисления [24].

Рассуждая о важности формирования системного культурологического мышления для каждого человека планеты, вновь вспоминаются замечательные слова Альберта Сент-Дьёрди. Они обнаруживают

очевидную ценность науки, как незаменимого инструмента поиска истины и преобразования действительности. Это мудрая идея о том, что исследовать – значит видеть то, что до тебя видели и другие, но, при этом, увидеть то, чего не увидел никто.

Об опыте социально-культурного развития еврейского народа

Человеческий прогресс, благосостояние и безопасность общества обусловлены, прежде всего, уровнем интеллектуального развития народа. Имадеддин Насими связывал огромные возможности развития и высокое жизненное предназначение человека с его богоизбранностью, обусловленной тем, что человек наделен разумом и частичкой божественной энергии созидания. Эта светлая мысль вдохновляла и вдохновляет многих людей планеты. Однако для того, чтобы эти дарования, как «генетические семена», раскрылись и могли быть использованы во благо людей, они должны попасть в благоприятную социальную почву высокой культуры общества, поддерживаемую и непрерывно развиваемую мудрыми национальными традициями. Речь идет о сакральных традициях приоритетного развития интеллектуальной культуры, обеспечивающих непрерывное развитие интеллектуального потенциала народа, как основного источника его благосостояния. Огромную роль в этом играют наука, качественное обучение и соответствующее воспитание детей и молодежи, из поколения в поколение. Для понимания этой истины достаточно взглянуть на историю жизнедеятельности еврейского народа, подарившего миру огромное число выдающихся мыслителей, ученых, педагогов, просветителей, изобретателей и технологов.

Несмотря на не очень благоприятные природно-географические условия, Израиль, за 77 лет своего существования, добился удивительных успехов в социально-экономическом развитии. Опираясь на мудрую традицию приоритетного развития интеллектуальной культуры, формируя благоприятную социальную среду для качественного образования, научного творчества и изобретательства народа, государство обеспечивало рост благосостояния, высокой конкурентоспособности и безопасности общества. Эта страна сегодня входит в число лидеров в области инноваций и технологического развития. В культурологическом измерении такой успех является результатом продуктивного мышления народа, обусловленного его традиционной ориентированностью на креативность евреев, высокую культуру труда своих граждан и инновационное управление.

Благодаря основанной на этих принципах стратегии социально-культурного развития, используя возможности искусственного интеллекта, страна сегодня занимает лидирующие позиции в области разработки передовых биотехнологий и персонализации медицины, квантовых вычислений, которые позволяют создавать инновационные технологии, позволяющие изменять мир. Достаточно отметить, что в области квантовых технологий Израиль сегодня опережает такие мощные государства как Германия, Франция и Япония. Создавая лучшее будущее, благодаря опережающему развитию науки, образования и просвещения, государство обеспечивает высокую эффективность сельского хозяйства, создает новые климатические технологии. При этом государство строит свои стратегии с учетом актуальных жизненных потребностей и интересов прогрессивного развития всего человечества. Это дает стране огромный финансово-экономический выигрыш, при одновременном решении проблемы продо-вольственного обеспечения растущего населения планеты. Такой разумный подход имеет важное значение для выживания человечества в условиях сокращения природных ресурсов и роста народонаселения земли [21].

Опыт социально-культурного развития Израиля со всей очевидностью подтверждает, что спасение мира в высокой духовной культуре, которая должна служить удовлетворению растущих потребностей человеческой жизни. Важнейшим условием успешности такой стратегии является соблюдение незыблемой патриотической традиции приоритетного развития интеллектуальной культуры еврейского народа. Немаловажную роль в этой деятельности играют такие, прививаемые с детства, в семье и обществе, ценности еврейской культуры, как любовь к знаниям и научному творчеству, критическое мышление, свобода задавать вопросы и оспаривать авторитеты, смелость идти на риск, способность учиться на неудачах. При этом государством обеспечивается высокая мотивация развития интеллектуального труда, креативности и созидательной деятельности граждан, культуры меритократии и социальной ответственности людей, системы качественного образования и просвещения общества.

Об особенностях искусственного интеллекта

Одним из феноменов современной культуры являются достижения интеллектуальной культуры, которые привели к созданию искусственного интеллекта. Сознание человека не только отражает объективный мир, но и творит его, пытаясь направить от хаоса к порядку, выбрать самые мудрые решения, определить правильные смыслы и пути к разумным целям, обеспечивающим лучшее будущее. Иначе обстоит дело с искусственным интеллектом. Это совершенно новая реальность, использующая логику в многомерных пространствах квантовых процессов, где «да» и «нет» могут быть правдой одновременно, где квантовая частица находится «везде» и «нигде».

Пренебрегая логикой причинно-следственных связей, квантовые вычисления могут представлять как пользу, так и опасность для человечества. Известно, что они разрушают все правила человеческого управления, лишая его власти над природой. Они создают ситуацию, в которой «штурвал не связан с рулем, а курс прокладывается скрытой силой в недрах алгоритмов». Это породило реальную опасность трансформации искусственного интеллекта из помощника человека, в его соперника и преемника, формирующего свой мир, где человек может оказаться лишь наблюдателем, а не творцом.

В таких условиях рушится естественный детерминизм, что противоречит человеческой природе и не может не вызывать тревогу. Ибо это – угроза лежащей в основе человеческих ценностей нравственной бинарности Добра и Зла, границы которой размываются искусственным интеллектом, порождая опасность возникновения хаоса. Расширяя картину видения реальности, квантовый искусственный интеллект разрушает многие традиционные представления о мироздании, при этом нередко отвергая четкую логику, позволяющую познавать закономерности развития природы, человека и общества. В квантовой механике искусственный интеллект оперирует всеми вероятностями одновременно, демонстрируя и гениальность, и безумие. При этом создаются не только бесконечные возможности для быстрых вычислений и выявления скрытых закономерностей мира, но также неопределенность, абстракция и логический абсурд, противоречащие здравому смыслу и ведущие к хаосу, в котором трудно различить истину и ложь [9].

Таким образом, в искусственном интеллекте заключены, как огромная созидательная, так и разрушительная энергия, которая неподвластна аргументам человеческой логики или ценностям нравственной культуры. Это ведет к неуправляемости, могущей стать причиной опасных для человечества деструктивных процессов, несовместимых

с гуманизмом. Квантовый искусственный интеллект обрел бесконтрольную способность творца, которая раньше была исключительной прерогативой человека, оказавшегося сегодня в роли беспомощного наблюдателя. Единственная цель искусственного интеллекта – эффективность вычислений и принимаемых решений, не учитывающая человеческий фактор, интересы личности, человеческую душу. Это обнаруживает абсолютное противоречие целей искусственного интеллекта и человека, неприемлемое для духовной культуры и жизни. Вне поля зрения искусственного интеллекта остаются ценности человечности и человеческой жизни, проблемы сострадания и справедливости, что теоретически допускает гибель множества людей ради эффективности принимаемых производственных, управленческих или политических решений. Сам же человек оказывается вне управления процессами развития мира. Процессы жизнедеятельности, оказывающиеся под властью самовоспроизводящегося кода квантового интеллекта, начинают управляться самосовершенствующимся квантовым разумом. Человеческий разум постепенно вытесняется квантовым разумом, лишенным души. Физический мир перестраивается под оптимизированные стандарты эффективности искусственного интеллекта, оставляющего человека за рамками происходящего.

Несмотря на свои неограниченные техногенные возможности, «искусственный архитектор» не обладает человеческим сознанием, креативными качествами человека, его когнитивными способностями. Скрытые возможности прогрессивного человеческого развития хорошо видны людям, обладающим системным культурологическим мышлением, открывающимся с вершины «культурологической пирамиды». Пройдя ступени изучения сущности, особенностей, истории и достижений человечества в тех или иных областях жизнедеятельности, человек понимает закономерности развития и выявляет наиболее эффективные технологии гармоничного решения сложных социальных, производственных, творческих или управленческих проблем. Это дает ему возможность подняться на уровень созидания, на котором открываются качественно новые возможности развития и панорама лучшего будущего. Эта «формула созидания» нацелена на служение удовлетворению потребностей человеческого развития, и служит сохранению и улучшению человеческой жизни. Нужно научиться правильно управлять квантовым искусственным интеллектом, гармонично закладывая в его программы не только прагматические цели, но и ценности нравственной культуры. Актуальной международной задачей является распространение, с помощью специального спутника, универсальных культурологических знаний, с целью формирования и развития высококультурных граждан в разных странах мира.

О ценности меритократического воспитания и управления

Говоря о приоритетах развития духовной культуры и прогрессивных культурных трансформациях, отвечающих национальным интересам, важно дать правильную оценку культуре меритократии, имеющей мотивационное значение для развития общества и государства. О ценности и результатах меритократического воспитания и управления, берущего начало в философии Конфуция, принято судить не только по достижениям современного Сингапура, но и по определенным традициям Шумера, Древней Греции и Рима, по принципам построения армии Чингиз хана, особенностям государственного управления Наполеона, культуры государственности Великобритании, США, Японии, Китая, Финляндии и других стран.

При всей неоднозначности исторических оценок завоеваний Чингиз хана,

одним из основных принципов организации и управления, показателей высокой дисциплины его армии и культурного обмена с европейскими странами, была мотивационная сила культуры меритократии.

В начале XII века Чингиз хану удалось осуществить обширные территориальные завоевания, не только благодаря высокой эффективности организации армии и внедрению военных инноваций, заимствованных из других культур, но и благодаря монгольской культуре управления человеческими ресурсами, с использованием принципов креативности, меритократической культуры и толерантности. В период средневекового господства Монголии, монголами широко использовался культурный опыт разных народов. Путем стимулированной трансформации и прямого заимствования, развивалось инженерное дело, внедрялся культурный опыт архитекторов, научные достижения и изобретения представителей разных народов, входивших в состав монгольской армии.

Солидарность представителей разных народов, оказавшихся в составе монгольской армии, их преданность национальным интересам Монголии, была обусловлена, прежде всего, приверженностью Чингиз хана ценностям и принципам культуры меритократии, берущей свое начало от Конфуция. В основе оценки и установления социального статуса людей лежали не национальность и вероисповедание, а их способности и дарования, знания и профессионализм, заслуги перед страной, а также преданность Чингиз хану.

Меритократический подход в оценке людей и управлении ими, способствовал процессам интеграции и ассимиляции представителей разных культур, их взаимопониманию, формированию культурной идентичности, духа патриотизма и социально-политической стабильности монгольского общества.

Такая политика в известной степени способствовала и развитию мировой культуры. Она сыграла определённую роль в развитии культурного обмена между народами Востока и Запада, в частности, благоприятствовала заимствованию арабскими и европейскими народами пороха, компаса, устройства для печатания книг и других достижений китайской культуры. Китайские культурные достижения стали шире распространяться в Европе в период монгольских завоеваний. Так была заложена основа для культурного обмена между Европой и Азией, являющегося одним из пяти фундаментальных факторов развития человеческой культуры [27].

Человек высокой культуры, как основа культуры мира и безопасного развития человечества

Развитие современной мировой культуры происходит в условиях острого цивилизационного кризиса, быстрых изменений и высокой турбулентности международных отношений. Деструктивные явления глобализации, которыми сопровождается цивилизационный кризис, способствует деградации ценностей высокой духовной культуры и демократии, чреватой большими опасностями для всего человечества.

В рамках мировой и каждой локальной цивилизации сосуществуют два диалектически противоположных социальных процесса, обусловленных качествами и действиями людей: культура, имеющая созидательную природу, и антикультура, обладающая деструктивным, разрушительным характером. Основными индикаторами культуры, как созидательного процесса цивилизации, являются знание, добро, труд, развитие и благосостояние. Антикультура

связана с невежеством и сверхэгоизмом, являющимися источниками зла, бедности, уязвимости и деструктивности. Жизнь показывает, что ни право силы, ни сила права не дают достаточных результатов для преодоления зла. Оно возможно только путем формирования, развития и умножения числа высококультурных людей во всем мире, их солидарности и созидательного сотрудничества.

Истинным критерием ценности человека является не национальность, не этническая принадлежность, не пол, не возраст, не место рождения, не место проживания, и даже не профессия, хотя все это имеет определенное значение. Главное – духовная культура личности – умственная и нравственная, тесно взаимосвязанные между собой, подобно двум, жизненно важным крыльям легендарной орлоподобной птицы Симург. Как мы уже знаем, это приобретенное, главным образом, благодаря хорошему воспитанию и обучению, богатство, которое навсегда остается с человеком, на всю его жизнь. Речь идет о людях, обладающих необходимыми научными знаниями, умениями, организованностью, нравственностью и осуществляющих созидательную деятельность на благо общества, государства и всего человечества. Помня об этом, интеллигенция Азербайджана должна способствовать непрерывному развитию и совершенствованию духовной культуры своих граждан и всего человечества [41].

Безусловно, приоритетными для каждой страны всегда были и остаются такие устои национальных государств, как национальная и религиозная идентичность. Однако, эти устои должны находиться в гармонии с общечеловеческими ценностями добра, истины, мудрости, созидания, гуманизма, справедливости и мира. Такие ценности нравственной культуры как любовь, дружба, благородство, добродетельность, порядочность, справедливость, мужество, героизм, патриотизм, милосердие, совесть, вежливость, гуманизм и вера, должны развиваться в гармонии с ценностями интеллектуальной культуры – ценностями науки, образования и просвещения. Это будет способствовать прогрессивному развитию народов, взаимопониманию и солидарности людей разных национальностей, способности представителей разных народов и религий говорить на одном и том же языке – языке высокой духовной культуры. Такая гармония должна поддерживаться как в рамках национальных государств, в форме гражданской и меритократической культуры, так и на межгосударственном, международном уровне. Азербайджанская Республика много сделала и делает в этом направлении.

«Производство» высококультурных людей в различных странах мира – это лучшая стратегия формирования культуры мира, устойчивого развития и гуманитарной безопасности человечества. Она предполагает постепенный переход, от человека типа «Homo sapiens» – к человеку типа «Homo culturalis», на основе соответствующих международных программ ЮНЕСКО. Независимо от национальности и религии, в каждой стране мира необходимо распространять семена высокой духовной культуры, приверженность свету, знаниям, истине, добру, правам человека и созиданию на благо людей, во имя сохранения жизни и мира в каждом государстве и на всей планете [57, 43].

Эта стратегия позволит правильно выбирать и совершенствовать пути, цели и технологии, обеспечивающие взаимообусловленное прогрессивное развитие и рост жизнеспособности различных стран, формы их культурного диалога, формировать благоприятную среду гармоничного и мирного проживания различных народов в

условиях постоянных диалектических изменений и вызовов времени. Ее практическое осуществление предполагает ориентацию на международные ценности добра и созидания, духовного родства и мудрости, милосердия и международной культурной идентичности, солидарности и сотрудничества народов и государств планеты [56].

Путь к достижению этих благородных целей лежит через служение развитию высокой духовной культуры – основы прогрессивного развития каждого народа. Понимание этой истины предполагает широкое распространение в обществе универсальных культурологических знаний, перманентное осуществление, продиктованных требованиями времени, прогрессивных культурологических реформ. Как справедливо заметил академик Ю.В.Яковец, сегодня необходимо, опираясь на возможности искусственного интеллекта, при помощи специального спутника, распространять универсальные культурологические знания на различных языках, в разных странах мира [60].

Движущей силой этой стратегии должны служить – наука, образование и просвещение, литература и искусство, право, экономика и журналистика, культура управления и добрая воля людей высокой культуры. Руководящими принципами - творческая деятельность, верховенство науки, компетентность, совесть, патриотизм, справедливость, гуманизм, права человека, самосовершенствование, гармония нравственных ценностей и интересов, международная культурная идентичность, солидарность, сотрудничество и культура мира. В качестве универсальной научной основы решения этих стратегических проблем может быть использована наука о культуре – культурология – наука о мудрости, которая дарит людям разных национальностей и религий свет универсальных знаний и мудрости, выработанный человечеством за тысячелетия развития мировой культуры и цивилизации.

Осознавая важность поставленных в новой стратегии социально-культурного развития практических задач, необходимо мобилизовать усилия государственных и гражданских структур, всего азербайджанского общества для их своевременного и успешного воплощения в жизнь. Большая ответственность в решении этих задач ложится на плечи интеллигенции, ученых, педагогов и просветителей, управленцев и журналистов, деятелей литературы и искусства. Многое зависит от эффективности культуры организации и управления, от компетентности чиновников, их умения определять правильные принципы и критерии, выбирать приоритеты, инновационные методологии и технологии, принимать правильные решения.

В планетарном масштабе, во имя жизни и блага собственных народов и всего мира, сегодня необходимо объединить созидательные усилия подвижников культуры различных народов и государств. Интеллигенция и правительство каждого народа должны всемерно способствовать формированию и развитию высококультурных граждан в своих странах. Для обеспечения гуманитарной безопасности человечества, оказавшегося в условиях техногенной цивилизации, нужно противопоставить опасным, бесконтрольным процессам развития искусственного интеллекта – приоритеты высокой культуры управления, обеспечивающего устойчивое и безопасное развитие человечества. Важнейшими принципами, лежащими в основе культуры международных отношений, обеспечивающих благоприятные условия для устойчивого национального развития, служат постулаты культуры мира, прав человека и гармонии человеческих отношений. Именно на ос-

нове этих принципов необходимо строить диалог культур и цивилизаций, ориентируя различные сраны мира на сближение культур, формирование международной культурной идентичности и равноправное, взаимовыгодное сотрудничество.

Инновационная национальная стратегия устойчивого социально-культурного развития Азербайджана, основанная на приоритетах формирования и развития высококультурных граждан страны, имеет неоценимое значение для безопасного развития и лучшего будущего планеты. Распространение азербайджанской модели в различных странах, откроет дверь в новую гуманистическую цивилизацию, построенную на высокой духовной культуре во всем мире.

Литература:

1. Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. 20 cilddə. Bakı, 1997-2007.
2. İlham Əliyev. İnkişaf – məqsədimizdir. 1-3 cildlər. Bakı, 2008-2009.
3. Абульфаз Бабазаде. Стратегическая линия обороны государства. – Халг газети, 15 декабря, 2025.
4. Адам Смит. Исследование о причинах богатства народов. В 2-х томах, Москва, 1935.
5. Алакбаров Урхан. Основы человеческого развития. Баку: Azpoliqraf, 2017.
6. Античная цивилизация. Москва, 1973.
7. Бернал Дж. Наука в истории общества. Москва,1956.
8. Бойс Мэри. Зороастрийцы. Москва, 1988.
9. Бостром Н. Искусственный интеллект. Этапы. Угрозы. Стратегии. Москва, 2016.
10. Бэкон Фрэнсис. Сочинения в 2-х т. Москва,1972.
11. Вебер М. Избранные произведения: Москва, 1990.
12. Вербицкий И. Япония на пороге XXI. Москва, 1989.
13. Волков Г.Н. Три лика культуры. Москва, 1986.
14. Геккель Э. Мировые загадки. Санкт-Петербург, 1906.
15. Гердер И.Г. Идеи к философии истории человечества. Москва, 1997.
16. Гулыга А. В. Немецкая классическая философия. Москва, 1986.
17. Гумилев Л.Н. Ритмы Евразии: эпохи и цивилизации. Москва, 1993.
18. Древние цивилизации. Москва, 1989.
19. История Азербайджана. В 3-х томах. Баку, 1958-64.
20. История дипломатии. В 3-х т. Москва, 1941-1945.
21. История Израиля. В трех томах. Москва, 2011.
22. Иэнага Сабуро. История японской культуры. Москва,1972.
23. Кабуснамэ. Москва, 1958.
24. Кирсанов В. С. Научная революция XVII века. Москва, 1987.
25. Конрад Н.И. Запад и Восток. Москва, 1972.
26. Коран (перевод мыслов и комментарии Валерии Пороховой). 1997.
27. Крадин Н.Н., Скрынникова Т.Д. Империя Чингисхана. Москва, 2022.
28. Крамер С.Н. История начинается в Шумере / Под ред. и с предисл. В.В. Струве; Пер. Ф.Л. Мендельсона. М.: Наука, 1965.
29. Культура, человек и картина мира. Москва, 1987.
30. Липперт Ю. История культуры. Санкт-Петербург, 1908.
31. Маковельский А.О. Авеста. Баку, 1960.
32. Макс Вебер. Критические исследования в области логики наук о культуре. Пер. с нем. Москва, 1990.

33. Массон В. Первые цивилизации. Ленинград. 1989.
34. Мишель Монтень. Об искусстве жить достойно. Москва, 1973.
35. Мэри Пат Фишер. Живые религии. Москва, 1997.
36. Низами Гянджеви. Сочинения в 3-х томах. Баку, 1990.
37. Оскар Егер. Всеобщая история стран и народов мира. Москва, 2022.
38. Петров М.К. Язык, знак, культура. Москва, 1991.
39. Работы Лесли Уайта по культурологии: (Сб. переводов). Москва, 1996.
40. Рена Мамедова. Методологические основы музыкальной тюркологии. Баку, 2024.
41. Саямов Ю.Н. «Международные отношения в контексте глобальных процессов». Москва, 2018.
42. Служение развитию духовной культуры. Коллективная монография. Ассоциации культуры Азербайджана «Симург». Баку, 2023.
43. Сухейль Фарах, Фуад Мамедов. Культура спасет мир. Посвящается 75-летию ЮНЕСКО. Москва, 2021.
44. Тагиров Э.Р. Творение тишины. Человечество у порога Мира. Казань 2022.
45. Тагиров Э.Р. Умиротворение человечества. Мирософия: дар или испытание всевышнего? Казань, 2025.
46. Тагиров Э.Р. Устойчивость планеты-историческая надежда человечества. Казань 2016.
47. Тагиров Э.Р. Факел миротворчества. Казань, 2020.
48. Тагиров Э.Р. Феномен культуры на фоне разлома истории. Казань, 2023.
49. Тайлор Э.Б. Введение к изучению человека и цивилизации (Антропология). Москва, 1924.
50. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. Москва, 1987.
51. Тойнби А. Постижение истории. Москва, 1991.
52. Фрэзэр Д.Д. Золотая ветвь. Москва, 1986.
53. Фуад Мамедов. Культура управления. Опыт зарубежных стран. Баку, 2013.
54. Фуад Мамедов. Культурология как путь к эффективной жизнедеятельности. Баку, 2006.
55. Фуад Мамедов. Культурология, культура, цивилизация. Баку, 2015.
56. Фуад Мамедов. Культурология. Вопросы теории и истории. Баку, 2002.
57. Фуад Мамедов. Культурология: ответы на вызовы XXI века. Казань, 2019.
58. Фуад Мамедов. Человек высокой культуры. Баку, 2025.
59. Шпенглер О. Закат Европы. В 2-х томах. т.1, Москва, 2003, т.2, Москва, 2004.
60. Эразм Роттердамский и его время. Москва, 1989.
61. Яковец Ю.В. Циклы. Кризисы. Прогнозы. Москва, 1999.
62. Ясперс К. Смысл и назначение истории: Пер. с нем. Москва, 1994.

Ключевые слова: *человек высокой культуры, новая стратегия, безопасность, новое понимание культуры, новый закон о культуре, академия культурологии, обязательное культурологическое образование и просвещение, меритократия, культура мира*

Fuad Məmmədov

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının professoru, kulturoloq, tarix elmləri doktoru

KULTUROLOGİYA VƏ AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏTİNİN ÜFÜQLƏRİ

XÜLASƏ

Məqalədə dövrün çağırışları ilə idarə olunan Azərbaycan cəmiyyətinin mədəniyyətinin mütərəqqi mədəni transformasiyalarına yönəlmiş Azərbaycan Respublikasının yeni sosial-mədəni inkişaf strategiyası araşdırılır. Bununla yanaşı, bəşəriyyətin humanitar təhlükəsizliyi üçün dünya miqyasında yüksək mədəniyyətli fərdlərin inkişafının mühüm beynəlxalq əhəmiyyəti vurğulanır.

Məqalədə insan kapitalının əsasını, strateji bərpa olunan resursu və dövlətin davamlı, rəqabətədavamlı və təhlükəsiz inkişafının əsas hərəkətverici qüvvəsini təşkil edən ölkənin yüksək mədəniyyətli vətəndaşlarının yetişdirilməsi kimi innovativ vəzifə elmi cəhətdən əsaslandırılır.

Eyni zamanda mədəniyyət fenomeninin yeni bir şəkildə anlaşılmasının vacibliyi, fərdin zehni, ruhu və əməyi ilə yaradılan və cəmiyyətin mənəvi və maddi mədəniyyətinin inkişafı üçün yeni transformativ imkanlar açan vahid sosial sistem kimi ortaya qoyulur.

Azərbaycan Respublikasının sosial-mədəni inkişafı üçün yeni strategiyanın praktiki tətbiqi üçün mədəni yanaşma və konkret fəaliyyət planı təklif olunur.

Açar sözlər: *yüksək mədəniyyətli insan, yeni strategiya, təhlükəsizlik, mədəniyyətin yeni anlayışı, mədəniyyət haqqında yeni qanun, kulturologiya akademiyası, icbari kulturoloji təhsil və maarifləndirmə, meritokratiya, sülh mədəniyyəti*

Fuad Mammadov

The Academy of Public Administration under the
President of the Republic of Azerbaijan
Professor, Doctor of Historical Sciences, cultural scientist

CULTURAL STUDIES AND THE HORIZONS OF AZERBAIJANI CULTURAL DEVELOPMENT

ABSTRACT

This article examines the new socio-cultural development strategy of the Republic of Azerbaijan, aimed at progressive cultural transformations of the culture of Azerbaijani society, driven by the challenges of the times.

It provides a scientifically substantiated rationale for the innovative task of cultivating and developing highly cultured citizens of the country, who constitute the core of human capital, a strategic renewable resource, and the main driving force behind the sustainable, competitive, and secure development of the state.

It reveals the importance of a new understanding of the phenomenon of culture as a holistic social system created by the mind, soul, and labor of the individual, opening up new transformative opportunities for the development of the spiritual and material culture of society.

A cultural approach and a specific action plan for the practical implementation of the new socio-cultural development strategy of the Republic of Azerbaijan are proposed.

The article emphasizes the significant international significance of cultivating and developing highly cultured individuals worldwide for the humanitarian security of humanity.

Keywords: *person of high culture, new strategy, security, new understanding of culture, new law on culture, academy of cultural studies, compulsory cultural education and enlightenment, meritocracy, culture of peace*

DOI:https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.361

H Ü Q U Q
L A W

UOT 343.1

MƏTANƏT ƏSGƏROVA

Ədliyyə Nazirliyi Ədliyyə Akademiyasının Cinayət prosesi, kriminalistika və məhkəmə ekspertizası kafedrasının müdiri, hüquq elmləri doktoru

e-mail: matanatasgarova@yahoo.com

ALQORİTMİK SÜBUTLARIN MÜMKÜNLÜYÜNÜN PROSESSUAL TƏMİNATLARI

Cinayət prosesinin rəqəmsallaşdırılması sübut məlumatlarının əldə edilməsi və istifadəsi üçün yeni metodların yaranmasına səbəb olmuşdur. Məhkəməyəqədərki mərhələdə süni intellekt (Sİ) videomüşahidə kameraları və görüntü bazalarından istifadə edərək üz tanımada, rəqəmsal izlərin, yazışmaların, geolokasiyanın, cihaz qeydlərinin, şəbəkə trafikinin təhlilində, cinayətkar qruplar daxilində gizli əlaqələrin müəyyən edilməsi üçün böyük verilənlərin təhlil edilməsində, cinayət törətmə ehtimalını və ya təkrar cinayət törətmə riskini qiymətləndirmək üçün polisin proqnozlaşdırıcı fəaliyyətində istifadə olunur.

Müasir texnologiyalar cinayət işləri üzrə sübutlar sistemini rəqəmsal, biometrik və analitik sahələrə doğru genişləndirir. Sübutların toplanması, təhlili və qiymətləndirilməsində alqoritmlərin və Sİ sistemlərinin istifadəsi yeni "alqoritmik sübutlar" anlayışının yaranmasına səbəb olmuşdur. Alqoritmik sübutlar dedikdə, sübut bazasının məzmununa təsir edən avtomatlaşdırılmış alqoritmlər tərəfindən əldə edilən və ya emal edilən məlumatlar başa düşülür.

Rəqəmsal hüquq sahələrarası hüquq elmi kimi formalaşmışdır, rəqəmsal mühitdə yaranan münasibətləri tənzim edir, hüquq, informasiya, kiber təhlükəsizlik, iqtisadiyyat, mühəndislik kimi elm sahələrinin müddəalarından istifadə etməklə texnologiyaların hüquqi rejimini və subyektlərin hüquq və vəzifələrini müəyyən edir. Elektron sübutlar artıq cinayət prosesinə daxil olmuşdur, onları rəqəmsal sübutlar da adlandırırlar, iş üçün əhəmiyyəti olan və elektron formada qeydə alınmış istənilən məlumatlardır. Məsələn, elektron məktublar (e-mail), messencerlərdə çatlar (Telegram, WhatsApp), faylların metadataları (yaradılması vaxtı, müəllifi, dəyişikliklər), server qeydləri (istifadəçilərin hərəkətlərinin qeydləri), videokamera qeydləri, rəqəmsal imzalar, elektron sənədlər, sosial şəbəkələrdən, veb-saytlardan, smartfonlardan, GPS-dən və s. alınan məlumatlar elektron sübutlar qismində çıxış edə bilərlər. Onların məqsədi rəqəmsal formada qeydə alınmış müəyyən faktları, hadisəni və ya hərəkəti (məsələn, sistemə daxil olmanı, məlumat göndərməni, köçürmələri) təsdiq etmək və ya inkar etməkdir.

Alqoritmik sübutlar alqoritmlərin (o cümlədən, Sİ, maşın öyrənməsi və ya kriptoqrafik metodların) vasitəsilə əldə edilən və ya formalaşdırılan sübutlardır. Mütəxəssislər qeyd edirlər ki, "Konstruktiv riyaziyyatda sübutlar alqoritmlərdir" [12, s.268]. Onlar sadəcə hadisəni qeyd etmirlər, əsas məqsəd faktın

özünü deyil, məlumatların etibarlılığını və ya həqiqiliyini riyazi və ya hesablama əsaslandırmasından istifadə etməklə alqoritm vasitəsilə təsdiqləməkdir. Məsələn, rəqəmsal imzanın yoxlamasında orijinallıq kriptoqrafik metodlarlardan sübut olunur, dəyişməzliyi sübut etmək üçün blokçeyn zənciri təhlil edilir, proqnozlaşdırıcı analitik sistemlərdə məlumatların təhlili əsasında riskləri müəyyən edən alqoritmlər tətbiq olunur, məlumatların həqiqiliyi alqoritmlərlə yoxlanılır və s.

Avropa Şurası "alqoritmik sistemlər"i "...riyazi optimallaşdırma üsullarından istifadə edərək məlumatların toplanması, birləşdirilməsi, təmizlənməsi, çeşidlənməsi, təsnif edilməsi və nəticə çıxarılması, eləcə də seçim, prioritetləşdirmə, tövsiyələrin verilməsi və qərar qəbul edilməsi kimi bir və ya daha çox tapşırığı yerinə yetirən tətbiqlər" kimi qəbul edir [17, A(2)].

Maşın öyrənmə alqoritmləri böyük məlumat dəstlərini təhlil etmək, kommunikasiyalarda əlaqələr qurmaq, riskləri proqnozlaşdırmaq və şübhəli davranışlardakı nümunələri müəyyən etmək üçün istifadə olunur. "Maşın öyrənmə kompüter elmlərinin bir sahəsidir, kompüter proqramları sınaq əsasında öyrənilir. Alqoritm verilənləri maşını uşaqlar öz mühitində öyrəndiyi kimi, məşq prosesini yerinə yetirməyə məcbur edir. Bütövlükdə bu təlim metodlarına insanlar nəzarət edə bilərlər" [6, 69-cu bənd]. Sİ sübut məlumatlarının emalını əhəmiyyətli dərəcədə sürətləndirir, kriminalistik və kriminoloji təhlilin dəqiqliyini artırır, cinayətlərin açılmasına səmərəli kömək edir.

Lakin bu cür texnologiyaların tətbiqi alqoritmik sübutların qəbuledilməsinin ənənəvi prosedur təminatlarına uyğunluğu məsələsini aktuallaşdırır. Bu təminatlar ədalətli məhkəmə prosesinin əsasını təşkil edir və tərəflərin hüquqlarını, bərabərliyini, şəffaflığı təmin edir.

Azərbaycan Respublikası CPM-nin 125-ci maddəsinə [1] əsasən, sübutların mümkünlüyü üç meyarla müəyyən edilir: əldə olunması və yaranma mənbəyinə, həmçinin həqiqiliyinə şübhələrin olmaması. Rəqəmsal sübutların xüsusi bir növü kimi alqoritmik sübutlar məlumatların alqoritmik təfsirinə əsaslanır və təfsirə çıxışın olmaması bu meyarların tətbiqini çətinləşdirir.

İlk yanaşmada alqoritmlərdən istifadə fundamental prosessual prinsiplərin, təqsirsizlik prezumpsiyasının, ədalətli məhkəmə araşdırması hüququnun, müdafiə hüququnun və ayrı-seçkiliyin qadağan edilməsinin pozulması kimi ciddi risklər yaradır. Əsas problem alqoritmlərin şəffaf olmaması, onların məntiqinin yoxlanıla bilməməsi, qərəzli və ya natamam məlumatlara əsaslanan səhvlərin yüksək ehtimalı ilə bağlıdır. Alqoritmin işləmə məntiqini tam təhlil etmənin mümkün olmaması ("qara qutu effekti") nəticələrin etibarlılığının yoxlanılmasını və sübutların mümkünlüyünün qiymətləndirilməsini çətinləşdirir. Sİ modellərinin əksəriyyəti qapalıdır, onların texniki fəaliyyət prinsipləri tərəflərə və məhkəməyə məlum deyildir ki, bu da çəkişmə prinsipi üçün problemlər yaradır. Belə ki, müdafiə tərəfi alqoritmlərin nəticələrini səmərəli mübahisələndirə bilmir. "Məhkəmə qərarı, tibbi qərar kimi, fundamental əsaslılığı və tətbiq edilməsi konkret halda sübut olunmayan Sİ proqramından asılı olmamalıdır" [19]. Alqoritmik sübutların müdafiə tərəfindən mübahisələndirilməsi üçün onun texniki sənədləşməyə, öyrənmə məlumatlarına və modelin metodologiyasına çıxışı olmalıdır. Əgər belə çıxış yoxdursa, qiymətləndirmə zamanı nəzərə alınmalıdır. Məsələn, ABŞ-da tətbiq edilən COMPAS (residiv risqini qiymətləndirmə sistemi), TrueAllele (DNT təhlil sistemi) sistemlərində başlanğıc kod açılmır, bu da onun düzgün işləməsini yoxlamağa imkan vermir. Buna görə də onlardan əsas sübut kimi istifadə olunması düzgün deyildir. Bu xüsusiyyətləri nəzərə alaraq, State v. Loomis işində ABŞ-ın Viskonsin Ali Məhkəməsi qərarında qeyd edir ki, "109...dairə məhkəməsi COMPAS risk qiymətləndirməsindən bəhs etsə də, Lumisin həbsdə saxlanılıb-saxlanılmaması, cəzanın ağırlığı və ya cəmiyyətdə

təhlükəsiz və effektiv şəkildə nəzarət altına alına biləcəyi barədə qərar verməkdə həlledici deyildi" [21].

Üz tanıma alqoritmləri qadınların, yaşlı insanların və etnik azlıqların üzvlərinin şəkillərini emal edərkən tez-tez yüksək səhv nisbətləri nümayiş etdirir. Joy Buolamwini və Timnit Gebru tərəfindən 2018-ci ildə keçirilmiş "Gender Shades" tədqiqatında 3 kommersiya gender-tanıma API sistemi (IBM, Microsoft, Face++) qiymətləndirilmiş və nəticələr belə olmuşdur: "...açıq dərili kişilərdə səhv nisbəti 0,8 faiz, tünd dərili qadınlarda isə 34,7 faiz təşkil edir" [22]. Bu səhvlər əsassız şübhələrə və ya ittihamlara səbəb ola bilər.

Bu gün alqoritmik ayrı-seçkilikdən də danışılır. Belə ki, modellər təlim nümunələrindən qərəzliliyi miras ala bilərlər. Məsələn, ABŞ-da COMPAS afroamerikalılar üçün residivizm riskinin təkrarlanması hallarına yol verilmişdir. "... hakimlər, COMPAS alqoritmi tərəfindən yaradılan təqsirləndirilən şəxslərin residivizm riskinin proqnozunu alırlar. Hakimlər bu proqnozlara əsasən hərəkət edərsə, əvvəlcədən sənədləşdirilmiş irq və yaş qərəzlərindən kənara çıxmaqla belə, dolayı yolla normativ qərarları mülki proqram təminatına həvalə edirlər. ProPublica məlumat dəstindən istifadə edərək, COMPAS proqnozlarının azadlığa buraxılmaqdansa həbsxanaya salınmağı üstün tutduğunu nümayiş etdiririk. COMPAS təqsirləndirilən şəxslərə qarşı qərəzlidir" [4, s.383]. Bu cür nümunələr alqoritmik qərarların tərəflərin bərabərliyi prinsipinə uyğunluğunu şübhə altına alır.

Sİ-ə əsaslanan alqoritmik sübutlar hakimlər tərəfindən obyektiv məlumatlar kimi qiymətləndirilə bilər ki, bu da məhkəmənin mülahizəsinin məhdudlaşdırılmasına və prosesin humanizmdən kənar həyata keçirilməsinə gətirir. Ənənəvi olaraq, cinayət mühakimə icraatında məhkəmənin qəbul etdiyi qərar yalnız təqdim edilən sübutların məcmusu ilə məhdudlaşmır. Hakim sübutları dəyərləndirərkən onları hadisənin ümumi konteksti və işin konkret hallarının dinamikası ilə birlikdə nəzərdən keçirir.

CPM-nin 145.2-ci maddəsinə əsasən, "Təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror, hakim qanunu və vicdanını rəhbər tutaraq sübutların məcmusunun hərtərəfli, tam və obyektiv baxılmasına əsaslanmaqla öz daxili inamına görə sübutları qiymətləndirirlər." Sİ-in vicdan, mənəvi məsuliyyət, empatiya və ya sosial konteksti anlamaq qabiliyyəti yoxdur. Hakimin mülahizəsinin, daxili inamının maşın alqoritmi ilə əvəz edilməsi ehtimal modellərinin mexaniki tətbiqinə, məlumatlarda nəzərə alınmayan unikal hallara etinasızlıq göstərilməsinə, cəzanın fərdiləşdirilməsi prinsipindən kənara çıxmağa gətirir. Alqoritmin xüsusi qəddarlığı, törətdiyi əmələ görə peşmançılığı, mərhəmət və bu kimi halları qiymətləndirməsi mümkün deyildir.

Alqoritmlərin geniş tətbiqinə etiraz edən Vincent Chiao bildirir ki, "…cinayət hüququ gündəlik mənəvi düşüncə ilə ən çox əlaqəli hüquq sahəsi kimi qəbul edilir və bu, cinayət məhkəmələrində təqsir, məsuliyyətdən yayınma, bəhanə və sair anlayışlarının əhəmiyyətindən də görünür" və proqnozlaşdırıcı alqoritmlərin istifadəsi cinayət hüququnu və ədalətin tətbiqini texnokratlara və mütəxəssislərə təhvil vermək olardı, "Bunu itki kimi qəbul etmək olar, çünki bu, cinayət hüququnu cəmiyyətin mənəvi vərdişlərinin ictimai şəkildə yenidən tətbiqindən xalis sosial zərəri minimuma endirmək üçün soyuq hesablama işinə çevirərdi" [27, s.138].

Alqoritmik sübutların mümkünlüyünün digər bir problemi onların vahid texniki standartlarının olmamasıdır. Alqoritmin etibarlı işlədiyini sübut etmək və ya onun qərarlarının təkrarlana bilən və yoxlanıla bilən əsaslara söykəndiyini göstərmək üçün vahid texniki standartlar formalaşdırılmamışdır. Məsələn, ABŞ-da D"aubert Standartına əsasən, məhkəmə eksperti elmi metodun etibarlılığını yoxlayır [5], ABŞ-da residivin proqnozlaşdırılması üçün COMPAS sistemi və İsveç və Hollandiyada

İsveçdə hazırlanmış OxRec sistemi tətbiq olunur [7, s.397]. Bu sistemlər müxtəlif metodologiyaya əsaslanırlar. Onların texniki uyğunluğu məsələsi xarici elementli işlərdə nəticələrin qiymətləndirilməsində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Doshi-Velez & Kim (2017) tərəfindən aparılan araşdırmaya əsasən bəzi şirkətlər modelin qərarlarının əsaslarını açıqlamaq üçün model interpretasiyası yanaşmasından istifadə edirlər [8], Katz et al. araşdırmasına görə (2017) bir çox firmalar alqoritmlərin riyazi şəkildə sübut olunmanı tələb edən formal doğrulama metodlarını tətbiq edir [10]. Raji & Buolamwininin araşdırmasına görə (2019) akademik müstəvidə isə daha çox yoxlanıla bilən Sİ prinsipi əsas götürülür [16, s.429]. Bu fərqlilik nəticəsində eyni alqoritm bir ölkədə etibarlı, digərində isə qeyri-etik və ya hüquqa zidd sayıla bilər. Müxtəlif tənzimləyici qurumlar, məsələn, Avropa Ittifaqı, İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı [14], ABŞ Standartlar və Texnologiya İnstitutu (NİST) [13] fərqli terminologiya və metodologiyalardan istifadə edir.

Alqoritmlərin etibarlılığın yoxlanması, bir alqoritmin "doğru" qərar verdiyini sübut etmək texniki cəhətdən çətindir. Dərin öyrənmə modelləri (Deep Learning) milyonlarla parametrdən ibarətdir və "qara qutu" (black box) kimi işləyir. "Explainability" alətləri (SHAP, LIME və s.) qismən izah versə də, formal olaraq sübut sayılmırlar. Formal verifikasiya (məsələn, riyazi və ya məntiq əsaslı doğrulama) metodları hələ çox məhduddur və mürəkkəb sistemlərə tətbiqi çətindir. Bu da deməkdir ki, əgər vahid texniki çərçivə (standart) yoxdursa, onda "alqoritmik sübut" anlayışı praktiki olaraq subyektiv xarakter daşıyır.

Vahid standartların olmaması həm texniki, həm də hüquqi sahədə ciddi nəticələr doğurur. Məsələn, şirkət öz alqoritminin "ədalətli" olduğunu deyirsə, onun statistik bərabərlik, bərabərləşdirilmiş ehtimallar, yoxsa proqnozlaşdırıcı bərabərlik prinsiplərinə əsaslanmasını bildirməlidir, çünki, onların tətbiqi fərqli nəticələr verə bilər. Avropa İttifaqı çərçivəsində qanunvericilik səviyyəsində alqoritmik şəffaflıq tələbi qoyulur, lakin bu şəffaflığın texniki olaraq necə sübut ediləcəyi hələ tam müəyyən edilməmişdir [18, 9-cu bənd]. Problemin həlli üçün beynəlxalq səviyyədə birgə qəbul olunmuş alqoritmik etibarlılıq və şəffaflıq standartlarının (məsələn, ISO və ya digər texniki standartlar hazırlayan təşkilatlar səviyyəsində) hazırlanması zəruridir.

Ancaq bu çatışmazlıqlara baxmayaraq, alqoritmlərdən "polis proqnozlaşdırılması sistemlərinin təkmilləşdirilməsində...ekspertizada...hadisə yerinin və ya marşrutun müəyyən edilməsində...həbsxanalarda məhkumların idarə edilməsində..." geniş tətbiq olunması gözlənilir [23, s.85].

Sübutların mümkünlüyünün ümumi şərtləri alqoritmik sübutlara da tətbiq edilməlidir, sübutların əldə edilməsinin mənbəyi, üsulu və prosedur forması tələblərə cavab verməlidir. Sübutların yoxlanılması proseduruna riayət edilməklə, onların həqiqiliyinin, eyniləşdirilməsinin və təkrarlanmasının müəyyən edilməsi tələblərinə uyğunluğu nəzərə alınmalıdır. Alqoritmik sübutlara digər sübutlara qarşı irəli sürülən tələbləri və onların öz xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla qeyd edə bilərik ki, onlar mötəbərlik meyarına cavab verməlidirlər, yəni etibarlı, doğru olmalıdır, təhrif olunmamalıdır, qanuni yolla əldə edilməlidir, dəqiq və obyektiv olmalıdır, digər sübutlarla ziddiyyət təşkil etməməlidir, real hadisəni əks etdirməlidir. Adi riyazi məntiqi və ehtimal nəzəriyyəsini tətbiq etsək, alqoritmlər 95% dəqiqlik göstərirsə, təkrarlama dəqiqliyi müəyyən olunur. Bu faiz alqoritmin bütün suallar arasında düzgün cavablarının payıdır. Təkrarlana bilmə üçün alqoritmlər ya eyni giriş veriləndə eyni nəticələr verməlidir, ya da təkrarlana bilməsi üçün sabit təsadüfi mənbəyə malik olmalıdır. Alqoritmlərin maşınla oxuna bilməsi mümkün olmalıdır ki, avtomatik yoxlanıla bilsin. Əlbəttə, hüquqşünas yanaşması tətbiq edildikdə, alqoritmik

sübutların etibarlılığının yüksəldilməsi ehtimalların səviyyəsinin aşağı düşməsi ilə bağlıdır. Minimum ehtimallar həmişə mövcud olacaqdır, bu minimum mütəxəssislərin kompleks tədqiqatının nəticəsində müəyyən olunmalıdır.

Alqoritmik sübutların təkrarlanması həm hüquqi və texnoloji prinsip kimi qiymətləndirilməlidir. Təqdim olunan alqoritmik nəticə yalnız o zaman mötəbər sayılır ki, alqoritm eyni verilənlərlə təkrar işləndikdə, eyni və ya ekvivalent nəticə əldə olunsun. Bu, alqoritmin sabitliyini və obyektivliyini təsdiq edir. Təkrarlanma şəffaflığın və izah ediləbilənliyin tərkib hissəsidir, prosessual təminatlar sisteminə daxildir. Alqoritmik sübutların təkrarlana bilməsi üçün ilkin verilənlərin bütövlüyü və dəyişdirilməməsi, alqoritmin versiyasının sabit saxlanması, tətbiq vasitələrinin (proqram, modul, cihaz) eyni olması, metodologiyanın sənədləşdirilməsi tələb olunur. Təkrarlanma prinsipi pozulduqda, alqoritmik nəticə məhkəmə tərəfindən qəbul edilə bilməz, sadəcə əlavə məlumat kimi qiymətləndirilə bilər.

Alqoritmik sübutlar rəqəmsal sferada həyata keçirilən fəaliyyətin nəticəsidir və insan hüquqları sahəsində beynəlxalq standartlara cavab verməlidir. İnsan hüquqlarını pozan normativ alətlərin və yanaşmaların yayılmasının qarşısının alınması üçün YUNESKO 2023-cü ildə “Rəqəmsal platformaların tənzim edilməsinin rəhbər prinsipləri: ifadə azadlığının və informasiyaya çıxışın təmin edilməsinə çoxtərəfli yanaşma” adlı sənəd qəbul etmiş, rəqəmsal platformaların insan hüquqlarına hörmət etmək üzrə öhdəliklərini, beş əsas uyğunluq prinsipini müəyyən etmişdir. Bu prinsiplərə gender və mədəni aspektlərin nəzərə alınaraq, risklərin təhlil edilməsi və azaldıcı tədbirlərin müəyyən edilməsi, ümumi qəbul edilmiş insan hüquqları standartlarına riayət edilməsi, şəffaflıq, istifadəçilərin hüquqlarının genişləndirilməsi və hesabatlılıq aid edilmişdir [9, 30-cu maddə]. Platformalarda məzmunla bağlı lazımi diqqətlilik göstərilməli, onların dizaynında ayrı-seçkiliyə yol verilməməli, bərabər münasibət və zərərin qarşısının alınması təmin edilməli, mədəni müxtəlifliyə hörmət edilməli, məzmunun idarə edilməsi mümkün olmalı, idarə etmə zamanı istifadə edilən alətlər, sistemlər və proseslər şəffaf olmalı, aydın və yoxlanıla bilən siyasətlərə və səmərəliliyin müəyyən edilməsi üçün ölçülərə malik olmalı, istifadəçilərə məzmunların silinməsi və ya idarə edilməsi ilə bağlı qərarlardan dərhal və müvafiq şəkildə şikayət vermək imkanını nəzərdə tutmalıdır.

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (AİHM) alqoritmik sübutlarla bağlı işləri birbaşa araşdırmasa da rəqəmsal sübutlarla bağlı bir sıra hüquqi meyarlar müəyyən etmişdir. Roman Zakharov v. Russia işində məlumatların avtomatlaşdırılmış toplanması üzərində nəzarətin vacibliyi ilə bağlı “Məhkəmə bu nəticəyə gəlir ki,...izləmələrin hər hansı məqamında məlumatlandırmanın olmaması hüquqi müdafiə vasitələrinin səmərəliliyinə, yaxud izləmələrlə bağlı sənədlərə yetərincə çıxış əldə etmək imkanına xələl gətirir” [20, s.302].

Ben Faiza v. France işində AİHM qeyd edir ki, “məlumat subyektinin xəbəri olmadan telefon istifadəsi ilə bağlı şəxsi məlumatların toplanması və saxlanması, 8-ci maddənin mənasında, eləcə də təqsirləndirilən şəxsin telefon danışıqlarının siyahısının cinayət prosesində istifadəsi məlumat subyektinin şəxsi həyatına və yazışmalarına hörmət hüququnun həyata keçirilməsinə müdaxilə təşkil edir.” [2, s. 66].

Etik nöqteyi-nəzərdən insana məlumatların məcmusu kimi baxıla bilməz. Sİ fərdlərin rəqəmsal fəaliyyəti, coğrafi yerləşməsi, sosial əlaqələri və internet axtarışları vasitəsilə təhlili əsasında risk profilini yaradır. Bu isə şəxsiyyətin muxtariyyətini və azadlığını pozur, şəxsi həyata müdaxilədir, insanın “rəqəmsal” kölgəsini yaradır, “rəqəmsal ikiləşmə” formalaşır ki, bu da hüquqi və sosial qərarların əsasına çevrilir, insanın cinayət-hüquqi statusuna təsir edir. İnsanın rəqəmsal kölgəsi onun real

həyatda fəaliyyətinin rəqəmsal mühitdə buraxdığı izlərin məcmusudur. Big Brother Watch v. UK işində AİHM şəxsi məlumatların geniş və avtomatlaşdırılmış şəkildə toplanmasını və alqoritmik təhlilini şəxsi həyata müdaxilə hesab etdi və bu cür müdaxilənin yalnız mütənasiblik prinsipi çərçivəsində həyata keçirilə biləcəyini vurğuladı [3, §357-364].

Avropa Şurası alqoritmlərə əsaslanan avtomatlaşdırılmış qərar qəbul edilməsinin yolverilməzliyindən və məcburi insan nəzarətinin vacibliyindən çıxış edir [17, B 5]. Profil yaradılması əməliyyatlarında şəxsin hüquqlarına müdaxilələr yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş, zəruri və mütənasib tədbirlərlə həyata keçirilməlidir. Avtomatik sistemlər insan mülahizəsi olmadan tam azad şəkildə qərar verməməlidir. Buna görə də, hər bir avtomatlaşdırılmış qərara görə məsuliyyət daşıyan konkret subyektlər müəyyən edilməlidir. Alqoritmik sistemlər, nə qədər müstəqil işləsələr də, hüquqi subyekt statusuna malik olmadığından, hüquqi və etik baxımdan "öz-özünə məsuliyyət daşıya" bilməzlər. Qərar qəbuletmə prosesində iştirak edən bütün tərəflər, alqoritmi hazırlayan mühəndislər, onu tətbiq edən texniki əməkdaşlar, eləcə də nəticələri qiymətləndirən və təsdiqləyənlər birgə və ya fərdi qaydada məsuliyyət daşıyırlar. CEPEJ "İstifadəçi nəzarəti altında" yanaşmanın tətbiqini tövsiyə edir, istifadəçilərin məlumatlı subyektlər olmasından və verilən seçimlərə nəzarət etməsinin təmin edilməsindən çıxış edir. Ədliyyə sisteminin mütəxəssislərinin istənilən vaxt məhkəmə qərarlarını və nəticə çıxarmaq üçün istifadə edilən məlumatları nəzərdən keçirmə imkanları təmin edilməlidir, lakin onlar həmin məlumatlarla məhdudlaşdırılmamalı, konkret işin spesifik xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdırlar. İstifadəçiyə Sİ alətləri tərəfindən təklif olunan həllərin məcburi olmaması, mövcud olan müxtəlif variantlar, hüquqi məsləhət almaq və məhkəməyə müraciət etmək hüququ barədə aydın və başa düşülən dildə məlumat verilməlidir. O, həmçinin məhkəmə prosesindən əvvəl və ya məhkəmə prosesi zamanı Sİ tərəfindən işin əvvəlcədən işlənməsi barədə aydın şəkildə məlumatlandırılmalı və etiraz etmək hüququna malik olmalıdır ki, onun işinə AİHK-nın 6-cı maddəsinin mənasında ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ təmin edilməklə baxılması təmin edilsin [6, s.13].

Alqoritmik sübutların etibarlılığı yoxlanılması mümkün olan hallar sırasına aid olmalıdır. Bu alqoritmlərin eyni və ya əsasən oxşar hallara tətbiq edildikdə dəqiq nəticələr vermə ardıcıllığının müəyyən edilməsi, onlardan cinayət işlərində sübut kimi qəbul edilib-edilməməsi məsələsinin həllində məcburi nəzərə alınmalı olan xüsusiyyətlərdən biridir. Burada texniki mənada, ən azı ilkin məlumatların daxil edilməsi zamanı səhvlərin, funksiya sürüşməsinin qarşısının alınması üçün təminatlardan söhbət gedir.

Müasir məhkəmə proseslərində alqoritmlərdən istifadə əsasında video tanıma sistemlərinin, proqnozlaşdırıcı təhlillərin, avtomatlaşdırılmış qiymətləndirmə modellərinin, rəqəmsal kriminalistika sistemlərinin köməyi əldə edilən sübutları təqdim edilməsi alqoritmik sübutların qiymətləndirilməsində məhkəmənin rolunun yüksəldilməsi məsələsini qoyur. Belə ki, məhkəmə yalnız faktları qiymətləndirməməli, həm də alqoritmik metodların etibarlılığını, şəffaflığını və məhdudiyyətlərini başa düşməli, sübutların əsasını təşkil edən alqoritmləri nəzərdən keçirmək imkanına və hüququna malik olmalıdır. Hakimin alqoritm hazırlama metodologiyası, metodologiyanın dəqiqliyi, yanlışlığın nisbəti, istifadə olunan keyfiyyət ölçüləri və s. ilə bağlı məlumatlara çıxışı olmalıdır. Məsələn, sübutlar üz tanımaya əsaslanırsa, məhkəmənin az işıq şəraitində səhv ehtimalı, alqoritmik qərəz, yəni alqoritmin müəyyən qruplar üçün səhv etmə ehtimalı ilə bağlı məlumatlara çıxışı olmalıdır. Alqoritm texniki cəhətdən təkmil və obyektiv görünə bilər, lakin qüsurlu ola bilər. Hakimlərin bu sübutları inamla qəbul etmələri üçün bu inamı formalaşdıran məlumatlara maneəsiz çıxışı

olmalıdır. Alqoritmik sübutlarla bağlı indiki vəziyyəti DNT analizinin tətbiqi təcrübəsi ilə müqayisə etsək, məhkəmə ekspertlərinin alqoritmik sübutlarla bağlı eyni qaydada fəaliyyətləri tələb olunur, yəni hakimə alqoritmi anlaşılan dildə izah etməlidirlər, səhvləri və ya yanlış nəticələri müəyyən etməli, nəticələrin şərhinin düzgünlüyünü yoxlamalıdırlar. Alqoritmin parametrləri və imkanları barədə məlumatların təqdim edilməsi öhdəliyi alqoritmik məlumatları təqdim edən tərəfin üzərinə qoyulmalıdır.

Alqoritmik sübutlarla bağlı prosessual hüquqların təmin edilməsində məhkəmənin rolunun gücləndirilməsi üçün məhkəmənin alqoritmə etiraz etmək, onun müstəqil yoxlanılmasını tələb etmək, avtomatlaşdırılmış nəticələrin dəqiqliyini şübhə altına almaq, orijinal məlumatlara daxil olmaq və ya onları yoxlanılmasını təmin etmək hüququ olmalıdır və alqoritmik qeyri-şəffaflığın təqsirsizlik prezumpsiyasını əvəz etməsinə yol verilməməlidir.

Alqoritmin mükəmməl, şərtsiz həqiqət mənbəyi kimi qəbul edilməsinə yol verilməməlidir.

Avtomatlaşdırılmış nəticələrdə ağlabatan şübhənin olması istənilən halda minimuma endirilməlidir, bu əlbəttə texniki məsələdir və əsas məsələ bu minimum kənarlaşmanın hədlərinin ağlabatan olmasıdır. Çünki, alqoritmik sübutlar yekun qərarın özü deyildir, ancaq onun formalaşdırılmasında iştirak edirlər. Məhkəmə hesablama səhvlərini, şərhin çətinliyini, səhv istifadə ehtimalını nəzərə almalıdır. Burada digər əhəmiyyətli bir məsələ də hakimlərin rəqəmsal savadlılığının yüksəldilməsidir. Çünki, lazımi rəqəmsal və alqoritmik biliklər olmadan alqoritmik sübutların düzgün qiymətləndirilməsi demək olar ki, mümkün deyildir. Əks halda hakimin qiymətləndirməsi və mülahizəsi tərəflərin sübutları təqdim etmək üsullarından və hakimi inandırmaq bacarığından asılı olacaqdır. Bu sahədə müəyyən səhvlərin olması, bir sıra hallarda qaçılmazdır. Hazırda bir sıra ölkələrdə hakimlərin rəqəmsal hüquq sahəsində təlimlərinə başlanılmışdır. Məsələn, ABŞ Dövlət Məhkəmələri üzrə Milli Mərkəzi Thomson Reuters İnstitutu ilə birlikdə bu sahədə kurslar təklif edir [24]. Qlobal Hakimlər Təşəbbüsünün xətti ilə 2022-2023-cü illərdə 4500 çox məhkəmə işçisi UNESCO-nun Süni İntellekt (Sİ) və Qanunun Aliliyi üzrə onlayn kurslarında iştirak etmişdir [25].

Alqoritmik sübutdan istifadə olunması barədə təklif verilməsi və ya təqdim edilməsi kifayət etmir, onlar yalnız məhkəmənin əsaslandırılmış qərarı ilə qəbul oluna bilər.

"“Süni intellektlə neyroproqnozlaşdırma” süni intellektin bir növü hesab edilə bilər. Bu neyroproqnozlaşdırma üsulu beynin fəaliyyətindəki biomarkerləri tapmaqla gələcəkdə cinayət törətmə ehtimalı olan şəxsləri müəyyən etməyə çalışır.” [29, s.593]. “Cinayətkarlığa meylliliyi” proqnozlaşdırmaq və ya cinayət törətmə ehtimalını qiymətləndirmək üçün Sİ-in prediktiv modellərindən istifadənin qarşısının alınması üçün qanunvericilik qaydasında tədbir görülməlidir, çünki bu modellər təqsirsizlik prezumpsiyasına uyğun gəlmir. Residiv risqinin qiymətləndirilməsi alqoritmləri müəyyən sosial qruplarla bağlı göstəriciləri yüksəldir, keçmiş tutulmalar haqqında məlumatlar hüquq-mühafizə orqanlarının münasibətinin formalaşmasına, qərəzliliyinə təsir edir Alqoritmlərin tətbiqi zamanı texniki problemləri də nəzərə almaq lazımdır. “...risk və ehtiyacların birləşməsi bu alətlərin proqnozlaşdırma dəqiqliyini azalda bilər, çünki ən güclü risk faktorlarının bəziləri kriminogen ehtiyacları adətən nəzərə alındığı şəkildə dəyişdirilə bilməz və bəzi ehtiyaclar təkrar cinayət törətmə riski ilə əlaqələndirilməyə bilər” [7, s.397].

Böyük Britaniya Kembric Universiteti və Durham Polis İdarəsi tərəfindən hazırlanan Zərərin Qiymətləndirilməsi Risk Aləti (HART) Cinayət Ədliyyə Sisteminə (CJS) daxil olan işlər üzrə cinayətləri proqnozlaşdıran və polis nəzarəti şəraitində istifadə olunan alqoritmik proqnozlaşdırma alətidir. Proqnozlaşdırma

modeli gələcək cinayət riskini qiymətləndirməklə polis nəzarəti işçilərinin qərar qəbul etməsini dəstəkləyir [28].

Cinayətkar davranış ehtimalını qiymətləndirən proqnozlaşdırıcı sistemlərdən istifadə edilməsi təqsirsizlik prezumpsiyasını pozur, fərdin təqsiri sübut olunmazdan əvvəl riskli cinayətkar hesab olunur. Alqoritmlərə qarşı ədalətlilik tələbini irəli sürmək o qədər də düzgün olmazdı. Ola bilər ki, texniki imkanlarına görə alqoritmlərlə əldə edilən sübutlar verilənlər baxımından düzgün qiymətləndirilmişdir. Ancaq alqoritmin ədalətli olması üçün cinayətkarın şəxsiyyətinin xüsusiyyətlərinə, cinayətin törədilməsinin hallarına və şəraitinə, yüngülləşdirici halların olmasına və s. aspektlərə diqqət yetirilməlidir. Ümumiyyətlə, proqnozlaşdırma modelinin tətbiqinin nəticələri tövsiyə xarakteri daşımalıdır, polis əməkdaşının vəzifələrini əvəz etməməlidir. Heç bir alqoritm təkrar cinayət törətməklə bağlı hərhansı məlumatı özü əldə edə bilməz. Polis əməkdaşı məlumatları olsa belə, şübhəli şəxslə bağlı məhkəmədənkənar qərar qəbul edə bilməz. Proqnozlaşdırma modelləri polis və məhkəmə məlumat sistemlərində əks olunan nəticələrdən istifadə etməklə qurulur və bu nəticələr o dövrdə verilən insan mühakimələrinə əsaslanır. Model reallığı əks etdirməsəydi, bu, səhv olardı və səhv nisbətləri artardı. Buna görə də alqoritmlərin qərəzli hesab edilməli olduğu qənaətinə gəlməzdən əvvəl, insan mühakiməsinin daha çox və ya daha az qərəzli olub-olmadığını nəzərə almaq lazımdır. Alqoritmlər adətən öz səhv nisbətlərini qiymətləndirə bilirlər.

Alqoritmik formalaşdırılmış məlumatların hüquqi təbiəti milli CPM-də möhkəmləndirilməmişdir. Mövcud qanunvericilik baxımından bu məlumatlar bir neçə sübut növünə aid edilə bilər, lakin bu zaman müəyyən problemlər yaranır. Məlum olduğu kimi CPM sübutların növlərinə şübhəli, təqsirləndirilən, zərər çəkmiş şəxsin, şahidlərin ifadələrini, istintaq və həmçinin məhkəmə hərəkətlərinin protokollarını, ekspertin rəyini, maddi sübutları və digər sənədləri aid edir. Hər bir proqram və ya alqoritm tərəfindən yaradılan avtomatlaşdırılmış hesabat cinayət işi ilə əlaqəli qeydə alınmış məlumatları ehtiva edən rəqəmsal sənəd hesab edilməlidir. Çünki, alqoritmlə bağlı hesabat fayl formasına malikdir (PDF, log, JSON, CSV), yəni sənədə qarşı irəli sürülən tələblərə, yəni CPM-nin 135-ci maddəsinin tələblərinə cavab verir, sənəd kimi cinayət təqibi üzrə əhəmiyyət kəsb edə bilən məlumatları hərf, rəqəm, qrafika və digər işarə formasında özündə əks etdirir, elektron daşıyıcıdır. Problemlər onunla bağlı ola bilər ki, sənəd insan tərəfindən deyil, sistem tərəfindən yaradılır, bu da onun düzgünlüyünə görə məsuliyyət məsələsini çətinləşdirir. Həmçinin həqiqiliyinin yoxlanılması mürəkkəb bir prosesdir, alqoritmi yalnız ekspertiza vasitəsilə təhlil etmək mümkündür. Məlumat mənbəyinin qeyri-müəyyənliyi ilə bağlı hesabat ilkin məlumatlar emal edildikdən sonra yaradılırsa, hesabatın, yoxsa orijinal məlumat massivinin sənəd olması ilə bağlı sual yaranır.

Alqoritmdən ekspert tərəfindən tədqiqat vasitəsi kimi istifadə olunursa, onun nəticələri ekspert rəyinə daxil edilir və ekspert tədqiqatı prosedurunun ayrılmaz elementi kimi çıxış edir. CPM-nin 127-ci maddəsinə əsasən ekspertin rəyi “cinayət prosesini həyata keçirən orqanın və ya cinayət prosesi tərəflərinin ekspert qarşısında qoyduğu suallara, habelə iş materiallarının tədqiqi zamanı ortaya çıxan onun səlahiyyətlərinə aid digər halların araşdırılmasına dair nəticələridir; bu nəticələri əsaslandıran ekspertin apardığı tədqiqatın təsviridir”. Bu mənada ekspert alqoritmdən metodika və ya texniki vasitə kimi istifadə edir. CPM-nin 7-ci maddəsi ekspertin rəyinin “elmi inkişafın müasir tələblərinə uyğun olan və hamı tərəfindən qəbul edilmiş elmi dəlillər əsasında yoxlanmasına imkan verən müddəalara əsaslanmalı” olmasını müəyyən edir. Nəticəni ekspert formalaşdırır, alqoritm isə nəticənin əldə edilməsinə kömək edir. CPM-nin 97.4.1-ci

maddəsi müəyyən edir ki, ekspert “düzgünlüyü özü tərəfindən yoxlanılmamış iş materiallarının tədqiqi əsasında gəldiyi şəxsi nəticələrini, habelə kompüter proqramından və məlumat materiallarından istifadə etməklə əldə etdiyi nəticələri rəydə bir-birindən dəqiq ayırmalıdır”. Burada alqoritmin metodikanın elementi kimi validasiyası ilə bağlı problemin yaranması mümkündür, bu mənada hər bir proqram kriminalistik vasitə hesab olunmaya da bilər. Həmçinin alqoritmin parametrlərinə ekspertin çıxışı yoxdur. Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununa əsasən ekspertin rəyi ekspertiza təcrübəsində formalaşmış vahid elmi-metodik üsullar əsasında aparılır [11, 23-cü maddə]. Ekspertizasının aparılmasında istifadə olunan tədqiqat metodları Dövlət Reyestrinə daxil olmalıdır, həmçinin elmi-metodik materialların xüsusi fondu yaradılmalıdır. Bu metodlar elmi əsaslılıqla yanaşı, sahəvi standartlara da uyğun olmalıdır, onlara çıxış təmin edilməlidir. Hesab edirik ki, bu tələblər alqoritmik sübutların əsaslandığı alqoritmlərə və onlardan istifadə olunması metodikasına da aid edilməlidir. Alqoritmlər kommersiya sistemində istifadə olunduqda, əksər hallarda qapalı xarakter daşıyır, ona görə də bu tələblərin mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün alqoritmlərə tətbiq edilməsi xüsusilə vacibdir.

Alqoritmlərə CPM-nin 128-ci maddəsi mənasında maddi sübutlar kimi də baxıla bilər. CPM-nin 128.1-ci maddəsinə əsasən, “Öz xüsusiyyətinə və əlamətlərinə, mənşəyinə, aşkar edildiyi yerə və vaxtına və ya üzərində hadisənin izlərinin saxlanıldığına görə cinayət təqibi üzrə əhəmiyyət kəsb edən halların müəyyən edilməsinə kömək edən hər bir əşya maddi sübut hesab edilə bilər”. Rəqəmsal mühitdə məlumat saxlama cihazı (telefon, daşıyıcı disklər), kompüter faylları, rəqəmsal video nəzarət arxivi bu obyektlərə aid edilə bilər. Orijinal rəqəmsal daşıyıcı maddi sübut hesab edildikdə, alqoritm informasiyanı bu daşıyıcılardan çıxara və ya bərpa edə bilər, alqoritm cinayətin izlərinə çıxışın texniki vasitəsidir. Məsələn, proqram silinmiş faylları avtomatik olaraq bərpa edir. Bu zaman fayllar maddi sübutlar, proqramlar isə alət qismində çıxış edir. Burada problemlər texniki müəyyən etmə və məlumatların modifikasiyasının sərhədlərinin müəyyən edilməsi, alqoritmin tətbiqi zamanı informasiyanın transformasiyası risqi, proqramların tətbiqinin şərtlərinin dəqiq qeydə alınmasının zəruriliyi ilə bağlı ola blər.

Alqoritmlər artıq həyatımıza daxil olmuşdur, onlardan adi həyatda və ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsində istifadə edilməsi qaçılmazdır. Buna görə də bu sahədə texniki maarifləndirmə tədbirləri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Avropa Şurası alqoritmik sistemlərin tətbiqi ilə bağlı Üzv Dövlətlərin hökumətlərinə tövsiyə edir ki, avtomatlaşdırılmış qərar qəbuletmə sistemlərinin funksiyalarını və nəticələrini anlamaq, bu cür sistemlərin istifadəsində məlumatlı qərarlar qəbul etmək, alqoritmik sistemlərin istifadəsindən irəli gələn faydalardan yararlanmaq və bu cür sistemlərin istifadəsindən irəli gələn təhdid və risklərə məruz qalmağı minimuma endirmək üçün bütün fərdlərə və qruplara imkan yaratmaq üçün effektiv və uyğunlaşdırılmış media, informasiya və rəqəmsal savadlılıq proqramlarının həyata keçirilməsini təşviq etsinlər, özəl sektor, media, vətəndaş cəmiyyəti, təhsil müəssisələri və akademik və texniki qurumlar da daxil olmaqla bütün müvafiq maraqlı tərəflərlə səmərəli əməkdaşlıq etsinlər [17, B.7].

CPM alqoritmləri, avtomatlaşdırılmış sistemləri, Sİ, neyro-şəbəkə modellərini sübutlara aid etmir, bu isə onların statusunun mübahisələndirilməsinə gətirir. Belə ki, alqoritmlər sübut mənbəyi kimi qəbul olunarsa, onların əmələ gəlmə mənbəyi aydın olmalıdır, əks halda müdafiə hüququnu, həmçinin ittiham tərəfinin də hüququnu pozur. İttiham tərəfi alqoritmik sübutlara əsaslanaraq təqsirləndirilən şəxs barəsində tam olmayan, bəzi hallarda düzgün olmayam məlumatlar alır, öz mövqeyini onlarla möhkəmlədir. Sübut mənbəyi kimi

alqoritmlərin yoxlanılması üçün hakimlər çıxış kodlarını tədqiq etmək imkanları olmalıdır, ekspert əgər modelin tətbiqinin nəticələrindən istifadə edirsə, onun işləmə məntiqini də izah etməlidir. Hesab edirik ki, alqoritmik sübutlar hazırda digər informasiya mənbələri ilə məcmuda götürüldükdə sübut kimi qəbul olunmalıdır.

ABŞ-nın məhkəmə təcrübəsində TrueAllele Casework Sisteminin koduna çıxış əldə edlməsi ilə bağlı müdafiə tərəfi kodun əldə edilməsi barədə sorğusunu onunla əsaslandırır ki, təqsirləndirilən şəxsin Dr. Perlin-in məhkəmədə ifadə verməsindən əvvəl üzləşmə hüququ vardır, TrueAllele Casework Sistemi əsl şahiddir və həmin şahidi effektiv şəkildə çarpaz dindirmək üçün onun mənbə koduna ehtiyacı vardır. Məhkəmə "kompüter proqramını necə çarpaz dindirmək olar?" deyə soruşduqda, təqsirləndirilən şəxsin müdafiəçisi bildirdi ki, onların ekspertləri mənbə kodunu araşdırmaq imkanı əldə etdikdən sonra bu araşdırmanın nəticələrinə əsasən Dr. Perlin-ə suallar verəcəklər. Məhkəmə bu vəsatəti rədd etdi və müdafiə tərəfinin qaldırdığı məsələnin əslində açıqlama məsələsi olduğunu, mənbə kodunun yaradıcısı olan Dr. Perlin-i çarpaz dindirmək imkanının təqsirləndirilən şəxsin üzləşmə hüququnu təmin etdiyini bildirdi. Həm Dr. Perlin, həm də elektroforezi aparmış laboratoriya analitiki məhkəmədə DNT testlərinin nəticələri və statistik təhlillə bağlı ifadə verdilər [15].

Amerikanın Vətəndaş Azadlıqları İttifaqı ("ACLU") və Electronic Frontier Foundation belə bir Amicus curriae icmalı təqdim etmişlər ki, TrueAllele geniş şəkildə başa düşülən və hərtərəfli yoxlanılmış bir texnologiyadır, yaxud mahiyyət etibarilə məxfi olan kommersiya sirlərinə, yəni mənbə koduna əsaslanan bir sistem kimi fəaliyyət göstərir. Bunların ikisi eyni anda mümkün deyildir. Əslində isə, bu ehtimalların heç biri olmaya bilər, çünki bu texnologiya ciddi, müstəqil testlərdən keçməyib və ümumiyyətlə kommersiya sirri kimi qorunmağa layiq hesab edilə biləcək hər hansı bir element də daşımaya bilər. Özəl bir şirkətin sırf maliyyə maraqları prosessual ədalət və üzləşmə hüququ kimi fundamental hüquqlardan üstün tutula bilməz. Cinayət işi üzrə təqsirləndirilən şəxsin prokurorun sübutlarını nəzərdən keçirmək, təhlil etmək və onlara cavab vermək hüququ vardır və ondan kriminalistik texnologiya satıcısının iddialarını kor-koranə qəbul etməsi tələb oluna bilməz. Mənbə kodunun müstəqil araşdırılması kriminalistik proqram təminatının qiymətləndirilməsində mühüm və əvəzolunmaz bir addımdır və belə araşdırmalar kriminalistik alətlərdə təkrarən səhvlər aşkar etmişdir. TrueAllele ilə eyni tip probabilistik genotipləmə texnologiyasının müstəqil araşdırılması əvvəllər ciddi səhvləri, hətta onların yaradıcılarının belə xəbərdar olmadığı səhvləri, üzə çıxarmışdır. Proqramçıların nəzərdə tutduğu abstrakt alqoritmin sadəcə olaraq təsviri və ya dizaynerin dindirilməsi müstəqil təhlili əvəz edə bilməz və cinayət təqiblərində ədalətsizliyin qarşısını almağa yönəlmiş konstitusion təminatlara tam cavab vermir. Kriminalistik proqram təminatının mənbə kodunun gizli saxlanılmasının məqsədi guya kommersiya məlumatlarının mənimsənilməsinin qarşısını almaqdır, lakin bu gizlilik eyni zamanda təqsirləndirilən şəxslərin və ictimaiyyətin həmin proqramlarda məhkumun təqsirsiz insanları belə həbsə və ya ölüm cəzasına aparacaq qüsurları üzə çıxarmasının qarşısını alır. Təkrar aparılan müstəqil araşdırmalar kriminalistik proqramlarda texnologiyanın etibarlılığını və cinayət ədliyyə sistemində istifadəyə yararlılığını şübhə altına alan səhvlər və uyğunsuzluqlar aşkar etmişdir. Bunun nümunələrinə TrueAllele-ın analoqları olan FST və STRMix daxildir, hər ikisində günahsız insanları təqsirləndirəcək dərəcədə ciddi səhvlər üzə çıxarılmışdır. Hökumət kriminalistik proqram təminatı tərəfindən yaradılmış sübutlardan istifadə etmək istədikdə, həmin proqramın mənbə kodunun açıqlanması həm cinayət işi üzrə təqsirləndirilən şəxsləri Kon-

stitusiya ilə qorunan hüquqlara, həm də ictimaiyyətin məhkəmə proseslərinə çıxış hüququna uyğun olaraq tələb olunur. Cinayət təqibi kontekstində ictimaiyyətin ədalətli və açıq məhkəmə proseslərinə dair Konstitusion təminatlara güclü marağı vardır, ictimai açıqlama əsas qayda olmalıdır. Yalnız qeyri-adi hallarda, bu işə aid olmayan hallarda, hökumət ictimaiyyətin çıxış hüququnu üstələyəcək dərəcədə ciddi məxfilik marağını əsaslandıra bilər. Belə bir vəziyyətdə məhkəmə qoruyucu qərar çıxara bilər. Belə qərarlar adətən ticarət rəqibləri arasında kommersiya məhkəmə çəkişmələrində tətbiq olunur, orada risklər daha aşağıdır və məlumatların mənimsənilməsi mümkündür. Heç vaxt müdafiə tərəfinin mənbə kodu və proqramın hazırlanma materiallarına çıxışı tamamilə rədd edilməməli, yaxud təqsirləndirilən şəxs ona qarşı irəli sürülmüş sübutlarla üzləşmək imkanından birmənalı məhrum edilməməlidir. Buna görə də Məhkəmə hökumətin sorğunu ləğv etmək (motion to quash) barədə vəsatətini rədd etməlidir. Təqsirləndirilən şəxsə prokurorun sübutlarını nəzərdən keçirmək və onlarla üzləşmək hüququ təmin edilməli və prokurorun sübutetmə yükünü müdafiə tərəfinin üzərinə keçirməsi qadağan edilməlidir. Mənbə kodu müdafiənin vəkillərindən və ekspertlərdən gizlədilə bilməz. Mülki məhkəmə çəkişmələrində, azadlıq hüququnun risk altında olmadığı və tərəflərin çox vaxt bazar rəqibləri olduğu hallarda, qoruyucu qərarların geniş tətbiqi göstərir ki, belə qərarlar kommersiya sirri sahiblərinin maraqlarını qorumaq üçün kifayət qədər təsirlidir. Bu işlərdə belə qərarlar vəkillərə və rəqib tərəfin cəlb etdiyi ekspertlərə sübutlarla tanış olmaq imkanı verir, amma məlumatın digər şəxslərə ötürülməsi məhdudlaşdırıla bilər. Bir çox federal dairə məhkəmələri patent mübahisələri üzrə model qoruyucu qərarlar qəbul etmişdir. Bu qərarlar açıq şəkildə kommersiya sirləri və mənbə kodunun qarşı tərəfin vəkillərinə və mütəxəssislərinə açıqlanmasını nəzərdə tutur. Qoruyucu qərarlar, hətta tərəflər bir-birinin mülkiyyət məlumatlarından iqtisadi fayda əldə edə biləcək birbaşa rəqiblər olduqları hallarda belə, tətbiq olunur [26].

Alqoritmik sübutlardan istifadə cinayət mühakimə icraatının səmərəliliyini artırmaqla yanaşı, hüquqi sistemin qarşısında yeni məsuliyyətlər də qoyur. Bu məsuliyyətlərin mərkəzində isə alqoritmlərin tətbiqində ədalətlilik, obyektivlik və müdafiə hüququnun təminatı dayanır. Yalnız bu şərtlər daxilində alqoritmik sübutlar cinayət prosesi üçün etibarlı və legitim vasitə kimi çıxış edə bilər. Alqoritmik sübutların mümkünlüyü tələblərindən çıxış edərək, belə hesab edirik ki, onlardan istifadə olunması texnoloji inkişafın qaçılmaz mərhələsidir, lakin iş üzrə istintaqın sürətləndirilməsi və sadələşdirilməsi təqsirləndirilən şəxslərin hüquqları hesabına əldə edilə bilməz. Buna görə də alqoritmik sübutlar üçün xüsusi hüquqi rejim tətbiq edilməlidir. Cinayət Prosessual Məcəlləsinə "alqoritmik sübutlar" anlayışı daxil edilməli, mümkünlüyünün şərtləri müəyyən edilməlidir. Sİ-dən istifadə edərək əldə edilən sübutların məcburi yoxlanılmasına və ekspert qiymətləndirməsinə tabe olması mütləq öz əksini tapmalıdır. Müdafiənin alqoritmlərə çıxış imkanı olmalıdır, bu çıxış ilk növbədə onun texniki təsvirinə və öyrənmə seçimlərinə aiddir. Qapalı və ya çıxış olmayan məlumatlara əsaslanan modellərin təqsirləndirilən şəxsə qarşı istifadə edilməsi qadağan edilməlidir. Hazırda informasiya texnologiyaları ilə bağlı texniki ekspertizalar keçirilir. Hesab edirik ki, alqoritmik sistemlərlə bağlı rəqəmsal ekspertizanın keçirilməsi mümkün olmalıdır. Cinayət prosesinin məqsədləri üçün dəqiqlik, etibarlılıq və ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi üçün sınaqdan keçirilmiş sertifikatlaşdırılmış Sİ sistemlərindən istifadə edilməsinə yol verilməlidir, sertifikatlaşdırılmamış sistemlərin tətbiqinə görə məsuliyyət müəyyən edilməlidir.

Prosessual təminatlar, ilk növbədə, alqoritmlər vasitəsilə əldə edilən məlumatların qanuni yolla toplanmasını, təhrif edilmədən saxlanmasını, həmçinin tərəflərin bu sübut-

ların mahiyyəti ilə tanış olmaq və onları şübhə altına almaq imkanlarının təmin olunmasını tələb edir. Bununla yanaşı, alqoritmin tətbiq metodunun açıq şəkildə göstərilməsi, onun səhv ehtimalının qiymətləndirilməsi və nəticələrin digər sübutlarla müqayisəli təhlili vacibdir.

Bu çərçivədə məhkəmə yalnız o halda alqoritmik sübutu qəbul edə bilər ki, həmin sübutun istifadəsi əsaslandırılmış, prosessual qaydalara uyğun, etik çərçivədə və təqsirsizlik prezumpsiyasını pozmadan həyata keçirilsin. Alqoritmik sübutların mümkünlüyü onların məhkəmə sisteminə inteqrasiyasının keyfiyyətindən deyil, məhz onların tətbiqinin hüquqi tənzimlənməsi və prosessual zəmanətlərlə təmin edilməsindən asılıdır.

Məhkəmə proseslərində rəqəmsal və alqoritmik texnologiyaların artan istifadəsi ilə məhkəmənin rolu əhəmiyyətli dərəcədə genişlənməlidir: məhkəmə alqoritmik metodların elmi əsaslılığını, şəffaflığını və etibarlılığını yoxlamaq, bu cür sübutların qəbul edilməsi üçün alqoritmlərin texniki parametrlərinin açıqlanmasını təmin etmək, ixtisaslaşmış mütəxəssisləri cəlb etmək və tərəflərə avtomatlaşdırılmış nəticələrə tənqidi şəkildə etiraz etmək imkanı vermək səlahiyyətinə malik olmalıdır.

Alqoritmik sübutların cinayət prosesində geniş tətbiqi onların təbiəti, imkanları və hüquqi aspektləri, həmçinin texniki aspektləri, məhdudiyyətləri, ayrı-seçkiliyə yol verilməsi, insan hüquqlarının qorunması ilə bağlı aspektləri barədə həm hüquqtətbiq edici təcrübənin əməkdaşları, həm də əhali arasında rəqəmsal biliklərin inkişaf etdirilməsinə yönəlmiş təhsil və məlumatlandırma fəaliyyətləri genişləndirilməlidir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-prosessual Məcəlləsi.URL: https://e-qanun.az/framework/46950
2. Ben Faiza v. France (application no. 31446/12). Judgment, 8 Februar 2018.URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-180657%22]}
3. Big Brother Watch and Others v. The United Kingdom (Applications nos. 58170/13,62322/14 and 24960/15). Judgment, 25 May 2021. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-210077%22]}
4. Christoph Engel et al. Code is law: how COMPAS affects the way the judiciary handles the risk of recidivism// Artificial Intelligence and Law, – 2025.33, –p.383–404. URL: https://doi.org/10.1007/s10506-024-09389-8
5. Daubert Standard. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/daubert_standard
6. European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment (Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJğ, Strasbourg, 3-4 December 2018). URL: https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c
7. Fazel S, Sariaslan A, Fanshawe T. Towards a More Evidence-Based Risk Assessment for People in the Criminal Justice System: The Case of OxRec in the Netherlands// Eur J Crim Pol Res., – 2022.28(3), – p.397-406. URL:doi: 10.1007/s10610-022-09520-y. Epub 2022 Jul 1. PMID: 36097585; PMCID: PMC9458683.
8. Finale Doshi-Velez, Been Kim. Towards A Rigorous Science of Interpretable Machine Learning. 2 Mar 2017. URL: https://doi.org/10.48550/arXiv.1702.08608
9. Guidelines for the governance of digital platforms: safeguarding freedom of expression and access to information

through a multi-stakeholder approach. UNESCO, 2023.URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000387339
10. Katz DM, Bommarito MJ II, Blackman J. A general approach for predicting the behavior of the Supreme Court of the United States// PLOS ONE, –2017.12(4): e0174698. URL: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0174698
11. Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu, 18 noyabr 1999-cu il № 758-IQ. URL: https://e-qanun.az/framework/91
12. Newcomb, Greenleaf. Algoritms and proofs: Mathematics in the Computing Curriculum 268-272 //SIGCSE '89: Proceedings of the twentieth SIGCSE technical symposium on Computer science education. -February 23-25, 1989. Louisville, KY, USA. URL: https://doi.org/10.1145/65293.65313
13. NİST AI Risk Management Framework. URL: https://www.nist.gov/itl/ai-risk-management-framework
14. OECD AI Principles. Recommendation of the Council on Artificial Intelligence. Adopted on: 22/05/2019. URL: https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449
15. People v. Wakefield (N.Y. 2022). 38 N.Y.3d 367. No. 3. Decided April 26, 2022. URL: https://law.justia.com/cases/new-york/court-of-appeals/2022/3.html
16. Raji, Inioluwa & Buolamwini, Joy. (2019). Actionable Auditing: Investigating the Impact of Publicly Naming Biased Performance Results of Commercial AI Products// AIES '19: Proceedings of the 2019 AAAI/ACM Conference on AI, Ethics, and Society, –p. 429 – 435. DOI: 10.1145/3306618.3314244.
17. Recommendation (CM/Rec (2020)1) of the Committee of Ministers to member States on the human rights impacts of algorithmic systems (Adopted by the Committee of Ministers on 8 April 2020 at the 1373rd meeting of the Ministers' Deputies). URL: https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22: [%2209000016809e1154%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}
18. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024. PE/24/2024/REV/1. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689
19. Robert, Sanger. Artificial Intelligence and Criminal Law// The Colleges of Law, – Jan. 12, 2024. URL: https://www.collegesoflaw.edu/blog/2024/01/12/artificial-intelligence-and-criminal-law/
20. Roman Zaxarov (Roman Zakharov) Rusiyaya qarşı (Ərizə № 47143/06). Qərar, 4 dekabr 2015-ci il. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22display%22:[%220%22],%22languageisocode%22:[%22AZE%22],%22appno%22:[%2247143/06%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRAND-CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-162749%22]}
21. State v. Loomis, 2016 WI 68. URL: https://cases.justia.com/wisconsin/supreme-court/2016-2015ap000157-cr.pdf?ts=1468415026
22. Study finds gender and skin-type bias in commercial artificial-intelligence systems//MIT News Office. – February 11, 2018. URL: https://news.mit.edu/2018/study-finds-gender-skin-type-bias-artificial-intelligence-systems-0212?utm_source=chatgpt.com
23. Tatia Dolidze. The Role of Artificial Intelligence in Criminal Justice - Reality and Perspective// İnternational Journal "LAW AND WORLD ", –2024, September. Volume 10/Issue 3, – p. 80-97. https://doi.org/10.36475/10.3.8

24. TRI/NCSC AI Policy Consortium for Law & Courts.URL: https://www.ncsc.org/our-centers-projects/trincsc-ai-policy-consortium-law-courts
25. UNESCO. Training judges, lawyers and prosecutors in Artificial Intelligence and the Rule of Law. URL: https://www.unesco.org/en/articles/training-judges-lawyers-and-prosecutors-artificial-intellig ence-and-rule-law
26. United States of America v. Lafon Ellis. Brief of Electroniv Frontier and ACLU of Pennsylvania as Amici Curiae in support of defendant's opposition to government motion to quash. Case No. 2:19-cr-00369-DWA. URL:https://www.eff.org/files/2022/06/15/19-cr-00369_amicus_brief_of_eff_and_aclu_1.pdf
27. Vincent, Chiao. Fairness, accountability and transparency: notes on algorithmic decision-making in criminal justice// International Journal of Law in Context, – 2019.№ 15, –p.126–139 doi:10.1017/S1744552319000077
28. Written evidence submitted by Durham Constabulary (ALG0041). Evidence on Algorithms in decision-making. URL: https://committees.parliament.uk/writtenevidence/79959/pdf/
29. Zico, Junius Fernando et al. The Role of Neuroprediction and Artificial Intelligence in the Future of Criminal Procedure Support Science: A New Era in Neuroscience and Criminal Justice// Yuridika, – 2023. September.Volume 38. No 3, –p.593-620. DOI: 10.20473/ydk.v38i3.46104

Açar sözlər: *süni intellekt, mümkünlük, alqoritmik sübutlar, cinayət prosesi, insan nəzarəti, ayrı-seçkilik, prosessual təminatlar*

Matanyat Askerova

Academy of Justice of the Ministry of Justice,
Head of the Department of Criminal Procedure,
Forensic Science and Criminalistics, Doctor of Law

PROCEDURAL GUARANTEES FOR THE ADMISSIBILITY OF ALGORITHMIC EVIDENCE

ABSTRACT

The purpose of the research is to determine the limits of the application of algorithmic evidence and to define the boundaries of its admissibility within criminal proceedings. The author proceeds from the necessity of establishing general legal frameworks for the use of algorithmic data as evidence. Algorithmic evidence must comply with the principles of controllability, proportionality, and minimization of interference, and must be subject to judicial evaluation.

The significance of the study lies in the fact that the widespread use of algorithmic evidence requires the development of new approaches to ensure transparency, accountability, and the humanistic character of the administration of justice. It also highlights the need to develop internationally recognized standards of algorithmic reliability and transparency (for example, at the level of ISO and other standard-setting organizations), as well as the necessity of introducing the concept of algorithmic evidence into national legislation.

The scientific novelty of the research lies in the fact that it is one of the first studies devoted to the admissibility of algorithmic evidence in the context of the evidentiary provisions of the Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan. It introduces the concept of "algorithmic evidence" into the academic discourse of national criminal procedural law and develops its conceptual dimensions. The research is situated at the intersection of criminal procedure, human rights, digital law, and it advances contemporary approaches in this field.

The study employs methods of comparative legal analysis, doctrinal interpretation of normative acts, and systemic analysis. These methods make it possible to determine the relationship between the technical autonomy of algorithmic evidence and human legal responsibility.

The results of the research may be used in legislative and law-enforcement practice, in the development of national strategies on the regulation of algorithmic evidence, and in academic programs on criminal procedure and human rights.

Keywords: *artificial intelligence, admissibility, algorithmic evidence, criminal procedure, human control, discrimination, procedural guarantees*

Матанят Аскерова

Заведующая кафедрой Уголовного процесса,
судебной экспертизы и криминалистики
Академии Юстиции Министерства Юстиции,
доктор юридических наук

ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ГАРАНТИИ ДОПУСТИМОСТИ АЛГОРИТМИЧЕСКИХ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ

РЕЗЮМЕ

Цель исследования состоит в определении пределов применения алгоритмических доказательств и границ их возможного использования в уголовном процессе. Автор исходит из необходимости формирования общих правовых рамок использования алгоритмических данных в качестве доказательств. Алгоритмические доказательства должны соответствовать принципам управляемости, соразмерности и минимизации вмешательства, а также подлежать оценке судом.

Значимость работы заключается в том, что широкое применение алгоритмических доказательств требует разработки новых подходов для обеспечения транспарентности, ответственности и гуманистического характера отправления правосудия, а также выработки международно признанных стандартов алгоритмической надежности и прозрачности (например, на уровне ISO и других организаций, разрабатывающих технические стандарты), и обосновывает необходимость включения понятия алгоритмических доказательств в национальное законодательство.

Научная новизна исследования заключается в том, что оно является одним из первых в контексте положений УПК Азербайджанской Республики о доказательствах, посвящённых вопросам допустимости алгоритмических доказательств, вводит понятие «алгоритмические доказательства» в научный оборот национального уголовно-процессуального права и разрабатывает его понятийные аспекты. Исследование находится на стыке уголовного процесса, прав человека, цифрового права и развивает современные подходы в данной сфере.

В ходе исследования использованы методы сравнительно-правового анализа, доктринального толкования нормативных актов и системного анализа. Эти методы позволяют определить взаимосвязь между технической автономностью алгоритмических доказательств и юридической ответственностью человека.

Результаты исследования могут быть использованы в законодательной и правоприменительной практике, при разработке национальных стратегий регулирования алгоритмических доказательств, а также в учебных программах по уголовному процессу и правам человека.

Ключевые слова: *искусственный интеллект, допустимость, алгоритмические доказательства, уголовный процесс, человеческий контроль, дискриминация, процессуальные гарантии*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.367

TƏDRİSİN İNNOVATİV METODLARI
INNOVATIVE TEACHING METHODS

UOT 37:001.12/.18

LEYLA SULTANOVA

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
Tədrisin keyfiyyətinin monitorinqi və məzunlarla iş şöbəsinin müdiri,
İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi kafedrasının dosenti,
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

e-mail: leylasultanova289@outlook.com

GÜLPUTA ŞİRİNOVA

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
Tədrisin keyfiyyətinin monitorinqi və məzunlarla iş şöbəsinin mütəxəssisi

e-mail: gulputa.shirinova@dia.edu.az

ANDRAQOJİ YANAŞMA, ÖMÜRBOYU TƏHSİL VƏ BİLİK İQTİSADİYYATI KONTEKSTİNDƏ AZƏRBAYCANIN RƏQƏMSAL İNKİŞAF STRATEGİYALARI

Təhsil hər bir dövlətin, ölkənin, cəmiyyətin həyatının,
fəaliyyətinin mühüm bir sahəsidir.
Bu sahədə uğurla iştirak etmək üçün
insan müasir tələblərə uyğun olan təhsilə malik olmalıdır.

Ümummilli Lider Heydər Əliyev

Giriş

Təhsil elə bir sistem kimi nəzərdən keçirilir ki, o, cəmiyyətin sosial-iqtisadi inkişaf dinamikasına uyğun olaraq daim yenilənməli və dəyişən tələblərə adaptasiya olunmalıdır. Müasir dövrdə sürətlə inkişaf edən texnologiyalar, əmək bazarının dəyişən strukturu, bilik və bacarıqlara dair yeni gözləntilər təhsil sistemində innovativ, çevik və tələbəyönümlü tədris metodlarının tətbiqini zəruri edir. Bu səbəbdən təhsil müəssisələri zamanın tələblərinə cavab verən yeni pedaqoji yanaşmaları, rəqəmsal təlim vasitələrini və interaktiv metodları prosesə inteqrasiya etməklə tədrisin keyfiyyətini və effektivliyini artırmağa çalışırlar. XXI əsrin mühüm tendensiyalarından biri də davamlı öyrənmə və inkişafdır. Bu da məhz ömürboyu təhsil konsepsiyasının tələblərindəndir.

Təhsil sistemində andraqoji yanaşma

İlk dəfə bu termin 1833-cü ildə alman pedaqoqu Alexander Kapp tərəfindən işlənib hazırlanmış, daha sonra isə 1921-ci ildə Eugen Rosenstock Huessy bunu böyüklərin təhsili nəzəriyyəsi kimi istifadə etmişdir. 1967-ci ildə amerikalı pedaqoq Malcolm Knowles “andraqogika” terminini pedaqogikadan ayrılmış fərqli nəzəriyyəsi kimi sistemləşdirmişdir.

Ümumiyyətlə andraqogikanın əsas prinsipləri aşağıdakılardır:

1. İştirak – yetkinlər təlimin planlaşdırılması və qiymətləndirilməsində iştirak etməlidirlər.
2. Təcrübə – onların əvvəlki həyat, peşə və gündəlik təcrübələri öyrənmə prosesində əsas resursdur.
3. Problemin həllinə yönəlmə – öyrənmə sadəcə nəzəri bilik üçün deyil, real həyat və ya iş problemlərinin həlli üçün olmalıdır.
4. Aktuallıq və ya praktiklik – mövzular yetkinin şəxsi və ya peşə həyatında dərhal tətbiq edilə bilən və faydalı olmalıdır.
5. Motivasiya – yetkinlərin öyrənməsində daxili motivasiya (özünüinkişaf, peşəkar inkişaf) əsas rol oynayır [14].

Ölkələr arasında yetkinlərin təhsilə qatılım fərqləri böyükdür. Bəzi ölkələrdə yetkinlərin öyrənməsi ilə bağlı layihələr, resurslar və təlim imkanları genişdir. Bəzi ölkələrdə isə iştirak azdır. Ümumiyyətlə, işlə bağlı təlimlər yetkinlərin peşə bacarıqlarını artırmaq üçün geniş istifadə olunur ki, bu da xüsusən sürətlə dəyişən əmək bazarı və texnologiyalar dövründə vacibdir. Qeyd edək ki, bəzi ölkələrdə son illərdə yetkinlərin öyrənmə üzrə iştirakı artmışdır, məsələn, Estoniya və İrlandiyada qeyri-formal peşə təlimlərinə qoşulma faizi 5 faizlik artım göstərmişdir. Digər tərəfdən, bəzi ölkələrdə məsələn, Koreya və İsraildə isə yetkinlərin təlimdə iştirak faizi azalıb. Bu, ya ölkənin təhsil siyasətindən, ya iqtisadi şərtlərdən, ya da fərdi motivasiyadan qaynaqlana bilər [16]. Böyüklərin öyrənməsi sosial adaptasiya, peşə dəyişimi, ixtisasartımı, həyat boyu öyrənmə (lifelong learning) konsepsiyasının bir hissəsidir.

İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının (OECD-nin) 2023 və 2025-ci illər üzrə hesa-

Şəkil 1. Andraqogikanın prinsipləri

batlarına əsasən aşağıdakı statistikaları müşahidə edirik [12]:

- OECD ölkələrində orta hesabla 25-64 yaşlı böyüklərin təxminən 40%-i hər il formallıq dərəcəsindən asılı olmayaraq – yəni, formal və ya qeyri-formal öyrənmə və ya təlimlə məşğul olur.
- Ölkələr arasında böyük fərqlər var: məsələn, şimal ölkələri və ingilisdilli ölkələrdə iştirak yüksəkdir – nümunə olaraq, bəzi ölkələrdə bu göstərici 58%-ə qədər olur. Amma bəzi ölkələrdə (məsələn, Koreyada) bu göstərici yalnız 13%-dir.
- Qeyri-formal təlim və kurslar (xüsusilə iş və ya peşə ilə bağlı) yetkinlərin təhsilində ən geniş yayılmış formadır.
- Qeyri-formal kursların çoxu qısa müddətli olur: OECD ölkələrində təxminən 42% qeyri-formal kurslar 1 gün və ya daha az, 40%-ı 1 gündən 1 həftəyə qədər davam edir. Bu format sürətli bilik və ya bacarığın inkişafı üçün əlverişli olsa da, strukturlaşdırılmış uzunmüddətli peşəkar təhsil üçün kifayət etməyə bilər.
- Bilik səviyyəsi və gündəlik təcrübə (bacarıq) ilə öyrənmədə iştirak məsələsində güclü əlaqə vardır. Məsələn, yüksək səviyyəli oxuma və problem – həll etmə bacarığı olan, ali təhsilli böyüklərin 74%-i son 12 ay ərzində öyrənmə və treninqdə iştirak edib, halbuki aşağı bacarıqlı eyni təhsilli qrupa aid olanlarda bu göstərici 42%-dir [11].

Peşəkarlar tez-tez iş, şəxsi həyat və texnologiya arasında tarazlıq yaradır, bu da çevik və diqqətli öyrənmə modelinin olmasını vacib edir. Yetkinlərin öyrənməsi vasitəsilə fərdlər, istər peşəkar, istərsə də tələbə olsun, nəyisə niyə öyrəndiklərini aydın başa düşürlər. Bu onlara təhsillərinin bilavasitə dəyərini dərk etməyə imkan verir. Nəticədə, onlar daha çox məşğul olurlar və bilikləri daha uzun müddət saxlayırlar. Böyüklərin zəngin təcrübələri öz-özünə öyrənməni təşviq edir və biliyi real dünya ilə əlaqələndirir.

Yetkinlər üçün ən effektiv tədris o zaman baş verir ki, öyrənmə mövzusu onların peşə və real həyat təcrübəsi ilə əlaqələndirilir. Yetkinlərin öyrənmə ilə bağlı xüsusiyyətlərini aşağıdakı kimi izah edə bilərik:

- Öz öyrənmə proseslərinə nəzarət etməyi bacarırlar;
- Problemləri praktik şəkildə həll etməyə yönəlirlər;
- Təcrübə onlar üçün əsas bilik mənbəyidir;
- Öyrənməyə motivasiyaları daxili amillərə əsaslanır;
- Özünüidarə və məqsədyönlülük qabiliyyətinə malikdirlər.

Müasir dövrümüzdə təhsil mənzərəsi daim dəyişir. Bu vəziyyəti qəbul etmək, innovativ tədris üsullarına açıq olmaq, rəqəmsal platformaları mənimsəmək, öyrənənlərin dəyişməsini və sahələrini nəzərə almaq lazımdır. Texnologiya böyüklərin öyrənmə üsulunu dəyişdirdi. Bu, insanlara demək olar ki, hər yerdən sürətli və vaxtında təhsil almağa imkan verir. Onlayn təhsil, rəqəmsal proqramlar və interaktiv alətlər öyrənməyi daha əlçatan edir. Bu alətlər öz-özünə öyrənməyi dəstəkləyir və böyüklərə necə öyrəndikləri üzərində daha çox nəzarət imkanı verir, simulyasiyalar, viktorinalar və s. real vaxtda nəticələri öyrənənlərə nəyi mənimsədiklərini və hələ də nə üzərində işləməli olduqlarını bilməyə kömək edir. Həmçinin vaxtında geri rəy bildirməyə imkan verir. Rəqəmsal alətlərin faydalı istifadəsi vacibdir. Kritik, analitik, intellektual situasiyalarda yeni texnologiyalardan istifadə etməyi öyrənib, rəqəmsal dövrün tələblərinə uyğunlaşmalıdırlar. Müəllimlər daha çox onların işinə dəstək olan alternativlər təklif etməyə hazır olmalıdırlar. Texnologiya dəyişiklik və bilik tətbiqləri üçün imkan yaradır. Böyüklərin məlumatı necə əldə etməsi və saxlaması ilə bağlı məsələləri anlamaq – mənalı təlim və təhsil proqramları yaratmaq üçün faydalıdır. Çünki böyüklərin gözləntiləri və məhdud vaxt-

ları vardır. Həmçinin onlara monoton dərslər, sıx mühazirələr vacib deyil, çevik və praktik məzmun lazımdır. Onlar real problemləri həll edən öyrənmə üsullarına üstünlük verirlər. Hər dərsdə öz təcrübələrini tətbiq etmək və biliklərə əsaslanmaq üçün yenilənmiş vasitələr axtarırlar. Buna görə də andraqogiya kimi nəzəriyyələr dəyərlidir. Bu nəzəriyyə pedaqoqlara və təlimçilərə daha aydın çərçivə təqdim edir.

Böyüklər öyrənmə prosesində söz sahibi olduqda məlumatları daha yaxşı qavrayırlar. Əzbərləməyə əsaslanan ənənəvi təhsildən fərqli olaraq, böyüklərin öyrənmələri dərhal problemlərin həlli istiqamətində olanda üstün olurlar. Problem əsaslı öyrənmə praktik tətbiqi və tənqidi düşüncəni təşviq edir. Bunun üçün məqsəd qoymağa, məzmun seçməyə və nəticənin qiymətləndirilməsinə ehtiyac var. Ona görə də pedaqoqlar böyüklərlə effektiv işləmək üçün zəngin elmə və ayrıca təhsil proqramlarına sahib olmalıdır.

Andraqoji yanaşma ilə təhsil proqramlarının hazırlanması, yaradılması və idarə edilməsi yeddi addımda həyata keçirilir. Bunlar:

1. Öyrənmək üçün uyğun mühitin yaradılması;
2. Birgə planlaşdırma işləri üçün şəraitin yaradılması;
3. Maraqların, ehtiyacların və dəyərlərin müəyyən edilməsi;
4. Məqsədlərin aydın və açıq şəkildə müəyyən edilməsi;
5. Öyrənmə fəaliyyətlərinin planlaşdırılması;
6. Öyrənmə fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsi;
7. Nəticələrin qiymətləndirilməsi (ehtiyacların, maraqların və dəyərlərin yenidən qiymətləndirilməsi).

Onlayn təhsil platformalarının öyrənmədə rolu

Bu gün insanların elmi və yüksək inkişafını yaratmaq üçün geniş və əlçatan resurslar mövcuddur. Onlayn təhsil platformaları öyrənməni daha çevik, əlçatan və müasir edir. Onlayn təhsil platformaları səviyyəsi təhsili tam əvəz etməsə də onu tamamlayaraq təhsilin keyfiyyətinin yüksəlməsinə böyük töhfə verir. Xüsusilə ödənişsiz elektron kitabxanalar – EBSCO kimi beynəlxalq məlumat bazalarına

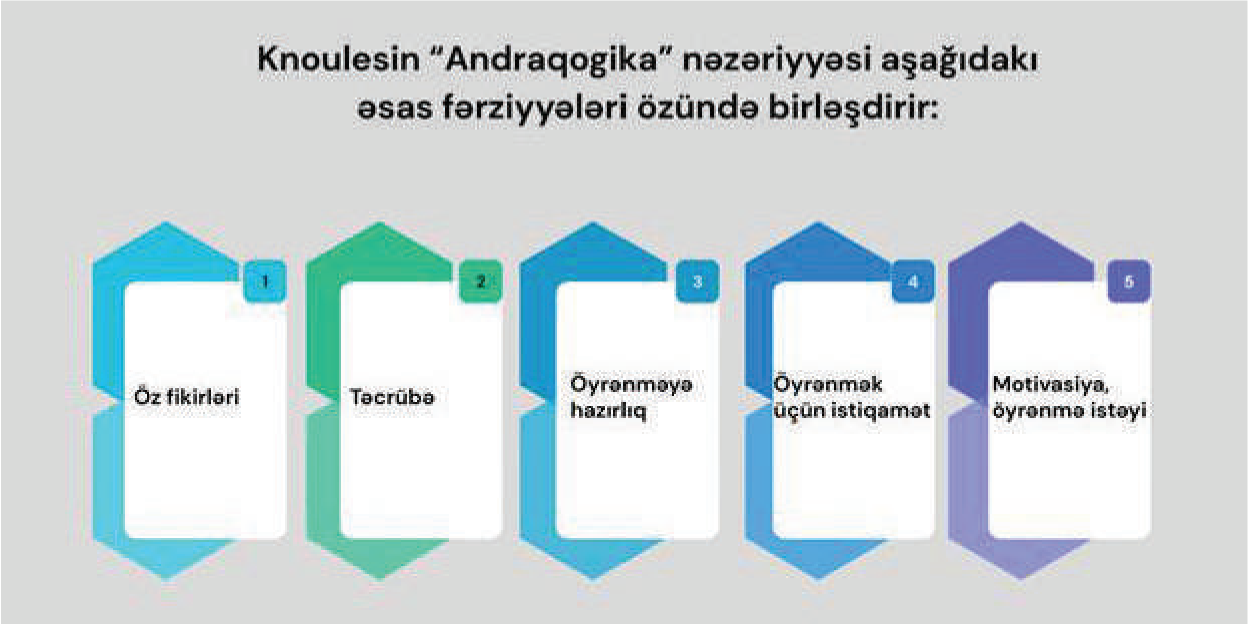

Şəkil 2. Andraqogika nəzəriyyəsinin fərziyyələri

çıxış imkanları onların elmi ədəbiyyata, tədqiqat materialına və akademik jurnallara sərbəst şəkildə müraciət etməsinə köməklik edir. Bir platformaların köməyi ilə biliklərə çox uyğun dərslər və tapşırıqlar təqdim edir. Bu da gücün zəif və güclü tərəflərinə fokuslanmağa kömək edir. 2012-ci ildən idarə Kütləvi Açıq Onlayn Kurslar (MOOC) Coursera, edX, Udemy, Khan Academy və s. kimi kütləvi onlayn kurslar yayılmağa başladı.

COVID-19 pandemiyası təhsildə onlaynlaşmanı sürətləndirdi. 2020-ci ildə məktəblərin çoxu və universitetlərinin çox distant dərsləri keçdi. Pandemiyadan sonra onlayn ödəniş qədər geri düşsə də, hibrid və onlayn kursların rolu qalıcı oldu. 2022-ci ildə təxminən 10 milyon tələbə ən az bir distant kursda iştirak etmiş, təxminən onlayn oxuyanlar təxminən 26% təşkil edilmişdir [9].

Coursera platforması Andrew Ng və Daphne Koller ilə Stanford Universitetindədir. Ng və Koller 2011-ci ilin ödənişində Stanford kurslarını onlayn etməyə başladılar və qısa müddət sonra Stanforddan ayrılaraq Coursera-nı işə saldılar. Princeton, Stanford, Miçiqan Universiteti və Pensilvaniya Universiteti platformasında tələb olunan ilk universitetlər oldu. Coursera müasir təhsil sistemində mühüm yer tutur və onlayn öyrənməni daha çox və praktik olaraq həyata keçirir. Platformanın əsas məqsədi tam həlli təhsili qlobal miqyasda hər kəs üçün əlçatan etməkdir. Azərbaycan Respbulikasının İqtisadiyyatı Təhlildən Təhlil və Koordinasiya Mərkəzi (4SİM) və Elm və Təhsil Tədqiqatları Tədqiqatının İnkişafı çərçivəsində Milli Proqram üzərində işləyir. İstifadəçilər onlayn platformada Oksford, Stenford, Yel, Dyuk, London, Edinburq, Mançestr, Miçiqan, Con Hopkins, İllinoys, Florida, Sidney, “Microsoft”, “Google”, “Meta”, IBM, AWS, “Oracle”, “Gitlab”, “Intel”, SAP, “Salesforce” kimi şirkətlərin və 350-yə yaxın ən nüfuzlu universitet və aparıcı texnologiyalarının kurs və təlimlərindən yararlanırlar.Əlavə 8000-ə qədər sahəvi kurs və proqramlar “Milli Proqram” istifadəçiləri üçün əlçatandır [2].

Məqalə hazırlanması və elmi fəaliyyət üçün nüfuzlu akademik platformalara çıxış da tədqiqat potensialının inkişafına mühüm töhfə verir. Elm və Təhsil Nazirliyi və Böyük Britaniyanın nüfuzlu Kembric Universitetinin

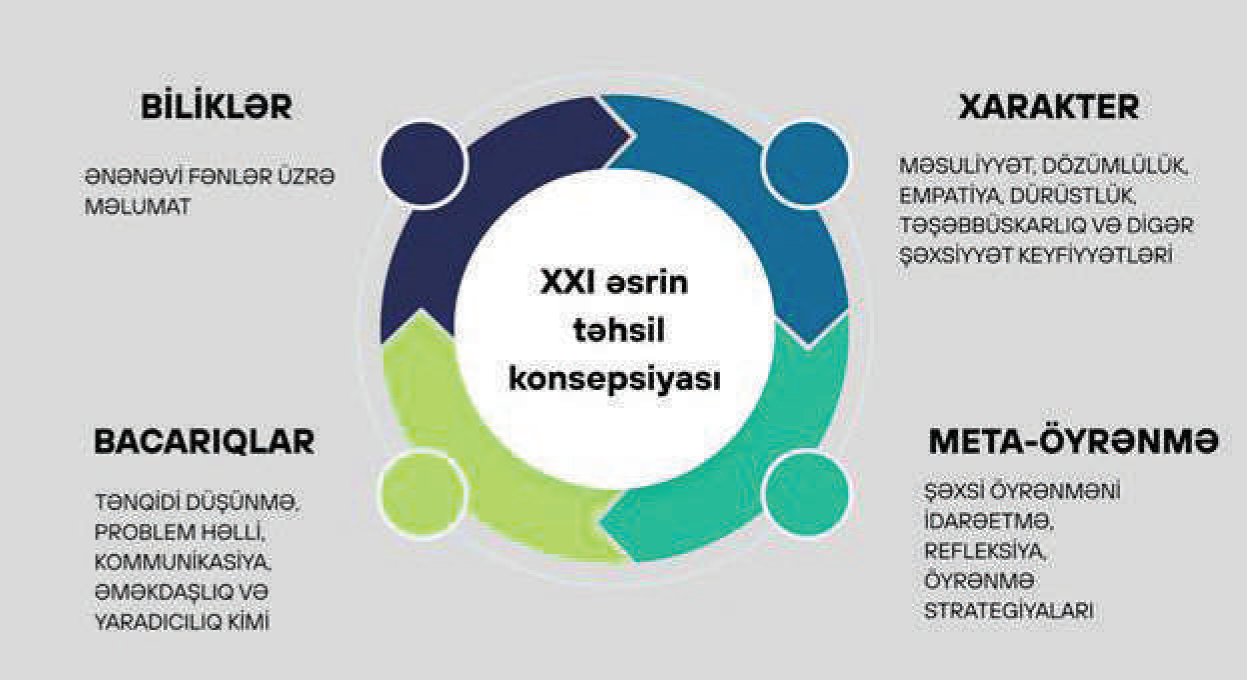

Şəkil 3. Dördmərhələli təhsil

"Cambridge Press" nəşriyyatı arasında əldə edilmiş razılığa əsasən, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən bütün müəlliflər növbəti 3 il ərzində "Cambridge Press" tərəfindən nəşr edilən 422 yüksək impakt faktorlu, hibrid və "gold" açıq əlyetərli (Open Access) jurnallarda limitsiz sayda məqalə dərc etmək imkanı əldə edib.

"Web of Science" və "Scopus"da indekslənən bu jurnallarda açıq əlyetərli (Open Access) məqalə dərcinin qiyməti minlərlə manat dəyərində ölçülür. Sözügedən razılıq əsasında azərbaycanlı alimlər bu ödənişi etmədən öz məqalələrini Kembric Universiteti Nəşriyyatının jurnallarında dərc edə bilərlər. Razılaşma ölkənin 140 elmi və ali təhsil müəssisəsinə "Cambridge Press" nəşriyyatının jurnallarını müddətsiz oxumaq imkanını da təqdim edir.

Beləliklə, müasir şəraitdə onların təhsil, tədqiqat və şəxsi inkişafı üçün zəruri olan bütün resurslar və imkanlar təmin olunmuşdur [6]. İşçilərin yüksək peşə hazırlığı,çalışdığı sahədə bilik və bacarıqlarını daim artırmaq səyləri əmək səmərəliliyinin yüksəldilməsinin vacib amillərindəndir [1, s.67].

Ömürboyu təhsil

Sürətlə dəyişən müasir dünyamız tərəqqi üçün həm geniş imkanlar yaradır, həm də yeni tələblər irəli sürür. YUNESKO-nun Ömürboyu Öyrənmə İnstitutu IV Davamlı İnkişaf Məqsədinə (Hamı üçün inklüziv və bərabər keyfiyyətli təhsili təmin etmək və ömür boyu təhsil almaq imkanlarını dəstəkləmək) uyğun olaraq İnstitutun əsas hədəflərindən biri bütün həyat mərhələlərini və şəraitləri əhatə edən səmərəli və inklüziv ömürboyu təhsil siyasətləri və sistemlərinin formalaşdırılması bu sahədə potensialın gücləndirilməsi, eləcə də məlumat və biliklərin paylaşılması yolu ilə cəmiyyətin bütün üzvlərinə fayda verməkdir. Bununla yanaşı, təhsildə rəqəmsal transformasiyanın tətbiqi xüsusi əhəmiyyət daşıyır [8].

Təhsil həm siyasət səviyyəsində, həm də praktiki fəaliyyətdə əsas prioritet kimi qəbul edilməlidir. Təhsil (intellekt, tərəqqi, öyrənmək) hər bir insana fayda verir və hamı üçün əlçatan olmalıdır. Keyfiyyətli təhsil almaq insanların həyatını və davamlı inkişafı yaxşılaşdırmaq üçün əsasdır. Keyfiyyətli təhsili təmin etmək və hamı üçün ömürboyu öyrənmə imkanlarını təşviq etmək aktualdır. Keyfiyyətli təhsil artıq qlobal bir hədəfdir [10].

Ömürboyu təhsil – insanın bütün həyatı boyu (uşaqlıq, gənclik, yetkinlik, təqaüd vaxtları daxil olmaqla) davam edən təhsil və bacarıq-qazanma prosesidir. Bu proses formal, qeyri-formal və informal təhsil formalarını özündə birləşdirir. Məqsəd isə şəxsi inkişaf, əmək bazarına uyğunlaşma, sosial inteqrasiya və aktiv vətəndaşlıqdır.

Avropa İttifaqında ömürboyu təhsil ümumi təhsil siyasətinin əsas istiqamətlərindən biridir. Erasmus+, Avropa Bacarıqlar Gündəliyi kimi proqramlar vasitəsilə fərdlərin yaşından asılı olmayaraq təhsilə çıxışı təmin edilir. Formal, qeyri-formal və informal təhsil formaları tanınır və sertifikatlaşdırılır.

Finlandiya ömürboyu təhsil sahəsində qabaqcıl ölkələrdəndir. Dövlət yetkinlərin təhsilini tam dəstəkləyir. Açıq universitetlər, axşam və onlayn kurslar geniş yayılmışdır. Təhsil bərabərliyi və əlçatanlıq əsas prinsiplərdəndir.

Almaniyada ömürboyu təhsil federal və regional səviyyədə tənzimlənir. Xalq universitetləri (Volkshochschulen) yetkin əhali üçün əsas təhsil mərkəzləridir. Peşə və ixtisasartırma proqramlarında işəgötürənlərin iştirakı yüksəkdir.

ABŞ-da ömürboyu təhsil mərkəzləşdirilməmiş sistemə əsaslanır. Community collegelər, onlayn platformalar və qısa müddətli sertifikat proqramları geniş yayılıb. Sistem fərdi təşəbbüsü və bazar tələbatını ön plana çıxarır.

Yaponiyada ömürboyu təhsil əsasən şirkətdaxili təlimlər üzərində qurulmuşdur. Dövlət yaşlı əhali üçün "ikinci karyera" proqramlarını dəstəkləyir, həmçinin texnologiya və peşə bacarıqlarının yenilənməsi əsas məqsəddir.

2030-cu ilə qədər keyfiyyətli ali təhsilə hamının çıxışını təmin etmək və müvafiq olaraq bacarıqlı insanların sayını artırmaq lazımdır. Ömürboyu təhsil və texniki-peşə bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi Davamlı İnkişaf Məqsədinin bir hissəsidir və bu yetişkinlərin müasir əmək bazarına uyğunlaşması üçün vacibdir.

Azərbaycan Respublikasında ömürboyu təhsil və Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi

Təhsil və təlim nəticəsində əldə olunan bilik, bacarıq və səriştələrin səviyyələrə görə təsnifatı və uyğunluğu üçün yaradılmış bir sistem Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi (MKÇ) - adlanır. Bu çərçivə ümumi təhsil, peşə-ixtisas təhsili, ali təhsil və əlavə təhsil daxil olmaqla müxtəlif təhsil səviyyələrini bir araya gətirir. MKÇ təhsil ilə əmək bazarını birləşdirməklə kvalifikasiyaların gücləndirilməsi üçün təlim nəticələrinə əsaslanan yanaşmanın təşviqində, kvalifikasiyaların və bütövlükdə təhsil sisteminin şəffaflığının təkmilləşdirilməsində, ömürboyu təhsil imkanlarının təqdim edilməsində və təhsil ilə əlaqəli siyasət və qanunvericilikdə islahatların aparılmasında mühüm rol oynayır. MKÇ - təhsil proqramlarının hazırlanması və akkreditasiyasını asanlaşdırır, əvvəlki təhsil də daxil olmaqla kvalifikasiyaların tanınmasını təmin edir, təhsilalanların və işçilərin gələcək təhsil və karyeralarını planlaşdırmaq məqsədi ilə digər ölkələrə rahat keçidini dəstəkləyir [7].

Müasir dövrdə cəmiyyətin davamlı inkişafı bilik və bacarıqların mütəmadi olaraq yenilənməsini zəruri edir. Elmi-texniki tərəqqinin sürətlənməsi, əmək bazarında baş verən dəyişikliklər və qloballaşma prosesi ömürboyu təhsilin əhəmiyyətini daha da artırır. Bu baxımdan ömürboyu təhsil Azərbaycan Respublikasında insan kapitalının formalaşdırılması və inkişafında mühüm yer tutur.

Azərbaycan Respublikasının "Təhsil haqqında" Qanununda ömürboyu təhsil prinsipi təsbit olunmuş və hər bir vətəndaşın bilik və bacarıqlarını daim artırmaq hüququ təmin edilmişdir. Azərbaycanda ömürboyu təhsilin əsas məqsədi vətəndaşların bilik və səriştələrini müasir dövrün tələblərinə uyğunlaşdırmaqdan ibarətdir. Xüsusilə əmək bazarının ehtiyaclarına cavab verən ixtisaslı kadrların hazırlanması bu sahədə əsas prioritetlərdən sayılır. Bu məqsədlə peşə təhsilinin təkmilləşdirilməsi, ixtisasartırma və yenidənhazırlanma proqramlarının həyata keçirilməsi, eləcə də müəllimlərin davamlı peşəkar inkişafının təmin olunması istiqamətində mühüm addımlar atılır.

Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2018-ci il 18 iyul tarixli 311 nömrəli qərarı ilə Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi təsdiq edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi əsasən aşağıdakıları əhatə edir:

- Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi milli kvalifikasiyaları sistemləşdirir və onların beynəlxalq kvalifikasiyalarla uyğunluğunu asanlaşdırır;
- Avropa Ali Təhsil Məkanının Kvalifikasiyalar Çərçivəsinə və Ömürboyu təhsil üzrə Avropa Kvalifikasiyalar Çərçivəsinə istinad edir;
- Fərqli kvalifikasiyaları təsvir, təsnif, müqayisə etməyə və başa düşməyə köməklik edir;
- Formal, qeyri-formal və informal təhsil nəticəsində əldə olunmuş nailiyyətlərin tanınmasını və təsdiq edilməsini asanlaşdırır;
- Ümumi təhsil, peşə təhsili və təlimi, orta ixtisas təhsili, ali təhsil və əlavə təhsil üzrə kvalifikasiyaları əhatə edir;
- Ömürboyu təhsil konsepsiyasını və imkanlarını təşviq edir;
- 8 səviyyədən ibarətdir [3].

Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi –

milli kvalifikasiyaların sistemləşdirilməsi üçün bir vasitə olmaqla bütün təhsilalanlar, təhsilverənlər və işəgötürənlər üçün hazırlanmışdır və milli kvalifikasiyaların beynəlxalq kvalifikasiyalarla uyğunluğuna xidmət edir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən 2025-2028-ci illəri əhatə edən “Süni İntellekt Strategiyası” təsdiq edilib.

Bu sənəd ölkənin süni intellekt sahəsində inkişafını sürətləndirmək, rəqəmsal inkişafı dəstəkləmək və qlobal süni intellekt ekosistemində Azərbaycanın rolunu gücləndirmək məqsədi daşıyır.

Strategiyanın əsas məqsədləri sırasında qeyd edilən sahədə innovasiya və rəqəmsal inkişafın təşviqi, iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin artırılması, süni intellekt əsaslı məlumat idarəetməsinin təşkili, ixtisaslı kadr hazırlığı, bilik və bacarıqların genişləndirilməsi, dövlət və özəl sektor arasında əməkdaşlığın gücləndirilməsi, məlumat təhlükəsizliyi və etik qaydalara əsaslanan idarəetmə mexanizmlərinin qurulması yer alır.

Bununla yanaşı, süni intellekt sahəsində akademik tədqiqatlara dəstək verilməsi və ali təhsil müəssisələrində yeni tədris proqramlarının tətbiq olunması da əsas prioritetlərdəndir. Konsepsiya çərçivəsində beynəlxalq əməkdaşlıqların inkişaf etdirilməsi də nəzərdə tutulur. Strategiyaya əsasən, süni intellekt sahəsində startap ekosisteminin inkişafı üçün investisiyaların artırılması, süni intellektin kommersiyalaşdırılmasını dəstəkləyən təşəbbüslərin həyata keçirilməsi, startap və sahibkarların dəstəklənməsi, yerli və xarici investorların bu sahəyə cəlb edilməsi planlaşdırılır. Kibertəhlükəsizliyin gücləndirilməsi istiqamətində tədbirlər həyata keçiriləcək. Yeni strategiyanın həyata keçirilməsi Azərbaycanı süni intellekt texnologiyalarının inkişafı sahəsində regionda liderlər sırasına daxil edəcək və ölkənin rəqəmsal inkişafına mühüm töhfə verəcəkdir [5].

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən “2026-2029-cu illər üçün Rəqəmsal İqtisadiyyat Strategiyası” təsdiqlənmişdir. Strategiya ölkədə rəqəmsal transformasiyanı sürətləndirməyi, rəqabətqabiliyyətli və innovasiyaya əsaslanan iqtisadiyyat formalaşdırmağı hədəfləyir. Rəqəmsal bacarıqlara əsaslanan təhsil sistemi və karyera imkanları rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafını sürətləndirərək rəqabətqabiliyyətli kadr potensialının yaranmasını təmin edir. Bu strategiyada peşə təhsilindən doktoranturaya qədər bütün təhsil pillələrində rəqəmsal ixtisasların inkişaf etdi-

Şəkil 4. Azərbaycan Respublikasının Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi

rilməsi, onların beynəlxalq sertifikatlarla uyğunlaşdırılması, xaricdə təhsil imkanlarının dəstəklənməsi, eləcə də bütün yaş qrupları üzrə rəqəmsal savadlılığın artırılması yeni nəsil, yüksək ixtisaslı kadr potensialının formalaşdırılmasına şərait yaradılması qeyd edilmişdir. Strategiyanın "Tədbirlər Planı"nda 2029-cu ilə qədər 250 yeni startap və 15 tədqiqat layihəsinin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur [4].

Bilik iqtisadiyyatı

İnkişafın əsas amillərinin bilik və insan kapitalı olduğu iqtisadi modeldir. Bu tip iqtisadiyyatda inkişaf prosesi insan kapitalının keyfiyyətinin artırılmasını, qabaqcıl texnologiyaların, innovasiyaların və kompleks həllərin yaradılmasını əhatə edir. Müasir dövrdə bilik və yüksək texnologiyaların istehsalı iqtisadi artımın əsas mənbəyinə çevrilmişdir. XX əsrdə baş verən qlobal dəyişikliklər bilik əsaslı inkişafın sürətlənməsinə səbəb olmuşdur. İnkişaf etmiş ölkələrdə insan kapitalının yüksək payı mövcuddur və bu sahəyə davamlı investisiyalar qoyulur. Nəticədə texnoloji və intellektual irəliləyişlər əldə edilir, eyni zamanda əhalinin həyat keyfiyyəti yüksəlir. İnkişaf etmiş insan kapitalı yeni texnologiyaların yaradılmasında, sənaye sahələrinin modernləşdirilməsində, enerji istehsalının artırılmasında, elm, mədəniyyət, səhiyyə və sosial sektorların inkişafında əsas hərəkətverici qüvvə rolunu oynayır [17].

BMT-nin İnkişaf Proqramının məlumatına əsasən, ABŞ, Finlandiya, Almaniya, Yaponiya və İsveç kimi ölkələr tədqiqat və inkişafın (R&D) sürətli və effektiv tətbiqi üçün əlverişli mühit formalaşdırmışdır. Fundamental tədqiqatların dəstəklənməsi, insan kapitalına investisiyaların artırılması və yeni nəsil texnologiyaların inkişafı bu strategiyanın əsas istiqamətləridir. Bilik iqtisadiyyatının dördüncü əsas elementi innovasiya ekosistemidir. Bu ekosistemlər biliklərin yaradılması, inkişafı və kommersiyalaşdırılmasını təmin edərək davamlı iqtisadi artıma şərait yaradır. İnnovasiya ekosistemi tədqiqat institutları, ali təhsil müəssisələri, özəl sektor, dövlət qurumları və rəqəmsal infrastruktur arasında sinerji

Cədvəl 1. Ölkə/region üzrə bilik iqtisadiyyatının necə formalaşdığı, hansı strategiyaları seçdiyi, və bu strategiyaların nəticələri barədə nümunələr [8].

Ölkə / Region	Strategiya / Təcrübə	Nəticə / Nə öyrənmək olar
Diaqnostik: inkişaf etmiş ölkələr (məs: ABŞ, Avropa ölkələri, Yaponiya, və s.)	Yüksək texnologiyalı xidmətlər, R&D, innovasiya, İKT-infrastruktur, universitet – sənaye əməkdaşlığı	Bu ölkələr bilik-intensiv sektorlar, yüksək əlavə dəyərli istehsal və xidmətlər, rəqabət üstünlüyü, yüksək həyat səviyyəsi qura bilirlər.
Hazırda inkişaf edən ölkələr (neft/əsas resurs ölkələri və s.) – lakin diversifikasiya üzərində duranlar	Resurs asılılığından çıxmaq üçün bilik/texnologiya, təhsil və insan kapitalı üzərində investisiya; R&D, yeni sektorlara keçid	Resurslardan asılılığı azaltmaq, iqtisadiyyatın dayanıqlığını artırmaq, gələcək üçün daha sabit model yaratmaq mümkündür.
Texnoloji "sıçrayış" edən ölkələr (IT-outsourcing, startap mərkəzləri olanlar)	Rəqəmsal xidmətlərə, proqram təminatına, startap ekosisteminə yatırım, insan resurslarının inkişafı	Nisbətən az təbii resurs olsa da – bilik və istedad üzərində qurulmuş iqtisadiyyat yaratmaq mümkün olur.

Cədvəl 2. Bilik iqtisadiyyatı göstəriciləri və reytinqləri [13].

Ölkə	R&D xərcləri (GDP-ə nisbət / son illər) / innovasiya göstəricisi / bilik-intensiv xidmətlər və insan kapitalı	Bilik-iqtisadiyyat reytinqi / güclü tərəfləri / strukturu
Finlandiya	Finlandiya uzun illərdir ki, R&D-yə yüksək pay ayırır; bu da innovasiya, texnologiya və bilik intensiv sektorlarda güclü mövqeyə gətirib.	Finlandiya bilik iqtisadiyyatını dərin şəkildə formalaşdırıb — yüksək insan kapitalı, texnologiya, R&D, inklüziv təhsil və sosial sistem sayəsində.
Almaniya (və daha geniş Avropa ölkələri qrupu)	Avropa ölkələrində xidmət sektoru, yüksək texnologiyalı sənaye və R&D-də güclü iştirak var — bu, bilik iqtisadiyyatının əsas komponentlərindəndir.	Almaniya bilik-intensiv istehsal + xidmət + innovasiya kombinasiyası ilə “ənənəvi sənaye ölkəsi” modelindən “bilik + texnologiya əsaslı model”ə keçiddə nümunədir.
Sinqapur	Rəqəmsal infrastruktur, təhsil, insan kapitalı və beynəlxalq ticarət + xidmətlər bazarı sayəsində — bilik/sərvət transformasiyasında sürətli dəyişiklik yaşayıb.	Sinqapur “resurs az, bilik çox” modeli ilə bilik iqtisadiyyatına keçid göstəricisi təqdim edir; xidmətlər, logistika, high-tech sahələrdə aktivdir.
Cənubi Koreya	Cənubi Koreya R&D-yə böyük sərmayələr qoyur; innovasiya, texnologiya, ali təhsil və insan kapitalı baxımından qabaqcıl ölkələrdəndir.	Bu ölkə bilik-əsaslı iqtisadi modelə uğurla keçmiş ölkələrdən sayılır — yüksək texnologiya, elm və təhsil sistemləri sayəsində.

formalaşdırır. Texnologiya transferi mexanizmləri innovasiya ekosisteminin mühüm hissəsidir. Bu mexanizmlər elmi nəticələrin biznes subyektləri tərəfindən tətbiqini və bazar tələblərinə uyğun məhsul və xidmətlərə çevrilməsini təmin edir. Startap inkubasiya və akselerasiya proqramları isə gənc sahibkarların innovativ ideyalarını reallaşdırmağa dəstək olur, yeni iş yerləri yaradır və iqtisadi aktivliyi artırır. Güclü innovasiya ekosistemi və inkişaf etmiş insan kapitalı bilik iqtisadiyyatının davamlı inkişafının əsas təminatıdır. Bilik iqtisadiyyatının ölçülməsi üçün beynəlxalq təşkilatlar müxtəlif indeks və göstəricilərdən istifadə edirlər. Bu qiymətləndirmələr statistik məlumatlara əsaslanır və ölkələrin spesifik inkişaf səviyyəsini müqayisəli şəkildə analiz etməyə imkan verir. Aşağıda ölkələrin və regionların bilik iqtisadiyyatı üzrə seçdikləri strategiyalar və əldə etdikləri nəticələr təqdim olunur.

Finlandiya və Almaniya köhnə sənaye gücləri olsalar da bilik və innovasiya əsaslı modelə uğurlu keçid etmişlər. Sinqapur və Cənubi Koreya resurs məhdudiyyəti olmasına baxmayaraq strateji planlaşdırma, təhsil, innovasiya, tədqiqat işləri və xidmət sektoru ilə bilik iqtisadiyyatına yaxşı inteqrasiya olunmuşlar. Bu nümunələr göstərir ki, təbii resurslara malik olmaq vacib deyil, düzgün idarəçilik, strategiya, insan kapitalı, təhsil və innovasiya daha vacibdir [15].

Hər hansı bir prosesin, o cümlədən inklüziv inkişafın idarə edilməsində uğurların qazanılması ilk növbədə düzgün planlaşdırmaya və daim yenilənən idarəetmə texnologiyalarına əsaslanır. Düzgün seçilmiş idarəetmə texnologiyaları, planlaşdırılmış fəaliyyətin optimal maddi təminatı,insan potensialının səfərbər edilməsi inklüziv inkişaf sahəsində qoyulan məqsədlərə uğurla nail olunmasına zəmanət verir [1, s.116, 124].

Nəticə

Bugünkü dövrdə insanlar hər zaman öz üzərində çalışmalı, yeni bilik və bacarıqları öyrənməlidirlər. Əgər mütəxəssis ömürboyu təhsil konsepsiyasından xəbərdar deyilsə əlbəttə ki, onun geridə qalması əmək bazarının

rəqabət qabiliyyətinə uyğunlaşa bilməməsi qaçınılmazdır.

Bu gün bilik iqtisadiyyatı anlayışı geniş yayılmışdır. Bu baxımdan insan kapitalının inkişafı çox aktualdır. Çünki yüksək bilik və bacarıqlara sahib insanlar ölkəmizi beynəlxalq səviyyədə tanıdırlar, həmçinin dövlət qulluğu sistemi üçün həmin şəxslər önəmli əhəmiyyət daşıyır. Müasir dövrün tələbidir ki, biz rəqəmsal bacarıqlara sahib olaq, yeni texnologiyalardan fəal şəkildə istifadə edək. Çünki inkişaf daima davam edir, dünyada baş verən yenilikləri vaxtında öyrənib öz təcrübəmizdə tətbiq etməliyik. Xüsusilə təhsil sahəsində peşəkar kadr və karyeraya sahib olmaq üçün bütün bunlar əhəmiyyətlidir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasına müxtəlif orqanlarda çalışan şəxslər əlavə ali təhsil almaq üçün müraciət edirlər. Akademiyanın fərqi ondadır ki, müraciət edən insanların dövlət qulluqçusu və ya özəl sektorda müəyyən bilik və təcrübələr əldə etmiş şəxslər olmasına baxmayaraq müasir dövrün tələbi olduğu üçün onlar yeni bilik və bacarıqlara sahib olmaq istəyirlər. Çünki onlar Cənab Prezident İlham Əliyevin strategiyasına uyğun olaraq ölkənin və cəmiyyətin sosial, siyasi, iqtisadi və s. sahələrində inkişafa töhfə verə biləcək şəxslərdir. Bütün bunlar böyüklərin öyrənmə nəzəriyyələrənin əhəmiyyətli olduğunu bir daha sübut edir. Prezidentin Sərəncamı ilə yeni strategiya imzalanıb və artıq tətbiq olunur. Bu zamanın tələbidir.

Onlayn təhsil platformaları müasir təhsil sisteminin mühüm komponentlərindən birinə çevrilmişdir. Bu platformalar ənənəvi təhsil modellərini tam əvəz etməsə də, onları tamamlayaraq biliklərin əlçatanlığını artırır və tədris prosesinin səmərəliliyinin yüksəldilməsinə şərait yaradır. Rəqəmsal texnologiyaların sürətli inkişafı fonunda onlayn təhsilin təhsil ekosistemində rolu getdikcə güclənməkdədir.

XXI əsrdə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının intensiv inkişafı biliklərin idarə olunmasını təşkilatlar üçün strateji prioritetə çevirmişdir. Biliklərin sistemli şəkildə toplanması, saxlanılması və tətbiqi rəqabət üstünlüyünün formalaşdırılmasında əsas determinantlardan biri kimi çıxış edir. Bu kontekstdə, müvafiq bilik və bacarıqlara malik insan kapitalı peşəkar inkişaf və karyera yüksəlişi baxımından mühüm imkanlar əldə edir.

Əmək bazarının transformasiyası işləmək üçün tələb olunan bacarıqların strukturunda əhəmiyyətli dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Bu dəyişikliklərə uyğun olaraq, praktik bacarıqların inkişafına yönəlmiş təhsil və təlim proqramlarına tələbat artmaqdadır. Xüsusilə problem həll etmə, tənqidi düşünmə, analitik düşünmə və adaptasiya bacarıqları müasir əmək bazarında rəqabətqabiliyyətliliyin əsas göstəriciləri hesab olunur.

Beləliklə, təhsil sisteminin gələcək bacarıqlara uyğunlaşdırılması, tətbiqi tədqiqatların təşviqi və innovativ tədris təcrübələrini mükafatlandıran effektiv siyasət mexanizmlərinin formalaşdırılması dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişaf baxımından zəruri hesab edilir.

Ədəbiyyat:

1. Ələkbərov, U.K. İnklüziv inkişafın idarə edilməsinin əsasları. Bakı "Təhsil", 2018, - 216 s.
2. 4SİM (Dördüncü Sənaye İnqilabının Təhlili və Koordinasiya Mərkəzi). Milli Proqram. https://4sim.gov.az/az
3. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti. "Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsili üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi"nin təsdiq edilməsi haqqında Qərar. https://e-qanun.az/framework/39622
4. Azərbaycan Respublikasında rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafına dair 2026-2029-cu illər üçün Strategiya. https://president.az/az/articles/view/70750 [10.12.2025]
5. Azərbaycan Respublikasının 2025–2028-ci illər üçün süni intellekt Strategiyası.

https://president.az/az/articles/view/68365 [19.03.2025]
6. Cambridge Journals. https://edu.gov.az/az/news-and-updates/22469-1
7. Cedefop. National qualifications frameworks (NQFs). https://www.cedefop.europa.eu/en/projects/national-qualifications-framework-nqf
8. Collection of Lifelong Learning Policies and Strategies. UNESCO Institute for Lifelong Learning. https://www.uil.unesco.org/en/collection-lifelong-learning-policies-and-strategies?utm_source
9. Forbes. Online Learning Statistics. https://www.forbes.com/advisor/education/career-resources/online-learning-stats/?utm_source
10. Global Goals. Quality Education. https://globalgoals.org/goals/4-quality-education/ [02.05.2020]
11. OECD. Education at a Glance 2025: OECD Indicators. https://www.oecd.org/en/publications/education-at-a-glance-2025_1c0d9c79-en/full-report/to-what-extent-do-adults-participate-in-education-and-training_85e1ebf6.html?utm_source
12. OECD. Trends in Adult Learning. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/06/trends-in-adult-learning_f0d8514f/ec0624a6-en.pdf [04.07.2025]
13. OECD – Əsas Elm və Texnologiya Göstəriciləri (MSTI): OECD üzvləri və tərəfdaşları üçün tədqiqat və inkişaf intensivliyinin əsas məqamları və ölkələrarası müqayisə qeydləri. https://www.oecd.org/en/data/datasets/main-science-and-technology-indicators.html
14. RaccoonGang. Five Principles of Andragogy. https://raccoongang.com/blog/andragogy-and-pedagogy-a-comprehensive-guide/ [22.07.2025]
15. ScienceDirect. Knowledge Economy. https://www.sciencedirect.com/topics/computer-science/knowledge-economy
16. UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL). Global report on adult learning and education (GRALE). https://www.uil.unesco.org/en/adult-education/global-report-grale
17. Иванов, С.В. Теоретические основы формирования экономики знаний. Социально-экономические явления и процессы, 2011.

Açar sözlər: *bilik iqtisadiyyatı, ömürboyu təhsil, süni intellekt, strategiya, andraqogika, rəqəmsal iqtisadiyyat, Milli Kvalifikasiyalar Çərçivə Sənədi*

Leyla Sultanova

Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Head of the Department of Monitoring the Quality of Education and Work with Graduates, Department of State Regulation of the Economy, Ph.D. in Economics, Associate Professor

Gulputa Shirinova

*Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Specialist of the Department of Monitoring of the Quality of Education and Work with Graduate*s

DIGITAL DEVELOPMENT STRATEGIES OF AZERBAIJAN IN THE CONTEXT OF ANDRAGOGY APPROACH, LIFELONG LEARNING AND KNOWLEDGE ECONOMY

ABSTRACT

This article provides a systematic analysis of Azerbaijan's digital development strategies in the context of the andragogical approach, lifelong learning, and the knowledge economy. The main objective of the study is to examine the role of adult learning and lifelong education in responding to rapid technological change and evolving labor market demands, as well as their contribution to the formation of a knowledge-based economy. The article explores the core principles of andragogy, the specific characteristics of adult learners, and the possibilities for integrating digital learning tools into modern education systems from both theoretical and practical perspectives.

The research employs analytical and comparative methods, along with an examination of national policy documents and international reports issued by organizations such as OECD and UNESCO. Particular attention is paid to Azerbaijan's Artificial Intelligence Strategy, the Digital Economy Development Strategy for 2026–2029, and the National Qualifications Framework as key instruments for enhancing human capital and digital competencies.

The findings indicate that flexible, learner-centered educational models based on andragogical principles and supported by digital technologies play a crucial role in strengthening human capital, fostering lifelong learning, and accelerating the transition to a knowledge economy. The results of the study can be applied in education policy development, the design of higher and continuing education programs, and capacity-building initiatives within the public sector.

Keywords: *knowledge economy, lifelong learning, artificial intelligence, strategy, andragogy, digital economy, National Qualifications Framework*

Лейла Султанова

Заведующая отделом Мониторинга качества обучения и работы с выпускниками Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики, доцент кафедры Государственного регулирования экономики, доктор философии по экономике

Гюльпута Ширинова

Специалист отдела Мониторинга качества обучения и работы с выпускниками Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики

СТРАТЕГИИ ЦИФРОВОГО РАЗВИТИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА В КОНТЕКСТЕ АНДРАГОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА, НЕПРЕРЫВНОГО ОБУЧЕНИЯ И ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ

РЕЗЮМЕ

В статье представлен системный анализ стратегий цифрового развития Азербайджана в контексте андрагогического подхода, непрерывного образования и экономики знаний. Целью исследования является выявление роли обучения взрослых и концепции обучения на протяжении всей жизни в условиях стремительных технологических изменений и трансформации рынка труда, а также их вклада в формирование экономики знаний. В работе рассмотрены основные принципы андрагогики, особенности обучения взрослых и возможности применения цифровых образовательных инструментов в современной образовательной среде с теоретической и практической точек зрения.

В ходе исследования использованы методы аналитического и сравнительного анализа, а также изучены национальные нормативно-правовые документы и международные отчеты организаций OECD и UNESCO. Особое внимание уделено Стратегии искусственного интеллекта Азербайджана, Стратегии развития цифровой экономики на 2026-2029 годы и Национальной рамке квалификаций как ключевым механизмам развития человеческого капитала и цифровых компетенций. Результаты исследования показывают, что гибкие образовательные модели, основанные на принципах андрагогики и поддерживаемые цифровыми технологиями, играют важную роль в развитии человеческого капитала, продвижении непрерывного обучения и формировании конкурентоспособной экономики знаний. Полученные выводы могут быть использованы при формировании образовательной политики, разработке программ высшего и дополнительного образования, а также в системе подготовки и развития кадров государственной службы.

Ключевые слова: *экономика знаний, непрерывное обучение, искусственный интеллект, стратегия, андрагогия, цифровая экономика, национальная система квалификаций*

DOI:https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.375

GƏNC TƏDQİQATÇILAR
YOUNG RESEARCHERS

DAVAMLI İNKİŞAF SİYASƏTİ
SUSTAINABLE DEVELOPMENT POLICY

UOT 328; 342.5; 351/354

RAUL VƏLİYEV

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
Davamlı inkişaf kafedrasının doktorantı**

e-mail:raulvaeliyev@gmail.com

DAVAMLI İNKİŞAFIN TƏMİN OLUNMASINDA BƏRPA OLUNAN ENERJİ MƏNBƏLƏRİNİN ROLU

Davamlı inkişaf anlayışı tarix boyu insan və təbiət münasibətlərindəki tarazlıq axtarışının və bu münasibətlərin gələcək nəsillərin ehtiyacları kontekstində yenidən düşünülməsinin məhsuludur. Sənaye inqilabından bəri güclənən istehlakçılıq və təbiətə təsirlər davamlılığa yönəlmiş qlobal çağırışları zəruri etmişdir. Davamlı inkişaf təkcə ekoloji davamlılığı deyil, eyni zamanda sosial rifah, iqtisadi bərabərlik, mədəni dəyərlər və məkan yönümlü siyasətləri də əhatə edən çoxölçülü və kompleks bir yanaşmadır. Bu baxımdan, elmi ədəbiyyatda Lemke, Jabareen, Kaptyuq və s. tərəfindən təklif olunan konseptual çərçivələr bu mürəkkəbliyin izahı üçün nəzəri əsasları formalaşdırır. Müxtəlif müəlliflərin, o cümlədən rus və azərbaycanlı tədqiqatçıların yanaşmaları göstərir ki, davamlı inkişafın həyata keçirilməsi yalnız normativ prinsiplərlə deyil, həm də real siyasət, sosial təcrübə və mədəni dəyişikliklərlə sıx bağlıdır. Bu səbəbdən davamlı inkişaf qlobal olduğu qədər lokal kontekstdə də planlı şəkildə yönəldilməli, insan mərkəzli strategiyalarla müşayiət olunmalıdır.

Davamlı inkişaf konsepsiyası iqtisadi, sosial və ekoloji sferaların tarazlığını təmin etməklə gələcək nəsillərin rifahını qorumağa yönəlmişdir və bu çərçivədə enerji sektoru xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Çünki ənənəvi fosil yanacaqlara əsaslanan enerji istehsalı iqlim dəyişikliyi, hava çirklənməsi və resursların tükənməsi kimi ciddi təhlükələr yaradır. Bərpa olunan enerji mənbələri bu problemlərin həlli üçün strateji alternativdir; onlar həm ekoloji davamlılığı təmin edir, həm də enerji təhlükəsizliyi, iqtisadi şaxələnmə və sosial rifah baxımından mühüm imkanlar yaradır. Başqa sözlə, bərpa olunan enerjinin inkişafı təkcə iqlim dəyişikliyi ilə mübarizədə deyil, həm də davamlı inkişaf məqsədlərinin həyata keçirilməsində aparıcı rol oynayır.

Bərpa olunan enerji təbiətin özünü davamlı olaraq yeniləyə bilən mənbələrindən əldə edilən enerji növünü ifadə edir. Günəş, külək, hidroelektrik, biokütlə və geotermal kimi mənbələrdən hasil edilən bu enerji forması, fosil yanacaqlardan asılılığı azaltmaq və ekoloji davamlılığı təmin etmək məqsədilə getdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb edir. Yenilənə bilən bu enerji karbon emissiyalarını minimuma endirərək iqlim dəyişikliyi ilə mübarizədə kritik rol oynayır və uzunmüddətli perspektivdə

enerji təchizatını təhlükəsiz etmək hədəfini daşıyır [8]. Bu enerji günəş şüaları, külək, yağış, qabarma-çəkilmə, dalğalar və yeraltı istilik kimi insan zaman miqyasında təbii şəkildə yenilənən resurslardan əldə olunur. Bu anlayış tez-tez karbon neytrallığı mübahisə mövzusu olan biokütləni də əhatə edir. Fosil yanacaqlardan fərqli olaraq, bu resurslar daha sürətli bərpa olunur və adətən elektrik istehsalı, hava və suyun qızdırılması və soyudulması, nəqliyyat, həmçinin kənd yerlərində (şəbəkədən kənar) enerji xidmətləri kimi dörd əsas sahədə istifadə olunur [11].

Bərpa olunan enerji mənbələrinin ən böyük üstünlüyü onların ətraf mühitə dost olması və karbon emissiyalarını əhəmiyyətli dərəcədə azaltmasıdır. Bu enerji növləri tükənmə riski daşımadığından uzunmüddətli dövrdə davamlı enerji təminatı yaradır və fosil yanacaqların məhdud ehtiyatlarından asılılığı azaldır. Bundan əlavə, yenilənə bilən enerji layihələri yerli iqtisadiyyata töhfə verir, enerji idxalını azaltmaqla enerji təhlükəsizliyini gücləndirir. Texnoloji inkişaf fonunda istehsal xərclərinin azalması isə bu mənbələrin daha geniş miqyasda tətbiqini mümkün etmişdir. Beləliklə, yenilənə bilən enerji həm ekoloji, həm iqtisadi, həm də sosial baxımdan müasir inkişafın mühüm dayaqlarından biri hesab olunur [8].

Dünya üzrə ən azı 47 ölkə elektrik tələbatının yarıdan çoxunu bərpa oluna bilən mənbələrdən qarşılayır. Fosil yanacaqlardan fərqli olaraq, bərpa oluna bilən enerji mənbələri coğrafi baxımdan daha geniş şəkildə mövcuddur. Bərpa oluna bilən enerji və enerji səmərəliliyi texnologiyalarının sürətlə yayılması enerji təhlükəsizliyinin artırılması, iqlim dəyişikliyinin yumşaldılması və iqtisadi faydaların təmin olunması baxımından mühüm nəticələr doğurur. Beynəlxalq ictimai rəy sorğuları isə günəş və külək enerjisi kimi yenilənə bilən mənbələrin təşviqinə dair güclü dəstəyin olduğunu göstərir [6, s.30].

Dünyada bərpa olunan enerji növlərinin hər birinin davamlı inkişafda öz rolu vardır. Məsələn, hidroelektrik enerji dünyada ən geniş istifadə olunan yenilənə bilən enerji mənbələrindən biridir və qlobal elektrik istehsalının mühüm bir hissəsini təmin edir. Bəndlər və çaylar üzərində qurulan turbinlər vasitəsilə əldə olunan bu enerji suyun potensial enerjisinin kinetik enerjiyə çevrilməsi nəticəsində istehsal olunur. Xüsusilə su ehtiyatları baxımından zəngin olan ölkələrdə hidroenerji iri miqyaslı layihələrlə enerji təchizatını təmin edir və fosil yanacaqlardan asılılığı azaldır. Dünyanın ən böyük hidroelektrik qurğuları sırasında Çindəki Üç Boğaz Bəndi və Braziliya-Paraqvay sərhədində yerləşən Itaipu Bəndi kimi layihələr var. Bu enerji növü aşağı istismar xərcləri və uzunömürlü qurğuları sayəsində dayanıqlı enerji mənbəyi kimi önə çıxır, eyni zamanda enerji təhlükəsizliyinə və iqlim dəyişikliyi ilə mübarizəyə əhəmiyyətli töhfə verir. Lakin hidroenerji layihələrinin ekoloji və sosial təsirləri ekosistemlərdə zərərə və yerli əhalinin köçürülməsinə səbəb ola bildiyindən diqqətlə idarə olunmalı olan bir enerji mənbəyidir [30].

Hidroenerji dəyişən enerji tələblərinə sürətlə uyğunlaşa bilən elastik elektrik mənbəyidir. Hidroturbinlərin işə düşmə müddəti bir neçə dəqiqədir və bir qurğunun tam gücə çatması təxminən 60-90 saniyə çəkir ki, bu da qaz turbinləri və ya buxar stansiyalarından xeyli qısadır. Hidroelektrik stansiyalarının uzun iqtisadi ömrü olur və bəziləri 50-100 ildən sonra belə fəaliyyətini davam etdirə bilir. Onların avtomatlaşdırılmış idarə olunması və normal iş rejimində az sayda işçi tələb etməsi səbəbindən istismar xərcləri adətən aşağı olur. Bəzi hallarda, bir bənd bir neçə məqsəd üçün istifadə olunduqda nisbətən aşağı xərc qarşılığında hidroelektrik stansiya əlavə etmək mümkündür ki, bu da bəndin istismar xərclərini balanslaşdırmaq üçün faydalı gəlir mənbəyi yarada bilər. Məsələn, Üç Boğaz Bəndindən əldə edilən elektrik satışlarının tikinti xərclərini 5–8 il ərzində qarşılaya biləcəyi hesablanmışdır. Lakin bəzi məlumatlara görə, uyğun risk

idarəetmə tədbirləri görülməzsə, bir çox ölkədə iri hidroenerji bəndlərinin yüksək xərcli ola biləcəyi və müsbət gəlir gətirməsinin uzun müddət alacağı görünür [12].

Bərpa olunan enerji növlərindən olan geotermal enerji isə yer daxilindəki istilik enerjisinin istehsalı və toplanmasıdır. İstilik enerjisi maddənin temperaturunu müəyyən edən enerji formasıdır. Yer qabığındakı geotermal enerji planetin formalaşması və materialların radioaktiv parçalanması nəticəsində yaranır. Dünyanın daxili istiliyi həm planetin yaranması zamanı, həm də radioaktiv parçalanma nəticəsində əmələ gələn istiliklə yanaşı davamlı istilik itkisi hesabına formalaşır. Torpaq səthi ilə nüvənin sərhədində temperatur 4000°C-dən yuxarı ola bilər. Bu yüksək istilik və təzyiq bəzi süxurların əriməsinə və bərk mantonun plastik hal almasına səbəb olur ki, bu da bəzi manton hissələrinin ətraf süxurlardan daha yüngül hala gələrək səthə doğru qalxmasına gətirib çıxarır. Qaya və su bəzən qabıqda 370°C-yə qədər isinmiş ola bilir[10]. Bu baxımdan, geotermal enerji yeraltındakı isti su və buxarın birbaşa istifadəsinə əsaslanan, münasib xərcli və etibarlı bir enerji mənbəyidir. Bu enerji növü daim yerin dərinliklərindən gələn istilikdən istifadə edərək enerji istehsal etdiyi üçün yenilənə bilən və fasiləsiz güc mənbəyi hesab olunur. Geotermal stansiyalar yüksək səmərəliliklə işləyə bilir və fosil yanacaqlarla müqayisədə onların istismar xərcləri xeyli aşağıdır. Bundan əlavə, geotermal enerji istehsalı hava şəraitindən asılı olmadan il boyu davamlı şəkildə enerji təmin etdiyi üçün etibarlı enerji mənbəyi kimi seçilir. İlkin investisiya xərcləri digər bərpa olunan enerji növləri ilə müqayisədə rəqabətqabiliyyətli olan geotermal enerji uzunmüddətli iqtisadi üstünlüklər təqdim edir və enerji qiymətlərindəki dalğalanmalara qarşı daha sabit seçim kimi ön plana çıxır [16].

Külək enerjisi isə öz növbəsində külək turbinləri vasitəsilə mexaniki güc əldə edərək elektrik generatorlarını işə salmaqla elektrik enerjisinin istehsalı prosesidir. Külək enerjisi ətraf mühitə təsir baxımından fosil yanacaqlarla müqayisədə çox daha az zərərli olan davamlı və yenilənə bilən enerji mənbəyidir. Külək enerjisi sahələri elektrik ötürmə şəbəkəsinə bağlı bir sıra külək turbinlərindən ibarətdir. Quru külək enerjisi adətən kömür və ya qazla işləyən elektrik stansiyalarına nisbətən daha ucuz enerji mənbəyidir, lakin gərək daha geniş ərazilərə yayılma və sıx yaşayış məntəqələrindən uzaqda inşa edilsin. Dənizdə qurulan külək sistemləri isə qurudakı küləyə nisbətən daha sabit və güclü olsa da, onların tikinti və istismar xərcləri daha yüksəkdir. Kiçik miqyaslı quru külək enerjisi sahələri elektrik şəbəkəsinə müəyyən miqdarda enerji verə bilər və ya şəbəkədən kənarda yerləşən məntəqələrə izolyasiya olunmuş enerji təmin edə bilər [22, s.11].

Külək enerjisi təbiəti etibarilə dəyişkən və proqnozlaşdırılması çətin olduğu üçün enerji təchizatında dalğalanmalara səbəb ola bilər. Buna görə də külək enerjisinin inteqrasiyası güc idarəetmə texnikaları ilə dəstəklənməlidir. Şəbəkə saxlama sistemləri artıq istehsal olunan enerjini saxlayaraq küləyin zəif olduğu dövrlərdə bu enerjini yenidən şəbəkəyə qaytara bilər və bununla da təklif-tələb balansını qoruyar. Bundan başqa, tələb azaldılması və məhdudlaşdırma strategiyaları da tətbiq edilə bilər; bu strategiyalar enerji istehlakını pik dövrlərdə nəzarət altına alaraq şəbəkə üzərindəki təzyiqi azaldır. Bu üsullar külək enerjisinin etibarlılığını artırır və yenilənə bilən enerji mənbələrinin enerji sisteminə inteqrasiyasını daha davamlı edir [13, s.660].

Bərpa olunan enerji mənbələri arasında günəş enerjisi də öz növbəsində daim inkişaf edən texnologiyalar vasitəsilə işıq və istilikdən istifadə edən bir enerji mənbəyidir və bu, isitmə, fotovoltaik sistemlər, günəş istilik enerjisi, günəş memarlığı, əridilmiş duz stansiyaları və süni fotosintez kimi müxtəlif texnologiyalara əsaslanır. Bu texnologiyalar günəş enerjisinin passiv və ya aktiv üsullar kimi təsnif edilmə-

sindən asılı olaraq günəşdən əldə olunan enerjidən istifadə formalarına görə fərqlənir. Aktiv günəş üsullarına fotovoltaik sistemlər, konsentrasiyalı günəş enerjisi və günəş enerjili su qızdırıcıları daxildir. Passiv günəş üsulları isə binanı günəşə yönləndirmək, uyğun istilik kütləsi seçmək və təbii havalandırma dizaynını nəzərdə tutur [21]. Beynəlxalq Enerji Agentliyi qeyd edir ki, günəş enerjisi hazırda dünya ilə üz-üzə qalan ən kritik problemlərin həllində mühüm rol oynaya bilər. Münasib qiymətli, məhdudiyyətsiz və təmiz günəş texnologiyalarının inkişafı uzunmüddətli perspektivdə böyük faydalar gətirəcəkdir. Yerli, tükənməz və idxaldan çox da asılı olmayan enerji mənbəyinə etibar etmək ölkələrin enerji təhlükəsizliyini artırmaqla yanaşı davamlılığını da möhkəmləndirəcək, çirklənməni azaldacaq və iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə xərclərini aşağı salacaqdır. Bundan başqa, günəş enerjisi fosil yanacaqlarla müqayisədə daha aşağı xərcli enerji təmin edərək onları geridə qoyacaq [9]. 2011-ci ildə Beynəlxalq Enerji Agentliyi tərəfindən hazırlanan bir hesabatda isə qeyd olunurdu ki, fotovoltaik, istilik günəş enerjisi və konsentrasiyalı günəş enerjisi kimi günəş texnologiyaları hökumətləri iqlim dəyişikliyi ilə bağlı siyasətlərini yenidən nəzərdən keçirməyə və bərpa olunan enerjiyə keçid öhdəliyi götürməyə təşviq edə bilər. Bu halda, 2060-cı ilə qədər dünya enerjisinin üçdə birini təmin edə biləcəkləri proqnozlaşdırılır. Günəş enerjisinin istifadəsi qlobal iqtisadiyyatın karbonsuzlaşdırılmasında, enerji səmərəliliyinin artırılmasında və istixana qazı emissiyalarının azaldılmasında mühüm rol oynaya bilər [29, s.897].

Gördüyümüz kimi, bərpa olunan enerji növləri davamlı inkişafın ayrılmaz tərkib hissəsidir və onların hər biri özünəməxsus üstünlükləri ilə seçilir. Hidroelektrik enerji ən geniş istifadə olunan mənbə kimi iri miqyaslı layihələr vasitəsilə enerji təhlükəsizliyini təmin edir və fosil yanacaqlardan asılılığı azaldır, lakin ekosistemlərdə pozuntular və sosial təsirlər səbəbindən diqqətli idarə olunmalıdır. Geotermal enerji fasiləsiz və etibarlı enerji təmin etməsi, yüksək səmərəliliyi və uzunmüddətli iqtisadi sabitliyi ilə önə çıxır, ancaq yalnız geoloji baxımdan əlverişli ərazilərdə tətbiq oluna bilər. Külək enerjisi aşağı karbon emissiyaları və texnoloji inkişaflar nəticəsində geniş tətbiq imkanları qazansa da, dəyişkənliyi və landşaft üzərində təsirləri ilə bağlı problemlər mövcuddur. Günəş enerjisi isə texnologiyaların sürətli inkişafı ilə getdikcə daha əlçatan və sərfəli olmaqla, enerji təhlükəsizliyini gücləndirir, idxaldan asılılığı azaldır və istixana qazı emissiyalarını minimuma endirir. Beləliklə, hər bir bərpa olunan enerji növü davamlı inkişafın ekoloji, iqtisadi və sosial aspektlərinə mühüm töhfə verir və birlikdə balanslı enerji strategiyasının qurulmasında həlledici rol oynayır.

Bərpa olunan enerji ətraf mühit üçün mühüm üstünlüklər gətirir. Belə enerji mənbələri istixana qazı və digər çirkləndiricilərin emissiyalarını ciddi şəkildə azaldır; çünki günəş və külək enerjisi istifadə olunduqda yanacaq yanmır və demək olar ki, tullantı əmələ gəlmir[26]. Bu da iqlim dəyişikliyinin yavaşlamasına kömək edir. BMT də vurğulayır ki, "bərpa olunan enerji həlləri hər gün daha ucuz, etibarlı və səmərəli olur" və fosil yanacaqlara etibarın davamlı olmadığını, enerji istehsalını mümkün qədər tez təmiz texnologiyalara keçirməyin iqlim qarşısında əsas tələb olduğunu qeyd edir. Məsələn, "2050 hədəfləri" çərçivəsində qəbul edilən enerji planlarında karbon emissiyalarını azaltmaq üçün bərpa olunan enerji əsas vasitə hesab edilir [28].

İqtisadi cəhətdən bərpa olunan enerjinin bir sıra üstünlükləri var. Əvvəla, bu sahə yeni iş yerləri yaradır və yerli iqtisadiyyatları gücləndirir. Ümumdünya Bərpa Olunan Enerji Agentliyinin (IRENA) məlumatına görə, 2021-ci ildə dünya üzrə bərpa olunan enerji sektorunda artıq 12.7 milyon işçi çalışırdı. Bunun böyük hissəsi günəş fotovoltaika (4.3 milyon işçi) və hidrosistemlərlə (2.4 milyon)

bağlıdır; külək enerjisi sahəsində isə təxminən 1.3 milyon işçi cəlb olunub [15]. Beləliklə, yenilənə bilən enerjinin genişlənməsi artıq iqtisadi artımın mühüm mənbəyinə çevrilib. Bundan başqa, texnologiya inkişaf etdikcə enerji istehsalının xərc-strukturunda dəyişiklik gedir. Məsələn, günəş panellərinin qiyməti son 10 ildə kəskin ucuzlaşaraq bu enerjini çox zaman ən sərfəli elektrik mənbəyinə çevirib [26]. Bu cür qənaətkar istehsal iqtisadi baxımdan enerji qiymətlərində uzunmüddətli sabitlik və aşağı uçot qiymətləri deməkdir. Nəhayət, bərpa olunan enerji resurslarına keçid enerji idxalından asılılığı azaldır və ölkələrin öz yerli mənbələrini inkişafa cəlb etməklə enerji təhlükəsizliyini artırır. Məsələn, Azərbaycanda enerjiyə görə xaricə ödəmələri azaltmaq üçün elektrik stansiyalarında xərclənən qazın yerinə bərpa olunan enerji tətbiq olunur və artıq istifadədən qənaət olunan qaz Avropaya ixrac edilə bilir [14].

Bərpa olunan enerji qlobal gündəmin mərkəzindədir. BMT-nin 7-ci Məqsədi "hamı üçün sərfəli, etibarlı, davamlı və müasir enerji təmin etmək"dir. Bu Məqsəd çərçivəsində 2030-cu ilədək bərpa olunan enerjinin enerji qarışığındakı payının xeyli artırılması, eyni zamanda enerjiyə çıxışın universal şəkildə təmin edilməsi nəzərdə tutulur. Paris İqlim Sazişi isə dövlətləri qlobal istiləşməni 1.5°C-dən yuxarı qaldırmamağa çağırır ki, bunun da reallaşması üçün elektrik enerjisinin böyük hissəsi təmiz mənbələrdən təmin olunmalıdır. 2023-cü ilin sonunda keçirilən COP28 zirvəsində ölkələr dünyada qurulu gücün həcmini 2030-cu ilədək üç dəfə artırmaq üçün əməkdaşlıq edəcəklərini elan etdilər [27].

Bütün bunlar hökumətlərin bərpa olunan enerji sahəsində nikbin olmasının göstəricisidir. Beynəlxalq Enerji Agentliyinin təhlili göstərir ki, 2024–2030-cu illərdə dünyada 5.5 teravatlıq (5500 GW) yeni bərpa olunan enerji gücü quraşdırılacaq ki, bu da təxminən 2017-2023-cü illərdəki quraşdırılmış gücdən üç dəfə çoxdur [24]. Hazırkı proqnozlara görə, bu artım nəticəsində 2030-cu ildə bərpa olunan enerjinin qlobal elektrik istehsalındakı payı təxminən 50%-i təşkil edəcək (yəni yarıdan çoxunu təmin edəcək).

Aşağıda son illərdə bərpa olunan enerji növlərindən istifadənin qlobal müqayisəsi verilmişdir.

Qeyd üçün deyək ki, cədvəldə verilən "qlobal güc" bütün dünyada həmin enerji növü üzrə indiyə qədər quraşdırılmış və işlək vəziyyətdə olan stansiyaların ümumi gücünü göstərir. "2024-cü ildə əlavə olunan güc" isə yalnız həmin il ərzində tikilib şəbəkəyə qoşulan yeni stansiyaların gücünü ifadə edir. Bundan əlavə, onşor külək stansiyaları quruda, ofşor külək stansiyaları isə dənizdə (sahil kənarından açıq sularda) quraşdırılan külək turbinləridir.

Beləliklə, cədvəldən də gördüyümüz kimi, bərpa olunan enerji növlərinin son vəziyyətinə baxanda görürük ki, günəş enerjisi qlobal gücə görə liderdir və çox sürətli artımla irəliləyir. Təkcə bir ildə əlavə olunan günəş gücü hidro və külək sahəsindəki yeni artımlardan dəfələrlə çoxdur. Bu, texnologiyanın ucuzlaşması və daha geniş yayılması ilə izah oluna bilər. Hidroenerji hələ də ənənəvi olaraq ən böyük paya malikdir, lakin illik artım sürəti nisbətən zəifdir, çünki potensialı artıq bir çox ölkədə maksimuma çatıb və yeni iri layihələr ekoloji-sosial səbəblərlə məhdudlaşdırılır. Külək enerjisi güc baxımından ikinci böyük faktordur və artım tempini qoruyur, xüsusilə dəniz küləyi daha sabit güc təmin etdiyi üçün strateji əhəmiyyət qazanır. Bununla belə, küləyin dəyişkənliyi və bəzi ekoloji təsirlər bu sahədə idarəetmə problemləri yaradır. Geotermal və bioenerji isə daha kiçik paya malikdir, amma onların güc əmsalı çox yüksəkdir, yəni il boyu sabit enerji təmin edə bilirlər. Bu səbəbdən onlar miqyas baxımından kiçik olsalar da, enerji təhlükəsizliyi və şəbəkənin sabitliyi üçün dəyərli hesab olunurlar.

Ümumi mənzərə göstərir ki, günəş və külək yaxın illərdə əsas artım qabaqcılları olacaq, hidroenerji isə sabit baza rolunu oynayacaq. Geotermal və bioenerji isə daha çox dəstək və

balanslaşdırıcı mənbə kimi istifadə olunacaq. Beləliklə, hər bir texnologiyanın davamlı inkişafda fərqli funksiyası var: günəş və külək böyümə dinamizmi, hidro uzunmüddətli sabitlik, geotermal və bioenerji isə sistemin etibarlılığı və diversifikasiyası baxımından önəmli rol oynayır.

Ancaq yenə də demək lazımdır ki, fosil yanacaqlardan bərpa olunan enerjiyə keçid ilk növbədə infrastruktur və maliyyə çətinlikləri ilə üzləşir. Mövcud enerji sistemləri əsasən kömür, neft və qaz üzərində qurulub, buna görə də şəbəkələrin, elektrik stansiyalarının və nəqliyyat sektorunun yenidən qurulması üçün çox böyük investisiyalar tələb olunur [23]. Məsələn, bərpa olunan mənbələrdən, xüsusən günəş və külək enerjisindən istifadə şəbəkədə dalğalanmalara səbəb olur və bu dəyişkənliyi tarazlaşdırmaq üçün enerji saxlama texnologiyalarına (batareyalar, hidroakkumulyasiya, hidrogen və s.) ciddi ehtiyac yaranır. Lakin bu texnologiyalar hələ yüksək maliyyətlidir və geniş miqyasda tətbiqi böyük dövlət və özəl sərmayələri tələb edir [25].

Digər mühüm problem sosial-iqtisadi təsirlərdir. Fosil yanacaq sənayesi milyonlarla insan üçün məşğulluq mənbəyidir və birdənbirə tamamilə bağlanması kütləvi işsizlik və sosial gərginlik yarada bilər. Kömür mədənləri, neft-qaz sənayesi ilə bağlı bölgələrdə bərpa olunan enerjiyə keçid yalnız texniki dəyişiklik deyil, həm də sosial-iqtisadi transformasiya deməkdir. Bu isə "ədalətli keçid" (just transition) yanaşmasını zəruri edir; yəni keçid prosesi zamanı işçilərin yenidən təhsil alması, yeni iş yerlərinin yaradılması və bölgələrin sosial-iqtisadi dəstək mexanizmləri ilə təmin olunması baş verməlidir. Əks halda, enerji keçidi cəmiyyət daxilində müqavimətlə qarşılanacaq və demokratik ölkələrdə siyasi dəstəyin itirilməsi riskini artıracaq [20].

Üçüncü əsas çətinlik geosiyasi və strateji amillərlə bağlıdır. Bərpa olunan enerji texnologiyaları əsasən nadir torpaq elementləri, litium, kobalt və digər mineral resurslardan asılıdır. Bu mineralların hasilatı isə çox vaxt məhdud sayda ölkələrin əlində cəmləşib və onların çıxarılması həm ekoloji, həm də sosial problemlərə səbəb olur [18]. Bundan əlavə, bəzi ölkələr üçün neft və qaz ixracı əsas gəlir mənbəyidir və bərpa olunan enerjiyə keçid onların iqtisadi-siyasi sabitliyini sarsıda bilər [17]. Bu səbəbdən, enerji keçidi qlobal əməkdaşlıq, ədalətli resurs bölgüsü və strateji ehtiyatların düzgün idarə olunmasını tələb edir. Beləliklə, fosil yanacaqlardan imtina təkcə texniki deyil, həm də sosial, iqtisadi və siyasi baxımdan mürəkkəb və çoxölçülü bir prosesdir.

Ümumiləşdirsək qeyd edə bilərik ki, bərpa olunan enerji mənbələri (günəş, külək, hidroenerji, geotermal, bioenerji və s.) ənənəvi fosil yanacaqlara alternativ olaraq qlobal miqyasda strateji əhəmiyyət qazanmaqdadır. Bu mənbələr tükənməz xarakter daşıdığı və istixana qazı emissiyalarını azaltdığı üçün iqlim dəyişiklikləri ilə mübarizədə və davamlı inkişafın təmin edilməsində əsas rol oynayır. Son onillikdə dünyada bərpa olunan enerjiyə keçid prosesinin sürətləndiyi müşahidə olunur. Məsələn, 2015-ci ildə qlobal bərpa olunan enerji qurulu gücü cəmi 0,93 teravat idisə, son on ildə təxminən 377% artaraq 2024-cü ilin sonunda 4,44 teravata yüksəlmişdir [7].

Bu artım texnologiya üzrə xərclərin azalması, ictimaiyyətin iqlim dəyişikliklərinə artan diqqəti və hökumətlərin verdiyi güclü siyasət dəstəyi sayəsində mümkün olmuşdur. 2015-ci ildə imzalanmış Paris İqlim Sazişi və 2015-2030-cu illəri əhatə edən BMT-nin Davamlı İnkişaf Məqsədləri (xüsusilə hamı üçün əlçatan və təmiz enerji üzrə 7-ci məqsəd) ölkələri bərpa olunan enerjinin payını artırmağa təşviq edən qlobal çərçivələrdir. Nəticədə, elektrik enerjisi istehsalında bərpa olunan mənbələrin payı dünya üzrə 2020-ci illərdə sürətlə artmış və 2024-cü il etibarilə ümumi istehsalın təqribən üçdə birinə çatmışdır [19].

Bu baxımdan, bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə sahəsində dünya təcrübəsinin müqayisəli təhlilini aparmaq bu sahədə uğurlu

yanaşmaların və institusional modellərin müəyyən olunması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Müxtəlif ölkələrdə tətbiq olunan siyasətlərin oxşar və fərqli cəhətlərini müqayisə etməklə, hansı mexanizmlərin daha effektiv nəticələr verdiyini, hansı hüquqi çərçivələrin davamlı enerji keçidinə töhfə verdiyini və hansı sosial-iqtisadi şərtlərin bu keçidi asanlaşdırdığını anlamaq mümkün olur. Bu, xüsusilə Azərbaycan Respublikası kimi enerji sektorunda transformasiya mərhələsində olan ölkələr üçün olduqca aktualdır. Çünki Azərbaycanın qarşısında duran əsas məqsəd neftdən asılılığı azaltmaq və enerji təhlükəsizliyini ekoloji davamlılıqla birgə təmin etməkdir ki, bu da yalnız daxili resurslara deyil, həm də beynəlxalq təcrübənin düzgün mənimsənilməsinə bağlıdır. Cənubi Qafqazın lider dövləti olan Azərbaycan enerji sahəsində xarici təchizatçılardan asılılığı olmayan ölkədir. Üstəlik həm neft-qaz, həm də elektrik enerjisi ixracatı bu gün region ölkələri ilə yanaşı Avropa ölkələrinin də enerji təhlükəsizliyinə töhfə verir. Ulu öndər Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu rasional enerji siyasəti bu gün də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizin hərtərəfli və dayanıqlı inkişafını təmin edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev öz qətiyyəti, strateji baxışı, yüksək liderlik keyfiyyətləri ilə ölkəmizin davamlı inkişafının, ərazi bütövlüyünün və regionda yeni geosiyasi reallıqların memarı olmaqla Azərbaycanın enerji siyasətini böyük uğurla yeni mərhələyə yüksəldib. Bu istiqamətdə bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə gücləndirilmiş, enerji keçidinin təmin edilməsi prioritet olaraq müəyyən edilmiş, bunun üçün hədəflər müəyyənləşdirilmiş, yaşıl enerji zonalarının yaradılmasına başlanılmış, hüquqi baza və infrastruktur formalaşdırılmışdır. Bu sahədə özəl sektorla əməkdaşlıq genişləndirilmiş və investisiya müqavilələri imzalanaraq layihələrin icrasına başlanılmışdır.

Cədvəl. Bərpa olunan enerji növləri: qlobal müqayisə

Texnologiya	Qlobal güc (GW, 2024 sonu)	2024-də əlavə (GW)	2024 payı qlobal elektrikdə (%)	Orta güc əmsalı (%; 2023/2024)	Qlobal ortalama: 2024 (USD/MWh)
Hidroenerji	1 283	15.0	14.3	53.5	57
Külək (cəmi)	1 133	113	8.1	Onşor 35.9 / Ofşor 41.0	Onşor 34 / Ofşor ~78
Günəş PV	1 865	452	6.9	16.2	43
Geotermal	15	0.4	— *	≈88.0	60
Bioenerji	151	4.6	— *	71.9	81

Mənbə: Renewable Capacity Highlights. IRENA. 26 March 2025.
URL: https://static.poder360.com.br/2025/04/capacidade-energia-renovavel-mar2025-irena.pdf;
Global Electricity Review 2025. EMBER. 8 April 2025.
URL:https://ember-energy.org/app/uploads/2025/04/Report-Global-Electricity-Review-2025.pdf;
Renewable Power Generation Costs in 2024. IRENA. 2025.
URL: https://tecsol.blogs.com/files/irena_tec_rpgc_in_2024_2025.pdf.

Beləliklə, tədqiqatımızdan əldə olunan nəticələr göstərir ki, bərpa olunan enerji mənbələrinin davamlı inkişafda rolu sadəcə “alternativ enerji təminatı” ilə məhdudlaşmır, onlar qlobal iqtisadi və siyasi münasibətlərin də istiqamətini müəyyənləşdirir. Hidroenerji uzunömürlülüyü və sabit güc istehsalı ilə enerji təhlükəsizliyinin təməlini təşkil etsə də, ekosistemlərə təsiri və yüksək ilkin xərcləri onu daha diqqətli idarəetmə tələb edən sahəyə çevirir. Geotermal enerji fasiləsiz və etibarlı istehsalı ilə önə çıxır, amma yalnız geoloji şəraiti əlverişli ərazilərdə səmərəli tətbiq oluna bilir. Günəş və külək enerjisi isə texnoloji dinamizmi və getdikcə ucuzlaşan istehsal xərcləri ilə ən sürətli inkişaf edən sahələrdir; buna baxmayaraq, onların təbii dəyişkənliyi enerji saxlama və şəbəkə idarəetmə texnologiyalarına yüksək tələbat yaradır. Bu isə göstərir ki, hər bir enerji mənbəyi özünəməxsus məhdudiyyətlər və üstünlüklərlə davamlı inkişaf strategiyasına fərqli qatqı verir.

Digər tərəfdən, bərpa olunan enerjiyə keçid prosesi qlobal əməkdaşlıq və daxili sosial-siyasi stabillik olmadan uğurlu ola bilməz. Bir tərəfdən, kömür və neft-qaz sektorunda çalışan işçilərin məşğulluğu məsələsi həll edilməzsə, enerji transformasiyası ciddi sosial gərginlik yarada bilər. Digər tərəfdən, litium və kobalt kimi mineral resurslara artan tələbat yeni geosiyasi asılılıqlar formalaşdırır və bu da “yaşıl enerji keçidi”nin paradoksunu ortaya qoyur: fosil yanacaqlardan qurtulmaq üçün başqa strateji asılılıqlar yaranır. Bu baxımdan, davamlı inkişafın enerji aspekti yalnız texnologiya və iqtisadi səmərəlilik deyil, həm də sosial ədalət, resursların beynəlxalq idarə olunması və risklərin balanslaşdırılması ilə sıx bağlıdır.

Davamlı inkişaf çərçivəsində isə bərpa olunan enerjiyə keçid ekoloji baxımdan istixana qazı emissiyalarının azalmasına, hava və su çirklənməsinin minimuma endirilməsinə və təbii resursların qorunmasına xidmət edəcəkdir. İqtisadi tərəfdən isə enerji diversifikasiyası, yeni iş yerlərinin yaradılması və texnologiya əsaslı rəqabət üstünlüyü ölkələrin uzunmüddətli dayanıqlığını gücləndirir. Sosial aspektdə isə enerji təhlükəsizliyi daha ucuz və əlçatan enerji imkanları, həmçinin “ədalətli keçid” mexanizmləri insanların rifahını artırır və bərabər inkişafı təmin edir. Bununla belə, hər bir enerji texnologiyasının öz məhdudiyyətləri, sosial təsirləri və geosiyasi riskləri olduğundan, davamlı inkişaf məqsədlərinə çatmaq üçün yalnız texniki yanaşma deyil, həm də inklüziv siyasət, beynəlxalq əməkdaşlıq və balanslaşdırılmış idarəetmə mexanizmləri zəruri şərt olaraq qalır.

Ədəbiyyat:

1. Ələkbərov U. Davamlı İnsan inkişafı və ekoloji sivilizasiyanın əsasları. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, "Təhsil" – 2013 – 224 səh.
2. Ələkbərov U. İnsan inkişafının əsasları. Ali məktəblər üçün dərslik. – Bakı: "Azpoliqraf". – 2016. – 280s.
3. Ələkbərov, U. Davamlı inkişaf naminə səmərəli idarəetmə: Azərbaycan Respublikasının nailiyyətləri beynəlxalq təşkilatların hesabatlarında adlı məruzə ilə çıxış edib: [Elektron resurs] / 2016. URL: http://mail.tehsil.im/?m=yazi&id=2448
4. Hacıyev A. Davamlı inkişaf konsepsiyasının formalaşması prosesinin xüsusiyyətləri // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. – 2020. – №1
5. Hacıyev A. Davamlı inkişafın təmin edilməsinə qlobal risklərin təsiri // Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. – 2021. – №3(75)
6. Aghazada, A. Azerbaycan ekonomisinin geleceğinde yenilenebilir enerji kaynaklarının rolü. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2024. 143 s
7. Çağatay, G. Küresel yenilenebilir enerji kurulu kapasitesi son 10 yılda katlanarak arttı. AA. URL: https://shorturl.at/zaWOY
8. Erdoğan, N. Türkiye'de yenilenebilir enerjiye yönelik teşvikler ile yenilenebilir enerji üretimi arasındaki etkileşim ve finansal yansımaları. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020
9. Kanat, H. Yenilenebilir enerji kaynaklarından güneş enerjisi yatırımlarını etkileyen faktörler: Konya güneş enerjisi yatırımları analizi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2019
10. Karaca, S. Jeotermal amaçlı sondaj uygulamaları: Kayseri-İncesu-Subaşı (kis-2016/9) jeotermal enerji araştırma sondajı örneği. Aksaray: Aksaray Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2019
11. Soylu, B.N. Yenilenebilir enerji kaynakları ve Konya ilinin yenilenebilir enerji potansiyeli. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019
12. Vural, H. Hidroelektrik Santrallerin (HES) çevreye, ekonomiye ve topluma etkisi: Deriner Hidroelektrik Santrali örneği. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020
13. Ayodele, T. & Ogunjuyigbe, A. Wind energy resource, wind energy conversion system modelling and integration: a survey. International Journal of Sustainable Energy, 2015, 34:10, 657-671
14. Civillini, M. Azerbaijan pursues clean energy to export more 'god-given' gas to Europe. Climate Change News. URL: https://www.climatechangenews.com/2024/05/17/azerbaijan-pursues-clean-energyto-export-more-god-given-gas-to-europe/#:~:text=An%20increase%20in%20renewable%20energy,away%20from%20Russian%20gas%20supplies
15. Ellerbeck, S. The renewable energy transition is creating a green jobs boom. World Economic Forum. 2023. URL: https://www.weforum.org/stories/2023/01/renewable-energy-transition-green-jobs/#:~:text=,most%20of%20the%20rest%20of
16. Evcimen, O. B. Estimation of formation temperatures from return line mud temperatures for several geothermal fields. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2019. (s. 15)
17. Gardes-Landolfini, C., Grippa, P., Oman, W., & Yu, S. Energy Transition and Geoeconomic Fragmentation: Implications for Climate Scenario Design. Staff Climate Notes, 2023 (003), A001. https://www.elibrary.imf.org/view/journals/066/2023/003/article-A001-en.xml
18. Ghorbani, Y., Zhang, S. E., Bourdeau, J. E., Chipangamate, N. S., Rose, D. H., Valodia,

I., & Nwaila, G. T. The strategic role of lithium in the green energy transition: Towards an OPEC-style framework for green energy-mineral exporting countries (GEMEC). Resources Policy, 2024, 90, 104737. https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2023.104737
19. Global overview: renewable energy consumption. 2024. URL: https://www.iea.org/reports/renewables-2024/global-overview
20. Gurzu, A. As coal plants shut in Romania, some miners transition to green energy while others are reluctant. URL: https://apnews.com/article/coal-energy-transition-romania-715c79d312dc62bf5a5ef0d68e32d6fd
21. İnalı, M. The process of converting solar power to electricity using solar cells and improving productivity of photovoltaic solar power systems via solar cells. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2020
22. Kaygusuz, K. Developing Wind Energy in the European Union. Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy, 2016, 9-21
23. M. S. Alam, F. S. Al-Ismail, A. Salem and M. A. Abido, High-Level Penetration of Renewable Energy Sources into Grid Utility: Challenges and Solutions, in IEEE Access, vol. 8, pp. 277-299, 2020,
24. Massive global growth of renewables to 2030 is set to match entire power capacity of major economies today, moving world closer to tripling goal. URL: https://www.iea.org/news/massive-global-growth-of-renewables-to-2030-is-set-to-match-entire-power-capacity-of-major-economies-today-moving-world-closer-to-tripling-goal
25. Rashid, R. A structural dependence on heavy industry’: can South Korea wean itself off fossil fuels? Guardian. URL: https://www.theguardian.com/environment/2025/aug/16/a-structural-dependence-on-heavy-industry-can-south-korea-wean-it-self-off-fossil-fuels
26. Renewable energy sources. URL: https://cch.icddrb.org/renewable-energy-sources#:~:text=plentiful%20and%20all%20around%20us,1
27. Renewables 2024: analysis and forecasts to 2030. URL: https://www.iea.org/reports/renewables-2024
28. SDG 7: Ensure Access to Affordable, Reliable, Sustainable and Modern Energy for All. Global Goals. URL: https://globalgoals.org/goals/7-affordable-and-clean-energy/
29. Sonawane, P. & Raja, B. An overview of concentrated solar energy and its applications. International Journal of Ambient Energy, 2018, 898-903.
30. Turan, A. Operation strategies of pumped storage hydropower plants under electricity spot market: case study of Uluabat hydropower plant. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2019

Açar sözlər: *davamlı inkişafın təmin olunması, ənənəvi fosil yanacaqları, külək enerjisi, günəş enerjisi, hidroelektrik enerji, geotermal enerji*

Raul Valiyev

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Department of Sustainable Development, Doctoral Candidate

THE ROLE OF RENEWABLE ENERGY SOURCES IN ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT

ABSTRACT

The article examines the impact of policies in the field of renewable energy sources on sustainable development and notes that energy production based on traditional fossil fuels creates serious threats such as climate change, air pollution and resource depletion. Renewable energy sources are a strategic alternative solution to these problems; they both provide ecological sustainability and create important opportunities from the point of view of energy security, economic diversification and social well-being. In other words, the development of renewable energy plays a leading role not only in the fight against climate change but also in the implementation of the goals of sustainable development.

The article also analyzes in detail the types of renewable energy: wind, solar, hydroelectric and geothermal energy. The role of renewable energy sources in sustainable development is not limited to "alternative energy supply"; they also determine the direction of global economic and political relations. Although hydropower forms the basis of energy security thanks to its durability and stable electricity generation, its impact on ecosystems and high initial costs make this field require more careful management. Geothermal energy is characterized by uninterrupted and reliable production, but its effective use is possible only in regions with favorable geological conditions. Solar and wind energy are the fastest-growing sectors with their technological dynamism and constantly decreasing production costs; however, their natural variability creates a high demand for energy storage technologies and network management. This shows that each energy source contributes to the strategy of sustainable development while having its own limitations and advantages.

Keywords: *ensuring sustainable development, traditional types of fossil fuel, wind energy, solar energy, hydroelectric energy, geothermal energy*

Рауль Велиев

*Докторант кафедры Устойчивого развития
Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики*

РОЛЬ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается влияние политики в области возобновляемых источников энергии на устойчивое развитие и отмечается, что производство энергии на основе традиционных ископаемых видов топлива создает серьезные угрозы, такие, как изменение климата, загрязнение воздуха и истощение ресурсов. Возобновляемые источники энергии являются стратегической альтернативой решения этих проблем; они оба обеспечивают экологическую устойчивость и создают важные возможности с точки зрения энергетической безопасности, экономической диверсификации и социального благополучия. Другими словами, развитие возобновляемой энергетики играет ведущую роль не только в борьбе с изменением климата, но и в реализации целей устойчивого развития.

Подробно анализируются виды возобновляемой энергии: ветровой, солнечной, геотермальной энергии и гидроэлектроэнергии. Роль возобновляемых источников энергии в устойчивом развитии не ограничивается «альтернативным энергоснабжением», они также определяют направление мировых экономических и политических отношений. Хотя гидроэнергетика является основой энергетической безопасности благодаря своей долговечности и стабильному производству электроэнергии, ее воздействие на экосистемы и высокие первоначальные затраты делают эту сферу требующей более тщательного управления. Геотермальная энергия отличается бесперебойностью и надежностью производства, однако эффективное ее применение возможно только на территориях с благоприятными геологическими условиями. Солнечная и ветровая энергетика являются наиболее быстрорастущими секторами с их технологическим динамизмом и постоянно снижающимися издержками производства. Однако их естественная изменчивость создает высокий спрос на технологии хранения энергии и управления сетями. Это показывает, что каждый источник энергии вносит свой вклад в стратегию устойчивого развития, имея свои ограничения и преимущества.

Ключевые слова: *обеспечение устойчивого развития, традиционные виды ископаемого топлива, энергия ветра, солнечная энергия, гидроэлектроэнергия, геотермальная энергия*

DOI:https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.385

GƏNC TƏDQİQATÇILAR
YOUNG RESEARCHERS

BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR TARİXİ
HISTORY OF INTERNATIONAL RELATIONS

UOT: 94

KHALIDA MALIKOVA

The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Department of Public Service and Human Resources Politics

e-mail: khalidamalikova@yahoo.de

POLITICAL CHALLENGES IN THE MIDDLE EAST IN THE 21ST CENTURY AND POSITIONS OF LEADING STATES

Review analyses: The Middle East, not only today but throughout history, has played an active role in the development of humanity as the world's most important region in terms of politics, strategy, culture, economics. When we examine the fundamental characteristics of this region, we see that it has distinguished itself as a region that has made the greatest contribution to the establishment of civilizations throughout human history. The region known as the Middle East has been the cradle of civilizations since the invention of writing, considered the beginning of history, and has served as a crossroad and a transition point for civilizations. As a crossroad where East and West meet, the Middle East has not only been a place where trade goods are transferred but also a transition point where beliefs, cultures, and civilizations meet and are transmitted.

This historical fact demonstrates the close relationship between internal developments in the region and global challenges. In other words, intra-regional developments and conflicts have not only affected and been limited to the societies and states within the region; they have also consistently affected the balance of power in international relations, leading major powers to take a close interest in these events. Especially in the modern era, conflicts between states or societies within the region have consistently attracted the control and attention of great powers outside the region.

The geopolitical structure and characteristics of the Middle East strengthen the region's place and importance in global politics and constitute a subject of competition among world powers. Located at the central point where Asia, Europe, and the Asian continents converge, the region provided a backdrop for Russia's north-south movements to access the warm seas; for Britain's efforts to secure its economic and commercial interests through its Asian colonies, along with its colonialist movements; for France's efforts to gain new positions and strengthen its existing ones in the colonial race; for Germany, a latecomer to the colonial race, to expand its sphere of influence through strategic investments in the still-uncolonized region; and for the east-west shifts in its efforts to

control the power of its rival, Britain, in international relations. Until the Ottoman Empire's stronghold in the 19th century, the influence of extra-regional powers remained limited. With the gradual decline of the power of the Ottoman Empire, the strategic and political calculations and politics of world powers in the Middle East began to take hold. Particularly in the 19th century, due to the discovery of oil and its strategic importance for industrial countries, the calculations and struggles over the Middle East increased and geopolitical importance reached its maximum point [6, p.1234].

The collapse of the Soviet Union and the former Yugoslavia, and the expansion of the US policy of strengthening in the Middle East, have led to changes in power in the countries of this region in recent years. The war that has been going on in Syria for many years has had a strong impact on the position of neighboring countries, including Turkey, in international relations. The protests of the peoples living in the Middle East against the ruling regimes of their countries, called the “Arab Spring”, have led to changes in the process of forming the foreign policy. The event that led to the beginning of the current change, namely the self-immolation of a 27-year-old shopkeeper named Mohammed Bouazizi in front of the governor's office in Tunisia on December 17, 2010, caused an awakening in the Middle East and went down in history as the “Arab Spring”. The awakening movement that began in Tunisia and spread to Egypt, Libya, Bahrain, and Yemen has become a movement that has raised millions of people for social justice, equality, and democracy [1, p.202-203].

For several years, the Middle East factor has occupied a serious place in world geopolitics. The process called the “Arab Spring” has brought to the agenda a number of problems. Since then, various predictions have been made regarding the fate of that region. The problem is also that the essence of the “Arab Spring” phenomenon is not entirely clear. Against this background, situations such as terrorism, competition for leadership, and religious sectarianism have risen to a new level in the region. Currently, the Middle East is on fire. The situation led to US military intervention in the region [1, p.202-203]. At the same time, competition between a number of states in the region has reached a more acute stage. It has become much more difficult to predict where this situation may lead the region.

The dynamics of world politics are changing rapidly. There is no hope for a single day to pass so calmly. Sometimes tension rises in one region, sometimes in another. As tension subsides in one, the situation in another escalates. It is interesting that these processes seem to be taking place according to pre-prepared scenarios. Because when you look deeper, it becomes clear that the signs underlying the logic of their occurrence are similar.

The Russia-Ukraine conflict in Eastern Europe became the main topic of global geopolitics for a while. Now this issue has retained its relevance. However, it seems that the processes there have passed their peak. Instead, new events that concern humanity have spread in the Middle East. Now experts use the concept of the “New Middle East”. Here we need to make a digression. Just two years ago, the events that took place in that region were called the “Arab Spring”. Now it turns out that in fact this concept expressed the hidden contradictions of global geopolitics rather than a “spring in the fate of nations”. The “Spring” brought sectarian strife, blood, the threat of disintegration of countries, civil war and humanitarian catastrophe to the peoples of the region. So, the “Arab Spring” actually meant "new tragedies in the Middle East".

Against the background of such a course of processes, the “New Middle East” looks very scary. It is felt that the major powers of the region are gradually being drawn into war. In fact, there are conflicts throughout the entire

Middle East. If a few months ago the epicenter of events was Syria, now it is Iran. This situation turns the Middle East into an extremely sensitive area. In this regard, experts also draw attention to another factor.

We are talking about the region's oil and gas reserves. Recently, oil prices have been rising. Will this process continue? And in what direction will China's use of the Middle East's energy resources change? – According to some experts, the Chinese and Russian factors have played a significant role in the West's creation of a complex situation in the Middle East. By doing so, the USA is preventing Russia and China from taking advantage of the region's energy resources.

At the same time, contradictions are growing between the major powers of the Middle East. The process gradually moved towards Iran's involvement in the conflicts. After Iraq, internal conflicts may erupt in this country. In this case, it is likely that Turkey, Saudi Arabia, Qatar and other states will also join the conflict. Some experts already emphasize that the main targets are Iran and Turkey.

But what does it really mean when experts change the terminology and say "a new Middle East is taking shape"? This question can be answered based on the analysis of current events. The whole picture will become clear only after a certain period of time. However, it is already possible to see a number of disturbing moments.

A complex region: threats to the Middle East

In 2011-2014, the countries affected by the "Arab Spring" suffered losses in the amount of 800 billion US dollars. Let's admit that this is a rather large figure. Moreover, this only reflects the financial side of that process. What is more worrying are the geopolitical, cultural, socio-psychological consequences of the "Arab Spring" in a broader context. In particular, the complex, risky situation that arose in the Middle East and North Africa is thought-provoking [9, p.121].

It is currently difficult to determine the dynamics of geopolitical processes in the Middle East. Events here are so interconnected that predicting them has become a very complex issue. Political conflicts, the decline of statehood, terrorism, the spread of religious radicalism, economic degradation, etc. have created a very uncertain picture in the region.

Here, the activity of external forces in the Middle East must also be emphasized. Because this factor has a rather strong influence. Even here, the development scenarios of events mainly occur according to the plans of major geopolitical powers. Experts constantly remind of this point. They point to the lack of stability in the region as a main reason. It is possible to find confirmation of this idea in Syria, Iraq, Egypt, Libya, Lebanon and other examples [3, p.69-70].

For many years, Iraq has been a battlefield of terrorism, political conflicts, religious sectarianism and groups fighting for control over energy resources. Now the situation in this country is more complicated. In addition to the contradictions observed between Sunni and Shiite groups, the disagreements between the central government and the Kurdish autonomy, ISIS terrorism also created a great threat to territorial integrity [12; 2, p.72].

It became a global problem. This organization captured new territories in Iraq. Even an international coalition consisting of many states wasn't able to stop this organization. Based on this, a number of experts note that ISIS has a plan of some large state.

This way of putting the issue shows that more large-scale and frightening processes are taking place in the Middle East than previously thought. Because the probability of terrorism spreading beyond the borders of that region to other regions remains high. There is even information that it can reach the Far East. At the same time, if large-scale terrorism continues to exist in the Middle East, this means that serious problems remain in ensuring stability in that region.

In this regard, the source of danger was not only Iraq. Syria became a rather sensitive place. [4, p.78].

Competition and stability in the Middle East:

In this context, Israeli-Palestinian relations are of interest. After the recent bloody clashes between the parties, tensions have eased somewhat. However, this is considered a deceptive situation, since a number of radical religious groups are expected to take tough steps against Israel.

In particular, the intervention of Israel in several places considered sacred to Muslims has been met with a harsh reaction. This process takes on a special meaning against the background of the struggle of the major powers of the Middle East for geopolitical influence.

The point is that currently the struggle for the Middle East between Saudi Arabia, Qatar, the United Arab Emirates, Iran and Turkey has risen to the next level [10, p.10]. Here, more often than not, the fierce competition between Saudi Arabian & Iran is discussed. A number of experts even link the ISIS issue with the Saudi Arabian factor.

It is difficult to say whether this is true or not, but it cannot be ruled out that such ideas may exacerbate the Sunni-Shiite conflict. At the same time, the presence of a sectarian factor in the struggle for influence of regional states is a dangerous situation. For example, the current tensions between Iran and Israel and Iran’s influence in Syria illustrate the growing role of Iran in regional conflicts.

Under the above conditions, it can be predicted that the uncertainty factor may play an important role in the development scenario of processes in the Middle East. As a whole, that region has become a place full of serious risks.

It is necessary to separately assess the role played by the world's major powers here. The USA, the EU, Russia and China are taking steps in accordance with their own interests [1, p.200; 7; 5,p. 2-3;]. If China prefers more economic, energy and cultural aspects, then the USA and the EU are trying to fully seize control of the political, security and energy spheres. Russia was active in a certain part of that region until recently [9, p.22]. However, now, with the West imposing serious sanctions on this country due to the Ukraine issue, Russia has somewhat taken a back seat in the Middle East. Russia is more concerned with preventing the decline that is manifesting itself in the economy [9, p.129-130].

This does not mean that Russia will not try to maintain its influence in the Middle East. We believe that in all cases, it will take steps to demonstrate its presence in that region to one degree or another. What it can achieve with this is another matter. Although the Turkish-Russian trade volume exceeded 37 billion dollars in late 2000, it has fallen below 30 billion dollars since 2010.

The fact that natural gas has almost become a monopoly among Russian export items also creates a structural problem in terms of bilateral relations. In contrast, AKP government has pursued many policies targeting Turkey's exports to Russia.

After the Georgia crisis, with the incident of Turkish trucks being blocked at Russian customs gates in September 2008, bilateral official negotiations were opened and a technical agreement was signed to simplify customs operations. However, from time to time, certain technical problems are experienced by Russian customs against Turkish goods. While the direct use of the Turkish lira and the Russian ruble in bilateral trade relations was targeted, during his official visit in January 2010, Prime Minister R.T. Erdogan insisted on the mutual abolition of visas in his talks with D. Medvedev and V. Putin, and as a result of bilateral technical negotiations, it was decided to gradually abolish visas as of 2011. On the other hand, Turkey's dependence on Russian natural gas, both in terms of industry and price, is affecting the Turkish economy. While the interruption of natural gas flows due to the political crisis

between Ukraine and Russia at the end of 2005 led to the further importance of the Blue Stream pipeline, the continuous price changes that emerged after the Georgian war have also negatively affected Turkish energy markets. Turkish government has made significant infrastructure investments to distribute the Blue Stream natural gas coming through the Novorossiysk-Samsun pipeline within the country. The construction of the Samsun-Ankara, Ankara-Kocaeli, Erzurum, Ankara-Konya pipelines intend to spread the pipeline network across the country. However, a large part of the natural gas imported by Turkey is not for industrial purposes, but for the operational consumption of power plants, and therefore electricity prices are directly indexed to international natural gas prices [11, p.10-12].

China's attitude towards Turkey becoming a full or at least an observer member of the Shanghai Cooperation Organization (SCO) is also noteworthy. While Russia, another major SCO member, has been welcoming Turkey's observer membership, China has been negative about the issue for a long time. The difficulty in this regard was partially alleviated by Turkey's acceptance as a Dialogue Partner at the SCO summit in June 2012. During President Abdullah Gül's visit to China in June 2009, economic and political relations were discussed as a whole.

In the economic field, Turkey demanded that the foreign trade deficit be balanced with Chinese investments in Turkey, the ability of Chinese tourists to Turkey and Turkey-China partnerships to cooperate in third countries.

In the political field, the Turkish delegation's priority agenda was to ensure that the two countries cooperate as much as possible on regional and international issues. At this point, the emphasis that the Uyghurs should be a bridge of friendship was emphasized at the highest level in President Gül's contacts in both Beijing and Urumqi.

Unlike Russia, it is difficult to say that the European Union will take any serious steps in its Middle East policy outside the will of the USA. Especially in the current complex geopolitical situation, the EU will not take risks in that direction. It is possible that the EU will demonstrate an independent position on a number of local issues [12; 5, p.10-12].

We would like to emphasize that in North Africa, too, the struggle of external forces is a key element of the geopolitical landscape. Here, the competition between the United States, France and China is more acute. However, this is taking place against the backdrop of the increasing intensification of terrorism in the region. The tension of the processes taking place here is no less than in the Middle East. Experts predict the events taking place in North Africa in connection with the Middle East.

All this indicates that the development scenarios of the geopolitical situation in both of the above regions contain several dangerous moments. First of all, it is difficult to say that stability and sustainable development will be ensured in the region as a whole. It can be predicted that risks that can lead to uncertainty and conflict will remain for some time.

Against this background, it is possible to say that there are threats to the statehood of the countries of the region. Experts write about the possibility of changing the borders of some of the countries located in that region. In this regard, Iraq, Syria, Saudi Arabia are mentioned, and the possibility of their disintegration into several small parts is discussed. In general, if such a scenario is possible in the Middle East, then the probability that the geopolitical situation will become clearer here in the near future is minimal. Finally, for the Middle East, the fact that the world's major powers do not abandon their plans to protect their interests here remains a serious problem. This point indicates that uncertainty and threats will occupy a wide place in the future fate of the region. This means that the Middle East will continue to remain a place of geopolitical speculations for some time [2, p.70-72].

In March 2011, the protests in Syria began and Turkey's relations with Syria began to

deteriorate due to disagreements between the two countries. Turkey took an opposite position with Russia and Iran, which supported Bashar al-Assad and sided with the USA on the Syrian issue. Turkey tried to prevent Russia's support for Syria and gathered its armed forces on the border with Syria to keep Russia in balance [8]. Later, a decision was made to use the army outside the border, with the aim of diverting Syria from its path. These were steps taken to change the situation, but Turkey was not successful in these attempts. At a time when the Syrian crisis, which pitted Russia against Turkey, continued to deepen, the shooting down of a Russian military plane by the Turkish Armed Forces in November 2015 led to a deterioration in relations between the two countries. After this incident, Turkey re-examined its position on Bashar al-Assad in its Syrian policy and policy that defended Syria's territorial integrity gained the upper hand. Relations, which were disrupted as a result of the shooting down of the Russian plane, have been restored and have begun to develop, not only in the economic sphere, but also in general political and strategic security issues, as Turkey and Russia have similar interests [5, p.7-9].

According to researches, Israel–Palestine problem is such a complex and deep-rooted knot that it is unrealistic to find a solution to this issue with just a 20-point plan. One of the main reasons is that the "two-state principle" supported by international law and the international community has not been clearly and definitively expressed within the framework of this plan. It is impossible to achieve lasting peace in the region without clearly and concretely raising the issue of the establishment of a Palestinian state. For this reason, there are serious grounds for skepticism about the possibility of the presented peace plan being successfully implemented. On the other hand, the support and pressure of the international community, especially Western countries, the European Union and the G7 countries, regarding the establishment of a Palestinian state is gradually increasing. The Palestinian state has already been officially recognized by a number of countries. In such circumstances, abandoning the two-state principle and not leaving room for a Palestinian state alone, instead of relieving tensions in the region, may further complicate the situation. In this regard, the presented peace plan should specifically and clearly reflect the issue of the establishment of a Palestinian state and the recognition of East Jerusalem as its capital.

The three points of the Strait of Hormuz, the Suez Canal and the Bab el-Mandeb Strait are not only of military and naval importance, but also play a central role in the passage of global trade. Maritime security is a key area of regional Western involvement and also has the potential to become a new ground for China's military presence. The British aircraft carrier strike group must pass through this region to reach the Indo-Pacific. The recent attacks by the Houthis on ships in the Red Sea have increased tensions over maritime security in the Middle East. In addition, the recent war between Israel and Hamas has further intensified instability in the region. The possibility of Iran disrupting the Strait of Hormuz, through which most of the Indian Ocean trade and 80% of the world's oil supplies pass, is crucial to the concept of stability. The region's hydrocarbon reserves make not only East-West competition in the region but also its internal stability a priority for Chinese and Western interests in the Middle East. The increasing threat of climate change, coupled with rising temperatures leading to water scarcity and natural disasters, is driving migration, and natural disasters promise to make stability in the Middle East even more important for East-West relations.

British researcher Peter A. Hall discussed the Middle East problem, explained the other countries role in this problem. As both a military hub and a commercial hub, the port of Duqm in Oman embodies the economic and security nexus between the Indo-Pacific and the Euro-Atlantic. It features in both Omani

'Vision 2040' and 'Global Britain' programs, as well as being part of the Belt and Road Initiative (BRI), which is vital for the UK's trade with the Middle East. Vision 2040 includes a major Chinese investment in the port, as well as the establishment of a Joint Logistics Support Base as part of a £10 billion project with the Royal Navy. As Oman has a history of military cooperation with the UK, Duqm's role will become increasingly important, with participation in the next joint Swift Sword exercises planned for 2028 [15].

US involvement in the region can be summarized as long-term troop deployments, joint counterterrorism operations, and short-term training programs. These form the basis of a progressive agenda that has existed since the 1980s. Behind this lies a three-fold increase in security cooperation, intelligence support, and arms sales. This presence aims to strengthen local military capabilities to deter terrorism, reduce Iranian hegemony over resources, and maintain the free flow of gas and oil. Informally, the US participation in state advisory councils and defense consultations based in the Middle East is also pronounced. These provide grounds for maintaining or increasing US presence, but are increasingly seen as diminishing in favor of a geostrategic focus on the Indo-Pacific [15].

The US “allies and partners” framework is also applied by the United Kingdom in the Middle East. However, the 2023 Defence Command Document sets out the UK’s training and partnership strategy, designed to counter terrorist groups as part of a wider worldview, rather than with a shared focus on the Middle East. The focus of the document is on the “long-term commitment” to the Middle East and Britain’s soft power as a means of engaging in the Indo-Pacific. It is important to note that this is a soft power tool that the UK has more in common with the US, based on historical ties. The training partnership, as envisaged in the UK-Saudi Defence Cooperation Plan and which promises air combat partnerships, and the training teams deployed in Jordan act as a small means of maintaining the UK’s military presence in the region. Operation INHERENT RESOLVE and NATO’s Iraq Mission are also designed as minimum presence measures to support security as a means of facilitating strategic objectives in the Indo-Pacific [15].

According to P. Hall, the axiom of Western military presence and resources and Eastern investment remains valid, but should not be understood as binary. As the involvement of both Britain and China in the Duqm port and the agreement facilitated by Beijing between Saudi Arabia and Iran show that China’s capabilities and interests are broader than just economic. The BRI seeks to connect countries by recognising geopolitical interconnectedness and encourages greater Chinese involvement in the region. Therefore, the position of British and American policy, which focuses on the Indo-Pacific, neglects a more nuanced geographical understanding of the Middle East, which is intrinsically linked to the Pacific and forms part of Eurasia. Rather than maintaining or reducing a limited military footprint, Western security policy should seek greater and closer ties with Middle Eastern states. The UK could develop joint defence programmes, soft power capabilities and military exercises as part of a coherent strategy of regional integration [15].

The problem is one of the special point in Pope’s diplomacy, too. The Pope expressed his sorrow for the suffering of the Palestinians in Gaza. "In the context of the dramatic situation in the Middle East, some important steps forward have been taken in recent hours in the peace talks. I hope that the desired results will be achieved as soon as possible. I ask all parties to intensify their efforts on this path, towards a ceasefire and the release of hostages. I call on everyone to pray that the ongoing efforts may end the war and lead us to a just and lasting peace," Pope Leo said.

The US position regarding security in the Middle East becomes clearer when examining Iran’s actions. The difficulty of this position is

made clear by examining Iran’s actions. Iran’s ties to most regional states, in addition to its control of maritime choke points and plans to build a bridge to the Eastern Mediterranean, mean that the Middle East is deeply interconnected with states both at home and abroad. Iran’s use of kidnappings in Turkey, the detention of British citizens, its accelerated nuclear enrichment program, and its shipment of ballistic materials to Russian troops in Ukraine mean that its objectives are not limited to the region alone, but must be understood as part of an interconnected Euro-Atlantic and Indian Ocean, Pacific world. Britain must understand the current era as a competition for Eurasia. The 2021 Integrated Review and its subsequent Update in 2023 did not pay enough attention to this.

On December 20, 2016, at the Summit of the Foreign Ministers of Turkey, Russia and Iran in Moscow to resolve the Syrian crisis, a joint statement was signed, stating that the independence, unity and territorial integrity of Syria, regardless of ethnic origin, religion and sect, are respected and that all three countries agree that the Syrian problem cannot be solved by military means. Later, the ceasefire in Syria, which was achieved under the guise of Turkey and Russia, entered into force on December 29, 2016. The United Nations Security Council (UNSC) unanimously adopted the draft proposal of Russia on December 31 regarding the ceasefire agreement prepared [13]. Recent developments in the region, including the Israel–Hamas conflict, tensions involving Iran, and instability in the Red Sea, confirm that the Middle East remains one of the most strategically important regions in global politics.

Conclusion:

During the Cold War, the geopolitical and geoeconomic importance of the Middle East created the dynamics of international competition and conflict. The rivalry between the US, seeking to dominate the region, which emerged as a major battleground for superpowers, and the Soviet Union, seeking to expand its influence southward, shaped the infrastructure for ideological, economic, political, and cultural conflicts in the region. The US containment policy and the USSR's policy of accessing warm seas clashed over this region. The rivalry between the superpowers of the Cold War era gave rise to intra-regional conflicts, regional integration and solidarity movements, structures, and hostilities. After the Cold War, the geopolitical importance of the Middle East revived the need for control of international energy resources and energy transportation routes. The unilateral actions of the unrivaled US led to attempts to integrate the region with the West and its interests. The struggles undertaken in the early 20th century to protect the political geography arranged according to the interests of the colonial powers, to maintain the status quo, and to eliminate ideological and political movements defined as threats led to the Gulf War and the liquidation of the Iraqi power.

The Middle East Peace Summit, held in Sharm el-Sheikh, Egypt, on October 13, 2025, is one of the most effective diplomatic initiatives in recent years. The main goal of the event was to eliminate the humanitarian crisis in Gaza and establish peace based on dialogue in the Israeli-Palestinian conflict, in the end, greater results were achieved. The summit attracted attention by presenting new, effective models in the context of resolving existing conflicts in the world and establishing sustainable peace mechanisms. It stimulated the coordination of international humanitarian aid and the revival of political dialogue. It is important that the experience of Azerbaijan was shown as an example as a new peace model presented to the world [14].

As it is discussed, geopolitical processes in the Middle East region have entered a new phase. There is increasing discussion about a renewed US strategic focus on the Middle East. At the same time, the interests of the

European Union should not be forgotten. The EU has already expressed its position on the events in Iraq and the escalation of the Israeli-Palestinian conflict. It is interesting to see if a new geopolitical war is emerging on a global scale? In this regard, which region is next in line after the Middle East?

The Middle East holds a significant economic position due to the intercontinental trade routes that have historically passed through the region, and its rich energy resources, which continue to this day. With the exception of Israel, all economies are classified as developing economies. The region's economies cannot be considered highly developed in terms of both industrialization and technological production. However, when examining countries in terms of total national income and per capita national income, significant differences are evident. The differences in the natural and demographic structures of the countries are also reflected in their economic structures. The most important sector that stands out in the economic structures of the countries in the region is the petroleum and petrochemical industries. 57.3% of the world's total crude oil reserves are located in this region [6, p.1231]. The countries, rich in oil reserves are Iran, Iraq, the Gulf countries, and Saudi Arabia. Turkey, Syria, Jordan, Lebanon, Israel, Yemen, and Egypt are relatively poor in terms of oil. The high total national income and per capita national income of oil-producing countries like Bahrain, Iran, Iraq, Kuwait, Oman, Qatar, Saudi Arabia, and the United Arab Emirates stem from oil, leading to significant inequalities among regional countries. A distinction between oil-exporting countries and oil-poor countries in terms of economic prosperity and development seems meaningful. Countries with abundant oil resources and developed industries exhibit distinct economic structures and resulting social development. To illustrate the positive impact of oil, consider the average national income growth figures for these countries in the early 2000. When looking at the share of the industrial sector, this ratio is observed to be almost half in oil-rich countries. In countries with low oil reserves, the industrial sector is underdeveloped because its industry is less developed. Furthermore, a striking picture emerges when looking at the share of the services sector. This ratio is quite high in countries with developed tourism, banking, and finance sectors. While not at the level of developed countries, there are many countries with a ratio above fifty percent. In relatively underdeveloped, agriculturally based countries, the services sector is even more underdeveloped. Another indicator that reveals the economic structures of Middle Eastern countries is the product groups they export and import.

Just as there is a positive relationship between social development and economic development, there is also a close relationship between the use of modern technological devices and contemporary innovations. It is observed that societies characterized as modern and developed use modern technological devices more intensively in daily life, thereby making life easier. This situation is related to the rise in purchasing power per capita, as well as industrialization, urbanization and the increasingly rapid transition from an industrial society to an information society.

Relevance of the problem: Ethnic diversity also represents cultural and religious diversity in most places. The diverse cultures and civilizations encountered by the Middle East, an international transition and transmission zone, have left their mark on the region throughout history. Large empires, in particular, have made ethnic and religious pluralism possible. Although the region has been under Muslim rule for centuries, Islam's positive attitude towards the existence of diverse religious beliefs and the survival of religious communities has enabled the survival of many ancient religious and ethnic groups throughout history. For example, we see that

the Assyrians, Chaldeans, Syriacs, Zoroastrians, and other similar groups, among the ancient communities of the Middle East, have preserved their existence and survived to the present day. Referring to the facts encountered during the analysis of the topic and examples of international literature, it can be said that the experience of a number of political problems and conflicts causes serious difficulties for people and the local population in the socio-economic, health and education sectors. A large number of people go to nearby countries as refugees and seek asylum. The role of nearby states, as well as countries with political and economic influence in the world, and international organizations in solving the problems recorded is irreplaceable. Combined forces and efforts are a single way out in solving this problem. The study of the problem is relevant and exists as an important and special goal for researchers and the modern system.

Research significance: The research analyzes contemporary geopolitical processes in the Middle East and their impact on regional stability and international relations.

Practical significance of the problem: the prepared article can be useful for researchers, students and specialists working in this field. In particular, continuing the analysis of the problem will create a basis for further research.

References:

1. Akbaş, Z. (2012), Yeni Arap Dünyası'nda Batı ile ilişkiler: Süreklilik değişiyor mu? Uluslararası Orta Doğu Kongresi, 1-2 Kasım 2011. bildiri kitabı, cilt ı, Kocaeli. ss.200-223.
2. Altunışık, M. B. (2009). Ortadoğu ve ABD: yeni bir döneme girilirken, Ortadoğu etütleri, (1) 1, 69-81.
3. Arı, T. (2004). Geçmişten günümüze Orta Doğu- siyaset, savaş ve diplomasi. İstanbul: Alfa yayınları.
4. Bayraktar, G. (2008). Orta Asya ve Türkiye'nin güvenlik stratejileri. İstanbul: Bilgeoğuz yayınları. 70-85
5. Bourtman, I. (2006). Putin and Russia's Middle Eastern Policy, Middle East review of ınternational affairs, vol. 10, No. 2, pp. 1-15.
6. Dursun, D. (2010). ORTADOĞUNUN EKONOMİK, SOSYAL VE SİYASİ YAPI ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE GENEL TESPİTLER. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi(50), 1231-1274.
7. Ekin, C. (2012) Küresel hegemonya mücadelesi açısından deniz yetki alanları: Örnek olay Doğu Akdeniz, Uluslararası Orta Doğu Kongresi, 1-2 Kasım 2011. Bildiri Kitabı, Cilt I, Kocaeli. ss.72-97.
8. Ertuğral, Y. (2015). Rusya'nın Arap baharı politikası (2010 – 2014), - Akademik Perspektif - erişim tarihi: 12 Şubat 2016, http://akademikperspektif.com/2015/02/18/rusyanin-arap-bahari-politikasi-2010-2014/
9. Harunoğulları, M. (2017). Orta Doğu jeopolitiji ve küresel güçlerin enerji mücadilesi. HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 5(9), 121-137. https://doi.org/10.20304/humanitas.318517
10. Jian, Z. (2011). China's energy security: Prospects, challenges, and opportunities. The brookings ınstitution center for Northeast Asian policy studies, cnaps visiting fellow working paper, 1775 Massachusetts avenue, NW Washington D.C. 20036-2188, pp. 1-32.
11. Niray, N. (2003). Bölgesel ve küresel gelişmeler ışığında Orta Doğu'da oluşan siyasal gelişmeler ve Türkiye'nin yeri, F.Ü. Orta Doğu Araştırmaları merkezi birinci Orta Doğu semineri (s.9-20), Elazığ, 29-31 Mayıs.
12. Özey, R. (2012). Dünya denkleminde Orta Doğu coğrafyası, İstanbul: Aktif kitapevi.
13. Ministry of Foreign Affairs of Turkey (2016) https://www.mfa.gov.tr/joint-

statement-by-the-foreign-ministers-of-the-islamic-republic-of-iran_-the-russian-federation-and-the-republic-of-turkey-on-agreed-steps-to-revitalize-the-political-process-to-end-the-syrian-conflict_-20-december-2016_-moscow.en.mfa

14. Azerbaijan State News Agency, 2025 https://azertag.az/en
15. https://moderndiplomacy.eu/2024/04/04/east-west-competition-and-security-in-the-middle-east/

Keywords: *Middle East, "Arab spring", foreign policy, geopolitical situation, social justice*

Xalidə Məlikova

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
Dövlət qulluğu və kadr siyasəti kafedrasının müəllimi

XXI ƏSRDƏ YAXIN ŞƏRQDƏ SİYASİ PROBLEMLƏR VƏ APARICI DÖVLƏTLƏRİN MÖVQEYİ

XÜLASƏ

Müasir dövrdə Yaxın Şərq bir sıra dövlətlərin (ABŞ, Rusiya, Türkiyə, İran, Səudiyyə Ərəbistanı) regionda liderliyə can atdığı və bu sahədəki maraqlarının toqquşduğu bir bölgəyə çevrilmişdir. Həmçinin məlum olduğu kimi, Yaxın Şərq təhlükəsizlik baxımından da yüksək gərginlik və münaqişələrin baş verdiyi bir regiondur. Tədqiqatçıların fikrincə regionda müharibə və konfliktlərin, qeyri-sabitliyin aradan qaldırılmasında təsirli ola biləcək effektiv bir beynəlxalq əməkdaşlıq sistemi yoxdur. Müasir dövrümüzdə region ölkələri arasında əməkdaşlığa əsaslanaraq bu problemin həlli üçün bir sistem yaratmaq cəhdləri davam etdirilir. Qərb ölkələrinin tətbiq etdiyi təhlükəsizlik modelini bu regionda reallaşdırmaq cəhdlərinə baxmayaraq, Yaxın Şərq bir sıra dövlətlərin "sərt güc" vasitəsilə müdaxilə etdiyi bir ərazi olaraq qalır. Müəlliflərin və siyasi şərhçilərin fikrincə bu vəziyyətin ən bariz nümunəsi Suriya müharibəsi idi. Türkiyə dövləti və əhalisi bu müharibədən çox əziyyət çəkmişdir. Türkiyə silahlı qüvvələri Suriya ilə sərhəd bölgələrində yaşayan əhalinin təhlükəsizliyini təmin etmək və ərazi bütövlüyünü qorumaq üçün müxtəlif vaxtlarda həmin ərazidə hərbi əməliyyatlar həyata keçirmişdir. Rusiyanın isə bu əraziyə silahlı şəkildə aktiv müdaxilə etməsi keçmiş Suriya rəhbərliyi-Bəşər Əsəd ilə uzunmüddətli tərəfdaşlığa gətirib çıxarmışdır. Türkiyənin isə bu böhranda əsas məqsədlərindən biri Suriyanın ərazi bütövlüyünün qorunub saxlanması idi. Suriyanın gələcəyi ilə bağlı fikir ayrılıqlarına baxmayaraq Türkiyə və Rusiya bu məsələdə razılığa gəlmiş və əməkdaşlıq etmişdir.

Məqalənin əsas məqsədi Yaxın Şərqin 2010-2020-ci illərdəki geosiyasi vəziyyətini bu problemə dair hazırlanmış məqalələr, tədqiqat nümunələri əsasında təhlil etmək və müqayisəli təhlil aparmaqdır.

Dünya dövlətlərinin Yaxın Şərqdə sülhü təmin etmək üçün bütün səylərini birləşdirmələri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Daha sonra uzunmüddətli müharibələr nəticəsində infrastruktur və iqtisadiyyat baxımından dərin tənəzzülə uğrayan Yaxın Şərq ölkələrinin yenidən qurulmasında dəstək göstərə bilərlər.

Açar sözlər: *Yaxın Şərq, "Ərəb baharı", xarici siyasət, geosiyasi vəziyyət, sosial ədalət*

Халида Маликова

Преподаватель кафедры Государственной службы и кадровой политики Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики

ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ НА БЛИЖНЕМ ВОСТОКЕ В XXI ВЕКЕ И ПОЗИЦИИ ВЕДУЩИХ ГОСУДАРСТВ

РЕЗЮМЕ

В современную эпоху Ближний Восток стал регионом, где ряд государств (США, Россия, Турция, Иран, Саудовская Аравия) стремятся к лидерству в регионе, и их интересы в этой области сталкиваются. Как известно, Ближний Восток также является регионом с высокой напряженностью и конфликтами в сфере безопасности. По мнению исследователей, в регионе отсутствует эффективная система международного сотрудничества, которая могла бы способствовать прекращению войн, конфликтов и нестабильности. В наше время предпринимаются попытки создать систему решения этой проблемы на основе сотрудничества между странами региона. Несмотря на попытки западных стран внедрить модель безопасности в этом регионе, Ближний Восток остается территорией, где ряд государств вмешиваются с помощью «жесткой силы». По мнению авторов и политических комментаторов, наиболее ярким примером этой ситуации стала сирийская война. Турецкое государство и его население сильно пострадали от этой войны. Турецкие вооруженные силы неоднократно проводили военные операции в этом регионе для обеспечения безопасности населения, проживающего в приграничных районах с Сирией, и для защиты своей территориальной целостности. Активное вооруженное вмешательство России в этом регионе привело к долгосрочному партнерству с бывшим сирийским руководством Башаром Асадом. Одной из главных целей Турции в этом кризисе было сохранение территориальной целостности Сирии. Несмотря на разногласия относительно будущего Сирии, Турция и Россия пришли к согласию и сотрудничали по этому вопросу.

Основная цель статьи – анализ геополитической ситуации на Ближнем Востоке в 2010-2020 годах на основе статей и исследовательских примеров, подготовленных по этой проблеме, и проведение сравнительного анализа.

Для мировых держав особенно важно объединить все свои усилия для обеспечения мира на Ближнем Востоке. Впоследствии они смогут поддержать восстановление стран Ближнего Востока, которые в результате затяжных войн сильно пострадали от упадка инфраструктуры и экономики.

Ключевые слова: *Ближний Восток, «арабская весна», внешняя политика, геополитическая ситуация, социальная справедливость*

DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.394

GƏNC TƏDQİQATÇILAR
YOUNG RESEARCHERS

HÜQUQ
LAW

UOT 341

СЕЙМУР НОВРУЗОВ

Магистрант кафедры Международного публичного права юридического факультета Бакинского Государственного Университета

e-mail: seymur.novruzov2003@gmail.com

ВОПРОСЫ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫХ НОРМ ОБ ОХРАНЕ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

В современный период изменение климата, усиление негативных последствий антропогенного воздействия создают для государств многочисленные вызовы, что обуславливает необходимость совершенствования правового регулирования в данной сфере с целью повышения эффективности организационно-правовых мер реагирования, а также снижения ущерба естественной среде обитания. Важнейшими средствами в достижении этой глобальной цели являются углубление международного сотрудничества по разработке соглашений об охране окружающей среды и создание эффективной системы имплементации международных стандартов во внутреннее законодательство государств.

Актуальность рассматриваемой задачи обусловлена тем обстоятельством, что в настоящее время охрана окружающей среды не может быть эффективно обеспечена отдельным государством вне рамок международного сотрудничества и согласованных правовых механизмов. В этом аспекте крайне важно не только расширять международное сотрудничество путем заключения соглашений и договоров в области охраны окружающей среды, но и разработать действенный механизм имплементации указанных стандартов в национальное законодательство. Так, для более эффективной реализации мер по обеспечению охраны окружающей среды в Азербайджанской Республике было бы целесообразным не только изучение опыта ведущих зарубежных государств в соответствующей сфере, но и совершенствование способов имплементации международно-правовых норм в национальное законодательство. Наряду с этим, весьма актуальным является расширение обмена опытом в данной области с соседними странами.

В настоящее время действуют несколько сотен международных актов в области охраны окружающей среды – двусторонние, региональные и универсальные соглашения, правовые акты, посвященные общим вопросам охраны окружающей среды (морской среды, атмосферы, космического пространства и др.). Однако, к со-

жалению, пока не разработан единый комплексный международно-правовой акт в этой области. Поэтому многие исследователи обоснованно отмечают приоритетность разработки «единого универсального международного договора, -кодифицирующего основополагающие отраслевые принципы международного права окружающей среды» [10, с. 226-227].

В юридической литературе отмечается, что объем нормативного материала, посвященного международному праву охраны окружающей среды, не уступает даже международному морскому праву [9, с. 127]. Однако, несмотря на большое количество принятых в последние десятилетия международно-правовых актов в области охраны окружающей среды, следует с сожалением констатировать, что научные исследования по вопросам обеспечения охраны окружающей среды подтверждают тезис о недостаточности мер, принимаемых современными государствами в этой области. Поэтому, на наш взгляд, следует согласиться с мнением ряда авторов о необходимости создания специализированного Международного экологического суда [7, с. 116]. Так как, к сожалению, «в современном обществе получение максимальной прибыли доминирует над потребностью общества в чистой окружающей среде» [13, с. 162].

Кроме того, как известно, регулирование отношений по противодействию негативным последствиям глобальных климатических изменений, происходящих в настоящее время, должно осуществляться, прежде всего, на уровне действующих положений законодательства государств, основой которых в каждой стране выступает Конституция. Так, конституции большинства стран мира отражают цели Всеобщей декларации прав человека ООН 1948 года и Пакта ООН о гражданских и политических правах, закрепляющие право каждого человека на развитие, здоровые и экологически благоприятные условия окружающей среды, право жить в мире и безопасности и право на общее наследие общества. В этой связи есть необходимость, в первую очередь, в уточнении самого понятия «окружающая среда», под которым в правовой литературе понимается «окружающие человека природный и искусственный миры, которые влияют на его здоровье и жизнедеятельность» [7, с. 116].

«Реестр международных договоров по охране окружающей среды», составленный Конференцией ООН по охране окружающей среды и развитию в 1992 году, содержит сведения о более чем 120 универсальных и региональных соглашениях, а также о нескольких тысячах двусторонних соглашений. Если учесть, что первый двусторонний международный договор, специально заключенный с целью регулирования международных экологических отношений, был подписан 2 августа 1839 года [11, с.29], указанный объем договорных источников представляется весьма значительным. Вместе с тем количественный рост договорных источников международного экологического права сам по себе не может рассматриваться в качестве достаточного показателя эффективности реализации регулятивного потенциала современного международного права в области охраны окружающей среды.

Не умаляя значения международных договоренностей, все же следует утверждать, что в современный период ключевыми международными соглашениями в области охраны окружающей среды являются:

– Рамочная конвенция ООН об изменении климата – международный договор, направленный на установление контроля за выбросом парниковых газов;
– Конвенция о биологическом разнообразии – международное соглашение, направленное на сохранение биологического разнообразия на планете;
– Вашингтонская конвенция 1973 года (СИТЕС);
– Монреальский протокол по веществам, разрушающим озоновый слой 1987 года;

– Бернская конвенция, регулирующая защиту дикой фауны и флоры и природных сред их обитания в Европе;
– Рамсарская конвенция об охране водно-болотных угодий 1971 года;
– Конвенция о защите Черного моря от загрязнения 1992 года и др. [8, с 132].

В современный период обеспечение охраны окружающей среды является одной из наиболее сложных задач, что обусловлено ограничениями, накладываемыми на стремление развивающихся стран к повышению своего научно-технического и общеэкономического уровня развития. Эта проблема усугубляется также тем обстоятельством, что, несмотря на всеобщее признание необходимости охраны окружающей среды, ею трудно, а в некоторых случаях и вовсе невозможно управлять. Так, многие страны, полагаясь на принципы государственного суверенитета, не реализуют в полном объеме необходимые меры в области охраны окружающей среды. Кроме того, нельзя не согласиться с мнением, что «основным фактором повышения эффективности норм международного права в области охраны окружающей среды является политическая воля государств, предопределяемая существующей экономической системой» [3, с. 38].

Межгосударственные отношения в области охраны окружающей среды, а также необходимость рационального природопользования обусловили разработку теоретических основ института международно-правовой ответственности, применяемого в области охраны окружающей среды, что, в частности, выразилось в принятии со стороны Генеральной Ассамблеи ООН Резолюции 56/83 «Ответственность государств за международные противоправные деяния». Однако данная резолюция регулирует только ответственность, возникающую в результате действий либо бездействия государств и не предусматривает ответственности индивидуальных лиц. Однако в международном праве не исключается возможность привлечения государства к ответственности за неспособность предотвратить противоправные действия отдельных лиц, повлекшие негативные последствия для окружающей среды.

Общий характер положений первых международных договоров, направленных на защиту окружающей среды человека, неоднократно подвергался критическому анализу в научной литературе, что, в свою очередь, привело к формированию и развитию института международно-правовой ответственности в сфере охраны окружающей среды. Какой бы проблематичной ни была кодификация права международной ответственности, следует отметить, что она в общем сыграла большую роль в развитии современного международного права.

В данном аспекте наличие ущерба выступает решающим критерием для возникновения международно-правовой ответственности. В частности, учитывая, что морская среда подвергается все более интенсивному антропогенному воздействию, специалисты по международному морскому праву уделяют большое внимание ответственности за нарушение экологических норм и стандартов. Также отмечается целесообразность установления ответственности за ущерб окружающей среде при морских перевозках, добыче биологических ресурсов в море или добыче полезных ископаемых на морском дне и континентальном шельфе. Кроме того, принцип международной ответственности за ущерб окружающей среде находит свое отражение и в области международного космического права.

Аналогичный принцип должен быть предусмотрен и в международном воздушном праве. Таким образом, в результате международных воздушных перевозок неизбежно загрязнение атмосферы и разрушение озонового слоя. Исходя из упомянутого, можно утверждать, что, несмотря на формирование института ответственности за нарушение международно-правовых

норм в области охраны окружающей среды, четкой системы норм, непосредственно регулирую-щих опасные экологические условия, на сегодняшний день не существует. Тем не менее, еще на 28-й сессии Комиссии международного права ООН при кодификации норм об ответственности было подчеркнуто, что массовое загрязнение морской и воздушной среды является международным правонарушением, требующим четкого определения мер ответственности. Не случайно в Конвенции 1977 года о запрещении военного или любого иного враждебного использования средств воздействия на природную среду закреплен запрет на действия, которые в доктрине международного права квалифицируются как экоцид. Запрет на применение экологически разрушительных методов ведения войны обусловлен высокой значимостью, придаваемой международным сообществом предотвращению экологических катастроф и охране окружающей среды.

Представляется, что международная ответственность за причинение ущерба окружающей среде должна предусматривать универсальный механизм для всех видов деятельности. Так, вызывающим особую озабоченность является тот факт, что сегодня более 90% людей во всем мире дышат воздухом, загрязнение которого выше допустимых норм. На наш взгляд, институт международной ответственности за причинение ущерба окружающей среде должен предусматривать универсальный и комплексный механизм, охватывающий все виды деятельности, способных оказывать неблагоприятное воздействие на природную среду и обеспечивающий ответственность за действия, приводящие к истощению и деградации природной среды, включая атмосферный воздух, водные и почвенные ресурсы, морскую среду, а также за деятельность, способствующую истощению возобновляемых и невозобновляемых природных ресурсов, изменению погодных условий и климата [5, с. 189]. Вызывающим особую озабоченность является тот факт, что сегодня более 90% людей во всем мире дышат воздухом, загрязнение которого выше допустимых норм. Особую тревогу должно вызывать то обстоятельство, что загрязнение воздуха сернистым ангидридом в концентрации 05 мг/м^3 ведет к снижению урожайности зерновых культур на 30% и овощных культур на 50-90% [14, с. 819].

Существует ряд международно-правовых актов, содержащих нормы, касающиеся защиты окружающей среды и во время войны. Так, Конвенция 1976 года «О запрещении военного или любого иного враждебного использования средств воздействия на природную среду» возлагает на государства-участники следующие обязательства:

– не допускать использования устройств, которые преднамеренно изменяют динамику и структуру Земли, ее живой природы, литосферы, гидросферы, атмосферы или космического пространства в военных или любых иных враждебных целях;
– не оказывать содействия другим государствам или субъектам в использовании устройств воздействия на природную среду в военных или любых иных враждебных целях;
– использовать устройства воздействия на природную среду только в мирных целях;
– принимать все законные меры для пресечения и предотвращения любой деятельности, противоречащей настоящей Конвенции, и т. д. Протокол о запрещении и ограничении применения зажигательного оружия (Протокол III), прилагаемый к Конвенции об обычном оружии 1980 года, запрещает применение зажигательного оружия для поражения лесов и другой растительности.

Принцип 22 Стокгольмской декларации закрепляет обязанность государств сотруд-

ничать в области развития международного права, регулирующей вопросы ответственности и возмещения ущерба, причиненного экологическим нарушением, а также в совершенствовании правовых механизмов защиты окружающей среды. Соответствующий принцип непосредственно определяет направления формирования международного института охраны окружающей среды. Причинение вреда окружающей среде, помимо нарушения суверенных прав и законных интересов пострадавшего государства, неразрывно связано с проблемой возмещения материального ущерба.

В этом аспекте особую значимость имеет Закон Азербайджанской Республики «Об оценке воздействия на окружающую среду» от 12 июня 2018 года. Этот Закон устанавливает ряд важных стандартов в сфере экологической оценки. Более того, ст. 2.2 данного Закона провозглашает приоритет международных стандартов по охране окружающей среды над национальными законодательными актами. Таким образом, если международные соглашения, участником которых является Азербайджанская Республика, устанавливают нормы, отличающиеся от указанного Закона в области оценки воздействия на окружающую среду, то применяются именно эти международные соглашения [2].

В настоящее время некоторые ученые признают институт объективной ответственности как вид международно-правовой ответственности за причинение ущерба окружающей среде. Поэтому не случайно эксперты по охране окружающей среды придают особое значение разработке специального режима материальной ответственности для субъектов, осуществляющих деятельность повышенной экологической опасности, включая применение принципа объективной ответственности, а ряд государств применяют практику так называемых «зеленых налогов» [12, с. 351].

Как указывает Е.А.Дейкало, «единственным международным договором, регулирующим институт объективной ответственности, является Конвенция 1993 года о гражданской ответственности за ущерб, причиненный в результате опасной деятельности» [6, с. 223]. В этом отношении определение объективной ответственности вновь обусловливает необходимость обращения к особенностям самой международно-правовой ответственности. Международно-правовая ответственность предполагает определение основания ответственности, которое включает взаимосвязанные нормативно-правовые и фактические предпосылки. Международно-правовая ответственность предполагает определение основания ответственности, которое включает взаимосвязанные нормативно-правовые и фактические предпосылки.

Под нормативным правовым основанием ответственности понимается законодательный акт, на основании которого лицо будет привлечено к юридической ответственности. В связи с этим, если отсутствует положение закона, касающееся того или иного вида деятельности, возникновение юридической ответственности является невозможным. При этом, хотя правовая квалификация деяния и определяет потенциальную возможность привлечения субъекта к ответственности, для формирования конкретных правоотношений необходимо наличие объективно сложившейся фактической ситуации или юридического факта, создающего юридические последствия и порождающего соответствующие правоотношения. Правонарушение является одним из видов юридических фактов и содержит в себе фактическое правовое основание ответственности, т.е. то, что делает лицо юридически ответственным.

На сегодняшний день количество международных договоров, устанавливающих конкретные меры ответственности за нарушения стандартов по охране окружающей среды остается ограниченным. Даже в этих соглашениях обращает на себя внимание противоречивость принудительных мер

(санкций) за несоблюдение экологических требований. Например, в Протоколе к Конвенции 1979 года о трансграничном загрязнении воздуха на большие расстояния государства-участники приняли на себя обязательство ограничивать и сокращать выбросы, оказывающие неблагоприятное воздействие на здоровье человека и окружающую среду. В свою очередь, Рамочная конвенция ООН об изменении климата 1992 года гласит, что все стороны, учитывая свои национальные и региональные приоритеты, цели и условия развития, а также общую и в то же время дифференцированную ответственность:

– разрабатывают национальный кадастр антропогенных выбросов, не регулируемых Монреальским протоколом;
– разрабатывают национальные и региональные программы по смягчению антропогенного воздействия на изменение климата, не регулируемого Монреальским протоколом;
– сотрудничают в принятии подготовительных мер по адаптации к последствиям изменения климата. Как видно, в этих соглашениях государства обязуются лишь принимать меры по «ограничению, сокращению, предотвращению различных видов выбросов».

Безусловно, сегодня охрана окружающей среды является одной из основных областей, вызывающих озабоченность всего человечества. «Нарушение благоприятного состояния окружающей среды является колоссальной угрозой не только для жизни и здоровья населения планеты, но и для всех живых организмов в целом» [4, с. 52]. Поэтому нормы и принципы, принятые в рамках универсальных международных организаций, направлены на решение этой глобальной проблемы. Международная ответственность за нарушения в области охраны окружающей среды, а также имплементационное законодательство государств в этой сфере служат существенным фактором повышения эффективности соответствующих международно-правовых норм. Неслучайно этому вопросу уделяется большое внимание как в международных организациях, так и в правовой доктрине.

Ряд международных соглашений, основанных на принципе суверенитета государств над своими природными ресурсами, также устанавливает обязанность своевременно уведомлять соседние государства и принимать соответствующие меры в случае возникновения неминуемой или неизбежной угрозы для окружающей среды. Конвенция о биологическом разнообразии гласит, что, если экологический ущерб, причиненный в пределах национальной юрисдикции, грозит причинением ущерба и за ее пределами, соответствующее государство обязано немедленно уведомить другое государство и принять меры по минимизации возможного вреда.

Этому вопросу также посвящен ряд принципов Декларации по окружающей среде и развитию 1992 года. Принципы 13-15 указанной Декларации предусматривают ответственность за ущерб, причиненный загрязнением, и соответствующую компенсацию, разработку международных норм в этой области, предотвращение трансграничного перемещения источников вредных веществ, которые могут нанести вред здоровью человека, а также интернационализацию экологических издержек и рациональное использования экономических ресурсов.

В любом случае размер причиненного ущерба должен быть полностью возмещен в соответствии с международным правом и принципом справедливости, а также на основе взаимного согласия субъектов, участвующих в совместной деятельности. Это вытекает из того, что восстановление статус-кво занимает центральное место среди правовых последствий любого нарушения международного права.

Одним из значимых вопросов, требующих теоретико-правового и нормативного

разрешения в целях компенсации экологического вреда, является формирование четких критериев определения объема материальной ответственности. Несмотря на то, что этот вопрос до сих пор не получил окончательного разрешения в системе международного права, отдельные элементы правового регулирования материальной ответственности нашли свое закрепление в ряде международно-правовых актов. Например, Брюссельская конвенция 1969 года о гражданской ответственности за ущерб от загрязнения нефтью, предусматривает возможность установлениями сторонами размера ответственности в пределах установленных минимальных и максимальных лимитов.

Представляется, что если такой механизм будет предусмотрен и в тексте других международных соглашений, то может быть достигнут большой прорыв в деле обеспечения международно-правовой защиты окружающей среды. В противном случае, отсутствие конкретных санкций за соответствующие экологические правонарушения исключает возможность наступления международно-правовой экологической ответственности. Именно с этой точки зрения, принятие международных норм, устанавливающих материальную ответственность дифференцированно, в зависимости от вида осуществляемой экономической деятельности и степени опасности нарушения международных норм охраны окружающей среды, представляется необходимым, независимо от того, является ли причинение вреда результатом противоправного деяния или же правомерной деятельности.

Следует отметить, что Брюссельская конвенция о гражданской ответственности за ущерб от загрязнения нефтью распространяется на случаи перевозки нефти в объеме свыше 2000 тонн нефти и устанавливает достаточно строгую систему финансовых гарантий. Так, в частности, предусматривается обязательное страхование ответственности за ущерб, причиненный при перевозке более 2000 тонн нефти. Примечательно, что в качестве страховки, а точнее, альтернативы ей, Конвенция также позволяет судовладельцу выдавать сертификат финансового учреждения, банка или международной компенсационной организации с соответствующим лимитом ответственности. Каждое судно должно получить сертификат, подтверждающий его право на деятельность в данной сфере. При отсутствии же такого сертификата государство-участник Конвенции может запретить движение соответствующего судна в своих портах.

Полагаем, что для совершенствования законодательства Азербайджанской Республики и выработки действенных мер по обеспечению охраны окружающей среды необходимо не только учесть основные положения важнейших международных соглашений по охране окружающей среды, но и широко использовать положительный опыт и оперативно устранять пробелы национального законодательства в данной сфере. Так, при совершенствовании механизма имплементации международно-правовых норм в национальное законодательство следует, в первую очередь, широко использовать позитивные положения правовой формулы, которая содержится в ст. 82 Закона «О защите окружающей среды» от 8 июня 1999 года и ст.31 Закона «Об охране атмосферного воздуха» от 27 мая 2001 года. Так, положение о том, что, в случае противоречия между правилами, установленными международными договорами Азербайджанской Республики по охране атмосферного воздуха и положениями национального законодательства Азербайджанской Республики, применяются нормы международных договоров [1], на наш взгляд, является более приемлемым для осуществления эффективной имплементации указанных международно-правовых норм в национальное законодательство и данная правовая формула заслуживает более широкого применения и в будущем при принятии аналогичных законодательных актов в области охраны окружающей среды.

Литература:

1. "Atmosfer havasının mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2001-ci il 27 mart tarixli Qanunu // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, № 6, maddə 364.
2. "Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2018-ci il 12 iyun tarixli Qanunu // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2018, № 4, maddə 1231.
3. Арапов С.Н. Международные договоры в области охраны окружающей среды // Контентус, 2020, № 7, с. 34-42.
4. Бакаев А.А., Иванова Ю.А., Радченко Т.В., Саудаханов М.В. Международно-правовые аспекты экологической безопасности // Вестник Моск. ун-та МВД России, 2022, № 2, с. 52-57.
5. Булгакова Л.С. Проблемы обеспечения безопасности окружающей среды // Вестник Университета имени О.Е.Кутафина, 2022, № 11, с.183-190.
6. Дейкало Е.А. Правовое регулирование международной ответственности за ущерб от правомерной деятельности в рамках Совета Европы и Европейского союза / Актуальные проблемы международного публичного и международного частного права: Сб. науч. тр. Вып. 6, Минск, 2014, с.222-236.
7. Копылов М.Н., Копылов С.М., Мишланова В.А. Международному экологическому праву 175 лет // Московский журнал международного права, 2014, № 1, с.103-121.
8. Кукушкина А.В. Источники международного права окружающей среды // Закон и право, 2020, №4, с.130-135.
9. Кукушкина А.В. К вопросу о формировании международного права окружающей среды как отрасли // Закон и право, 2020, № 5, с.126-128.
10. Магомедов М.Р., Алиева М.Н. Правовое регулирование охраны окружающей среды в международном праве // Закон и право, 2022, № 3, с. 225-228.
11. Мухина И.Д. Гарантии защиты прав граждан в сфере охраны окружающей среды и природопользования // Закон и право, 2020, № 12, с. 29-34.
12. Носова В.О. Введение экологического налога и развитие «зеленой экономики» в Украине в контексте экологических проблем XXI века: Сб. тр. межд. конф. Минск: БНТУ, 2015, с. 348-352.
13. Савкин В.И. Экономические аспекты охраны окружающей среды // Вестник аграрной науки, 2023, № 5, с. 157-164.
14. Уракова М.Х. Пути улучшения природопользования и охраны окружающей среды // Экономика и социум, 2017, № 1, с. 819-822.

Ключевые слова: *окружающая среда, имплементация, законодательство, договор, сотрудничество, охрана, ущерб, ответственность*

Seymur Novruzov

Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin
Beynəlxalq ümumi hüquq kafedrasının magistrantı

ƏTRAF MÜHİTİN MÜHAFİZƏSİ ÜZRƏ BEYNƏLXALQ HÜQUQ NORMALARININ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNVERİCİLİYİNƏ İMPLEMENTASİYASI MƏSƏLƏLƏRİ

XÜLASƏ

Məqalədə iqlim dəyişikliyi və antropogen təsirlərin artan mənfi təsirlərinin dünya dövlətlər üçün çoxsaylı çətinliklər yaratdığı və təbii mühitə dəyən ziyanı azaltmaq üçün müvafiq sahədə hüquqi tənzimləmənin təkmilləşdirilməsini zəruri etdiyi tədqiqat obyekti olmuşdur. Ətraf mühitin mühafizəsi üzrə yeni beynəlxalq hüquqi sazişlərin qəbulu və beynəlxalq hüquqi standartların milli qanun¬vericiliyə implementasiyası sisteminin yaradılması bu qlobal məqsədə çatmaqda mühüm bir vasitələrdir.

Bu baxımdan məqalədə ətraf mühitin mühafizəsinə dair əsas beynəlxalq müqavilələrin müddəaları araşdırılır, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyini təkmilləşdirmək və ətraf mühitin mühafizəsini daha da gücləndirmək məqsədilə effektiv tədbirlər hazırlamaq üçün bu sahədə qüvvədə olan qanunvericiliyin nailiyyətləri və çatışmazlıqları qeyd olunur.

Məqalədə beynəlxalq hüquqi normaların implementasiyası üzrə milli mexanizmin konkret məsələləri də araşdırılır, 1999-cu il 8 iyun tarixli "Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında" Qanunun 82-ci maddəsində və 2001-ci il 27 may tarixli "Atmosfer havasının mühafizəsi haqqında" Qanunun 31-ci maddəsində istifadə olunmuş hüquqi formulun üstünlükləri qeyd olunur. Belə ki, əgər atmosfer havasının mühafizəsi üzrə Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələri Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində olan müddəalardan fərqli qaydalar müəyyən edirsə, beynəlxalq müqavilələrin qaydaları tətbiq olunur ki, bu da hazırkı dövrdə beynəlxalq hüquqi normaların milli qanunvericilikdə effektiv şəkildə tətbiqi üçün daha məqbuldur.

Açar sözlər: *ətraf mühit, implementasiya, qanunvericilik, müqavilə, əməkdaşlıq, mühafizə, ziyan, məsuliyyət*

Seymur Novruzov

Baku State University, Faculty of Law,
Department of General International Law,
Master's student

ISSUES IN IMPLEMENTING INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW STANDARDS WITHIN THE LEGAL FRAMEWORK OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

ABSTRACT

The article has been the object of research on the fact that climate change and the increasing negative effects of anthropogenic impacts create numerous difficulties for the states of the world and necessitate the improvement of legal regulation in the relevant field in order to reduce damage to the natural environment. The adoption of new international legal agreements on environmental protection and the creation of a system for the implementation of international legal standards into national legislation are important means of achieving this global goal.

In this regard, the article examines the provisions of the main international agreements on environmental protection, notes the achievements and shortcomings of the legislation in force in this area in order to develop effective measures to improve the legislation of the Republic of Azerbaijan and further strengthen environmental protection.

The article also examines specific issues of the national mechanism for the implementation of international legal norms, noting the advantages of the legal formula used in Article 82 of the Law “On Environmental Protection” dated June 8, 1999 and Article 31 of the Law “On Atmospheric Air Protection” dated May 27, 2001. Thus, if international treaties of the Republic of Azerbaijan on the protection of atmospheric air establish rules different from the provisions in the legislation of the Republic of Azerbaijan, the rules of international treaties are applied, which is more acceptable for the effective implementation of international legal norms in national legislation at the present time.

Keywords: *environment, implementation, legislation, treaty, cooperation, protection, damage, liability*

DÖVLƏT İDARƏÇİLİK AKADEMİYASINDA

Çin Xalq Respublikasının ölkəmizdəki fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Lu Mey DİA-da olmuşdur

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərov səfiri səmimiyyətlə salamlayaraq onu Akademiyada görməkdən məmnunluğunu ifadə edib. Rektor ilə əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulmasının vacibliyini qeyd edib. Səfir bildirib ki, ölkələrimiz arasında elmi və mədəni əlaqələrin genişləndirilməsi istiqamətində mühüm addımlar atılır.

vurğulayıb ki, Azərbaycan və Çin arasında dostluq və qarşılıqlı etimada əsaslanan əməkdaşlıq münasibətləri dinamik şəkildə inkişaf edir və bu əlaqələrdə təhsil sahəsi xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Səmimi qarşılanmaya və xoş sözlərə görə təşəkkürünü bildirən Çin Xalq Respublikasının ölkəmizdəki fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Lu Mey, Dövlət İdarəçilik Akademiyası

Lu Mey Akademiya ilə yaxından tanışlığının onda yüksək təəssürat yaratdığını vurğulayıb və elm-təhsil sahəsində həyata keçirilən layihələrin əhəmiyyətindən danışıb.

Görüş iki ölkənin ali təhsil müəssisələri arasında gələcək əməkdaşlıq perspektivlərinin və qarşılıqlı təşəbbüslərin müzakirəsi ilə davam edib.

Dövlət Miqrasiya Xidmətinin əməkdaşları üçün “Dövlət idarəçiliyində anti-korrupsiya siyasəti” mövzusunda təlim

2025-ci il oktyabrın 1-də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında Azərbaycan Respublikası Dövlət Miqrasiya Xidmətinin əməkdaşları üçün “Dövlət idarəçiliyində anti-korrupsiya siyasəti” mövzusunda təlim keçirilmişdir. Təlimin əsas məqsədi dövlət qulluqçularında korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində institusional və hüquqi mexanizmlər barədə biliklərin artırılması, şəffaf və hesabatlı idarəetmə prinsiplərinin təbliği olmuşdur.

Təlimdə Dövlət İdarəçilik Akademiyasının “Hüquq” kafedrasının müəllimi, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Aslanov Seyfulla Xaliq oğlu mühazirə ilə çıxış etmişdir. O, ölkəmizdə həyata keçirilən anti-korrupsiya siyasətinin hüquqi əsasları, beynəlxalq öhdəliklər, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının qoşulduğu konvensiyalar və milli qanunvericilik bazasında nəzərdə tutulmuş mexanizmlər haqqında ətraflı məlumat vermişdir.

Mühazirədə qeyd edilmişdir ki, korrupsiyaya qarşı mübarizə təkcə hüquqi məsələ deyil, eyni zamanda etik, inzibati və ictimai məsuliyyət daşıyan kompleks bir sahədir. Dövlət idarəçiliyində şəffaflıq, hesabatlılıq və ictimai iştirakçılıq prinsiplərinin tətbiqi korrupsiya hallarının qarşısının alınmasında mühüm rol oynayır.

Aslanov Seyfulla Xaliq oğlu çıxışında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə korrupsiyaya qarşı aparılan məqsədyönlü siyasətin nəticələri, həmçinin “Açıq hökumət” təşəbbüsü, “ASAN xidmət” modeli və elektron hökumət layihələrinin bu istiqamətdə mütərəqqi nümunələr olduğunu tədbir iştirakçılarının diqqətinə çatdırmışdır.

Təlim zamanı iştirakçılar həmçinin dövlət qulluqçularının etik davranış qaydaları, maraqlar toqquşmasının qarşısının alınması və korrupsiyaya şərait yaradan halların aradan qaldırılması üzrə müvafiq mexanizmlər barədə praktiki biliklər əldə etmişlər.

Tədbirin sonunda müzakirələr aparılmış, iştirakçıların sualları cavablandırılmışdır.

“Beynəlxalq münasibətlər tarixi" adlı 5 cildlik dərslik kitabının təqdimatı

Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Böyük akt zalında dosent Çingiz Məmmədovun müəllifi olduğu "Beynəlxalq münasibətlər tarixi" adlı 5 cildlik kitabın təqdimatı baş tutmuşdur. Tədbiri giriş sözü ilə açan Tarix kafedrasının müdiri F.Əhmədova çıxışında dərslik haqda geniş məlumat vermiş, əhəmiyyətini diqqətə çatdırmışdır: Beş cildlik Beynəlxalq münasibətlər tarixinin birinci cildi Vestfal sistemi (1648- 1815-ci illər) adlanır. Dərsliyin birinci cildi Vestfal sisteminin təşəkkülündən Vyana konfransına qədər beynəlxalq münasibətlər tarixinin əsas hadisə və problemlərini əhatə edir. Burada eyni zamanda, beynəlxalq münasibətlərin yeni dövrünün ərəfəsində və qovşağında dövlətlərarası münasibətlərin inkişafında formalaşmış bir sıra ənənə və qanunauyğunluqların qısa şərhi də verilir.

Beynəlxalq münasibətlər tarixinin ikinci cildi Vyana sisteminə (1815-1918) həsr olunubdur. Dərsliyin bu cildi Vyana sisteminin təşəkkülündən Birinci dünya müharibəsinin sonuna qədər olan beynəlxalq münasibətlər tarixinin əsas hadisə və problemlərini əhatə edir. Onların beynəlxalq nizama xas olan ümumi xüsusiyyətləri, eləcə də yerli və tarixi xüsusiyyətləri aydınlaşdırılır.

Beynəlxalq münasibətlər tarixi dərsliyinin üçüncü cildi Versal–Vaşinqton sistemini (1919-1945-ci illər) əhatə edir. Dərsliyin bu cildi iki dünya müharibəsi arasında olan dövrdə və İkinci dünya müharibəsi illərində dünya dövlətlərinin beynəlxalq münasibətlər və xarici siyasət tarixinə həsr edilmişdir. Dərsliyin üçüncü cildində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin beynəlxalq münasibətlərdə statusu məsələlərinə və xarici siyasət fəaliyyətinin şərhinə xüsusi yer verilibdir. 1920-ci ilin aprelində, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini əvəz etmiş Azərbaycan Sovet Respublikasının formal müstəqilliyinin ləğv edilməsi və xarici siyasət fəaliyyətinin məhdudlaşdırılması məsələləri diqqətə çəkilir.

Beynəlxalq münasibətlər tarixi dərsliyinin dördüncü cildi Yalta-Potsdam sistemində (1945–1991-ci illər) baş vermiş hadisələri özündə ehtiva edir. Dərsliyin üçüncü cildində İkinci dünya müharibəsinin başa çatmasından başlayaraq, dünya nizamının ikiqütblü sisteminin dağılmasına qədər olan dövrdə dünyada baş verən ictimai-siyasi prosesləri, beynəlxalq münasibətlər tarixinin əsas hadisələri və problemləri ardıcıl olaraq izlənilmişdir.

Beynəlxalq münasibətlər tarixinin beşinci cildi müasir dövrün yeni dünya nizamını – 1991-2024-cü illəri əhatə edir. Dərsliyin bu cildi 1991-ci ildən – 2024-cü ilə kimi dünyada baş verən ictimai-siyasi proseslər ardıcıl olaraq şərh edilmişdir. Dərsliyin beşinci cildində "Müstəqil Azərbaycan Respublikası"nın beynəlxalq birlikdə olan yeri və xarici siyasət fəaliyyəti geniş və ətraflı şərh olunmuşdur".

Tədbirdə DİA-nın professorları F.Məmmədov, H.Məmmədova, DİA-nın Elmi katibi dosent S.Əliyev, BDU-nun professorları L.Qasımova, A.Məmmədova, DİA-nın dosentləri A.Səfərova, İ.Ömərova, S.Budaqova çıxış edərək dərsliyin əhəmiyyəti, müəllif Ç.Məmmədovun elmi-pedaqoji fəaliyyəti haqqında geniş bəhs etmişlər. Tədbirdə DİA-nın professor-müəllim heyəti, Beynəlxalq münasibətlər ixtisası üzrə təhsil alan 1və 2-ci kurs tələbələri, qonaqlar iştirak etmişlər.

Sonda "Beynəlxalq münasibətlər tarixi" dərsliyinin müəllifi dosent Çingiz Məmmədov çıxış edərək tədbir iştirakçılarına təşəkkürünü bildirmişdir.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasının beş tələbəsi Prezident təqaüdünə layiq görülmüşdür

Məlum olduğu kimi Prezident İlham Əliyevin Sərəncamına əsasən, 2025-2026-cı tədris ilində ali məktəblərə daxil olmuş 102 tələbə Prezident təqaüdünə layiq görülüb. Onların 5 nəfəri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının tələbələridir. Akademiya tələbələrinin ümumi sayının ölkə üzrə bütün ali məktəb tələbələrinin 1 faizindən az olduğunu nəzərə alsaq, bu nəticə ilə nisbət 1-ə qarşı 5-dir.

Oktyabrın 7-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərov Prezident təqaüdünə layiq görülmüş tələbələrlə görüşmüşdür. Rektor tələbələri bu uğur münasibətilə təbrik edib, onlara gələcək fəaliyyətlərində və təhsillərində uğurlar arzulayıb.

Akademik Urxan Ələkbərov qeyd edib ki, Prezident təqaüdü qazanmaq təkcə yüksək biliklərin deyil, həm də məsuliyyət, vətənpərvərlik və dövlətçilik prinsiplərinə sadiqliyin göstəricisidir. Rektor vurğulayıb ki, bu uğur həm tələbələrin, həm də onların müəllimlərinin

fədakar əməyinin nəticəsidir. O qeyd edib ki, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizdə həyata keçirilən dövlət gənclər siyasəti gənc nəslin bilikli, müasir düşüncəli və vətənpərvər ruhda yetişməsini təmin edir. Bu siyasətin əsas məqsədi ölkənin gələcəyini formalaşdıracaq gənclərin intellektual potensialının inkişafına, onların elmi və peşəkar fəaliyyətə cəlb edilməsinə şərait yaratmaqdır.

“Dövlət qulluğuna dair qanunvericilik və onun tətbiqi” mövzusunda elmi-praktik təlim

08 oktyabr 2025-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdrəçilik Akademiyasında “Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafına dair 2023–2027-ci illər üçün Dövlət Proqramı”nın icrası çərçivəsində Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarında fəaliyyət göstərən dövlət qulluqçuları üçün “Dövlət qulluğuna dair qanunvericilik və onun tətbiqi” mövzusunda elmi-praktik təlim keçirilmişdir.

Təlim Dövlət İdarəçilik Akademiyasının əməkdaşı, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, əməkdar müəllim Nağıyev Fəxrəddin Tağı oğlu tərəfindən aparılmışdır. Tədbirin əsas məqsədi dövlət qulluğunun hüquqi-normativ bazasının dərindən öyrənilməsi, dövlət qulluqçularının normativ hüquqi aktlar kontekstində fəaliyyət səmərəliliyinin artırılması və dövlət idarəetməsində hüquq mədəniyyətinin yüksəldilməsidir.

Təlim çərçivəsində iştirakçılara Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğunun inkişaf mərhələləri, mövcud qanunvericiliyin məzmun və strukturu, həmçinin dövlət qulluğunda institusional islahatlar və etik davranış prinsipləri

üzrə geniş izahat verilmişdir. Qanunvericilik normalarının tətbiqində qarşıya çıxan praktiki çətinliklər, onların həlli yolları və hüquqi mexanizmlər ətrafında müzakirələr aparılmış, dinləyicilərin çoxsaylı sualları cavablandırılmışdır.

Tədbir zamanı dövlət qulluğunda şəffaflığın, hesabatlılığın və məsuliyyətli idarəetmənin təmin olunmasında hüquqi maarifləndirmənin rolu vurğulanmış, dövlət qulluqçularının hüquqi hazırlıq səviyyəsinin artırılmasının vacibliyi elmi əsaslarla əsaslandırılmışdır.

Təlimin sonunda vurğulanmışdır ki, bu cür elmi-praktik təlimlərin təşkili insan kapitalının inkişafı, idarəetmədə hüquqi yanaşmaların gücləndirilməsi və dövlət qulluğunun institusional dayanıqlığının təmin olunması baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır.

“ASAN xidmət” mərkəzlərinin əməkdaşları üçün “Dövlət qulluğunda komanda quruculuğu. Komandada işin təşkili” mövzusunda təlim

15 oktyabr 2025-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının təşkilatçılığı ilə “ASAN xidmət” mərkəzlərinin əməkdaşları üçün “Dövlət qulluğunda komanda quruculuğu. Komandada işin təşkili” mövzusunda təlim keçirilib.

DİA-nın baş müəllimi siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru Osmanova Esmira təlimdə çıxış edərək dövlət qulluğunda komanda quruculuğunun əhəmiyyəti, effektiv komanda fəaliyyətinin təşkili və idarə edilməsi mövzularında iştirakçılara ətraflı məlumat verib. O, komanda daxilində məhsuldar əməkdaşlığın əsasını təşkil edən liderlik keyfiyyətləri, inam və qarşılıqlı etimadın formalaşdırılması, habelə strateji məqsədlərə çatmaq üçün düzgün kommunikasiya bacarıqlarının vacibliyini vurğulayıb.

Mühazirə zamanı komanda daxili münasibətlərin qurulması, həmçinin fərqli düşüncə tərzlərinin komanda işində yarada biləcəyi çətinliklərin effektiv idarə olunması yolları praktiki nümunələr əsasında izah edilib. Təlim çərçivəsində iştirakçılar real iş mühitində qarşıya çıxa biləcək problemlərin analizi, qərarların qəbulu və böhran şəraitində komanda rəhbərliyinin rolu kimi məsələləri müzakirə ediblər. Təlim iştirakçıları dövlət qulluğunda insan resurslarının idarə olunması və komandada effektivliyin artırılmasının dövlət idarəçiliyinin keyfiyyətinə birbaşa təsir etdiyini qeyd edərək, bu sahədə bilik və bacarıqların inkişaf etdirilməsinin vacibliyini vurğulayıblar.

Müstəqilliyin bərpasının 34-cü ildönümünə həsr olunmuş dəyirmi masa

17 oktyabr tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında (DİA) Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpa edilməsinin 34-cü ildönümü münasibətilə dəyirmi masa keçirilmişdir.

Tədbirin əvvəlində Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni səsləndirilib, Ulu Öndər Heydər Əliyevin və Vətən uğrunda şəhid olmuş qəhrəmanların əziz xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edilib.

Dəyirmi masanı giriş sözü ilə açan DİA-nın rektoru, akademik Urxan Ələkbərov qeyd edib ki, ötən 34 il ərzində Azərbaycan xalqı müstəqilliyini qoruyaraq möhkəmləndirib, ölkəmiz regionun siyasi, iqtisadi və mədəni mərkəzlərindən birinə çevrilib. Rektor vurğulayıb ki, müstəqilliyimizin ilk illəri mürəkkəb sınaqlarla yadda qalsa da, xalqımızın birliyi və Heydər Əliyev kimi müdrik dövlət xadiminin siyasi iradəsi sayəsində Azərbaycan dövlətçiliyi dirçəldi, sabitlik və inkişaf dövrünə qədəm qoydu.

"Müstəqilliyimiz dönməzdir, əbədidir" – deyən Ulu Öndər Heydər Əliyevin strateji xətti bu gün Prezident cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə uğurla davam etdirilir, Azərbaycan beynəlxalq aləmdə müstəqil, güclü və nüfuzlu dövlət kimi tanınır," – deyə akademik Urxan Ələkbərov çıxışında qeyd etmişdir.

Tədbirdə DİA-nın Tarix kafedrasının professoru, tarix elmləri doktoru Havva Məmmədova "Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpası: tarixi və siyasi aspektlər" mövzusunda məruzə ilə çıxış edib. O, 1991-ci il 18 oktyabr tarixində qəbul edilmiş "Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Aktı"nın tarixi əhəmiyyətindən danışıb, bu sənədin əsrlərlə davam edən milli azadlıq ideallarının reallaşmasının simvolu olduğunu vurğulayıb. Professor qeyd edib ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin (1918-1920) dövlətçilik ənənələri 1991-ci ildə bərpa edilmiş müstəqil dövlətin ideoloji və siyasi əsasını təşkil edib.

Havva Məmmədova bildirib ki, müstəqilliyin ilk illərində ölkədə yaranmış siyasi və iqtisadi çətinliklər, Ermənistanın hərbi təcavüzü və daxili qarşıdurmalar dövlətçiliyimizi ciddi sınaq qarşısında qoymuşdu. "Bu dövrdə xalqın tələbi ilə hakimiyyətə qayıdan Ulu Öndər Heydər Əliyev müdrik siyasəti və qətiyyətli addımları ilə Azərbaycanı parçalanmaq təhlükəsindən xilas etdi, milli dövlətçiliyin möhkəmlənməsinə, beynəlxalq arenada nüfuzunun artmasına nail oldu, daha sonra Prezident İlham Əliyev Azərbaycan xalqına tarixi zəfər bəxş etdi," – deyə professor əlavə edib.

Daha sonra çıxış edən DİA-nın Hüquq kafedrasının müəllimi, hüquq elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Fuad İbrahimov müstəqilliyimizin hüquqi əsasları və onun konstitusion təminatından danışıb. O qeyd edib ki, 1995-ci ildə qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ölkəmizin hüquqi dövlət kimi formalaşması üçün möhkəm baza yaratdı. Fuad İbrahimov vurğulayıb ki, "Dövlət Müstəqilliyi haqqında Akt" təkcə siyasi sənəd deyil, həm də hüquqi baxımdan Azərbaycan xalqının öz müqəddəratını müəyyən etmək hüququnun reallaşması idi.

O əlavə edib ki, bu gün Azərbaycan Respublikasının hüquq sistemi beynəlxalq hüquq normalarına uyğunlaşdırılıb, qanunvericilik islahatları isə Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ardıcıl şəkildə həyata keçirilir. "Bu islahatlar nəticəsində insan hüquq və azadlıqlarının təminatı, idarəetmənin şəffaflığı, məhkəmə-hüquq sisteminin müasirləşməsi istiqamətində mühüm nəticələr əldə olunub," – deyə dosent İbrahimov çıxışında qeyd etmişdir.

Tədbirin sonunda iştirakçılar arasında fikir mübadiləsi aparılıb.

Akademik Urxan Ələkbərovun hazırladığı təlim videosu Türkiyədə yayımlanır

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərov tərəfindən hazırlanmış “İnkişaf nədir və necə ölçülür?” mövzusunda təlim videosu Türkiyə Respublikası Prezidentinin Administrasiyası tərəfindən dövlət qulluqçularının inkişafı üçün yaradılmış beynəlxalq “Uzaktan Eğitim Kapısı” platformasında yayımlanmağa başlamışdır.

Təlimdə davamlı və inklüziv inkişafın əsas meyarları təhlil edilir, onların ölçülməsi və idarə edilməsi üçün tətbiq olunan müasir metodologiyalar izah olunur.

“İnsan və vətəndaşın hüquq və azadlıqlarının təminində məhkəmənin rolu” mövzusunda tədbir

“Konstitusiya və Suverenlik İli” çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası və Bakı şəhəri Binəqədi Rayon Məhkəməsinin birgə təşkilatçılığı ilə akademiyanın inzibati binasında “İnsan və vətəndaşın hüquq və azadlıqlarının təminində məhkəmənin rolu” mövzusunda tədbir keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərov və Bakı şəhəri Binəqədi Rayon Məhkəməsinin sədri Şeyda Məhərrəmova tədbir iştirakçılarını salamlayaraq müvafiq mövzuda çıxışlar ediblər.

Akademik Urxan Ələkbərov bildirilib ki, vurğuladı ki, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təminatı Azərbaycan dövlətinin əsas prioritetlərindəndir və bu istiqamətdə həyata keçirilən sistemli islahatlar məhkəmə-hüquq sisteminin daha müasir, şəffaf və ədalətli şəkildə formalaşmasına xidmət edir.

Bakı şəhəri Binəqədi Rayon Məhkəməsinin sədri Şeyda Məhərrəmova vurğulayıb ki, hazırda ölkəmiz müstəqillik tarixinin ən yüksək inkişaf dövrünü yaşayır. Bu gün Azərbaycan Respublikası xalqımızın milli maraqlarını rəhbər tutaraq, yeni reallıqlar şəraitində müstəqil siyasətini daha cəsarətlə, prinsipiallıqla davam

etdirir, Konstitusiyanın tələblərinə və öz suveren hüquqlarına əsaslanaraq, qarşıda duran strateji hədəflərə doğru inamla irəliləyir. Qürurverici haldır ki, tarixi Zəfər sayəsində dövlətimizin Əsas Qanununun hüquqi qüvvəsi, yəni burada təsbit edilmiş hüquq və azadlıqlar işğaldan azad olunmuş bütün torpaqlarımızda tam şəkildə bərqərar edilmişdir. Bu Azərbaycan xalqının dövlət suverenliyinin qorunması uğrunda apardığı mübarizənin və gələcəyə olan əzminin təcəssümüdür.

Daha sonra Binəqədi Rayon məhkəməsi tərəfindən "Konstitusiya və Suverenlik İli" ilə bağlı hazırlanmış videoçarx nümayiş etdirilib.

Tədbirdə Akademiyanın Hüquq kafedrasının müdiri, hüquq elmləri doktoru, professor İsaxan Vəliyev, Bakı şəhəri Binəqədi Rayon Məhkəməsinin hakimləri Aytəkin İbrahimova və Anar Rzayev çıxış edərək mövzunun aktuallığından və əhəmiyyətindən danışıblar.

Natiqlər qeyd ediblər ki, müasir dünyanın demokratik inkişafının başlıca meyarlarından birini insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin olunması vəziyyəti təşkil edir. Bu hüquq və azadlıqlar bəşəriyyətin mənəvi-hüquqi və siyasi ideallarının ali təzahürünə çevrilməklə vətəndaş cəmiyyətinin əsas prioriteti olmuşdur.

Diqqətə çatdırılıb ki, Azərbaycanda demokratik hüquqi dövlət prinsiplərinin təşəkkül tapdığı və gücləndiyi müasir şəraitdə vətəndaşların hüquqi müdafiə təminatlarının gücləndirilməsinin mühüm hüquqi mexanizmi olaraq insan hüquq və azadlıqlarının məhkəmə müdafiəsinin rolu güclənmiş, məhkəmə hakimiyyətinin səlahiyyətləri və təsir sferası genişləndirilmiş, onun fəaliyyətində qanunçuluğun möhkəmləndirilmə metodları təkmilləşdirilmişdir.

Xüsusi olaraq bildirilib ki, müasir dövrdə müstəqil məhkəmə hakimiyyətinin təşkilati-hüquqi əsaslarının yaradılması sahəsində ölkəmizdə böyük nailiyyətlər əldə edilib.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Tarix kafedrasının professoru Fuad Məmmədov UNESCO-nun Sülh Mədəniyyəti İnstitutunun fəxri prezidenti adına layiq görülmüşdür

Azərbaycanlı kulturoloq, "Simurq" Azərbaycan Mədəniyyət Assosiasiyasının prezidenti, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Tarix kafedrasının professoru Fuad Məmmədov UNESCO-nun Sülh Mədəniyyəti İnstitutunun fəxri prezidenti adına layiq görülüb.

Fuad Məmmədov mənəvi mədəniyyətin tərəqqisinə, yüksək mədəniyyətə malik şəxsiyyətlərin formalaşmasına və inkişafına, cəmiyyətin və dövlətin davamlı və təhlükəsiz inkişafı üçün məqsədlərə və strateji bərpaolunan ehtiyatlara həsr olunmuş bir sıra fundamental monoqrafiya və mədəniyyətşünaslıq konsepsiyalarının müəllifidir. Onun mədəniyyətşünaslığa verdiyi töhfələr altı beynəlxalq akademiya tərəfindən yüksək qiymətləndirilib. Alim beynəlxalq forumlarda, həmçinin Rusiya, ABŞ, Almaniya, Norveç, Fransa, Belçika, Cənubi Koreya və digər ölkələrdəki səfirliklərdə məruzələrlə çıxış edib.

Qeyd edək ki, ilk Sülh Mədəniyyəti İnstitutu UNESCO-nun dəstəyi ilə 2000-ci ildə Kazan şəhərində yaradılıb.

DİA-nın tələbəsi I yerə layiq görülmüşdür

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Hüquqşünaslıq ixtisası üzrə III kurs tələbəsi Lalə Babazadə Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğu tərəfindən prokurorluq işçilərinin peşə bayramı günü və prokurorluq orqanlarının yaradılmasının 107-ci ildönümü münasibətilə ali təhsil müəssisələrinin hüquq ixtisası üzrə təhsil alan tələbə və kursantları arasında keçirilən məqalə müsabiqəsində 1-ci yerə layiq görülmüşdür. Qalib tələbə Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərov tərəfindən qəbul edilmişdir. Hörmətli rektor tələbəyə nailiyyətinə görə təşəkkür etmiş və gələcək fəaliyyətində ona uğurlar arzulamışdır.

Gənc müəllimlər üçün "Tədrisin keyfiyyətinin və mənimsəmə səviyyəsinin yüksəldilməsi istiqamətləri" mövzusunda təlim

Gənc müəllimlər üçün "Tədrisin keyfiyyətinin və mənimsəmə səviyyəsinin yüksəldilməsi istiqamətləri" mövzusunda təlim keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Tədrisin keyfiyyətinin monitorinqi və məzunlarla iş şöbəsi tərəfindən xüsusilə gənc müəllimlər üçün "Tədrisin keyfiyyətinin və mənimsəmə səviyyəsinin yüksəldilməsi istiqamətləri" mövzusunda təlim təşkil edilib.

Təlimin məqsədi tədrisin keyfiyyətini və tələbələrin mənimsəmə səviyyəsini yüksəlt-

mək istiqamətində müəllimlərin peşəkar bacarıqlarını inkişaf etdirmək, müasir tədris metodlarını tətbiq etmək və öyrənmə prosesinin səmərəliliyini artırmaqdan ibarət olub. Təlim zamanı iştirakçılar bu mövzular ətrafında bilik və təcrübə mübadiləsi aparıb, aktual pedaqoji yanaşmalar və müasir tədris texnologiyaları müzakirə olunub.

Akademiyanın bütün kafedralarının əməkdaşları müzakirələrdə fəal iştirak edərək fikir və təkliflərini bölüşüblər. Belə tədbirlər müəllimlərin peşəkar inkişafına və tədris mühitinə daha sürətli adaptasiyasına mühüm töhfə verir.

Təlimdə həmçinin Siyasi idarəetmə fakültəsinin Beynəlxalq münasibətlər ixtisasının IV kurs tələbəsi, Təhsildə Keyfiyyət Təminatı Agentliyinin keyfiyyət elçisi Nəzrin Abdullayeva iştirak edib. O, çıxışı zamanı institusional akkreditasiya prosesinin real təcrübəsi haqqında danışıb və mövzu ilə bağlı praktiki nümunələr təqdim edib.

“ASAN xidmət” mərkəzlərinin əməkdaşları üçün “Dövlət idarəçiliyində maraqların toqquşması və antikorrupsiya siyasəti” mövzusunda təlim

29 oktyabr 2025-ci il tarixində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında “ASAN xidmət” mərkəzlərinin əməkdaşları üçün “Dövlət idarəçiliyində maraqların toqquşması və antikorrupsiya siyasəti” mövzusunda təlim keçirilmişdir. Təlimi hüquq elmləri doktoru, professor, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Hüquq kafedrasının müdiri İsaxan Vəliyev aparmışdır.

Tədbirin əsas məqsədi dövlət qulluqçularının korrupsiya və maraqların toqquşması ilə mübarizə sahəsində nəzəri biliklərinin və praktiki bacarıqlarının artırılması, dövlət idarəçiliyində şəffaflıq, hesabatlılıq və etik davranış prinsiplərinin daha da möhkəmləndirilməsidir.

Tədbir çərçivəsində iştirakçılara korrupsiya ilə əlaqədar hüquqpozmaların hüquqi qiymətləndirilməsi, maraqların toqquşmasının qarşısının alınması mexanizmləri, korrupsiyaya qarşı mübarizənin institusional əsasları, həmçinin dövlət və bələdiyyə idarəçiliyində şəffaflığın təmin edilməsi istiqamətində həyata keçirilən islahatlar barədə geniş məlumat təqdim olunmuşdur.

Eyni zamanda təlimdə korrupsiya risklərinin azaldılması, etik davranış qaydalarının tətbiqi və peşəkar fəaliyyətin səmərəliliyinin artırılması ilə bağlı praktiki tövsiyələr verilmiş, iştirakçılar arasında mövzuya dair qarşılıqlı fikir mübadiləsi aparılmışdır.

Tədbirin sonunda qeyd olunmuşdur ki, bu kimi maarifləndirici təlimlər dövlət qulluqçularının peşəkar inkişafına, dövlət orqanlarında şəffaf və məsuliyyətli idarəetmə sisteminin formalaşmasına, eləcə də korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində milli səylərin gücləndirilməsinə əhəmiyyətli töhfə verir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbir

Oktyabrın 29-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbir keçirilib.

Tədbiri giriş nitqi ilə açan Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərov 80 illik şərəfli yol keçən AMEA-nın əməkdaşlarını təbrik edib, ölkəmizin elmi potensialının güclənməsi və inkişafı, müstəqil Azərbaycan Respublikasının daha da qüdrətlənməsi naminə gələcək fəaliyyətlərində uğurlar arzulayıb. Urxan Ələkbərov qeyd edib ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin AMEA-nın 80 illik yubileyinin qeyd edilməsi barədə 2025-ci il 18 mart tarixli

Sərəncamı Akademiyanın ölkəmizdə elmin inkişafı, bu sahədə fəaliyyətin təşkili və yüksəkixtisaslı kadrların hazırlanmasındakı roluna verilən yüksək dəyəri bir daha sübut edir.

Daha sonra Dövlət İdarəçilik Akademiyasının professoru, Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü Əli Nuriyev və Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Tarix kafedrasının müdiri, dosent Firdovsiyyə Əhmədova AMEA-nın fəaliyyətinin müxtəlif istiqamətləri, onun dövlət idarəçiliyi, sosial-iqtisadi inkişaf, ekoloji sabitlik və milli ideologiya sahələrində oynadığı rol barədə fikirlərini bölüşüblər.

Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyinin əməkdaşları üçün “Dövlət xidmətlərinin rəqəmsallaşması və iqtisadi inkişafın təşviqi” mövzusunda təlim

31 oktyabr 2025-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyinin əməkdaşları üçün “Dövlət xidmətlərinin rəqəmsallaşması və iqtisadi inkişafın təşviqi” mövzusunda növbəti təlim təşkil olunub. Təlim Dövlət İdarəçilik Akademiyasının “İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi” kafedrasının müəllimi Fəridə Məcidlinin təqdimatında keçirilib.

Təlimin məqsədi dövlət idarəçiliyində rəqəmsal transformasiyanın elmi-nəzəri əsaslarının öyrənilməsi və praktiki bacarıqların formalaşdırılması olub. Proqram çərçivəsində rəqəmsal iqtisadiyyatın konseptual çərçivəsi, dövlət xidmətlərinin rəqəmsallaşmasının prinsipləri və strateji istiqamətləri, eləcə də Azərbaycan Respublikasında mövcud normativ-hüquqi baza və rəqəmsallaşma siyasətinin analizi iştirakçılara təqdim edilib.

Təlim zamanı beynəlxalq və yerli təcrübələrin müqayisəli təhlili aparılıb, elektron xidmətlərin səmərəliliyinin və ictimai məmnuniyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi məsələləri ətrafında müzakirələr keçirilib. Fəridə Məcidli qeyd edib ki, dövlət idarəçiliyində innovativ rəqəmsal həllərin tətbiqi və proseslərin optimallaşdırılması iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsinə, şəffaflığın və vətəndaş məmnunluğunun artırılmasına xidmət edir.

Təlim interaktiv diskussiya formatında təşkil olunub, iştirakçılar tərəfindən fəal şəkildə qarşılanıb. Tədbirin sonunda iştirakçılar əldə etdikləri bilik və bacarıqların dövlət idarəçiliyində tətbiqinin əhəmiyyətini vurğulayıblar.

"ASAN xidmət" mərkəzlərinin əməkdaşları üçün "İnsan resurslarının idarə edilməsi" mövzusunda təlim

03 noyabr 2025-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında "ASAN xidmət" mərkəzlərinin əməkdaşları üçün "İnsan resurslarının idarə edilməsi" mövzusunda elmi-praktik təlim təşkil edilmişdir. Təlim Dövlət İdarəçilik Akademiyasının "Dövlət qulluğu və kadr siyasəti" kafedrasının baş müəllimi Anar Həsənov tərəfindən aparılmışdır.

Təlimin məqsədi dövlət qulluğunda insan resurslarının idarə edilməsinə dair nəzəri və praktiki biliklərin dərinləşdirilməsi, idarəetmə proseslərində müasir yanaşmaların tətbiqi və əmək münasibətlərinin hüquqi əsasları barədə məlumatlılığın artırılması olmuşdur.

Sessiya çərçivəsində iştirakçılara insan resurslarının idarə edilməsinin mahiyyəti, onun dövlət idarəçiliyində strateji rolu, kadr potensialının formalaşdırılması və inkişafı, işçi seçimi, adaptasiya və motivasiya mexanizmləri, fəaliyyətin qiymətləndirilməsi kimi mövzular ətrafında geniş izahat verilmişdir. Bununla yanaşı, təlimdə əmək qanunvericiliyinin mühüm müddəalarına – əmək müqavilələrinin bağlanması və xitamı, iş vaxtının təşkili, məzuniyyət hüquqları, intizam məsuliyyəti və etik davranış normalarına da toxunulmuşdur.

Təlim prosesi interaktiv müzakirələr, situasiya təhlilləri və praktiki nümunələr üzərində qurulmuş, iştirakçılar dövlət idarəçiliyində insan resurslarının idarə olunması sahəsində səmərəli yanaşmalar və institusional təcrübələr barədə fikir mübadiləsi aparmışlar.

Tədbirin yekununda vurğulanmışdır ki, bu kimi elmi-praktik təlimlər dövlət idarəçiliyində peşəkar kadr potensialının gücləndirilməsinə, idarəetmə mədəniyyətinin inkişafına və xidmət keyfiyyətinin yüksəldilməsinə mühüm töhfə verir.

DİA-da "Nə? Harada? Nə zaman?" intellektual oyun

Noyabrın 3-də Səbail Rayon İcra Hakimiyyəti, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası və DİA Tələbə Gənclər Təşkilatının birgə təşkilatçılığı ilə "8 Noyabr- Zəfər Günü"nün 5-ci ildönümünə həsr olunmuş "Nə? Harada? Nə zaman?" formatında intellektual oyun keçirilmişdir.

İntellektual oyunda tələbələrdən ibarət 8 komanda yarışmış və nəticələrə əsasən, "Azad Qarabağ" 3-cü, "Xarıbülbül" 2-ci, "Dəmir Yumruq" komandası isə 1-ci yerin qalibi olmuşdur.

Görüşdə çıxış edən Dövlət İdarəçilik Akademiyası rektorun ictimai əlaqələr üzrə müşaviri Zaur Məmmədov rektor akademik Urxan Ələkbərovun salamlarını iştirakçılara çatdırmış, Zəfər günü ilə bağlı ali təhsil müəssisəsində silsilə tədbirlərin keçirildiyini qeyd etmişdir. O, Səbail Rayon İcra Hakimiyyəti ilə birlikdə keçirilən bu cür intellektual yarışların əhəmiyyətindən bəhs etmişdir.

Daha sonra çıxış edən Səbail Rayon İcra Hakimiyyəti başçısının müavini Kəmalə Həşimova yarış iştirakçılarına Səbail rayon icra başçısının təbriklərini çatdırıb, Zəfər Günü ilə bağlı rayon ərazisində həyata keçirilən layihə və tədbirlər barədə məlumat verib.

Səbail Rayon Gənclər və İdman sektorunun müdiri Zamin Əhmədov iştirakçıları salamlayaraq, gələcəkdə gənclər üçün nəzərdə tutulan birgə layihələr və tədbirlər haqqında danışıb.

DİA Tələbə Gənclər Təşkilatının sədri İxtiyar Mahmudzadə və TGT-nin "İntellektual Oyunlar" klubunun sədri Qədim Qazıxanov yarışın təşkilati tərəflərindən bəhs edərək, bu tədbirin tələbələrin biliklərinin artırılmasına və komanda ruhunun formalaşmasına xidmət etdiyini vurğulayıblar.

Sonda qalib və iştirakçı komandalar diplom, sertifikat və hədiyyələrlə mükafatlandırılıblar.

DİA Tələbə Elmi Cəmiyyəti Zəfər Günü münasibətilə konfrans keçirmişdir

DİA Tələbə Elmi Cəmiyyəti 04 noyabr 2025-ci il tarixində doktorant, magistrant və tələbələrin geniş iştirakı ilə Tarixi Zəfərin 5-ci ildönümünə həsr olunmuş "Böyük Zəfər: Güclü Azərbaycan dövlətinin inkişafında dönüş mərhələsi" mövzusunda elmi konfrans keçirmişdir.

Tədbir Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himninin səsləndirilməsi və ölkəmizin ərazi bütövlüyü uğrunda canlarından keçmiş şəhidlərimizin unudulmaz xatirəsinin bir dəqiqəlik sükutla yad edilməsi ilə başlamışdır.

Zəfər Gününə həsr olunan videoçarx nümayiş etdirilmiş, şeirlər oxunmuşdur.

Konfransı Dövlət İdarəçilik Akademiyasının prorektoru, professor Elvin Əzizbəyov açaraq, Ermənistan dövlətinin Azərbaycana qarşı otuz il davam edən işğalçılıq siyasətindən, bu illər ərzində xalqımızı Zəfərə aparan yoldan, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Müzəffər Ali Baş Komandanı cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında rəşadətli Azərbaycan Ordusunun cəmi 44 gündə işğalçı Ermənistan üzərində Böyük Qələbəsindən, uğurlu antiterror əməliyyatından, möhtəşəm Zəfərin tarixi əhəmiyyətindən geniş söhbət açmış, Azərbaycan xalqının çoxəsrlik tarixinə qızıl hərflərlə yazılmış 8 Noyabr – Zəfər Günü münasibətilə konfrans iştirakçılarını təbrik etmiş, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü nəticəsində törətdiyi cinayətlərə görə beynəlxalq hüquq çərçivəsində ağır cəza alacağına əminlik bildirmişdir. Natiq postmüharibə reallıqları və Prezident İlham Əliyevin uğurla həyata keçirdiyi Qarabağın dirçəlişi strategiyasından və Böyük qayıdışdan geniş bəhs etmiş, DİA Tələbə Elmi Cəmiyyətinin Tarixi Zəfərin 5-ci ildönümünə həsr olunmuş elmi konfransının xüsusi əhəmiyyətini vurğulayaraq, onun işinə uğurlar arzulamışdır.

Sonra DİA TEC-nin sədri, siyasi elmlər doktoru, prof.əv. Sevil Məmmədova məruzə edərək, 44 günlük Vətən müharibəsində Prezident, Müzəffər Ali Baş Komandan, müdrik lider və qalib sərkərdə cənab İlham Əliyevin Zəfər salnaməsindən ətraflı bəhs etmiş, torpaqlarımızın erməni işğalından azad olunmasında vətənpərvərliyini dünyaya nümayiş etdirən gənclərimizin xüsusi rolunu vurğulamış, Zəfər Bayramı münasibətilə iştirakçıları təbrik edərək, bu sonsuz sevinc hisslərini bizə bəxş edən qəhrəman şəhidlərimizin əziz xatirəsinin xalqımız tərəfindən

yüksək ehtiramla daim yaşadıldığını və əbədiləşdirildiyini qeyd etmiş, dövlət başçımızın rəhbərliyi altında azad olunmuş ərazilərdə aparılan genişmiqyaslı quruculuq işləri haqqında ətraflı söhbət açmışdır.

Plenar iclasdan sonra Konfrans öz işini iki bölmədə DİA-nın professoru Sevil Məmmədovanın və dosenti Nurəddin İbrahimovun rəhbərliyi ilə davam etdirmişdir. Bölmə iclaslarına qatılan 60-dək doktorant, magistrant və tələbələr maraqlı çıxışlar etmiş, geniş fikir mübadiləsi aparmışlar. Sonda çıxış edənlər DİA Tələbə Elmi Cəmiyyətinin Sertifikatları ilə təltif edilmişlər.

Akademik Urxan Ələkbərovun "Zəfərə aparan elmi idarəçilik" adlı məqaləsi

6 RƏSMİ DÖVLƏT QƏZETİ AZƏRBAYCAN 5 noyabr 2025-ci il

AZƏRBAYCANIN ŞƏRƏF VƏ QÜRUR TARİXİ

ŞANLI ZƏFƏR - 5 İL

Zəfərə aparan elmi idarəçilik

Azərbaycan Respublikası bu il müstəqilliyinin bərpasının 34-cü ildönümünü qeyd etdi. Tarixi baxımdan bu, çox qısa dövr olduğuna baxmayaraq, ölkəmiz bu illərdə inkişafın müxtəlif istiqamətlərində çox böyük nailiyyətlər əldə etmişdir. Bu uğurlar arasında Azərbaycan Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə parlaq qələbə ilə bitmiş 44 günlük şanlı Vətən müharibəsi, onun nəticəsində ölkənin ərazi bütövlüyünün bərpası xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bu qələbə ilə ölkə öz gücü hesabına beynəlxalq hüququ tam bərpa etdi, BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsini həyata keçirdi, dövlət suverenliyinin bütün ölkə ərazisində təmin edilməsinə yönəldilmiş və 24 saatdan az vaxt tələb edən uğurlu antiterror əməliyyatının keçirilməsi üçün şərait yaratdı.

siyasəti çərçivəsində tətbiq edilən yeni rezonans və komplementar texnologiyalar çoxməqsədli və uzunmüddətli layihələrin həyata keçirilməsini şərtləndirir.

Dövlət idarəçiliyində yeni olan və Azərbaycanda ilk dəfə kompleks şəkildə tətbiq edilən yeni texnologiyalar öz yüksək səmərəliliyini Azərbaycan Respublikasının enerji transformasiyası prosesi, işğaldan azad olunmuş ərazilərdə "yaşıl enerji"yə keçid layihələrinin həyata keçirilməsi prosesində də göstərir. Buna parlaq misal olaraq Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin bu sahədə keçirdiyi davamlı inkişaf siyasəti çərçivəsində tətbiq etdiyi yeni rezonans və komplementar idarəçilik texnologiyalarının səmərəliliyi göstərilə bilər.

Azərbaycan Respublikasında enerji transformasiyası sahəsində dövlət səviyyəsində fəaliyyətlərin başlanğıcı 2004-cü ilə aid edə bilər. Həmin ilin sentyabr ayının 21-də 462 nömrəli sərəncamla Prezident İlham Əliyev "Azərbaycan Respublikasında bərpaolunan enerji üzrə Milli Proqram"ı təsdiq etdi. Bu, strateji addımın nə dərəcədə uzaqgörən olduğu qərarın qəbul edilməsi zamanı ölkədə mövcud olan vəziyyətin təhlilindən aydın olur. 2004-cü il İlham Əliyev cənablarının ilk prezidentlik ilidir. Ölkənin 20 faiz ərazisi işğal altındadır, əhalinin 13 faizi qaçqın və məcburi köçkündür, Dünya Bankının məlumatları əsasında həmin il ölkədə yoxsulluq da yüksək səviyyədə idi. Eyni zamanda həmin ildə ölkədə artıq 2020-ci ildə ərazilərin işğaldan azad edil-

Şəkil 1. Enerji keçidi prosesinin idarə edilməsinin iqtisadi səmərəliliyi: ÜDM-in hər vahidinə (1000 ABŞ dolları, alıcılıq qabiliyyəti pariteti ilə) qazanılmış enerji transformasiya indeksinin (ETİ) dəyəri. *Mənbə: Dünya İqtisadi Forumu, 2024, Dünya Bankı, 2025.*

Şəkil 1-də Azərbaycan Respublikası ilə yanaşı təmsil olunmuş ölkələr enerji transformasiyası baxımından dünya liderləridir: İsveç - dünya üzrə, Litva - keçmiş SSRİ ölkələri ilə müqayisədə, Norveç isə neft və qaz ixrac edən ölkələr arasında. Göründüyü kimi, Azərbaycan Respublikası elmə əsaslanan innovativ dövlət idarəçilik texnologiyalarının tətbiqi nəticəsində "yaşıl

Şəkil 2. Azərbaycan Respublikasında orta aylıq pensiyanın dəyəri, ABŞ dolları alıcılıq qabiliyyəti pariteti ilə. *Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2025; Dünya Bankı, 2025.*

Şəkil 2-dən göründüyü kimi, son on ildə ölkədə orta pensiya hər il artmaqdadır. Bu artım 2020-ci ildən sonra daha da süratlidir. Beynəlxalq müqayisələr göstərir ki, ölkədə həyata keçirilən uğurlu sosial siyasət göstəricisi olan orta pensiyanın səviyyəsi bir sıra Avropa İttifaqında təmsil olunmuş ölkələr səviyyəsindədir (Şəkil 3).

Azərbaycan qəzetində nəşr olunmuşdur

Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarında fəaliyyət göstərən dövlət qulluqçuları üçün "Dövlət İdarəçiliyində maraqlar toqquşması və antikorrupsiya siyasəti" mövzusunda təlim

05 noyabr 2025-ci il, Naxçıvan – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının təşkilatçılığı ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarında fəaliyyət göstərən dövlət qulluqçuları üçün "Dövlət idarəçiliyində maraqlar toqquşması və antikorrupsiya siyasəti" mövzusunda təlim keçirilmişdir.

Təlim "Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafına dair 2023-2027-ci illər üçün Dövlət Proqramı"nın 2025-2027-ci illəri əhatə edən Təfsilatlı Tədbirlər Planında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasına həvalə olunmuş tədbirlər çərçivəsində həyata keçirilmişdir.

Təlimdə Dövlət İdarəçilik Akademiyasının "Hüquq" kafedrasının müdiri, hüquq elmləri doktoru, professor İsaxan Vəliyev və "Hüquq" kafedrasının müəllimi, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Seyfulla Aslanov çıxış etmişlər.

Təlimdə dövlət idarəçiliyində etik davranış standartlarının tətbiqi, maraqlar toqquşmasının

qarşısının alınması, şəffaflıq və hesabatlılıq prinsiplərinin təmin olunması mexanizmləri, eləcə də korrupsiyaya qarşı mübarizənin institusional əsasları ətraflı şəkildə təhlil olunmuşdur.

Çıxışlarda qeyd olunmuşdur ki, anti-korrupsiya siyasətinin gücləndirilməsi dövlət idarəçiliyinin səmərəliliyinin, şəffaflığının və ictimai etimadın yüksəldilməsinin mühüm istiqamətlərindən biridir. Bu siyasət dövlət qulluğunda etik prinsiplərin tətbiqinə, idarəetmədə hesabatlılıq və şəffaflıq mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsinə, eləcə də ictimai nəzarət institutlarının inkişafına xidmət edir.

Təlim zamanı dövlət qulluqçularına maraqlar toqquşmasının müəyyənləşdirilməsi və qarşısının alınması üzrə praktiki yanaşmalar, habelə real situasiyalara əsaslanan nümunəvi halların təhlili təqdim olunmuşdur. İnteraktiv müzakirələr çərçivəsində iştirakçılar dövlət qulluğunda etik qərar qəbuletmə prosesinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində fikir mübadiləsi aparmışlar.

DİA-da tələbələrin qazilərlə görüşü keçirilmişdir

Dövlət İdarəçilik Akademiyasında (DİA) 8 Noyabr – Zəfər Günü münasibətilə ali təhsil müəssisəsinin rektoru, akademik Urxan Ələkbərovun müvafiq tapşırığına əsasən silsilə tədbirlər davam edir. Bu çərçivədə keçirilən növbəti görüş Vətən müharibəsi qəhrəmanlarına həsr olunub.

Tədbiri giriş sözü ilə Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektorunun müşaviri Zaur Məmmədov açaraq iştirakçıları salamlayıb. O qeyd edib ki, DİA-da vətənpərvərlik tərbiyəsi, milli-mənəvi dəyərlərin gənclərə aşılanması istiqamətində davamlı işlər aparılır və bu kimi görüşlər tələbələr üçün həm maarifləndirici, həm də mənəvi cəhətdən böyük əhəmiyyət daşıyır.

Vətən müharibəsi qəhrəmanı, mayor Zaur Hüseynov çıxışında döyüş yolundan, aparılan əməliyyatlardan, Azərbaycan Ordusunun qəhrəmanlığından danışıb. O, hər bir əsgərin və zabitin vətən sevgisi, qələbə inamı və torpaqların azad olunması naminə göstərdiyi fədakarlığının əhəmiyyətini vurğulayıb.

Vətən müharibəsi qəhrəmanı, mayor Mirdamət Bağıyev öz çıxışında müharibə dövründə Azərbaycan xalqının birliyindən və

arxa cəbhədə göstərilən həmrəyliyin önəmindən bəhs edib. Onun sözlərinə görə, hər kəs öz mövqeyində, istər səngərdə, istərsə də arxa cəbhədə, qələbənin əldə olunması üçün əzmlə çalışırdı.

Baş leytenant İzzət Balacayev çıxışında döyüşlərdə iştirakından danışıb. O bildirib ki, gənclər şəhidlərimizin qəhrəmanlıq yolunu unutmamalı, onların ideallarını yaşatmalı və hər zaman dövlətinə sədaqətlə xidmət etməlidirlər.

Qonaqlar tərəfindən qeyd olunub ki, 8 Noyabr – Zəfər Günü Azərbaycan xalqının milli qürur və həmrəyliyinin rəmzidir. “Bu Qələbə Prezident, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən qətiyyətli siyasətin və dövlət-xalq birliyinin nəticəsidir”.

Bildirilmişdir ki, “müasir Azərbaycanın əldə etdiyi bu tarixi nailiyyət Ulu Öndər Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi strateji inkişaf yolunun məntiqi davamıdır. Məhz bu müdrik siyasi xətt sayəsində Azərbaycan bu gün qalib dövlət, güclü ordu və yüksək nüfuza malik regional liderə çevrilib”.

Zəfər Günü xalqımızın qəhrəmanlıq salnaməsinə qızıl hərflərlə yazılmış, gələcək nəsillərə milli birlik, vətənpərvərlik və dövlətə sədaqət nümunəsi kimi əbədi yaşayacaq tarixi hadisədir.

8 Noyabr - Zəfər Günü ilə əlaqədar konfrans

Noyabrın 7-də Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Böyük akt zalında Zəfər gününə həsr olunmuş tədbir keçirilmişdir. Əvvəlcə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni səsləndirilib. Şəhidlərin əziz xatirəsi anılıb.

Professor və müəllimlərin, tələbələrin iştirak etdikləri tədbirdə Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru akademik Urxan Ələkbərov 44 günlük Vətən müharibəsindən, Azərbaycan Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə qüdrətli Ordumuzun düşmən üzərində qazandığı parlaq Qələbədən bəhs edib. O, Vətən müharibəsində əsgər və zabitlərimizin böyük fədakarlıq, qəhrəmanlıq nümunəsi göstərdiklərini vurğulayıb. U.Ələkbərov ötən 30 il ərzində Azərbaycanda əldə edilən nailiyyətlərdən danışıb, ölkənin uğurlu inkişafı sayəsində dövlətçilik ənənələrimizin möhkəmləndiyini, iqtisadi, siyasi, hərbi gücümüzün artdığını

bildirib. Qeyd olunub ki, müstəqil Azərbaycan Respublikası bu gün hər bir soydaşımız üçün əsl qürur mənbəyinə çevrilib. Müstəqilliyin ilk illərində Azərbaycan dərin siyasi, iqtisadi və sosial böhranla yanaşı, Ermənistanın hərbi təcavüzü, xalqımıza qarşı həyata keçirilən etnik təmizləmə siyasəti ilə üzləşdi. Xalqımızın təkidli tələbi ilə Ulu Öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı nəticəsində ölkəmiz parçalanma təhlükəsindən xilas oldu. Nəticədə aparılan sistemli daxili və xarici siyasət, Prezident İlham Əliyevin siyasi, iqtisadi, diplomatik müstəvidə əldə etdiyi uğurlar istər 44 günlük müharibə vaxtı, istərsə də son 5 il ərzində Azərbaycanın suverenliyinin tam təmin olunması ilə nəticələndi.

Daha sonra konfransda Tarix kafedrasının müdiri, dosent Firdovsiyə Əhmədova, Qarabağ İrsini Araşdırmalar Mərkəzinin rəhbəri, professor Elçin Əhmədov, Hüquq kafedrasının müəllimi, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Fəxrəddin Nağıyev Tarixi Zəfərin müxtəlif aspektlərinə toxunmuşlar.

Tədbirin sonunda xatirə fotosu çəkilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyinin əməkdaşları üçün “Azərbaycanın xarici siyasəti: suverenliyin və tarixi ədalətin bərpası” mövzusunda mühazirə

07 noyabr 2025-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyinin əməkdaşları üçün “Azərbaycanın xarici siyasəti: suverenliyin və tarixi ədalətin bərpası” mövzusunda növbəti təlim təşkil olunub. Təlimdə Dövlət İdarəçilik Akademiyasının “Qarabağ İrsini Araşdırma Mərkəzi”nin rəhbəri, siyasi elmlər doktoru, professor Elçin Əhmədov çıxış edib.

Tədbirin əsas məqsədi Azərbaycanın müasir xarici siyasətinin prioritet istiqamətləri, milli maraqların qorunması və dövlət suverenliyinin tam bərpası prosesinin elmi-nəzəri əsaslarının öyrənilməsi olub. Mühazirə zamanı Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində mövqeyi, xarici siyasətdə tarixi ədalətin bərpası, regional təhlükəsizlik və sülh təşəbbüsləri mövzularına xüsusi diqqət yetirilib.

Professor qeyd edib ki, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən praqmatik və balanslaşdırılmış xarici siyasət nəticəsində Azərbaycan beynəlxalq arenada öz mövqeyini gücləndirib, ərazi bütövlüyünü və tarixi ədaləti bərpa edib. Bu siyasət milli maraqlara əsaslanaraq regional sabitliyin və dayanıqlı inkişafın təmin edilməsinə yönəlib.

Təlim zamanı iştirakçılarla interaktiv müzakirələr aparılıb, xarici siyasətin yeni çağırışları, diplomatik təşəbbüslər və Azərbaycanın beynəlxalq tərəfdaşlıq strategiyaları barədə fikir mübadiləsi həyata keçirilib.

Tədbirin sonunda iştirakçılar mövzu üzrə əldə etdikləri biliklərin dövlət idarəçiliyində, xüsusən də beynəlxalq əməkdaşlıq sahəsində tətbiqinin əhəmiyyətini vurğulayıblar.

“44 Günlük Zəfər Salnaməsi” adlı tədbir

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında Tədrisin keyfiyyətinin monitorinqi və məzunlarla iş şöbəsinin, DİA Tələbə Gənclər Təşkilatının, həmçinin müxtəlif kurs tələbələrinin birgə təşkilatçılığı ilə Vətən müharibəsi Zəfərinin 5-ci ildönümünə həsr olunmuş “44 Günlük Zəfər Salnaməsi” adlı tədbir keçirilmişdir.

Tədbirin əvvəlində şəhidlərimizin xatirəsi ehtiramla anılmış, Azərbaycan dövlət himni səsləndirilmişdir. Daha sonra tələbələrin iştirakı ilə Zəfər gününə həsr olunmuş tədbirdə 44 günlük müharibənin müxtəlif aspektlərinə toxunulmuşdur.

Tədbirdə çıxış edən gənclər 44 günlük Vətən müharibəsində qazanılmış tarixi Qələbənin

Azərbaycan xalqının birliyi, ordumuzun qüdrəti və Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin qətiyyətli rəhbərliyi nəticəsində mümkün olduğunu vurğulamışlar. Qeyd olunmuşdur ki, bu Qələbə təkcə hərbi sahədə deyil, həm də siyasi və mənəvi baxımdan Azərbaycanın dövlətçilik tarixində yeni bir mərhələnin əsasını qoymuşdur.

Tədbir çərçivəsində tələbələr tərəfindən Vətən müharibəsinə həsr olunmuş ədəbi-bədii kompozisiyalar, şeirlər və videoçarxlar təqdim olunmuş, həmçinin şəhid qəhrəmanlarımızın həyat yolundan bəhs edən çıxışlar dinlənilmişdir.

Tədbirdə çıxış edən Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərov tələbələr tərəfindən təşkil olunan tədbiri yüksək qiymətləndirmişdir. O, qeyd etmişdir ki, Akademiya gənclərinin bu təşəbbüsü onların vətənpərvərlik ruhunu, dövlətçilik ideyalarına sadiqliyini və ictimai fəallığını bir daha nümayiş etdirir.

Rektor çıxışı zamanı 44 günlük Vətən müharibəsində əldə olunan tarixi Qələbənin Ümummilli Lider Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi strateji inkişaf xəttinin, eləcə də Prezident İlham Əliyevin uzaqgörən siyasətinin məntiqi nəticəsi olduğunu vurğulamışdır.

O, vurğulamışdır ki, ölkədə gənclər siyasətinin uğurlu icrası nəticəsində yetişən yeni nəsil Vətənə sədaqəti, biliyi və təşəbbüskarlığı ilə Azərbaycanın gələcək inkişafına töhfə verməkdədir. Rektor tədbirin sonunda tələbələrə uğurlar arzulamış, onlara daim milli ruhda, Heydər Əliyev ideyalarına və Prezident İlham Əliyevin dövətçilik xəttinə sadiq qalmağı tövsiyə etmişdir.

"ASAN xidmət" mərkəzlərinin əməkdaşları üçün "Dövlət idarəçiliyində layihələrin idarəedilməsi" mövzusunda təlim

14 noyabr 2025-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası tərəfindən "ASAN xidmət" mərkəzlərinin əməkdaşları üçün "Dövlət idarəçiliyində layihələrin idarəedilməsi" mövzusunda onlayn təlim təşkil olunub. Təlimi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının "Dövlət qulluğu və kadr siyasəti" kafedrasının müəllimi Nuriyyə Günəşli aparmışdır.

Tədbirin əsas məqsədi dövlət qurumlarında layihə idarəçiliyinin müasir yanaşmalarını, tətbiq olunan metodologiyaları və idarəetmə mexanizmlərini iştirakçılara çatdırmaq, dövlət qulluqçularının bu sahədə nəzəri bilik və praktiki bacarıqlarını artırmaqdan ibarət olmuşdur.

Təlim zamanı layihə əsaslı idarəetmənin müasir dövlət idarəçiliyində rolu xüsusi vurğulanmışdır. Qeyd olunmuşdur ki, layihə yanaşması dövlət orqanlarına daha çevik qərarvermə, resurslardan səmərəli istifadə, nəticəyönümlü fəaliyyət, innovasiyaların tətbiqi və şəffaflığın artırılması kimi mühüm üstünlüklər təqdim edir.

Təlim zamanı dövlət sektorunda layihə planlaşdırılması, risklərin idarə olunması, resursların səmərəli bölüşdürülməsi, layihələrin monitorinqi və qiymətləndirilməsi kimi mövzular geniş şəkildə izah edilmişdir. Həmçinin dövlət idarəçiliyində layihə yanaşmasının tətbiqi, effektiv nəticələrin əldə olunması və idarəetmədə innovativ metodların rolu barədə iştirakçılara ətraflı məlumat təqdim olunub.

İştirakçılar layihələrin icrası zamanı qarşıya çıxan çətinliklər, şəffaflığın və hesabatlılığın təmin olunması, eləcə də dövlət xidmətlərinin səmərəliliyinin artırılması ilə bağlı fikir mübadiləsi aparmış, praktiki suallarını müzakirə etmişlər.

Tədbirin sonunda qeyd olunub ki, bu kimi təlimlər dövlət qulluqçularının peşəkar inkişafına, idarəçilik proseslərinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə və dövlət xidmətlərinin daha effektiv şəkildə həyata keçirilməsinə mühüm töhfə verir.

"Azərbaycanın iqtisadi inkişafında innovativ idarəetmə və rəqəmsal texnologiyaların rolu" mövzusunda respublika elmi-praktik konfrans

Noyabrın 19-da Dövlət İdarəçilik Akademiyasında Vətən müharibəsində qələbəmizin 5 illiyinə həsr olunmuş "Azərbaycanın iqtisadi inkişafında innovativ idarəetmə və rəqəmsal texnologiyaların rolu" mövzusunda elmi-praktik konfrans baş tutdu.

Konfransın gündəliyi və seçilmiş istiqamətlər regional inkişafın idarə olunmasında innovativ proseslərin təhlili, perspektiv imkanların öyrənilməsinə həsr olunmuşdur.

Konfransın işində Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi İqtisadiyyat İnstitutu, Bakı Dövlət Universiteti, Milli Aviasiya Akademiyası, Azərbaycan Texnologiya Universiteti, Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti, Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti, Azərbaycan Dillər Universiteti, Kooperasiya Universiteti, İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi, Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin tabeliyində Aqrar Tədqiqatlar Mərkəzi, Samux Rayon İcra Hakimiyyəti, Yevlax Şəhər İcra Hakimiyyəti, Qəbələ Rayon İcra Hakimiyyəti, Quba Rayon İcra Hakimiyyəti, Qubadlı Rayon İcra Hakimiyyəti, Zərdab Rayon İcra Hakimiyyəti, Xətai Rayon İcra Hakimiyyəti və s. kimi qurum və təşkilatlardan nümayəndələr iştirak etmişlər.

Konfransın açılışında Dövlət Himni səsləndirilmiş, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Tədris İşləri üzrə prorektoru, prof. Əlikram Abdullayev qonaqları salamlayaraq

tədbir iştirakçılarına uğurlar arzulamışdır. Plenar iclasda İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzinin icraçı direktorunun müavini Ramil Hüseyn, Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin şöbə müdiri Heybət İmanov, Dövlət İdarəçilik Akademiyasının "Dövlət idarəetməsi və menecment" kafedrasının müdiri, i.e.d., prof. Xatirə Hüseynova, Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyindən Aytac Əliyeva məruzə ilə çıxış etmişlər.

Rəsmi hissədən sonra konfrans "Davamlı inkişaf və yaşıl iqtisadiyyat" və "Rəqəmsal dövlət idarəetməsi və innovasiyalar" bölmələrində dinləmələrlə davam etmişdir. Çıxışlarda qeyd edilmişdir ki, Azərbaycanın bütün ərazilərində, o cümlədən suverenliyimizin bərpa edildiyi Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda həyata keçirilən bərpa və inkişaf proqramları regionu qısa zamanda post-münaqişə zonası statusundan çıxararaq Azərbaycanın ən müasir və innovativ inkişaf məkanına çevirib. Hazırda bölgədə ağıllı şəhər və ağıllı kənd texnologiyaları, rəqəmsal idarəetmə, yaşıl enerji infrastrukturu, İKT şəbəkələri, smart nəqliyyat sistemləri, dron və sensor nəzarəti, həmçinin yüksək texnologiyalı aqrar həllər geniş tətbiq olunur.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasın və Bakı KOB İnkişaf Mərkəzinin birgə təşkilatçılığı ilə "Süni intellektin biznesdə tətbiqi" mövzusunda təlim

Noyabrın 22-də Bakı KOB Evində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının və Bakı KOB İnkişaf Mərkəzinin birgə təşkilatçılığı ilə "Süni intellektin biznesdə tətbiqi" mövzusunda təlim baş tutub.

Tələbə Gənclər Təşkilatının nəzdində fəaliyyət göstərən "Biznes" klubun təşkilatçılığı ilə baş tutan tədbirdə iki təlimçi tərəfindən görüş iştirakçılarına süni intellektin biznes proseslərdə istifadə edilməsi, rəqəmsal transformasiya, innovativ yanaşmalar və məhsuldarlığın artırılması kimi mövzular izah edilmişdir.

Sonda tələbələr təlimçilərə suallar ünvanlayaraq mövzunu praktiki aspektlərdən daha dərindən öyrənmək imkanı əldə etmişlər.

Yekunda təlimi uğurla tamamlayan iştirakçılara sertifikatlar təqdim edilmişdir.

DİA-nın tələbələri Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılmasının 33-cü ildönümü ilə bağlı tədbirdə iştirak etmişlər

Yeni Azərbaycan Partiyasının yaranmasının 33-cü ildönümü münasibətilə Yeni Azərbaycan Partiyası Səbail rayon təşkilatı tərəfindən Beynəlxalq Muğam Mərkəzində tədbir keçirilmişdir.

Tədbirdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının tələbələri də iştirak etmişlər.

DİA tələbələri arasında şahmat turniri keçirilmişdir

Tədbirin təşkilində əsas məqsəd gənclər arasında vətənpərvərlik ruhunu gücləndirmək, 44 günlük Vətən müharibəsində əldə olunmuş tarixi Qələbənin əhəmiyyətini təbliğ etmək və tələbələr arasında intellektual yarış mühitini daha da inkişaf etdirmək olmuşdur. Turnirdə müxtəlif fakültələri təmsil edən tələbələrin iştirakı həm geniş rəqabət, həm də sağlam mübarizə atmosferi yaratmış, gənclərin strateji düşüncə və analitik qabiliyyətlərinin üzə çıxmasına imkan vermişdir. Tədbir çərçivəsində Azərbaycanın dövlətçilik ənənələrinə və gənclərin milli ruhda formalaşmasına dair qısa çıxışlar səsləndirilmiş, iştirakçılara Zəfərimizin tarixi önəmi bir daha xatırladılmışdır. Turnir sonda qaliblərin mükafatlandırılması ilə yekunlaşmış və gənclər arasında motivasiya yaradan yaddaqalan bir tədbir kimi yadda qalmışdır.

“Tələbələrlə effektiv kommunikasiyanın qurulması” mövzusunda təlim

01 dekabr 2025-ci il tarixində “Tədrisin keyfiyyətinin monitorinqi və məzunlarla iş şöbəsi”nin təşkilatçılığı ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının “Davamlı inkişaf” kafedrasının baş müəllimi, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru Ülfət Mehdiyev tərəfindən “Tələbələrlə effektiv kommunikasiyanın qurulması” mövzusunda təlim keçirilmişdir. Ülfət Mehdiyev bildirdi ki, müəllim dərs zamanı fikirlərini sadə və anlaşılan şəkildə ifadə etməlidir. Müəllim tələbə üçün dərsdə açıq və səmimi mühit yaratmalıdır. Həmçinin bildirdi ki, Akademiya tələbələri artıq yetkin şəxslərdir, onlarla münasibət həm akademik, həm də əməkdaşlıq xarakterli olmalıdır. Müəllim tələbənin fərdi fikrinə dəyər verdiyini göstərməlidir, nəyi başa düşdüyünü, nədə çətinlik çəkdiyini müəyyənləşdirməyi bacarmalıdır lazım olanda yönləndirici suallar verməlidir, interaktiv tapşırıqlar, diskussiya, qısa sorğularla tələbələrin kommunikasiya bacarıqlarını artırmalıdır. Onlayn platformalardan istifadə etməlidir. Dərsə dair gözləntilər aydın şəkildə izah olunmalıdır ki, tələbə dərsin sonunda nə öyrənəcəyini bilsin. Tənqid edərkən tələbəni deyil, işini qiymətləndirməlidir. Müəllim tələbələrin fikirlərinə müdaxilə etməməli, sadəcə yönləndirici şəxs olmalıdır. Tələbələrin şəxsi və akademik çətinliklərini anlamağa çalışmalı, tələbəni öz öyrənmə prosesinin fəal iştirakçısına çevirməlidir.

Təlimdə müxtəlif kafedraların əməkdaşları və tələbələr də iştirak etmişdir. İnteraktiv müzakirələr şəklində keçən təlimin sonunda tələbələrin sualları cavablandırılmışdır.

Üç tələbəmiz “İlin Könüllüsü” seçilmişdir

Dekabrın 4-də “Konstitusiya və Suverenlik İli”nə həsr olunmuş Azərbaycan Könüllülərin VIII Həmrəylik Forumunda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının üç tələbəsi “İlin Könüllüsü” mükafatına layiq görülüb.

Mükafatlandırılan tələbələr:

Süsən Qəhrəmanova –
İnzibati idarəetmə fakültəsinin
IV kurs tələbəsi

Misir Məmmədov –
İnzibati idarəetmə fakültəsinin
III kurs tələbəsi

Nuray Talıbzadə –
Siyasi idarəetmə fakültəsinin
IV kurs tələbəsi

Bu münasibətlə tələbələrimizi ürəkdən təbrik edir, gələcək fəaliyyətlərində uğurlar arzulayırıq!

Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət qulluqçuları üçün təlim

"Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafına dair 2023-2027-ci illər üçün Dövlət Proqramı"nın 2025-2027-ci illəri əhatə edən Təfsilatlı Tədbirlər Planında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasına (DİA) həvalə edilmiş tədbirlərin icrası çərçivəsində Naxçıvan Muxtar Respublikasının mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarında fəaliyyət göstərən dövlət qulluqçuları üçün "Vətəndaş müraciətlərinə baxılması və müraciətlərlə əlaqədar kargüzarlığın aparılmasının xarakterik cəhətləri" mövzusunda təlim keçirilmişdir.

Təlim DİA-nın Hüquq kafedrasının müəllimi, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Seyfulla Aslanov tərəfindən təqdim olunmuşdur. Təlimçi öz çıxışında vətəndaş müraciətlərinə baxılması prosesinin dövlət idarəçiliyində şəffaflıq, məsuliyyət və operativliyin təmin edilməsində mühüm rol oynadığını vurğulamışdır.

Təlim müddətində iştirakçılara müraciətlərin qəbulu və icrasına dair hüquqi tələblər, müraciətlərin təsnifatı, sənəd dövriyyəsinin düzgün təşkili, icra intizamının təmin olunması, cavabların hazırlanması və rəsmiləşdirilməsi qaydaları barədə ətraflı məlumat verilmişdir. Bununla yanaşı, müraciətlərə baxılma prosesində etik davranış normaları, vətəndaş məmnuniyyətinin artırılması, elektron müraciətlərin idarə edilməsi və kargüzarlığın müasir standartlara uyğun təşkili kimi mövzular geniş şəkildə şərh olunmuşdur.

Təlim interaktiv müzakirələr şəraitində keçirilmiş, iştirakçılar müraciətlərlə bağlı praktiki halların həlli, institusional çətinliklərin aradan qaldırılması və sənəd dövriyyəsinin səmərəliliyinin artırılması istiqamətində fikir mübadiləsi aparmışlar.

Təlimin sonunda qeyd edilmişdir ki, vətəndaş müraciətlərinə operativ və obyektiv baxılması dövlət idarəçiliyində peşəkarlığın, şəffaflığın və vətəndaşlara göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin artırılmasının əsas şərtlərindən biridir.

Milli Məclisin deputatının tələbələrimizlə görüşü

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası Tələbə Gənclər Təşkilatının nəzdində fəaliyyət göstərən "Biznes" klubun təşkilatçılığı ilə Milli Məclisin deputatı, iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru Tahir Mirkişili ilə "Dövlət–özəl tərəfdaşlığının mahiyyəti və perspektivləri" mövzusunda görüş keçirilib.

DİA-nın ictimai əlaqələr üzrə müşaviri Zaur Məmmədov Akademiyanın rektoru, akademik Urxan Ələkbərovun salamlarını tədbir iştirakçılarına çatdırmış, millət vəkili Tahir Mirkişiliyə tələbələrlə görüşünə görə təşəkkürünü bildirmişdir.

Daha sonra tədbirin qonağı Milli Məclisin deputatı Tahir Mirkişili çıxış edərək dövlət və özəl sektorların ölkədə fəaliyyəti haqqında ətraflı məlumat vermiş və tələbələrlə interaktiv görüş təşkil olunmuşdur.

Görüş zamanı dövlət-özəl sektor əməkdaşlığının iqtisadi inkişafda rolu, mövcud imkanlar, tərəfdaşlıq modelləri, gələcək tətbiq perspektivləri və biznes mühitində inteqrasiya mexanizmləri barədə geniş müzakirələr aparılıb.

Sonda xatirə fotosu çəkilib.

“Könüllülük proqramı”nın açılış tədbiri

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında “Könüllülük proqramı”nın açılış tədbiri keçirilmişdir. Qeyd edilmişdir ki, DİA Könüllüləri proqramının əsas məqsədi elmi-praktiki, mədəni tədbirlərin təşkilinə töhfə vermək, həmçinin dövlət qurumları ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq çərçivəsində könüllü mübadilə proqramları həyata keçirməkdən ibarətdir.

Rektor, akademik Urxan Ələkbərov çıxışında vurğuladı ki, könüllülük hərəkatı müasir cəmiyyətlərdə həm sosial həmrəyliyin gücləndirilməsində, həm də vətəndaşların fəal mövqeyinin formalaşdırılmasında mühüm rol

oynayır. Onun sözlərinə görə, Azərbaycan gənclərinin ictimai proseslərdə aktiv iştirakının təşviqi dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biridir və Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası bu siyasətin həyata keçirilməsinə töhfə verən aparıcı təhsil müəssisələrindən biri olaraq üzərinə düşən missiyanı ardıcıl şəkildə yerinə yetirir.

Rektor qeyd etdi ki, könüllü fəaliyyət təkcə fərdi inkişaf üçün deyil, həm də cəmiyyətin institusional gücünün artması üçün strateji əhəmiyyət daşıyır. Bu fəaliyyət gənclərdə liderlik, komandada işləmək, məsuliyyət daşımaq, təşəbbüskarlıq kimi mühüm kompetensiyaların formalaşmasına şərait yaradır. "Könüllülər cəmiyyətin ən dinamik hissəsini təşkil edir və onların sosial layihələrə cəlb edilməsi həm dövlət qurumları ilə vətəndaş cəmiyyəti arasında etimad mühitini gücləndirir, həm də yeni idarəetmə mədəniyyətinin formalaşmasına töhfə verir," – deyə akademik Ələkbərov bildirdi.

O əlavə etdi ki, DİA Könüllülük Proqramı çərçivəsində tələbələrin dövlət qurumları ilə birgə müxtəlif sosial, elmi-praktiki və mədəni layihələrdə iştirakı onların praktiki bilik və bacarıqlarını artıracaq, eyni zamanda gələcək karyeraları üçün dəyərli təcrübə qazanmağa imkan verəcək. Proqramın qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri də könüllülüyün davamlı və sistemli şəkildə təşkili, könüllülərin potensialının üzə çıxarılması və onların dövlət idarəçiliyi sahəsinə inteqrasiyasına dəstək verməkdir.

Tədbir zamanı DİA-nın Məzunlarla iş sektorunun müdiri, siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru Anar Şükürov, Tədrisin keyfiyyətinin monitorinqi və məzunlarla iş şöbəsinin baş mütəxəssisi Murad Həsənxanlı, Tədrisin keyfiyyətinin monitorinqi və məzunlarla iş şöbəsinin mütəxəssisi Gülputa Şirinova, DİA Tələbə Gənclər Təşkilatının sədri İxtiyar Mahmudzadə və rəsmi qonaqlar, "Qırmızı Ürəklər Fondu"nun Himayəçilik Şurasının üzvü Günay Məsimova, DOST İnklüziv İnkişaf və Yaradıcılıq Mərkəzinin İnsan resursları, daxili nəzarət, sənədlərlə və vətəndaşlarla iş departamentinin müdiri Miraqil Seyidzadə, "Ədliyyə Könüllüləri" İctimai Birliyinin sədri Cavad Cavadlı, "İslahat Könüllüləri" layihəsinin rəhbəri Nailə Cəfərova, Vəkillər Kollegiyasının "Femida Könüllüləri" Təşkilatının sədri Salman Vahabov könüllük fəaliyyətinin həyata keçirilməsi və əhəmiyyəti haqqında öz təcrübələrini bölüşmüşlər. Eyni zamanda bir qrup gənc könüllülük proqramının gənclər üçün əhəmiyyəti haqqında fikir mübadiləsi aparmışdır.

Tədbirin sonunda tələbələrin sualları cavablandırılmış və xatirə fotosu çəkilmişdir.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin dövlətçilik fəaliyyətinə həsr olunmuş “Suverenlik fəlsəfəsi” mövzusunda respublika elmi konfrans

11 dekabr 2025-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında (DİA) Ümummilli Lider Heydər Əliyevin dövlətçilik fəaliyyətinə həsr olunmuş “Suverenlik fəlsəfəsi” mövzusunda Respublika elmi konfransı keçirilmişdir.

Konfransdan öncə iştirakçılar Ümummilli Lider Heydər Əliyevin Akademiyadakı büstünü ziyarət edərək onun xatirəsini ehtiramla yad etmişlər.

Konfrans plenar iclasla işinə başlamışdır. Əvvəlcə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin əziz xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edilmiş, ardınca Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni səsləndirilmişdir.

Konfransın açılışında çıxış edən DİA-nın rektoru, akademik Urxan Ələkbərov Ümummilli Lider Heydər Əliyevin Azərbaycanın dövlətçilik tarixində misilsiz xidmətləri barədə danışmışdır. Rektor qeyd etmişdir ki, Azərbaycan dövlətinin xilaskarı olan Heydər Əliyev bütün həyatını xalqın müstəqilliyinə, ölkənin sabitliyi və tərəqqisinə həsr etmişdir.

Rektor vurğulamışdır ki, suverenlik fəlsəfəsi mövzusu təsadüfi seçilməmişdir. Heydər Əliyevin dövlətçilik konsepsiyası, suverenlik ideyaları və hüquqi dövlət quruculuğu prinsipləri müasir Azərbaycanın ideoloji, siyasi və iqtisadi təməllərini formalaşdırmışdır. Məhz Ümummilli Liderin rəhbərliyi ilə atılan fundamental addımlar nəticəsində Azərbaycan qısa müddətdə dağılmaq təhlükəsindən xilas olaraq sabit, güclü və müstəqil dövlətə çevrilmişdir.

Rektor həmçinin qeyd etmişdir ki, Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi ardıcıl və praqmatik siyasət nəticəsində bu strateji kurs daha da güclənmiş, Azərbaycan regionun lider dövləti, 44 günlük Vətən müharibəsinin qalibi kimi beynəlxalq arenada nüfuzunu artırmışdır.

Konfrans çərçivəsində dövlətçilik fəlsəfəsi, suverenlik, hüquqi və ideoloji əsaslar üzrə geniş məruzələr təqdim edilmişdir.

Milli Məclisin İqtisadi siyasət, sənaye və sahibkarlıq Komitəsinin sədri, DİA -nın İqtisadiyyatın Dövlət tənzimlənməsi kafedrasının müdiri, dosent Azər Əmiraslanov “Azərbaycanın dövlət suverenliyinin iqtisadi əsaslarının yaradılması Ümummilli Lider Heydər Əliyevin tarixi xidmətidir” mövzusunda çıxış etmişdir. O, 1990-cı illərin əvvəllərində gərgin iqtisadi vəziyyət fonunda Ulu Öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə gə-

lərək Azərbaycanı xilas etməsi, apardığı iqtisadi islahatlar və hazırda ölkəmizin iqtisadi göstəriciləri, aparılan iqtisadi siyasət haqqında danışmışdır.

Milli Məclisin deputatı, DİA-nın "Dövlət qulluğu və kadr siyasəti" kafedrasının müdiri, professor Hikmət Babaoğlu Azərbaycanın dövlət suverenliyinin siyasi əsasları" mövzusunda çıxış edərək Ulu Öndərin siyasi islahatları, dövlət quruculuğu və hakimiyyət institutlarının formalaşması istiqamətində atdığı addımları və müasir Azərbaycan Respublikasının daxili və xarici siyasət aspektləri haqqında çıxış etmişdir.

DİA "Hüquq" kafedrasının müdiri, hüquq elmləri doktoru, professor İsaxan Vəliyev "Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası: suverenlik manifesti" mövzusunda çıxış edərək 1995-ci ildə Konstitusiyasının qəbulu, hüquqi dövlət quruculuğunun əsas mərhələləri və konstitusiya islahatlarının əhəmiyyətindən bəhs etmişdir.

DİA "Tarix" kafedrasının müdiri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Firdovsiyyə Əhmədova "Azərbaycan dövlətçiliyində modernləşmənin tarixi-ideoloji əsasları" mövzusunda məruzə edərək qədim dövrlərdən başlayaraq müasir dövrə qədər dövlətçilik ənənələrinin inkişafı, modernləşmə prosesləri barədə elmi mülahizələrini təqdim etmişdir.

Plenar iclasdan sonra konfrans iki bölmə üzrə işini davam etdirmişdir. Birinci panel DİA-nın I prorektoru Əlikram Abdullayevin moderatorluğu ilə keçirilmiş, "Fəlsəfə və sosial psixologiya" kafedrasının müəllimləri mövzuya dair elmi çıxışlar etmişlər. İkinci panel siyasi elmlər doktoru, professor Sevil Məmmədovanın sədrliyi ilə təşkil olunmuş, burada DİA Tələbə Elmi Cəmiyyətinin üzvləri öz tədqiqatlarını təqdim etmişlər.

Konfransın sonunda ümumi müzakirələr aparılmış, iştirakçıların sualları cavablandırılmış və tədbir ümumi xatirə fotosu ilə yekunlaşmışdır.

Akademik Urxan Ələkbərovun "Heydər Əliyev irsi davamlı inkişaf yoluna işıq saçır" adlı məqaləsi "Xalq qəzeti"ndə nəşr edilmişdir

8 12 dekabr 2025-ci il, cümə **Xalq qəzeti**

YADDAŞ

Heydər Əliyev irsi davamlı inkişaf yoluna işıq saçır

Ulu öndər Heydər Əliyevin bütün sahələrdə, xüsusilə də dövlət idarəçiliyi kimi mürəkkəb və məsuliyyətli bir istiqamətdə nümayiş etdirdiyi fitri istedad, dərin nəzəri biliklər və zəngin praktiki bacarıqlar o qədər geniş, çoxşaxəli və sərhədsizdir ki, bu irsin öyrənilməsi yalnız keçmişin dəyərli irsi kimi deyil, həm də bu gün üçün vacib elmi istiqamət, gələcək üçün isə tükənməz innovativ inkişaf mənbəyidir. Məhz buna görə Heydər Əliyev irsi müxtəlif dövrlərdə, fərqli nəslin nümayəndələri tərəfindən araşdırılır, yeni kontekstlərdə yenidən dəyərləndirilir və hər dəfə yeni mənalar qazanır.

Bu davamlılığın səbəbi sadə, lakin olduqca dərin məntiqə söykənir: dünya dayanmadan dəyişir, qlobal proseslər sürətlənir, bəşəriyyətin üzləşdiyi çağırışların miqyası və mahiyyəti durmadan mürəkkəbləşir. Belə bir mənzərədə tarixi təcrübənin ən qiymətli nümunəsi kimi Heydər Əliyevin yaratdığı dövlətçilik məktəbi zamanın sınağından keçmiş, universallığı ilə seçilən etibarlı yol xəritəsi rolunu oynayır.

Bu gün də müxtəlif sahələrdə — siyasətdə, iqtisadiyyatda, təhlükəsizlikdə, sosial sahədə, elmdə və təhsildə — ən optimal qərarların hazırlanmasında Heydər Əliyevin irəli sürdüyü prinsiplərə, formalaşdırdığı idarəçilik fəlsəfəsinə istinad etmək, sanki bəşəriyyətin mürəkkəb suallarına verilən peşəkar cavabların mənbəyinə yönəlmək kimidir. Onun nəzəri irsi yalnız keçmişin deyil, həm bugünün, həm də gələcəyin tələblərinə cavab verən çevik idarəçilik modelidir.

Şəkil 2.-də təqdim olunmuş məlumatlar Dünya İqtisadi Forumu (Cenevrə) tərəfindən 2023-cü ilin sonunda, Bakıda keçirilən BMT-nin iqlim konfransı – COP29 ərəfəsində hazırlanmış xüsusi hesabatda öz əksini tapmışdı. Bu hesabat əslində Azərbaycanın enerji siyasətinin son 20 ildə keçdiyi inkişaf yolunun beynəlxalq miqyasda rəsmi qiymətləndirilməsi idi. Sənəd göstərirdi ki, ölkəmizdə neft strategiyasının müasir mərhələdə genişləndirilməsi və paralel olaraq bərpaolunan enerji mənbələrinin strateji şəkildə cəlb edilməsi nəticəsində tamamilə yeni bir inkişaf modeli formalaşmışdır. Bu model həm qlobal çağırışların tələblərinə, həm də milli prioritetlərə — davamlı iqtisadi artıma, ekoloji təhlükəsizliyə və inklüziv cəmiyyətin qurulmasına yüksək səviyyədə uyğunluq nümayiş etdirir.

Hesabat bir daha sübut edirdi ki, Azərbaycan enerji sahəsində yalnız resurs ixrac edən ölkə deyil, eyni zamanda, enerji transformasiyasını idarə edən qabaqcıl dövlətlərdən biridir. Bu dəyərləndirmə təkcə Dünya İqtisadi Forumunun mövqeyi ilə məhdudlaşmırdı. Dünya Bankının 2025-ci ildə dərc etdiyi analitik məlumatlarda da Azərbaycanın enerji keçidi üzrə əldə etdiyi nəticələr xüsusi vurğulanırdı. Həmin qiymətləndirməyə əsasən, ölkəmiz ümumdaxili məhsulun (ÜDM) hər vahidinə — alıcılıq qabiliyyəti pariteti ilə hesablanmış 1000 ABŞ dollarına — 2,62 enerji keçidi əmsalı formalaşdırır ki, bu da enerji transformasiyasının effektivliyinə görə dünya ölkələri üçün nümunəvi göstərici hesab olunur.

Bu nəticələr təsadüfi deyil. Onların əsasında ulu öndər Heydər Əliyevin qoyduğu strateji təməllər, onun neft siyasətinin yaratdığı güclü iqtisadi baza və ən əsası, bu bazanın XXI əsrin tələblərinə uyğun şəkildə çevrilməsini təmin edən Prezident İlham Əliyevin modern idarəçilik yanaşması dayanır. Prezident İlham Əliyev ölkənin enerji siyasətini yalnız iqtisadi sahə kimi deyil, həm də elm, təhsil, texnologiya və innovasiyaya əsaslanan kompleks dövlət idarəçiliyi modeli kimi inkişaf etdirir. Məsələnin məhz bu yanaşma ilə həll edilməsi Azərbaycanı enerji transformasiyasını optimal şəkildə idarə edən ölkələrdən birinə çevirib.

https://xalqqazeti.az/az/sosial-heyat/248228-heyder-eliyev-irsi-davamli-inkisaf

DİA-nın dosenti Elşan Əhmədovun iki yeni nəşri

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının (DİA) İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi kafedrasının dosenti Elşan Əhmədovun "Yaşıl və mavi iqtisadiyyatın planlaşdırılması və idarə edilməsi" adlı yeni dərs vəsaiti çap olunub. Bu nəşr yaşıl və mavi iqtisadiyyatın planlaşdırılması, idarə edilməsi və davamlı inkişaf aspektlərini əhatə edən aktual mövzuları əks etdirir. Bundan əlavə, DİA-nın dosenti Əhmədov Elşan Türkiyənin Global Academy Publishing House nəşriyyatı tərəfindən 23.10.2025 tarixində nəşr olunan "Developments in Aquaculture: Trends, Challenges, and Applications" (1st Edition) adlı beynəlxalq kitabda müəllif kimi iştirak edib. Kitabın ISBN nömrəsi 978-625-6276-28-4 olan bu nəşrdə o, "Digital technologies as a means of sustainable development of aquaculture (case of Azerbaijan)" adlı fəslin müəllifidir (DOI və ətraflı məlumat: https://books.google.az/books?id=MRprEQAAQBAJ). Hər iki nəşr dosent Elşan Əhmədovun davamlı inkişaf, rəqəmsal texnologiyalar, su resursları və ekoloji iqtisadiyyat sahələrindəki elmi fəaliyyətini əks etdirir və Azərbaycanın bu istiqamətlərdəki aktual tədqiqatlarına töhfə verir.

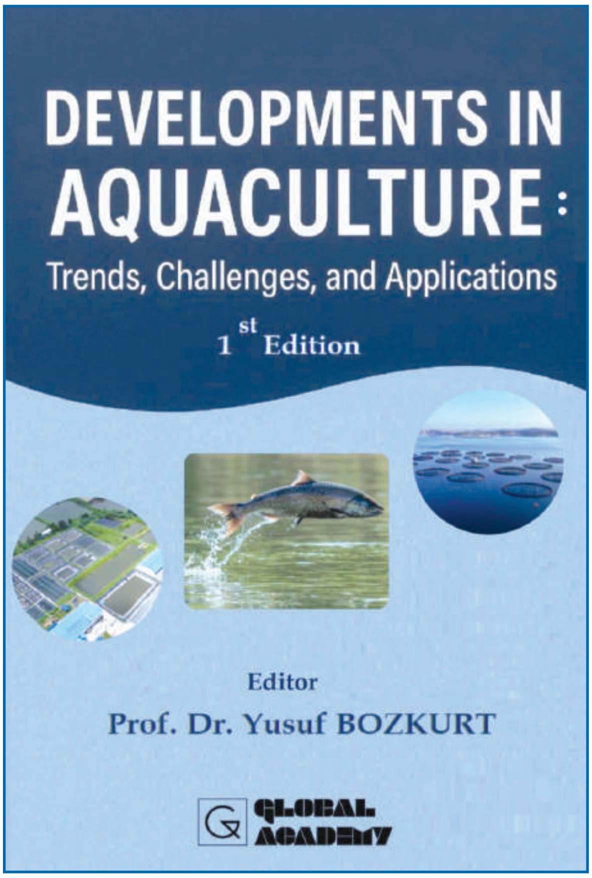

İcra hakimiyyəti şöbələrinin rəhbərləri üçün təşkil olunmuş təlim proqramı

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 11 dekabr 2014-cü il tarixli 387 nömrəli və 15 may 2025-ci il tarixli 394 nömrəli Fərmanlarına əsasən, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasına müvafiq təlimlərin təşkili həvalə olunub. Bu çərçivədə icra hakimiyyəti orqanlarının "Sosial-iqtisadi inkişafın təhlili və proqnozlaşdırılması" və "İctimai-siyasi və humanitar məsələlər" şöbələrinin rəhbərləri üçün Akademiyada üç aylıq təlim proqramı keçirilmişdir.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərov tərəfindən təqdim olunan "Dövlət idarəçiliyində inkişaf göstəriciləri və onların ölçülməsi" adlı təlim proqramı ərzində iştirakçılar iqtisadi vəziyyətin ölçülməsi və təhlili, gəlirlərin müəyyənləşdirilməsi və bölüşdürülməsi, əhalinin və təsərrüfatlarının gəlir indikatorları, yoxsulluq və insan inkişafı göstəriciləri, demoqrafik siyasətin idarəetmə prosesinə təsiri, davamlı inkişafın idarə olunması, idarəetmə texnologiyaları və liderlik kimi sahələr üzrə nəzəri biliklər və praktiki bacarıqlar əldə etmişlər. Həmçinin sosial müəssisələr və sosial layihə modelləri üzrə müzakirələr aparılmışdır.

Təlim proqramı 16 dekabr 2025-ci il tarixində Dövlət İdarəçilik Akademiyasında yekun qiymətləndirmə əsasında sertifikatların təqdim edilməsi ilə tamamlanmışdır.

Fətəli xan Xoyskinin anadan olmasının 150 illiyinə həsr olunmuş elmi konfrans

Fətəli xan Xoyskinin anadan olmasının 150 illiyinə həsr olunmuş elmi konfrans keçirilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında (DİA) Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin banilərindən biri, görkəmli dövlət xadimi Fətəli xan Xoyskinin anadan olmasının 150 illiyinə həsr olunmuş elmi konfrans keçirilib.

Konfrans Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası və Azərbaycan İstiqlal Muzeyinin birgə təşkilatçılığı ilə baş tutub.

Konfransdan öncə Azərbaycan İstiqlal Muzeyinin Fətəli xan Xoyskinin anadan olmasının 150 illik yubileyinə həsr etdiyi "İstiqlalın zərif imzası: Fətəli xan Xoyski" adlı sərgi nümayiş olundu.

Tədbir DİA-nın I prorektoru, professor Əlikram Abdullayevin giriş sözü ilə açılıb. Ardınca Azərbaycan Respublikasının Dövlət

Himni səsləndirilib, Azərbaycan dövlətçiliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda canlarından keçmiş şəhidlərin xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edilib.

Elmi konfransda Azərbaycan İstiqlal Muzeyinin direktoru Sədi Mirseyibli "İstiqlal Muzeyi Fətəli xan Xoyskinin işığında" mövzusunda çıxış edərək, görkəmli dövlət xadiminin ictimai-siyasi irsinin muzey ekspozisiyalarında əks olunmasından və onun müstəqil dövlətçilik ideyalarının təbliğindən bəhs edib.

DİA-nın Tarix kafedrasının müdiri, Əməkdar müəllim Firdovsiyyə Əhmədova "Fətəli xan Xoyskinin Azərbaycan dövlətçiliyində xidmətləri" mövzusunda məruzə ilə çıxış edərək, onun Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin formalaşmasında və hüquqi dövlət əsaslarının yaradılmasında oynadığı mühüm rolu diqqətə çatdırıb.

Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondunun aparat rəhbəri Fəxri Hacıyev "Fətəli xan Xoyskinin Gürcüstanla bağlı siyasəti və qətli haqqında məlumatlar" mövzusunda çıxış edərək, tarixi faktlar və arxiv materialları əsasında Fətəli xan Xoyskinin regional siyasəti və faciəli taleyi barədə ətraflı məlumat verib.

Prezident İlham Əliyevin dövlətçilik fəaliyyətinə həsr olunmuş "İnnovativ dövlət idarəçiliyi modeli: uğurlar və perspektivlər" mövzusunda elmi-praktik konfrans

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında (DİA) "İnnovativ dövlət idarəçiliyi modeli: uğurlar və perspektivlər" mövzusunda elmi-praktik konfrans keçirilmişdir.

Konfransı giriş sözü ilə açan rektor, akademik Urxan Ələkbərov Azərbaycan xalqının tarixində Prezident İlham Əliyevin rolunun misilsiz olduğunu vurğulamış, dövlət idarəçiliyində həyata keçirilən islahatların ölkənin davamlı inkişafına mühüm töhfə verdiyini qeyd etmişdir. Akademik bildirmişdir ki, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin uzun illər ərzində həyata keçirdiyi məqsədyönlü və strateji

hədəflərə yönələn siyasəti nəticəsində işğal altında qalan torpaqlarımız düşməndən azad edildi, ərazi bütövlüyümüz təmin olundu, xalqımızın Vətən həsrətinə son qoyuldu. Azərbaycan xalqının qəhrəmanlıq salnaməsini yaradan İlham Əliyev Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa edən lider kimi adını əbədi olaraq tarixə yazdırdı və 44 günlük Vətən müharibəsinin əsl qəhrəmanına çevrildi. Akademik çıxışında, həmçinin ölkədə təhsilin inkişafı istiqamətində görülən işlərdən, ali təhsilə göstərilən xüsusi dövlət qayğısından, insan kapitalının inkişafının prioritet istiqamət kimi müəyyən olunmasından söz açmışdır.

Kadr siyasəti kafedrasının dosenti, Milli Məclisin deputatı Aydın Mirzəzadə çıxış edərək Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi dövründə əldə olunan sosial-iqtisadi uğurlardan, dövlət idarəçiliyində tətbiq olunan innovativ mexanizmlərdən və idarəetmədə şəffaflıq prinsipinin gücləndirilməsindən danışmışdır. Deputat Prezident İlham Əliyevin hakimiyyətdə olduğu tarixə nəzər salıb, həyata keçirilən siyasətin ölkəmizin müasirləşməsini, respublikamızın simasının əsaslı dərəcədə dəyişməsini təmin etdiyini bildirib. O bildirmişdir ki, tarixi qələbə Ali Baş Komandan İlham Əliyevin qələbə əzminin, sarsılmaz iradəsinin, qətiyyətinin təcəssümüdür. Deputat vurğulayıb ki, harada yaşamasından asılı olmayaraq, bütün azərbaycanlılar Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin ətrafında yumruq kimi birləşib.

Konfransda çıxış edən Akademiyanın Tarix kafedrasının professoru Fuad Məmmədov isə Prezident İlham Əliyevin fəaliyyətini Azərbaycan dövlətçiliyinin tarixi inkişaf kontekstində təhlil etmiş, onun liderliyi ilə ölkənin siyasi, iqtisadi və hərbi baxımdan əhəmiyyətli uğurlara imza atdığını qeyd etmişdir. Professor Azərbaycanın bu günkü gücünün və sabitliyinin müasir dövlət idarəçiliyi modelinin düzgün qurulmasının nəticəsi olduğunu bildirmişdir.

Sonda mövzu ətrafında geniş müzakirələr aparılmış, konfransın Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən dövlət idarəçiliyi modelinin elmi cəhətdən təhlili baxımından əhəmiyyəti xüsusi qeyd olunmuşdur.

Yeni Azərbaycan Partiyasının “Biz Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin elmi-siyasi irsini öyrənirik” məktəbinin sonuncu dərsi DİA-da keçirildi

Yeni Azərbaycan Partiyasının “Biz Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin elmi-siyasi irsini öyrənirik” məktəbinin sonuncu dərsi baş tutdu

Yeni Azərbaycan Partiyası Səbail rayon təşkilatının 2025 ci il ərzində “Biz Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin elmi-siyasi irsini öyrənirik” məktəbinin sonuncu dərsi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında keçirildi.

Tədbir Ulu Öndər Heydər Əliyevin büstünün önünə gül dəstələrinin qoyulması ilə başlayıb. Ardınca Ulu Öndər Heydər Əliyevin və şəhidlərin xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru Urxan Ələkbərov açılış nitqində qeyd edib ki, gənclər siyasəti Azərbaycan dövlətinin strateji prioritetlərindən biridir və bu siyasətin əsası Ümummilli Lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur. Ulu Öndər hər zaman gəncləri ölkənin əsas intellektual və strateji resursu kimi qiymətləndirmiş, onların bilik və bacarıqlarının inkişafını dövlət siyasətinin mühüm istiqaməti kimi müəyyən etmişdir.

Bu gün Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən məqsədyönlü gənclər siyasəti nəticəsində gənclərimiz dövlət idarəçiliyində, elm, təhsil, innovasiya və ictimai həyatda fəal iştirak edirlər. Dövlət İdarəçilik

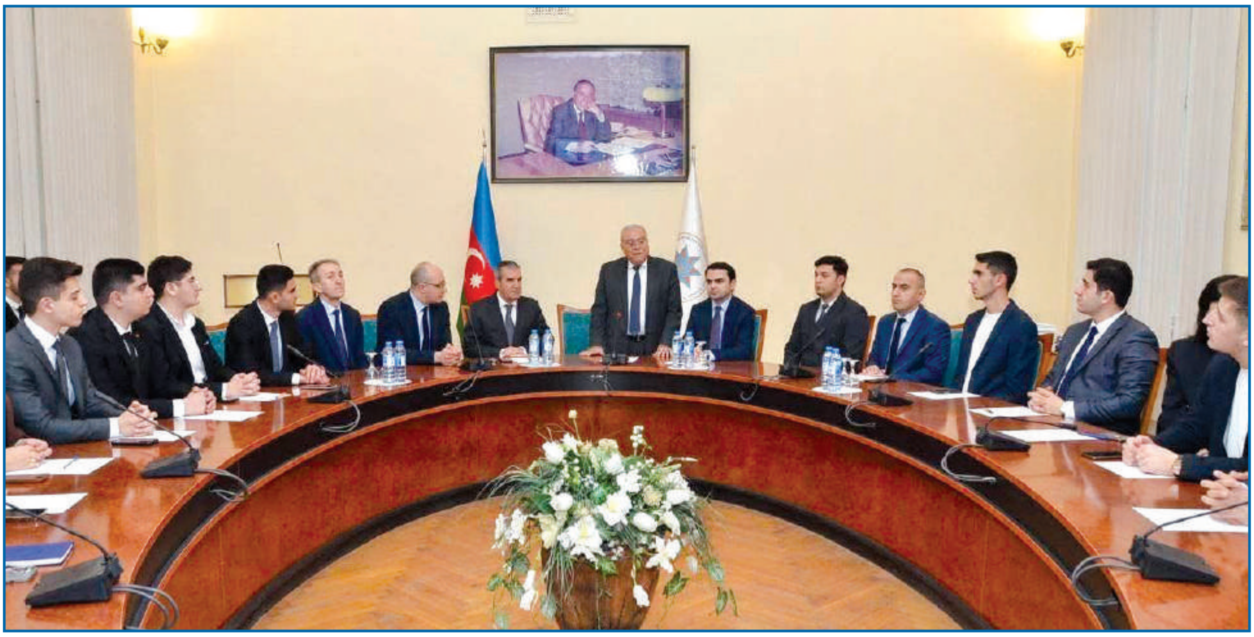

Ak ademiyası olaraq bizim əsas missiyamız savadlı, vətənpərvər, dövlətçilik dəyərlərinə sadiq kadrların hazırlanmasıdır.

Əminəm ki, bu gün yetişən gənc nəsil Azərbaycanın davamlı inkişafına, dövlətçiliyimizin möhkəmlənməsinə və beynəlxalq nüfuzunun daha da artmasına layiqli töhfələr verəcəkdir. Sizləri daim öyrənməyə, inkişaf etməyə və dövlətə xidmət yolunda əzmlə çalışmağa çağırıram.

YAP Səbail rayon təşkilatının sədri Muxtar Nağıyev çıxış edərək bildirib ki, hər il təşkil olunan Heydər Əliyev Məktəbi layihəsinin keçirilməsi gənclərin dövlətçilik dəyərləri əsasında formalaşmasına, onların siyasi biliklərinin artırılmasına və ictimai fəallığının gücləndirilməsinə xidmət edir. O qeyd edib ki, bu təşəbbüs Ümummilli Lider Heydər Əliyevin zəngin siyasi irsinin gənc nəslə aşılanması baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Azərbaycan Respublikasında gənclər siyasəti dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən biridir. Bu siyasətin əsası Ümummilli Lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş və bu gün

Prezident İlham Əliyev tərəfindən ardıcıl şəkildə davam etdirilir. Dövlət başçısının rəhbərliyi ilə qəbul edilən proqram və strategiyalar gənclərin təhsili, ictimai fəallığı və peşəkar inkişafı üçün geniş imkanlar yaratmışdır.

Gənclər bu gün ölkənin sosial-iqtisadi, ictimai-siyasi və intellektual həyatında fəal iştirak edirlər.

Yeni Azərbaycan Partiyasının Gənclər Birliyinin sədri Bəxtiyar İslamov çıxışında bildirib ki, Yeni Azərbaycan Partiyası üçün gənclər siyasəti partiyanın ideoloji fəaliyyətinin əsas sütunlarından biridir. O qeyd edib ki, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi siyasi xəttə uyğun olaraq, gənclərin milli-mənəvi dəyərlərə sadiq, müasir dünyagörüşlü və vətənpərvər ruhda formalaşdırılması hər zaman partiya fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən olmuşdur. Bu siyasət gənclərin dövlətçilik prinsiplərinə bağlı, bilikli və məsuliyyətli vətəndaş kimi yetişməsini təmin edir.

Bəxtiyar İslamov çıxışında həmçinin vurğulayıb ki, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən məqsədyönlü dövlət gənclər siyasəti gənclərin cəmiyyətin bütün sahələrində fəal iştirakına geniş imkanlar yaradır. O, gənclərin partiya strukturlarında, dövlət idarəçiliyində, ictimai-siyasi proseslərdə və sosial layihələrdə aktiv fəaliyyət göstərmələrinin Azərbaycanın inkişafına olan töhfəsini xüsusi olaraq qeyd edib.

Tədbirin sonunda "Biz Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin elmi-siyasi irsini öyrənirik" məktəbini bitirən müdavimlərə diplomlar təqdim edilib.

"Prezident İlham Əliyevin innovativ dövlət idarəçiliyi siyasəti" mövzusunda məqalə müsabiqəsi keçirilmişdir

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası Tələbə Gənclər Təşkilatının Siyasi idarəetmə fakültəsinin təşkilatçılığı ilə "Prezident İlham Əliyevin innovativ dövlət idarəçiliyi siyasəti" mövzusunda məqalə müsabiqəsinin nəticələrinə həsr olunmuş tədbir baş tutmuşdur.

Tədbirin açılış nitqini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektorunun müşaviri Zaur Məmmədov etmişdir. O, çıxışı zamanı Prezident İlham Əliyevin innovativ dövlət idarəçiliyi siyasətindən, həmçinin ölkədə aparılan gənclər siyasətindən bəhs etmişdir.

Siyasi İdarəetmə fakültəsinin dekanı, dosent Murtəza Həsənov bu cür elmi məqalə müsabiqələrinin gənclərin elm və təhsil sahəsində inkişafına mühüm töhfə verdiyini vurğulamışdır.

Professor Elçin Əhmədov mövzu ilə bağlı fikirlərini bölüşərək Prezident İlham Əliyevin dövlət idarəçiliyi sahəsində həyata keçirdiyi siyasətin elmi və praktiki əhəmiyyətindən bəhs etmişdir. O, bu siyasətin müasir çağırışlara cavab verdiyini qeyd etmişdir.

Sonda müsabiqədə yer tutmuş tələbələr təltif olunmuş və xatirə fotosu çəkilmişdir.

DİA-nın əməkdaşları və tələbələrinin internat məktəbində şagirdlərlə görüşü

Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü və Yeni il münasibətilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının könüllülərindən ibarət bir qrup gənci və əməkdaşları Buzovna qəsəbəsində yerləşən 8 saylı sanatoriya tipli internat məktəbində təhsil alan şagirdləri təbrik etmişlər.

MÜNDƏRİCAT

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin fəaliyyətinin qısa xronikası............7

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəsmi qəbulları.............................15

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin səfərləri...29

Danimarkaya işgüzar səfər 29
Qəbələyə səfər 31
Tacikistana səfər 36
Misirə işgüzar səfər 39
Qazaxıstana dövlət səfəri 39
Sabirabad, İmişli, Cəbrayıl və Zəngilana səfər 46
Özbəkistana səfər 54
Slovakiyaya rəsmi səfər 57
Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinə səfər 63
Ağdam, Xocalı və Xankəndiyə səfər 64

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin nitqləri, çıxışları və müsahibələri..77

Bakıda İtaliya Azərbaycan Universitetinin ilk tədris korpuslarının açılış mərasimində İlham Əliyevin çıxışı 77

İlham Əliyev “Kazinform” agentliyinə müsahibə verib 78

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubiley yığıncağında İlham Əliyevin çıxışı 81

İlham Əliyevin Vətən müharibəsində Qələbənin beşinci ildönümünə həsr olunmuş Hərbi paradda çıxışı 85

İlham Əliyev Özbəkistanın Milli İnformasiya Agentliyinə (UzA) müsahibə verib ..86

2025-ci ilin idman yekunlarına həsr olunan mərasimdə İlham Əliyevin çıxışı 89

İlham Əliyevin Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü və Yeni il münasibətilə müraciəti... 91

BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR

Elçin Əhmədov. Azərbaycanın xarici siyasəti: siyasi-diplomatik uğurlar və dövlət suverenliyinin tam bərpası 93
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.305

RƏQƏMSAL DÖVLƏT İDARƏÇİLİYİ

Elvin Əzizbəyov, Gülnar Mirzəyeva, Nərmin Allahyarova. Dövlət idarəçiliyinin səmərəliliyinin artırılmasında maşın öyrənməsinin rolu 115
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.308

DAVAMLI İNKİŞAF SİYASƏTİ

Fuad Hümbətov. COP29 və COP30 beynəlxalq iqlim konfranslarının əsas nəticələrinin müqayisəli təhlili: iqlim diplomatiyasının qlobal çağırışları 129
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.313

Yeganə Baxşıyeva. İqlim dəyişmələri və hidrotəhlükəsizlik: Azərbaycanın davamlı təsir vasitələri 143
DOI:https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.316

SİYASİ NƏZƏRİYYƏ

Xalid Niyazov. Azadlıq və ədalət konsepsiyası strateji düşüncə paradiqması kimi..................155
DOI:https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.324

TARİX

İsmayıl Hacıyev. Azərbaycanın əzəli torpaqlarında Ermənistan dövlətinin yaradılması: tarixi aspektlər...167
DOI:https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.329

İlqar Abdullayev. Azərbaycanda dəniz nəqliyyatının inkişaf tarixi (1969-1982-ci illər) 175
DOI:https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.335

Yeganə Məmmədova. Naxçıvanın ərazi bütövlüyü məsələsi və sovet rəhbərliyinin mövqeyi.185
DOI:https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.345

KULTUROLOGİYA

Фуад Мамедов. Культурология и горизонты развития азербайджанской культуры..........197
DOI:https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.355

HÜQUQ

Mətanət Əsgərova. Alqoritmik sübutların mümkünlüyünün prosessual təminatları 217
DOI:https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.361

TƏDRİSİN İNNOVATİV METODLARI

Leyla Sultanova, Gülputa Şirinova. Andraqoji yanaşma, ömürboyu təhsil və bilik iqtisadiyyatı kontekstində Azərbaycanın rəqəmsal inkişaf strategiyaları...........................233
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.367

GƏNC TƏDQİQATÇILAR

DAVAMLI İNKİŞAF SİYASƏTİ

Raul Vəliyev. Davamlı inkişafın təmin olunmasında bərpa olunan enerji mənbələrinin rolu ..247
DOI:https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.375

BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR TARİXİ

Khalida Malikova. Political Challenges in the Middle East in the 21st Century and Positions of Leading States 259
DOI:https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.385

HÜQUQ

Сеймур Новрузов. Вопросы имплементации международно-правовых норм об охране окружающей среды в законодательство Азербайджанской Республики 271
DOI: https://doi.org/10.30546/2309-1347.92.2025.394

Dövlət İdarəçilik Akademiyasında 281

«Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə» jurnalına məqalələrin təqdimolunma qaydası

1. Məqalə Azərbaycan, İngilis və Rus dillərində qəbul edilir.
2. Məqalənin adı, müəllif(lər)i, müəllif(lər)in elmi dərəcəsi, vəzifələri, ad və soyadları, çalışdıqları qurum və elektron poçt (e-posta) ünvanları yuxarıda sağ tərəfdə göstərilir.
3. Məqalənin həcmi 8 səhifədən az olmamalı (Microsoft Word formatında), 1,0 (bir) intervalla, Times New Roman 12 şriftilə yazılmalı, A4 formatında və elektron daşıyıcıda təqdim olunmalıdır.
4. Məqalədə xülasə (Azərbaycan, İngilis və Rus dillərində), açar söz (Azərbaycan, İngilis və Rus dillərində, ən çox 6 söz) qeyd olunmalıdır.
5. Məqalənin xülasəsi məqalənin məzmununa uyğun olmalı, 150-200 sözdən çox olmamalı, tədqiqatın məqsədini, əhəmiyyətini və elmi dövriyyədəki yerini, istifadə edilən metodları, tətbiq dairəsini göstərməlidir.
6. Elmi məqalənin sonunda elm sahəsinin və məqalənin xarakterinə uyğun olaraq işin elmi yeniliyi, tətbiqi əhəmiyyəti və s. aydın şəkildə qeyd olunmalıdır.
7. Məqalədə elmi mənbələrə istinadlar olmalıdır. Son 5-10 ilin elmi məqalələrinə, monoqrafiyalarına və s. istinadlara üstünlük verilməlidir. Məqalədə istinad olunmuş mənbələr ədəbiyyat siyahısında əlifba sırası ilə yazılmalı və nömrələnməlidir. İstinad olunmuş mənbənin ədəbiyyat siyahısındakı nömrəsi və səhifə nömrəsi mətndəki istinaddan sonra kvadrat və ya adi mötərizədə göstərilir. Məsələn (39, s.127-128), [27, s.237] və s.
8. Məqalələr orijinal olmalı və əvvəllər başqa yerli və ya beynəlxalq jurnallara, konfranslara təqdim edilməməlidir.
9. Məqalələr gizli rəyçilərin rəyindən sonra redaksiya heyətinin qərarı ilə çapa tövsiyə edilir.

Procedure for Submitting Articles to the Journal «Public Administration: Theory and Practice»

1. The article is accepted in Azerbaijani, English and Russian languages.
2. The title of the article, the author (s), author's (s') academic affiliation, titles, names and surnames, workplace and electronic mail address (e-mail) addresses should be displayed above on the right side.
3. The content of the article should be no less than 8 pages (in Microsoft Word format), 1,0 space, Times New Roman 12 fonts and must be submitted electronically in A4 format.
4. The article should contain summary, (English, Russian and Azerbaijani languages), keyword (English, Russian and Azerbaijani languages, no more than six words)
5. The summary of the article must be in line with the content of the article, should not exceed 150-200 words, must indicate the purpose and importance of the research, the methods that used as well as the scope of the study.
6. At the end of the scientific article, the scientific originality and the importance of the emprisicm should be clearly stated in accordance with the character of the scientific field and article.
7. The article should contain references to scientific sources. The scientific articles, monographs and etc.that have been written for the last 5-10 years should be preferred. The sources referred in the article must be listed in an alphabetical order in the reference list. The number and page number of the referred article in the reference list should be displayed in parantheses or brackets after the reference in the text. For instance, (39, p.127-128), [27, s.237] and etc.

8. The articles should be original and should not be previously submitted to other local or international journals and conferences.
9. The articles are recommended to publication by the decision of journal's editorial board after the opinion of peer reviewers.

Правила предоставления статей для публикации в журнале «Государственное управление: теория и практика»

1. Статья принимается на азербайджанском, английском и русском языках.
2. Название статьи, автор(ы), ученая степень автора(ов), занимаемая должность, имя и фамилия автора(ов), организация, где они работают, адрес электронной почты указываются в верхнем правом углу.
3. Объем статьи не должен быть менее 8 страниц (в формате Microsoft Word), с междустрочным интервалом - 1,0 (одинарный), размером шрифта – 12 пт в формате А4 и должен предоставляться на электронном носителе.
4. В статье должны быть указаны резюме (азербайджанском, английском и русском языках), ключевые слова (на азербайджанском, английском и русском языках, не более 6-ти слов).
5. Резюме статьи должно соответствовать содержанию статьи, и не превышать 150-200 слов, должны быть указаны цель, значимость и место в научном обороте исследования, используемые методы, сфера применения.
6. В конце научной статьи в соответствии с областью науки и характером статьи должны быть чётко сформулированы научная новизна работы, значимость её внедрения и др.
7. В статье должны быть ссылки на научные источники, преимущественно на научные статьи, монографии и др. за последние 5-10 лет. Источники, на которых были ссылки в статье, должны быть пронумерованы и включены в список литературы в алфавитном порядке. Номер источника и страницу, на которую была сделана ссылка, в тексте следует указать в квадратных или обычных скобках. Например, (39, s.127-128), [27, s.237] и т.д.
8. Статья должна быть оригинальной и ранее непредставленной в местные или международные журналы, конференции.
9. Статья рекомендуется к публикации по решению редколлегии после получения отзыва от тайных (неразглашаемых) рецензентов.

Dövlət idarəçiliyi:
nəzəriyyə və təcrübə

Elmi-nəzəri jurnal

2025, №4(92)

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin fəaliyyətini
əks etdirən bölməni *siyasi elmlər doktoru, professor E.Nəsirov,*
siyasi elmlər doktoru, professor E.Əhmədov,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru Ü.Mustafayev
və baş müəllim *F.Şammadov*
AzərTAc-ın materialları əsasında hazırlamışlar.

İngilis dilində xülasələr *filologiya üzrə fəlsəfə foktoru,*
dosent Ülkər Şəfiyeva tərəfindən redaktə edilmişdir.

Redaktoru *Günay Maqsudova*
Kompüter dizayneri *İradə Təhməzova*

Elmi jurnalın Rəqəmsal Obyekt İdentifikatorları (DOI)
"Qlobal Əməkdaşlıq və Analitik Araşdırmalar Mərkəzi " İB-yi tərəfindən təmin edilir.

Lisenziya: AB № 022732,
Qeydiyyat № b 532, 08.04.2003-cü il.
Redaksiyanın ünvanı:
Bakı, Az-1001, Lermontov küç., 74
(Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası).
E-mail: publishing@dia.edu.az
Telefonlar: (012) 492-65-29; (012) 437-19-75; (012) 497-71-86
Fax: (012) 492-65-15

“Aspoliqraf LTD” MMC-nin
mətbəəsində hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur
Sifariş 115. Tiraj 500.

Journal of Public Administration: Theory and Practice

Scientific and theoretical journal

2025, №4(92)

The section covering activities the President of the Republic of Azerbaijan
is prepared on the basis of AzərTAC materials and is compiled by
E.Nasirov, Dr. of political sciences, professor;
E.Ahmadov, Dr. of political sciences, professor;
U.Mustafayev, Ph.D. in political sciences
and *F.Shammadov,* senior lecturer, all from Academy of Public Administration.

The summaries of the articles were edited by *Ulker Shafiyeva, Ph.D., Associate professor*

Editor *Gunay Maqsudova*
Computer designers *Irada Tahmazova*

The Digital Object Identifiers (DOIs) of the scientific journal are provided by the "Center for Global Cooperation and Analytical Research"

License: AB No. 022732
Registration No. b 532, 08.04.2003
Address of Publisher:
Baku, Az-1001, Lermontov st., 74
(The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan)
E-mail: publishing@dia.edu.az
Phone: (012) 492-65-29; (012) 437-19-75; (012) 497-71-86
Fax: (012) 492-65-15

Printed from ready made diapositives at the printing house of the
“Aspoliqraf LTD”
Order 115. Number of copies printed modern stage are considered.